Pinacotheca. Πινακοθήκη, ἡ tabli-
num. Sic uocabatur ubi tabulæ pictæ
cælatum argentum, stragula uestis,
signa, et ornamenta reponebantur
Alex. ab Alex. Gen. lib. 1. cap. 24.

Fridericus Spanhemius historia Ec-
clesiastica sæculo 14. sect. 11. n. 3.

Philareti amici della Virtù.
Aletophili amici della uerità
Opistographe, ὀπισθόγραφον, τὸ
à tergo annotatum

Ex libris
G. H. Krog N.D.

BVRCARDI GOTTHELFFII STRVVII

INTRODVCTIO

ad

NOTITIAM REI LITTERARIAE

&

VSVM BIBLIOTHECARVM.

accessit dissertatio

DE DOCTIS IMPOSTORIBVS

Editio secunda, auctior & emendatior.

Ex libris Michaë

IENAE

Sumptibus ERNESTI CLAVDII BAILLIAR

CIƆ IƆCCVI.

ILLVSTRISSIMO COMITI
AC DOMINO

DOMINO
ANTHONIO GUNTHERO

E QVATVOR SACRI ROMANI
IMPERII COMITIBVS
COMITI IN SCHWARTZBVRG
ET HOHENSTEIN
DOMINO ARNSTADII, SON-
DERSHVSAE, LEVTENBER-
GAE, LOHRAE ET CLET-
TENBERGAE

COMITI AC DOMINO MEO
CLEMENTISSIMO,

ILLVSTRISSIME COMES

DOMINE CLEMENTISSIME

IGnosces, DOMINE CLEMENTISSIME, & concedes, publice nunc TE compellare, quem priuatim sæpe clementissime admisisti. Non enim inter minima semper reputaui, clementia TVA frui, quam toties expertus, quoties mihi

mihi aditus conceſſus eſt. Immo eandem quoque in variis negotiis ſæpius erga me fuiſti conteſtatus. Taceo gatzophylacium TVVM, theſaurum antiquitatis, conditorium hiſtoriæ Europææ, quod mihi nunquam non patuit, quod plus quam vna vice perluſtraui mirabundus. Certe, miratur orbis, mirantur omnes eruditi. A facie TVA nunquam receſſi, niſi inſtructior, dum de re nummaria, curioſisque naturalibus ageres clementisſime. Mihi autem illud quam maxime curæ fuit, vt omne præſtem obſequium, omnem animi ſubiectionem. Quod, vt publice teſter, leuem hanc opellam, interpretem animi obſequentisſimi, TIBI, CLEMENTISSIME DOMINE offero. Leuis eſt illa, nec nomine TVO digna, ſola tamen TVA gratia nomenque illam illuſtrabit. Quod ſi hancce eadem amplecteris cle-

men-

mentia, qua me alias fuisti solitus, habeo quod opto. Suscipe illam clementissime, meque illustri TVO patrocinio dignare. Deus TE seruet patriæ, subditis & eruditis, bono communi

TIBI
CLEMENTISSIME DOMINE

Ienæ, Kl. Octobris
CIↃ IↃCCIII.

subiectissimus

BVRCARD GOTTHELFF STRVVE.

AD BENEVOLVM LECTOREM.

EXhibui semestri præterito bibliothecam iuris, nunc quam promisi, introductionem ad rem litterariam offero. Præmittere illam ratus, antequam reliquarum disciplinarum bibliothecas adgrediar, vt fundamentum esse possit ad omnem rem litterariam. Quid præstiterim, facillime patebit. Primo loco de bibliothecis Germaniæ præcipuis egi, quæ in iisdem reperiuntur memorabilia, maxime codices manu exaratos indicaui, ita, vt primum de bibliotheca Imperatoris Vindobonensi, Regia Berolinensi, Electorum, Ducum, Principum Imperii, academiarum & collegiorum bibliothecis singulatim agerem, scriptores etiam, si qui eas descri-

ſcripſerunt, notarem. Ratio quidem poſtulaſſet, vt de bibliothecis exterorum præcipuis, Vaticana, Florentina, Regis Galliæ æque egiſſem, ſed cum haſce non ipſe perluſtrauerim, malui de illis potiſſimum agere, quarum pleraſque viſitaui, reliqua ad aliud tempus reſeruans: interim quæ mihi de iisdem nota, auditoribus priuato diſcurſu exponere ratus. In altero capite expoſui, bibliothecis qua ratione vtendum, non ſolum, vbi nobis occaſio datur, bibliotheca per tempus aliquod continuum vtendi, ſed etiam in peregrinando. Dictum fuit non ſolum, quid in ipſa bibliothecæ perluſtratione obſeruandum, ſed etiam, qua ratione libri ad notitiam rei litterariæ tractandi, & duodecim criteria fuere propoſita, ex quibus iudicium de libris formandum, inter quæ etiam illud, quibus ſtudiis certæ nationes præ cæteris excelleant, fuit de-

demonstratum. Tertium caput agit de ratione disponendæ rei litterariæ, & scriptoribus, qui ad generalem notitiam faciunt, vbi primum dicitur de singulis ephemeridibus eruditorum, quæ apud varias gentes fuerunt editæ, & secundum eas distinctæ, ita, vt de harum origine, instituto, auctoribus, progressu, & fine, præstantia, næuis & aduersariis edisseratur. Inde dictum fuit de scriptoribus, qui introducunt ad rem litterariam, librariam & dispositionem rei litterariæ atque bibliothecarum, catalogis librorum præstantioribus, ordine disponendarum bibliothecarum & similibus. Caput Quartum excerpta rei litterariæ adornare docet, & quidem alia fieri debere præscribit librorum, alia vitarum atque elogiorum. Agitur in eo de scriptoribus catalogorum, & vitarum tum generalibus tum speciatim iis, qui vitas eruditorum

cer-

certarum nationum scripserunt. Adduntur scriptores de pseudonymis, anonymis, homonymis & plagiariis. Exponuntur scriptores, qui dicta clarorum virorum per ana *congesserunt, vel alia de libris iudicia, etiam qui dictionaria realia, epistolas, itineraria, aliaque, quæ ad statum rei litterariæ generalem faciunt. Curaui autem potissimum, vt singulos iusto ordine exhiberem, & breuia de potioribus adderem iudicia. Ita quidem, vt quæ a Morhofio in elegantissimo suo polyhistore plenius fuerant exposita, breuius describerem, quæ vero ab eodem vel obiter, vel plane non tractata, prolixius exhiberem, reiectis tamen ambagibus omnibus. Et cum in rei litterariæ notitia non leue quoque momentum præbeat editionum varietas, caput quintum addidi, in eodemque de typographiæ origine, historia & celebrioribus typographis egi, ita, vt*

Mogun-

Moguntinis hanc artem vindicarem, Harlemensibus typorum in tabulis ligneis incisorum inuentione relicta. Inter typographos speciatim egi de Manutiis, Stephanis, Plantinis, VVæcheliis & similibus, quorum editiones fere manuscriptis æquiparantur, ita tamen, vt non reticuerim etiam alios, licet tantam nominis celebritatem non adepti, eosdemque secundum loca, vbi illorum typographiæ floruerunt, distinxerim. Propositum quidem erat, de scriptoribus prohibitis aliqua addere, sed cum prela vrgerent, instarent typographi, bibliopola finem introductionis expeteret, parendum fuit necessitati, atque ad aliud tempus differenda fuit hæc ipsa de scriptoribus prohibitis tractatio. Hunc igitur laborem Tuo fauori commendo: quod si non displicuerit, sequetur propediem Bibliotheca Philosophica, Philologica & Historica. Vale.

Præ-

Præfatio nouæ huius & secuudæ editionis.

ANnus vix vnus atque alter effluxit, cum primum ederetur hæc ipsa introductio. Tanta statim industria recipiebatur, vt vel primo anno pateret, de noua propediem cogitandum esse editione. Nec desii interea, vlterius inquirere in ea, quæ eandem possent adornare, cum plura essent, quæ in priori editione omissà, ad notitiam tamen rei litterariæ admodum necessaria. Hoc saltim, cum defectus exemplarium nouam vrgeret editionem, erat dubium, an nouæ istæ accessiones hinc inde inserendæ, an vero in vicem supplementorum adnectendæ. Illud nouis emtoribus magis proficuum; hoc prioris editionis possessoribus. Verum, dum considerarem, leue admodum libri esse

pre-

pretium, quo a prioris editionis posſeſſoribus ſine graui damno posſit redimi, illam viam tanquam commodiorem ingresſus. Vt autem conſtet, quid in hac editione fuerit præſtitum, breuiter illud edocebo. Præmiſi ſtatim de Hiſtoria Litteraria integrum caput, qua non ſolum quid ſit, demonſtraui, ſed etiam diuerſos diuerſorum in eadem conatus explicaui. Prolixius longe deduxi bibliothecarum notitiam, ita, vt plures Germaniæ noſtræ non ſolum adderem, ſed etiam quantum de peregrinis ex ſcriptis vel aliunde perceperim: addita neceſſaria deperditarum Bibliothecarum recenſione. Quæ ad Scriptores ephemeridum, Vitarum atque Iudiciorum faciunt, ſingulis pagellis adauxi, inſertis integris paragraphis. Nouum de libris damnatis atque prohibitis, ſocietatibus item Litterariis addidi Caput, ne in hoc adhuc

adhuc lateat defectus. In multis ordinem mutaui, varia emendaui, plurima inserui. Fateor, me dum plurimorum de hac introductione olim iudicia perlegerim, me haut parum fuisse commotum, cum tanta vel libro, vel mihi tribuant, quæ nunquam promisi, nec etiam promittere valui. Fuit tamen vnus vel alter, qui in scriptis meis næuos, sphalmata & iudicia temeraria se reperisse contenderet. Etiam hos suo relinquo genio, siue vera scripserint, siue ex prauo adfectu. Ingenue profiteor, nihil me illis debere, qui vel in immensum mea laudauerint; humana sunt, profana, proletaria: si quid boni inest, non mihi debetur, sed DEO. Nec etiam horum curo nænias, qui vel leuissima de scriptis meis iudicent: humani enim nihil a me puto alienum. Ipse adgnosco errores, quos

in

in hac editione quantum potui, vel ab amicis admonitus, vel a me ipso deprehensos emendaui. Iudicet itaque B. L. quæcunque velit, si modo veritati sint consentanea.

Summaria.

CAPUT PRIMUM

De

HISTORIA LITTERARIA IN GENERE.

§. I. Librorum notitia ex Bibliothecis hauritur. §. II. Res Litteraria apud Germanos qua ratione coeperit. §. III. Huius vtilitas quanta sit. §. IV. Cauendum, ne quis aperte in re litteraria labatur. §. V. Historia litteraria in quo discrepet a polymathia. §. VI. Differt ab encyclopædia & Pansophia. §. VII. Conradi Gesneri & Christophori Mylæi conatus in historia Litteraria. §. VIII. Mich. Neandri conatus. §. IX. Baconis Verulamii institutum. §. X. Petri Lambecii prodromus historiæ Litterariæ. §. XI. Hermanni Conringii historia Litteraria. §. XII. Institutum Georgii Hieronymi Velschii & Io. Christiani L.B. a Boineburg. §. XIII. Labores litterarii Io. Henrici Böcleri. §. XIV. Conatus Valentini Ern. Löscheri & Io. Burcardi Maii. §. XV. An vniuersale historiæ lit-

ria litteraria opus sperandum. §. *XVI. Scriptores pracipui, qui in rem litterariam introducunt.* §. *XVII. Io. Henr. Böcleri Bibliographia.* §. *XVIII. Scriptores, qui rei litteraria atque Bibliothecaria dispositionem docent.* §. *XIX. Gabrielis Naudai labores hac in parte.* §. *XX. Scriptores, qui catalogos vniuersales ediderunt.* §. *XXI. Scriptores Bibliothecarum Realium.* §. *XXII. Casp. Thurmanni labores.* §. *XXIII. Scriptores, qui Catalogos Bibliothecarum ediderunt.* §. *XXIV. Aliter disponuntur Bibliotheca, aliter excerpta rei litteraria.* §. *XXV. Transitio ad subsequens Caput.*

§. I.

Thesauri

INter præcipua eruditionis κειμήλια numerandum eſt, noſſe bonos libros. Non tali quidem notitia, quæ in ſolis librorum titulis & editionum diuerſitate conſiſtit, quæ bibliopolarum eſt: ſed ita, vt quis libros diiudicare, optimos ſeligere, & ad rerum notitiam ſingulos ſuo ordine poſſit diſponere. Rem autem hanc non ex conſarcinata librorum atque catalogorum mole ſaltim diſcimus, ſed ex frequenti bibliothecarum perueſtigatione. Hæc etiam fructu deſtituitur, ſi non rite inſtituta. Nec enim in ligaturis ſolum hærere, vel ex ſplendore librorum, horum-

rumque frequentia iudicare conuenit, sed ex librorum præstantia & raritate, quæ, seruata iusta methodo, ex pleniori inspectione, & industria collectione optime patebit.

§. II.

Vix autem est, quod ab aliquo tempore sapere coeperunt Germani, cum antea nonnulli eorum tam rudes fuerint, vt nunquam se Codices habuisse meminerint, & si in circulo Doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piscis aut edulii peregrina vocabula esse arbitrarentur, vt de suis temporibus loquitur Ammianus Marcellinus, lib. XXX. capite IV. GABRIELEM NAVDAEVM inter primos Galli memorant, qui suos litterariam docuerit. Nec detrahenda ipsi laus est, quod inter suos Φιλοβιβλιας studium promouerit atque ordinauerit; nec tamen primus fuit. Cui enim sunt ignoti labores immensi CONRADI GESNERI, MICHAELIS NEANDRI, industria GEORGII DRAUDII atque aliorum, qui omnes anteriores longe Naudæo, vt potius dicamus, illum Germanorum studio fuisse excitatum, ad rem litterariam ordinatius proponendam. Naudæi tamen exemplum secuti fuerunt apud nos BUCHNERUS, CONRINGIUS, BOECLERUS, BOSIUS, MORHOFIUS, MENCKENIUS, CARPZOVIUS, SCHURTZFLEISCHIUS, SCHUBARTUS,

vt maiori cura litterariæ rei nouum adderent ordinem, noua incrementa. Ita, vt ex ſcholis tantorum virorum prodeant quotidie in lucem, qui eadem magis magisque euehant.

§. III.

Vtilitatem ſi quæramus, tanta eſt, quantam vix ſatis licebit prædicare. Vbi ſtudia noſtra incoamus, facile inde nobis licebit eligere certum ſyſtema atque libros, quos vſui noſtro dignos iudicamus. Præceptores ſi ſequimur, reperiuntur inter hoſce, qui ſæpe integras auctorum paginas deſcribant, vel ad verbum auditoribus ſuis recitent. Plagium hoc animaduertitur vſu rei litterariæ. In diſciplinis vbi verſamur, non conueniet inueteratis Doctorum opinionibus inhærere, plus vltra pergendum. Reperiuntur ſemper, qui abdicatis præiudiciis prioribus, vlteriora indagarunt. Vnde autem hæc diſcimus, niſi ex ſtudio rei litterariæ. Quod ſi elaborandæ nobis ſunt materiæ, dimidia fere laboris pars eſt, noſſe ſedes materiarum. Quanta vtilitate verſamur hodie cum eruditis, a quorum ore pendere, certe ſumma laus eſt. Neque tamen vlla re horum adquirimus fauorem, quam vbi nouis quibusdam litterariis horum arcana ſollicitare, atque illis plane non ſentientibus, elicere nouerimus. Ex priuata hac conuerſatione ſæpe plus proficimus, quam ex publicis diſcurſibus.

§. IV.

§. IV.

Caueamus tamen, ne male intellecta litteraria re, nos exponamus irrisioni: ne forsan Altdorfum viri nomen putemus, Articulum Smalcaldicum & Funebrium auctores, Titulum Ligurini, quem Güntherus poemati suo, Seduardi, quem Hopperus tractatui suo de iuris arte dedit, pro auctoribus habeamus, vel a Thoma Broun, auctore libri de religione medici, Brounistas Angliæ deducamus, aut alia committamus, risu vel miseratione digna. Tam inexhaustum quidem rei litterariæ est studium, vt nihil nec perfecti nec satis emendati, cui non aliquid adhæreat, sit expectandum, quin potius multa hinc inde per incuriam irrepant. Caueamus saltim, ne tam aperte labamur.

§. V.

Consistit autem historia litteraria in notitia rerum, quæ faciunt ad statum Reipublicæ litterariæ. Distinguitur hæc a Polymathia, quæ in variarum rerum cognitione, atque omnium fere artium notitia versatur. Exemplum Hippiæ narrat Apuleius, qui præter eximiam artium omnium ingenuarum cognitionem, omnium opificiorum erat callentissimus. Nam quæ secum habebat, omnia sua manu confecerat, & vestes, & signaculum in gemma fabertimum. Aliud exemplum huic fere simile in Iulio Cæsare Bot-

tifanga narrat Ianus Nicius Erythræus pinacotheca II n. XVII. Neque tamen illos ſolum vocamus πολυμαθεῖς, qui opificia quæuis callent atque exercent, quorum vix vnum atque alterum extat, ſed illos præſertim, qui in omnium artium ac diſciplinarum cognitione verſati, de ſingulis iudicare valeant. Licet hoc animaduertendum, quod omnia quidem teneant, in vna vero parte præ aliis emineant. Nec minus etiam notandum, eiusmodi homines naturæ plerumque nimium tribuere. Tot enim vanis opinionibus & ſcientiis, quæ ingenium occupant, ſunt inſtructi, vt Deo nihil relinquatur. Exempla ſunt odioſa. Vnicum hic adducere licet IOANNIS WOUWERII, qui ab hac culpa immunis eſſe non videtur, licet egregie alias fuerit commentatus *de Polymathia, Baſileæ 1603.* 4 ex Frobeniana, quem librum recudi fecit Iacobus Thomaſius, *Lipſiæ 1665.* 8. Philippus quidem Iacobus Mauſſacus, Wovverium omne, quod edidit, a Caſaubono habuiſſe adfirmat, dum vna cum eo ageret Monspelii. Satis tamen illum a plagii nota immunem fecit Thomaſius de plagio §. 594 atque in præfatione editionis ſuæ. Nec tamen negligenda eſt polymathia, ſi chriſtiane tractetur. Legendus de eo GVILIELMUS BUDÆUS *de tranſitu Helleniſmi ad Chriſtianiſmum, Pariſiis 1556. f.* Tranſitum hic docet

docet & adſcenſum a ſcientiarum vanitate ad veram philoſophiam, quam in cœleſti ſolum doctrina eſſe quærendam, non minus pie, quam concinne inculcat.

§. VI.

Differt etiam Hiſtoria litteraria ab encyclopædia, quæ complexum continet artium liberalium, de qua multum egerunt critici. Differt etiam a Panſophia, quæ omnes Philoſophiæ partes in ſe comprehendit.

§. VII.

Duplex autem eſt Hiſtoria litteraria: vel proprie ſic dicitur, vel notitia eſt rei litterariæ. Illa conſiderat Scriptores ſecundum ſecula atque ordinem chronologicum, horum fata, inuentionem artium, & reliqua notatu digna deſcribit. Hæc libros docet diſponere ſecundum materiarum ſedem, iuſto accuratoque ordine. Fuere olim inter viros claros, qui magnum rei litterariæ opus molirentur: nec etiam fructus defuit, non tamen ille, quem ſibi promiſerant. Præcipuas hac in re partes geſſit CONRADUS GESNERUS, cuius non Bibliotheca ſolum, ſed etiam *Pandectæ, Tiguri 1548. f.* extant, in quibus Scriptores ordine litterario diſponit: vbi ſane accuratam diſponendi rationem exhibet, in quauis etiam claſſe & ſectione potiores ſcriptores adducit. Vulgo huc referri ſolent CHRISTOPHORI MYLÆI *de ſcribenda vni-*

da uniuersitatis rerum Historia libri quinque, sæpius editi, quorum primus de naturæ, alter de prudentiæ, tertius de Principatus, quartus de sapientiæ, quintus de litteraturæ historiis & historicis agit, vbi modum ostendit componendæ historiæ de re litteraria vniuersa. Sed conatus fuit, qui in generalibus saltim substitit.

§. IIX.

Idem institutum fuit MICHAELI NEANDRO, qui sibi *Pandectas rei litterariæ* proposuerat, in catalogo lucubrationum promissas, quem erotematibus linguæ Græcæ adnexit, vbi p. 416 de harum instituto ita loquitur: *referuntur primo in illis Bibliothecæ insigniores ac instructiores, quæ ab initio in mundo fuerunt, & si quæ adhuc hodie maxime celebratæ sunt, omneque genus scriptorum publicatorum, ac in Bibliothecis etiamnum vbicunque terrarum latentium, temporis etiam iniuria deperditorum: eorum etiam quorum vel nomina solummodo apud veteres reperiuntur. Horum omnium scripta ac libri referuntur secundum materias ac argumenta, quæ tractarunt secundum artes, scientias, professiones ac facultates: indicato etiam tempore quando floruerint: simul etiam, quando & vbi locorum cuiusque scripta sint excusa; numero quoque chartarum in plerisque indicato, quo facilius de pretio fiat iudicium. Censuris etiam doctorum virorum additis, vt sciatur,*

quo

quo loco cuiusque scripta sint habenda, omnibus ordine, suoque loco positis ac distributis, vt in quacunque arte ac quacunque materia scriptorem requiras, mox quæsito loco, pro vno innumeros reperias, vt adhibito iudicio potiorem, ac quem seu ipse maxime probes, seu aliis præcipue probatum fuisse intelligas, postea deligas. Videmus ex hisce, quam egregium fuisset opus, si editum. Dolemus igitur, reipublicæ litterariæ tam felicem esse non licuisse, vt hoc labore vteretur, qui alias multum profuisset. Sciagraphiam tamen quandam, & quasi prodromum habemus in eruditissima præfatione, quam *erotematibus* suis *Græcæ linguæ* præmisit Neander, in editione *Basileensi* 1565. 8, in qua non solum de bibliothecis vetustis & temporis iniuria deuastatis, sed etiam de libris deperditis agit, & prout litteraria res disponi possit, docet, indicatis sub quauis classe libris potioribus, additis iudiciis non contemnendis; ita, vt multum lucis ex hac præfatione elegantissima possit hauriri. Vt fatear, quod verum est, πολυμαθέστατος vir erat Neander, neque tamen solus par huic labori, nisi forsan ex discipulis suis, inter quos multi extiterunt clarissimi, socios sibi adlexisset.

§. IX.

Et superiori seculo magnum opus sibi animo conceperat BACO VERULAMIUS,

quod ipse inter desiderata proponit lib. II cap. IV de augmentis scientiarum, integra eius verba adducemus: *Argumentum ait non aliud est, quam vt ex omni memoria repetatur, quæ doctrinæ & artes, quibus mundi ætatibus & regionibus floruerint. Earum antiquitates, progressus, etiam peragrationes per diuersas Orbis partes [migrant enim scientiæ, non secus ac populi] rursus declinationes, obliuiones, instaurationes commemorentur. Obseruetur simul per singulas artes, inuentionis caussa & origo; tradendi mos & disciplina; colendi & exercendi ratio & instituta. Adiiciantur etiam sectæ & controuersiæ maxime celebres, quæ homines doctos tenuerunt, calumniæ quibus patuerunt, laudes & honores quibus decoratæ sunt. Notentur auctores præcipui, libri præstantiores, scholæ, successiones, academiæ, societates, collegia, ordines, denique omnia, quæ ad statum litterarum spectant.* Hæc Verulamius, & certe maximi momenti est institutum, vix tamen credendum, tale vnquam editum iri.

§. X.

Aliquas partes desiderati Verulamiani adimplere voluit PETRUS LAMBECIUS, sed in conatibus res substitit. Edidit enim saltim *prodromum Historiæ Litterariæ*, nec non libri secundi capita priora quatuor, *Hamburgi 1659. f.* Institutum Lambecio erat, omnem historiam litterariam a prima scribendi origine ex-

ne exponere, chronologiæ & temporis ratione habita. Sed, non nisi integra historia extat a creatione mundi vsque ad Mosen, quem reiectis reliquis, quæ proferuntur, scriptis, omnium tam sacrorum quam profanorum Scriptorum facit antiquissimum. Insecutis vero libri capitibus quatuor prioribus, de libris Mosis & Iudicum agit, reliquarum saltim exhibet sciagraphiam. Fateor, vir immensi laboris erat Lambecius, dignus Vindobonensis Bibliothecæ præfectus, & litterarum vbique promotor, sed cum diffusus sæpe esset, atque plus ingenii adhiberet quam iudicii, vix credendum, illum parem operi fuisse.

§. XI.

Illustris superioris seculi Polyhistor, HERMANNUS CONRINGIUS, anno 1664 auditorum quorundam desiderio satisfacturus, intra priuatos parietes commentarium breuem de eruditionis a Christo nato propagatoribus in calamum dedit, vt introductionis loco esset ad chronologiam & historiam litterariam. Commendat illam Voglerus introduct. vniuersali cap. II, atque multorum commoda hanc iuuaturam dicit, si lucem videret, nisi quod, quæ ad medicos pertinent, & auctiora quidem iam tum leguntur in ipsius in artem medicam introductione. Morhofius Polyhistore libro I cap. XVI com-

compendiarium libellum vocat extemporalibus ipsi dissertationibus natum. Hunc autem commentarium, cum in manibus quorundam lateret per describentium culpam, fœde corruptus, emendatius edere adgressus est IOANNES GOTTLIEB MOLLERUS, in Gedanensi Athenæo Professor, sed cum textum Conringianum vsque ad initium XII seculi X disputationibus publicis adnecti voluerit, absoluere, morte præuentus, non potuit. Cum itaque non reperiretur, qui laborem illum a Mollero cœptum continuaret, GOTTLOB KRANTZIUS demum, in Vratislauiensi Gymnasio Professor, denuo edendum curauit hoc titulo: HERMANNI CONRINGII *de Scriptoribus XVI post Christum natum seculorum Commentarius, cum prolegomenis antiquiorem eruditionis historiam sistentibus & additionibus, quibus scriptorum series vsque ad finem seculi XVII continuatur. Vratislauiæ 1703. 4.* Præmissa sunt prolegomena, historiam eruditionis ante Christum natum exhibentia, quibus de eruditione Hebræorum, Barbarorum, Græcorum atque Italorum agitur. Sequitur ipse Conringii libellus, in quo Scriptores per secula distinguit, ita, vt in quouis quinque constituat classes, Scriptorum ecclesiasticorum, Philosophicorum, Iureconsultorum, Medicorum, Historicorum, Poëtarum & Oratorum. Adiecta est eadem metho-

methodo historia Seculi XVII. Sed, vt verum fatear, breuis est libellus & extemporaneus, nec famam tanti viri adauget. Videtur tamen fuisse prodromus maioris operis, quem in vsum priuatum auditorum conscripserat. Conringius tali ratione ipsius olim auditoribus vtilis, dum singula discursibus plenius explanaret.

§. XII.

Magnum inter eruditos nomen est GEORGII HIERONYMI VELSCHII, qui vti plura alia, eademque maxime necessaria sibi proposuerat, ita non minimas in rem litterariam curas esse voluit. Extat eiusdem epistola *de scriptis suis ad bibliopolas & typographos S. Rom. Imperii*, qua LXX opera iisdem offert, atque inter hæc n. LXIX *notitiam auctorum panglottam.* De instituto ipsum audiamus loquentem: *infiniti operis fuerit*, ait, *si quis omnes omnino nominare voluerit*, *quod olim Gesnerus in Pandectis suis, deinde alii quoque videntur spectasse. Non hæc mea mens, sed in singulis linguarum generibus, veteres tantum & probatos auctores, atque in cæteris meliores, non tantum nominare, sed etiam præstantiores editiones indicare, & de scriptis ipsis iudicia ferre instituì. Huius facti initium Ger. Io. Vossius mihi suggessit, qui tale quid olim cœpit, & amicis ac auditoribus distribuit. Ab his ego quoque accepi, & deinde plurimum a XXX iam annis auxi. Nec*

enim

enim ipse vltra latinos & graecos profectus est; ego Orientales & Linguarum omnes addidi. Ingenue tamen laudem illi suam tribuo, quia tantundem aut etiam amplius mihi superesse poterit, si benignius accipiatur. Ex paucis autem initiis multa magna succreuisse nemo ignorat. Patet ex hisce a Velschio dictis facile, quod ipse fundamentis a Vossio iactis superstruxerit, nec vniuersalem rei litterariæ complexum sibi proposuerit, sed selectum saltim, nec illum tamen inutilem. Verum, multa sibi proposuerat Velschius, quæ ipse, magni licet ingenii, absoluere nunquam poterat. Sedulus colligebat quæ ad polymathiam faciebant, sed neque hoc sufficit: multa ex collectis promittebat, sed quis tot volumina vnquam ederet. In collectaneis itaque, in promissis sub sistebat omnis Velschii conatus. In Catalogo tamen Spitzeliano nuper animaduerti, Manuscriptis Spitzelianis accenseri quoque vel quinquaginta volumina Velschiana, atque inter hæc ea, quæ ad litteraturam faciunt. Licet etiam penes Matthiam Fridericum Beckium aliqua reperiri testetur Meelführerus, accessionibus ad Almeloueni Bibliothecam promissam & latentem p. 9. Idem Meelführerus sciagraphiam tractatus Velschiani *de litteratura Orientali*, siue historia Turcarum Litteraria adnectit. Similia tentasse IOANNEM CHRISTIANUM L.

Baro-

Baronem de BOINEBURG non ſolum epiſtolæ ipſius tum ad Prüſchenckium, tum ad Dietericum ſcriptæ teſtantur, ſed etiam idem Meelführerus p. 12, Quo facit, quod vix liber reperiatur, in eiusdem Bibliotheca, quæ adhuc Moguntiæ adſeruatur, cui non auctores paralleli, vel alia, quæ ad polymathiam faciunt, fuerint innotata. Verum, licet inter politicos eſſet πολυμαθέστατος, negotiorum mole tamen erat obrutus, vt tanta, quæ vel plures requirunt homines, minime potuiſſet adimplere.

§. XIII.

Simile opus animo conceperat Magnus Argentoratenſium Polyhiſtor, IOANNES HENRICVS BOECLERVS. Cœperat ille priuatis diſcurſibus auditoribus ſuis exponere *Hiſtoriam ſeculorum quatuor priorum.* Hæc poſtmodum ex libello autoris memoriali & diſcurſu anno 1659 ab auditoribus fuerunt excepta, & præmiſſa præfatione iſagogica Ioannis Fechtii, cura IO. GOTTLIEBI MOLLERI prodierunt *Sedini 1699. 8.* Omnia hæc ſecula in quinque diuidit partes, ita vt primo Chronologiam, dein Romana, tertio externa; quarto eccleſiaſtica, quinto demum viros celebres, litteras, artes, inuenta atque alia exponat. Hæc vera eſt Hiſtoria vniuerſalis. Optandum, vt ipſe Bœclerus vltimam manum adhibere potuiſſet, prolixius certe

ſingula

ſingula deduxiſſet, maxime quantum ad inventa & artes, de quibus perbreuis eſt. Interim adiumento hæc ipſa quoque eſſe poſſunt. Prolixior quoque idem Bœclerus eſt in enumerandis viris ſeculo XVI claris, in ſuo *de rebus ſeculi XVI libri Memoriali*, qui cura *Io. Burcardi Maii* prodiit *Kiloni 1697. 8.* Ordinem ſecutus fuit annorum emortualium, ita, vt breuibus ſtatum cuiuslibet Scriptoris exponat, atque ſcriptores indicet, ex quo plenior hauriri posſit notitia. Aliqua etiam ſuppleuit Maius, quæ ſeparatim vncinis incluſa. Certe multa præſtitiſſet Bœclerus, ſi limam addere ipſi ſemper licuiſſet, hæc ipſa enim quæ edita, ſunt imperfecta.

§. XIV.

Quinquennium elapſum eſt, cum VALENTINUS ERNESTUS LöSCHERUS *arcana Litteraria & alios triginta libros edendos* Muſis conſecraret, datoque ſpecimine proponeret *1700. 4.* Hæc Velſchianis promiſſis ſunt ſimilia, niſi quod maiorum adhuc voluminum opera polliceantur. Inter hæc, præter alia, reperitur quæ noſtri eſt inſtituti, n. VIII *Hiſtoria Litteraria*, de qua ita loquitur: *Hoc opus diu deſiderauimus, lectiſſimo Lambecio ſaltim rudimenta eius & initia nobis dante: ego, vt potui, ad noſtram vsque ætatem omnium ſeculorum genium litterarium, inuenta, doctos, omnium artium fata, & quæ præterea ad hoc inſtitutum*

stitutum spectant, omni studio interpretatus sum, adiecique rariora, Historiam Philosophiæ Scholasticæ a seculo vsque duodecimo, Historiam litterarum sec. XIV & XV renascentium, Germaniam eruditam eo tempore, cum Lutherus sacra repurgare inciperet, dissertationes de poetis Theologis, Rabbinis recentioribus, Restitutoribus auctorum classicorum, scriptoribus supplementorum, doctis sycophantis, qui antiquis tot libros supposuerunt, & huius generis alia. Subsequitur n. IX. *Notitia librorum vniuersalis*, de qua ita loquitur: *noua & ampliori methodo conscripta, in partes diuisa IV, quarum prima scriptores classicos Hebræos, Græcos, Latinos, Arabes ab initio mundi vsque ad seculum XII ordine Chronologico, præterea ἀχρόνους suppositos percenset: secunda libros ad quamlibet disciplinam spectantes, tertia libros rariores, bonos ac malos atheisticos, obscænos, paradoxos, satyricos enumerat, quarta denique miscellanea varia, v. g. Scholiastas, Glossatores & Glossaria, scriptores nauticos, Rusticæ rei, Hortulanos, Ampelurgicos &c. Bibliographos nationum & itinerariorum conditores subiungit.* Promissa hæc sunt, atque reliqua promissa manebunt. Quis enim crederet, vnum virum tot perfecturum esse volumina, quæ vel decem, immo plures, summæ eruditionis viros occuparent. Sub initium quidem ait: *ista vero, quæ promiseram, me vel hodie soluturum, si per me staret:* statim autem sub-

 iungit.

iungit: *obtuli Musis catalogum sequentem scriptorum vel elaboratorum vel affectorum.* Si itaque partim affecta, qua ratione vel hodie solueret. Certe nemo mihi persuadebit, omnia hæc, quæ promittit, ita esse adfecta, vt propediem lucem possint adspicere. Cogitata sunt, Collectanea, promissa, nunquam speranda omnia. Idem vniuersalem litterariæ rei historiam concinnandi institutum fuisse videtur IOANNIS BURCARDI MAII, dum societatem suam disquirentium inchoaret, quæ tamen in primis substitit conatibus. De quo infra, vbi de societatibus eruditorum sermo erit, agemus pluribus.

§. XV.

Quod si conatus hosce consideramus, mirari desinamus, cur ad effectum non fuerint ducta, quæ sibi proposuerunt etiam magni viri. Tam inexhausta enim res est, vt facilius sit Atlanti humeros orbi supponere, quam magnis etiam viris, vniuersali operi litterario. Legamus, quæ Neander de Pandectis suis prædicauerat, quantus labor! Inspiciamus prodromum Lambecii, quanta difficultas! Certe, vnus homo non sufficit, si vel Gesneri ingenium, Neandri eruditionem, Verulamii sagacitatem, Lambecii industriam, Conringii prudentiam possideat. Vix itaque tale opus expectandum. Hoc tamen meo quidem iudicio, optimum esset con-

consilium, si plures, contracta inter sese societate, operi manum admouerent. Tales tamen esse oportet, qui litterariæ rei vnice, dediti, vel magnis Bibliothecis præsunt, vel iisdem vtendi facultatem habent. Hi partitis inter se, pro cuiusque genio, laboribus, opus adgrediantur, his pateant bibliothecæ, his non denegetur aditus ad viros eruditos, hi communicato consilio agant, hi elaborata sua ad singulorum censuram, antequam imprimantur, exhibeant, dirigente vniuersum negotium viro quodam magno, qui ob prudentiam non solum, sed etiam eruditionem maxima pollet auctoritate. Hæc si ita dirigantur, vel post decennii labores, vniuersale opus, idemque egregium esset expectandum. Verum, vana sunt, fateor, quæ dico, nunquam in effectum deducenda. Vbi enim reperiemus viros, qui mutua animorum studiorumque coniunctione hoc agerent? Vbi patent semper Bibliothecæ, vbi aditus ad viros eruditos, qui inuidentes communi bono, arcana, si quæ habent, plerumque sibi seruant? Quis concederet impensas? non Principes, inter arma enim silent leges & studia; multo minus Bibliopolæ, qui sumtibus ferendis non sunt pares, alias etiam lucri saltim cupidi. Optanda res magis est, quam speranda.

§. XVI

Isti quidem sunt, qui generalem conati fuerunt Historiam litterariam: alii reperiuntur, qui in eandem introducunt, huius fundamenta & præcipua alia proponentes. Talem introductionem ad rei litterariæ generalia & scriptores huc facientes optime dedit DANIEL GEORGIUS MORHOFIUS, in *Polyhistore suo*, qui *Lubecæ 1695. 4* prodiit. Hunc nuper demum auctiorem edere promisit IOANNES MOLLERUS, Gymnasii Flensburgensis Rector, ita vt polyhistor litterarius integer septem libris constet, quorum tres priores bibliothecarius, methodicus & παρασκευαστικός iam antea excusi, emendatiores prodirent: quatuor vero posteriores, Grammaticus, Criticus, Oratorius & Poeticus de nouo ex Msto auctoris in concinnum ordinem redacti, atque in capita & paragraphos distincti. Sic etiam ab eiusdem cura expectandus erit Polyhistor Philosophicus, quæ omnia ex Mstis auctoris desumta, atque sub prelo priora ista iam desudant. Hæc, vt propediem edantur, optamus. Hoc autem opus me præcone non indiget, illud saltim dico, fundamenti loco esse debere illis, & sedula manu versandum, qui rei litterariæ curam habent. Promisit eadem methodo IOANNES GRÖNINGIUS *polyhistorem Iuridicum*, ex cuius tamen

editis

editis patet, eundem Morhofio longe imparem esse, vt adeo idem adplausus minime sit sperandus. Ante Morhofium scripsit VALENTINUS HENRICUS VOGLERUS *introductionem vniuersalem in notitiam cuiuscunque generis bonorum scriptorum*, quæ cum notis HENRICI MEIBOMII *Helmstadii* prodiit *1691. 4.* & recusa est *1700. 4.* Hæc breuior licet sit, iustam tamen delineationem rei litterariæ exhibet, atque ob additas notas eruditissimas est commendanda, quæ non omnem quidem rem exhauriunt, multum tamen ad rei litterariæ notitiam momenti præbent. Addimus auctorem anonymum, qui tractatum scripsit *de la connoissance des bons livres, ou examen de plusieurs auteurs, a Amsterdam 1672. 12*, de quo tamen iam Morhofius dicit, quod regulæ, quas de auctoribus habet, nimis sint generales, & quod tota res in censuram quorundam scriptorum Gallicorum desinat. Taceo ANTONII POSSEVINI *Bibliothecam selectam*, quæ ex vltima editione prodiit *Coloniæ 1607. f*, cum paruum in seligendis scriptoribus exhibeat iudicium, immo in Protestantes sit iniquissimus. Studiorum rationem præscribere conatur, eandemque per omnes disciplinas, ita, vt in quauis indicaret etiam scriptores præcipuos, sed nimiis excursibus lectorem fatigat. Maiori in pretio habendus est Eius-

dem *Adparatus sacer*, *Coloniæ 1608. f.* editus, qui tamen solum ad Bibliothecam facit Theologicam. Haut ita pridem prodiit CASPAR GOTTSCHLINCKS *Einleitung zur Wissenschafft guter und meistens neuer Bücher*, *Dresden 1702. 8.* Sed solus est conatus, in quo nec accurata dispositio, nec librorum selectus obseruatur, ita, vt parum vtilis sit labor.

§. XVII.

Facit huc etiam *Bibliographia Historico-Politicò-Philologica curiosa, quid in quouis Scriptore laudem censuramur mereatur, exhibens, cui præfixa celeberrimi cuiusdam viri de studio politico bene instituendo dissertatio epistolica posthuma*, *Germanopoli 1677. 8.* Ipsa hæc Bibliographia sine omni dubio BOECLERI est, qui eandem in calamum audioribus dedit. Dispositionem exhibet Litterariæ rei non solum, sed etiam selectum scriptorum docet, breuibus hinc inde additis iudiciis. Verum, licet non sine vtilitate labores sint, neque tamen ita comparatæ, vt Bœclerus hanc Bibliographiam edi voluisset. Accedit, quod ex tam deprauato Msto edita, vt nomina, præsertim propria, plurimum sint corrupta. Accessit Bibliographiæ *Bibliotheca politica contracta, hoc est, recensus & iudicia de Scriptoribus politicis & ad politicam pertinentibus, inprimis autem Historicis.* Hunc tractatum non Bœcleri, sed BO-

SII

SII esse plane nullum subest dubium. Statim enim ac Bibliotheca ista contracta, prout ex Bosii ore calamo excepta prodiret, sed admodum deprauata, mouebatur Bosiana vidua, vt hunc beati mariti laborem ex autographo emendatiorem edi curaret, opera ad id vsa *Georgii Schubarti*, Præceptoris olim atque antecessoris venerandi. Edidit ille hunc Bosii laborem emendatiorem atque auctiorem, sub titulo: *diatribæ historicæ de prudentia & eloquentia ciuili comparanda*, *Ienæ* primum *1678. 4* recusas *1698. 4* Ioannes Fechtius quidem præfatione, Bœcleri seculis IV prioribus præmissa, aliquot motus argumentis, Bœclero etiam hunc laborem adscribere conatur, quem ideo sequitur Carolus Arndius Bibliotheca politico-Heraldica selecta p. 32. Verum maior fides habenda est Schubarto, discipulo, editori atque curatori scriptorum Bosianorum, immo ipsius huius scripti. Legatur præfatio priori & secundæ editioni præmissa, res omnis patebit. Ipsi mihi Mstum Bosianum videre contigit. Testantur tot discipuli, qui Bosium in calamum hæc dictantem audiuerunt. Immo quis Bosio hæc ex nostratibus adscriberet, si ipsius non essent. Sane Schubartus sub eius nomine non edidisset. Bosius aliunde famam habet, si vel hoc ipsum scriptum non extaret. Ita est, Bibliotheca politica

 con-

contracta & diatribæ de comparanda prudentia ciuili non nisi titulo atque emendatione differunt.

§. XVIII.

Alii in ipsa rei litterariæ atque Bibliothecarum dispositione fueruntoccupati. Ita FLORIANVS TREFFLERVS Benedictenburanus Cœnobita, vti se adpellat, librum edidit, cuius titulum integrum hic adponemus: *Methodus, exhibens per varios indices & classes subinde, quorumlibet librorum, cuiuslibet bibliothecæ breuem, facilem, imitabilem ordinationem. Qua sane peraccommode & sine multa inquisitione occurrat studiosis optata inuentio & lectio eorundem, Augustæ 1560.8.* Hic & de disponenda Bibliotheca & huius conficiendo indice regulas præscribit, sed absurda nimis sunt, quæ profert, dispositio nimium generalis, sæpe etiam parum congrua, CLAVDII CLEMENTIS *museum*, seu instructio Bibliothecæ tam publicæ quam priuatæ, *Lugduni* prodiit *1636.4.* Sed bene cum Bailleto iudicat Morhofius, quod multa ad hoc argumentum coaceruet auctor, ast in alienis potius sit occupatus & generalibus, in externis, quæ spectant ad ornatum Bibliothecæ, in picturis & similibus. Multa ex antiquitatibus Bibliothecarum eruit & philobiblias studium exponit. Litterarios quidem scriptores dispertiri docet, sed generalis saltim est dispositio. IOANNES HENRICVS

HOT-

HOTTINGERVS post hosce, *Bibliothecarium* scripsit *quadripartitum*, *Tiguri* editum *1664. 4*, in quo præmisit ideam Bibliothecæ vniuersalis, vbi agit de Bibliothecarii officio, Bibliothecarum instructione, aliisque, quæ ad modum contexendi Catalogi faciunt. Multa desumsit ex Naudæi libro de instruenda Bibliotheca. Quæ vero habet de locis communibus rei litterariæ instituendis, Lambecii methodum sequitur, dum Bibliothecam ita institui iubet, vt seruato materiarum ordine, illa ipsa dispositio instar locorum communium esse possit, non negligenda quidem sunt, paullo tamen videntur operatiora. Huc etiam facit IOANNIS BAPT. CORDONÆ, episcopi Tortosani tractatus *de instituenda atque amplificanda Bibliotheca regia Scorialensi*, qua modum instituendæ atque disponendæ Bibliothecæ exponit, sed obiter saltim materiam tractat.

§. XIX.

In hoc præsertim genere occupatus potissimum fuit GABRIEL NAVDÆVS, præcipuus inter litteratores Gallorum. Admodum rarum olim scriptum ipsius erat *auis pour dresser vne bibliotheque, præsenté a Mr. le Præsident de Même, à Paris 1627. 8.* Hic liber postea in latinum versus dicitur in Catalogo librorum Naudæi ab Erico Mauritio, cum præfatione, notis & epistolis duabus, de præ-

cipuis ac ineditis nonnullis Galliæ ac Germaniæ bibliothecarum Mstis, *Hamburgi 1658. 12*, qui tamen in catalogo Francofurtensi quidem promissus, non autem editus. Nuper demum inter alia a Venerabili abbate, Schmidtio, latino sermone prodiit. Saliuam autem mouerat, dum sperarem, me plenarie ex eodem instructum iri de iuste ordinanda bibliotheca, cum Naudæus pro tali habeatur, qui Germanos rem litterariam docuerit: sed ipse liber, postquam inspectus, desiderium non adimpleuit. Generalia enim sunt, quæ demonstrat. Docet quidem, quoscunque libros esse comparandos, atque aliqua media præscribit, quæ in comparandis iisdem obseruare conueniat: hæc tamen ex Morhofii polyhistore lib. I. cap. IV. melius hauriuntur. Laudanda sunt, quæ de loco atque ornatu bibliothecæ habet, etiam vbi de ordinanda & disponenda bibliotheca agit, dum regulas quasdam generales exhibet, ad particularia tamen non descendit. Licet autem in hoc tractatu generalis tantum sit Naudæus, iustum tamen ordinem seruauit in concinnando catalogo *bibliothecæ Cordesianæ*, qui *Parisiis* prodiit *1643. 4*, in quo historicorum distributio pro bibliothecæ conditione accuratior est, licet pro vniuersæ rei litterariæ ratione plures adhuc sectiones, quam quas Naudæus in dispositione istius biblio-

thecæ

thecæ fecit, potuiſſent fieri. Hic vir eruditisſimus cum vbique promouere ſtuderet rem litterariam, plura edidit quæ multum alias prodeſſe poſſunt. Edidit quippe *le Marfore, où diſcours contre les libelles à Paris 1620.8. Addition à l' hiſtoire de Louis XI. à Paris 1630.8*, quibus ſtatum rei litterariæ ſub Ludouico XI deſcribit, in qua etiam p. 97. Bibliothecam Memmianam citat, non tamen editam. *Remiſe de la Bibliotheque de Mr. le Cardinal Mazarin, par le Sr. Naudé, entre les mains de Mr. Tubeuf, 1651.4. Avis à Noſſeigneurs de Parlement ſur la vente de la Bibliotheque de Mr. le Cardinal Mazarin, 1652.4*, quibus parlamenti Gallici ſenatores mouere conatur, ne diuendatur bibliotheca Matzariniana, tanta cura collecta. Bibliographia politica, gallice & latine ſæpius edita, atque ſimilia.

§. XX.

Præter illos autem, qui rem litterariam atque Bibliothecas docent diſponere, huc faciunt illi, qui Catalogos Scriptorum ediderunt. Optandum ſane, vt perfectum haberemus catalogum vniuerſalem omnium Scriptorum ordine alphabetico collocatorum, in quo adnotata eſſent quæ ad vitam, ſcripta & ſtatum cuiuslibet ſcriptoris facerent, quo tamen ſane ſumus deſtituti. CONRADVS GESNERVS primus eſt, qui illud fuit conatus. Hic enim *Bibliothecam* compoſuit, ſiue

ſiue *Catalogum vniuerſalem*, *Tiguri* apud Froſchouerum *1545. f.* ſecundum alphabetum & auctorum nomina ordinatum. Hunc catalogum primum in compendium redegit CONRADVS LYCOSTHENES, mancum tamen atque vſus exigui, cum nec formam librorum, nec locum vel annum editionis notet, nec etiam nomen Typographorum indicet. Poſt eum IOSIAS SIMLERVS in epitomen redegit eundemque variis auctoribus locupletauit, atque edidit *Tiguri 1547. f.* Poſt vero aliquot mille, cum antiquiorum, tum nouorum auctorum opuſculis ex Vienneñſi Bibliotheca amplificata fuit per IOANNEM IACOBVM FRISIVM, *Tiguri 1583. f.* ANTONIVS VERDIERIVS quoque auctarium quoddam breue compoſuit, in quo Gallos potiſſimum ſcriptores memorat, a Simlero prætermiſſos, quod poſtea editioni *Lugd. 1583. f.* factæ acceſſit. In hunc quoque notulas Mſtas BONAVENTVRÆ VVLCANII teſtatur Morhofius Polyh. lib. I c. XVIII. Deinde IOANNES HALLERVORDIVS *Bibliothecam* ſuam *curioſam* edidit *Regiomonti 1687. 4.* Hanc auctarium eſſe voluit Gesneri, ſed admodum imperfectum, cum nihil aliud agat, quam vt recentiores potiſſimum ſcriptores recenſeat, horumque tum ſtatum, tum ſcripta indicet. Huc facit etiam GEORGII MATTHIÆ KÖNIGII *Bibliotheca Vetus & noua*,

noua, quæ *Altdorfi* prodiit *1678. f.* Ordine alphabethico auctores enumerat, breuem eorundem statum & scripta potiora describens. Sed, præter errores varios, pauca de Scriptorum statu, sæpe etiam nihil, vix vnum atque alterum scriptum adducitur, immo minima auctorum pars, cum plerique plane fuerunt omissi. Inseruire tamen hoc modo poterit, ut inserta charta munda, ad eandem suo loco notemus, si quid reperiamus, quod notatu est dignum, ad vitam & scripta eruditi cuiusdam faciens, vt Locorum communium instar, ad statum Scriptorum noscendum esse possit. CHRISTOPHORVS HENRICI a Bibliotheca olim Borussorum Regis Berolinensi, aliquot ante annos institutum cœpit edendi vniuersalem Scriptorum Catalogum, quem ordine alphabetico digessit. Primas duas litteras A. & B edidit sub titulo *Pandectarum Brandenburgensium, Berolini 1699. f.* Multum præstitit in scriptoribus horumque scriptis recensendis, ita vt varia adducat quæ ad vitam & statum scriptoris faciunt, & sæpius remittat ad alios, qui pluribus de eodem egerunt. Sed quod dolendum, solus hoc opus suscepit, cui vnum hominem parem non esse, omnes adgnoscunt eruditi. Quare etiam de eodem opere est dicendum, varios hinc inde commissos esse næuos, multos scriptores vel horum scri-

ſcripta omiſſa, de ſcriptorum autem vita breuius, quam par erat, dictum. Neque tamen plane negligenda eſt cura auctoris, quin potius mirari licet eius ſtupendum laborem, qui ſi non in omnibus adplauſum habet, ſane non deſinit eſſe vtilis. Ita autem ſperandum eſſet de Catalogo vniuerſali, ſi quatuor vel plures litterariæ rei peritiſſimi, qui magnis bibliothecis præſunt, coniuncta manu hoc opus adgrediantur, operas inter ſe partiti, ſecum communicantes adnotata. THEOPHILVS SPITZELIVS *ſacris* ſuis *Bibliothecarum retectis* inſeruit *ſpecimen nouæ Bibliothecæ vniuerſalis*, qua omnes auctores a ſyllaba AB incipientes enumerat. Id quidem, vt doceat potiſſimum, quem vſum habeat collectio catalogorum de Mſtis, ſed facile hoc ſpecimen ad impreſſorum quoque Bibliothecam vniuerſalem poterit inſeruire.

§. XXI.

Iſti quidem ſunt, qui Bibliothecas ſecundum nomina auctorum ordine alphabetico propoſuerunt: alii ſecundum diſciplinas vel materias Bibliothecas ordinarunt. Præter Geſnerum in Pandectis ſuis, de quibus ſupra, primus eſt PAVLVS BOLDVANVS. Edidit ille *Bibliothecam Theologicam, Ienæ 1614.* 4 & cum continuatione *Lipſiæ 1622. 4. Bibliothecam Philoſophicam, Ienæ 1614.* 4 & *Bibliothecam*

Hi-

Hiſtoricam, *Lipſiæ 1620. 4.* Hunc ſecutus eſt GEORGIVS DRAVDIVS, cuius *Bibliotheca claſſica Francofurti* prodiit *1625. 4*, quæ ſecundum diſpoſitionem litterariam libros omnium diſciplinarum & diuerſi idiomatis indicat. Sed horum labores in eo tantum conſiſtunt, vt libros ex catalogis Francofurtenſium extraherent, eosdemque certo ordine diſponerent. Verum, nec ordo eſt iuſtus, nec ipſe librorum index, cum multi libri adducantur, qui in catalogis promiſſi, nunquam tamen editi, ita, vt cum iudicio omnino ſint adhibendi, atque paruam hodie præbeant vtilitatem. Ex recentioribus nundinarum Catalogis SIMON PAVLI, Argentoratenſium Bibliopola *Bibliothecas* ſuas ſecundum diſciplinas ſaltim ordine alphabetico diſpoſitas edidit *Argentorati 1671. 4.* Idem fere eſt inſtitutum CHRISTIANI THEOPHILI LVDOVICI, Wittebergenſium Bibliopolæ, qui nuper edidit *Bibliothecam nominalem curioſam*, ſeu *notitiam auctorum & librorum maximam partem noſtri æui*. Hæc non quidem ſecundum diſciplinas, ſed iuxta auctorum nomina ordine alphabetico fuit inſtituta *Wittebergæ 1703. 8.* Sed, quilibet ſtatim videt, non niſi indicem eſſe librorum, quos in bibliopolio ſuo habet, in quo tamen circa ſcriptorum ſtatum quem addidit, nonnunquam errauit. Prodiit eiusdem continuatio *Witteber-*

berga 1705. 8 cui adiecta etiam est designatio nummophylacii, quod possidet, cum breui nummorum descriptione. Promisit etiam bibliothecam realem curiosam. Maioris curæ atque industriæ sunt labores varii CORNELII BEVGHEM, Embricensis. Prima erat, *Bibliographia Iuridica & Politica, Amstelodami 1679. 12.* Hanc sequebatur *Bibliographia Medica & Physica nouissima, Amstelodami 1681. 12,* quæ catalogum præbet Librorum Medicorum, Chymicorum, Anatomicorum, Chirurgicorum, Botanicorum & Physicorum, quotquot ab anno 1651 prodierunt. Dispositio alia non est, quam secundum nomina auctorum ordine alphabethico, atque diuersa scriptorum idiomata, nec ad aliud facit, quam ad noscendos titulos. Secuta fuit eadem ratione *Bibliographia Historica, Chronologica & Geographica, Amstelodami 1685. 12* eadem methodo conscripta, accessit syllabus iconum, quæ in eius musæo spectantur. Hanc excepit *Bibliographia Mathematica & artificiosa nouissima, Amstelodami 1688. 12.* Extat quoque eiusdem *apparatus siue ad historiam litterariam conspectus*, quo indicem scriptorum omnium, ubi in ephemeridibus sermo erit, plenius dicemus. Has quidem Bibliothecas perpetuo continuare promisit, neque tamen factum illud esse noui. Nuper demum BARTHOLDVS HENRICVS WüSTHOFFIVS noua metho-
do

do Bibliothecas disponere adgressus est. Primum quod prodiit, *Bibliotheca Iuridico-Politica erat ordine alphabetico distributa, Lipsiæ 1704.* 4. Hanc insecuta fuit *Bibliotheca Theologico-Philologica ordine alphabetico distributa, & per modum tabularum confecta, Lipsiæ 1705.* 4. Promittit vlterius *Bibliothecam Rabbinico-Philologicam, Bibliothecam Historicam Profano-Ecclesiasticam, Bibliothecam Philosophico-Mathematicam, Bibliothecam Litteratorum & Antiquariorum, Bibliothecam Medico-Physicam, Bibliothecam Miscellaneorum, Bibliothecam disputationum iuxta seriem facultatum recensitarum Bibliothecam concionum festiualium, temporalium, funebrium &c.* Immo in continuatione imposterum libros omissos esse suppleturum. Certe, vsum quidem habent hæ Bibliothecæ, accuratius editæ, quam hucusque memoratæ, verum tales non sunt quales promiserat Tentzelius *Curieuse Bibliothec ersten Repositorii fünftes Fach* p. 472 vt desiderata eruditorum possint adimplere, nisi quod præter Bibliopolam, quem addit, titulus solito prolixior exprimatur, typorum character per notas indicetur, & si marginalia, indices vel summaria fuerint adiecta, atque in Bibliotheca Theologica patria & status auctorum, Bibliopolis magis proficuæ sunt, quam eruditis. Licet enim ex pleniori tituli expressione de libro quandoque certius constet, nec tamen in omnibus hæc

procedunt, cum ſæpius materia libri titulum non adæquet. Vt taceam, quod de libri præſtantia ex ſolo titulo iudicari non poſſit. Interim tamen illis inſeruire poterunt, qui catalogum librorum vniuerſalem, ſecundum alphabeti ordinem concinnare voluerint. Vnicum adhuc addo MARTINUM LIPENIUM, qui & ſecundum diſciplinas & materias Bibliothecas diſponit. Habemus Eiusdem *Bibliothecam Realem Iuridicam, Francofurti ad Mœnum 1679. f. Bibliothecam Realem Medicam, Francofurti 1679. f. Bibliothecam Realem Philoſophicam, Francofurti 1682. f* & *Bibliothecam Realem Theologicam, Francofurti 1685. f.* Sub materiis ordine alphabetico digeſtis libri disponuntur, vt vere realis ſit Bibliotheca, atque ſub titulo cuiuslibet materiæ libri ſtatim pateant vno obtuitu, qui de eadem ſcripſerunt. Vtilitatem quidem ſuam habent, ſuos æque nævos, & quidem, quod in diſponendis libris non adeo ſint accuratæ, extantiores atque meliores libri ſæpe vel omiſſi vel perperam adducti, in recenſendis vero diſputationibus & librorum ſæpe quisquiliis refertiſſimæ.

§. XXII.

Ab aliquo tempore CASPAR THURMANNUS per particulares ſuas bibliothecas, quas edidit, innotuit. Edidit autem *Bibliothecam academicam*, ſiue de rebus & iu-

ribus

ribus non tantum academiarum & academicorum, sed etiam Doctorum, aliorumque eruditorum extra academias viuentium, immo vniuersæ rei litterariæ immunitatibus, priuilegiis atque prærogatiuis, cum præfatione Samuelis Stryckii, *Halæ 1700, 4*, in qua sub suis titulis ordine alphabetico dispositis ad scriptores remittit, qui de singulis materiis, vel speciali libello, vel in aliis scriptis suis egerunt. Simile institutum seruauit in *bibliotheca Canonicorum*, in qua de Canonicis & Canonicatibus, *eorumque collegiis seu Capitulis, statu & officiis, residentiis, statutis, priuilegiis, præbendis, vicariis & quæ eo pertinent*, remissiue iuxta seriem alphabeti agit, cum præfatione Io. Christophori Heroldi, *Halæ 1700, 4. Bibliotheca Duellica, seu de barbara ac belluina duellandi consuetudine & quæ eo spectant, Halæ 1700. 4. Bibliotheca Statistica, seu de auctoribus præcipuis, qui de ratione status, Statistis, seu status aliisque Ministris aulicis, & consiliariis, nec non de Ambasciatoribus, Residentibus & Mediatoribus Pacis, vt & de casibus Ministrorum aulicorum tragicis & denique de bonis domanialibus scripserunt*, cum præfatione Ahasueri Fritschii, *Halæ 1701. 4. Bibliotheca Salinaria, de Salibus, Salinis harumque iuribus, Halæ, 1702, 4.* Meditabatur alias *Bibliothecam Mercatoriam, Maritimam & Nauticam* in quam quidquid ad Mercatorum negotia facit, tractare sibi eadem methodo proposuit, eamque propediem euulgatum iri

promiſerant Collectores nouorum litterariorum Hamburgenſium menſe Aprili anno 1703. p. 157. Verum hæc atque alia cum morte Thurmanni interiere. Non inutilis labor eſt illis, qui dum certis inſudant materiis elaborandis, inde hauriant, vbi de quauis materia agatur, vel integro libro vel ſparſim: alias, cum nullus ſeruatus ſit ſelectus, & promiſcue ſcriptores quicunque adlegati, ad notitiam rei litterariæ non adeo proficiunt.

§. XXIII.

Sed præter eos, qui generalem methodum præſcribunt diſponendæ rei litterariæ, huc etiam inſeruire poſſunt Catalogi bibliothecarum, quos publice habemus editos. Neque tamen hic dicemus de catalogis Bibliothecarum publicarum, ſed de priuatarum ſaltim, & qui iuſto ordine litterario fuerunt diſpoſiti. Inter hoſce ob iuſtam diſpoſitionem præcipue æſtimari debet *Catalogus bibliothecæ Thuaneæ* a PETRO & IACOBO PUTEANIS ordine alphabetico primum diſpoſitus, tum ſecundum ſcientias & artes ab ISMAELE BULLIALDO digeſtus & IOSEPHO QVESNEL, *Pariſiis 1679*, 8. editus, recuſus *Hamburgi 1704. f. & 8.* Videmus in eodem libros ſecundum diſciplinas atque litterarium ordinem iuſte diſpoſitas, ita vt quoque ſectarum, nationum, atque ætatis ſcriptorum habita fuerit ratio, atque ideo ob ordi-

ordinem & selectum maxime commendandus. PETRI SCAVENII *designatio bibliothecæ regiæ Hafniensis, Hafniæ 1665, 4* ob ordinatam dispositionem est æstumatissima. IOANNES GARNIER *systema* edidit *Bibliothecæ Collegii Parisiensis Societatis Iesu, Parisiis 1678. 4* quo non tam Bibliothecam ipsam describit, quam potius generalem Bibliothecæ disponendæ ideam proponit, sed nimis generalem. Inter præcipuos quoque haberi debet *Catalogus Bibliothecæ Cordesianæ*, quem GABRIEL NAUDÆUS accurato ordine digestum edidit *Parisiis 1643. 4.* Ioannes Cordesius enim, Canonicus Lemouicensis omnes opes suas in Bibliothecam hanc impenderat, eandemque insigni Historicorum, præsertim exoticorum copia instruxerat, vt ideo ob selectum & ordinem maxime commendanda. IOANNES GUALTERUS, Cardinalis SLUSIUS instructissimam sibi comparauerat Bibliothecam, quam ordinauit, eiusdemque *Catalogum* edidit FRANCISCUS DE SEINE, *Romæ 1696. 4* Quinque continet partes, ita vt prima comprehendat Libros Theologicos, altera Iuridicos, tertia Medicos & Philosophos, quarta Historicos sacros & profanos, quinta Litteratores & Philologos. Singulæ partes suas classes habent, in quibus scriptores alphabetico ordine fuerunt dispositi. De ANGELICI APROSII *Bibliotheca*, multa

olim disceptatio an edita, cum Morhofius Polyhistore lib. I cap. V, VII & XIV ad eandem sæpe prouocet, neque tamen editam dicat. Placcius autem in sua inuitatione amica, Gregorius Leti in Italia regnante p. IV p. 378 atque ex iis Bælius demonstrarunt, partem *Bibliotheca Aprosiana* priorem *Bononia* impressam esse *1673. 12* Neque tamen desiderium, quod Morhofius mouerat, adimpleuit, cum in hoc libro comprehendantur saltim scriptores, quorum nomina a litteris A B C exordiuntur, atque cum elogiis nominantur, qui opera sua Aprosianæ Bibliothecæ inseri voluerunt, ita, vt ad scriptorum notitiam potius faciat, quam librorum ordinem. Non tam ad ordinem, quin potius ad selectum atque libros rarissimos noscendos facit *Catalogus Bibliotheca* NICOLAI HEINSII & IOANNIS GEORGII GRÆVII. Qui vero nuper prodiit *Catalogus Bibliotheca Spitzeliana* nec ob ordinem commendandus nec ob selectum. Farrago est librorum vndiquaque quæsitorum, bonorum æque, sed multis insertis quisquiliis. Inter præcipuos nostræ ætatis Catalogos ob librorum numerum, præstantiam, selectum atque dispositionem numerandus est *Catalogus Bibliotheca Telleriana, Parisiis 1693. f.* qui ideo laudem suam habet, quod idea sit dispositionis, quæ de Bibliotheca Regia olim sperabatur in publicum

blicum edenda. Eminet vero potiſſimum in libris ad Theologiam atque Hiſtoriam eccleſiaſticam facientibus. Hoc tamen de catalogis bibliothecarum eſt monendum, non in omnibus ad iſtos vel totius rei litterariæ, vel aliarum bibliothecarum diſpoſitionem fieri poſſe. Bibliothecæ pro conditione ſua diſponuntur, quæ variat ſæpe, ita vt magnum hac in parte adhiberi debeat iudicium.

§. XXIV.

De ordine quidem diſponendarum bibliothecarum varios modos tradit Morhoſius lib. I cap. V. Hoc autem bene notandum, aliter ordinandam eſſe bibliothecam, aliter diſponendam rem litterariam & excerpta, quæ de eadem fieri debent. In illa, partes tantum diſciplinarum ſpeciales veniunt conſiderandæ: hæc ad magis ſpecialia ſe extendunt. Generalis quidem diſpoſitio vbique ſeruanda, ita vt Bibliotheca ſit vel Theologica, Iuridica, Medica, Philoſophica, Philologica, Hiſtorica, Mathematica, Rabbinica & linguarum Orientalium. In ſingulis certæ fieri debent ſectiones, quæ tamen ſpeciales magis in excerptis rei litterariæ quam in diſponenda bibliotheca. Exemplo nobis ſit bibliotheca Theologica, quæ vulgo diuiditur in Biblicam, Patriſticam, Exegeticam, Moralem, Catecheticam, Symbolicam,

cam, Polemicam, Homileticam, Aſceticam, Dogmaticam, Myſticam, Hiſtoricam, Caſuiſticam, Practicam, Theologiæ Marianæ Scriptores, Rituales, Heterodoxos &c. Hæc diſpoſitio ſufficere poteſt in bibliothecis ordinandis, maxime, ſi etiam religionum habita fuerit ratio, ita vt Lutheranorum, Caluinianorum, Pontificiorum & hæreticorum, ſcripta ſeparatim collocentur. Sed in excerptis rei litterariæ, chronologiæ & ſeculorum, nationum, religionis, magnitudinis libri, idiomatis, diſpoſitionis, tractationis, aliarumque rerum habenda erit ratio. Sic generalis eſt claſſis bibliothecæ exegeticæ, vbi in bibliothecis promiſcue, habita tantum religionum ratione collocantur quicunque. Generales primum, qui ad vniuerſa Biblia, commentati, poſt hos ſpeciales, qui in ſingulos tantum libros. Res litteraria vlterius progreditur, & inter exegeticos conſiderat, primum patres, ſecundum ſua ſecula, quales in euangelia habemus Catenam Græcorum patrum, dein, qui paraphraſes ediderunt, Eraſmum Roterodamum, Theodorum Betzam, Eraſmum Schmidium. Tertio loco eos, qui ſenſum Theologicum eruunt, vt Calouii Biblia illuſtrata, ex pontificiis Cornelium Ianſenium, ex reformatis Friderici Spanhemii dubia euangelica diſcuſſa & vindicata.

dicata. Quarto veniunt illi, qui Harmoniam euangeliorum ſcripſerunt, vbi habemus ex Lutheranis, Harmoniam Lyſero-Chemnitio-Gerhardianam, ex reformatis harmoniam Ioannis Clerici, ex pontificiis Ioannis Maldonati. Quinto conſiderandi veniunt, qui textum philologice fuerunt interpretati, Grotius, Heinſius, Ligthfootus, aliique & ſic porro. Magis accurata diuiſio obuenit adhuc in ſcriptoribus hiſtoricis. Singularem methodum ſeruauit Bailletus, quam adducit Morhofius polyhiſt. lib. I cap. V. p. 38. Duplicem hic indicem confecit bibliothecæ Lamonianæ, cui præfectus eſt, alphabeticum alterum & realem. *Primum* inquit Morhofius *ordine alphabetico omnes libros digeſſit, non omiſſis etiam illis, qui in vaſtioribus voluminibus aliis commiſſi continentur. Deinde in titulis ordinem Chronologicum & Geographicum obſeruauit: Titulorum materias vlteriores capitibus, capita paragraphis, paragraphos numeris, numeros articulis & hos ſectionibus diſtinxit. In titulis regionum, primo locorum chorographiam ac topographiam, deinde religionem ac mores, tum eccleſiaſticam hiſtoriam, poſtea heterodoxiæ hiſtoriam obſeruauit. Sequuntur rerum ſecularium in republica geſtarum, negotiorum ciuilium, ſtatutorum ſcriptores, hiſtoria litteraria, ac denique Miſcellanea.* Videmus ergo quot ſectiones dentur in Excerptis litterariis hiſtoriæ

ſpecialis, cum in Bibliotheca ſufficiat, ſi Scriptores de rebus Hiſpaniæ, Galliæ, Belgii &c. coniunctim collocentur. Quod ſi itaque certa diſciplina ordine litterario ſit diſponenda, primo loco ſemper venire debent prolegomena deſcriptoribus iis, qui iam talem bibliothecam ſpecialem ediderunt, vel de vitis clarorum virorum, qui in iſta diſciplina excelluerunt, egerunt. Caput primum continebit ſemper fontes, e quibus hauriuntur, quæ ad iſtam diſciplinam ſpectant. In Theologicis primo veniunt S. Biblia, horumque editiones diuerſæ. In Iure habemus Corpus Iuris, & varias conſtitutiones gentium atque prouinciarum particularium. In Medicis, antiqui iſti ſunt Hippocrates, Galenus & ſimiles. In Philoſophicis, Ariſtoteles, Plato: atque ex recentioribus, Carteſius, Gaſſendus & ſimiles. Tales enim primas ſemper faciunt, cum ſine iſtis non intelligamus, quid ad diſciplinam faciat. Alterum caput conſtituent commentatores, qui hiſtoriam, ideas, ſyſtemata vel polemica certæ diſciplinæ tradiderunt. Quarto veniunt illi, qui integris Operibus de aliqua diſciplina egerunt, atque tunc demum vel ad ſpeciales diſciplinæ partes progreſſus fieri debet, de quibus tamen, cum diſciplinarum ordo variet, nullæ certæ regulæ poſſunt præſcribi. Ita ex fontibus ordine naturali progreſſus fieri debet ad reliqua

liqua, prout exemplo erunt Bibliothecæ nostræ huc vsque editæ. Sæpe etiam præter disciplinarum partitionem, in Theologicis præsertim, philosophicis & philologicis, ad miscellaneorum classem erit attendendum, cum res litteraria tam sit diffusa, vt solitæ alias dispositiones, accuratissimæ licet, non vbique locum inueniant. Sæpe liber quidam plura tractat, ita vt ad plures classes merito possit referri: ad primam ergo, quo speciatim facit, referamus singulatim, ad relinquas tantum remittendo ad priorem. Ipsi autem libro in excerptis nostris adnotato, addamus statim iudicia de eodem, sciagraphiam & reliqua, prout infra de excerptis rei litterariæ pluribus dicetur.

§. XXV.

Hæc igitur sunt litterariæ rei generalia. Neque tamen in solis libris illa consistit, verum etiam in bibliothecarum notitia, Mstorum cognitione, noscendis fatis eruditorum, horum controuersiis, nouis opinionibus. Hæc autem hauritur ex scriptis probatorum virorum, ex ephemeridibus, ex bibliothecis & bibliopoliis, ex conuersatione cum eruditis. Hæc vt plenius explicemus, & de methodo comparandi selectiorem librorum notitiam atque bibliothecarum vsu cum fructu instituendo, ordine quoque in disponendis libris seruando agamus, de bibliothecis non

non ſolum in genere, antiquioribus & deperditis, ſed etiam præcipuis noſtræ ætatis ediſſeremus, vt ab iis eo felicior detur progreſſus ad reliqua.

CAPVT SECVNDVM

De

BIBLIOTHECIS IN GENERE ET DEPERDITIS.

§. I. Scriptores de Bibliothecis in genere. §. II. Io. Andr. Schmidtii collectiones de Bibliothecis. §. III. Scriptores qui certas ſaltim Bibliothecas in itinerum relationibus deſcripſerunt. §. IV. Sub Bibliothecæ adpellatione quænam comprehendantur. §. V. Bibliothecæ quam originem habuerint. §. VI. Bibliothecæ antediluuianæ haut reperiuntur. §. VII. Prima Bibliothecarum cura ab Ægyptiis petenda. §. VIII. Bibliotheca Alexandrina. §. IX. Bibliotheca Attalica Pergamenorum. §. X. Bibliotheca Perſarum, Hebræorum, Syrorum. §. XI. Bibliothecæ Græcorum. §. XII. De primis Romanorum Bibliothecis vsque ad tempora Augusti. §. XIII. Bibliothecæ ſub Imperatoribus Romanis. §. XIV. Bibliothecæ Imperatorum Byzantinorum. §. XV. Bibliothecæ aliæ Orientis deperditæ. §. XVI. Bibliothecæ Occidentis & OſtroGothorum. §. XVII. Bibliotheca

thecæ Francorum. §. *XVIII. Bibliotheca Budensis.* §. *XIX. Bibliotheca Heidelbergensis.* §. *XX. Bibliothecæ deperditæ aliæ,*

§. I.

PLures fuerunt, qui ad Bibliothecarum notitiam introducere tentarunt. Antiquas quidem Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum & Byzantinorum Bibliothecas descripsit, breuiter, ast eleganter IVSTVS LIPSIVS in suo *de Bibliothecis syntagmate*, quod *Antvverpiæ* ex Plantiniana *1602.4,* & aliquoties fuit editum. Huic etiam de ornatu & dispositione Bibliothecarum veterum aliqua addidit. Eundem auctorem se editurum promiserat VELSCHIVS, adiuncto copioso catalogo Bibliothecarum & Pinacothecarum præstantiorum. Verum hæc cum reliquis promissis Velschianis exciderunt. Idem sibi proposuerat IOSEPHVS MARIA SVARESIVS, vt vnico de Bibliothecis tractatu rem omnem exhauriret, verum negotiorum mole obrutus, non potuit extremam operi manum admouere. Præstitit tamen illud LVDOVICVS IACOBI, in tractatu, qui gallice prodiit sub titulo: *Traitté des plus belles Bibliotheques publiques & particulieres, qui ont eté & qui sont à præsent dans le monde, à Paris 1644. 8.* Licet in

in numerandis bibliothecis magis ſit ſollicitus, quam vt multa de iisdem tradat: in eo tamen vſum aliquem habet, quod collectam in eo videamus omnem bibliothecarum Europæ, immo etiam aliarum terrarum partium rationem, & licet non plenam præbeat notitiam, ad aliqualem tamen ducit cognitionem, quam ex ſcriptoribus, qui particulares quasdam regionum bibliothecas ſcripſere, excerpſit. In veterum quidem bibliothecis nihil habet ſingulare. In Italicis Thomaſini, in Anglicis Balei, in Germanicis, Adami vitas potiſſimum fuit ſecutus, atque ex iſtis excerpſit, quæ ſibi conuenire videbantur. In recenſendis Galliæ Bibliothecis nimius eſt, atque plures in vna Pariſiorum vrbe extare bibliothecas nimio auſu dicit, quam in Anglia, Germania & Hiſpania. Multas Bibliothecas mediocres extollit: alias notiores magis reticet. Aſt in Bibliothecis monaſteriorum admodum frequens eſt. IOANNES LOMEIERVS in ſuo *de bibliothecis* libro ſingulari, *Zutphaniæ* edito *1669.8* bibliothecas ſecundum regiones diſtinguit, prolixior tamen auctor eſt in antiquorum quam recentiorum bibliothecis, quas percurrit magis, quam recenſet, neque ſatis digno inſtructus fuit adparatu. Ex hoc pleraque deſcripſit GALLESIVS in tractatu inſcripto: *traitté de plus belles bibliotheques*

thèques du monde 1680. 12 edito. IODOCI a DVDINCK vero *palatium Apollinis & Palladis*, siue designatio præcipuarum bibliothecarum mundi, quod *Coloniæ apud Iodocum Kalckofen 1643. 8* editum dicitur a quibusdam, titulo potius notum, cum ab omnibus frustra adhuc sit quæsitum, vt editum esse vel maxime dubitem. Addimus IO. HENRICVM HOTTINGERVM in *bibliothecario quadripartito* p. I cap. II, qui breuem etiam bibliothecarum Europæ catalogum nectit: & nostram epistolam ad V. C. Christophorum Cellarium scriptam *de bibliothecis, harumque præfectis*. De reliquis agit Morhofius Polyhistore lib. I c. XVII.

§. II.

Commendandum præ cæteris est institutum Venerabilis abbatis, IOANNIS ANDREÆ SCHMIDTII, quod annis iam prælerlapsis cœpit de congerendis variis scriptis, quæ de bibliothecis & re bibliothecaria egerunt. Prodiit huius tomus primus *Helmstadti 1702, 4.* in quo continentur libelli isti, quos IOACHIMUS IOANNES MADERUS antea congesserat. Sunt autem isti: IUSTI LIPSII *de Bibliothecis Syntagma.* FULUII VRSINI *de Bibliothecis* commentatio, quæ de bibliothecis veterum Romanorum & hodiernis Italorum præcipuis, breuissimis tamen, agit. *Excerpta ex Guidonis Pancirolli Rerum memorabilium*

bilium siue deperditarum Tit. XVII de librariis siue Bibliothecis. *Excerpta ex Bartholomæi Chassanæi Catalogo Gloriæ Mundi lib. XII.* *Excerpta ex Francisci Patritii libro VIII tit. XV de institutione Reipublicæ.* MICHAEL NEANDER *de Bibliothecis deperditis ac nouiter instructis.* Hic tamen in priori parte de Bibliothecis antiquorum deperditis potior est. IACOBUS PHILIPPUS THOMASINUS *de Bibliothecis Mstis*, quod ex eiusdem præfatione in bibliothecas Patauinas desumtum est, vbi aliquæ Bibliothecæ priuatorum plerumque, proponuntur. *Excerpta quædam ex Laurentio Pignorio de seruis, rei librariæ adhibitis.* *Excerpta ex Emundo Figrelio de statuis illustrium, ac cumprimis doctorum virorum in veterum Bibliothecis.* BALTH. BONIFACII *de archiuis* liber singularis. FRANCISCUS SCHOTTUS *de Bibliotheca Vaticana* ex Itinerarii eiusdem p. II cap. X p. 146. ONUPHRIUS PANUINIUS *de Bibliotheca Vaticana.* ANTONIUS CICARELLA *de Bibliotheca Vaticana.* BALTH. CORDERIUS *de Bibliotheca regia S. Laurentii Scorialensi in Hispania.* ALEXANDRI BARUOETII *Catalogus præcipuorum auctorum ineditorum, qui in Bibliotheca Scorialensi adseruantur.* IOANNIS ALEXANDRI BRASSICANI *epistola de Bibliothecis, cumprimis Regia Budensi.* Præmissa est MADERI *epistola de scriptis & Bibliothecis antediluuianis.* In hac vero

noua

ua collectione adiecta est elegantissima
stola HERMANNI CONRINGII ad Ioan-
n Christianum, L. Baronem de Boineburg
Bibliotheca Augusta, quæ est in arce Guel-
bytana, cum indice copioso. Eiusdem
ua accessio nuper demum prodiit & con-
et RICHARDI BURY *philobiblon*, seu de
ore librorum & bibliothecarum institutio-
tractatum elegantissimum, antea sæpius
cusum. GABR. NAUDÆI *dissertationem de*
liothecis instituendis, ex Gallico latine ver-
n, antea rarissimam. THEOPHILI SPI-
ELII *dissertationem præliminarem, arcanis bi-*
othecarum retectis premissam, CHRISTO-
ORI HEIDMANNI *orationem de bibliothe-*
Iulia, HERMANNI ab HARDT oratio-
m *de memorabilibus bibliotheca Rudolphea*,
SPARIS SAGITTARII *orationem de biblio-*
ca Ienensi, ac IULII PFLUGK *epistolam de*
liotheca Budensi. Altera accessio collectio-
Maderianæ adiuncta prodiit *Helmstadii*
s.4. Continet hæc IO. LOMEIERI li-
um *de Bibliothecis*, meam opellam *de Bi-*
othecæ Ienensis historia & memorabilibus, qua
oliothecæ origo atque constitutio exponi-
& HENRICI PIPPINGI *arcana Bibliothecæ*
omana sacra. Plures quoque promittit vene-
bilis vir accessiones, quas auide adhuc expe-
amus, atque eundem publico nomine ro-
mus, ne ab opere & collectione hac vtilissi-
a desistat. D §. III.

§. III.

Alii certas ſaltim Bibliothecas deſcripſerunt in ſuis itinerum relationibus. Ita non inutilem laborem fecit CAROLUS PATINUS, qui edidit *Quatre Relations hiſtoriques*, *Baſileæ 1673. 12.* editas. Deſcripſit enim ſingula curioſa, quæ in cimeliarchiis Principum obſeruauit, & optandum eſſet, vt ſimilem laborem de rarioribus bibliothecarum haberemus. In bibliothecis quidem Italicis illud egit, BERNHARDUS MONTFAUCON in *Diario ſuo Italico*, quod *Pariſiis* prodiit *1702. 4.* in quo quidquid curioſi vel manuſcriptorum reperit, elegantiſſime expoſuit, ſed de Germaniæ bibliothecis ſimile quid nondum habemus, quod tamen maxime optandum. Laudanda interim eſt induſtria IACOBI TOLLII, qui, cum indultu Friderici Guilielmi electoris, ex academia Duisburgenſi itinera inſtitueret in Auſtriam, Vngariam atque Italiam, *epiſtolas* poſtea *itinerarias* ſcripſit, in quibus quid curioſi vel in rebus metallicis, antiquitatibus & bibliothecis reperit, exponit: ex quibus ſi non omnia, multa tamen hauriuntur ſingularia. Has poſt mortem Tollii fidei ſuæ commiſſas edidit HENRICUS CHRISTIANUS HENNINIUS, *Amſtelodami 1700. 4.* atque notas haut inelegantes addidit.

§. IV.

Sub Bibliothecæ adpellatione vel locum, vel armaria, vel librorum etiam collectionem intelligi, res admodum clara est, atque latius fuit declaratum in dissertatione mea inaugurali, quam præside illustri STRYCKIO *de iure bibliothecarum*, *Halæ* publicaui *1702. 4.* Nonnunquam etiam libri diuersas gentium historias continentes, ita inscribuntur, prout fecit Diodorus Siculus, qui vniuersalem suam historiam Bibliothecam inscripsit. Nec minus illud solenne est in rei litterariæ collectionibus, quæ pro modo disciplinarum Bibliothecæ inscribuntur Theologicæ, Iuridicæ, Medicæ, Philosophicæ, Historicæ & sic porro. Barbara ætate dicebantur *librariæ*, vnde Germanorum *librarey*, siue *liberey*, licet Romani hac voce fuerint vsi pro bibliopoliis.

§. V.

Quantum ad bibliothecarum originem, multa de eo adhuc controuersia. IOACHIMUS IOANNES MADERUS singulari præfatione ad Rudolphum Augustum, Ducem Brunsuicensem & Lüneburgensem *de scriptis & bibliothecis antediluuianis*, demonstrare voluit, non litterarum solum fundamenta fuisse ante diluuium, sed etiam horum collectiones & bibliothecas. Probat illud potissimum ex nominibus, quæ animalibus im-

 posuerit

posuerit Adamus, Columnis Sethi, & libro Enochi, atque dicit, principes illos mundi incolas scripsisse res illius temporis, atque inuenta non in saxis solum, lateribus & plumbo, sed in pellibus etiam & membranis, quæ admodum fuerint antiquæ. Suas tamen coniecturas Madero relinquimus. Ante Maderum eadem fere sentit *IACOBUS BOULDUCCIUS*, ordinis Capucinorum Monachus, in libro suo *de ecclesia ante legem, Parisiis 1626, 1630* & *Lugduni 1638. 8* edito, in quo demonstrare voluit, quis a mundi exordio vsque ad Mosen fuerit ordo ecclesiæ, qui ritus & cæremoniæ, vbi inter alia de libro Enochi atque antiquitatibus quibusdam antediluuianis agit. *ANGELUS ROCCA* appendice ad descriptionem Bibliothecæ Vaticanæ p. 384 idem adserit. E contrario *PETRUS LAMBECIUS* in *rei litterariæ prodromo* nullum dicit scriptorem Mose antiquiorem.

§. VI.

Verum, cum nec nomina ab Adamo imposita, nec columnæ Sethi, nec liber Enochi quidpiam faciant ad bibliothecæ structuram, cum priora, litteras non fuisse ignotas, arguant; hanc vero Iudas in epistola, non librum sed prophetiam dicat, maiorum sine dubio traditione ad posteros traductam, bibliothecæ antediluuianæ facile collabuntur. Nobis potius certius videtur, nec ante confusio-

fusionem Babylonicam libros, nec ante diluuium vmbram quidem bibliothecæ extitisse. Hominem enim ante lapsum omni sapientia diuina fuisse præditum sacræ historiæ nos docent. Post lapsum multæ adhuc diuinæ imaginis reliquiæ, sapientiæ plurimum in illo relinquebant, ita vt libris opus non haberet, si quid erat, ad posteros propagabatur per traditionem. Post diluuium vero & confusionem Babylonicam, cum diuersæ linguæ & gentes essent ortæ, & per posteros Chami magis propagaretur sapientia humana, ortæ sunt litteræ, ex his libri & bibliothecæ.

§. VII.

De bibliothecarum auctore res est incerta, neque ex tam antiquo tempore decidenda. Aegyptios humanæ sapientiæ auctores si dicamus, forsan non aberrabimus. Arguunt illud tot Aegyptiorum traditiones, figuræ hieroglyphicæ & similia, ex quibus non exiguum postea bibliothecarum vsum apud eos fuisse introductum arguimus. Strabo quidem Geographiæ libro XII *p. m. 480.* Aristotelem primum fuisse dicit, qui Aegyptum ad hanc librorum custodiam excitauerit; illum tamen quodam errore fuisse abreptum ex eo patet, quod de Osymandua, antiquissimo Aegyptiorum rege testetur Diodorus Siculus, quod bibliothecam struxerit, eiusque

que fronti præscripserit ψυχῆς ἰατρεῖον, cuius ætas Aristotelis fata longe antecessit. Hanc Osymanduæ curam ipsius successores postea continuasse facile coniectandum, idque in templis præcipue, & cura sacerdotum. Argumento est, quod Naucrates quidam Homerum plagii incusauit, quem in Aegyptum delatum libros reperisse dicit Phantasiæ fœminæ, quæ Iliadem atque Vlysseam scripserit, & Memphi, in templo deposuerit Vulcani, vti Eustathius testatur præfatione in Odysseam, ipsum tamen de eo excusans.

§. IIX.

Inter celebratissimas Aegypti bibliothecas *Alexandrinam* esse, res certa est. Initium illi dedisse videtur Ptolemæus, Lagi putatiuus filius, qui iam per Demetrium suum Phalereum in colligendis libris diuersi generis fuit occupatus, vti fere patet ex Clementis Alexandrini Stromatum libro I *p. 341.* Cum autem rudis adhuc sine dubio fuerit collectio, nec dum satis ordinata Bibliotheca, vt notior sit cura Ptolomæi Philadelphi, qui summa addidit incrementa, ipsi plerumque origo Bibliothecæ tribuitur. Hic autem Bibliothecam istam vndique & omnis generis libris instruxit, etiam sacris atque e Iudæa petitis. Ita Athenæo teste, Deipnosoph. lib. I *p. 2.* Aristoteles libros fuit emercatus, quos ille Theophrasto discipulo reliquerat,

eos-

eosdemque cum iis, quos Athenis & Rhodi coëmerat, omnes in pulcram Alexandriam transferri curauit. Quantos autem ſumtus in bibliothecæ collectionem collocauerit, vel ex eo patet, quod pro Sophoclis, Euripidis, Aeſchylis autographis, Athenienſibus XV talenta argenti puri conceſſerit, teſte Galeno in tertio libro Epidemicorum. De numero librorum huius Bibliothecæ res adeo definita non eſt. Georgius Cedrenus Hiſtoriarum libro XXII dicit, Philadelphum libros ſacros, Chaldaicos, Aegyptios & Romanos, aliosque diuerſilingues in Græcam omnes conuerti curaſſe, in vniuerſum ad centum millia voluminum: quæ omnia in bibliothecis ſuis Alexandriæ repoſuerit. Seneca vero de Tranquillitate animi cap. IX *quadraginta*, ait, *millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum.* Ioſephus Antiquitatum Iudaicarum libro XII cap. II tradit, Demetrium aliquando fuiſſe interrogatum a Philadelpho, quot millia librorum iam haberet? reſpondiſſe, ducenta millia admodum, ſed ſperare breui ad quingenta. Quod ſi vero Gellium audimus Noctium Atticarum libro VI cap. vltimo, ingentem numerum librorum in Aegypto a Ptolemæis regibus vel conquiſitum vel confectum eſſe dicit, ad millia ferme voluminum ſeptingenta. Hunc ſequitur Ammia-

nus Marcellinus libro XXII, qui etiam septingentis voluminum millibus hanc bibliothecam constitisse dicit. Sed facile scriptores, licet diuersa dicere videantur, inter se poterunt conciliari. Cedrenus enim intelligendus est de centum librorum millibus in Græcum sermonem translatis. Seneca de quadraginta, vel potius, si corruptos codices arguamus, quadringentis millibus combustis, reliquis supermanentibus, Iosephus de temporibus Philadelphi, Gellius vero de temporibus vltimis, non enim sine ratione dicit, *Ptolemæis regibus conquisitum* fuisse hunc thesaurum, ita, vt a Philadelphi successoribus varia adipisceretur incrementa. Sed eheu! ingens iste thesaurus bello Alexandrino conflagrauit, non quidem opera consulta, sed dum diripitur ciuitas a militibus forte auxiliariis, incensa est, teste Gellio c. l. Duas autem Alexandriæ fuisse bibliothecas publicas scribit Epiphanius libro de ponderibus p. 615 primam in Bracho, a Ptolemæo Philadelpho constitutam, secundam longo tempore post ædificatam in Serapeo, quæ & prioris soror dicebatur. Quare etiam Ammianus Marcellinus in Serapeo bibliothecas fuisse inæstimabiles dicit. Immo Tertullianus Apologetico cap. XVIII ait: *hodie apud Serapeum, Ptolemæi bibliothecæ cum ipsis Hebraicis litteris exhibentur.* Ex his autem videmus, non

non omnem consumtam fuisse bibliothecam, sed Codices perplures fuisse seruatos, cum etiam posteriori adhuc tempore diceretur Ptolomæi bibliotheca, quæ tamen in gratiam Cleopatræ per bibliothecam Attalicam, iussu Antonii Alexandriam per vim adductam, fuit adaucta, teste in vita Antonii Plutarcho. Hæc tamen Alexandrina quasi mater semper fuit habita reliquarum, ex qua alii qui bibliothecas adornarent, codices describi vellent.

§. IX.

Proxima Alexandrinæ erat *Attalica* Pergamenorum, e quibus Strabone teste, libro XIII. Eumenes vrbem instruxit & donariis ac bibliothecis instruxit, idque sine dubio ex æmulatione erga studium Regum Ægypti fuit factum. Perdurauit ista Pergami vsque ad tempora Antonii, qui eandem ducentis librorum millibus constantem, vti diximus, Alexandriam abduci curauit.

§. X.

Persis Susa erat nobile litterarum domicilium, vbi cultissimæ lectionis bibliothecam fuisse instructam Metasthenes commemorat. Archiui quoque Babylonici mentionem facit Esra capite VI c. I. Magnum librorum & bibliothecarum apud *Hebræos* fuisse pruritum ex eo patet, quod Ecclesiasticus dicat cap. XII v. 12 scribendorum librorum non esse finem.

 Immo

Immo multam curam in ordinandam Hebræorum bibliothecam Nehemiam impendisse II Maccabæorum c. II v. 12 docentur. Cum vero ista belli temporibus collapsa, nouam restituit Iudas Maccabæus. Videntur etiam synagogæ suas habuisse bibliothecas. Apud finitimos *Syros* bibliotheca extabat Antiochi M, cui Suida teste, præfuit Euphorion Polymneti filius, tantæ dignitatis, vt & Tiberius Cæsar eum imitari dignatus fuerit, immo scripta eius & imaginem publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores destinauerit, dicente Suetonio, in vita Tiberii cap. LXX.

§. XI.

Græcia liberalium artium cultrix, plures possedit bibliothecas. Athenæus Deipnosophistarum libro I p. 2 mentionem iniicit Polycratis Samii, Pisistrati tyranni, Euclidis Atheniensis, Nicocratis Cypri, Euripidis poëtæ, Aristotelis Philosophi, & quam omnibus præponit, Laurentii sui, Deipnosophistarum magistri. Studiorum inprimis laudem Pisistratus tyrannus meretur ab A. Gellio, quod libros disciplinarum liberalium Athenis publice ad legendum primus posuerit. Hæc postea Pisistrati bibliotheca ab Atheniensibus aucta, victa vrbe, Syllæ cessit, Grammatticorum dein curæ relicta. Iidem Græci & in Asiæ insula Chio, quæ sibi Ho-

Homerum vindicabat, huic Homero templum ſtruxerant cum inſtructisſima bibliotheca, propenſionem ſuam erga litterarum ſtudia eo teſtati, auctore Strabone lib. XIV Geograph. Plutarcho in Sylla.

§. XII.

In ſplendida *Romanorum* vrbe primus librorum copiam aduexit Æmylius Paulus, Perſe, Macedonum Rege deuicto, deinde Lucullus e Pontica præda. Iſidorus Originum libro VI capite V, Lucullus præſertim. Plutarcho teſte in vita, libros vndique conquiſitos vtendos dedit, ita vt ad bibliothecam eius, velut ad Muſarum ædem ventilarent eruditi, quibus ſe ipſum ſæpius immiſcuit. De Sylla ſuperius diximus, quod magnam librorum vim Athenis Romam transuexerit. Verum, cum priuatæ ſolum eſſent Bibliothecæ, eruditis quidem conceſſæ, neque tamen publicis vſibus deſtinatæ. Sic etiam Fauſti bibliothecam prædicat Cicero IV ad Atticum ep. IX. Primus autem Iulius Cæſar deſtinauit Bibliothecas Græcas & latinas, quam maximas poſſet, publicare, data M. Varreni cura comparandarum ac dirigendarum, Suetonius in vita capite XLIV. Verum, Cæſar hoc quod deſtinauerat, non perfecit. Auguſto demum incitante, Aſinius Pollio de manubiis Dalmatarum, quos vicit, Atrium libertatis extruxit, atque primus Biblio-

bliothecam dicando ingenia hominum rem publicam fecit, vti Plinius auctor est libro XXXIV cap. II Isidorus *c. l.* Secutus Pollionem fuit Augustus, Imperator, qui templo Apollinis in Palatio addidit porticus cum bibliotheca latina Græcaque, Suetonius Augusto capite XXIX. Has autem *Octauias* fuisse adpellatas Dio Cassius auctor est libro XLIX p. 417, a loco etiam dictas *Palatinas*.

§. XIII.

Hoc librariæ rei studium prosecuti fuerunt subsequentes Imperatores. Sic *Tiberianæ* domus bibliothecam notam nobis faciunt Gellius noct. Atticarum libro XIII c. XVIII & Vopiscus Probo capite II. *Pacis Bibliotheca* mentionem quoque facit Gellius noctium Atticarum libro XVI cap. VIII, quam Pacis templo a se extructo sine dubio addidit Vespasianus, Iosephus Antiquitatum Iudaicarum libro VII c. XXV. Vlpiam *Bibliothecam* siue templi *Traiani*, ab eodemque optimo Imperatore institutam nobis commemorant Gellius Noctium Atticarum libro XI cap. XVII & Vopiscus Aureliano cap. I Probo cap. II, qui linteis se ex eadem libris aliquoties vsum fuisse profitetur. Ex eodem tamen patebit etiam, *Vlpiam* in thermas Diocletianas fuisse translatam, cum sua ætate in iisdem fuisse dicat. Sub eodem Traiano Plinius iunior Nouocomi in municipio suo biblio-

bibliothecam dedicauit & annuos sumtus in alimenta ingenuorum pollicitus, vti ipse testatur lib. I ep. VIII. *Capitolinam* bibliothecam sub Commodo conflagrasse dicit Eusebius Chronico ad A. C. 190, quem sequitur Orosius libro VII cap. XVI. Lipsius syntagmate de Bibliothecis cap. VII Domitianum eiusdem auctorem facit, de quo Suetonius in vita, cap. XX quod bibliothecas incendio absumtas impensissime reparari curauerit. Verum, placet magis coniectura Alexandri Donati de vrbe Roma libro II cap. IX, qui Adrianum eiusdem bibliothecæ facit auctorem, idque ideo, quia ex Sexto Aurelio Victore probat, illum in Capitolio gymnasia instituisse, quibus maxime conuenit bibliotheca. De Gordiano Iuniore narrat Iulius Capitolinus in vita cap. XVIII, quod Serenus Sammonicus, ipsius olim præceptor, omnes libros patris sui, qui censebantur ad sexaginta & duo millia, Gordiano minori moriens reliquerit, atque inde in famam litteratorum peruenerit. Cæterum plures adhuc patuisse vsque ad tempora Constantini M. bibliothecas, ex P. Victore colligimus, qui inter singularia vrbis Romæ notat bibliothecas publicas viginti & nouem, atque inter has præcipue Vlpiam commendat & Palatinam.

§. XIV.

§. XIV.

A Romanis pergimus ad Bibliothecas *Byzantinas*, quæ a primo illo tempore, quo Conſtantini vrbs exornari egregie cœpit, ſuam ſine dubio habent originem. De ipſo enim Conſtantino teſtatur Euſebius libro tertio in vita, illum theſauros imperatorios liberaliſſime effudiſſe in colligendis ſcribendisque libris ſacris, quos gentiles perſecutionum temporibus ab eccleſiis pene excuſſerant. Et quid mirum, cum Imperator iſte in exornanda vrbe omnia impenderet. Huic vero noua incrementa, bibliothecæ etiam præfectum addidiſſe Conſtantium, filium, ex Themiſtii oratione XIII patet, qui Imperatorem ideo laudat. Iulianus poſtea, apoſtata dictus, locum bibliothecæ adſeruandæ in regia porticu ſtruxit, & libros quotquot habebat, in eandem collocauit teſte Zoſimo libro III cap. XI. Hic etiam teſte Libanio, libros vndiquaque conquiſiuit, atque in Antiochenorum ſuburbio, Daphne, nobilem Bibliothecam inſtruxit in æde Traiani, a Iouiniano poſtea, concubinæ ſuaſu crematam, vti auctor eſt Suidas voce Ἰοβιανός. Cura, quam in eandem impenderit Iulianus, patet ex eius epiſtola IX & XXXVI. Huic autem Valens Imperator certos præfecit bibliothecæ curatores & ſcribas l. II C. Theod. de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ. De Iuniore Theo-

Theodosio perhibet Socrates Historiæ Ecclesiasticæ libro VII c. XXII, quod sacros codices & quæ ab ipsorum interpretibus scripta erant, vel adhuc scribebantur, maiori, ac Philadelphus diligentia collegerit, atque adseruari curauerit. Sed quæ fata instructissimæ Bibliothecæ, Basilisco enim tyrannidem exercente, maximum in Constantinopolitana vrbe extitit incendium, quod in foro ærario exortum, ac vicina loca omnia, ipsamque Basilicam vna cum Bibliotheca, in qua centum viginti millia fuerunt reposita, Zonaras sub Leone Magno. Restituta autem hæc Basilica, incertum, a quo Imperatore, eademque illi ad inhabitandum concessa, qui eruditione excelleret, quem oecumenicum doctorem adpellabant. Is XII contubernales habebat excellenter eruditos. His publicus victus præbebatur: hos eruditionis & cognitionis auidi accedebant: hos imperatores ad rerum gerendarum consilia adhibebant. Verum, has ipsas ædes cum bibliotheca, doctos illos etiam ac venerabiles viros comburi iussit nefario facto Leo Isaurus, cum opinionem ipsius de tollendis imaginibus adprobare nollent, Zonara auctore. Licet nouam ibidem fuisse erectam arguant reliquiæ Bibliothecæ, quæ adhuc visuntur.

§. XV.

Neque tamen hanc curam Bibliotheca-

rum

rum intermiſerunt reliquæ Chriſtianorum Orientis communitates. Sic Alexander, epiſcopus Hieroſolymitanus nobilem illam *Bibliothecam Hieroſolymis* inſtruxit, in qua ſcripta varia, maxime epiſtolas eccleſiaſticorum virorum adſeruari voluit, ex qua multum ad hiſtoriam ſuam eccleſiaſticam componendam vtilitatis ſe hauſiſſe dicit Euſebius VI c. XVI. *Cæſareæ* Bibliothecam aperuit Iulius Africanus, cui poſtea Pamphilus ordinem, addidit atque incrementa, de qua Euſebius VI c. XXIII. In hac Origenis potiſſimum ſcripta adſeruabantur. Eadem diligentius vſus fuit Hieronymus. Hanc, cum temporis lapſu atque hominum incuria corrupta, plurimo labore reſtituit atque inſtaurauit Euzoius, ſiue & aliis dicitur Eſcicius, Cæſareenſis epiſcopus. Bergomas ſupplem. Chron. lib. IX ad A. C. 405. Immo facile credendum, ab eo tempore, quo ſtudiis vacare cœperunt Chriſtiani, quod ſeculo IV potiſſimum factum, in plerisque eccleſiis bibliothecam fuiſſe inſtitutam. Ita Bibliothecæ eccleſiæ *Alexandrinæ*, cura Georgii, epiſcopi inſtitutæ mentionem facit Athanaſius. Hipponenſem citat Auguſtinus, qui ipſe quoque Poſidonio teſte, bibliothecam collegit, eandemque eccleſiæ ſuæ donauit. Vt taceam alias, quarum hinc inde ſit mentio.

§. XVI.

§. XVI.

In Occidente ſuus quoque ſtudiis manſit honos. Licet enim Italia per gentium barbararum incurſionem fere ipſa euaderet barbara, ipſa quoque gentium domina, Roma, per Alaricum *Veſigothorum* Regem caperetur, reliquiæ, tamen ſtudiorum apud Oſtrogothos præcipue, manſerunt, quæ illa Romanorum quidem haut adæquabant, ad illorum tamen æmulationem erant directa. Efflorefcebant maxime in vrbe Roma, ſub Theodorico Rege, litterarum ſtudia, vti ex ipſius epiſtola ad Feſtum, apud Caſſiodorum libro I. ep. XXXIX patet. & apud Io. Cochlæum in vita *p* 65. Ipſe quoque Caſſiodorus, ſeculi pertæſus, monaſterium Viuarienſe ſiue Caſtellenſe in extrema Calabriæ parte incoluit, ibidemque multam libris conquirendis curam adhibuit.

§. XVII.

Reuocauit autem cum litteris plenius adhuc Bibliothecarum ſtudium *Carolus Magnus*, qui plures in Occidente inſtituit Bibliothecas. Teſtatur illud Heluetorum S. Galli fanum, Fuldenſis abbatia & Aquisgranenſe monaſterium, in quo mortuus. Neque hanc curam intermiſiſſe reliquos etiam Imperatores & Reges Francicos ex eo adparet, quod Holduinus & Ebo in ſubſcriptionibus dicantur Bibliothecarii Caroli Calui.

 Tan-

Tanta vero cura bibliothecarum non fuiſſe videtur, cum Germani ſibi ipſis Imperatores legere inciperent, niſi quod in diuerſis monaſteriis colligerentur ſcripta, quæ tamen ob monachorum ruditatem, potius ad interitum ſeruabantur quam ad vſum. Fridericus II Imperator, prout omnia quæ ad exornandam academiam ſuam Neapolitanam facerent, contulit, bibliothecam quoque addidiſſe videtur. Confirmant hæc ea, quæ Cuſpinianus dicit, ipſum permultos libros tam ex Græca quam latina lingua transferri iuſſiſſe.

§. XVIII.

Ad vlteriora tempora properamus, & celeberrimam olim *Budenſem Bibliothecam* conſideramus. Auctor illius Matthias Coruinus erat, qui, extructa in Budenſi vrbe, noua arce, bibliothecam etiam in eadem ſtatuit, mira vtrinque linguæ fœcunditate completam, teſte Bonfinio, Rerum Hung. decade IV libro VII p. 631. Quanta cura in colligendis libris vſus fuerit Coruinus, teſtatur Ioannes Alexander Braſſicanus in epiſtola, ſua ad Chriſtophorum a Stadion, quæ præfixa eſt Saluiano ab ipſo edito. Quippe, illum tot græca atque hebraica volumina, ex ruinis Græcarum vrbium coëmiſſe dicit, inæſtimandis ſumtibus, & cum non omnes ex Græcia potuiſſet accipere, quatuor inſi-

gnes

gnes librarios magnis impendiis ſemper Florentiæ aluit, quorum is labor vnicus vt omnes melioris notæ auctores, & græcos & latinos, exſcriberent. Exinde tantum librorum numerum collectum fuiſſe dicit, quantum nuſpiam alibi; ita vt non deſint, qui numerum codicum quinquaginta millibus conſtitiſſe dicant. Sed quæ fata ſunt bibliothecarum, etiam hæc diſſipata eſt! Ludouico enim fatali prælio ad Mohazium deuicto, & Buda capta, eademque direpta, bibliotheca quoque miſere fuit dilacerata. Fuerunt tamen, qui reliquias quasdam hinc inde ſparſas tanquam e naufragio colligerent. Augerius Busbeckius quidem ex duabus legationibus, Conſtantinopolitana & Amaſiana plures congeſſit codices, eosdemque Bibliothecæ Vindobonenſi liberaliter conſecrauit. Idem poſt illum egerunt Iohannes Sambucus, Ioannes Faber & Ioannes Cuſpinianus, qui multa cura, ſparſa hinc inde fragmenta bibliothecæ congeſſerunt. Sic etiam Guelferbytana Bibliotheca hodie multas reliquias Budenſis ſeruat. Quid quod, ipſa noſtra Salana Baptiſtæ Guarini Mſtum de ordine docendi & diſcendi poſſidet. Vt taceam priuatorum bibliothecas, dum ante memoratus Braſſicanus, ſe dono Ludouici Regis varios codices Coruinianos poſſidere gaudeat. Facile enim eſt, hoſce codices dignoſcere,

ſcere, dum ſingulos ſub inſpectum ornent inſignia Coruinorum gentilia. Sed licet hinc inde diſperſa fuerint huius bibliothecæ fragmenta, manſerunt tamen in ipſo palatio Coruiniano reliquiæ pauciores. Hæ ſaliuam quidem mouerunt eruditis, ita vt Lambecius ad easdem examinandas ab Imperatore mitteretur, aditum ipſi parante Waltero, comite de Leslie, ablegato Imperatoris, ſed difficillime. Verum, omnia præter expectationem reperit, nec enim niſi quadringentos circiter codices cumulatim in terra iacentes & puluerulento ſitu atque ſqualore coopertos inuenit, vti ipſe ſingula deſcribit Commentariorum de Bibliotheca Cæſarea libro Secundo capite nono. Cum autem feliciſſimis auſpiciis, Buda anno 1686 a Chriſtianis recuperaretur, hæ reliquiæ theſauri librarii Viennam fuerunt aduectæ, vbi adhuc viſuntur. Catalogum harum reliquiarum, quæ in Vindobonenſem illatæ fuerunt bibliothecam; ex communicatione Petri Lambecii cum eruditis communicauit IULIUS PFLUGKIUS, eques Saxonicus, præmiſſa epiſtola ad Vitum Ludouicum a Seckendorf, qua etiam fata huius bibliothecæ deſcribit. Prodiit *Ienæ 1688. 8* atque inſerta quoque eſt parti ſecundæ collectionis Schmidtianæ.

§. XIX.

§. XIX.

Selectiſſima *Heidelbergenſis* palmam ſuo tempore præripiebat omnibus. Duplex illa erat Academica & Electoralis. De iſtius fatis infra ſub academicis noſtri temporis dicemus: hæc quæ proprie Palatina dicitur, noſtri eſt inſtituti. De fundatore Bibliothecæ res nondum adeo clara eſt. Fridericus Spanhemius quidem in Hiſtoria eccleſiaſtica ſeculo XIV ſect. XII n. 3 huius fundatorem primum dicit Ludouicum Barbatum, qui & Pius dicitur. Henricus Altingius Hiſtoria eccleſiaſtica Palatina *p. 134* teſtatur, quod Rudolphus Agricola non ſolum Dalburgio Cancellario Palatino, verum etiam ipſi electori Philippo [qui poſt Ludouicum vixit] auctor fuerit, condendæ & colligendæ Bibliothecæ atque in eam contrahendi, quidquid meliorum auctorum in Palatinatu, Germania atque Italia potuit impetrari. addens: *Elector autem Palatinus eidem conſilio obtemperans, ſimiliter & locum Bibliothecæ deſtinauit, & quotquot boni ac probati auctores penes ſe & academiam erant iſthuc. congeſſit; tum etiam ex Italia & aliunde coëmi curauit, qui huic inſtituto ſeruirent, vt deinde ad eruditionem adſpirantibus non deeſſent neceſſaria doctrinæ inſtrumenta. Quæ Bibliotheca ab his principiis paullatim ita excreuit, in eam amplitudinem & celebritatem, vt inſtructior ac maior non haberetur.*

 Hunc

Hunc ſequitur Hottingerus Hiſtoria eccleſiaſtica N. T. parte IV p. 43, & Ioannes Lomeierus de Bibliothecis *p. 243.* Ianus Gualterius, ſiue potius Ianus Gruterus, ipſe huius Bibliocæ præfectus digniſſimus, libro ſecundo Chronici Chronicorum *p. 1257* ita loquitur: *Heidelberga non tantum cenſetur & optime paſſim audit ob academiam & electoris Principis aulam: ſed etiam ob Bibliothecam Palatinam, dedicatam primum ub Ottone Henrico, electore, auctam vero egregie ſub Friderico IV, liberalitate Vlrici Fuggeri: adeo, vt facile libris Mſtis Hebraicis, græcis, latinis, & quidem potiſſima ſui parte authenticis, omnem prouocet Europam.* Verum, omnes hi ſcriptores, diſſentientes licet, facilius poterunt conciliari, ſi dicamus, primum, vt Spanhemius dicit, fuiſſe fundatorem Ludouicum Barbatum. Hic enim Sigismundi Imp. querimonia, nullum eſſe inter Electores, qui latinam linguam calleret, motus, canus iam latinas litteras cœpit, quod ſine librorum adminiculo fieri non potuit. Sed leuia hæc primum erant atque rudia initia, quibus ſuaſu Rudolphi Agricolæ ſuperſtruxit primum Philippus, qui non locum ſolum certum Bibliothecæ deſtinauit, ſed etiam bonos ac probatos auctores, qui penes ſe & academiam erant, vt Altingius ait, iſthuc congeſſit. Maximæ tamen huius Bibliothecæ opes Ottoni Henrico debentur, de quo

de quo Iohannes, Comes Palatinus, in erudita oratione de ſcholæ Heidelbergenſis inſtauratione die XXVII Decembris anno 1557 habita, ait, quod ex Maiorum Litterariis opibus multa conſeruarit. *Hic enim*, inquit auctor Præfationis ad monumenta virorum litteraria *tanto litterarum ſtudio flagrauit, vt etiam in iuuentute ſua litterarum non minus, quam religionis cauſſa, iter in Palæſtinam ſuſceperit, vnde multos præſtantes Codices Arabicos & Græcos domum retulit. Poſtquam vero hæreditario iure Palatinatus regimen ſuſcepiſſet, in id iuxta incubuit, vt elegantiores litteræ vna cum puriore Dei cultu in Palatinatu floreſcerent, in eum finem non modo academiam reformauit, ſed & de Apparatu librario litteris operam dantibus proſpexit, librarios Heidelbergam & Typographos, qui tabernas omnis generis bonorum auctorum & characterum refertas haberent, primus annua mercede Heidelbergam inuitauit, & ad colligendos Codices rariſſimos & præſtantiſſimos, viros doctos, & in his per integrum quadriennium, Nicolaum Ciſnerum, Iuriſconſultum Celeberrimum quaquauerſum, maxime in Italiam & Galliam miſit, prout id Quirinus Reuterus in vita Ciſneri, eius opuſculis doctiſſimis præmiſſa refert. Fundauit itaque Ludouicus Barbatus, locum deſtinauit Philippus, maxima incrementa dedit Otto Henricus.* Sub Friderico III, electore Vlricus Fuggerus inſignem Bibliothecam mille aliquot volu-
 mini-

minibus Mſtis, Græcis, Latinis, Hebraicis ſpectatiſſimam legauit, quæ inter acceſſiones non minimas olim ſuperbiebat, de quo teſtatur Thuanus libro LXXX Hiſtoriarum *fin.* Præcipuum huius ornamentum fuiſſe dicitur codex Bibliorum Hebræorum in membrana, maieſtate litterarum, vetuſtate ſcripturæ, ac forma operis plane venerabilis. Iudæi quidam, cum Friderico III, Electore, ad eum inſpiciendum admitterentur, ceu cœlitus delapſum ſuſpexerunt, procidentes deoſculati ſunt, & tantum non adorarunt; polliciti ingentem auri vim, ſi vſibus Synagogæ ſuo concederetur. Eodem vſi ſunt in ſua verſione Iunius atque Tremellius. Inſignes quoque acceſſiones hæc Bibliotheca accepit ex illa Iacobi Bongarſii, quæ ex Floriacenſi creuerat, atque anno 1612 certo pretio fuit coëmta. *Catalogum Manuſcriptorum Codicum Græcorum* huius Bibliothecæ conſcripſit FRIDERICUS SYLBURGIUS, qui nuper inter Monumenta virorum illuſtrium prodiit *Francofurti 1701. 4.* Solus tamen eſt index ſine vllis criteriis, vt de ſtatu atque antiquitate Codicum conſtare non poſſit. Latinorum Mſtorum Catalogus nullus extat, ſuppleri tamen quodammodo huius defectus poterit per indicem librorum e Fuggeriana Bibliotheca in Palatinam translatorum, quem idem Sylburgius confeciſ-

ſe di-

ſe dicitur. Verum, dolemus fatum Germaniæ, quod inſtructiſſimam hanc Bibliothecam atque inter Europæas fere Principem, amitteret. Fatalis annus erat 1622, cum Heidelberga a Cæſareanis, Tillio Duce diriperetur, Bibliothecam ſibi vindicante Maximiliano, Bauariæ Duce. Ieſuitæ quidem Colonienſes hanc ſibi animo ſpem conceperant, ſe eam magna auri copia oblata, eſſe obtenturos, & refert Daniel Toſſanus in oratione quadam Mſta. ſe ſuis vſurpaſſe oculis, quomodo is, quem in eum finem eo miſerant, a Bauaris verberibus exceptus, pedem cum pudore domum referre coactus fuerit, vti hæc teſtatur auctor præfationis in monumenta virorum illuſtrium. Bauarus concedebat Gregorio XV obtinendi Electoratus ergo. Mittebatur ad accerſendam hanc Bibliothecam Leo Allatius, cui illud curæ erat, ne vel vnicum Codicem Mſtum potiſſimum, omitteret, quos magno ſtudio conſtipabat, nec etiam propriis Gruteri, qui dum præfectus erat, parcebatur. Ita theſaurus hic incomparabilis Romam fuit delatus, vbi nunc potiorem Vaticanæ partem facit. Accuſabatur quidem Allatius redux, maxime a Scioppio, quod diſtraxiſſet libros meliores, erantque qui ipſum ideo ad ſupplicium trahi volebant; ſed optime ſe defendit, vt facile non abſolueretur ſolum, ſed etiam poſtea ipſius Vatica-

næ custos constitueretur, vti testantur Naudæana p. 2. Morhosius quidem polyhistore, libro I cap. IV auctor est, negare aliquos, quidpiam ad Bibliothecam Vaticanam peruenisse, sed per Cardinalium priuatas Bibliothecas fuisse diuisam. Verum, licet facile credendum, quod per militum rapinas aliqua fuerint dissipata, cum hinc inde in Germaniæ Bibliothecis diuersæ adhuc reperiantur reliquiæ, immo haut pauci in Cardinalium Bibliothecas fuerint delati, potiorem tamen eius in Vaticanam fuisse delatam minime dubitamus, cum non Allatius solum sæpissime ad Codices Palatinos prouocet, sed etiam Mabillonus in Itinerario Italico Schelstratius, Iosephus Maria Thomasius, ipse quoque ex Protestantibus Gilbertus Burnetus p. II Itin. p. 186 omnes oculati testes, vt dubium hodie superesse amplius non possit.

§. XX.

Hæ sunt Bibliothecæ extantiores deperditæ. Plures non memoramus, cum multa alia exempla essent Bibliothecarum, quæ vel iniuria, rapina, igne, fatoue alio perierunt. Multum passa fuit Bibliotheca Romana sub Clemente VII, Laurentiana Florentiæ inter turbas ciuiles, Germanicæ in bello isto ferali. In piratas incidit Bibliotheca Io. Vincentii Pinelli. Igne periit Bibliothe-

bliotheca Cronstadtiensis apud Transyluanos, & Thomæ Bartholini. Nec plura exempla colligimus, leget qui volet Eiusdem BARTHOLINI dissertationem ad filios *de Bibliotheca incendio, Hafniæ 1670. 8* multa adhuc alia reperiet.

CAPVT TERTIVM

De

BIBLIOTHECIS EXTERORVM.

§. *I. Bibliotheca Constantinopolitana. §. II. Bibliotheca Aegypti. §. III. Bibliothecæ Abyssinorum. §. IV. Bibliotheca Scorialensis Hispanica. §. V. Bibliothecæ Hispanicæ aliæ. §. VI. Bibliotheca Gallorum Regia. §. VII. Alia Bibliotheca in urbe Parisiorum. §. VIII. Bibliothecæ Gallorum publicæ aliæ. §. IX. Bibliotheca Mazariniana. §. X. Bibliotheca Thuanea. §. XI. Bibliotheca Seguieria, Telleriana & Colbertina. §. XII. Bibliotheca regia & Londinenses aliæ. §. XIII. Bibliotheca Bodleiana. §. XIV. Bibliotheca Cantabrigiensis & Anglicanæ aliæ. §. XV. Bibliotheca Cottoniana. §. XVI. Bibliotheca Lugdunensis. §. XVII. Bibliotheca Vltraiectensis & Amstelodamensis. §. XVIII. Bibliotheca Belgii Hispanici. §. XIX. Bibliotheca Vaticana.*

ticana. §. *XX. Bibliotheca Romana alia.* §. *XXI. Bibliotheca Florentina.* §. *XXII. Bibliotheca Mediolanensis.* §. *XXIII. Bibliotheca Venetorum.* §. *XXIV. Bibliotheca Sabaudica.* §. *XXV. Bibliotheca Patauina.* §. *XXVI. Bibliotheca Italica alia.* §. *XXVII. Biblotheca Heluetorum.* §. *XXVIII. Bibliotheca Suecica.* §. *XXIX. Bibliotheca Danica.* §. *XXX. Bibliotheca Borussica.* §. *XXXI. Bibliotheca Polonica.*

§. I.

INter Bibliothecas nostra ætate adhuc reliquas, considerandæ primum veniunt Orientales, de quibus vero non adeo certam atque accuratam habemus notitiam. In *Atho*, Thraciæ monte, qui Turcarum paret imperio, ex M. Antonio Antimacho Michael Neander refert, dari bibliothecas celebratissimas, quas etiam solis Mstis constare Chytræus atque alii dicunt. Peirescius, vti in eius vita testatur Gassendus, *p. 249* in animo habebat, vt Lucam Holstenium & Joannem Iacobum Bouchardum mitteret, qui obseruarent quæ digna, neque tamen effectum habuit, In ipsa vrbe *Constantinopolitana*

litana prope palatium Sultani bibliothecam adſeruari, omnes fere conſentiunt, cuius etiam Sponius facit mentionem Voyage de l' Archipel *tomo I p. 192* In hac reperiri integrum T. Liuii Mſtum ſemper fama fuit, quod tamen, anxie licet quæſitum, nunquam fuisſe repertum, ex ore aliorum teſtatur Sponius. Reliquias eſſe bibliothecæ veterum Imperatorum Conſtantinopolitanorum facile patet. Edidit Anonymus quidam *Bibliothecam, ſiue antiquitates vrbis Conſtantinopolitanæ, Argentorati 1578. 4,* in qua Catalogum exhibet plurium Mſtorum, quæ reperiuntur Conſtantinopoli, vtpote Catalogum librorum hinc inde extantium, Catalogum librorum Patriarchæ Conſtantinopolitani, librorum Conſtantini Barini, Antonii Cantacuſeni, Michaelis Cantacuſeni, Iacobi Marmoretæ, Ioannis Suzi, Manuelis Eugenici. Ex hoc Catalogo Theologicorum ſaltim, ſacris Bibliothecarum arcanis retectis inſeruit Spitzelius. Imperatorum quidem Turcicorum Bibliothecam deſcripſit Michael Baudier in deſcriptione aulæ Turcicæ. Hanc autem ſecretam eſſe dicit, prope cameram regiam, libris egregiis atque ornatiſſimis refertiſſimam. Aliam adſeruari dicit prope Cameram aulæ miniſtrorum ſeruientium, inſtructiſſimam æque, in qua adpareant etiam viginti ſex volumina immenſa ex Bibliotheca Conſtantini M. litteris

litteris aureis ſcripta, ligaturis argento deaurato munitis, & gemmis multi pretii ornatis. Hæc bibliotheca tanto in pretio habetur, vt nemini permittatur ſoli. Has autem bibliothecas ita copioſas eſſe cenſet Hottingerus, Bibliothecario Quadripartito *cap. II p. 16* vt ex duabus ſingulæ fuerint æſtimatæ quatuor tonnis auri. Iſtam vero magno incendio, quo potior pars palatii Turcici d. 18 Iulii 1665 abſumta eſt, ſimul conflagraſſe dicitur. Sic etiam aliam magni Turcarum ſacerdotis, eandemque inſtructiſſimam commendat Henricus Spondanus Annalibus Eccleſiaſticis Tomo VI ad annum 1633, quam tamen incendio etiam abſumtam fuiſſe dicit,

§. II.

In *Aegypto* plures adhuc bibliothecas adſeruari commemorant, qui terras iſtas deſcribunt. Inter has autem illa, quæ in *Madraſe*, villa prope Cairum eſt, ob Mſtorum copiam maxime eſt æſtimanda. Deſcribit illam Athanaſius Kircherus de litteris & lingua Copta *p. 512 & 155* his verbis: *atque hi ſunt tituli librorum, de variis materiis tractantium, qua in Madraſe Cayri adhuc ſuper ſunt. qua omnia confirmat P. Ioſephus Marcellaia e Societate noſtra Sacerdos, mihique curioſius inquirenti, non ſemel retulit Melita, ſe dum in Aegypto degeret, hanc Bibliothecam luſtraſſe, multa-*

que

que millia Mstorum comperisse, quos tanta custodiunt cura, vt nulli sub pœna capitis inde librum extrahere liceat, addit quoque, se inter cætera admiratum esse, certos quosdam papyraceos Codices seu hieroglyphicos, iis figuris, quæ in Obeliscis Romanis conspiciuntur conscriptos: & quamuis Turcæ nullam fere, si Alcoranum excipias, librorum curam suscipiant, horum tamen ob antiquitatem magnam curam haberi. Audiui a diuersis, in Materea, vicino Cairo vico aliam adseruari bibliothecam. Verum cum hic locus vix habitatus sit, nullam relationi fidem adhibeo, sed vt postea Europæis falsus rumor de Bibliotheca Aegypti innotescere potuit, quod hic adiungo, vt quid referentibus, de Bibliotheca memorata credendum sit, habeat Lector. Gassendus in vita Peirescii refert, Aegidium Lochiensem, e Capucinorum familia, ex Aegypto reducem, vbi toto septennio linguis Orientalibus operam nauarat, narrasse, codices raros in cœnobiis variis exstare, & præcipue visam sibi esse Bibliothecam.

§. III.

Mira sunt, quæ de *Abyssinorum* Regis Bibliotheca, auctoritate Ludouici de Vrreta narrat Claudius Clemens libro II sect. IV cap. II musei sui. Adseruatam istam dicit in monasterio sanctæ Crucis, in monte Amara, tria amplissima conclauia replentem, quibus contineantur amplius decies millies centena

tena millia voluminum, ſcripta in candidis membranis pergamenis, atque in thecis ſericis repoſita. Hanc librorum ſupellectilem aceruare cœpiſſe Reginam Sabæ, cuius dicantur eſſe opera pleraque cum aliis Enochi, Nœmi, Abrahami & Iobi, nec deſiderentur vlla ſanctorum monumenta, qui aliquid ſcripſerunt, ſicuti conſtet ex indice Antonii Grici & Laurentii Cremonenſis, qui rogatu Cardinalis Sirleti & iuſſu Gregorii XIII hanc bibliothecam inuiſerint: Hæc autem potiſſimum collecta ex bibliotheca Muleasſis, Tunetanorum Regis, quæ, cum per exercitum Caroli V Imp. diſſipata, Mena Æthiopiæ Imperator negotium dedit negotiatoribus Ægyptiis & Venetis, quocunque tandem pretio poſſent, vt libros redimerent, quos adeptos ſtatim ad regiam Abysſinorum miſit. Sed ingens, quem Vrreta adſignat, numerus, hæc reddit fide indigna, vt taceam alia. Quare Nicolaus Godignius de Abyſſinorum rebus libro I c. XVII Vrretam, quem ſæpius reprehenderat, etiam in hoc erroris arguit, dicens, ſe ex litteris habere & narratione eorum, qui loca illa diu coluerint, nullam dari in monte Amara bibliothecam. Nonnihil librorum eſſe in eo cœnobio, quod Axumum dicatur, ſed regiæ hanc bibliothecæ nomen non mereri. Ridere Romanos quæ de Grico referat, Menam

nam vero Imperium tenuisse post viginti quatuor annos, quam Carolus V Tunetam ceperat. Vt ideo incerta maxime sit fides Vrretæ.

§. IV.

In Occidente primum nos occupabunt Bibliothecæ Hispanicæ, quas breuiter ANDREAS SCHOTTUS in *Hispaniæ Bibliotheca, Francofurti 1608. 4* edita, descripsit, de qua infra dicemus plenius. Inter illas eminet celebratissima Scorialensis Auctorem illa, immo monasterium in quo recondita, habet Philippum II. Hic enim, cum in acerrimo ad S. Quintinum prœlio, anno 1557 die S. Laurentii, Gallos deuicisset, voti postea, quod antea fecerat, damnatus, omnes in hoc monasterium diuitias impendit. Consilium de recte instituenda hac bibliotheca dedit Ioannes Baptista Cardona, episcopus Dertusanus, atque ad eius exemplar postea indicem imprimendum diuulgandumque suadet. Initium, prout fieri adsolet, leue fuit, & quidem libri, quos ad vsum priuatum collegerat Philippus. Intellecto tamen animo Regis, vt testatur Cardona, librorum colligendorum, principes multi & Hispani & exteri, multique homines eruditi gloriosum putarunt, libros rariores, quos nacti fuerant, ad regem mittere, ita vt Ioannes Mariana testetur, ex omnibus Europæ partibus ad famam

noui operis magno numero libros confluxisse. Maxime vero, Didacum Hurtadum Mendozam, Cæsaris olim apud Venetos legatum, accepta e media Græcia Græcorum librorum plena naui, aliisque ex bibliotheca Bessarionis descriptis, iisdemque postea testamento legatis, mirifice eandem ornasse refert Franciscus Schottus libro II Itinerarii Italiæ cap. X. Hunc secutus fuit Antonius Augustinus, Archiepiscopus Tarraconensis, qui omnes libros, Msta, antiquitates, huic legauit bibliothecæ Separatim prodiit *Catalogus bibliothecæ* eiusdem, *Tarracone 1587. 4.* Imitatus eundem Pontius, episcopus Legionensis, qui post mortem omnia Msta huic bibliothecæ concessit. Idem fecit cum Mstis suis Græcis, Hebraicis & Arabicis Ariasmontanus. Regis Maroccani etiam Biblothecam Arabicam, constantem septem mille & octingentis libris, in eandem fuisse auectam testatur Thomas Erpenius. Hanc autem Ioannes Mariana libro II de Regis institutione capite X ita describit: *vestibulo bibliotheca imposita, maiori longitudine omnino pedum centum octoginta quinque, lata pedes triginta duos. Libros seruat, præsertim Græcos, manuscriptos, præcipue plerosque vetustatis: Bibliothecæ parietes elegantes picturæ exornant, artes ingenuas artificiose exprimentes, cum antiquis comparandæ. Ostium eius instrato opere*

opere variatum ex Germania huc delatum dicitur. Pauimentum marmore ſplendet; arcuatum tabulatum variis picturis, librorum ſubiectorum materiæ, quam continent, reſpondet. Repoſitoria & plutei cuncti ex ligno Indico parati, & marginum extremitas in libris deaurata. Quinque ordines pluteorum, ſibi inuicem impoſiti libri recipiunt, quisque centum paſſuum longitudine ſe extendens. Cernuntur hic Caroli V, Philippi II, III & IV effigies, ac aliquot globi, præcipue vero vnus cœleſtem & terreſtrem globum cum Planetarum curſu, admirando artificio ante oculos ponens. Nulli Monacho librum ex Bibliotheca ſecum in conclaue ſuum ſumere licet, ſed in Bibliotheca ipſa ſtudiis operam & tempus impendere vnicuique integrum eſt. Ex hac in aliam Bibliothecam deducuntur ſpectatores, hæc libris Mſtis in ſuos pluteos diſpoſitis referta eſt, inter quos Auguſtinus de ſacro baptiſmate propria manu ſcriptus. Adeſt hic etiam Papæ, Pii V menſa, qua in ſcribendo vti ſolebat: & vetus Hieroſolyma, vt tempore Chriſti fuiſſe creditur, ex ligno opere ſectili artificioſe confecta. Totum reliquum conclaue effigiebus meris tectum inter alias inſpiciendum præbet Ioannis Auſtriaci imaginem cum duobus laternis, quibus in magno illo prœlio nauali anno 1571 fuit vſus, vti hæc ex Hiſpaniæ deſcriptione noua p. 165 & 166 habet Ioannes Lomeierus de Bibliothecis cap. X. Matthæus Quadus autem Geographicarum enarrationum

libro VII tria illam diuersa conclauia habere dicit, in quorum primario omnes depictæ videntur facultates: ad pedes cuiusuis picturæ eius facultatis libri omnes concinno ordine locatos, omnes inauratos, eiusdemque compacturas. Ibidem etiam ingentem esse positum dicit librum totum membranaceum, in quo omnis generis animantia, quæ in vniuerso terrarum vrbe vsque conspecta sint, ad viuum suis coloribus adumbrata conspiciantur. Alterum conclaue meros continet libros manuscriptos latinorum, Græcorum & Hebraicorum Theologorum, quibus singulis auctorum suorum imagines sunt positæ. Tertium solis Mstis esse refertum variorum auctorum ac facultatum, variarum etiam linguarum, quibus similiter & sui auctores ad viuum depicti sint adiuncti. Ad hanc Bibliothecam facit præter dictum IOANNIS BAPTISTÆ CARDONÆ *Consilium ad Philippum II de Regia sancti Laurentii Storialensis Bibliotheca recte instituenda*, quod cum aliis eiusdem prodiit *Tarracone 1587. 4.* ALEXANDRI BARUOETII *Catalogus præcipuorum auctorum ineditorum, qui Msti adseruantur in Bibliotheca Scorialensi.* Impressus hic index primum est post prolegomena Balthasaris Corderii ad Cyrilli Alexandrini homilias XIX in Ieremiam, latinitate donatas atque editas *Antwerpiæ 1648. 8.* Postea Venerandus Schmidtius eundem ca-

talogum collectioni suæ Maderianæ inseruit. Eundem in appendice Adparatus sacri habet Antonius Posseuinus, & Spitzelius Sacris Bibliothecarum arcanis retectis p. 220. Baruoetius autem simul memorat, alium, eundemque accuratiorem indicem a Dauide Coluillo Scoto confectum, quem ipse vna cum animaduersionibus edere cogitet in lucem. Corderius quoque in epistolis duabus, quas dictis Cyrilli homiliis præmisit, altera ad Balthasarem de Fuentabrada, monasterii S. Laurentii Priorem, altera ad lectorem, laudes huius bibliothecæ prædicat. Cum Specimine nouæ Bibliothecæ Mstorum Philippi Labbei, in Supplementis prodiit SCIPIONIS TETII *Index Mstorum Bibliothecæ Scorialensis*, *Parisiis 1653. 4.* Arabicorum quorundam Mstorum, qui in eadem adseruantur, catalogum in appendice Smegmatis Orientalis exhibuit Hottingerus, atque ad calcem Bibliothecæ Orientalis. Sic etiam Christianus Rauius edidit Catalogum CCLXI voluminum Arabicorum huius Bibliothecæ, subiectum eiusdem præfatiunculis in primam tredecim partium Alcorani Arabico-latini, qui eundem catalogum a Iacobo Golio se esse adeptum profitetur, licet ille non contineat bibliothecam Arabicam, quam Maroccanus Rex a fratre potentiore profugus Hispanis contulit, quæ sola septem millibus voluminum dicitur constitisse. Claudius Clemens in fine Musei sui

accuratam Regiæ Bibliothecæ Scorialensis adiecit descriptionem.

§. V.

Præter hanc regiam, celebratur apud Hispanos quoque *Bibliotheca Complutensis*, quam cum Academia erexit Franciscus Ximenes, archiepiscopus Toletanus. Hanc iam multa bonorum Codicum copia fuisse instructam, Ximenis tempore, testatur præfatio in Biblia Complutensia, eandem vero postmodum taliter instructam, vt cum Vaticana, Medicæa, Oxoniensi multitudine librorum certare dicatur. *Salmanticensi* Academiæ Ferdinandum Nonium, cœlibem, Bibliothecam suam instructissimam legasse, testatur Thuanus libro XI p. m. 239 Testantur tamen itineraria, eandem amplam quidem esse, nec tamen libris adeo multis constantem. Talem laudem non habent *Murciana*, *Cæsaraugustana*, *Validoletana* & aliæ, quæ a diuersis memorantur. De Lusitanorum vero Bibliothecis nihil adhuc certi percepimus, neque etiam Ludouicus Iacobi ex ore Comitis de Vidiguera legati Lusitanici, alias quam priuatas suo tempore memorat, quæ tamen ob temporis rationem omnino dissipatæ. Reliqua reperiuntur in tractatu *de Hispaniæ academiis, Bibliothecis, scriptoribus per A. S. Peregrinum*, siue *ANDREAM SCHOTTUM*, *Francofurti 1608. 4* qui liber non ad notitiam Biblio-

bliothecarum ſolum: ſed ad omnem Hiſpaniæ Statum litterarium optime facit.

§. VI.

Ex Hiſpania tranſimus in *Galliam*, in qua tot reperiri Bibliothecas Ludouicus Iacobi adſerit, quot fere in reliquis Europæ partibus non habeantur. Hoc licet nimium ſit dictu, neque tamen diffiteri poſſumus, magnum apud Gallos reperiri Bibliothecarum adparatum. Prima Bibliothecæ Regiæ fundamenta Carolus V, dictus Sapiens in arce Fontisbellaquenſi iecit. Hæc a ſucceſſoribus varie & aucta eſt, a Ludouico XI in palatium regale, a Ludouico XII vero Bleſas, natiuitatis oppidum translocata, donec Franciſcus I, & fatis & Marte & litteris inſignis, duas Bibliothecas inſtitueret, vnam Pariſiis prope monaſterium Franciſcanorum, alteram in arce Fontisbellaquenſi, quas conquiſitis vndique ex omni Græcia & Arabia libris illuſtrare ſtuduit, Petri Caſtellani & Guilielmi Budæi opera vſus, inprimis autem data Guilielmo Poſtello, regio olim profeſſori & eruditis æſtimato viro opera, cui cum vitæ in melius mutandæ cauſſa ab aula vellet recedere, ſex millia aurea Francicorum obtulit, Poſtello tamen recuſante. Iſta varie poſtmodum, maximam partem vero a Ludouico XIV fuit mirum in modum locupletata. Abundat illa non librorum ſolum impreſ-

ſorum immenſa copia, ſed etiam copia præſtantiſſimorum Mſtorum. Creuit etiam ex Codicibus Bibliothecæ Florentinæ, per Catharinam Medicæam in Galliam delatis. Adſeruatur in eadem inſigne antiquitatis monumentum ſepulcrale Childerici Francorum Regis, quod Tornaci 1653 cum multis nummis, apibus aureis, aliisque monumentis antiquis effoſſum, ab Imperatore, Ioanni Philippo, Moguntino electori donatum, atque ab hoc Gallis conceſſum. Hoc ipſum monumentum in *anaſtaſi* ſua *Childerici* ſingulari libello deſcripſit IOANNES IACOBUS CHIFLETIUS *Antwerpiæ 1655. 4.* Deliberabatur ante annos aliquot, de in publicum edendo catalogo bibliothecæ Regiæ tum impreſſorum, tum Mſtorum librorum, neque tamen de ordine litterario conueniebat, licet idea quædam eſſet in catalogo bibliothecæ Tellerianæ. Manuſcriptorum vero catalogum edidit *PHILIPPUS LABBEUS.* Huius enim eſt *Noua Bibliotheca Mſtorum librorum, ſeu ſpecimen lectionum antiquarum latinarum & Græcarum, cum ſupplementis, Pariſiis 1653. 4.* In hoc ſpecimine indicem exhibet Mſtorum, quæ in Gallicis Bibliothecis, Regia præſertim, atque virorum eruditorum aliorum reperiuntur, in varias ſectiones diuiſum, cum indice chronologico. In ſupplementis habentur Catalogi Tomorum VI antiquæ lectionis Henrici Caniſii & Scipionis

Tet-

Tettii index Mstus Bibliothecæ Scorialensis, sacræ congregationis de propaganda fide, Arabicorum Golii, Bibliothecæ Regiæ, præsertim veterum editionum a primordiis Typographiæ ad annum 1500, nec non Bibliotheca Bibliothecarum. Verum, cum hic Labbeanus mancus adhuc sit atque mutilus, anno 1685 de nouo fuit actum. Quid de eo sperandum, ex Bailletti Tomo II p. 251 habet Morhofius Polyhistore lib. I cap. XVII, dum ait: *primum nouus Catalogus Mstorum Codicum conficietur, longe Labbeano plenior & accuratior, atque singulorum exactum rigidumque examen criticum instituetur: Addentur breuia eorum summaria, cum recensione historica de cuiuscunque Msti codicis fortuna & conditione. Quod cum ab vno perfici opus non possit, duodecim vel tredecim viris doctrina & iudicio singulari praeditis totum committetur negotium, vt illi partitis inter se operis agant. In tria illi dispescentur Collegia, quorum vnum in Manuscriptis Hebraicis aliisque Orientalibus, alterum in Mstis Græcis, tertium in Mstis Latinis versabitur.* Imo hoc ipsum institutum ad effectum fuisse deductum noui, ita, vt Græca Msta recenseret Ioannes Baptista Cottelerius & Carolus du Fresne: Latina vero Michael Germanus, Placidus Porcheronus & Theodoricus Ruinartus, Benedictini omnes, atque iam Casimirus Oudinus se his Catalogis vsum fuisse testatur. Optandum solummodo,

modo, vt publicæ vtilitatis ergo euulgaretur. Inter Bibliothecæ præpositos Gallia numerat Robertum Gaguinum, Guilielmum Budæum, Petrum Castellanum, Thuanos, Hieronymum Bignonium, Colbertum, & qui nunc præest, Camillum Tellierum de Louuois. Bibliothecarios nouit Nicolaum Rigaltium, Isaacum Casaubonum & hodiernum, Ioannem Boiuinum.

§. VII.

Præter Regiam apud Parisienses reperitur adhuc *Bibliotheca Collegii Sorbonici*, quæ inter præcipuas numeratur, Ebræis Mstis potissimum atque diuersis Bibliorum editionibus excellet. Dotauit eandem insigniter Dominus de Roches, Cantor Archiepiscopolis. Alia quoque commendatur *Collegii Nauarreni*, *Ordinis Benedicti*, *S. Victoris*, *Canonicorum D. Augustini Regularium*, *Augustinianorum, Eremitarum* & *Cælestinorum*. Commendatur etiam *Bibliotheca* & Cimeliarchium in abbatia *S. Genoueuæ* apud Parisios, licet vltimum hoc præstet, quod descripsit CLAVDIVS MOLINETVS in libro, cui titulus: *Le Cabinet de la Bibliotheque de Ste Genevieve, à Paris 1692. f.*

§. VIII.

Extra Parisiorum vrbem præstat *Bibliotheca S. Germani*, ordinis Benedictinorum, quæ in duobus est conclauibus, quorum superius

perius ſolos habet Codices Mſtos, inter quos opera Auguſtini & Lombardi ſententiarum liber potiſſimum æſtimantur, liber etiam arborum corticibus inſcriptus, Liber caracteribus plenus, cuius auctor eſſe putatur Cicero, & quo ipſe Cyprianus vſus eſſe dicitur. Liber pſalmorum membranis inſcriptus, qui a Iuſtino Imp. S. Germano donatus eſſe dicitur, & alia. Lugduni adſeruatur *Bibliotheca apud Prædicatores*, in qua liber IV Maccabæorum græca lingua conſcriptus adſeruari dicitur. *Bituricenſem Bibliothecam* ex legato reddidit celebriorem Nicolaus Boëtius. *Rotomagi Bibliothecam* fundarunt publicam quidam Canonici, cuius fundationem deſcribit inter alia *Hiſtoire de l' egliſe Cathedrale de Rouën Metropolitaine & Primatiale de Normandie, à Rouen 1687. 4.* Bibliotheca *Collegii Claromontani* Ioannem Harduinum præfectum nouit.

§. IX.

Poſt regiam atque publicas alias vel Monaſteriorum Bibliothecas, priuatæ veniunt, inter quas *Mazariniana* olim æſtimabatur plurimum. Hæc a Iulio Mazarino, Cardinali & originem & nomen habet. Ad hanc quidem nec ſumtibus parcebatur, nec deerant donationes, cum ad illam ornandam complures Reges ac Principes vniuerſæ Europæ omnes item legati Gallicani, qui integro decennio

cennio in regiones quasque missi sunt, operam suam liberaliter contulerunt, ita vt vel ipso Naudæo teste, qui Bibliothecæ curam gerebat, volumina quadragies mille amplius comprehenderet, atque inter Mstos Codices quam plurimos, centum potissimum ac quinquaginta volumina, in quibus descripta exterarum prouinciarum, ciuitatumque mores, leges, consuetudines. Leges item & fundationes, omnium religiosorum collegiorum, hospitalium, communitatum & fraternitatum, pars etiam historiæ vniuersalis. Verum, tantus thesaurus tanta cura collectus, cum ipse Mazarinus a Parlamento proscriberetur, eiusdem Parlamenti iussu publice fuit diuenditus ac dissipatus. Omnem quidem mouebat lapidem Naudæus, quo hæc fata auerteret, ideoque edebat *Avis a Nos Seigneurs de Parlement sur la vente de la Bibliotheque de Mr. le Cardinal Mazarin*, 1652. 4, quod scriptum postea in Germanicum sermonem fuit translatum, sed frustra erant omnia. Ab exilio reuocatus Cardinalis, restaurabat quidem Bibliothecam, plures etiam, qui libros ex eadem tenebant, vltro offerebant, neque tamen pristinum splendorem hæc restituta Bibliotheca accipiebat, quam moriens Regi legabat.

§. X.

§. X.

Mazarinianæ merito ſubiungimus celebratisſimam illam *Iacobi Auguſti Thuani*. Quantas curas ſumtusque in eandem impenderit Thuanus, in ſua præfatione, quam catalogo in ſuperioribus commendato præmiſit, teſtatus fuit Ioſephus Quesnel. Quadraginta annos in horum collectionem inſumſerat, ad ſolam librorum compactionem viginti millia ſcutatorum nummûm & amplius fuerunt conſumpta: & ne quid deeſſet cultui, vbi deerat optima & maior charta, etiam in regiones longinquas illam mitti & peruehi non ſine ſumtu curatum eſt. Conſilio ad eandem vſus fuit doctisſimorum virorum, cura in eadem ordinanda fratrum Puteanorum. Eminebat multitudine librorum, ſelectu, raritate, ornatu & copia Mſtorum quam plurimorum, eorundemque rarisſimorum, atque inter hæc actorum publicorum variorum, prout catalogus teſtatur. Diſtrahi quidem eandem vltimæ voluntatis tabulis vetuerat, atque digna ſunt teſtamenti verba, quæ ex Gramondi libro III hic adducantur: *Bibliothecam meam quadraginta amplius annorum ſpatio, magna diligentia ac ſumptu congeſtam, quam integram conſeruari non ſolum familiæ meæ, ſed etiam Rei litterariæ intereſt, diuidi, vendi ac disſipari veto, eamque communem cum numismatibus antiquis, aureis, argenteis & æreis inter*

filios,

filios, qui litteris operam nauabunt, facio, ita, vt etiam exteris, simul aliis Philologis ad vsum publicum pateat. Eius custodiam Petro Puteano cognato meo & multis nominibus mihi charo, donec filii adolescant, committo, qui & libros manuscriptos iis, qui opus habebunt, vtendos dare poterit, modo de illis restituendis idonee caueatur. Certe, hæc magnum amorum boni publici præ se ferunt. Seruauit etiam filius eiusdem nominis, sed post huius mortem, edito Catalogo, venum fuit exposita. Quid de ea actum Græuius ep. XIV ad Gudium exponit. *Indices,* inquit, *insignis illius Bibliothecæ Thuaneæ, quæ vendita est, credo te vidisse. Digni sane sunt, qui videantur a te. Manuscriptos Codices sibi vindicauit Colbertus, vt & plerosque editos. Sic ad alios dominos transiit tam pretiosa Bibliotheca, quæ longe vilius fuit vendita, quam inuolucra voluminum fuerunt olim a Thuano parata.* Sed, hæc fata Bibliothecarum.

§. XI.

Seguieria nomen habet a Petro Seguierio, conditore, qui magnus Galliæ Cancellarius, vir erat eruditissimus. Hanc librorum multitudine cum Vaticana olim atque Florentina comparare non dubitarunt, magna etiam Mstorum Græcorum latinorumque copia excellentem. *Catalogus* eiusdem *Bibliothecæ* prodiit *1686*, nec tamen adeo accuratus, ipsa vero Bibliotheca postea fuit venun-

nundata. Adnectenda huc est *Bibliotheca Telleriana*, quam magna cura collegerat olim Carolus Mauritius le Tellier, archiepiscopus Rhemensis. Eminebat illa libris exquisitissimis varii generis, potissimum vero, illis, qui ad Theologiam faciunt atque Historiam ecclesiasticam. Catalogus eiusdem iustam Bibliothecæ disponendæ præbet ideam, secundum quam olim Bibliothecæ Regiæ catalogus erat disponendus: prodiit *Parisiis 1693. f.* Vltimum est, vt de *Colbertina* dicamus. Auctorem illa habet Ioannem Baptistam Colbertum, Marchionem de Seignaly, qui verus erat Mæcenas. Potiora habet ex Thuanæa, sed postea immensis sumtibus fuit adaucta consilio Stephani Balutzii, qui præerat Bibliothecæ, ordinata atque locupletata. Verum, post mortem Colberti, hæc ipsa vna cum Cimeliarchio instructissimo fuit dissipata. *Bibliotheca Lamoniana*, siue aduocati Generalis de Lamoignon a præfecto suo Adriano Bailleto est notissima. Præfationem Catalogi huius Bibliothecæ insertam videmus Bailleti Iugemens des Scauans tomo secundo.

§. XII.

Bibliotheca Anglorum Regia *Westmonasteriensis* in D. Iacobi fano asseruatur. Eandem potissimum Eduardi VI munificentiam promouisse facile patet, dum apud omnes constet,

ſtet, quantus ille ſtudiorum fuerit Protector. Monſtratur in eadem, præter magnum alias Mſtorum numerum, Codex V. & N. Teſtamenti, quem Alexandrinum vocant, eo quod Cyrillus Lucaris ab Alexandrina ſede ad Conſtantinopolitanam translatus, ex Ægypto illum ſecum aduexerit, eundemque Carolo II Anglorum Regi dono miſerit, manu Theclæ, quæ ſub Diocletiano martyrium fuit paſſa, deſcriptus dicitur, cum tamen vel ipſis Anglis fatentibus, antiquitas eius vix vltra mille annos adſurgat. Omnes, qui de hac Bibliotheca tradunt, negligentius illam haberi dicunt. Inter præfectos clarent Patritius Iunius, Henricus Iuſtellus, & qui modo præeſt Richardus Bentleius. Præter hancce regiam alia eſt *Collegii Sioniti*, cuius *catalogum* IOANNES SPENCERVS, qui bibliothecæ olim præfuit, dedit *Londini 1650.4*, nuper eandem curauit Petrus Allixius. Tertia eſt archiepiſcopalis *Lambethana*, cui olim præerat Paulus Colomeſius. Hæ tres ſunt Bibliothecæ publicæ, licet olim duodecim tales fuerint apud Londinenſes. Supereſt *Bibliotheca Societatis Regiæ*, cui legato ſuo Dux Norfolcienſis potiorem dedit originem, atque inter priuatas, *Cottoniana*, de qua infra. Inteſtinis Anglorum motibus plures Bibliothecæ perierunt, Carmelitarum meris manuſcriptis conſtans, & Franciſcana cum Rogerii

gerii Baconis libris. Pleniorem harum, alia-
rumque Londinenſium Bibliothecarum noti-
tiam haurimus ex libro, cui titulus: *Memoi-
res & obſeruations faites par vn voyageur en An-
gleterre ſur ce, qu' il y a trouvé de plus remarqua-
ble tant à l' egard de la Religion, que de la Politi-
que, des moeurs, des curioſites naturelles, &
quantité de faits Hiſtoriques, avec vne deſcription
particuliere de ce qu' il y a de plus curieux dans
Londres, à la Haye 1698.12.* In hoc libello, licet
auctor, qui militiæ ſe deditum eſſe profite-
tur, nec iuſto ordine, nec etiam ſtyli ſuaui-
tate vtatur, varia tamen recenſet, quæ digna
ſunt notatu. Huc etiam facit ANDREÆ
ADAMI HOCHSTETTERI *oratio de vtili-
tate peregrinationis Anglicanæ, Tubingæ* ſub au-
ſpicium profesſionis ſuæ recitata & poſtmo-
dum edita *1697. 4*, qua inter alia, etiam Bi-
bliothecas, ſed breuisſimis ſaltim, exponit.

§. XIII.

Apud Oxonienſes potisſimum clara eſt
Bibliotheca Bodleiana, cuius originem & ſta-
tum deſcribere conueniet. Habebat Oxo-
nienſis academia ſuam Bibliothecam, quæ
ob Humfredi, Gloceſtrienſium Ducis col-
latas in eam opes, Humfrediana adpellari
fuit ſolita, atque anno 1427 inſtituta. Sed,
prout fata ſtudiorum ſub Eduardo IV ad-
modum aduerſa, ſic eadem experta fuit di-
cta Bibliotheca, mittebantur enim viſitato-

res, qui libros aut in foro combusserunt, aut in propriis musæis reposuerunt, aut demum librariis, bibliopegis, chirothecariis & sutoribus distraxerunt, libris compingendis, chirothecis comprimendis &c. inseruituros. ita, vt habita sub Maria inquisitione, ne vnus quidem amplius adpareret Codex, præter Valerium Maximum. Immo ipse locus Bibliothecæ, detracto adparatu, sordidissimis addictus fuit vsibus, ita vt, cum nulla amplius spes superesset Bibliothecam restituendi, academici anno 1555 ipsa quoque subsellia vendenda censerent. Misera hac rerum facie commotus Thomas Bodleius, suum de Bibliotheca restauranda consilium academiæ Vice-Cancellario exposuit, & quam desiderabat, Academiæ adprobationem cum adplausu obtinuit. Ipse interea Ioannem Billium bibliopolam, in Galliam, Italiam, Germaniam & Hispaniam misit, ad libros rariores emendos, immo ne orientales deessent, iuuenem quoque harum linguarum peritum in Turcicas regiones mittere constituerat, atque suas facultates in codices & impressos & manuscriptos liberaliter profudit, doctorum insuper & diuitum auxilium maximopere sollicitauit, demandata disponendæ cura Thoma Iamesio. Ista ratione ditata fuit Bibliotheca intra septennium bis mille voluminibus, atque dedicata fuit anno 1602,

&

& Casaubono teste, Bodleius ad ornatum Bibliothecæ mortuus aut viuus contulit ducenta millia librarum Gallicarum epist. DCCLIV. Mortuo demum Bodleio, etiam huius exemplum alios quoque excitauit. Quippe ecclesiæ Exoniensis Decanus & Capitulum tractatus manuscriptos centum & triginta ad hanc Bibliothecam transmisere. Guilielmus Herbert, Comes Pembrochiensis & academiæ Cancellarius, codices manuscriptos Græcos Venetiis deportatos emit, eosque Bibliothecæ donauit, qui quoniam ex Bibliotheca Baroccii prodierunt, communiter Barocciani libri nuncupantur. Post Kenelmus Digby, eques auratus, academiæ libros manuscriptos ducentos triginta tres, Guilielmus vero Laud, archiepiscopus Cantuariensis, eorum plus quam mille & trecentos exhibuit. Anno 1659 amplum Io. Seldeni Museum Bibliothecæ obtigit. Anno 1673 Thomas Fairfax moriens eidem legauit collectiones antiquitatum D. Rogeri Dodsvvorth, 150 voluminibus constantes, vna cum 28 codicibus manuscriptis varii generis. Anno 1677 Franciscus Iunius centum prope Codices Mstos Saxonicos, Francicos, Gothicos, Teutonicos, aliisque linguis Septentrionalibus exaratos, vt, quid Robertus Huntingdon, quid Thomas Mareschallus, quid Thomas Barlouius præstiterint, taceamus.

mus. Prope Bibliothecam Bodleianam Musæum habetur Ashmoleanum, ſeu locus, vbi anno 1683 Elias Ashmole, regius fecialis, ingentem rerum naturalium theſaurum ex omnibus gentibus collectum & Academiæ donatum repoſuit. Prout hancce hiſtoriam prolixius videmus expoſitam in Prolegomenis præmiſſis *Catalogis librorum Mſtorum Angliæ & Hiberniæ in vnum collectis, Oxoniæ* e theatro Scheldoniano, *1697.f.* & quæ illos recenſent Acta Eruditorum anni 1699 p. 225. Verus Auctor huius collectionis EDVARDVS eſt BERNHARDVS, qui ex decreto Oxonienſis academiæ omnes, qui Mſta poſſiderent, ſollicitauit, vt eorum Catalogos confectos ex tribus Britanniæ inſulis transmitterent. Quare, non vnius, ſed plerarumque tum publicarum tum priuatarum Bibliothecarum in hac collectione comprehenduntur Catalogi, a diuerſis auctoribus confecti, quorum etiam nomina non diſſimulauit Bernardus. Hoc tamen labori immortuo, vltimam manum impoſuit Humfredus Wanley. Comprehenduntur in his Catalogis triginta millia Manuſcriptorum, licet Wanleius teſtetur, alia adhuc triginta millia in Angliæ bibliothecis deliteſcere. Primi tomi prima pars Bibliothecæ Bodleianæ codices, ſecunda collegiorum & aularum Oxonienſium: tertia Cantabrigienſium comprehendit. Secundus Tomus parte priori libros

ec-

ecclesiarum Cathedralium manuscriptos recenset, aliosque a priuatis congestos, posteriori sistuntur Catalogi ex Hibernia transmissi, quos inter omnium suntamplissimi, qui Henrici, Comitis Clarendonii, atque dehinc Collegii S. Trinitatis, quod est Dublinii, codices referunt. Dolendum saltim, breuem admodum esse Codicum designationem, alias maioris longe vtilitatis, si criteria aliaque notatu digna fuerint adiecta. Interim tamen eximiæ est vtilitatis, & Iamesii Catalogo miris modis locupletior. Idem Thomas Iamesius Catalogum impressorum Bibliothecæ Bodleianæ reliquit *Londini 1620. 8 & 1638. 8.* Verum longe eundem superat THOMÆ HYDE *Catalogus Bibliothecæ Bodleianæ, Oxonii 1674. f*, in quo sub auctoribus ordine alphabetico adlegatis, scripta illorum, quotquot in dicta Bibliotheca reperiuntur, fuerunt digesta. Locupletissimus certe est thesaurus, qui etiam aliis ad noscenda auctorum scripta atque editionum diuersitatem vtilitatem suam præbere potest, licet etiam varii irrepserint næui. Interim, cum multæ adhuc accessiones fuerint factæ, eiusdem quoque Catalogi supplementa fuerunt promissa, quæ adhuc expectamus. Bibliothecæ a primordiis suis præfuerunt Thomas Iamesius, Ioannes Rouse, Thomas Barlovv, Thomas Lockey & Thomas Hyde. Ad eandem aduenæ quotidie per integras quin-

que horas, vel & amplius admittuntur: tametsi nonnisi præstito iuramento, osculoque Bibliis fixo.

§. XIV.

Cantabrigiensis academia, quæ de antiquitate cum Oxoniensi certat, habet suum thesaurum librarium. Sensim ille creuit, ex legato potissimum Iobi Rustotii, qui annuas quinquaginta libras locupletandæ Bibliothecæ legauit. Reperitur in eadem rarissimus Psalmorum Codex, Hispanis in Gadium oppugnatione ereptus. Codex Græcus in Irenæi claustro olim Lugduni adseruatus, quem inter Galliæ turbas ciuiles Betza fuit nactus, atque scholæ Cantabrigiensi donauit. Sic etiam Cantabrigiensia Collegia suas sibi seruant Bibliothecas. In Collegio S. Trinitatis reperitur Codex Origenianus, quo vsus fuit Huetius, & præcipua Cromvvellianæ historiæ monumenta. In Collegio Corporis Christi variæ monstrantur epistolæ Henrici VIII, Annæ Bolenæ, Elizabethæ, Thomæ Cranmeri, Matthæi Parckeri & Petri Martyris, etiam Lutheri. De his Bibliothecis videri potest THOMÆ IAMESII *ecloga Oxonio-Cantabrigensis* in duos libros tributa, quorum primus continet confusum Librorum Mstorum in Bibliothecis Oxoniensibus & Cantabrigiensibus catalogum. Secundus Catalogum secundum quatuor Facultates ordine alpha-

betico

betico dispositum, *Londini 1600. 4.* Singulare de hac collectione iudicium Caspar Barthius exemplari suo aliquando inscripserat: *in hac collectione nominantur 2800 omnis aeui scriptores, parte maxima nondum editi, nec alibi, quam in Anglia extantes*: licet de vltimo quam maxime dubitem. Nec deficiunt Bibliothecae Mstis potissimum refertae, in ecclesiis cathedralibus.

§. XV.

Nobilis apud Anglos est *Bibliotheca Cottoniana*, quam fundauit Robertus Cottonus: locupletarunt filius Thomas, & nepos Ioannes. Manuscriptis solum abundat, neque tamen illis ex omni genere, sed praecipuum ipsius studium fuit comparare libros atque instrumenta, quae ad patriarum antiquitatum illustrationem quoquo modo viderentur conducere. Inter Codices Anglo-Saxonicos dicta Bibliotheca seruat illum euangeliorum, interlineata versione Saxonica illustratum, atque alia, ad antiquitatem ecclesiasticam potissimum facientia. *Catalogum* horum Manuscriptorum satis prolixum edidit THOMAS SMITHVS, *Oxonii* e theatro Scheldoniano *1696. f.* Neque tamen solos librorum titulos adposuisse contentus, argumentum insuper ipsum subinde plenius retulit, aliaque de codicibus notatu digna passim adiecit. Duplicem subiecit indicem, quorum

alter auctorum, in hac Bibliotheca reperiundorum nomina sistit, alter rerum præcipuarum. Recensionem huius Catalogi habent Acta Eruditorum anni 1696 p. 441.

§. XVI.

Ex Anglia in Belgium pergimus, in quo ob priuatas plurimas tantæ publicæ non reperiuntur, quantæ in terris aliis. Præcipua habetur *Lugdunensis*, cuius prima fundamenta iecit Guilielmus Arausionensis, dum Biblia Regia & scripta Talmudica Academiæ donaret; Creuit illa ex Bibliotheca Ioannis Holmanni, Mstis Orientalibus Iosephi Iusti Scaligeri, quorum numerus ducentorum est & octo, Mstis Bonauenturæ Vulcanii & Iacobi Golii rarioribus. Paucos ante annos locupletata fuit Codicibus Mstis quam plurimis, quos hinc inde magna copia consarcinauerat Isaacus Vossius. Hanc Bibliothecam primus ordinauit Petrus Bertius, qui etiam *nomenclationem* edidit *Bibliothecæ academiæ Lugduno Batauæ, cum epistola, de ordine eius atque vsu, quæ Raphelengii typis 1595. 4* prodiit. Cœpit quoque nouum *Catalogum* DANIEL HEINSIVS, sed imperfectum illum, editum tamen *Lugduni 1640. 4* reliquit. Superbit etiam eadem, Iano Dousa iuniore, Paulo Merula & Friderico Spanhemio præfectis. PETRVS GASSENDVS *Catalogum* scripsit librorum, quos Iacobus Golius ex

oriente aduexit & in Bibliotheca Leidensi reposuit, *Parisiis 1631.* Eandem describit Lomeierus de Bibliothecis p. 252 & Benthenius Holländ. Kirchen und Schulstaat cap. III §. XI.

§. XVII.

Vltraiectensis Bibliotheca hanc sequitur, quæ in choro templi D. Ioannis visitur. Eius dedicandæ occasionem præbuerunt testamenta Huberti Buchellii, Canonici & Eberardi Pollionis, Icti, qui suas quoque Bibliothecas vsibus publicis legarunt, atque postea variis Mstis Orientalibus potissimum fuit locupletata. Gisbertus Voëtius parte prima, disputatione selecta quarta, huius Bibliothecæ mentionem facit, dum exemplar poëmatum italicorum Ioannis della Casa se in eam intulisse dicit. *Catalogus* huius *Bibliothecæ* primum prodiit *1608. 4* recusus *1670. Amstelodamensium* Bibliotheca potissimum Mstis celebris est, inter quæ multa Dauidis Blondelli reperiuntur. *Catalogus* eiusdem prodiit *Amstelodami 1622 & 1668. 4.*

§. XVIII.

Neque suis destituitur Bibliothecis Belgium Hispanicum: *Louaniensis* Bibliotheca præ aliis præstat, quæ ex Læuini Torrentii, Caroli Langii, Francisci Cranefeldii & Iusti Lipsii Mstis Græcis atque Latinis fuit collecta. Descripsit huius *Bibliothecæ primordia* VALERIVS ANDREAS DESSELIVS, *Lo-*

uanii 1638. 4 & ERYCIVS PVTEANVS *auſpicia Bibliothecæ publicæ Louanienſis* , *Louanii 1639. 4.* Apud *Antwerpienſes* Ieſuitarum & Franciſcanorum Bibliothecæ potisſimum ſunt conſpicuæ. Sic etiam *Gandauenſis* Bibliotheca nota eſt , atque Gemblacenſis Monaſterii apud Brabantos, ad cuius codices Erasmus atque alii viri docti ſæpisſime prouocarunt. Plenior notitia hauriri poterit ex ANTONII SANDERI *Bibliotheca Belgica Mſtorum*, qua comprehenditur elenchus vniuerſalis Codicum Mſtorum in Belgii Cœnobiis, *Inſulæ 1641.4.*

§. XIX.

Italicæ Bibliothecæ nos vocant , quæ certe Mſtorum copia atque antiquitate, vbiuis eminent. Antiquitate, dignitate & præſtantia excellet inter easdem *Bibliotheca* pontificia, dicta *Vaticana.* Angelus Rocca atque Ludouicus Iacobi originem Bibliothecæ Petro adſcribere non dubitant. Primum potius Hilarium, Bibliothecas duas in oratorio S.Stephani iuxta Lateranenſe palatium inſtituiſſe, Platinæ credimus in vita Hilarii p. 65: ſine dubio ſacrorum codicum, patrum & rerum eccleſiaſticarum ſcriptis adſeruandis deſtinatum. Præcipua tamen fundamenta Nicolao V Pontifici debet hæc Bibliotheca, pontifici ad promouenda ſtudia propenſisſimo, quam Clemens V cum ſede pontifi-

cia

cia Auenionem transportauit, Martinus V Romam reduxit atque in Vaticano reposuit, cum vero diffusi sparsique essent libri, Sixtus IV certo atque opportuno loco digessit, armariis, pluteis aliisque necessariis instruxit, auxit & per Bartholomæum Platinam in ordinem redegit. Constitutis enim certis prouentibus, vnde emerentur libri, custodes quoque & Librarios Græcos, Latinos & Hebræos constituit. Sixtus V vero Bibliothecæ immensum conclaue, cuius fornicem lateritiæ pilæ e medio surgentes sustinent, destinauit. Librariis etiam & custodibus, ipsi quoque Bibliothecæ præfecto Cardinali, idoneos cubiculorum ordines parauit, vt eo secedere pro arbitratu posset. Adiecit Paulus V tabularium, quo Pontificia diplomata continerentur. Multum vero detrimenti sensit illa, cum sub Clemente VII, Papa, Roma a Carolo Borbonio caperetur. Hoc enim fatum etiam Bibliotheca fuit experta, vt plures sentiret iacturas. Præcipue antiquissimus Actuum Apostolicorum Codex Græcus aureis litteris scriptus & a Cypri Regina Innocentio IX donatus, auro & gemmis, quibus exterius liber distinctus erat, ex composito est nudatus. Verum, sub eodem Clemente vna cum ipso Ducatu etiam Bibliotheca Ducum Vrbinatensium accessit, quæ Mstis quamplurimis superbit. Restituta

tuta etiam paullatim a Pio IV, qui officinas Sanctorum Patrum operibus recte imprimendis condidit. Præcipua vero incrementa cepit per accesſionem Palatinæ, ſub Gregorio XV, de qua ſuperius fuit dictum. Locum Bibliothecæ facit conclaue amplisſimum, cuius bina latera longius producta, Mſtis ſunt deſtinata. A latere vero maioris ædificii duo alia minora ædificia adiecta, quæ Bibliothecæ inſeruiunt ſecretiori, vt teſtatur Cicarella in vita Sixti V. Triplex enim dicitur Vaticana, patens diebus profeſtis per duas horas, ſecretior, & clauſa ſelectorum librorum, quæ a ſacerdotibus D. Petri concinnata, poſtea, ſiue negligentia hominum, ſiue fraude exhauſta, prope iam & exinanita eſt. Fabricius Roma cap. XXI. Lomeierus de Bibliothecis cap. X. Totam hanc Bibliothecam Sixtus V foris & intus elegantisſimis picturis exornauit, quas deſcribit Antonius Cicarella in vita Sixti V. Præcipuus huius Bibliothecæ Theſaurus in Mſtis conſiſtit, quorum numerus ad duodecim, vel vt Mabillonus contendit, ſedecim millia membranaceorum adſcendit. Inter hæc, ob antiquitatem præſtat Volumen per antiquum LXX Interpretum Philippicarum Ciceronis Bini Codices Virgiliani, Terentius eximiæ vetuſtatis, qui vel mille annorum attingunt ætatem. Scaliger quidem in epiſtola ad Gruterum

terum Msta non adeo magni momenti dicit, verum hoc, antequam Palatina accederet. Leo enim Allatius in ſuis ad Curtii Inghiramii fragmenta antiquitatum Hetruſcarum animaduerſionibus, ad Codices, eosdemque eximios prouocat. Plures catalogum Mſtorum huius Bibliothecæ fuerunt adgreſſi. Ex Bibliotheca ſua Clariſſimus Tribbechouius, Profeſſor apud Halenſes, mecum beneuole communicauit Mſtum, quod huius Bibliothecæ catalogum contineret. Titulus eſt: *Inuentarium Bibliothecæ Platinæ Diui Sixti IIII Pont. Max.* Diſpoſitionem ſeruat iuſtam, ita vt Biblia, Scripta Patrum ſingulorum, Mſta Hiſtorica, Oratoria atque ſimilia in ſuos loculos repoſita. Verum, integri Catalogi delineationem faſciculo quarto actorum litterariorum inſeremus. Bibliothecam interim Papalem poſt Platinæ tempora variis factis acceſſionibus fuiſſe continuatam nullum ſupereſt dubium. Teſtatur illud etiam Leo Allatius apibus ſuis vrbanis dum de Alexandro Raynaldo ait: *continuauit indicem librorum latinorum, qui calamo exarati adſeruantur in Bibliotheca Vaticana, addiditque indici ſextum & ſeptimum tomum, cum quinque priores confecti eſſent a Dominico eius fratre, dictæ Bibliothecæ cuſtode, confecit item indicem librorum latinorum Mſtorum, qui ex ſpoliis electoris Palatini & Heidelberga in Vaticanam Bibliothecam ad*

aduecti sunt, congesśitque in eos varias obseruationes & notas. Verum ex hisce nihil editum est. Interim Antonius Posseuinus Apparatui suo sacro Græcorum Mstorum indicem inseruit, qui tamen longe infra expectationem est. Hanc ex Posseuino sacris Bibliothecarum arcanis retectis *p.253* addidit Theophilus Spitzelius. Lucam Holstenium in accurato catalogo concinnando occupatum fuisse, facile est credendum, neque tamen ex Mstis eiusdem quidpiam prodiit. Quæ lex sit Bibliothecæ in tabula Marmorea, quæ in dicta Bibliotheca cernitur, legitur his verbis. *Sixti V, pont. Max. perpetuo hoc decreto de libris Vaticanæ Bibliothecæ conseruandis, quæ infra sunt scripta, hunc in modum santita sunto, inuiolateque obseruantur. Nemini libros codices, volumina huius Vaticanæ Bibliothecæ ex ea auferendi, extrahendi, aliove asportandi, non bibliothecario, neque custodibus, scribisque, neque quibusuis aliis cuiusuis ordinis & dignitatis, nisi de licentia summi Romani pontificis scripta manu facultas esto. Si quis secus fecerit, libros partemue aliquam abstulerit, extraxerit, clepserit, rapseritque, carpserit, corruperit, dolo malo, ille a fidelium communione eiectus, maledictus, anathematis vinculo colligatus esto. A quoquam præterquam Romano pontifici ne absoluitor.* Interim tamen ex Papæ dispensatione, Baronius atque Kircherus libris ex eadem Bibliotheca con-

concesſis fuerunt vſi. Plures illuſtres Præfectos hæc bibliotheca videt. Inter Cardinales quidem & Protectores præ cæteris noti Cæſar Baronius & Henricus Noriſius. Inter Cuſtodes Nicolaus Alemannus, Lucas Holſtenius, Leo Allatius, Emanuel Schelſtrat & recentisſime Laurentius Alexander Zacagnus. Hiſtoriam Bibliothecæ plures fuerunt adgresſi, inter quos MVTIVS PANSA librum edidit Romæ, cuius titulus *Raggionamenti della Libraria Vaticana, Romæ 1591.4.* Sed generalia ſunt, dum de litteraria re variarum gentium, bibliothecis celebribus, hiſtoria conciliorum Romanorum atque ſimilibus agit, atque inter hæc de litterarum inuentione potisſimum erudita varia profert. Deinde opera Sixti V, atque vbi ad ipſam Bibliothecam, externum ſaltim ornatum, picturas & ſimilia exponit. Secutus eundem fuit ANGELVS ROCCA, cuius *Bibliotheca Romana Vaticana a Sixto V in commodiorem locum translata* prodiit *Romæ 1591.4.* Sed vel Conringio teſte, de Bibliotheca Auguſta p.m.191 nihil habet dignum memoratu, præter quam quod ex compilatis Onuphrii Panuinii monumentis eſt ſubductum. In collectione Maderiana de Bibliothecis etiam de eadem fragmenta varia continentur. FRANCISCI SCHOTTI quidem breue eſt, quod ex eiusdem Itinerario p. II p. 146 ſqq. depromptum

ONV

ONVPHRII PANVINII, quod in editum primus in lucem protulit IO. BAPT. CARDONA in IV tractatibus rarissimis, *Tarracone 1587. 4.* Schottus etiam Itinerario inseruit, in quo tamen potius de Bibliothecariis agit, & ANTONII CICARELLI in vita Sixti V, in quo figuras & picturas describit. Sic etiam eandem describunt FERDINANDVS CAROLI *Tomo I Templi Vaticani*, SWEERTIVS *in admirandis vrbis Romæ* atque ex recentioribus IO. MABILLONIVS *in itinerario Italico*, BERNARDVS MONTFAVCON *in Itinerario Italico* & GREGORIVS LETI in vita Sixti V p. 541. ed. Germ. qui tamen pleraque ex Cicarello hausit.

§. XX.

Præter hancce, Ioannes Theodorus Sprengerus Romæ nouæ libro VII c. IV alias adhuc enumerat. Inter has prima est *Iesuitarum*. Hi enim non vnam, sed plures possident Bibliothecas. Prima illorum est propria, quam ordinauit olim Ioannes Lorinus. Altera est Marci Antonii Mureti, Tertia Cardinalis Bellarmini, & quarta Ioannis Baptistæ Coccinii, quæ omnes accesserunt quidem, sed locis separatis sunt collocatæ. Sic etiam Cardinalis de Monte Regale & Franciscus Toletus suas legarunt Bibliothecas, Manuscripta vero Græca Franciscus Turrianus. Sunt præterea aliæ *Maria Cœli*, *Maria de Po-*

pulo,

pulo, *Mariæ ſupra Mineruam*, *Mariæ in Vallicella*, *S. Iſidori*, *Collegii de Propaganda fide*, *S. Mariæ in Aquino*. *Seruitæ* monaſterii S. Marcelli Bibliothecam poſſident, per Andream, Ordinis ſui Præſidem anno 1382 erectam. Aucta poſtmodum fuit alia epiſcopi Cumani, & Cardinalis Androini Roccæ. Sic etiam *Patres Oratorii eccleſiæ nouæ* Bibliothecam habent ex legato Cardinalis Baronii & Achillis Statii plurimum adauctam. *Eccleſiæ D. Iacobi* Hiſpanorum, ſuam legauit Petrus Ciacconius. Maximilianus Miſſon ep. XXXVI p. 824 ed. Germ. alias adhuc Romanorum Bibliothecas commendat. *Auguſtinianorum* quidem *alla Sapienza*, quæ Angelica dicitur, quia ab Angelo Rocca hac conditione legata, vt omnibus, qui ea vti vellent, pateret, eandemque locupletatam fuiſſe ait libris Laurentii Pignorii atque Lucæ Holſtenii. Cardinalium quoque Bibliothecæ ſuam laudem habent, illorum inprimis, in quorum familia olim Pontifices claruerunt, hi enim potisſimum occupati, vt genti ſuæ cum palatio inſignem quoque Bibliothecam relinquerent. Inter haſce, *Ottoboniana* ab Alexandro VIII fundata, inter præſtantiores habetur, quæ ex Mſtis Chriſtinæ plurimum creuit. *Chigiana* Bibliotheca ſeruat egregium Dionyſii Halicarnasſenſis codicem, ſeculi X, alias potisſimum recentiores. *Barbariniana* tamen poſt Vati-

H canam

canam habetur numerosissima. Hæc a Francisco Barbarino instituta, creuit ex legato Mstorum Lucæ Holstenii, cuius Catalogus prodiit *Romæ 1681. f.* præmissa Bulla Clementis IX, qua libros quoscunque prohibitos in eadem habere, legere & tenere concedit, quam inserui cap. I dissertationis de Iure Bibliothecarum *n. 34.*

§. XXI.

Prima *Florentinæ* Bibliothecæ fundamenta iecit Laurentius Medices, ab quo etiam nomen habent. Vtebatur potissimum Ioanne Lascare, eundemque ad varias terrarum partes mittebat, ad conquirendam supellectilem litterariam. Quid vero cum illa antiqua Medicæa actum, Thuanus nos docet, libro primo de vita sua, dum ait: *Petrus Victorius subinde ingemuit, quod antiqua Medicea tanti nominis Bibliotheca, per seditiones domesticas Romam, & inde extra Italiam auecta erat. Ea est, quam Catharina regum nostrorum parens, magno pretio, quantumuis Cosmo contradicente, comparatam, in Galliam transportandam impetrauit, & per bibliothecarium seorsim, quamdiu vixit, apud se habuit. Quam demum Thuanus a creditoribus eius pecunia regis redemptam in bibliothecam regiam inferendam curauit, & congestum a magnis regibus thesaurum tanta accessione locupletauit.* Factum hoc, cum Petrus & Ioannes Medicæi Florentia eiicerentur,

tur, dum enim a furente plebe Bibliotheca dissipabatur, recollecta a Petro Strossio & post Lutetiam translata. Nouam ibidem erexit Bibliothecam Iulius Medicæus, quem sub nomine Clementis VII, Papam nouimus, quam postea plenius adornauit Cosmus II. Excellet Bibliotheca hæc Mstis, nec tamen librorum copia, atque celeberrimo suo præfecto, Antonio Magliabecho est clarissima. Adseruatur in eadem antiquissimum exemplar Pandectarum, quæ Florentinæ dicuntur, atque paullo post Iustiniani ætatem fuerunt conscriptæ. *Catalogum Manuscriptorum* edidit HENRICVS ERNSTIVS, *Amstelodami 1642. 8*, sed admodum est imperfectus, nec accuratus, quippe solummodo ex Mstorum rubricis, quæ armariis adfixæ, superbit. Hunc auctiorem postea dedit WILHELMVS LANGIUS, sed Orientales duntaxat & Græcos, præteritis latinis atque aliarum linguarum recensuit. LUCAS HOLSTENIUS vero per aliquod tempus Florentiæ vixit, ibidemque Catalogum confecit Mstorum rarissimorum, quem magna cura composuit, addito iudicio de præstantia & raritate, quod vero inter Msta ipsius adhuc latet, dignum quod edatur. Adseruatur etiam ibidem *Bibliotheca Camaldulensium, Benedictinorum, Carmelitarum discalceatorum.*

§. XXII.

Mediolanensis Bibliotheca auctorem habet Fridericum Borromæum, Cardinalem atque Archiepiscopum. Hic, cum animum cepisset condendi bibliothecam, non solum per omnem Italiam bibliopolia bibliothecasue excutiebat, vt quidquid rari esset, colligeret, sed etiam per omnem fere terrarum orbem mittebat, qui libros vndiquaque colligerent, atque inter hos præcipue Antonium Olgiatum, qui per Germaniam, Belgium atque Galliam mittebatur ad libros quoscunque coëmendos, ope potissimum vsus Marci Velseri. Alii mittebantur in Hispaniam, Græciam, ipsumque Orientem, vt sub initium statim excresceret plurimum. Eandem postea Ambrosio dedicauit, quare etiam Ambrosianæ nomen fuit sortita. Creuit illa ex Bibliotheca Io. Vincentii Pinelli, quam Patauii collegerat instructissimam. Verum, cum ea, defuncto Pinello, ab hæredibus Neapolin deueheretur tribus nauigiis, vnum illorum a piratis interceptum, ipsi vero libri, veluti exigui pretii merx chartacea Neptuno consecrabantur. Recuperata pars melior magno pretio a Frederico Borromæo fuit redemta. Bernardus Montfauconus, ipse testis oculatus, quadraginta in eadem librorum millia numerat, multos tamen pernecessarios deesse ait, atque editiones patrum

patrũ accuratiores desiderari monet. In certo peristylio, icones depictæ cernuntur illustrium virorum, quot vix vsquam simul occurrunt, atque aliud, plenum codicum Arabicorum, Copticorum, Syriacorum, Græcorum & Latinorum. Ex antiquis codicibus præ cæteris æstimatur antiquissimus Codex Iosephi, siue interpres eius latinus mutilus, & a compactore valde confusus. Autographum Ruffini habetur, atque in papyro Ægyptiaca scriptum, licet Mabillonus vix vndecim seculorum esse velit. Præterea Egesippi Codex, Virgilii Mstum cum notis Francisci Petrarchæ. Ex recentioribus, Leonardi Vincii, pictoris excellentissimi autographum opus duodecim voluminibus, atque figuris mathematicis adimpletum. Hoc tanti habuit Iacobus I. Angliæ Rex, vt pro vno, quod bellicas veterum machinas exhibet, aureos ter mille Hispanicos obtulerit. Historiam huius Bibliothecæ, & quanta cura fuerit collecta, descriptam videmus in IOSEPHI RIPAMONTII *Historia Mediolanensi*, libro vigesimo. Speciatim PETRUS PAULUS BOSCHA *de origine* scripsit *&* *statu Bibliothecæ Ambrosianæ*, *Mediolani 1673. 4* atque ERYCIUS PUTEANUS singulari oratione de hac Bibliotheca, eiusque librorum vsu & fructu egit *Mediolani 1606. 8* Mabillonus Musæo Italico p. II.

§. XXIII.

Venetorum nos Bibliotheca vocat, cuius prima initia parum cognita. Creuit vero ex Bibliotheca Francisci Petrarchæ, & potissimum Cardinalis Bessarionis, qui suas eo legarunt Bibliothecas, atque Græca solum eiusdem volumina 30000 numorum aureorum fuerunt coëmta. Hos insecuti fuerunt Hieronymus Aleander & Grimanus Cardinales, qui horum liberalitatem fuerunt imitati. Dicata est in æde Procuratorum S. Marci. Neque tamen se quidpiam rari præter picturas inibi reperire potuisse testatur Maximilianus Misson Itin. ep. XVI *p. 205 ed. Germ.* Extat in hac Bibliotheca singularis Camera, cum hac inscriptione: *Decerpta hæc imperio Senatus, a Bibliotheca Pinelliana.* Cum enim Pinelli Bibliotheca transportaretur Neapolim, miserunt vnum ex magistratibus Patauium, qui ad se sumeret plura Msta, adlegantes, ipsos permisisse Pinello, vt multa transscriberet ex ipsorum archiuo, quæ non vellent publicari. Hæredes tamen recuperarunt pleraque, vsque ad ducenta Msta, quæ ad statum Venetum facerent, Bibliothecæ Venetorum dicata. In æde vero D. Marci adseruatur Euangelium Marci, quod pro autographo habent vulgo, atque Aquileia, vbi Marcus Christianæ religionis fundamenta iecisse dicitur, Venetias translatum.

tum. Plures adhuc Bibliothecæ visuntur Venetiis *ad S. Antonium, ad S. Ioannem & Paulum Dominicanorum, ad S. Stephanum, ad S. Georgium maiorem, ad S. Dominicum*, quarum Msta recenset IACOBUS PHILIPPUS THOMASINUS *de Bibliothecis Venetis Mstis publicis & priuatis, Vtini 1650. 4* & recentius Ioannes Mabillonus ac Bernardus Montfauconus, qui etiam Bibliothecam Archiepiscopi Græcorum & Procuratoris Iulii Iustiniani commendat.

§. XXIV.

Bibliotheca *Sabaudica*, quæ Augustæ Turinorum reperitur, antiquissima est, potiora tamen incrementa Carolo Emanueli, doctissimo Principi debet, non tam ob Msta antiquiora commendatur, quam potius recentiora quædam, potissimum Pyrrhi Ligorii viginti sex volumina, quæ tot in se comprehendunt Græcæ Romanæue antiquitatis monumenta, digna, quæ edantur. Licet iisdem & Italorum atque Gallorum eruditi sæpius fuerint vsi. Adseruatur quoque in eadem tabula Isiaca, quæ ex Bembi Bibliotheca Mantuano duci obtigit, nunc vero ibidem reperitur, descripta alias a Laurentio Pignorio. Plura de hac Bibliotheca memorat Ioannes Mabillonus Musæo Italico parte prima p. 8.

§. XXV.

Venetorum ditionis eſt *Patauium* & academia ſua, & Bibliothecis illuſtre. Primo loco apud illos eſt Bibliotheca in Maiori templo Canonicorum, quorum magnam partem comparauit Iacobus Zenus, vrbis Patauinæ antiſtes, quo repertina morte extincto, eccleſia primaria & Cathedralis libros Codicesque ipſius ab inteſtato ſibi vindicauit. Habuit etiam augmenta quædam ex Pinelliana. Bibliotheca *Cœnobii S. Ioannis in Viridario* ex legatis variis creuit. Bibliotheca *Cœnobii S. Iuſtinæ* peruetuſta, a Placido Pauanello, Patauino conquiſita, atque huic cœnobio legata eſt, creuit poſtmodum Mſtis Iuridicis Iacobi Zochi. Bibliotheca *S. Auguſtini* ab eo clara eſt, quod in eadem ingenium excoluerit Albertus M. Præterea aliæ minores *D. Mariæ Pratalea*, *S. Antonii*, *S. Franciſci*, *S. Vrſulæ*, *Patrum ordinis Eremitanorum*, & quæ extra vrbem ſunt. Bibliotheca *D. Mariæ montis Ortoni* & *Bibliotheca clericorum regularium*. Has ſingulas deſcribit IACOBUS PHILIPPUS THOMASINUS, *Vtini* 1639. 4.

§. XXVI.

Ferrarienſis Bibliotheca a Mſtorum copia commendatur, & rariſſimis antiquitatum reliquiis ſtatuis ſcilicet marmoreis, ſignis, tabulis, ſigillis æreis ac marmoreis, nummisque magna ex parte a Pyrrho Ligorio colle-

ctis

ctis est refertissima. Cœlius Calcagninus Bibliothecam suam legauit, in eademque se condi mandauit. *Bononiæ* in monasterio S. Michaelis, atque ad templum S. Saluatoris visuntur Bibliothecæ Mstis & tabulis plenæ. In Cœnobio *Prædicatorum ad S. Dominicum*, aliquot libri & exemplaria Pandectarum monstrantur, quibus vsus fuit Gregorius Haloander. Pentateuchus, vnica & oblonga membrana scriptus, quod autographum Esræ dicitur, refutante tamen Hottingero Thesauro Philologico p. 117. Bibliotheca *Mutinensis* Ducis multis codicibus Mstis est referta. *Viterbiensium* Canonicis suam legauit Latinus Latinius. Apud *Lucenses*, Franciscani suam seruant Bibliothecam. *Senenses* suam debent beneficio Papæ Pii II. Apud *Geneuenses* notæ sunt Carmelitarum, Iesuitarum & Capucinorum. *Pisanæ* academiæ Aldus Manutius octoginta millia librorum testamento legasse dicitur. Papiensis, siue *Ticinensis* non contemnenda est, extructa a Ioanne Galeatio, Vice-Comite dignissimo, *Augustinianorum* Vintimigliensium est illa Bibliotheca, quæ ab conditore Aprosiana dicitur, de qua capite primo §. XXIII fuit dictum. Sic etiam in collegio *Fesularum* Mediceorum beneficio insignem erectam fuisse Bibliothecam dicit. De reliquis Bibliothecis cum non adeo certa extent, tacere præstat, quam

multa proferre. Apud *Neapolitanos*, Bibliothecæ *D. Valletæ* & *S. Ioannis de Carbonaria* Patrum Augustinianorum referuntur, atque in hac vltima commendatur a Montfaucono Codex Homiliarum in Euangelium in charta membranacea, purpureo colore, cum characteribus quadris, cum accentibus spiritibusque seculo octauo exaratus.

§. XXVII.

Apud *Heluetos* claret Bibliotheca *Tigurina* publica, tum ciuitatis tum ecclesiæ. Illam propemodum cum Collegio Tigurinorum Carolino originem sumsisse testatur IOANNES HENRICVS HOTTINGERVS in *schola Tigurinorum Carolina*, *Tiguri 1664. 4* alias non solum ex Bibliotheca Henrici Bullengeri, quæ coëmta fuit, creuit, sed etiam variis Mstis abundat, descripsit eandem HENRICVS HVLDERICVS *Bibliotheca Thuricensi & Tigurinorum publica priuata, Tiguri 1629. 4.* Nota quoque est Bibliotheca Academiæ *Basileensis*, quæ a primis reformationis temporibus, ex monasteriis, suasu Ioannis Oporini, qui etiam libros a se excusos donauit, fuit collecta. Excellet Mstis quibusdam, potissimum Græcis, quæ tempore concilii Basileensis eo fuerunt delata. Inter hæc Codex est euangeliorum antiquissimus, cui vel mille adsignant annos, in cuius margine reperiuntur sectiones, quibus Dominicæ notantur lectiones. Inter latinos eminet

net antiquiſſimus Virgilii Codex. Inſignia accepit incrementa per acceſſionem Bibliothecæ Amerbachianæ, quam Magiſtratus Academiæ donauit. Præterea picturis, nummis, aliisque monumentis egregiis eſt refertiſſima. Sic etiam a nummis & picturis rariſſimis commendatur Cimeliarchium Sebaſtiani Feſchii. *Bernenſis* reſpublica ex liberali dono Bibliothecæ Bongartianæ creuit. Abundat libris & Mſtis, inter quæ ingens theſaurus Patrum, Scholaſticorum, Hiſtoricorum, Francicorum præſertim, & eorum, qui de bello ſacro, & terra ſancta ſcripſerunt, quin etiam Biblia Mſta priſco Gallorum idiomate. Mantiſſam Hebraicorum Mſtorum addidit Samuel Hortinus. Bibliotheca *abbatiæ S. Galli* antiquiſſima quidem eſt a Carolo M. inſtituta, ſed durantibus bellis varie diſſipata, Ioachimus tamen Vadianus ſuam poſtmodum legauit, vt publica eſſet.

§. XXVIII.

Apud Suecos, Regia *Holmienſis* præ cæteris clara eſt, quam magnis ſumtibus adaugere conabatur Chriſtina, conquiſitis etiam Mſtis rariſſimis. Verum etiam multa detrimenta eadem fuit experta per eruditos quosdam, qui frequenti Bibliothecæ vſu abutebantur, varia ſibi ſeruantes Manuſcripta. Sic etiam Chriſtinæ cura, *Vpſalienſis* quoque academia inſignem habet Bibliothecam.

§. XXIX.

§. XXIX.

Bibliotheca Daniæ Regis non libris solum Mstisue est refertissima, sed etiam instructissimum est Musæum rebus naturalibus, artificialibus, armis, vestimentis, vtensilibus gentium diuersarum, opticis, mechanicis nummis atque picturis diuersi generis. Descripsit illud *museum Regium* OLIGERUS IACOBÆUS, *Hafniæ 1696. f.* *Designationem* vero *Bibliothecæ regiæ Hafniensis* a PETRO SCAVENIO conscriptam atque *Hafniæ 1665. 4* editam, ab ordine supra iamdum laudauimus. *Academicæ Bibliothecæ* apud Hafnienses laudes celebrat Thomas Bartholinus de libris legendis Dissert. I. p. 16. Huius prima fundamenta iecisse dicit Petrum Albertum, Professorem & Consulem, qui Bibliothecam suam communi vsui dicauit. Secutus eundem fuit Franciscus Wilhelmus, Canonicus & Telonarius, Andreas Lemuicus, academiæ Medicus, qui omnes legatis suis eandem locupletarunt. Casparus Erasmus Brochmandus, Selandiæ episcopus, ter mille nongenta & nonaginta quatuor volumina ex tabulis vltimæ voluntatis addidit. Ipsa quoque eius coniux Cæcilia, amplam pecuniæ summam superaddidit, ex cuius annuis vsuris aleretur Bibliothecarius & Sub-Bibliothecarius. Accessit ex legato Henrici & Thomæ Fuirenorum Bibliotheca, libris Medico-Physicis in-

instructissima, cuius *Catalogus* separatim prodiit *Hafniæ 1660.4* Molleri hypomnemata ad Bartholinum de scriptis Danorum p. 241. Ioannis Mülenii Bibliotheca; qui certam etiam summam annuam libris nouis emendis destinauit & Petri Gelstrupii donarium. His addidit Bartholinus Christiani IV Regis munificentiam, qui non rarissimos codices solum, sed etiam palatium Bibliothecæ magnificum extrui fecit. *Olaus Borrichius* moriens in Hafniensi academia Speciale Collegium, quod Mediceum vocari maulit, destinauit, cum supellectile libraria exquisitæ elegantiæ, cui adhærent manuscripta rariora.

§. XXX.

In arce *Regiomontana* Bibliotheca est, quæ plurimum debet Alberto primo Borussorum Duci, cui multum se debere profitetur Martinus Chemnitius, qui Bibliothecæ olim præfuit. Rariores tamen Codices, & potissimum manuscripti in Berolinensem Regiam postea fuerunt translati. Apud *Thorunenses* Henricus Strobandus gymnasium erexit cum Bibliotheca publica. Testatur etiam Andreas Cellarius habere in eadem vrbe suam Bibliothecam Confessioni Augustanæ addictos, in qua duæ Ciceronis epistolæ, cereis tabulis inscriptæ ostendantur descr. Polon. *p. 505* & Starouolscii Polonia *p. 56.* Sic etiam *Heilsbergæ* Stanislaum Hosium ere-

erexisse Bibliothecam testatur Iacobi, in eademque Nicolai Copernici Msta adseruari dicit. Sic etiam *Gedanenses* vna cum Gymnasio, suam habent Bibliothecam.

§. XXXI.

Apud *Polonos* nec tantus prouentus litteratorum, nec etiam librorum. Reges in arce Vilnensi pretiosissimam Bibliothecam erexisse ex Martino Cromero & Thoma Bozio probat Iacobus Middendorpius de Academiis lib. V p. 333. In arce *Cracouiensi* Bibliotheca insignis instructa dicitur a Sigismundo II, Polonorum Rege. Reinholdus Heidensteinius in suo de bello Moscouitico tractatu memorat, quod eodem bello anno 1570 Poloni, capta arce Polotta, insignem in eadem Bibliothecam repererint, Mstis refertissimam, ex qua Cracouiensis Bibliotheca postmodum fuerit locupletata. In academiæ Cracouiensis collegio Theologico, Philosophico maiore insignem esse Bibliothecam testatur Andreas Cellarius descriptione Poloniæ p. 143. Hanc ex suæ Bibliothecæ legato adauxit Benedictus Cosnanus, relicta summa annua, pro libris redimendis, hoc etiam de Matthia a Michouia testatur Starouolscius, quod Bibliothecam in *Rupellæ apud fratres Pauli primi Eremitæ* sumtu ingente excitauerit. In *Gnesnensi* vrbe Martinus

Dre-

Dreuicius, archiepiscopus bibliothecam erexit, curæ Andreæ Cricii commissam.

CAPVT QVARTVM.
DE
BIBLIOTHECIS GERMANORVM.

§. I. Bibliotheca Vindobonensis Cæsarea. §. II. Bibliotheca Windhagiana. §. III. Bibliotheca Ambrasiana Tyrolensis. §. IV. Bibliotheca Berolinensis Regia. §. V. Bibliotheca Bauarica Monachiensis. §. VI. Bibliotheca Saxonica Dresdensis. §. VII. Bibliotheca Palatina & Hanouerana. §. IIX. Bibliotheca Guelferbythana. §. IX. Bibliotheca Gothana. §. X. Bibliotheca Vinariensis. §. XI. Bibliotheca Meinungensis & Isenacensis. §. XII. Bibliotheca Citicensis, VVeisenfelsensis & Merseburgensis. §. XIII. Bibliotheca Cassellana & Darmstadtiensis. §. XIV. Bibliothecæ Holsaticæ. §. XV. Bibliothecæ Arnstadienses. §. XVI. Bibliotheca Augustana. §. XVII. Bibliotheca Noribergensis publica & Stutgardiana. §. XVIII. Bibliothecæ Noribergenses priuatæ. §. XIX. Bibliotheca Bremensis. §. XX. Bibliotheca Hamburgensis, §. XXI. Bibliotheca Francofurtensis ad Mœnum. §. XXII. Bibliotheca Ratisbonensis & Vlmensis. §. XXIII. Bibliotheca Lübe-

Lubecenſis. §. XXIV. Bibliotheca Luneburgenſis. §. XXV. Bibliotheca Senatoria Lipſienſis. §. XXVI. Bibliotheca Annæbergenſis & Cygnea. §. XXVII. Bibliotheca Budiſſina. §. XXIIX. Bibliotheca Halenſis. §. XXIX. Bibliothecæ Vratislauienſis Mariæ Magdalenæa & Eliſabethana. §. XXX. Bibliothecæ Sileſiacæ aliæ. XXXI. Bibliotheca Ienenſis academica. §. XXXII. Bibliotheca Paulina Lipſienſis & VVittebergenſis. §. XXXIII. Bibliotheca academiæ Heidelbergenſis. §. XXXIV. Bibliotheca academiæ Iulia Helmſtadtienſis. §. XXXV. Bibliothecæ academiarum reliquarum. §. XXXVI Bibliothecæ Erfurtenſes. §. XXXVII. Bibliotheca Ingolſtadtienſis, Herbipolitana & Moguntina. §. XXXIIX. Bibliotheca Magdeburgenſis. §. XXXIX. Bibliotheca Erfurtenſium Auguſtiniana, templi Gerani & Vinarienſis. §. XL. Bibliotheca Lipſienſium Thomana, & Heilbrunnenſis. §. XLI. Bibliotheca Schleuſingenſis.

§. I.

AB exteris in patrium ſolum reuertimur, Germaniæ bibliothecas conſideraturi. Inter has autem palmam reliquis præripit Cæſarea *Vindobonenſis* a Maximiliano I erecta, reliquiis vero Bibliothecæ Budenſis & adparatu litterario Wolfgangi Latzii, Ioannis Fabri, epiſcopi Vindobonenſis, tum optimis Mſtis

ab

ab Augerio Gislenio Busbeckio in legationibus Constantinopolitana & Amasiana coëmtis, item Ioannis Sambuci, Hugonis Blotii, Richardi Streinii, Sebastiani Tengnagelii, Philippi Eduardi Fuggeri & nouiter Petri Lambecii luculentis librorum optimæ notæ thesauris maxime fuit adaucta. Insigne quoque incrementum accepit ex Bibliotheca Archiducali arcis Ambrasianæ, iuxta Oenipontem, ex qua ipse Lambecius testatur Bibl. Cæs. lib. II cap. VIII p. 745 se 2072 volumina Vindobonam transportasse, vna cum Bibliotheca cubiculari Maximiliani I, quæ ibidem adseruata. Huius, ob manuscriptorum copiam ac raritatem, numismatum, antiquitatum aliorumque monumentorum singularium pretium fama est maxima. Inter hæc præstant *Græcus Codex Dioscoridis* antiquissimus, *Otfredi Euangeliorum liber* rythmis Francicis compositus & litteris aureis scriptus, *Iacobi de Strada octo volumina Mstorum*, quibus continentur varia, quæ ad nummariam rem illustrandam faciunt; *Biblia Germanica*, iussu Wenceslai translata, *Diarium Friderici III*, atque egregia alia. Pleniorem huius Bibliothecæ notitiam præbet PETRUS LAMBECIUS. Edidit ille *librum primum Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi* cum variis additamentis, *Viennæ 1665. f.* Hunc secutus fuit *liber secundus*, *Viennæ 1669. f.*

Liber *Tertius*, continens Catalogum centum Mstorum Græcorum Theologicorum, cum additamentis, *Viennæ 1670. f.* Liber *Quartus*, siue Catalogus Mstorum Græcorum Theologicorum a centesimo ad ducentesimum, *Viennæ 1672. f.* Liber *Quintus*, siue Catalogus Mstorum Græcorum Theologicorum vsque ad trecentesimũ trigesimum sextum, *Viennæ 1672. f.* Liber *Sextus*, siue Catalogus Mstorum Græcorũ Iuridicorum & Medicorum, *Viennæ 1673. f.* Liber *Septimus & octauus*, *Viennæ 1674. f.* His tamen octo voluminibus nec dum dimidiam partem Bibliothecæ absoluit. Vastum est opus, multa tamen continet superuacua, quæ vel alio loco memoranda, cum multa ad Austriacam historiam inserat, vel in arctius haut raro potuissent redigi. Codices autem manu exaratos illustrat egregie, eosdem secundum ætatem, ornatum & criteria alia diiudicans. Continuare commentarios hosce suscepit DANIEL de NESSEL, paucos ante annos demortuus, sub titulo: *Breuiarium & supplementum Commentariorum Lambecianorum, siue Catalogus aut recensio specialis Codicum Mstorum Græcorum, nec non linguarum Orientalium Augustissimæ Bibliothecæ Cæsareæ, Vindobonæ & Noribergæ 1691. f.* cum figuris æneis. Breuiarium partim est, & supplementum Lambecii. Quippe eosdem, quos Lambecius habet, Codices Græcos exhibet, eo prout in loculis continentur ordine, reiectis tamen explicationibus: alios

alios a Lambecio non memoratos addit, licet non eadem ac Lambecius industria, ætatem Codicum, horumque tradat singularia, Solum hoc indicasse sufficere ratus, codicem esse vel chartaceum vel membranaceum, antiquum vel recentiorem. Breuiter eandem describit Tollius epistola Itineraria quarta. Græcorum saltim Mstorum Catalogum Tomo secundo Apparatus sacri inseruit Antonius Possevinus, sed admodum imperfectum.

§. II.

Priuatis curis collecta Viennæ, sed publico destinata est *VVindhagiana*, Dominicanorum monasterio nexa. Auctor illius Windhagius, tenui sorte natus, Patronorum liberalitate ad studia incitatus, in tantum promouit, vt Doctoris iura impetraret, Aduocati postea, & demum Consiliarii Cameræ munus subiret. Opibus autem ita cerscebat, vt suis non solum bene prospiceret, sed etiam hanc Bibliothecam suam in vsum potissimum studiosorum pauperum destinaret. Patet itaque singulis diebus per certas horas, & facultas vtendi libris conceditur, sub banni nota tamen prohibetur, librum exinde nec mutuo sumendi. Numerus librorum adeo magnus non est, & potissimum libris iuridicis & humanioris litteraturæ quibusdam est referta, singularem habet præfectum, licet etiam Dominicani supre-

 mam

mam curam ſibi vindicent. Agit de eadem IOANNES CHRISTOPHORVS WAGENSEILIVS *epiſtola de Hydraspide ſua*, & Auctor relationis *vom Kayſerlichen Hofe zu Wien p.16.*

§. III.

Alias inter Cæſareas Bibliothecas eſt *Ambraſiana* Tyrolenſis, archiducalis arcis iuxta Oenipontem. Huius potiora, licet in Bibliothecam Vindobonenſem fuerint delata, posſidet tamen adhuc, teſte Lambecio, volumina impreſſa 4391, quam etiam a ſe ordinatam fuiſſe dicit lib. II cap. VIII *p. 745.* Sic & nouam Oeniponti reperiri Bibliothecam Archiducalem, ab Ambraſiana, tanquam antiqua diuerſam, & a duobus potisſimum vltimis archiducibus Ferdinando Carolo & Sigismundo Franciſco comparatam, idem teſtatur. In hac, magnam ſe optimorum omnis generis librorum multitudinem, aliquot mille voluminibus conſtantem reperiſſe dicit, ſed confuſam & negligentius habitam.

§. IV.

Vindobonenſi ſubiungimus *Berolinenſem*, regiis curis inſtructam, quæ auſpiciis Friderici Guilielmi electoris, erecta ex coëmtis priuatorum Bibliothecis, poſt, variis acceſſionibus, ex prouinciis regiis petitis adaucta, & ſumtibus ab Auguſto Boruſſorum rege locupletata immenſis, vt hodie inter præ-

præcipuas optimo iure numerari mereatur. Hæc libris recentioribus potisſimum, magnorum ſumtuum, atque inter manuſcripta, Sinenſium multitudine, ac Græcis quibusdam rari commatis ſuperbit. Rariora bibliothecæ deſcribit Iacobus Tollius epiſtola itineraria II. *p. 45*, atque inter ea numerat duos codices, quorum aliter, *Græcus* duobus voluminibus, *Nouum Teſtamentum* complectens, ſine accentuum notis perſcriptus; alter *verſionem* continens *latinam vulgatam antiquisſimam*, quo ſe Erasmus plurimo cum fructu vſum fuiſſe bis manu ſua adnotauerat. Habent etiam alios *Sacros libros a temporibus Caroli M.* gemmis auroque exornatos, & *Chymicum Leonardi Thurneyſſeri*, pictis figuris Chymicorum hieroglyphicis elegantem, præter alios antiquisſimos ſcriptorum claſsicorum, *Flori*, *Terentii* aliorumque codices. Quod vero hac in bibliotheca commendandum maxime, eſt accurata librorum diſpoſitio, ſecundum claſſes facta, certa quoque ſeruata ligatura. Breuem huius Bibliothecæ hiſtoriam, qua ratione inter arma fuerit nata, exhibet CHRISTOPHORVS HENRICI, in *notitia Bibliothecæ*, *Berolini 1687. 4*, qui etiam eius Catalogum tum ſecundum auctorum nomina, tum ſecundum materias diſpoſitum promiſit, quem tamen poſt ipſius mortem vix expectamus amplius. Regiam vero ſupellectilem gem-

mis, nummis, statuis, aliisque veterum monumentis refertissimam illustrauit LAVRENTIVS BEGERVS in *Thesauro Brandenburgico*, cuius tres iamdum partes prodiere: prima & secunda *Berolini 1696. f* tertia *1701. f.*

§. V.

Bauariæ electoris bibliotheca, quæ *Monachii* est, non multitudine solum librorum, sed horum etiam raritate, & manu exaratis codicibus, multis insuper nummis atque antiquitatum monumentis est insignis. Creuit illa ex spoliis quoque Palatinæ, licet ex illius spoliis aliæ quoque bibliothecæ incrementa ceperint, cum post pugnam Lipsiensem, anno 1632 Gustauo Adolpho Monachium se dederet. Describit illam Martinus Zeillerus Itinerario Germaniæ parte prima *p. 282*, qui inter Msta ibidem adseruata commendat *Librum precationum Caroli Calui* litteris aureis scriptum, *Nouum Testamentum Indica, Armenica & Vandalica lingua, Ioannis Iacobi Fuggeri Historiam Austriacam. Codicem V. T. cum figuris, Clementis epistolam ad Iacobum, Orlandi di Lasso & aliorum scripta musica, Gratiani di Francolino librum medicum* quinquaginta tribus linguis scriptum Catalogum Mstorum huius bibliothecæ IOANNES GEORGIUS HERWARTUS ab HOHENBURG cancellarius Bauaricus, *Ingolstadti 1600. 4* edidit, quem paullo post *Catalogus Mstorum Græco-*

rum

rum ſubſecutus eſt *Ingolſtadii 1602. 4.* Cimeliarchium vero electorale deſcripſit Patinus relatione ſecunda.

§. VI.

Electoris *Saxonici* bibliothecam, quæ Dresdæ adſeruatur, ANTONIVS WECKIVS in Hiſtoria vrbis Dresdenſis *p. 41.* deſcribit. Hæc ab Auguſto primum inſtituta, & varie poſtmodum continuata, inter cimelia bibliothecæ numerat *Codicem membranaceum Bibliorum Ebræorum antiquisſimum, cum translatione Chaldaica & Maſora*, quæ inter varias florum atque animalium figuras circa textum ſcripta. Quem inter præcipuos Europæ Codices haberi dicit. Inde quoque, *liber forma auguſta ſcriptus, in quo pſalterium linguis viginti duabus* ſcriptum continetur. *Liber euangeliorum Græcus cum Rubricis & ſectionibus, Lexicon Suidæ, Ciceronis aliquot, Catullus, Lucanus, Virgilius* & plures auctores, membrana ſcripti, *Nouum Teſtamentum Croaticum, autographa* multa *Lutheri, Melanchthonis aliorumque Confeſſorum, Mſta Turcica, Sinica, Arabica. Manuſcriptum Nicolai Schmidtii*, ruſtici ex terra Aduocatorum, *quadraginta linguas continens. Herbarium viuis coloribus arte mira pictum.* Aliqualem eiusdem Bibliothecæ recenſionem præbet Tollius epiſtola itineraria tertia. Zeillerus itinerario Germaniæ parte prima *p. 303.* alia adhuc addit, alias non memorata, ſed potis-

tisſimum ſunt picturæ egregiæ, atque inter has *Octauii Stradæ ſymbola*, *Ioannis Mariæ Naſoni*, architecti celeberrimi *rara & curioſa*. Pleniorem Bibliothecæ deſcriptionem expectamus aliquando a Tentzelio.

§. VII.

De Bibliotheca *Palatina* infra dicemus pluribus, vbi de academica Heidelbergenſi ſermo erit. Electoralis *Hanouerana* recentior eſt, atque libris rarisſimis, cura illuſtris Leibnützii procuratis refertisſima.

§. VIII.

Inter Ducales, primas ſine dubio in Germania fert copioſisſima *Guelferbytana*, quæ vti numero reliquas antecellit, ſic etiam ſelectu aliis non eſt inferior. Auctorem habet Auguſtum, principem ſapientisſimum, qui alias ſub nomine Guſtaui Seleni litterato orbi innotuit. Augmenta cepit ex varia terrarum parte. Inter manuſcripta, ducenta prope eximiæ raritatis ex bibliotheca celeberrima olim, Matthiæ Coruini Budenſi multis ſumtibus in Vngaria coëmta eminent, & multa *volumina Mazariniana* primæ magnitudinis, magno ære comparata, quæ de publicis totius Europæ rebus multa continent arcana. Acceſſionem quoque ſumſit ex tribus bibliothecis locupletisſimis, Marquardi Freheri, Curionum, patris & filii & Ioachimi Clutenii. Inter Manuſcripta, ex biblio-

the-

theca Budensi præcipua Iacobus Tollius epist. Itin. I *p. 8.* numerat *Marsilii Ficini ad Matthiam Coruinum epistolas & opuscula permulta alia*, digna quæ edantur, *Fontii notas in Persium, orationes, carmina & alia.* Serico raso rubro inuoluti sunt Codices, atque intus imaginibus elegantissimis regis Matthiæ aliorumque illustrium virorum, ipsiusque Ficini & Fontii exornati, magnificentiam regiam præ se ferunt. Refert idem inter Msta *Xenophontis nonnulla, Quintiliani, Tibulli, Virgilii, Salustii, Lucani aliorumque scriptorum veterum Manuscripta.* Plura adhuc memorat Tentzelius Curieusen Bibliothec *ersten Repositorii fünften Fach p. 436*, inter quæ *Codex Euangeliorum lingua Syriaca*, quem dono dedit Athanasius Kircherus, antiquissimo caractere, quem Estrangelo vocant conscriptus, *Codices* varii *Talmudici*, *Brachmanicus in foliis Palmarum scriptus*, aliquot *Collectanea Centuriatorum Magdeburgensium*, *Hermanni Hamelmanni Msta Historica*, *Ioannis Trithemii Polygraphiam*, autographum, aliquot libri *annalium Auentini*, *Libri Rythmici* & alii. Ipse quoque plures ante annos ibidem me vidisse memini, Librum formæ augustæ, elegantissimis picturis exornatum, in quo varii equites ex ludis Germanorum equestribus, vulgo dictis torneamentis depicti erant. Mstorum iam suo tempore numerum ad duo millia retulit

Conringius, quæ plurimam partem adhuc inedita. Catalogos ita describit de Bibliotheca Augusta *p. 180. Librorum index integris quinque constat vastis regali, quam vocant, proceritate voluminibus: seorsim duo sunt volumina cum prioribus illis miro artificio connexa, non libros sed auctores memorantia. Quinque priorum tria volumina ipsemet princeps manu sua conscripsit. Omnia porro voluminum illorum & plene & charactere minuto sunt scripta: ne vacuas chartas aut sesquipedales inanes litteras obtrudi opineris. Est preterea & alius index celebriorum quorumque typographorum universæ Europæ: alius ad hæc omnium sacræ scripturæ commentariorum, interpretationum, annotationum, uterque itidem ab ipsomet confectus principe: cuius ingenio & industriæ in universum debentur hæc omnia, nisi quod ad nonnulla ministrantium manus adhibitæ sint, nil tamen præter manus.* Huius locupletissimæ Bibliothecæ catalogum, cum a Conringio illustrari edique peteret Boineburgius Baro, bibliothecæ istius historiam & singularia, data ad ipsum epistola, sub titulo *Bibliothecæ Augustæ* descripsit HERMANNVS CONRINGIVS, qua

qua bibliothecam hancce ab origine ſua, librorum copia, ſelectu, manuſcriptis & iuſta diſpoſitione commendat, ſimul aliarum bibliothecarum memorabilia cum huius confert: prodiit *Helmſtadii 1661. 4.* nuper a Schmidtio recuſa. Magnitudinem autem indicis obſtare dicit, quo minus edatur & prolixitatem, vt vix duobus grandibus voluminibus, ſi etiam minutiores adhibeantur litteræ, a typographo biennii ſpatio produci queat in lucem.

§. IX.

Poſt hanc venit Bibliotheca *Gothana*, quam inſtruxit Erneſtus Pius, & præter inſignem Dieterici Pflugkii, aulæ Magiſtri, hiſtoricis præcipue refertiſſimam atque Altenburgenſem, Ioannis Erneſti Gerhardi locupletiſſimam, libris quibusdam rariſſimis & ſumtuoſioris adauxit. Inter cimelia rariora adſeruantur in eadem aliquot *Tomi Iacobi de Strada*, in quibus rariſſimi nummi Romani conſulares & imperatorii ſtupendo labore & arte mirabili delineati ſunt. Horum picturas ſingulas ſingulis coronatis conſtituiſſe auctor eſt Occo in Epiſtola Mſta ad Amerbachium apud Patinum, in introductione ad hiſtoriam numiſmatum cap. XXIV. p. 188. Similia in Cæſaris Vindobonenſi extare teſtatur Lambecius Bibliotheca Cæſ. Tom. I. p. 77. immo in quamuis Electoralem Bibliothecam tale exemplar fuiſſe coëmtum volunt. Viginti octo

tomis

tomis constat folio regali, nitidissime compactis, auroque ornatis. Contenta illorum describit Tentzelius Colloquiis menstruis anni 1691 *p. 876*, ex quo repetamus. *Priora tredecim volumina nummos Imperatorum a Iulio Cæsare vsque ad Neruam continent. Reliqua septem a Nerua vsque ad Gallienum & Saloninum. Vigesimum primum & secundum aliqua tyrannorum & subsequentium Imperatorum numismata complectitur. Vigesimum tertium supplementum comprehendit numismatum Antonini Pii, Commodi, Seueri, Marci, Getæ, Macrini & Gordiani. Vigesimum quartum Numismata Augustorum. Vigesimum quintum Numismata Maximiani, Constantini, Maxentii & Licinii. Vigesimum sextum Miscellanea continet Numismata Græca, Latina, Hetrusca, Samaritana, Constantini & Imperatorum Francicorum a Carolo M. Vltima duo epitaphia habent Romanorum Imperatorum, Regum Gothorum & Longobardorum.* Præter hæc possidet *Capitularia Regum Francicorum ex collectione Ansegisi & Benedicti Leuitæ, vna cum Legibus Salicis, Longobardicis & Codice Theodosiano. Mstum antiquissimum Codicem euangeliorum græcum*, insignis antiquitatis, auro varie distinctum, quo olim in ecclesia Græca pro lectionario fuerunt vsi, in quo primo loco ponitur euangelium Iohannis, & *Biblia Germanica* trecentos ante annos manuscripta in membrana, figuris, auro & variegatis coloribus mire

mire exornata. Præterea reperiuntur in eadem *Codices antiqui* quorundam patrum, *Augustinus de Ciuitate Dei, Gregorii M atque Bedæ aliqua:* & recentiores quidam, *Lactantius, Petri de Vineis Epistolæ, Breuiarius Moguntinus pro Adelberto scriptus, Codex Membranaceus historiam quinquaginta quatuor Martyrum Anglicorum describens. Catena Græcorum Patrum in Psalmos. Iamblichi responsio ad Porphyrii epistolam,* & alia, quæ Tentzelius addidit, ipse tamen prouocat ad catalogum Bibliothecarii Meyeri, qui nunc præest, quem multa cura de impressis non solum, sed etiam Mstis concinnat, forsan aliquando publicandum. *Manuscripta* quædam *Chymicorum Græcorum veterum* cum Reinesii iudicio & ad recentiorem historiam Imperii & Saxonicarum rerum spectantia continet rarissima, *variasque epistolas Ioannis Friderici Magnanimi* electoris, quas ex captiuitate scripsit, inter quas sunt, quibus consiliarium suum, qui principibus iuuentutis a studiis erat, monet, vt discipulos ad linguam latinam probe addiscendam adigat. *Epistolas autographas* multas *Ioannis Arndii & Ioannis Gerhardi. Manuscripta* multa *Arabica*, quæ ex Vngaria in dictam bibliothecam delata, & varia alia. Taceo iam figuras æneas magnorum sumtuum, a celeberrimis artificibus factas, effigies virorum illustrium & curiosa varia. In separatis Cameris adseruatur *Ci-*

meliar-

meliarchium Ducale, in quo picturæ egregiæ eædemque rarissimæ, inter quas praecipuæ, quæ antithesin exhibent Christi & Antichristi, quas beneficio Tentzelii descripsi in Obseruationibus Halensibus Tomo quarto obseru. X. Præterea adseruantur numismata ex omni metallo rarissima, tum antiquiora, tum recentiora, naturalia multa, inter quæ effossa elephanti Tonnæ ossa, de quibus separatim scripsit Tentzelius.

§. X.

Nec minorem laudem habet Bibliotheca Vinariensis. Hæc ex principis Ienensis & coëmta Gerardi a Lilienheim, accedente cimeliarchio Haugvvitziano, nummis Saxonicis refertissimo, & rerum tum naturalium tum artificialium locupletissimo museo Lorentziano, haut ita pridem originem cepit. Certe, vix crederes intra tam breue temporis spatium tam numerosam, tam locupletem Bibliothecam instrui potuisse, quæ inter potiores nostræ ætatis locum haberet. Serenissimus Conditor GVILIELMUS ERNESTUS, prout litteras fouet, in ornanda eadem nullis sumtibus parcit. Insigne incrementum accepit per accessionem Logavianæ Bibliothecæ, selectu librorum Historicorum præsertim, eorundemque rarissimorum instructissimæ. Hæc plures iam eruditos eo inuitauit, nec sine fructu dimisit.

§. XI.

§. XI.

Serenissimus Dux BERNARDUS, qui *Meinungæ* sedem habet, in comparando thesauro librario quoque sollicitus, libros quosdam selectiores, eosdemque rariores coëmi fecit, ita vt inter minimas non sit habenda, licet manuscriptis Codicibus destituatur. Nec caret Serenissimi Principis nostri IOANNIS GUILIELMI sedes, *Isenacum* Bibliotheca, non tam multitudine quam selectu clara, atque inter hæc Mstis quibusdam recentioribus instructa.

§. XII.

Nec minor lineæ Albertinæ Ducalis cura est Bibliothecarum. Inter has eminet *Citicensis*. Primam originem habet libris a Iulio Pflugio relictis, inter quos volumen epistolarum est vel ipsius manu, vel ad ipsum scriptarum. Ordinari tamen fecit atque plenius instruxit Bibliothecam Mauritius, Saxoniæ Dux, primus Citicensis lineæ auctor, idem & Bibliothecæ conditor. Eademque insignia cepit incrementa, dum maxima Reinesianæ Bibliothecæ pars in eandem fuerit illata, atque ad hunc vsque diem destinata annua summa adaugetur. Nec intermittit Princeps doctissimus, MAVRITIVS GVILIELMVS, pro intimo suo in studiorum arcana adfectu, quod ad Bibliothecam hancce ornandam conducat. Catalogum præ-

præcipuorum Mstorum addidit Tentzelius, pleniorem tamen beneficio Clarissimi Gotfriedi Gleitsmanni, Rectoris & Bibliothecarii debeo. Sunt autem ista *liber Euangeliorum, Isaacii Tzetzæ scholia in Lycophronem, Iamblichi Chalcidensis* λόγοι περὶ τῆς πυθαγορικῆς αἱρέσεως. Ei. περὶ τῆς κοινῆς μαθηματικῆς εἰσαγωγῆς. Ei. περὶ τῆς νικομάχου ἀριθμητικῆς εἰσαγωγῆς, ad quem Codicem multa adnotauit Reinesius, testatus etiam se ex priuata quadam Ienensium Bibliotheca illum accepisse. Praeterea *Georgii Pachymeris opera Philosophica, Theodori Metochitæ Capita Philosophica, Historica, Critica, Oratoria, Themistius in analytica posteriora, Philoponi exegesis in primum librum introductionis Arithmeticæ Nicomachi, Geraseni Commentaria, Olympiodori in Platonis Alcibiadem, Phædonem & Philebum. Ei. scholia in Gorgiam Platonis, Chronicon Georgii Syncelli & Logothetæ, Claudii Ptolemæi libri III de Musica seu Harmonicorum, Claudii Aeliani Tactica, B. Maximus de anima, Iulii Africani* κεστὸς, παρεκβολαὶ ἐκ τῶν στρατηγικῶν παρατάξεων, *Nicephorus* περὶ καταστάσεως ἀπλήκτου, *G. Pachymeris scholia in Dionysium Areopagitam.*

gitam. Omnia Msta Græca, ad quæ sua manu varia adnotauerat Reinesius. Vt alia, præsertim Chronica scripta taceamus. Præterea Mstis æquiparari possunt Suidas, & Pancirolli notitia Imperii, Philostratus etiam, quibus eximias, easdemque frequentissimas notas adiecit Reinesius, quod etiam de variis eius lectionibus & Nouo Testamento Betzæ dicendum. Nec *Weissenfelsensis* atque *Merseburgensis* aula suis destituuntur Bibliothecis.

§. XIII.

Hassiæ Landgrauii suas quisque bibliothecas habent. Altera, quæ *Cassellis* adseruatur, instructissima est. Inter libros rariores continet librum *litteris Cuficis*, aliumque litteris *Glagoliticis* scriptum. Cimeliarchium quod multa cura ibidem instruitur, illustre satis est atque refertissimum. Altera *Darmstadii* est, licet ista numero librorum haut polleat. Nec male pro curis Principalibus instructa est bibliotheca Würtembergica, quæ *Stutgardiæ* adseruatur, atque numero & selectu librorum gaudet. Commendandum quoque Cimeliarchium Ducale, quod nummorum multitudine superbit, cuius rarissima descripsit Patinus.

§. XIV.

Holsatiæ Ducis Bibliotheca *Gottorpii* condita est anno 1606 a Ioanne Adol-

 pho,

pho, Holſatiæ Duce, a Filio eiusdem & nepote ſubinde amplificata, atque accesſione Bibliothecæ Ioannis Wouvverii & Andreæ Vlckenii plurimum adaucta. Posſidet autem non libros ſolum, ſed etiam Mſta, quorum potiora ex Morhofii Polyhiſtore lib. I cap. VII hauriemus. Sunt autem iſta: *Plinii Hiſtoria Naturalis*, qua vſus Salmaſius, *Corpus Iuris Ciuilis*, *Hippocratis opera græce*, *Vegetius de re militari*, *Martianus Capella*, *Virgilii & Ouidii aliqua*, *Statius*, *Lucanus*, *Ciceronis Rhetorica nonnulla*, *Saluſtius*, Ἥρωνος εἰσαγωγὴ τῶν γεωμετρουμένων, *Heronis Geodæſia*, *Theocriti Idyllia*, *Cyrilli Lexicon Græcum*, *Macrobius in ſomnium Scipionis*, *Boëthius de conſolatione Philoſophiæ*, *Hiſtoria ſacra Perſarum perſice & latine*, *Libanii characteres*, *Mich. Glycæ Annales*, *Sidonii Apollinaris epiſtolæ*, *Fragmenta veterum Mathematicorum græce*, *Perſii ſatyræ*, *Heliodori Lariſſæi Optica*, *Xenocrates de piſcibus*, *Vita Heſiodi*, *Theocriti & Oppiani græce*, *Leontii Baſilii Naumachica græce*, *Pſelli expoſitio in Zoroaſtris oracula*. *Ei. expoſitio dogmatum Chaldaicorum*, *Demetrii Phalerei apophthegmata*, *Glycæ orationes græce*, *Gemiſtius de dignitatibus*

&

& officiis regiis, Cassiodori Historia tripartita, Papiæ Glossarium, Homiliæ diuersorum, quas iussu Caroli M. collegit Alcuinus, Senecæ epistolæ, Demetrii dialogus, Warnefridi Historia Langobardorum, Cypriani epistolæ, Constantini Manassis Chronicon, Leonis Papæ epistolæ, Fulgentii Mythologia, Alexii vita græce, Methodius de mundi excidio, Chymica multa & Historica ad res Germanicas & Holsaticas facientia. Claros semper habuit præfectos, Nathanem Chytræum, Henricum Lindenbrogium, Adamum Olearium, Marquardum Gudium, & Io. Nicolaum Pechlinum. Breuem eiusdem descriptionem habemus in Ioannis Molleri isagoges ad Historiam Chersonesi Cimbricæ parte tertia, cap. IV §. II. Musæum, quod ibidem est, rerum naturalium atque artificialium originem debet alio Bernardi Paludani, medici Enckhusani, incrementa autem Friderici IV & Christiani Alberti, Ducum Munificentiæ. Descripsit illud ADAMVS OLEARIVS, qui edidit *Gottorfische Kunst Kammer, Slesuigæ 1666. 4* & auctius *1674. 4.* Bibliothecæ *Gudianæ*, quæ Glükstadti est, præconem agit Morhofius polyhistore libro primo capite septimo, qui eandem priuatarum omnium dicit esse regi-

 nam,

nam, atque ob Manuſcriptorum Codicum & antiquisſimorum & rarisſimorum copiam atque ſelectum tantam, vt vel cum regiis poſſet contendere. Maxime vero inſigni theſauro epiſtolarum ineditarum adhuc clara eſt, licet multas etiam fuiſſe disſipatas nouerim.

§. XV.

Arnſtadti binæ reperiuntur Bibliothecæ. Altera eſt illuſtriſſimi Comitis, quæ ſelectisſimis atque curioſis libris, ad antiquitates potiſſimum, rem nummariam & hiſtoriam eſt inſtructiſſima. Cimeliarchium vero, quantus Theſaurus! me præcone non indiget, cum per omnem Europam ſit celeberrimum. Huic & Bibliothecæ præeſt nunc Chriſtianus Schlegelius, ex ſcriptis ſuis ſatis notus. Alteram Bibliothecam Eccleſia habet, patribus atque ſcriptis eccleſiaſticis, & editionibus quibusdam antiquiſſimis eſt referta, cui nunc præeſt Ioannes Chriſtophorus Olearius, Eccleſiaſtes, Adfinis & amicus carisſimus.

§. XVI.

Inter rerum publicarum bibliothecas primo loco nominanda venit *Auguſtana*, quæ Mſtis varii ordinis, iisdemque haut vulgaribus eſt inſtructisſima. Antiquisſimum huius bibliothecæ ſtatum nobis deſcribit Chronicon Auguſtanum Eccleſiaſticum, quod extat in Tomo I Piſtorii p.

892.

892. cuius verba hic adducemus. *Labente vt supra diximus religione, quilibet fratrum, (prob.) quærebat sibi placita, nec libri curabantur: immo, quod peius erat, petentibus non negabantur, & sine chirographo aliquo alienabantur: quo fiebat, vt ad fratrum prædicatorum conuentum etiam aliqui ablati sint, titulo accommodati: licet ipsi velint per modum redemptionis, quibus hodie caremus. Maxime fiebat ex ignorantia, quæ pessima nouerca est & tinea codicum: & cum ibi originalium antiquorum, doctorum & oratorum poëtarumque esset admodum bona copia, parui pendebantur a nostris prædecessoribus, sed ab alienis appreciabantur. Habes denique eorum ex ordine nomina in foliis primis & vltimis beati Hieronymi super Ezechielem. Tandem, circa annum Domini millesimum quadringentesimum floruit in illo loco egregius Sacræ Theologiæ Doctor Narcissus Pfiscer ac ordine prædicatorum ad nos declinans: hic vbique in libris vestigia suæ scientiæ & laboris reliquit: deinde sub venerabile Abbate, Domino Melchiore de Stamheim, cum locus bibliothecæ, qui tunc inter dormito-*

rium fratrum & ecclesiam erat, vbi nunc constructa est capella Sancti Gregorii (de qua nondum fecimus mentionem) esset nimis ad tot libros angustus, tempestatibus etiam stillicidioque expositus, idemque Dominus Abbas impressoriæ arti per se & fratres operam daret, quæ ars nuper inuenta erat, contigit locum maximo numero librorum augeri, ita vt valde amplieri loco opus esset, prout etiam moderno valde humanissimo sub abbate quotidie augmentantur. Quare vt ab igne tuti essent, & facilis sine inquietatione pateret fratrum accessus, supra præfatam capellam structura ipsa facta est. Cum itaque tanta cura, qua opus erat, bibliotheca ista non semper tractaretur, Xysto Betuleio, qui sub annum Christi 1547 vixit, atque diu Scholam cum laude rexit, negotium datum est, vt conquisitis ex monachorum pluteis melioribus codicibus, nouam bibliothecam construeret: ad cuius incrementum amplissimus Senatus singulis annis florenos 50 decreuit, quibus cuiusuis professionis auctores coëmerentur. Circa annum vero 1545. curauit idem Senatus Græcos Codices manuscriptos plures, vetustissimorum auctorum de Antonio Eparcho Corcyræo episcopo, Venetiis 800 ducatis emendos, tum

qui-

quidem *ἀνεκδότους*, vti tradit Matthias Berneggerus in Commentario ad Suetonii Cæſ. c. XLIV. p.m.104. Catalogum Græcorum Codicum primus edidit vt creditur, GEORGIUS HENISCHIUS, *Auguſtæ 1590.4.* ab ELIA EHINGERO poſtea auctius editum, additis etiam libris impreſſis *Auguſtæ 1633. f.* Qui Catalogus ob exemplarium, quæ impreſſa, paucitatem rariſſimus eſt, libri tamen non ſecundum ordinem litterarium, ſed ſecundum repoſitoria ſua collocati. *Græcorum manuſcriptorum index* primum auctore non nominato prodiit *1575.4.* Poſt quadruplo, vti titulus habet, auctior a DAVIDE HÖSCHELIO, *1595.4,* & quidem vti teſtatur Höſchelius in præfatione, inſtinctu Marci Velſeri. Vtrique catalogo hæc adiecta ſunt verba ſingularia: *Quisquis Reipublicæ litterariæ faues, ſiue Lector, ſiue Typographe, horum omnium Codicum, ſiue interpretandi, ſiue conferendi, ſiue edendi, ita tibi futura eſt copia, ſi de iis incolumibus reſtituendis caueris.* Hinc etiam antiquisſimus Ioſephi Codex, Syncelli & Theophanis Codices ad Boſium noſtrum, cum in iis cum exemplaribus impreſſis conferendis laboraret, fuerunt transmiſſi. Tandem ANTONIUS REISERUS *Indicem Mſtorum bibliothecæ Auguſtanæ edidit Auguſtæ 1675. 4,* in quo non ſolum Græcos ſed etiam latinos recenſet, eosque ſecundum diſciplinas diſpoſitos eo or-

ordine, prout in pluteis adseruantur. Inseruit hinc inde Reiserus obseruationes de Mstis, raro tamen selectiores. Adiecit appendicem librorum antiquissimorum, qui ab inuentione artis Typographicæ vsque ad initium seculi XVI impressi in dicta bibliotheca adseruantur. Catalogum *Graecorum Mstorum* ab Eparcho coëmtorum variis sacris inseruit STEPHANVS le MOYNE. *Theologicorum* tantum *Mstorum Augustanorum catalogum* exhibet THEOPHILVS SPITZELIVS in sacris Bibliothecarum arcanis retectis. Quæ vulgo adducitur traditio de editione Bibliorum Germanicorum anno 1449. Augustæ facta, ibidemque in bibliotheca adseruata exploditur in disquisitione GEORGII FRIDERICI MAGNI *de antiquis S. Scripturæ versionibus Germanicis, Augustæ excusis* quæ prodiit *1690.4*, & apud Tentzelium Colloquiis menstruis anni 1692 p.676.

§. XVII.

Noribergensium Bibliotheca iam seculo XV fuit nota, ex aliis monasteriorum plurimum fuit adaucta, cura Hieronymo Baumgartnero & Erasmo Ebnero demandata, qui hinc inde dispersos libros in ordinem digesserunt, loco in Curia adsignato. Accedentibus autem nouis indies incrementis, in Dominicanorum monasterium fuit translata, vbi adhuc hodie visitur. Præfectura

Biblio-

Bibliothecæ primum eruditis variis fuit commiſſa, poſtmodum vero miniſtris verbi Diuini ædis Sebaldinæ. Acceſſerunt ex legato integræ Bibliothecæ, inter quas illa Sigismundi Härlii, quæ anno 1618 acceſſit, non minima, ita, vt hodie inter numeroſiſſimas Germaniæ numeretur. Reperiuntur in eadem *Membrana* quædam *antiquiſſima*, *in qua ipſius Claudii Ptolemæi manu ducta figuræ dicuntur*, *Ptolemæi Coſmographia*, *manu Trapezantii correcta*, *Archimedis liber Græcus de Sphæra & Cylindro*, *Euclidis Geometria*, *Iulii Firmici libri Aſtronomicorum*, *Homeri*, *Heſiodi*, *Sophoclis*, *Pindari*, *Aeſchyli*, *Ciceronis Rhetoricorum & Officiorum*, *Senecæ epiſtolarum*, *Virgilii*, *Horatii*, *Ouidii exemplaria antiqua*, *Ioſephus de Bello Iudaico*, *Euſebius Cæſareenſis & Egeſippus*, *Origenis plurima*, *Chryſoſtomi Homiliæ variæ*, *Hieronymi Opera*, *Auguſtini Opera XII voluminibus comprehenſa*, *Codex Iuris Ciuilis*, quo vſus fuit Holoander, *Volumina ingentia X Muſicæ Choralis*, quæ Margaretha, Carthuſiani Ordinis circa XV ſeculi initium ſanctimonialis, ſola in membrana deſcripſit & paſſim coloribus dispunxit. Posſidet præterea globos manibus ſcriptos, Vitrum, quo Lutherus Iuſtum Ionam do-

nauit atque abacum ligneum, Chronologiam V. T. insculptam exhibens & plura alia. Vt taceam magnam librorum copiam, quæ adsignata summa annua adaugetur quotidie. Historiam huius Bibliothecæ scripsit IOANNES SAUBERTUS, duabus orationibus, *Noribergæ 1643.12* editis, quarum priori de structoribus agit & Curatoribus Bibliothecæ, altera de rebus in ea contentis rarioribus, addito catalogo librorum seculo decimo quinto editorum, Post hanc *bibliothecæ memorabilia* edidit IOANNES IACOBVS LEIBNIZIUS, *Noribergæ 1674.4*. Post hunc, eandem descripsit IOANNES CHRISTOPHORUS WAGENSEIL *de Ciuitate Noribergensi* cap. XI.

§. XIIX.

Præter istam publicam, Bibliotheca *Laurentiana* fundatorem habet Ioannem Fenitzerum, ciuem, legato mille thalerorum. Ioannes Michael Dilherrus Bibliothecam suam instructissimam, vna cum numismatibus antiquis capitulo *Sebaldino* legauit. Inter priuatas eminet illa *Christophori Pelleri*, historicis & Iuridicis, refertissima, *Leonardi Leuchti*, *Oelhafeniorum*, historicis & politicis clara, *Caroli Velseri*, *Iacobi Wilhelmi Inhofii*, ex scriptis suis celeberrimi, *Gothofredi Thomasii*, quæ raritate & selectu, Mstorum etiam copia est refertissima. Horum indicem ab ipso Thomasio

masio confectum inseruit Meelführerus accessionibus suis ad Almeloueni Bibliothecam promissam *p. 131.* His addimus Bibliothecam *Hieronymi Guilielmi Ebneri*, Iudicii caussarum summariarum Scabini, cuius Catalogum Mstorum beneficio Nobilissimi Consiliarii Oelhafeni debeo, quem ideo inserere volui, cum nulli eruditorum ad vsum eadem denegare se declarauerit Nobilissimus Ebnerus. Sunt autem ista: *Terentii Comœdiæ cum Scholiaste, Cicero de Amicitia, Ouidii Metamorphosis & V libri Tristium, Lucanus, Persius, Prudentius, Virgilius, Claudianus, Iuuenalis, Commentarii in Lucanum, Persium, Sedulium, quasdam Horatii odas, in artem poëticam, libros sermonum, epistolarum, & Virgilium, Macrobius in somnium Scipionis, Boëthius de SS. Trinitate ad Ioannem Diaconum, Prosper in dicta Augustini, Interpretationes nominum Hebræorum Hieronymi, Papiæ excerptum, Timæus Platonis, Nicolai de Lyra disputatio de Iudæis, Philosophia Wilhelmi M, Aureæ Bullæ exemplar antiquum, Christinæ Ebneriæ visiones, Philippus Camerarius de inquisitione Romana, Ei. additiones ad horas succisiuas, Volumina aliquot epistolarum ad Camerarium scriptarum.*

§. XIX.

§. XIX.

Illustris & libris editis & Mstis rarioribus est *Bremensium* Bibliotheca. Cum iam in eo essem, vt eiusdem descriptionem pleniorem meditarer, atque calamum eidem designandæ adriperem, opportune admodum ad me deferebantur humanissimæ litteræ celeberrimi viri, Gerhardi von Mastricht. Plenæ istæ sunt bonæ frugis atque eruditionis multivariæ, vt, [quod pace eiusdem fieri nullus dubito,] easdem publico inuidere nolim.

Cum voluptate, Vir Clarissime, litteraria Tua per vices edita, legi, quæ certe rei bibliothecariæ, cuius dudum studiosus fui, item litteris humanioribus & historiæ non exiguam lucem, Tibi nomen Clarum apud Doctos conciliant, id quod & plur. Reuerendus D. Abbas Smidt, Professor Helmstadiensis meritissimus, communis amicus, in præfatione, rursum in lucem reuocatis Scriptoribus bibliothecariis, præmissa, testis, si quis Classicus, affirmauit. Quare gratissima mihi fuit salutatio, quam Tuo nomine dedit Nobilissimus & Consultissimus Dn. Albrechtus Hake. I. V. D. qui insuper rogauit, cum in introductione Tua ad notitiam

titiam rei litterariæ & vsum Bibliothecarum mentio, inter alias, facta Bibliothecæ Bremensis, vt quid in ea reconditum aut memoratu dignum lateret, Tibi panderem. Annui statim, vt Tibi hoc officium, ex veteri formula: Lubens meritoque præstarem, simulque mihi fautorem & commercium litterarium Tecum acquirerem. Quod de Bibliotheca nostra cap. 1. §. 14. narras, verum est, emit eam Amp. Senatus post mortem Goldasti cum eius Manuscriptis; Mortuus ille est, uti nosti seculi anterioris anno trigesimo quinto. A quo tempore ad nostra plures libri & insigniora opera ex famosissimis Bibliopoliis, etiam regiis sumptibus institutis, prodierunt, quam in omnibus seculis anterioribus, quare neque tanta Impressorum copia Goldasto fuit, quam nunc esset, si viueret; curiosus tamen conquisitor maxime Manuscriptorum fuit. Eius industriam & labores stupeo, tum in colligendis monumentis litterariis, tum ad publicum Europæ, potissimum Imperii Rom. Statum pertinentibus. Præter edita multa apud nos latent, varia regna prouinciasque Germaniæ concernentia. In re litteraria collegit

gis stupenda diligentia notas & commentarios in Petronium, quos vastissimis duobus voluminibus in folio inclusit, sunt in iis multa, leuicula, multa etiam spurca. Habemus & varia aduersaria, in quæ obuia litteraria & humaniora coniecit. Inter Manuscriptos eius, postea nostræ Bibliothecæ addictos, memorabilis fuit Codex græcus Suidæ, qui cum aliis XXIIX. Christinæ Reginæ in Sueciam Anno 1650. est missus, forte nunc Romam delatus. In his fuit & Chronicon Iuonis, amplum illud a Nino ad Ludouicum Pium Imp. quod in Bibliothecis extare dixit Vossius de Hist. Lat. lib. 2. quod tamen Hugoni Monacho Floriacensi vindicat Caueus. Incerti auctoris fragmentum annotationum in Plinii Hist. Fragmentum Agatarchidis de Mari Rubro, Sexti Empyrici libellus περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Fragmentum Glossarum veterum latino-Græcarum. Fulgentii astronomica. Epigrammata vetusta de die & nocte, Simmiæ Rhodii ouum gr. Hermetis Trismegisti fragmentum gr. Inscriptiones antiquæ in Babilonia & Palæstina inuentæ. Fragmentum nomenclatoris latino-Græci de Piscibus. Hippocratis Lexicon gr. Platonis dia-

dialogus de legibus. Excerpta quædam ex Io. Zonaræ Lexico, nemini nec mihi in Historia iuris memorato. Rhabani Mauri libellus de inuentione linguarum, Lexicon vetus græco-latinum, excerpta quædam ex Glossariis gr. lat. Audoëni vita S. Eligii, Quirini & Armenii (si bene scriptus catalogus) lib. de passione Martyrii. Ant. Musæ de Herba Veronica liber cum Herbis Apuleo Platonico traditis a Chirone Centauro Magistro Achillis, cum figuris herbarum, scriptura antiqua. Sybillæ Tiburtinæ liber. Chalcidius in Timæum Platonis, Curopalata de officialibus, cui adhæsit. Anon. Epitome temporum ab Adamo ad annum XX Heraclii, Hesiodi genesis & vita de Homeri & Hesiodi certamine lib. gr. cum XXIII. aliis Græcis tractatibus, Epistolis & versibus. Iterum Valerii Harpocrationis Lexicon gr. Aratoris subdiaconi Romani Epistolæ ad Florianum Abbatem, & ad Iulium (lege Vigilium) Papam, sub quo vixit, quæ nescio an editæ sint, cum nemo earum mentionem faciat, item eiusdem liber historiæ Apostolicæ versibus expressus, extans in Bibliotheca Patrum. Amphilochii vita Basilii gr. S. Ianuarius de filio

filio prodigo, Bedæ & Augustini quædam S. Othmari Abbatis dicta. Aquilii Genealogia Machabæorum, Herodum & de Olympiade, cuius sit, ignoro, Aquilio Seuero, cuius meminit Hieronymus, adscribere non audeo. Hieronymus Strid. de nominibus Apostolorum, cuius nemo, quantum scio, meminit; Columbani Epist. Syluii, nescio cuius versus, de cognomento Saluatoris. Walafridi Strabi versus de Beati Blaitmaci vita, eius qui seculo IX inter alia etiam vitam S. Othmari Abbatis dedit, extat in tom. VI Canisii. Theodulphi vel Thietholfi Episcopi, mihi hactenus ignoti, opus de tota veteris & noui Testamenti instructione, item carmina. Forte ille est, cui Manuscripta adserunt carmen de Phœnice, alias Lactantio aascriptum. φυσιολόγικον in Hexaemeron gr. cuius auctoris sit, me latet. Quatuor Euangelistæ gr. eleganter scripti. Persii Satyrarum liber cum Glossis, cui aderant prouerbia Bedæ. Missus quoque Cicero de amicitia, Sallustius de bello Catilinario & gesta Alexandri Magni lib. X. credo Curtii. Gratiosi Epidauritæ libellus de notis Romanorum, cui adhæserunt alii XXIV. tractatus; porro Pruden-

tius,

rius, Valerianus Episcopus Metens. de bono disciplinæ, Eginhardi vita Caroli, Milonis vita Alberti vno volumine. Ephraim Syri parænesses & alii tractatus gr. Hymni Ecclesiastici. Lex Salica, Ripuariorum, Alamannorum. Tædet sane alios bene multos addere. Quæ supersunt, adhuc nobis rariora hæc indico. Vadiani stemma Archiducum Austriæ, aliæque Genealogiæ. Epistolarum Originalium virorum litteris illustrium, volumina quædam, ab anno 1500. Hofflieder, vasto vol. in fol. Fragmentum actorum sextæ synodi Constantinopolit. Eusebii præparatio Euangelica, Lentuli Epistola de Christo, Acta concilii Mantuani 1459. Rosæ euentus Romanorum ab vrbe condita ad Augustum, S. Mauritii & Sociorum Martyrium, anonymo, sed perueteri auctore, Volumen diplomatum Regum Francorum & Impp. ab anno 715. Boëtius de Consolatione philosophiæ, Acta concilii Triburiensis, cuius sit, non potui nunc inspicere, fuerunt enim tria; Chronica Archiepiscoporum Magdeburgensium, Gesneri descriptio Montis Fracti seu Montis Pilati, Wolfii quædam fragmenta de rebus Helueticis, in quibus variæ emendationes ad

Munsteri Cosmographiam. Io. Vitodurani Chronicon, quantum scio, ineditum, in Heluetia notum & æstimatum doctis. Varia Zvvinglii. Blasii Viegas Vaticinium de Babilonis & Meretricis Romanæ excidio, cuius A le Gambe non meminit, qui tamen in Apocalypsin commentatum notat. Vita Ioannis Apostoli & aliorum multorum Martyrum eorumque passiones. Sedulii Scoti liber de Rectoribus Christianis bis. Est ille Sedulius posterior. Bussonii presbyteri, mihi ignoti, de lapsu Adami & de matrimonio. Ouidii liber de vetula suppositus, in operibus omissus. Iulius Exuperantius de bello Mariano. M. Tuberonis libellus de iis, quæ pluribus modis dicuntur, liber Sibyllæ, Phile de proprietatibus animalium gr. Apollinarii paraphrasis Psalmorum gr. Io. Geometræ Odarum libellus gr. Nicephori Blemmidæ logica gr. Nili cuiusdam expositio de contractibus matrimonialibus, eius & alia opuscula gr. Proterii Episcopi Alexandrini, aliorumque patrum & paparum Epistolæ de tempore Paschali, quæ editæ sunt, pleræque a Bucherio in doctrina temporum; Io. Damasceni isagoge dogmatum philosophicorum, cuius

tus nemo meminit. Bedani Monachi Glossæ & Aldselmi Episcopi ænigmata, edita a Martino Delrio. Passio Apostolorum Petri & Pauli, & interitus Simonis Magi. Inueni quoque volumen in quarto satis magnum, in quo, alte teutsche Mann und Frauen Nahmen, aus den alten Historien gezogen, opus, quantum, ex epistolis, quibus nomina allita sunt, colligere potui, Auctorem & Collectorem habet Conradum Gesnerum, distincta sunt illa per terminationes, multa nominum millia in eo continentur, opus dignum quod ad promouendam linguam Germanicam typis vulgetur. Plura nunc non addo, ne nimium Tua, Vir Clariss. turbem concatenata negotia. De typis expressis nil scribo Tibi, nisi quod ex accurata Goldasti annotatione multos Anonymos & Pseudonymos detexerim, quos Clarissimo Placcio subministraui, cuius vastum opus de pseudonymis & anonymis detectis, moribundus auctor mihi ad editionem misit & commisit, quia me auctore & instigatore postliminio ad istud reductus fuit. Quod, cum auctor se totum moralibus & mysticis scriptoribus addixisset, diu pro derelicto habuit. Erat

 per-

perductum vsque ad annum ipsius emortualem 1697, constat septem satis magnis voluminibus in folio, cum duobus indicibus, vno pro Anonymis, altero pro Pseudonymis, qui quoque volumen exhibent, paratum est opus ad editionem, in quo vltra nouem millia auctorum & librorum suis auctoribus vindicata sunt. Labor triginta annorum, ad quod multi, ego quoque multas symbolas contulimus, quæ cuique fideliter in opere redduntur & cuique sua adseruntur. Per septennium iam vbique in Belgio & Germania quæsiui typographum, qui opus edendum susciperet, sed frustra. Tandem ante annum se Hamburgi obtulit quidam Dreyerus Doctor, homo locuples, qui se editurum suscepit, oblatis ex suo sumptibus, quare Testamenti Placciani Executoribus opus remisi, satis persuasus, D. Dreierum, vbi molem inspexisset, promissa non præstiturum. Obtuli me Executoribus ad communes sumtus, quam conditionem illi respuerunt. Dolet mihi valde egregium & industriosum hoc opus non publicari, ex quo typographus certissimum lucrum, me vade, sperare potest, intra breue tempus, quodque ab anno 1697 ad hæc tempora

pora continuari posset, ad quod ego interea necessaria congessi. In opere de quibusdam scriptis ita longe disputatum est, vt pro tractatibus haberi possint, veluti de auctore fabulæ de tribus impostoribus, de auctore Theologiæ Germanicæ (quem vnus Wolffius Tomo 1. fol. 863. ad annum 1460. Eblendum vocat, de quo nec Placcius, neque ego, quidquam inuenire potui.) Porro de Ioanne Annio Viterbiensi aliisque. Vidi quoque apud mortuum ingens volumen in folio de Philosophia Morali, item aliud vastum, de iure naturæ, vtrumqne ad proelum nitide descriptum, quod edere viuus noluit, timens antagonistas, ab iisque molestias, quæ vitæ tranquillitatem turbarent. Hæc allotria, quæ tamen, Vir Clariss. vti spero, delectabunt. Verbum adhuc de Manuscriptis meæ Bibliothecæ rarioribus addo. Habeo volumen Epistolarum Iuonis in membrana nitide scriptarum, Hilarium de S. Trinitate, in membrana elegantissime scriptum. Paschasii Ratberti, Remigii Antisiodorensis, Rhabani, Gregorii Manuscripta in pergamena, quia edita sileo. Petri de Riga Auroram carmine, seu Paraphrasin Metricam in Vet. & Nov. Testamentum, opus ineditum habeo,

item Petri Babionis sermones, de quibus Pitseus, Rhabani Mauri Glossarium Teutonicum in Biblia, Bodinum de rerum sublimium arcanis, Manuscripta nondum etiam edita; Vti nec Reginonis Epistola de Harmonica institutione ad Rhadbodum Archiep. Treuirensem, Manuscriptum est procul dubio ipsius auctoris, & quidem vnicum in orbe, nullus enim eius meminit, ne quidem rei Bibliothecariæ peritissimus Stephanus Baluzius, qui nobis eius libros de disciplina Ecclesiastica cum notis dedit, in quarum præfatione vitam Auctoris tradit. Liber hic non tam ob Musices institutionem, quam ex antiquis descripsit, est æstimabilis, verum quia ei subnexum est Lectionarium totius anni, cum perpetuo superscriptis notis Musicis, sui temporis, nempe seculi octaui & noni, antequam seculo XI. a Guidone Abbate Monasterii S. Crucis Auellani, prope Aretium in Hetruria substitutæ essent notæ nostrates: vt, re, mi, fa, sol, la. vel litteræ A. B. &c. Sunt notæ istæ mirabiles, quas hactenus nemo, neque vllus mihi scriptor explicare potuit. Operam in Bibliotheca Vindobonensi multam impendi, vt inter rara Manuscripta latina (quo-

(quorum Catalogum ipse descripsi, satis magnum) quidquam de hisce inuenirem; inueni similes, verum nullam earum explicationem. Potuit quoque hic liber iuuare inquisitionem Lectionarii veteris Ecclesiæ, item anni Ecclesiastici. Vtrumque scis, quam difficilis sit indaginis. Rogaui Reu. Abbatem D. Schmidt, cum de Lectoribus veteris Ecclesiæ scriberet, vt operam suam in id impenderet, quia facit ad materiam Lectorum. Verum ille nimium occupatus est in Academicis, quare labores de Lectoribus nondum continuauit. Est mihi quoque Manuscriptum Exemplar Martini Poloni in membranis nitidissime scriptum, vt coniicio tempore Auctoris aut paullo post eius obitum, in eo historia Ioannis VIII Papæ vel Papissæ affabre descripta est. Nitidius aut antiquius exemplar non superesse credo, edet forte Polonum D. Eccardus, qui ad nouam editionem aliquot Manuscripta sibi comparauit, meo tum quoque vtetur. Est ille cum Illustri Leibnitzio, vti vidi, nunc totus in historia Brunsvvicensi & Luneburgensi occupatus, quam Serenissimus Elector Hanoueranus vrget, vt in lucem prodeat. Huic

meo Codici adhærent gesta Christi ex actis Pilati a Theodosio Imp. inuenta, Gualterius, nescio quis, de remedio amoris & alia, de quibus forte alias; nunc terminum loquaci calamo figo, veniam dabis prolixæ Epistolæ, si tibi morosa est, promptum tamen ad officia Tibi præstanda animum demonstrabit. Bene vale, Lyceo, Reipub. litterariæ & mihi, sospes diu. Scripsi Bremæ Cauchorum prid. Cal. Nov. cIↄ Iↄccv.

Grato interim adgnosco animo beneuolam hanc communicationem, omnibus eruditis tantum proficuam.

§. XX.

Hamburgensis Bibliotheca a numero claret & præstantia. Primam quidem cum schola Bibliothecam omnis generis manuscriptorum codicum instructissimam intra claustra monasterii Basilii Cathedralis adornasse Anscharium testatur Lambecius libro primo Rerum Hamburgensium p. 46. Verum, capta 845 a Normannis vrbe, hæc Bibliotheca vna cum ipso templo Cathedrali, & alia omni supellectile fuit exusta. Noua autem, quæ nunc est, anno 1529 vna cum ipsa reformatione cœpit, postea in Gymnasium delata, quod

quod anno 1612 fuit fundatum, anno 1613 d. 12 Augusti inauguratum, atque postea variis donariis & legatis fuit locupletata. Dedicata primum fuit in scholæ prima classe. Anno 1615 hortatu Sebastiani a Bergen, Consulis, alius, idemque certus locus Bibliothecæ fuit destinatus. Hic etiam suam insuper ex legato adiecit Bibliothecam. Huius exemplum Fridericus Lindenbrogius, Paulus Marquardus Slegelius, Io. Adamus Tassius, Ioachimus Iungius, Thomas Sellius, Henricus Langenbeckius & non ita pridem, Vincentius Placcius fuerunt secuti. Horum vltima voluntate mirum in modum creuit hæc Bibliotheca publica. Accesserunt XXIX Msta ex legato Lucæ Holstenii. Eminet itaque libris editis, Mstis, instrumentis Mathematicis, Chirurgicis, rarioribus naturæ & artis, quibusdam etiam Numismatibus. MICHAEL KIRSTENIUS edidit *Memoriam Bibliothecæ Hamburgensis anno 1650 structæ, Hamburgi 1651. f.*, quæ præter inscriptionem Metrico-Prosaicam, poëma de facie, structuris & picturis illius Heroicum complectitur. Attribuitur hoc scriptum a Lipenio Iacobo Rebenlino, qui tamen typis illud saltim exscripsit. Sic etiam Rudolphus Capellus prælectionibus suis Bibliothecariis præmisit scriptum Germanicum,

hoc titulo: *treugemeinte Erinnerung eine öffentliche Bibliothec anzurichten, zu erhalten, und zu verbessern*, quod ad hanc Bibliothecam facit. Breuem huius Bibliothecæ Historiam videmus in IO. MOLLERI *Isagoge ad Historiam Chersonesi Cimbricæ parte quarta cap. X. p. 620.*

§. XXI.

Francofurtensium ad *Mænum* Respublica Bibliothecam habet, Gymnasio connexam. Antiquitus cœpit, sed ex Bibliotheca Maximiliani zum Iungen, quæ a Senatu coëmta, potissimum creuit. Libri impressi plures sunt, iidemque rariores, non secundum formam sed materias dispositi. Inter Msta reperiuntur varia, quæ ad Historiam Germanicam potissimum inseruire poterunt. Sunt ista diuersa *Chronica Noribergensia, Argentoratensia, Hassiaca, Wormatiensia, Thuringiaca, Würtzburgensia & alia, Bernhardi Hertzogii varia, de nobilitate immediata, Comitibus Lichtenbergicis familiis emortuis. Iacobi Königshofii Chronicon, Supplementum eorum, quæ in Iac. Aug. Thuani Historiarum libris desiderantur, ex Hugonis Grotii exscripta exemplari, Bernhardus de contemtu mundi, Lactantius, Alani distinctiones, Gesta Treuirorum vsque ad 1529, Chronicon Regum ac Ducum*

ac Ducum Austrasiæ vsque ad Philippum II, Italica varia, relationes legatorum Venetorum, Relationes Italicæ de conclaui electionis Romanorum Pontificum, Relationes variæ, Cuiacii & Duareni, Russardi, Buygerii & aliorum Msta 2 Volum. Hæc omnia in folio. In quarto in eadem reperiuntur *Liber Lectionarius ecclesiæ latinæ* membranaceus, *cum Calendario præfixo* & multis ad calcem appendicibus. *Thomæ Campanellæ La Monarchia, Aforismi ouero precetti politici. Discorsi delle ragioni, che ha il Re Cattolico sopra il nuovo emissero, & altri Regni d' infideli, secondo la scrittura contro li Theologi, Volumen epistolarum Mutiani Rufi, Variorum eruditorum epistolæ ad Hartmannum Beyerum* eiusque filium. Reliquias aliquas Mstorum Lutheri, & quæ sunt plura alia, quorum catalogum debemus Tentzelio, Colloquiis menstruis anni 1698. *p.* 493.

§. XXII.

Ratisbonensium vrbs plures nouit Bibliothecas, quarum altera in Curia reposita, publica est, altera Gymnasii. Præterea S. I. Collegium Bibliothecam possidet haut male instructam. Sic etiam plures ibidem reperiuntur Bibliothecæ in monasteriis aliis, inter quas

quas illa monasterii Prüfeningensis alias quoque nota est. *Vlmensis* quoque Respublica librario thesauro non destituitur, licet Mstis non æque polleat.

§. XXIII.

Lubecensium magistratui auctor fuit Georgius Stampelius, Ecclesiastes, vt in ornamentum Ciuitatis, & Scholæ commodum, Bibliothecam instrueret, atque vsui publico destinaret. Inde libros in curia atque templo adseruatos in vnum locum collegerunt. De eadem dissertationem peculiarem promisit olim DAVID a BRVGGE, patriæ scholæ subrector & præfectus illius, quæ tamen edita non est, nec post mortem auctoris amplius expectanda. Sic etiam in *VVismariensi* vrbe nouam erectam fuisse Bibliothecam, vsibus Supremi Tribunalis destinatam constat.

§. XXIV.

Luneburgensium Ciuitas suum quoque habet adparatum librarium in monasterio S. Mariæ repositum. De hoc Sagittarius in memorabilibus HistoriæLüneburgensis p. 44. *Bibliotheca ista non vulgaris est, certe egregiis Mstis abundat, quorum catalogus, vt cum erudito orbe communicaretur, dignus est. Multum olim in hac bibliotheca ordinanda desudauit B. Parens meus.*

§. XXV.

§. XXV.

Lipsiensis Bibliotheca senatoria paucos ante annos demum adornata, sed magnis curis fuit degesta. Cœpit ista ex legato, & multis impensis promouetur quotidie. Eminet ista non solum librorum rarissimorum selectu, sed etiam Manuscriptis iisdemque egregiis. Inter hæc visuntur *Varia Augustini, Hieronymi, Gregorii M, Bedæ & Eugippii opera* in membranis, *Epistolæ, Damasii, Siricii, Anastasii, Innocentii, Calestini, Sixti & Leonis I. Capitula & Canones conciliorum vsque Gregorium I, Athanasii ἑρμηνεία εἰς τὸ ψαλτήριον* Eliæ Ehingeri manu ex codice Bibliothecæ Augustanæ descripta, *Cassiodori expositio in psalmos, Cassiodori libri Variorum, Crusius, Martyrologium & lectiones ex Actis Martyrum, Vita S. Henrici & S. Cunigundæ, Passio S. Catharinæ & S. Barnabæ*, omnes Codices membranacei. Præterea ex chartaceis *Vita Caroli M ab Hilarione monacho edita, Vita Friderici Barbarossæ, a Ioanne Eckio* composita, *varia diplomata Paparum, Impp. & episcoporum, Io. Auentini Vrsprung der Stadt Rom. Historia Scholastica rythmis Germanicis, Æneæ Syluii epistolæ, Petri de*

Vineis

Vineis epistolæ, Liber Germanicus rythmicus, der Renner dictus, Autographum salui conductus a Carolo V. Luthero dati ad Comitia Wormatiensia, Calendarium Runicum, Origo ac Genealogia Principum Cliuensium, Io. Wilhelmi de Arnstein Compendium Chronicorum, Liuius, Ouidius, Horatius, Virgilius, Statius, Lucanus, Hesiodus, Sophocles, Isidorus, auctores antiqui de finibus regundis, Christiani Wagneri Collectanea de nummis Regibusque Parthicis, Strabi Galli poëtæ Hortulus, plures Codices ad ius Saxonicum spectantes ex Bibliotheca Zobelii, atque alia, quæ describit Tentzelius colloquiis menstruis anni 1698 p. 933. Aucta postmodum fuit Mstis Orientalibus Wagenseilii, numismatibus, aliisque antiquitatis monumentis, vt præstantiam hodie habeat eximiam.

§. XXVI.

Apud *Annæbergenses* Bibliotheca in ipso templo recondita. GEORGIUS HENRICUS GÖTZIUS *epistola ad Petrum Ambrosium Lehmannum*, de eadem Bibliotheca agit, inserta est Hamburgensium Nouis Litterariis anni 1703 *p. 448*. Eadem Georgii, Saxoniæ Ducis ætate, hanc Bibliothecam potissimum fuisse collectam, a Matthæo Klingeissen vero, Medicæ artis Doctore ordinatam, postea variis

variis donariis adauctam fuit. dicit Msta non nisi epistolæ quædam ineditæ Martini Lutheri, Ioannis Hussi & aliorum visuntur, quarum potiores vna cum dicta Gœtzii epistola impressas videmus. Præstat tamen Annæbergensi Bibliothecæ *Cygnea*, quæ Christiani Daumii complectitur thesauros & multis abundat Mstis.

§. XXVII.

Budissensis Gymnasii Bibliotheca Gregorium Mættigium Medicinæ Doctorem auctorem habet, qui Bibliothecam suam, præsertim Medicam, & præterea triginta Ioachimicos annuos ad eam supplendam legauit. In hunc finem emta est anno 1673 Bibliotheca Ioannis Rosæ, Syndici Vratislauiensis. Sic etiam habetur ibidem Bibliotheca Gersdorfiana, quæ selectissimis libris & variis instrumentis Mathematicis est refertissima. Sic etiam *Zittauiense* Gymnasium suam habet Bibliothecam.

§. XXVIII.

Nec reticenda est bibliotheca Senatoria *Halensis*, quæ iam prioribus temporibus nota. Quippe testatur Zeillerus de X. circulis Imperii p. 887. quod Fridlandus Dux, siue Wallensteinius illius potiorem partem iam asportauerit, illamque mago suo, Binnouio donauerit. Hodie non inter præcipuas quidem numeranda, libros tamen quosdam

dam exterorum selectiores, ex legato Oelhaseni Scabini possidet, indeque laudem suam habet, atque destinata summa annua adhuc adaugetur.

§. XXIX.

Ad bibliothecas Germaniæ referimus etiam Silesiacas. Vratislauienses binis præcipue superbiunt. *Maria Magdalenea* est altera, quæ ex tenui origine per varia legata creuit, atque libris maxime iuridicis referta est. Fridericus Lichtstern discursu X de Silesia p 319 eandem ad ordinem Bibliothecæ Vaticanæ dispositam atque accessionibus bibliothecæ Comitis Zerotinensis & Wirbensis auctam dicit. Alia augmenta ex libris Schillingianis, Cretschmerianis, Dœringianis & Colerianis cepit. Sub eius introitum videntur septem Sapientes forma humana, qui ad ornatum faciunt. Anno 1644 demum vsibus publicis fuit destinata. Hanc oratione auspicali describit CHRISTOPHORUS COLERUS, *Vratislauia 1646.12* edita. Altera est, quæ a loco dicitur *Elisabethana*, alias quoque *Rhedigeriana* a Thoma Rhedigero de Schlisa fundatore, quam ex vltima voluntate familia publico concessit hac conditione, vt semper Rhedigeriana audiret. Reperitur in eadem, quidquid immensis sumtibus Rhedigerus in longinquis suis per Galliam, Belgium, Angliam, Germaniam, Heluetiam & Italiam itineri-

neribus nec minore labore collegerat, & quidem librorum, Mstorum, Nummorum & Picturarum copia. In immensum fuit locupletata anno 1689, per accessionem Bibliothecæ Sebisianæ: hinc enim duplicata fere librorum, aliarumque rerum curiosarum copia, quorum numerus ad quatuor millia adscendit. Hanc illustrauit IANUS GEBHARDUS bibliothecarius, *Vratislauiæ 1661. 4* & nouiter GOTTLOB KRANTZ, qui edidit *Memorabilia bibliothecæ Elisabethanæ, Vratislauiæ 1699. 4.*

§. XXX.

Binæ hæ Bibliothecæ, quas descripsimus, reliquis præstant. Ast, reperiuntur præter easdem adhuc aliæ, quas describit Nicolaus Henelius Silesiographia renouata cap. VI p. 706 atque Noua Litteraria Hamburgensia anni 1703 p. 166. *Bernhardiana* Bibliotheca diu situ & tenebris obruta iacuit, sed primum luculenta accessione Bibliothecæ Renisianæ & non ita pridem anno 1697 longe maiori Rampuschianæ locupletata innotuit. Bibliotheca *ecclesiæ Cathedralis in insula D. Iohannis prope templum S. Ægidii* adseruatur. Antiqua illa est ab Vrbano I, episcopo cœpta, a Lucilio episcopo ordinata, sed a Suecis anno 1632 dissipata, restitita tamen postmodum episcoporum recentiorum munificentia fuit, atque vsibus publicis quoque destinata. Alia est *ad S. Adalbertum Domini-*

minicanorum, in qua perplures adſeruantur Codices Mſti, quæ tamen amplius non adaugetur. Sic etiam reperitur talis apud *eccleſiam Corporis Chriſti, equitum Melitenſium. Hoſpitale S. Matthiæ Ordinis Crucigerorum* Bibliothecam habet non contemnendam, quæ ab aliquot iam ſeculis Magiſtrorum & fratrum ſtudio fuit collecta, qui iam ante artis typographicæ inuentionem, exquiſitisſimorum librorum copiam manu ſua exararunt. Incrementa cepit ex Bibliotheca Iacobi Monauii, Ioannis Scheſtleri, Martini Mohrholzii, Ioannis Woykovvsky & Ioannis Georgii Fröliçhii. Immo per ipſos Magiſtros, & qui nunc Ordini præeſt, Michaelem Ioſephum Fibigerum, plurimum fuit locupletata. Reliquæ *Ieſuitarum in Burgo Cæſareo, Franciſcanorum ad S. Dorotheam, ad S. Antonium & ad S. Hedwigen* ab aliquot demum annis cœperunt, nec adeo ſunt inſtructæ.

§. XXXI.

Inter academiarum bibliothecas noſtram præmittimus, quæ librorum impreſſorum & numero & ſelectu, academicas reliquas antecellit. Cœperat iſta Wittebergæ, introducta ibidem anno 1502 academia, Friderico Sapiente electore, qui etiam ad comparandos libros rariores, conſilio Conradi Mutiani fuit vſus, quam Ioannes frater & ſucceſſor inſigniter auxit, huius vero filius Ioannes Fridericus.

dericus, maiora adhuc incrementa dedit. Georgius Spalatinus erat, cuius cura vtebatur Elector, ad conquirendos vndique libros, qui etiam teste Hortledero tom I de caussis belli Germanici libro IV c. XXXIII Venetias mittebatur ad coëmendos libros, varii ordinis, nulla habita sumtuum ratione. Quantum ille Bibliothecæ locupletandæ curam habuerit, testatur Christianus Schlegelius in Historia vitæ Spalatini §. XXXI p. 181. Ex quibus locupletabatur indies bibliotheca. Sed, cum infelix Elector, postquam ad Mühlbergam captus esset, Wittebergam Imperatori dedere cogeretur, ipsius filii ab Imperatore impetrarunt, vt bibliothecam Wittebergæ collectam, tanquam patrimonium alio transferrent. Et cum Musarum sedes Ienam iamdum esset destinata, eo anno 1548 translata fuit, in doliis ibidem adseruata, vsque dum ipsa academia anno 1558 inauguraretur, dum enim primum hæc Bibliotheca aperta. Sagittarius in vita Ioannis Friderici, electoris §. XXIII. p. 60. Hæc basis bibliothecæ publicæ Salanæ, quæ dein ex munificentia Principum, Academiæ Nutritorum Serenissimorum, accessione instructissimæ Bosianæ, legato Arumææ atque Sagittarianæ ita creuit, vt academicis reliquis palmam præriperet. Inter cimelia alia sunt numismata Bosiana, quæ seriem familiarum Imperatorumque Roma-

norum complectuntur. Inter Codices manu exaratos aliquot habemus, qui satis sunt insignes. Horum aliquem catalogum iam olim exhibuit Tentzelius *in Monatlichen Vnterredungen* ad annum 1692. *p. 870.* nec tamen ex selectis etiam perfectum. Vt taceamus *codices* quosdam obuios *Bibliorum latinorum* & quorundam patrum, inter quos præcipue *Bernhardi epistolæ, Augustinus in psalmos, Militho in apocalypsin, Richardus super XII Patriarchas & psalmos, Glossa super epistolas Pauli, Petri Lombardi textus sententiarum, Vita quorundam sanctorum, Hugolinus super librum sententiarum, Petri Rigensis aurora V. & N. T. Augustinus de Ancona de agnitione animæ, Rabani Mauri glossa in epistolas & euangelia, Missæ Mysteria, Augustinus de verbis Domini, Augustinus de Trinitate, Alberti M. summa, Stephanus Riccius in prouerbia Salomonis, Ioannis de Chartusio expositio quadruplex super Deuteronomium, Leuiticum, Tobiam & Esther, Ægidii de Roma Quodlibetum, Ei. orationes de primo principio, prædestinatione & præstantia paradisi. Petrus de Palude super tres libros sententiarum, Holcoth super librum Sapientiæ, Lyra de incarnatione Dei, Thomas de vita Christi, Bernhardus super sermone Domini de Cœna, Ei. super missas est, Stephanus Parisiensis super regulam S. Benedicti de Dobelin, Ægidius in IV libros sententiarum, Alani sermones, Io. Capistrani sermones, Hugo de claustralibus, Decreta sum-*

morum

morum Pontificum de fide, Innocentii ſermones, Innocentius de miſeria vitæ humanæ, Auguſtinus de opere Monachorum, Nicolaus de Cuſa de docta ignorantia, cum Gloſſa, Teſtamentum XII Patriarcharum, Libellus Chryſagogias Auguſtini, Laurentii epiſcopi decretum contra Husſitas & Georgium de Podiebrand, de myſtica veſtimentorum ſacerdotalium ſignificatione, Beda ſuper epiſtolas Canonicas, Iuonis Carnotenſis epiſtolæ, Bulla Innocentii, Bertoldi de Ratisbona ſermones de ſanctis. Inter Iuridicos habentur *Io. Andreæ Lectura in Clementinas, Diſtinctiones Gratiani, Decretum Gratiani cum gloſſa. Quinque Decretalium libri, Digeſtum nouum. Inſtitutiones, Speculum Saxonicum* & alia, codices membranacei, continentur. Inter Medicos, *Auicenna* latine in membrana elegantisſime ſcriptus, *Rupeciſſa, Arnoldi de Villanoua* & aliorum Chymica. Inter præcipua Manuſcriptorum cimelia numerandus eſt antiquisſimus *Codex euangeliorum,* litteris Langobardicis inſignis, cum canonibus Euſebianis. Præterea *Pars ſecunda Bibliorum Ebræorum* nitidisſime ſcripta, cum duplici Maſora, *Martyrologium Bedæ latinum,* idemque Germanicum cum figuris, quibus ſpecies martyriorum expreſſæ, *Bini codices euangeliorum atque epiſtolarum* variegatis coloribus, & in ligatura cælaturis argenteis inſignes, qui Friderico Sapienti olim miſſi dicuntur a Leone X. Adparet in exteriori

parte figura Christi ad descriptionem Lentuli. *Chronicon Ottonis Frisingensis* & *Conradi Vrspergensis*, id quidem bis, prout de iisdem egi Obseruationum Halensium Tomo I obs. XIX *Martini Poloni Chronicon*, *Iuonis epistolæ*, *Dictamina Magistri de Vineis*, *Euclides de vita & morte Elisabethæ*, *Baptistæ Guarini libellus* ad nobilem adolescentem Maffeum Gambaram de ordine docendi ac studendi, qui liber pars olim fuit bibliothecæ Coruinianæ Budensis, quod insignia Regis elegantissime picta testantur. *Poëta anonymus de vita Friderici Vrbinatis*, adhuc ineditus. *Diplomata ad Monasterium Doberlucense* spectantia, & elegantissimus *Codex der Meistersänger*, forma augusta scriptus. *Codex de rerum proprietatibus* figuris egregiis exornatus, in quo comprehenduntur mysteria alchymiæ, & quamplures Codices Gallici Membranacei, *Valerii Maximi*, *Curtii*, *Xenophontis* & alias translationes continentes, quos Spalatinus etiam partim ex Bibliotheca Philippi Cliuiæ Ducis, partim Caroli Croyiaci adeptus fuisse videtur, quod horum & nomina inscripta testantur & insignia. Singuli hi codices sunt membranacei plerumque nitidi. Inter Chartaceos alios habemus. Aliud *Manuscriptum der Meistersänger*, *Epiphanium aduersus hæreses*, *Nicephori Chronographiam*, *Sophoclis Aiacem & Electram cum scholiis Græcis adhuc ineditis*. *Thomæ Campanellæ*

panellæ Atheismum triumfatum, quod pro auctoris autographo plerumque habent, de quo fasciculo secundo actorum Litterariorum fuit dictum. *Bobuslai antithesin Christi & antichristi*, qua pontificiorum corruptelas & vitia per figuras argute ludit, paullo post tempora Husſi confictam, de qua egi Tomo IV obſeruationum Halenſium obſ. X. Inde *Geographus Nubienſis* manu celeberrimi medici Auguſtani, Georgii Hieronymi Velſchii deſcriptus, *Al orani*, *Chronica Turcica*, *Chronicon Bernenſe a Conrado Aiſtingero* anno 1420 conſcriptum. *Chronicon ordinis Teutonici anni 1496*, *Chronica varia Thuringica*, *Kentmanni Iſenacenſe*, *Erfurtenſia*, *Noribergenſia*, *Hennebergicum*, *Saltzburgicum* & alia, de quibus aliquando ſpeciatim diſſeremus. Adſeruat præterea Bibliotheca noſtra *Biblia Germanica V. T. de anno 1539*, quæ in omnibus paginis Lutheri emendationes propria eius manu ſcriptas continent, atque N. T. de anno 1540, aliaque Lutheri, Melanchthonis Spalatini & coæuorum Mſta. Præterea *Biblia Germanica* in membrana impreſſa de anno 1541 Lucæ Cranachii arte egregie picta, quibus olim Ioannes Fridericus elector fuit vſus, aliaque *Lutheri*, *Melanchthonis*, *Spalatini* & coæuorum *Mſta*, *Codex Chymicus* cum multis rerum naturalium figuris, atque reliqua minoris commatis. In ſecunda Schmidtii col-

lectione reperitur CASPARIS SAGITTARII *oratio* de hac Bibliotheca, in tertia vero meum ſchediasma, in quo *hiſtoria & memorabilia Bibliothecæ* breuiter deſcribuntur, quod rogante ipſo venerabili Schmidtio, compoſui. Situm eiusdem & præfectos breuiter deſcripſit Adrianus Beyer9 in architecto Ienenſi cap. LV.

§. XXXII.

Lipſienſis *Paulina*, Dominicanorum olim, originem habet dubiam. Tempore vero reformationis, ex cœnobiis Misnicis, Pegauienſi inprimis, Pirnenſi atque Cellenſi cepit incrementa. Inde per Hülſemannianæ accesſionem maxime fuit adaucta. Hæc Manuſcriptorum copia ſuperbit. Horum vero *Codicum catalogum* exhibuit IOACHIMVS FELLERVS, addita oratione panegyrica in memoriam Caſparis Börneri, primi academiæ Bibliothecarii, *Lipſiæ 1676. 4.* auctius & emendatius *Lipſiæ 1686. 12.* Potiores ac ſelectiores deſcribit Iacobus Tollius epiſtola Itin III. p. 64. his verbis. *In his Homerus erat, cum exegeſi & ſcholiis Ioannis Tzetzæ Græcis ineditis, ſed præter notarum ſeu litterarum compendia lectu perdifficilis. Hermogenes, Aphthonius, Syneſii epiſtolæ: Item Ioſephus de bello Iudaico, græce; Porphyrius de abſtinentia animalium, græce, Geneſii hiſtoria Byzantina, inedita, græce a Leone Armeno vsque ad exceſſum Baſilii Macedonis: Theodori Studitæ Teſtamentum, græce.*

Eius-

Eiusdem catecheses ad discipulos ; *Naucratii de Studitæ morte epistola ad fideles* , *græce*, *Macarii cuiusdam narratiuncula*, *græce*, *de excessu animarum & hos quidem tres postremos descripsi partim, partim describendos dictaui*, *ea mente vt ederem*. Inter alia ibidem vidi *Iuonis Codicem Membranaceum*, cui Andreas Riuinus inscripsit:

Vltima non laus est, Pandectas si quis Hetruscas
Viderit : haut minor est, si quis Iuonis Opus

Valerium Maximum membranaceum, *Manilium* membranaceum, *Monotessaron*, siue Harmoniam quatuor euangeliorum, iussu Ludouici Pii conscriptum, Varios *scriptores rerum Germanicarum*, *rythmos veteres*, Acta *Concilii Constantiensis* & plura alia. Elegantissimus est *Codex epistolarum*, a Puffendorffio bibliothecæ donatus, qui aliquot centum epistolas autographas ab Heinsio, Barthio, Lipsio, Scaligero, Schotto, Casaubono, Frehero aliisque eruditissimis viris ad Meursium scriptas continet, dignæ vt edantur, cum multam lucem rei litterariæ possint præbere. *Wittebergensis* academiæ recentior est, transportata in hunc locum, quæ ante ibi lecta erat bibliotheca, Opera tamen quædam præstantiora continet.

Catalogum huius *Bibliothecæ* edidit ANDREAS SENNERTVS, *Witteberga 1679. 4.*

§. XXXIII.

Heidelbergensis academiæ bibliotheca, statim cum ipsa academia fuit erecta, ac bibliothecis primi Cancellarii Conradi de Gelnhausen, primi Rectoris Marsilii ab Ingen, Matthæi item Wormatiensis episcopi, aliisque id genus legatis mire fuit locupletata. Hæc vero postmodum Electorali iuncta, idem cum eadem fatum aperta. *Habet tamen*, inquit Hottingerus Bibliothecario p.23 *Academia Bibliothecam iam non contemnendam ex Pareana, Freberiana, veteri item instauratam: nouasque non ita pridem Serenissimi Electoris liberalitate ditatam, quin & ipse Princeps, Elector, vt litterarum & litteratorum Mæcenas est liberalissimus, ita eam augendæ rei litterariæ, priuatæ impendit curam, vt, quod numero Bibliothecæ iam eius deesse videatur, selectus facile compenset. Habet Bibliotheca Academica Msta adhuc quædam latina, quorum nonnulla citauimus in Collegio nostro Sapientiæ.* Haut ita pridem insigne cepit incrementum per accessionem Græuianæ, quam academia munificentiæ sui debet Electoris.

§. XXXIV.

Iuliæ academiæ bibliotheca Ducum Brunsuicensium munificentia cœpit, aliorum vero donis auctior facta. Ista librorum numero

mero non tam clara, quam Mstis quibusdam ad historiam Francicam, Germanicam facientibus, quorum a Madero quædam atque Conringio fuerunt edita. Rarissimos codices, qui in ea adseruantur, recenset Meibomius addit. ad Vogleri introductionem *p. 161.* Vetustissimum *historicum Paderbornensem, qui Annales Caroli M. versibus scripsit*, quem primus edidit Reineccius, eumque toto alias orbe non extare dicit. *Leonis III epistolas ad Carolum M.* ipsi Romæ incognitas, quas ex membranis antiquissimis primus edidit Conringius. *Reginonem de disciplina ecclesiastica, Geruasii Tilberiensis fragmentum & Alberti Stadensis Manuscriptum* cum auctario. Eiusdem *historiam* habet CHRISTOPHORVS HEIDMANNVS, *Helmstadti 1703. 4.* Noua superiori anno ibidem erecta est bibliotheca a Serenissimo conditore *Rudolphea* dicta, cuius memorabilia in solenni panegyri designauit HERMANNVS von der HARDT, cuius memorabilia vna cum Heidmanni oratione in altera collectione Schmidtiana reperiuntur. Hæc autem præter picturas elegantissimas Lutheri, Melanchtonis aliorumque a Luca de Cronach potissimum effictas, continet apparatum manusctiptorum litterarium rarissimum. Præter quatuordecim volumina epistolarum, quas Augustus Princeps propria manu ad Ioannem Valentinum Andreæ

scripsit,

ſcripſit, Lutheri, Melanchtonis & Bugenhagii epiſtolas manu ſcriptas, Philothecas muſtas Principum, Magnatum & virorum celebriorum, volumina Mſta Politicorum & Ictorum, Chronicorum atque relationum hiſtoricarum, quinquaginta ferme volumina autographorum Iacobi Böhmii, Valentini Weigelii & ſodalium, & multas effigies rariſſimas, libros impreſſos qui iuſto ordine collocati, deſcribit Hardtius, elegantiam & raritatem, ac præcipue theſaurum egregium autographorum ſeculi decimi ſexti.

§. XXXV.

Francofurtana ad *Viadrum* bibliotheca, a librorum potius multitudine quam ſelectu eſt commendanda. Huius catalogum cum Wolfgangi Iuſti Chronico vrbis edidit IOANNES CHRISTOPHORVS BECMANNUS, *Francofurti ad Viadrum 1676. 4. Altdorfenſis* academiæ bibliotheca primordia ſua cepit anno 1598 ex legato Georgii Sigelii, Profeſſoris olim: incrementa vero ex Vogelii, Schmidmayeri, aliorumque legatis, atque adaugetur quotidie. Inter Manuſcripta, Syriaca quædam poſſidet atque Ebraica. Eius notitiam dedit MAGNUS DANIEL OMEIS in gloria academiæ Altdorffinæ p. 150. Non ita inſtructæ ſunt, *Erfurtenſis*, *Tubingenſis*, *Argentoratenſis*, *Gieſſenſis*, *Halenſis* aliarumque academiarum bibliothecæ, cum haut reperiatur

aca-

academia, vel Gymnaſium, quæ theſaurum librarium non poſſideat. *Argentinenſis* quidem collecta primum ab Vthone epiſcopo, ex illuſtri Franconiæ Comitum familia. Geilerus quoque, eius vrbis Theologus, bibliothecam ſuam poëtis, hiſtoricis, aliisque, maxime vero Theologis refertisſimam in eam legauit, vti teſtatur Melchior Adami in vita, creuit poſtmodum ex aliis monaſteriorum. *Halenſis* academicæ fundamenta recens iacta ex munificentia Regia, legato bibliothecæ Simonianæ & liberalitate aliorum.

§. XXXVI.

Erfurtenſis academia binas habet Bibliothecas, ex quibus illa Collegii Amploniani Catholicorum plura quidem poſſidet Mſta, ſed obſcuro loco ſine ordine disiecta potius quam diſpoſita, & puluerulento ſitu negligentius habita: impreſſorum librorum in eadem neque numerus, nec ordo eſt, nec ſelectus. Altera eſt Euangelicorum, quæ haut ita pridem inſtructa, potisſimum libris recentioribus conſtans, licet etiam inter hæc aliqua reperiantur Manuſcripta antiqua. Inter hæc *Codex Orationum Ciceronis*, *Pauli Burgenſis Scrutinium Scripturarum*, *Lectura Benedicti Stendal de Hallis in Pentateuchum*, *Volumen Sermonum in Concilio Conſtantienſi*, *Henrici de Frimaria tractatus de expoſi-*

positione missæ & mysteriorum in ea contentorum.

§. XXXVII.

Inter pontificiorum academias præcipuæ mihi videntur *Ingolstadtiensis* bibliotheca, cuius catalogum edidit CHRISTOPHORUS FERS, *Ingolstadti 1606. f* atque *Coloniensis*, quæ multa Manuscripta, eademque egregia possidet. De bibliothecis *Moguntinis* testatur Serarius Rerum Moguntinarum lib. I c. XXXV, licet ex ipso statim pateat, eas non adeo esse instructas. De *Herbipolensibus* testatur Ludouicus Iacobi Traitté des Bibliotheques *p. 203* ex Sandero, quod Iulius, Herbipolensium præsul, sibi suisque tres insignes bibliothecas adornauerit. Vt taceam Fuldensem, aliasque Bibliothecas, quæ tamen tricennali potissimum bello perierunt. Taceo iam bibliothecas varias, quæ hinc inde in monasteriis custodiuntur, in quibus multa continentur Manuscripta rariora. Sed pro blattis & tineis potius adseruantur quam eruditis. Tam inuidi enim sunt Monachi, vt corrumpi codices malint, quam ad vsum eos exhibere.

§. XXXVIII.

Habent etiam collegia quædam suas bibliothecas, vti Cathedralis Canonicorum sedes, quæ *Magdeburgi* est, suam habet

Mau-

Mauritianam, & impresſis libris, præcipue vero codicibus Mſtis refertam, atque præter Patrum quorundam codices, aliqua posſidet, quæ rara. Adſeruatur enim ibidem *Philobiblon de conſeruatione librorum, cum Vincentii Bellouacenſis libro gratiæ. Mafei Regii, Laudenſis, Datarii apoſtolici de educatione librorum & eorum claris moribus libri ſex. Conradi de Halberſtadt tripartitum morale iuxta alphabeti ſeriem. Iacobi Carthuſienſis tractatus de ſanctificatione ſabbati præcipue circa opera molendini, Hiſtoria Troiana Guidonis de Columna, Chronicon archiepiſcoporum Magdeburgenſium, Opuſculum aduerſus doctrinam cuiusdam medici in Montepeſſulano, ſculpentis in numismate figuram leonis cum certis caracteribus pro curatione renum, Pauli Conſtantii liber de cauſſa Bohemica, ſ. hiſtoria Huſſitica, Tractatus de ite, miſſa eſt. Tractatus de modo ſtudendi, vna cum inuectiua Æneæ Syluii, in Scholarem vagum & epiſtola Thomæ de ſalubri modo ſtudendi, Lucianus, i.e. gloſſarium vocum difficiliorum, Principia & fines librorum doctorum originalium, Liber de itineribus & manſionibus, Diuerſa vocabularia Theologica, Hebraica, Græca, Botanica,*

nica, Chymica, de re vestiaria, auctore Antonio Hasen, fabulæ Deorum, Dearumque gentilium in sensum spiritualem pertracta, Simonis Ianuensis synonyma s. lexicon medicum.

§. XXXIX.

In ecclesia Erfurtensium *Augustiniana*, quæ Lutheranorum est, videntur aliquot Codices Manuscripti Ebraici, qui Iudæis Erfurto pulsis, in illum locum delati. Præcipuus est Codex Bibliorum membranaceus forma augusta, cum Masora in variis animalium figuris occultata, de quo videatur Tentzelius Colloquiis menstruis ad ann. 1692. In templo *Gerano* bibliotheca adseruatur, quæ non quidem librorum multitudine pollet, aliqua tamen Manuscripta continet, quæ non contemnenda: vtpote *Mstum Nicolai Schmidtii*, vulgo Cüntzels von Rodenacker varia alphabeta linguarum continens, de quo in actis litterariis egi. *Henrici Khunrathi Mstum Chymycum* variegatis coloribus egregie pictum, *Nouum Testamentum* in codice membranaceo antiquissimo, atque similia. In templo *Vinariensi* adseruatur bibliotheca, quam Antonius Probus, Superintendens ibidem legauit & ex patribus potissimum consistit. In nostro templo ad D. Michaelis bibliothecam fuisse quorundam Codicum membranaceorum,

rum, ſed, neſcio quo fato, venditos iſtos bibliopegæ, teſtatur Adrianus Beyerus in architecto Ienenſi p. m. 511.

§. XL.

Arcana bibliothecæ Thomanæ Lipſienſis ſacra nuper deſcripſit HENRICUS PIPPINGIUS, *Lipſiæ 1703. 8*, in quibus originem & hiſtoriam iſtius bibliothecæ, quæ Manuſcripta quædam Theologica recentiora Michaelis Stiefelii & Nicolai Selnecceri continet, deſcribit. Monaſterium *Heilbrunnenſe* ex multitudine Codicum Manuſcriptorum ſatis eſt notum, qui curæ viri eruditisſimi, Ioannis Friderici Krebſii fuere commisſi. Singularem de iisdem cognitionem non habeo, pro certo tamen relatum, aliquot centum volumina Mſtorum varii ordinis ibidem adſeruari.

§. XLI.

Illuſtre *Schleuſingenſium* gymnaſium habet quoque ſuam bibliothecam, pro gymnaſii curis ſane haut male inſtructam. Initium illa habet a Comitibus Hennebergicis, qui vna cum gymnaſio etiam de bibliotheca ſolliciti fuerunt. Acceſſiones inſignes cepit ex Ioachimi & Samuelis Seberi, atque Wolfgangi Zehneri bibliothecis. Inter Manuſcripta Græca numerat *Ioſephi aliquot libros antiquitatum & contra Apionem, Nicetam in aliquot Nazianzeni orationes, Gregorii Nyſſeni homilias in*

N Can-

Canticum Canticorum, Eiusdem homilias in orationem dominicam & octo beatitudines, Scholia Græca in Hesiodum, Iulii Pollucis historiam Physicam, ad Codicem Bibliothecæ Augustanæ emendatam, Iulii Pollucis onomasticum cum notis Iungermanni, quo in editione sua vsus fuerat Kühnius. Omnes codices Manuscriptos, sed chartaceos. Præterea possident *Legenda de sanctis, historiam von S. Hedwig Hertzogin zu Sachsen, Marggraff Wilhelms von Orleans historiam* atque alia, quam sibi singulari epistola describere sumsit CHRISTIANVS IVNCKERVS, quæ inserta est Nouis Litterariis Hamburgensium anni 1703 *p. 304.* Nec dubitandum, superesse adhuc in monasteriis variis varios thesauros rei litterariæ impressorum & manuscriptorum codicum, qui tamen communiter ab harum ignaris, tineis cedunt & vetustati, magno cum damno eruditorum.

CAPVT QVINTVM.
DE
VSV BIBLIOTHECARVM
ET DELECTV SCRIPTORVM.

§. *I. Bibliothecæ qua ratione adeundæ.* §. *II. Quid in libris inspiciendis obseruandum.* §. *III. Quomodo de scriptis iudicandum. Primum criterium*

vium si de auctoris doctrinæ præstantia in eo studiorum genere constet. §. IV. Alterum criterium, si auctor instructa bibliotheca vtendi occasionem habuit, vbi de adlegatis nimiis agitur. §. V. Tertium iudicium ex tempore, quod auctor tractatui insumsit. §. VI. Quartum iudicium ex auctoris ætate. §. VII. Quintum iudicium ex scriptoris patria, vbi de Hispanis. §. VIII. Gallorum ingenia in quo consistant. §. IX. De Anglis. §. X. De Italis. §. XI. De Belgis. §. XII. De Suecis, Danis & Polonis. §. XIII. De Germanis. §. XIV. Sextum criterium præbent typographi, bibliopolæ, & editiones. §. XV. Septimum criterium ex scriptoris statu. §. XVI. Octauum criterium sumitur ex adplausu eruditorum. §. XVII. Nonum criterium sumitur ex editionibus variis & translationibus in linguas peregrinas. §. XIIX. Decimum criterium præbet auctoris ætas. §. XIX. Vndecimum criterium præbet ordinata & methodica libri tractatio. §. XX. Duodecimum criterium sumitur ex libri raritate. §. XXI. Scriptores, qui hac de re plenius egerunt. §. XXII. Quid in bibliothecis frequentandis porro obseruandum. §. XXIII. Quænam excerpta ad manus esse debeant. §. XXIV. Bibliothecis qua ratione vtendum in peregrinando.

§. I.

POst recensionem bibliothecarum, proximum erit, vt aliqua proponamus de modo, quo cum fructu iis vtamur. Duplex autem est vsus bibliothecarum, aliter vtimur bibliothecis, vbi liber nobis conceditur accessus, & occasio datur, bibliotheca per tempus aliquod continuum vtendi: aliter vtimur in peregrinando. Quando facilior aditus conceditur ad bibliothecas, occasionem minime prætermittamus, vel singulis horis, quibus ista patet, eam frequentandi, ita tamen, vt obseruemus quæ necessaria. Præcipuo loco esse debet, vt conciliemus nobis bibliothecæ præfectum, quod, vbi mores eiusdem nouerimus, facile erit. Facile autem ipsius adquirimus amicitiam, si pii, si modesti, studiorum amantes & industrii. Curemus igitur, vt genio eius satisfaciamus officiis quibuscunque, ad eiusdemque mores nos accommodemus, quo eidem fiamus familiares. Vitemus autem, ne vel vagabundi hinc inde discurramus, vel tempus fabulando perdamus, vel librorum ordinem immutemus, vel simile quid agamus, quo animum bibliothecæ præfecti a nobis alienemus, & ne grauemur eundem nimis, vel alias simus ingrati.

§. II.

§. II.

Parato hoc modo aditu, ordinem bibliothecæ eiusdemque diſpoſitionem nobis imprimamus, quo eo facilius quosque libros ad vſus noſtros poſſimus reperire. Inde catalogi nobis expetamus copiam, eaque, quæ vſibus noſtris apta, leuiter excerpamus. Ipſos inde libros percurramus pro inſtituto noſtro, eosdemque, quos in repoſitoriis reperimus, ſingulos, quo ipſo librorum adipiſcimur copiam. In eo tamen ſeruemus delectum, vt notiores, vel minus raros, & qui parui ſunt momenti, non tanta perluſtremus induſtria, atque eos, qui vel a raritate, vel ſingulari præſtantia commendantur. Omnem autem rem litterariam, eam maxime, quæ ad noſtrum ſcopum facit, in certos titulos habeamus redactam, prout infra excerpta rei litterariæ adornare docebimus, & in bibliothecis hucusque editis tale quid exhibuimus, vt ſub ſuis titulis adnotemus ſuo ordine libros potiores. In ipſis libris inſpiciendis hunc ſeruemus ordinem. Inſpiciamus primo titulum libri, eiusdemque ſub excerptis noſtris adnotemus non ſingula verba, ſed potiora tantum, quæ ad ſcopum libri faciunt, addito auctore vel editore, editionis vice, loco & anno impreſſionis, quæ in editionibus antiquis quandoque in calce libri reperiuntur, ſæpe etiam, ſi celebrior fuerit, typographo.

Post titulum pergamus ad præfationem, in eademque vel scopum scripti vel circumstantias quæramus, quæ etiam simul breuiter adnotemus. Animaduertamus ad patriam scriptoris, atque ad personam, ad quam, vel cuius iussu auctor scripserit, inde enim adfectum auctoris iuste licebit expendere, id quod ex dedicatione quandoque patebit. Vitam auctoris, vbi adnexam videmus, eandem percurramus, notantes ex ea, cuiusnam nationis fuerit & dignitatis, fata vitæ præcipua, & si quid inter ea singulare circa studiorum incrementa, conuersationem auctoris & commercium cum eruditis, scripta reliqua & casus singulares reperiamus, adnotemus sollerter. Nec prætereunda sunt elogia, si quæ sub initium plerumque libri addita videmus, & vel ea, vel aliunde quæsita adnotanda. Neque tamen ea conquirenda, quæ in sola scriptoris laude consistunt, sed in quibus neruus aliquis & iudicium de eo, eiusue scripto latet, maxime, si tale iudicium a viro quopiam celebri profectum. Quod si nec vita adiecta fuerit, nec præfatio, illam quæramus in vitarum scriptoribus, vel si nec dum facti certiores, adeamus de eo virum eruditum. Præfatione vero operis tractationem non exponente, dispositionem eiusdem breuiter percurramus, eandemque notemus, quasnam materias pertractauerit auctor, an

vulgaria tantum ſint, quæ ſcribit, & proletaria, an vero ſolide quæſita. Facile illud patebit, ſi materiam alias nobis cognitam euoluamus, eandemque examinemus, an bene ſit elaborata. Ex hoc enim de reliquis quoque licebit iudicare. Aduertamus etiam, an communi incedat via, an vero nouator ſit, & ſingularibus vtatur principiis. Videamus quam methodum ſeruet, dichotomicam, ſecundum cauſſarum genera, vel aliam, quæ materiæ eſt propior. Si quæ autem in ipſa tractatione reperiamus ad ſcopum noſtrum facientia, perluſtremus, excerpamus, adnotemus quæ digna & nobis neceſſaria. Singula hæc ſi fuerint probe examinata, ipſi libro in excerptis addendum, quæ eius breuis ſit ſciagraphia, vbi incipiat, vbi deſinat auctor, quæ materiæ præ aliis pertractatæ, in quo neruus conſiſtat, & quid in eo vel commendandum vel vituperandum.

§. III.

Sunt autem quædam criteria, ſecundum quæ de libris poterimus diiudicare: Iſta quidem non adeo certa, vt nunquam aberrent, ſed tamen nobis aditum parant ad iudicium accuratius.

Primum eſt, ſi ab auctore celebri liber fuerit profectus, cuius doctrinæ præſtantia in eo ſtudiorum genere ſatis eſt nota. Sic belli artes melius nos docebit Iulius Cæſar,

ac Petrus Ramus. Agriculturam melius Varro, Cato, Palladius, Columella, ac Aristoteles. Oratoriam melius Cicero, quam M. Terentius Varro. Nominis quidem celebritas ad libri præstantiam non sufficit, sed requiritur etiam doctrinæ præstantia. Multi multa scripserunt, non tamen excellent in singulis. Multi excellent in iure ciuili, secus de iure publico. Exemplo nobis sit Benedictus Carpzouius, quem patrem adpellant Iureconsulti Saxonici, in rebus, quæ ad iuris decisionem faciunt. Leuioris momenti scriptum est de Lege Regia. Salmasius elegantem Criticum se præstitit in exercitationibus Plinianis, in defensione regia, Miltono multum cessit & pessimum egit politicum; nec enim ad statum Reipublicæ Romanæ Regnum Anglicanum est examinandum. Conringius melior erat in scriptis historicis & politicis, quam in Medicis & Theologicis.

§. IV.

Alterum criterium, ex quo facilius de libri præstantia iudicari poterit, est, si auctor vel ipse instructus sit insigni bibliotheca, vel tali eundem vti licuit. Commune tamen hoc est vitium multorum, qui eruditi esse volunt, vt in adlegatis sint nimii. Hispanis hoc est frequentissimum, neque tamen ab eodem alieni sunt Germani. Iureconsultis hoc fere proprium videtur, qui cum auctoritate prudentum

dentum & communibus opinionibus ſæpiſſime regantur, deciſiones, conſilia, aliaque ſcripta ſua tot adlegatis munire ſolent, quæ tamen plerumque vnus ex altero haurit, vt fere ne quarta pars incidat. Pruritus hic eſt ſane non laudandus. cuius finis potior hic eſt, vt quis videatur, quaſi inſtructus ſit inſigni bibliotheca, & multæ lectionis, cum tamen vix centenam quandoque librorum poſſideat, vix mille viderit. Quare non ſufficit multos adlegaſſe ſcriptores; ſed tales potius, qui ad ſelectum & neruum faciunt. Exemplo nobis ſit Auguſtin9 Barboſa, de quo ita loquitur Ian9 Nicius Erythræus pinacotheca altera p.m. 18. *Quidquid eſt in vrbe bibliopolarum, arcta ſibi familiaritate deuinxerat, non alio vinculo, niſi vitæ probitate atque innocentia, morumque ſuauitate; quibus facile ſe in hominum gratiam inſinuabat. Itaque quotidie, modo in hac, modo in illa, bibliopolæ cuiuspiam taberna, a mane vsque ad veſperam ſedens, totum ſe librorum, quibus ſibi maxime eſſet opus, lectioni tradebat, quæque legebat, memoriæ cuſtodienda mandabat: cuius tanta erat vis, vt domum rediens, non ſolum eorum, quæ legiſſet, fixas in animo ſententias, verum etiam verſuum ordinem numerumque re-*

ferret, litterisque mandaret. Miramur, ergo memoriam in hoc Barbosa, quæ tamen iudicio erat destituta. In Commentariis enim eiusdem molem adlegatorum reperimus sine selectu consarcinatorum, parum vero tractationis, ita vt eiusdem scripta instar Locorum Communium potius habere debeamus, quibus ad auctores remittitur. Aliud exemplum occurrit in Dorschæi Bibliis Numeratis, in quibus, si ipsum Dorschæi laborem, prout illum in calamum dedit auditoribus suis, consideremus, quale exemplar Mstum adhuc seruat bibliotheca nostra, egregium quid præstiuit. Seruauit enim selectum probatissimorum auctorum, ad quos videmus remitti. Quæ vero postea per Gambsium in edito exemplari fuere addita, nullius sunt momenti, cum adlegata potissimum in quisquiliis scriptorum consistant, ita vt melius omnino fuisset, si solus Dorschæi labor fuisset impressus.

§. V.

Tertio ex tempore, quod auctor tractatui insumsit, erit iudicandum. Vbi enim plus temporis insumtum, facilius erit iudicare de libri præstantia. Quadraginta annorum opus est Io. Baptistæ Villalpandi in Ezechielem. De annalibus suis ipse testatur Baronius in dedicatione Tomi I Annalium, se triginta circiter annis in his insudasse.

Ia-

Iacobus Gussetius in Commentariis suis linguæ Ebrææ testatur, quod huic labori triginta annos insumserit. Paulus Æmylius in historia sua adornanda triginta annos impendit: totidem in Curtii versione Vaugelas. Lundius, quod in edendis antiquitatibus Iudaicis octo annis insudauerit. Licet enim auctores, si iudicio destituti, etsi plurium annorum labores insumserint, non adeo ordinate singula disponant, ob materiæ tamen varietatem, quæ temporis tractu melius colligitur, præualent. Hispanis illud solenne esse solet, vt pro ingenio, libros suos non præcipitent, sed cum iudicio elaboratos per plures annos tanquam pullos foueant, elaborata expoliant, emendent, immutent vel adaugeant. Qui fit, vt pleraque opera posthuma edantur, quibus antequam vbique expolita, auctores immoriuntur. Quantum vero in excessu peccant Hispani, tantum in defectu Germani, qui præcipiti pruritu ruunt in editionem librorum, quem iam reprehendit auctor Obs. I Tomi II Halensium, ita vt optandum omnino esset, maiorem curam adhiberi in scribendis libris a Germanis. Huc faciunt, quæ Grotius ad Scriuerium scribit, cum ipsi auctores de re militari mitteret: *quo rependam non habeo, ex quo tandem resipiscere cœpi ab ea insania, quæ mihi cum aliis nonnullis communis fuit, vt cæca quadam*

dam innotescendi libidine nihil nisi infamiam meam publicarem, daremque ea mundo spectanda, quæ nunc ne solus quidem apud me sine magno pudore & acri doloris sensu conspicio. Tu vero [dicam non vt blandiar, sed vt raram animi fortitudinem, quam, si possim, imitari velim, sane, quod possum, probem atque commendem] in annos non doctrinæ tantum, sed & sapientiæ capaces, tibi te & publico seruasti; & quo nullum maturæ mentis certius esse signum potest, ausus es ita vtilitati aliorum studere, vt adpareret priorem tibi huius esse, quam gloriæ tuæ rationem. Attendant, quorum pruritus est nimius. Damnanda tamen est nimia scrupulositas, qualis erat Pauli Manutii, qui tanta cura conscripsit epistolas suas, vt sæpe menses aliquot vni epistolæ interdum impenderit, vti testatur Morhofius polyhist. *p. 285.* De Isocrate Plutarchus, quod tres fere Olympiades in vna scribenda Panegyrica consumserit. Reprehendenda æque est arrogantia quorundam, qui vt felicis ingenii esse habeantur, sæpe breue tantum tempus memorant, quo scripta sua composuerint. Talis erat Franciscus ab Amaya, qui in libro obseruationum suarum, vbi materiam quandam singularem finit, addit: hæc

se

ſe apis inſtar intra viginti quatuor horarum ſpatium ex ſcriptoribus delibaſſe. Hoc enim minime honori eſſe putem. Reperiuntur tamen, qui, vt negligentiam excuſent, ſe, niſi prouectioris ætatis nihil eſſe edituros proponunt. Media ſunt tenenda, nec præcipiti more ruamus in ſcripta, nec vel ex ambitione vel negligentia differamus.

§. VI.

Quarto iudicare licebit ex ætate. Maiori plerumque cura elaborantur ſcripta illa, quæ multum laborem requirunt, ætate adhuc vegeta, quam in ſenecta, ſenſim deficiente & ardore & viribus. Maiorem ſpiritum reperimus in ſcriptis Lutheri, quæ ætate adhuc firma fuerunt compoſita, paullo poſt reformationis initia, quam quæ pauco ante mortem tempore fuere ſcripta. Deficiunt vires, augentur negotia, corpori plus indulgemus, iudicio nimis fidimus, ita vt vbi ſenes facti, in rebus inquirendis non ita ſimus ſcrupuloſi. Cum tamen iudicium requiritur, bene aduertendum eſt ad ſcripta iuuenilia, vbi iudicium nondum eſt ſubactum, atque ad ea potisſimum eſt conſiderandum, quæ ætate & iudicio firmo fuerunt elaborata. Vrget quandoque impetus quidam & ſcribendi pruritus, vt quæ nondum ſatis præmeditata, elaboremus: ex quo oriuntur poſtea curæ ſecundæ, libri retractationum, emendationum, additionum & ſimiles,

similes. Mouerunt hæc Nicolaum Leonicum Thomæum, vt iuueniles libros de Varia Historia non nisi senex ederet. Rationem huius habes in epistola dedicatoria ad episcopum Tonstallum præfixa, dum ita loquitur: *commentariolos de Varia Historia, quos alias iuuenis admodum multiplici cum Græcorum tum Latinorum lectione confeceram sepo-sueramque, nunc edendos excudendosue curaui: vt quando maturioris ætatis pleraque iam a me de omnimoda philosophia exierunt opera ex academicorum peripateticorumque fontibus hausta, hæc quoque iuuenilia studia nostra sua aliquando mercede non defraudarentur.* Iuuenilem itaque partum non prius edidit, quam famam sibi aliis parauerat. Verum, hoc est famæ scribere, non vtilitati, quod æque vituperandum. Dantur tamen ingenia præcocia, quæ iam scriptis suis prima adhuc ætate elaboratis eruditorum admirationem subeunt. Magnum illud litteratorum lumen, Daniel Heinsius, anno iamdum decimo octauo ætatis publice primum latinos, deinde Græcos auctores interpretatus est. Claudius Salmasius, cum vix quatuordecim annorum esset, Nilum & Barlaamum de primatu papæ recensuit. Decimo quinto ætatis anno Florum edidit, vna cum notis, & Ioanni Grutero dedicauit. De

Hugone

Hugone Grotio narrant vitæ Profeſſorum Leydenſium, quod iamdum anno ætatis decimo ſeptimo verſus fundere cœperit, & notas in Martiani Capellæ ſatyricon conſcripſerit, licet non deſint, qui ab alio has notas elaboratas velint. Petrus Lambecius prodromum lucubrationum criticarum in Auli Gellii noctes Atticas decimo octauo ætatis anno compoſuit. Extat enim in bibliotheca noſtra iſte prodromus, cui ſua manu ſequentia inſcripſit Lambecius: *egregiæ indolis & optimarum artium ſtudioſiſſimo iuueni, Ioanni Plocio primum hunc ingenii fœtum decimo octauo ætatis anno a ſe editum donauit Petrus Lambecius, Hamburgenſis IVL. cIɔ Iɔc LI.* De Ioanne Meurſio teſtantur vitæ Profeſſorum Leydenſium, quod ad Græcæ linguæ ſtudium natura pronior, vix tredecennis carmen Græcum ſcripſerit, anno ætatis XVI in Lycophronem, XVII vero in Theocriti idyllia fuerit commentatus. Quare etiam Gillotius in epiſtola ad Meurſium ita ſcribit: *nec te, nec Grotium ſileo, portentoſi iuuenes ingenii, quod de Scaligero tunc iuuene, magnum Turnebum dicentem iuuenis audiui.* De hiſce, immo etiam puerorum ingeniis, qui ſcriptis claruerunt, ſpecialem tractatum edidit ADRIANUS BAILLETUS

des

des enfans deuenus celebres par leurs études, où par leurs ecrits traité historique à Paris 1688. 8. In quo plura exempla illustria adducit. Addidit quoque exempla eorum, qui exacta demum ætate ad studia litterarum se adplicuerunt. Quorum cum multa exempla prætermiserit, SEBASTIANUS KORTHOLTUS in academia Kiloniensi poeseos professor, *de studio senili* dissertationem euulgauit *Kiloni 1701. 4*, in qua viginti exempla, & vltra, eorum adducit, aliamque dissertationem de pueris doctis æque promittit. Interim DAVID SCULTETUS in dissertatione sua *de doctis præcocibus, VVitteberga 1702. 4* duos & quinquaginta profert a Bailleto prætermissos.

§. VII.

Quintum iudicium dabit scriptoris patria. Non omnia ingenia omnis fert tellus. Belle de his Bartholinus de libris legendis diss. II p. 56. *In historiis satyrisque scribendis nonnulli felicius versantur. Alii artes mechanicas, bellandique gloriam præferunt. Mathematica hi sectantur genii quadam inclinatione, illi sacra, medicinam isti, plures amœniora studia, alii per experimenta naturam venantur, alii ratione, singulæ nationes suo modo Palladi procantur. Cuiusque*

au-

auctoris genium, si in vniuersum consideremus, seculum & pathia prodit. HISPANI ad moralem disciplinam ex mente, potissimum scholasticorum, potiores partes gerunt, ideoque ad illas materias iuris ciuilis, quæ eo tendunt, plurimum faciunt. Nec desunt in historia conciliorum, qui aliqua præstiterunt. In reliqua historia & elegantioribus plane deficiunt. In Theologicis nimis sunt creduli, rarius polemici, casibus tamen indulgent. In adlegatis sunt nimii, & his tantum scriptorum Hispanorum, cum Germanos tanquam hæreticos plerumque odio habeant; hinc nisi instructi simus insigni bibliotheca, tantam vtilitatem eorum scripta non semper præbent.

§. VIII.

Apud GALLOS vltra seculum florent litteræ, cum regali munificentia promoueantur, ita, vt paucæ restent disciplinæ, in quibus non singulare quidpiam præstiterint. Licet iam apud eos decrescere incipiat eruditorum numerus. Excelluerunt isti hucusque in doctrina elegantiori, editis scriptis quibusdam magni vsus. Quantum ad eruendas antiquitates Francicas contulerint Pithœorum, Balutzii & Mabillonii, aliorumque labores, in propatulo est. Editiones scriptorum classicorum, quæ in vsum Delphini factæ, satis sunt splendidæ. De hisce tamen

dicendum, quod editores ſplendorem potius addiderint, quam notas. Has enim pleraſque Germani ſcriptores ſibi vindicabunt, vel Belgæ, ſi Harduini Plinium excipias, qui tamen maioris adhuc plagii eſt accuſandus, cum pleraque ex Coſſarti Mſto, cui per plures annos inſudauerat, deſumſerit. Excellent æque poeſi latina, non æque in ſtyli elegantia: cum linguæ patriæ Maieſtatem euehentes, non ita curent latini ſermonis venuſtatem. In iure, critica potius amant quam practica. Id quod teſtantur ſcripta Pithœorum, Mornacii, Cuiacii; erudita tamen ſunt, quæ ad ſolidam textus explicationem multum faciunt. In experimentis chymicis, mathematicis & anatomicis præſertim, nullis cedunt. In Theologia, non tam ſcholaſticorum more agunt, ſed potius textum enodant, eundemque variis obſeruationibus criticis illuſtrant. Ingenioſi homines ſunt, quorum ſcriptora minora, quæ quotidie eduntur, multum delectant, maxime horum *Reflexions*, *Raiſonnemens* &c. quæ ad ſtatũ legendi faciunt atque ad conuerſationem quotidianam. Caueamus tamen ab eorum libris amatoriis, qui corrumpunt mores. In hiſtoria eccleſiaſtica, edendis conciliorum Tomis, Scriptoribus Byzantinis, aliisque multum præſtiterunt. Notum etiam, quantum iam in aliis ſcriptis, Papæ auctoritati derogauerint; &

Gallica-

Gallicanæ ecclesiæ libertatem adseruerint. Alias nimii sunt in defendendis scriptoribus suppositiis. In profana historia, iustiores sunt in antiquiori, quam recentiori. In hac enim illud potissimum agunt, vt posthabitis reliquis, suum regnum, tanquam reliquis leges præscribens in immensum euehant. Adulatores ergo potius agunt, quam veros historicos, qui facta regum suorum exaltant, vitia occultant, alios omnes, præcipue Germanos, de quibus semper in ore est *Les Allemands sont touiours Allemands*, contemnunt. Scripta historica minora, qualia apud eos fere quotidie eduntur, multum sæpe habent ingenii, quæ lectorem delectant; sed parum iudicii, nec adeo sunt accurata, vt iis semper inniti possimus.

§. IX.

Raros fuisse scriptores in ANGLIA, fertur communiter ante Baconis Verulamii tempora, sed frequentes admodum fuisse testatur Balei, & qui hunc exscripsit, Pitsei catalogus scriptorum Anglorum. Eminent autem reliquis in historia atque antiquitatibus ecclesiasticis, in vtroque enim insigne quidpiam iam præstiterunt. In Theologia, moralem præ reliquis excolunt. In Iurisprudentia eadem cum Gallis amant. In Medica arte egregii, & satis notum, quantum debeamus societati regiæ, cuius membra variis iam

experimentis interiora naturæ indagarunt. In philosophia sunt acuti, & nouatores, eandem plerumque experimentis Mathematicis declarantes. In promouenda re litteraria plurimum studentes, edentes ex theatro suo Scheldoniano scriptores egregios, Græcos præsertim. Historiæ ciuili non æque curas impendunt ac ecclesiasticæ, nec desunt tamen Camdeni, Miltoni, Verulamii & similes, ita vt pauci licet sint, plerumque vero accurati. Stylo vtuntur prolixiori, qui diffundit sæpe lectorem.

§. X.

ITALORVM ingenium in iurisprudentia potissimum se exercet. Excellent enim in iure Ciuili, atque Criminali, in quo Germani quoque horum instituta sequuntur. Tot vero eorundem Rotæ Decisiones, cum ad particulares quasdam constitutiones directæ, sæpius minus recte accommodantur ad iudicia Germaniæ. In Theologia ad extremum vsque superstitiosi sunt. Historiam eorundem ecclesiasticam, fictorum potius miraculorum dixeris historiam. In reliqua historia parum præstant, nec adeo magnæ fidei, quod testantur scripta Bulengeri, Palatii, Natalis Comitis, Iouii aliorumque. Nimios enim vel agunt præcones, vel calamum habent venalem. In elegantiori doctrina plane degenerarunt a priori tempore. Si enim excipias paucos,

qui

qui cimeliarchiis principum præſunt, raros habent hodie antiquitatum indagatores, licet iſti, quos habent, ſæpe non ſint contemnendi.

§. XI.

BELGÆ vix a duobus ſeculis eruditioni indulſerunt, cum antea ſub iugo Hiſpanorum ob Academias longe diſſitas rei familiari potius intenti. Hodie in iure ciuili atque elegantioribus præſtant. Ex horum enim ſcriptis vera ratio iuris Iuſtinianei addiſcitur. In arte Medica faciunt potisſimum ad Chirurgica & Botanica, ita vt ab iis multa hauſerint Germani. In Theologia varia habent ingenia. Scripta enim, quæ in academiis proponuntur, ad mentem ſynodi Dordracenæ ſunt elaborata. Extra eas multa eduntur, quæ videntur paradoxa, ab iis præſertim, qui vulgo dicuntur myſtici, cum libertas religionis liberum faciat de rebus ſacris iudicium. Neque tamen deſunt inter hoſce, qui ſuam habent commendationem. Facile enim flectuntur Belgarum ingenia ad quamuis in religione opinionem, ſi modo pontificiis dogmatibus contraria. Ad elegantiora fere nati videntur. Quot enim excellentes criticos atque antiquarios non tulit Belgica tellus? Licet, ſi verum fateri velimus, plures quos Belgæ ſibi vindicant, ortu fuerint Germani. Vt alios taceam, ſufficient nobis Gronouius pater & Græuius ὁ πάνυ.

 Hoc

Hoc tamen adhuc de Belgis notandum, quod in conferendis lectionibus variantibus vltra modum sæpe sint scrupulosi. In historiis, Belgæ quoque suos Grotios, Reidanos, Meursios, Meteranos habent, quos aliis anteferre vel æquiparare possunt, ita vt in nullo elegantioris litteraturæ studio deficiant. Ludicra alias sunt ingenia & libera, quæ actionibus etiam Principum virorum per inscriptiones suas & numismata solent illudere.

§. XII.

Rariores dantur in terris Septentrionalibus eruditi, tales autem vbi fuerint, reliquis gentibus minime cedunt. Industrii sunt SVECI in peruestigandis patriæ antiquitatibus, & sane in hisce eorum curæ debemus plurimum, licet non ita curent res aliarum gentium. In Theologicis Germanos sequuntur, orthodoxiæ dediti. In iure nihil fere edunt, cum multitudinem scriptorum multum ad lites promouendas prodesse norint. Naturalibus & Mathematicis haut parum indulgent. Licet autem multitudine scriptorum non adeo noti sint, accurata tamen esse pleraque quæ ediderunt, certum est: alias in rebus tum ciuilibus tum militaribus prudentiam testantur singularem. Ad Germanorum statum propiores DANI, illos potissimum imitantur. Horum sequuntur Theologiam, Iura vero illorum multa librorum farragine

ragine non indigent. In Medicis quantum sint curiosi, Bartholini testantur. Patriæ magis historiæ sunt amatores quam alienæ. Elegantiori litteraturæ atque rei nummariæ multum concedunt. Apud POLONOS rariores sunt eruditi, pauci enim in patria historia ingenium exercuerunt. Corrupta tamen eorum plerumque est latinitas.

§. XIII.

Sed quid de nostris dicam GERMANIS? Stupida fere natio ab exteris habetur Germanorum, ita, vt Cardinalis Perronius & Pater Bouhours quæstionem mouerint, an Germanus possit esse *vn bel esprit*. Fuerunt tamen inter recentiores Gallos, qui saperent, neque hoc de Germanis negarent. Bailletus quidem, sinisterius iudicat de Germanis, sed Vrbanus Cheurau in Cheuræanis *p. 92.* hanc quæstionem ita decidit, vbique terrarum dari homines prudentes atque ineptos, quod de Germanis æque dicendum. Præ cæteris vero DOMINICUS BOUHURSIUS scripsit, *Entretiens d'Ariste & d'Eugene, à Amsterdam, 1671.12 & 1703.12* quibus, maxime vero dialogo quarto, rem esse singularem existimat, si quæ in Septentrionalibus populis, præsertim Germanis, quos Moschorum ingeniis sociat, nascantur ingenia feliciora. Huic autem obuiam iuit CLEANTHES, scriptor personatus, Bouhursii popularis, qui edidit

sentimens sur les entretiens d' Ariste & d' Eugene. Egregiæ hac in parte sunt IOANNIS FRIDERICI CRAMERI *vindiciæ nominis Germanici, contra quosdam obtrectatores Gallos, Berolini 1694, 8*, qui ad Bouhursii, Perronii, Perralti aliorumque criminationes ita respondet, vt per plura exempla demonstret, Germanorum ingenia nullis concedere. Sic etiam *Gallorum quorundam de Germanorum ingeniis iudicia* speciali programmate iniquitatis conuicit MICHAEL RICHEY, *Stadæ 1705. 4*. Ad omnia nati sunt, in multis tamen deficiunt. Potissima ratio nimia est moles eorum, qui litteris incumbunt. Adgnouit illud auctor quidam anonymus in tractatu suo, cui titulus: *Germania milite suo destituta & litteratis ceu mole laborans*, qui prodiit 1677. 12. Vitium hoc est patriæ, inde fit, vt dum plures studiis incumbant, plerique de pane lucrando cogitent, nec solidam eruditionem quærant. Accedit & hoc, quod de selectu ingeniorum minus solliciti Germani. Sunt, qui fere nati ad singularem quandam disciplinam, sed, vel in puluere scholastico desudare coguntur, vel aliis rebus tractandis præficiuntur, quas superficiarie tantum perceperunt. Alii docendi muneri adplicantur, qui ad hoc minime idonei, in scribendo essent egregii. Ad illud se cogentes, tempus consumunt, vt alia posthabere necessum habeant. Vt taceam salaria

laria tam exigua, vt vel curis sæpe, vel œconomicis, vel quibuscunque aliis tempus perdere cogantur, qui egregia alias præstarent, si ab omnibus hisce soluti. Nec etiam tali ardore promouentur studia & artes, patent bibliothecæ atque archiua, ac apud exteros, vel Mæcenates etiam reperiuntur inter personas Principes. Sane, si hæc omnia præponderemus, facile erit diiudicare, Germanos non quidem eruditione, scriptis tamen cessisse ceteris. Habent tamen ipsi quoque ex quo commendentur. In Theologicis tot habemus Theologias positiuas, tot methodos concionandi, conciones annuas, quot Logicas & Metaphysicas, ita vt ex iis selectum facere fere difficile sit. Nostro tempore reperiuntur, qui abdicatis, quæ hominum sensus corrumpunt, opinionibus præconceptis, saniora præscribunt. Scilicet, Germanorum ingenia non tam expedita sunt ac Gallorum, bene tamen sua præmeditantur, atque dum iudicio plerumque vtuntur accurato. Talis vero apud nostros est scribendi pruritus, vt eius finis non sit. De plerisque melius esset iudicandum, si non ita præcipites in scriptorum editiones ruerent. In historia atque antiquitatibus ecclesiasticis paucos quidem habemus scriptores, sed eos plerumque accuratos atque solidos. In iure, ad patrias prouinciæ cuiuslibet constitutiones scripta diriguntur,

quare exteris non ita probantur. Nulla vero gens auctoritate prudentum ita ducitur, ac Germana. In medicis, Germani scriptores vltra Galenum quidem sapiunt, nouandi tamen studio parum capiuntur, quin potius præceptorum institutis gnauiter inhærent, nisi forsan quis ambitione ductus, alia proponat. In Philosophicis plerique cum Aristotele ambulant: Dantur tamen nostro tempore, qui iustiorem ad veram philosophiam viam præscribunt. Euehuntur nunc ad elegantiora Germani, ita vt sperandum facile sit, pessundatum iri priorem barbariem, quæ tantopere adflixit Germaniam nostram. Certum enim est, si talia nobis essent adminicula ac exteris, nos eos longe esse superaturos. Excellent magis ingenia in re litteraria, quam apud alios, & licet quidem ad Gallorum præsertim imitationem huic magis adhuc se adplicuerint Germani, dicendum tamen est, hosce plura præstitisse, quam illos, ita vt nunc Galli alia cogitare iam incipiant de Germanis, quam olim. Dantur tamen æque, qui necessariis adminiculis destituti, male præparato animo accedunt. In historiis veraces quidem sunt Germani, proceres tamen veritatem tolerare non possunt. Vbi enim veritatis ratio habetur, & opprobria domus deteguntur, vel alias præiudicium inde sequi videatur, supprimuntur talia scripta, prohibentur atque interdicuntur,

euntur, quo ipſo hiſtorica veritas multum detrimenti capit. Nota ſunt ſcripta hiſtorica, quæ antequam edantur, cenſuræ ſanctioris Principum Senatus ex iuſſu exhibita, ex iisdemque deleta, quæ ad præiudicium domus vergere videbantur. Satius tamen puto, nihil edere, quam ea, quæ eduntur, non iuſte proponere. Exemplo nobis ſint, vt Germanos relinquam, Cambdeni annales, de quibus teſtatur Burnetus in replicat, ad Varillaſium *p.59.* Cambdenum Thuano confeſſum eſſe, Regem Iacobum annales ſuos neceſſario reuiſere voluiſſe, eosdemque poſtea tradidiſſe in manus Comitis Northamptoni, & plurima ex iisdem fuiſſe eraſa, plurimaque alterata. Laudanda itaque eſt Georgii Buchanani conſtantia; ab hoc enim Iacobus Scotiæ Rex, diſcipulus olim, petierat, vt, quæ de Maria Scotica matre, probroſa eſſent, omitteret, ſed nullis precibus induci poterat. Idem Rex per Caſaubonum cum Thuano egit, vt eadem omitteret, ſed neque hic flecti potuit. Veritas enim hiſtoriæ mater. Generalia hæc ſunt, quæ non quidem ita comparata, vt nihil excipi poſſit, ducunt tamen nos ad aliqualem Criteriorum rationem. Ducit quodammodo ad hanc cognitionam Franciſcus de la Mothe le Vayer de moribus populorum. Cognitis enim populi moribus, de eiusdem ſtudiis quoque erit iudicandum.

§. XIV.

§. XIV.

Sextum generale criterium dabunt typographi & bibliopolæ, quorum cura ſcriptum aliquod prodiit, & editiones. Neque enim rudes erant priores typographi, ſed vel eruditisſimi viri, qui cum profeſſoribus noſtræ ætatis celeberrimis de fama atque eruditione decertare poſſent. Gallia nouit ſuos Stephanos, Italia Manutios, Belgium Plantinos, Germania Wæchelios, de quibus infra ſpeciatim. De his autem & ſimilibus erit dicendum, quod horum cura in lucem protracta ſcripta laudem ſuam mereantur, non tantum quod emendatius edita, ſed quod ob ſingularem præſtantiam præ cæteris commendanda. Noſtro tempore typographi vix litteras latinas norunt iungere, bibliopolæ eas vix legere. Qui fit, vt tot ludicra, ſcriptorum quisquiliæ, librorum excrementa edantur. Sufficere enim putant bibliopolæ, ſi modo titulus ſit ſpecioſus, vel figura quadam ænea ornatus: hæc hedera eſt. Vbi ingredimur bibliopolia, tot pro genio ſeculi reperimus poſtillas, tot libros amatorios, tot logicas, tot præcepta homiletica, tot iuris compendia, quæ locum aliis præripiunt: vix vnus atque alter interiectus eſt, qui ad eruditionem faciat. Ruditas hoc facit bibliopolarum, qui de pretio potius ſolliciti, quo carius vendant libros ſuos, quam vt de libri

præ-

præſtantia iudicare posſint. Quantum ad editiones, notandum, quod antiquisſimæ Romanæ, Venetæ & præcipue Aldinæ, Manuſcriptorum fere fidem habeant. Ita Plinius, *Romæ 1470, Parmæ 1476, Venetiis 1469* Celſus, *Florentiæ 1478* Liuius, *Mediolani 1480* Lucanus, *Romæ 1469* Silius Italicus, *Romæ 1471* editus cum Mſtis fere certant, quia ex collatione Mſtorum antiquisſimorum editi. Editiones antiquioros plerumque recentioribus, ſi in illis nihil additum, ſunt præferendæ: Splendidæ plerumque eſſe ſolent editiones Gallorum, Anglorum, Belgarumque. Germanorum neque caracteris nitore, neque cartæ munditie ſplendent, ſi paucas academias locaue excipiamus, plerumque etiam parum accuratæ. Imitantur tamen exteros in editionum elegantia atque accurata ratione ab aliquo tempore Lipſienſes, & quandoque Halenſes. Geneuenſes editiones quod non ſatis correctæ, plerumque ſunt pesſimæ. In eo tamen nobis profuere Geneuenſes, quod libros quosdam egregios ſumtuoſi oris recudi fecerunt, vt nunc tanti non veneant.

§. XV.

Septimum iudicium fieri poterit ex ſcriptoris ſtatu. In Hiſtoricis quippe melius ſtatim de eorum ſcriptis erit iudicandum, qui oculati teſtes fuere, qui negotiis publicis adhibiti, quibus archiua patuerunt, vel ſimiles ſunt

ſunt circumſtantiæ, ex quibus de pleniori rerum, quæ ſcripſerunt, notitia iudicium poſſit capi. Nefandas Catilinæ artes Salluſtius & Cicero accurate ſcripſerunt, quod ipſi negotio præſentes. Ludouicus ab Auila, Philippus Cominæus & Franciſcus Guicciardinus bellis ipſis præſentes interfuerunt, quæ deſcripſerunt. Xenophon ipſe in publicis Lacedæmoniorum verſatus, belle egit de eorundem Republica. Diutius apud Venetos verſatus Amelot de la Houſſaye horum arcana penitius retexit. Camdenus annales rerum ſuo tempore geſtarum ſcripſit. Thuanus cum ſcriptoribus optimis vbiuis terrarum commercia habuit litteraria. Puffendorfio patuerunt archiua. Quare tantum argumentum ſumitur ex ſcriptoribus, qui coæui, quibus haut facile fides denegatur. Sic etiam ex aliis circumſtantiis de auctore melius erit iudicandum, vbi patuerunt archiua, vbi ſcriptor iuſtis relationibus fuit vſus, & quæ ſunt ſimilia. Sic in proceſſu Camerali fidimus magis Cameralibus, quam aliis, ipſa experientia edoctis. In Theologia Practica potius illis credimus, qui ipſi officia paſtoralia gerunt, quam aliis. In re litteraria illi præferendi, qui vel bibliothecis præſunt, vel iisdem vtendi occaſionem habent, & ſic porro de aliis. Scripta Principum & doctarum mulierum licet non ſummam eruditionem

præ-

præferant, ob exemplorum tamen raritatem suam æstimationem habere debent. Ita Roma suum M. Antonium, Græcia numerat suum Cantacuzenum, Constantinum Porphyrogenitum & Mauritium, Imperatores scriptis claros, Germania de suo Maximiliano I gloriatur. Anglia Iacobum I nouit. Et quis ignorat Gustaui Seleni, principis sapientissimi, Antonii Vlrici, Ducis Brunsuicensis & Ferdinandi Fürstenbergii, Paderbornensis episcopi doctos labores. Plura exempla docuit VALENTINUS ERNESTUS LOESCHERUS in *bibliotheca* sua *purpurata*, seu *de scriptis principum, præsertim Germanorum, Witteberga 1698. 4.* Sequior sexus quoque litterarum monumentis clarus est. Notæ sunt Anna Maria Schurmannia, Anna, Tanaquilli Fabri filia, & Cornelia Vossia, Carola Catharina Patina, & ex seculo decimo sexto, Olympia Fuluia Morata, Elisabetha Ioanna Westonia, aliæque. Notum ea de re scriptum est IOANNIS MATTHÆI *de claris mulieribus, Parisiis 1520. 8.* IOANNIS BOCCATII *de claris mulieribus, Bernæ 1539. f,* licet hic potissimum fœminas artibus heroicis claras exponat, & rarissimum FRANCISCI AVGVSTINI *Theatrum mulierum litteratarum*, quod italice prodiit *Monte reguli 1620 8.* IO. PERESIVS MOYA de claris Hispaniæ mulieribus egit *Madriti 1583.* GVILIELMVS IGNATIVS

TIVS SCHUTZIVS librum scripsit cum titulo: *Ehrenpreis des hochlöblichen Frauen-Zimmers*, *Francofurti 1673. 12*, quo saltim illam examinat quæstionem, an sequior sexus viros prudentia adæquet. MARTINVS a BALDHOFEN *Catalogum* suum *doctarum virginum & fæminarum* subiecit Parthenico Elisabethæ Ioannæ Westoniæ, *Pragæ*. Apud nos iam imprimitur IO. CASPARIS EBERTI *eröffnetes Cabinet des gelehrten Frauen-Zimmers*, quod ex aliis, qui de hac scripserunt materia congessit. Plenius olim opus meditabatur OTTO SPERLINGIUS, quod tamen editum non est. IOANNES PASCHIUS in *Gynæceo docto, VVitteberga 1686.4* edito, recuso *1701.4* ordine alphabetico fœminas & scriptis & eruditione claras describit, licet breuis sit admodum & imperfectus. Idem ante illum egerunt IOANNES SAUERBREY duabus dissertationibus *Lipsiæ 1671* habitis & CHRISTOPHORUS CHRISTIANUS HäNDELIUS, *Altdorfi 1688.4*. Elegantissimum scriptum est *historia mulierum Philosopharum* ÆGIDII MENAGII, *Lugduni 1690. 12*. In quo e priscis historiis congessit mulieres, quæ disciplinæ philosophicæ se dederant, de iisdemque erudite agit. Mentionem etiam facit p. 66. Iacobi Carmelitæ, qui grandi volumine nomina ac opera mulierum doctarum congesserit, quod tamen nondum est editum.

editum. Centuriam quoque fœminarum, eruditione & ſcriptis illuſtrium ſchediasmati ſuo hiſtorico de diariis eruditorum addidit CHRISTIANUS IUNCKERUS, *Lipſiæ 1692, 12.* Hunc ſecutus eſt DAVID SCULTETUS, qui ſpeciali diſſertatione *de fœminis prima ætate, eruditione ac ſcriptis illuſtribus & nobilibus, VVitteberga 1702. 4*, aliqua adhuc ſuperaddidit. CHRISTIANUS FRANCISCUS PAULLINI edidit *das hoch-und wohlgelahrte Frauen-Zimmer*, quod ex iterata, eademque auctiori editione *Francofurti 1705 8* prodiit, quo ſcripto Germanas mulieres ſtudiis & ſcriptis claras ordine alphabetico perſequitur. Idem etiam in præfatione monet, anonymum edidiſſe *die lobwürdige Geſellſchafft gelahrter VVeiber*, 1631 atque ERASMUM FRANCISCI anno 1691 edere voluiſſe *das tapfere und gelahrte Frauen-Zimmer.* Sic etiam LVDOVICVS IACOBI promiſit *bibliotheque de femmes ſçavantes*, neque tamen editam.

§. XVI.

Octauum iudicium dabit adplauſus non communis & vulgi, ſed eruditorum. Sedulo ergo animaduertendum erit ad iudicia virorum celebriorum, eorum præſertim, qui nihil adfectibus indulgent. Quare & ipſos, bibliothecas, & bibliopolia, in quibus confluxus eruditorum, frequentemus ſedulo, horum iudicia notemus, atque inde proficia-

mus. Non autem omnia iudicia ſtatim ſunt certa, ſed ad perſonam reſpiciamus, ex qua iudicia profluxerunt. Singulare quid præſtitit in egregio hiſtoriarum opere Thuanus, hic enim ſub finem cuiuslibet libri de litteratis agit, qui in quouis ſeculo claruere. Certe etiam vbi iudicat, egregie id facit. Conringiana iudicia omnia ſunt accurata, quibus facile licet inniti. Gallorum vero de Germanorum ſcriptoribus iniqua, niſi quod ex parte, noſtro tempore rectius de Germanis ſentiant.

§. XVII.

Nonum criterium dabunt editiones, ſi variæ, & translationes in linguas peregrinas. Thomæ Kempiſii tractatus de imitatione Chriſti in præcipuas linguas occidentales aliasque orientales translatus, ſatis de eiusdem præſtantia docet. Tentzelius me reprehendit, putans in vniuerſas Europæ linguas translatum eſſe, prouocans ad Noua litteraria anni 1703 p. 202 ſed perperam, neque enim ibidem mentio fit translationis Sclauonicæ, Ruſſicæ, Bohemicæ, vt alias linguas taceam, de quibus Geſnerus in Mithridate. Gallorum Anglorumque potiora in latinum Germanicumque ſermonem fuere translata. Inter Germanorum ſcripta perpauca ſunt in linguas peregrinas translata. Puffendorffii intrortu-

troductio in historiam regnorum gallice nunc extat & latine, vt alia taceam.

§. XVIII.

Decimum criterium dabit auctorum ætas, cum, teste Barclaio, omnia secula genium suum habeant, qui in certa studia animos mortalium soleat inflectere. Multum sane disceptatum semper fuit, quinam scriptores vel antiqui vel recentiores sint præferendi. Tractat hanc quæstionem CLAUDIUS PERRALTUS, academiæ regiæ scientiarum apud Gallos socius, qui scripsit *parallele des anciens & des modernes, en ce qui regarde les arts & les sciences*, quorum prior tomus prodiit *Parisiis 1688.12.* Scripserat Perraltus *vn poëme du siecle de Louis le Grand*, in quo demonstrauerat, nostræ ætatis homines antiquis vel pares esse, vel adhuc excellentiores. Contra quod anonymus quidam scripserat *la defense des anciens contre le poëme du siecle de Louis le Grand*, in quo poëma illud potius pro lusu ingenii habet, & vix credere se dicit, Perraltium, ob paradoxa, quæ poëma contineat, singula pro veris habere. In his igitur parallelis Perraltus demonstrat, non nisi seria se scripsisse, & duobus dialogis probat, res nostri æui antiquioribus adhuc esse præferendas. Primo dicit dari quosdam, qui in id, quod antiquum est, ruant, tanto zelo, vt vel locos obscurissimos tanquam oracula considerent & in iis eno-

dandis plane desudent. Horum igitur pruritum ridet. In altero dialogo colloquentes inducit in hortum regium, ibi admirantes singularem architecturæ, sculpturæ & picturæ artem, probans exinde, singula hæc antiquorum etiam mirandis operibus esse præferenda. Continuare hæc parallela promiserat circa astronomiam, nauticam artem, & physicam, sed mutato proposito, primum hæc parallela instituit circa eloquentiam in tractatu, quem inscripsit *parallele des anciens, & des modernes, en ce qui regarde l' eloquence, à Paris 1690. 12.* Tres ibi inducit collocutores, Præsidem, abbatem & nobilem, vbi ipse Abbatis personam præ se ferens, contendit, antiquos in omni eloquentiæ parte inferiores esse recentibus scriptoribus. Ciceronem interim & Lucianum pro præcipuis habet, quibus nihilominus opponit præter alios e Gallis, Paschalii litteras prouinciales. Nec inter Oratores eloquentissimos antiquorum quis est, cui non opponat vnum ex recentioribus Gallis. Referri huc quoque possunt *Pensées ingenieuses des anciens & des modernes, à Paris 1692. 12*, quarum auctor est DOMINICUS BOUHOURS, haut ita pridem demortuus. Continuatio hæc est alius scripti, quod sub titulo: *la maniere de bien penser dans les ouvrages d' esprit, Amstelodami 1688. 12* prodierat, in quo varia exempla ingeniosarum cogitationum, nullo

nullo ſeruato ordine exhibet, ex quibus æque antiquorum ac recentiorum exempla conferre licebit. Addi poſſunt WILHELMI WOTTONI *reflexions vpon ancient and modern Learning, London 1694.8.* Vt fatear, quod res eſt, habent priora ſecula, de quibus glorientur, habet etiam noſtra ætas: ita, vt in mechanicis aliisque artificioſis cedant antiqui noſtratibus: quantum vero ad ingenii monumenta, vtrique ſuam laudem habent, ita, vt nullos certe præferam. Hoc tamen bene notandum, quod quælibet tempora ſua ſeruarint ſtudia. Eleganter ea de re ediſſerit Bartholinus de legendis libris diſſert. II. p. m. 48. Quis ignorat ætates linguæ latinæ, ita, vt quantum ad venuſtatem ſermonis, melius iudicari poſſit de ſcriptoribus iis, qui ſeculo Auguſteo claruerunt, quam qui ſub Hadriano & ſucceſſoribus. Ita a ſeculo XV poſt renatas litteras, maior linguæ latinæ adparet nitor, quam barbaris iſtis ſeculis ſcholaſticis. In Philoſophia inualuerunt primum dogmata Platonis, patribus eccleſiæ communia; a ſeculo quarto magis inualuit Ariſtotelica, hæc ſeculo XII corrupta per Scholaſticorum barbariem, reſtituta ſeculo XIV, ſub finem ſeculi decimi ſexti labefactata per Petrum Ramum. Seculo ſuperiori Carteſii valebat ſubtilitas, quæ ab aliquo tempore cum philoſophia eclectica commutata fuit. Inge-

nia igitur & ſcriptores cum philoſophia mutati. Iureconſulti prioribus ſeculis ſolum occupabantur in reſponſis: poſt, reſtituta per Irnerium iurisprudentia, ſubtiles legum explicationes cœperunt. Seculum decimum ſextum in conciliandis antinomiis totum erat. Superiori ſeculo primum nugari deſierunt Iureconſulti. Dum enim maiori cum pondere iudicii cauſſas in iure controuerſas deciderunt, alias præter ius ciuile partes adgresſi fuerunt, & ad ipſos fontes recurrerunt, ita, vt ius Iuſtinianeum ex ratione iuris Romani interpretari doceant, atque hiſtoricis, iure naturæ, morali & politica diſciplina, iure publico, aliisque adminiculis ingenia excolant. Quantum artis Medicæ ſtudium fuerit immutatum, omnibus ſatis patet. Quanta olim maieſtas Galeni, quæ nunc fere, vbi Chymiæ locus datus eſt, fere decreuit? Quæ noua inuenta ſuperiori ſeculo facta in anatomicis, ita, vt paucisſimi ex ſcriptoribus prioris ætatis vſum adhuc præbeant. Scripta Theologica quantum per ſecula fuerint immutata, docent ſcriptores Theologiæ hiſtoricæ. Quam pius zelus & feruor in ſcriptis patrum Apoſtolicorum, e quibus tamen, ſi Clementis primam ad Corinthios, Barnabæ catholicam, Ignatii & Polycarpi epiſtolas excipias, nihil fere erit reliqui. Quam adfectata ſæpe eruditio in patribus ſeculi quarti &

quinti.

quinti. Quam peruersa sæpe sunt dogmata patrum sequioris ætatis. Vt taceam seculum scholasticum, quod in tantum corrupit Theologiam, per immixtos suos terminos Philosophicos, vt vera illa atque infucata vix adhuc caput efferre audeat.

§. XIX.

Vndecimum criterium dabit ordinata & methodica libri tractatio & materia scriptore digna. Speciosi sæpe sunt scriptores in titulis, rariores in tractando. Alii quippe perfunctorie rem tractant, alii a proposito aberrant, alii diuagantur & multa intermiscent aliena. Vitium hoc est eorum, qui eruditionem ostentantes, quidquid locorum communium habent, in vnum volumen congerere sibi proposuerunt. Exemplo nobis sint Salmasii exercitationes Plinianæ, quæ multum quidem habent eruditionis criticæ, attamen, cum non vni rei inhæreat, sed varia tractet & multa intermisceat aliena, lectionem facit minus iucundam. Admodum placet iudicium Menagii parte prima Menagianorum p. 261 *M. de Saumaise etoit l'homme du monde le plus agrable dans la conuersation; mais il avoit ce defaut en ecrivant, qu'vn passage en attiroit vn autre, & qu'il ne pouvoit finir a force de citer des passages.* Eadem quoque ratione varia eruditio est in Vossii libro de idololatria, qui de eruditione quidem auctoris

ſatis teſtatur, ſed de eodem dicendum erit, quod de Salmaſio. Quare etiam ſcriptores aduerſariorum, variarum lectionum & ſimilium tanti non æſtimo, cum in vno capite plures tractent materias & adpetitum potius moueant, vbi vero deuentum eſt ad materiæ tractationem, deſinant. Aeque vituperanda in Scriptore eſt nimia prolixitas, quam adfectata breuitas. Maxime reprehendes in ſcriptoribus, ſi otioſum tractent ſcribendi argumentum. Tot enim habemus nugas venales, ioco-ſeria, ſcriptores Mileſiorum & ſimiles, qui laudem aſini, vmbræ, pediculi, pulicis & ſimilia tractarunt. Plura ſcripta talia congesſit Caſpar Dornauius in amphitheatro ſapientiæ ioco-ſeriæ Socraticæ. Scilicet ingenium oſtentant tales, non vbique iudicium, quod in iis tantum occupatur, quæ grauia ſunt atque ad vſum conducunt. Neque tamen omnes plane ſunt contemnendi, quidam enim ſub eiusmodi titulis, qui videri posſint otioſi, corruptos ſeculi mores tangunt. Quo facit nauis ſtultitiæ Geileri a Keiſersberg, encomium Moriæ Erasmi, Vlrici Hutteni dialogi feſtiui, febris, Nemo, Captiuus & ſimiles. Facilius etiam condonantur tales luſus poëtis, qui furore quodam poëtico abrepti, vel fabulantur vel diuagantur ac ludunt. Celebris iſte Morhofius leſſum ſcripſerat in Ciconiam Adrianam, Carmen iuuenile, quo obitum

obitum luget Ciconiæ Laurentii Bodocks, quo ipse multum eruditionis præ se tulit, ita, vt ad eius commendationem multum faceret. Quot poëtarum Gallorum eruditissimorum in psittacum Scuderianam paucos ante annos demortuam extant poëmata? Quot in Lipsii aliorumque caniculos epitaphia adducit Dornauius in amphitheatro p. 525. Sed quid dicam de iis, qui aliud scribendi argumentum otiosum sibi sumunt, qui de arte amandi, potandi, volandi, ditescendi & similibus agunt. Sane eos otio abundare certum est, & melius eos agere puto, qui nihil agunt. Otiosus est labor AGNI BENIGNI SANREY, qui integrum tractatum scripsit *de recta nominis paracleti pronuntiatione, Parisiis 1650. 8*. Intermiscuit quidem aliqua, quæ ad rationem accentuum Græcorum faciunt, sed de vera vnius vocis pronunciatione tractatum scribere otiosum est. Miror itaque, quod non de controuersia ista, quæ fuit inter Doctores Sorbonicos & Petrum Ramum, de pronuntiatione vocis Q, quæ per arrestum Parlamenti demum fuit decisa, non singularis tractatus fuerit publicatus. Facit ad hæc SAMUELIS WERENFELSII *dissertatio de logomachiis eruditorum*, quæ *Amstelodami 1702. 8* recusa, vbi non solum varias logomachiæ species atque grauitatem designat, sed etiam de causis, signis, remediis

atque præſeruatiuis aduerſus illas elegantiſſime diſſerit, ſingulis per exempla illuſtratis. Simile quibusdam inhæret vitium, qui ſtudio eſſe volunt difficiles, ne cuiuis ſtatim pateat aditus ad argumenti intellectum: ſed eiusmodi ſcriptores negligendi potius quam legendi,& nullum maiorem in ſcriptore adgnoſco defectum, quam ſi fides deſit. De his autem idem dicendum erit, quod de Paulo ICto Fulgoſius ad l. 17. π de inofficioſo teſtamento: *ſi bene non intellexiſtis textum, eum legetis ter & quater & ſonabit vobis, ſic enim eſt mos Pauli, & ſi haberem eum in manibus, eum per capillos interrogarem*, & paullo poſt: *iſte maledictus Paulus ita obſcure loquitur, vt non poſſit intelligi.* Innouandi prurigine alii capiuntur; alii non niſi antiquis inhærent, vti de Labeone dicitur, quod ex ingenio multa innouauerit: de Capitone vero, quod antiquarum legum veſtigiis preſſe inſtiterit. Vtrumque hoc vitium eſt. Taceo iam Petronii, Apuleii, Satyricorum veterum, Aloyſiæ Sigææ & ſimiles libros plane inanes & ſcandaloſos. Libros item Mileſiorum & fabularum Romanenſium, ſi paucos, Octauiam inprimis, excipias, deteſtandos, ad corrumpendum potius vtiles, quam ad ſermonis venuſtatem: digni vt flammis abſumantur. Hi enim Chriſtianum hominem non decent. Sed hic genius eſt ſeculi, maiori cum adplauſu tales recipiuntur, quam qui ad veram ducunt eruditionem. §.XX.

§. XX.

Duodecimum criterium dabit libri raritas. Hanc autem vel fatum facit, vel paucitas impressorum exemplarium, vel quod libri sint prohibiti. Sic rarus est Atlas Maior, eo quod typographia Blaeuiana, quinque myriadibus æstimata, cum omnibus tabulis æneis fuit exusta. Simile fatum experti fuerunt Critici sacri Londinenses, de quibus aliquot centum exemplaria magno Londinensium incendio fuere exusta, ita, vt pretium operis in immensum augeretur. Paucitas exemplarium impressorum Gerardi de Roo Annales Austriacos, Ehingeri catalogum bibliothecæ Augustanæ, quorum non nisi centum exemplaria impressa, raros facit. Valerii Chimentelli Marmor Pisanum de honore bisellii, tantum quinquaginta vicibus antea impressum fuerat. Aucupium famæ quærunt aliqui in eo, vt scriptorum suorum non nisi pauca exemplaria imprimi faciant, sperantes scripto maiorem auctoritatem conciliare raritate. Sed peruersus hic est modus inclarescendi, illis communis, qui suam potius gloriam quærunt, quam publicam vtilitatem. Tunc autem certum ex raritate fit criterium, si iustus impressus sit exemplarium numerus, & nihilominus rarius habeantur. Libri prohibiti, eo quod fisco & flammis addicti, vel vendi alias prohibiti,

admo-

admodum rari sunt, sed eo maius excitant desiderium. Huc faciunt scripta quædam Bodini, Vannini, Pomponatii, aliorumque, de quibus alio loco separatim agemus. Inter politica enim, ob nefaria contra domum Austriacam consilia damnabatur Hippoliti a Lapide scriptum de ratione Status, Constantini Germanici itinerarium Germaniæ, eo quod libere nimis sentiret de aulis Germaniæ, & scripta similia, quæ tamen hodie liberius venduntur. Non possumus non recensere vanitatem quæstuosorum quorundam hominum, qui tamen eruditi videri voluerunt. Hi enim, vt vel scripta sua maiori cum desiderio quærantur, vel etiam maiori pretio diuendantur, ipsi procurarunt, vt libri sui fisco addicantur. Sed pruritum hunc respuunt omnes, qui bonæ mentis. Alii seipsos refutarunt, vt in ora hominum eruditorum veniant, sed nec horum curamus insaniem.

§. XXI.

Inter scriptores, qui plenius hac in parte egerunt, adire quis poterit IOANNIS CLERICI *artem Criticam, Amstelodami 1698. 8* editam, vbi plerumque occupatus est, vt doceat, qua ratione veri scriptores a suppositititiis distinguendi, & THOMÆ BARTHOLINI *de libris legendis dissertationes septem*, quæ *Hafniæ* prodierunt *1676. 8.* Quippe istæ sunt elegantissimæ, & non solum quomodo de libris sit iudican-

iudicandum perhibent, ſed etiam quid in legendis libris obſeruandum. IO. FRIDERICI HODANNI diſſertatio *de libris legendis, Hanouerae 1705. 8* edita, paucis pagellis conſtat, & leuisſima eſt. FRANCISCI SACCHINI libellus *de ratione libros cum fructu legendi*, qui *Herbipoli 1639. 12* prodiit, ſed parum vtilis, rarior eſt. CLAUDIUS VERDIERIUS cenſuram generalem ſcripſit, hoc titulo: *Cenſio auctorum omnium veterum & recentiorum*. Hac libros cenſura dignos perſequitur, & rationem cenſendi monſtrare conatur. Verum, non niſi peruerſa & iniqua eſt cenſura, cuius iniquitatem iam monſtrauit Morhoſius polyhiſtore p. 179. Aduerſus cenſuram illam ſcripſit CASPAR SCIOPPIUS, quam adiecit Catulli caſtis carminibus ſelectis a Raphaële Eglino Iconio, *Francofurti 1606. 12.* Multa tamen ex Verderii libro ſumſit LEO ALLATIUS in diſceptatione ſua *de erroribus magnorum virorum in dicendo*, *Romae 1636. 8* edita. Allegatur a Maruille Melange d' Hiſtoire & de Litterature Tomo II p. 205. IACOBI BOILEAU *Colloquium Criticum de ſphalmatis virorum in re litteraria illuſtrium* cuius etiam contenta recenſet breuiter. Multos errores arguit, quos viri etiam ſummi in ſcriptis ſuis fecerunt, ex quo, quam commune ſit hominibus errare, facile patebit. Quibus addi poteſt ADRIANI BAILLETTI tracta-

tractatus, qui inscribitur *iugemens de sçavans sur les principaux ouvrages des autheurs*, cuius iam tredecim ni fallor, partes sunt editæ *Parisiis 1685. 1686. 12.* Hic enim omnium qui hac in parte egerunt, est perfectissimus. Primus præsertim tomus totus occupatur in iudicandi de scriptoribus ratione, in quo virtus consistat iudicis litterarii, quomodo a vitiis, animo præcipiti, pedantismo, odio & similibus sit cauendum. Qua ratione ex auctoris moribus, ætate, circumstantiis tituli, pretii & raritate sit iudicandum, & quæ alia sunt egregia. Licet etiam ipse odii in Germanos & animi præcipitis non sit expers. Tres Tomi sequentes de Critica Historicorum, Lexicographorum, typographorum, translatorum & similibus agunt. Reliqui de specialibus agunt materiis, de quibus infra. Commendat hac in parte Marville Melanges d'histoire & de litterature p. II. p. 317. HENRICI STEPHANI tractatum *de origine mendorum*, de quo dicit, quod non satis æstimari possit, dignus vt iterum imprimatur, ob nimiam raritatem. Vtilissimum autem esse dicit iis, qui incipiant legere auctorem. Sed fateor, librum me nunquam vidisse, immo plane dubitare, an vnquam editus sit. Nec enim in bibliothecarum catalogis, nec etiam in catalogo librorum excusorum Henrici Stephani continetur. Immo Almelouen de vitis Ste-

phanorum

phanorum p. 93. ait: *libros de mendorum origine & encomium artis equestris quod composuerat, vel ipso fatente, non euulgauit.* Ipse Stephanus in dedicatione ad Thomam Rhedigerum, commentario de idiomate linguæ Atticæ præfixa, cum dixisset, quam periculosa sit dialectorum ignoratio, tandem addit: *sed de his latius in meo de mendorum origine opere, cuius specimen aliquod iam pridem exhibui.* Specimen itaque saltim se edidisse dicit, quod nullum aliud esse puto, quam ipsius *dialogum de bene instituendis Græcæ linguæ studiis, 1587. 4.* in quo multorum errorum in græcis litteris originem arguit. Liceat ergo hoc inter Maruillii errores numerare, vsque dum aliud demonstratum fuerit.

§. XXII.

In ipsis vero bibliothecis frequentandis hæc præ cæteris sunt obseruanda, vt, si fieri poterit, horis potius continuis, quam interruptis iis vtamur. In bibliotheca autem eos tantum libros percurramus, qui non multum requirunt temporis, in quo vero plura occurrunt, quæ vsibus nostris esse possunt, mutuo sumamus, si concedatur, quo ipso facilius bibliothecis poterimus vti. Optimum duco, si duo vel tres, qui eadem studia, eosdemque profectus habent, societate quasi inita, coniunctim vtantur bibliotheca eadem, iuste inter se partiti operas, vt vnusquisque

certam

certam librorum præ ſe ſumat partem, quam modo ſuperius monſtrato percurrat atque adnotet, illique ſingulis ſeptimanis ſymbolas conferant ſecum inuicem communicantes, quod quisque per hebdomadem excerpſerat. Integrum inde & nobis erit, libros a ſocio adnotatos leuiter percurrere, quo exteriorem eorundem adipiſcamur cognitionem.

§. XXIII.

Excerpta autem nobis ad manus ſint, vel litteraria, vel ſi ea non commode nobiſcum ferre liceat, præter ea quoque liber quotidianus, in quem ſcribamus ſine ordine, quæcunque nobis obueniunt notatu digna, ita tamen, vt excerpta cuiuslibet libri ſeparatim extent, neque intermiſceantur excerpta ex aliis deſumta. Hæc domi ſub ſuis quæque claſſibus, prout libros in bibliothecis noſtris ſelectis diſponere docemus, iuſte notemus, librum tamen quotidianum, cum ſæpe excerpti cuiusdam in bibliotheca facti reminiſcamur, æque ſeruantes.

§. XXIV.

In peregrinando, vbi nobis aditus datus eſt ad bibliothecam, circa eius diſpoſitionem & ordinem primum erimus ſolliciti: dein eius memorabilia, præfecti ductu, percurramus breuiter. Attentius inprimis perluſtremus manuſcripta; circa hæc potius occupati, quam circa libros impreſſos. Horum autem

autem nobis expetamus catalogum, ex quo potiora ſeligamus, Manuſcriptos codices accuratius ſecundum antiquitatem, ornatum aliasque regulas examinemus, ſingula bene adnotantes. Quod ſi etiam ipſe Mſtorum catalogus nobis ad deſcribendum concedatur, facile adripiamus occaſionem, cum bibliothecarum Mſta non minima res ſint in re litteraria. Luſtratis Mſtis, ad reliqua pergamus bibliothecæ cimelia, nummos, antiquitates, aliaque rariora, in quibus vel hæreamus diutius, pro merito ſubiecti, vel leuiter tantum attingamus ea, horum etiam potiora adnotemus in pugillares, qui ſemper ad manus ſint. Inde pergamus ad libros, quos cum ob temporis rationem habendam percurrere ſemper non licet, rariores, qui in ea continentur, vt indicentur, petamus, & ſi qui inter hoſce obueniant, de quibus nondum nobis conſtat, vt monſtretur liber, petamus. Libros etiam quosdam rariores, quos vel maxime videre deſideramus, habeamus præmeditatos, in catalogo inquirentes, an ibi reperiantur, eos dein expetentes. Quod ſi per plures dies vel hebdomades hæremus in loco quopiam, bibliothecæ vſum nunquam negligamus, quo ipſo non noua ſolum indagamus ſemper, quæ nondum vidimus, ſed etiam, cum bibliothecæ conuentus eſſe ſoleant eruditorum, facilior nobis orietur occaſio,

eruditos noſcendi, cum iisdemque conuerſandi. Inter prima vero duco, ſi cui datum fuerit, bibliothecam peregrinam cum viro erudito inuiſere, qui accuratiorem habeat rei litterariæ notitiam. Hic enim bibliothecæ arcana, quæ ipſi ſæpe ignorant præfecti, melius nouerit elicere. Quod ſi autem præfectus talis ſit, qualis eſſe debet, ex vtrorumque diſcurſibus multa hauriemus, quæ nobis vſui eſſe poſſunt, quæ ſi non vbiuis obuia, non pudeat nos in pugillaribus noſtris adnotare. Inter præcipuos etiam peregrinationis vſus referenda eſt conuerſatio cum eruditis cuiuslibet loci, quam non negligamus, ex his enim ſtatum rei litterariæ recentiorem optime ſemper habebimus compertum. Quantum autem ad ipſam peregrinandi rationem, optimus eſt tractatus *de l' vtilité des voyages & de l' avantage que la recherche des antiquites procure aux ſauans, par Monſ. BAUDELOT de DAIRVAL, à Paris 1686. 12*, qui quidquid ad ſtatuas, aliaque antiquitatis monumenta, numiſmata, Mſta, aliaque noſcenda facit, multa cura expoſuit.

CAPVT SEXTVM.

DE EPHEMERIDIBVS ERVDITORVM.

§. I. *Ad notitiam rei litterariæ faciunt ephemerides diuerſis in locis editæ, quæ vtilitatem eximiam habent*

habent. §. II. *Photius an inter Ephemeridum scriptores sit numerandus.* §. III. *Galli auctores ephemeridum, inter quas prima Journal des Scavans.* §. IV. *Sunt praeterea Gallorum Mercure Galant, & Mercure Sçavant.* §. V. *Pauli Colomesii Bibliotheca selecta.* §. VI. *Gallorum Journal ecclesiastique & Memoires de l'eglise, Abbatis de la Roque.* §. VII. *P. Hommey Fasti annui.* §. VIII. *Nouuelles decounertes de Blegny, Iournaux de Medicine, potius in variis obseruationibus consistunt.* §. IX. *Memoires de Trevoux.* §. X. *Parisiensium essais de litterature.* §. XI. *Nouum Gallorum Diarium an editum.* §. XII. *Anglorum Philosophicae Translationes & Memoriae Ingeniosorum.* §. XIII. *Nouum Londinensium diarium.* §. XIV. *Francisci Natzarii Giornali de letterati Romanum.* §. XV. *Venetorum Giornali de letterati.* §. XVI. *Parmensium Giornali de Letterati Mutinae continuatum.* §. XVII. *Ferrariensium ephemerides.* §. XVIII. *Parmensium nouum diarium.* §. XIX. *Brixiensium & Florentinorum ephemerides.* §. XX. *Apud Germanos Acta eruditorum praecipua.* XXI. *Ephemerides Hamburgensium.* §. XXII. *Lubecensium noua litteraria.* §. XXIII. *Hamburgensium noua Litteraria.* §. XXIV. *Obseruationes ad rem litterariam Halensium.* §. XXV. *Acta*

litteraria ex Manuscriptis edita. §. *XXVI. Bibliotheca antiqua.* §. *XXVII. Miscellanea Naturæ Curiosorum.* §. *XXVIII. Christiani Thomasii Monatliche Gedancken.* §. *XXIX. Wilhelmi Ernesti Tentzelii Monatliche Vnterredungen.* §. *XXX. Tentzels Curieuse Bibliothec.* §. *XXXI. Monatlicher Gedancken Augustus.* §. *XXXII. Gottfried Zenners Nouellen aus der gelahrten Welt, und Parnassus.* §. *XXXIII. Risti & Francisci Monatliche Vnterredungen, Monatliche Erzehlungen allerhand curiositäten, die aufgefangene Brieffe, historischer und politischer Staats-Mercurius & einsmodi ephemerides. XXXIV. Talanders Monatliche Helicons-Früchte.* §. *XXXV. Eccards Monatliche Auszüge.* §. *XXXVI. Die gelahrte VVelt oder ohnpartheyliche Conferentien.* §. *XXXVII. Valentini Ernesti Löscheri altes und neues.* §. *XXXVIII. Neue Vnterredungen zu Halle.* §. *XXXIX. Petri Ambrosii Lehmanns historische Remarquen.* §. *XL. Nouueau Iournal de Berlin.* §. *XLI. Acta medica Hafniensia.* §. *XLII. Apud Belgas primum prodiit Mercure Sçavant.* §. *XLIII. Petri Balii nouuelles de la republique des lettres.* §. *XLIV. Iacobi Bernhardi Nouuelles de la Republique des lettres.* §. *XLV. Basnage histoire des ouurages des Sçauans.* §. *XLVI. Bibliotheca vniuersalis & historica.* §. *XLVII.*

Petri

Petri Rabi Boeckzaal von Europa. §. *XLVIII. Ludolphi Neocori Bibliotheca librorum nouorum.* §. *XLIX. Clerici Bibliotheque choiſie.* §. *L. Scheuchzeri noua litteraria Heluetica.* §. *LI. Cornelii a Beughem adparatus ad rem litterariam.*

§. I.

RES litteraria inexhauſta eſt, nec in tanta librorum, quæ hodienum eſt, multitudine, ſufficienter excoli poterit. Potior autem res in eo conſiſtit, vt de ſelectu librorum ſeruando ſimus ſolliciti. Hunc quidem non ex Bibliothecis ſolum & præceptis, ſed variis etiam eruditorum ephemeridibus addiſcimus. Elegantiſſimnm eſt de hiſce CHRISTIANI IUNCKERI *ſchediasma hiſtoricum de ephemeridibus ſiue diariis eruditorum in nobilioribus Europæ partibus hactenus publicatis*, quod *Lipſiæ* prodiit *1692. 12*, quo ſingula eruditorum diaria ad ſuam vsque ætatem perſequitur, eodemque in ſequentibus ſæpius vſi fuimus. Controuertitur a multis, an etiam vſum præſtent eiusmodi ephemerides. Sunt enim, qui adſerere non dubitent, obrui per eas animum lectoris potius librorum multitudine, non tamen liberari a præiudiciis, quod melius fiat ipſo libro perluſtrato, quam huius nuda recenſione. Auctores autem ephemeridum

vanitatis arguunt, cum, si parum sint docti, publicæ eruditorum expectationi non satisfaciant: si vero doctrina polleant, eam longe vtilius collocare possint. Verum, cum nobis non detur, singulos libros introspicere, immo etiam multum temporis requiratur, singulos, quotquot occurrunt, perlustrare, eo nos ducunt tales ephemerides, vt in compendio sciamus, quid in singulis libris tractetur, quo eo facilius perspiciamus, quosnam ex iis ad nostrum institutum studiaue seligere debeamus. Ex iisdem autem addiscimus non solum excerpta librorum, rarissimorum sæpe, quos vix vnquam introspicere nobis datur, sed etiam nouas opiniones, noua inuenta, controuersias & bella eruditorum, horum fata & singularia quæuis, quæ alias non tam facile cognoscuntur. Ita, vt satis pateat, vsum eas habere eximium.

§. II.

Inter ephemeridum scriptores primus habetur PHOTIUS, Constantinopolitanus Patriarcha, cuius *Myriobiblon* seu *Bibliothecam* librorum, quos legit & censuit, græce edidit *Dauid Hœschelius, Augustæ 1602. f.* græce & latine cum notis suis *Andreas Schottus, Rothomagi 1653. f.* Huc eundem retulit CONSTANTINUS WOLFFIUS dissertatione sua *de Photio Ephemeridum eruditorum inuentore, VVitteberge*

teberga 1689. 4. Retulit eo etiam Iunckerus. Verum, si penitius consideremus, excerpta sunt non recensiones librorum, licet ad hoc vtilia, vt inde diuersa deperditorum auctorum hauriamus fragmenta. Licet hoc non negandum, quod de auctoribus iudicia quædam adiecerit.

§. III.

Primi Ephemeridum auctores sine dubio fuerunt Galli, quos secuti Angli, Italique; hos Germani & Dani, & demum Bataui. Primæ ephemerides Gallicanæ dictæ IOVRNAL DES SCAVANS, quæ primum Parisiis editæ, recusæ statim Amstelodami. Auctor harum ephemeridum est HEDOVILLIVS, Dominus de SALLO, Parlamenti Parisiensis consiliarius. Hic, vti tradit Maruille in Melanges tome I. p. 290. composuit tantum tredecim ephemerides a 5. Ianuarii vsque ad 30. Martii, quo annus 1665. desinit, cum eodem anno moreretur Sallo ex mœrore, quod centum millia thalerorum ludo perdiderat. Hic autem non ipse has ephemerides composuit, sed, vti ex præfatione Tomi primi patet, excerpta librorum a variis elaborata tantum digessit. Exinde continuandas hasce ephemerides suscepit IOANNES GALLESIUS, qui a Ianuario 1666 incipit, quare tomo secundo præfixum est, *par. le Sieur G.P. Gallois Pretre.* Cum vero ab anno

 1668

1668 parcius ederentur hæ ephemerides, supplere hunc defectum voluit IO. BAPTISTA DIONYSIUS libro suo, quem inscripsit *Recueil des Memoires & conferences sur les arts & les sciences presenté à Monseigneur le Dauphin, pendant les années 1672. 1673 & 1674.* Potissimum autem eius curæ consistunt in variis experimentis physicis, anatomicis atque Mathematicis, quibus tamen intermiscentur etiam excerpta librorum. Verum, cum anno 1674. desiit hoc institutum, immo eiusdem anni binæ saltim prodierunt sectiones, atque ab illo tempore & anno 1675. sedulo hæ eruditorum ephemerides [*Journal des Sçavans*] fuerunt continuatæ. Gallesius igitur ephemerides easdem continuauit vsque ad septimum Tomum. Licet non solus hunc susceperit laborem, sed eundem adminiculatus fuerit *Claudius de Comiers*, vti nos docet Mercurius Politus anni 1681. Testatur illud quoque Titulus Tomi IV & V. de annis 1675, 1676 & 1677. vbi hæc verba *Par le Sieur G. P. A. D. C. Gallois Pretre, Abbatem de Comiers.* Tomus VI. vero solum litteras *G. P.* præfert. Tomus VIII. monstrat has litteras *A. D. L. R. Abbas de la Roque*, qui etiam in præfatione Tomi XII & XIV. nomen suum exprimit, ita vt credendum facile sit, hunc Abbatem eo vsque laborem suum perduxisse. Reliquos vero tomos adscribunt Cusino, Præsidi curiæ Mone-

Monetariæ, licet etiam ex præfatione Tomi XV. verbis, *ceux qui travaillent a ce journal* pateat, plures ſymbolas contuliſſe. Anno 1701. de maiori cura promouendis hiſce ephemeridibus certus ordo factus, ſex conſtitutis viris eruditis, qui laborem ſuſciperent. Fuerunt iſti in phyſicis & medicis *Andry*, in Mathematicis *de Fontenelle*, *du Pin* in Theologicis, *de Vertot* in Hiſtoricis, in Iurisprudentia *Razicot*, in linguis *Boutchard*, *Couſino* etiam operas collocaturos. Inter hos Du Pin exuli, ſubſtitutus Monſ. Bigre, atque continuantur adhuc ſub protectione Cancellarii regni Galliæ, dirigente Abbate Bignonio. Hinc etiam Tomo trigeſimo, ſiue ephemeridibus anni 1702 noua præfixa eſt præfatio, quæ de nouo hoc ordine atque inſtituto docebit, & quod nouius, continuantur adhuc hodie. Singulare eſt iudicium, quod de auctoribus ephemeridum harum habet Marville T. 1. p. 269. *M. Sallo a vne critique fine & vne grande delicateſſe de iugement. M. Galois qui lui a ſuccedé, nous auroit fait plaiſir de ne pas quitter la partie. L' abbé de la Roque s' eſt tué de bien faire; & quelques loüanges qu' il ait affecté de donner à de certains Auteurs plutost qu' à d' autres, il eſt mort ſans recompenſe. Mr. Couſin ſait parfaitement ſa langue; mais depuis peu il affecte vne mechante orthographie.* Singuli Tomi habent ſuum indicem librorum & materiarum, editæque ephemerides

 ſunt

ſunt vel quolibet octiduo vel die decimo quinto. Inſtitutum conſiſtit non ſolum in recenſendis libris, ſed etiam vitis, elogiis & controuerſiis eruditorum, nouis inuentis, experimentis Chymicis, aliisque nouis litterariis. Et quidem dicendum eſt, quod in librorum recenſionibus ob diuerſitatem auctorum, imparem ſæpe in iis animaduertere liceat induſtriam. Egregia plerumque continent problemata mathematica, quæ reſoluuntur, experimenta phyſica, anatomica & chymica, quæ proponuntur, & multa, quæ ad antiquitates & rem nummariam faciunt. Hæ ephemerides, ab initio tanto adplauſu ſuſcipiebantur, vt priores etiam duo Tomi in latinum ſermonem transferrerentur a FRIDERICO NITSCHIO, *Lipſiæ 1667 & 1671. 8*, licet non vbique ſatis accurate. Sic etiam in Anglicum atque Italicum ſermonem harum Ephemeridum initia ſunt translata. Alii quoque multa ex iiſdem, ea maxime, quæ noua concernunt inuenta, tranſcripſerunt. Nihilominus tamen, cum aliquando minus æque de ſcriptis quorundam ſentirent, varios nactæ fuerunt aduerſarios, vtpote Carolum Patinum, Tanaquillum Fabrum, Ægidium Menagium, Ioannem Claudium, Ioannem Harduinum, Samuelem Puffendorfium, Fridericum Böckelmannum & Thomam Bartholinum. CORNELIUS a BEUGHEM edidit

edidit posthæc *La France Sçavante*, siue *Galliam eruditam, criticam, experimentalem nouissimam, Amstelodami 1681.12*, quam indicem esse voluit vniuersalem in omnes hasce ephemerides, sed nil egit, nisi vt summaria & titulos ephemeridum digereret, ita, vt parui sit vsus.

§. IV.

Habemus præterea apud Gallos duos adhuc Mercurios: alterum dictum MERCVRE GALANT, alterum MERCURE SCAVANT, licet hic Gallum quidem auctorem habeat, in Belgio tamen excusus. Quantum ad priorem, auctor illius esse dicitur IOANNES DANNEAU eques, *Dominus de* VIZE, licet iam antea sex volumina huius Mercurii prodiisse dicat mense Martio 1677. p. 11. Eius titulus est: *Le nouueau Mercure Galant, contenant tout ce, qui s'est passé de curieux, depuis le premier de Ianvier iusqu' au dernier Mars 1677, Tome I. à Paris 1677.12.* Quouis igitur mense prodiit integer tomus, & quandoque duo, præter quatuor ordinarios, cuiuis trimestri additos, in quibus ea, quæ in ordinariis locum non habebant, collocantur. Continuatur hic Mercurius adhuc hodierno die. Statim autem ac apud Gallos Mercurii huius pars prodierat, Belgæ illam recudi faciunt, aliqua quandoque vel immutando, vel addendo, vel decerpendo, de quo vero aucto-

auctores conqueruntur. Referuntur in hoc Mercurio varia, quæ non solum ad statum litterarium, sed etiam publicum faciunt. Recensiones librorum, inscriptiones, numismata, carmina, descriptiones & expugnationes vrbium, natiuitates & mortes Principum, introductiones legatorum & alia solennia in aulis Principum & similia, quæ quotidie occurrunt. Varia vero iudicia hic Mercurius fuit expertus. Quippe auctor libri *les caracteres des moeurs de ce siecle*, de hoc ita: *Le Mercure Galant est immediatement au dessous du rien*. Acta Eruditorum Lipsiensium mense Augusto anni 1689. p. 403. notant, non nisi farraginem esse citra boni & mali, veri & falsi discrimen. Quidquid sit, licet selectum non adeo obseruauerit auctor, multa tamen congessit curiosa & notatu digna, licet inspersis quibusdam nullius momenti. De altero siue MERCURE SCAVANT, infra sub Belgis.

§. V.

PAULUS COLOMESIUS Bibliothecam selectam Gallice conscripsit, sub titulo: *Bibliotheque choisie*, atque edi curauit, *Rupellæ 1681. 12.* In hac centum librorum antiquiorum, recentiorum, breuem refert historiam & recensionem, nullo seruato ordine vel selectu materiarum. Adcurate judicat, sine vllis adfectibus, errores tamen extantiores notat. Neque tamen hunc laborem, vtilissimum

xmum licet, postea nouimus esse continuatum.

§. VI.

Taceo iam ephemerides ad Historiam ecclesiasticam facientes, seu *Iournal ecclesiastique où memoires de l' eglise*, quas *Abbas de la ROQVE* cœpit anno 1681, easque singulis mensibus continuandas. In quo de viris religiosis, missionibus pontificiis, nouis templis, miraculis & similibus agere constituerat. Exhibuerat labores primum Petro Seguierio, Galliæ Cancellario, cui displicebant: illo tamen mortuo, Regis indultu editionem obtinuit. Sed, cum speratos successus non haberet hoc institutum, tantum quæ in statu ecclesiastico 1685 & 1686 euenerant, sex libris comprehendit, sub titulo: *Memoires de l' eglise, à Paris 1690. 4*, in quibus aliquando iniquus est in Protestantes. Instinctu Cleri Gallicani has scripsit, in quibus de viris & fœminis conuersis, nouis sanctis, repertis sanctorum reliquiis, harumque translationibus, nouis institutis scriptorum, statu ecclesiarum, edictis ecclesiasticis, & similibus agit. Summam habent Acta Eruditorum mensis Aprilis 1691, quæ etiam varios eiusdem errores in rebus Germanicis adnotarunt.

§. VII.

De P. HOMMEY, Augustiniano, testantur Acta Eruditorum anno 1702. p. 144. quod

quod editurus dicatur nouum diarium latine & gallice hoc titulo: *Fasti annui, in quibus res politicæ insigniores, ecclesiasticæ, litterariæque, per vniuersum orbem, primo seculi decimi octaui anno 1701 breuiter narrantur.* Neque tamen de iisdem, quod editi sint, constat.

§. VIII.

Taceo Nicolai de Blegny *Nouuelles decouuertes sur toutes les parties de la Medicine anno 1679*, singulis mensibus editas. Taceo *Iournaux de Medicine, ou obseruations de plus fameux medicins, Chirurgiens & Anatomistes de l' Europe tirées des iournaux des pais etrangers & des memoires particuliers enuoyes a Mr. l' abbé de la Roque, a Paris 1683. 12*, quæ singulis mensibus continuare instituerat, vix quatuor mensibus perfectis, & similia, quæ solum in obseruationibus, non vero librorum recensione consistunt.

§. IX.

Paucos ante annos cœperunt apud Gallos edi *Memoires pour l' histoire des sciences & des beaux arts, à Treuoux & Amsterdam 1701. 8.* Cœpit hoc institutum iussu atque auctoritate Ducis Cenomanensis, anno 1701, qui erecta in territorio suo apud Treuoltienses typographia, voluit, vt singulis mensibus tales ederentur ephemerides. Auctores sunt viri eruditi, RICHARDUS SIMON, aliique Societatis Iesu, tales præcipue, qui multum habent,

habent, etiam cum exteris litterarum commercium. Institutum horum est, vt hæ ephemerides contineant excerpta omnium librorum, vbicunque terrarum impressorum, & quidẽ promittunt, se omnes librorum recensiones ad ipsos transmissas inserturos. Inseruntur hinc inde variæ explicationes locorum difficiliorum Sacræ Scripturæ, explicationes numismatum, noua reperta physica, medica, atque mathematica, eandemque ob causam integræ sæpe epistolæ, vel si longiores fuerint, ex iisdem excerpta. Neque solum hæc veniunt æstimanda, sed etiam quod multa de illustribus eruditorum controuersiis, apud Gallos maxime, proponant, harum originem, rationem & capita potiora recensentes, quod non inter minima est habendum. Dolendum tamen est, quod, cum ex Societate Iesu sint collectores, non solum in horum scriptis vltra modum extollendis studeant, sed etiam multa ex odio contra scripta Protestantium proponant, ita, vt Belga quidam Nobilis in censura sua de hisce ephemeridibus, quæ continetur mense Iulio 1701. *Belg.p.134.* ita iudicet: *enfin, si ceux pour l' execution de son dessein, n' adoucissent leur Critique, ils uont allumer vne guerre dans la republique des lettres, qui repandra bien de l' ancre & barbouillera bien du Papier.* Hæ autem ephemerides, quam primum apud Gallos editæ, statim impri-

imprimuntur iterata vice apud Belgas Amstelodami, eædemque augentur obseruationibus quibusdam IOANNIS CLERICI, maxime vbi durius quodammodo locuti auctores contra Protestantes. Adduntur quandoque noui articuli asterisco notati, qui tamen plerumque in refutationibus eorum consistunt, quæ in ipsis ephemeridibus proposita. Adnectunt etiam Belgæ in sua editione noua litteraria, in quibus rariores continentur obseruationes vel de controuersiis, scriptis edendis, mortibus eruditorum, aliisque egregiis, quæ scitu maxime sunt necessaria. Inuitat autem editor Belga omnes eruditos, vt si quæ habeant, quæ velint inseri, ad bibliopolam transmittant, promittens illa se inserturum. Cum autem illa communicata, e quibus noui semper adnexi sunt articuli, nimis excrescerent, consultius iudicarunt, supplementa addere, quæ etiam prodierunt, sub titulo: *Supplemens des Memoires pour l' histoire des sciences & des beaux arts, à Amsterdam 1702 8. Tomus I.* In hoc supplementorum tomo potissimum continentur *Secreta monita Societatis Iesu*, aliaque, quæ horum artes & varias inter se controuersias quas in China habent, detegunt, quæ cum prolixiora sint, singulari tomo reseruauit editor. Continuatas has Memorias nouimus vsque ad finem anni 1703. Primum quidem editor

tor Belga ſub initium menſis Iulii lectorem aduertit, ſe, prohibitum licet ſit cum Gallis commercium litterarum, nihilominus eſſe continuaturum iteratam impresſionem vsque ad finem anni. Præſtitit etiam illud & cum eodem anno deſinit, vbi in fine Nouembris lectorem ita aduertit: *l' impoſſibilité où ie ſuis de recevoir la ſuite de ces Memoires, outre à l' avis que i' ay eu de Geneve, qu' on etoit ſur le point de les diſcontinuer a Trevoux, faute de matiere, m' oblige auſſi a les diſcontinuer.* Adiectus interim Decembri index in ſingulos priores ſex tomos. An poſtea Triuoltii fuerint continuatæ, ob difficilius cum Gallis commercium plane non conſtat.

§. X.

Annos ante aliquot, nouum prodiit inſtitutũ ſub titulo: *Esſais de litterature, à Paris 1702. 12.* Cœpit illud menſe Iulio iſtius añi, & continuatum per duodecim ephemerides vsq; ad Iunium 1703. Nouum eſſe voluit auctor, & ſeparatum ab aliis. Ipſe enim ſibi ſe propoſuiſſe dicit, *de ne traiter preciſement que certains livres recommendables par leur antiquité, par leur rareté, où par leur ſingularité; de diſcerner les meilleures editions qui en ont fait ſupprimer quelques vns, & ceux qu' on a retranchés ou aioutés à d' autres & de ren-*

dre sur tout au public la connoissance des certains liures curieux & secrets que les tems a fait perir, où a fait deuenir si rares, qu' ils sont entierement inconnus même à la plûspart des gens de lettres, qui ont le plus d' erudition. Scilicet, non tam libros recentiores sibi proposuit auctor, quam alios, qui vel antiquitate vel raritate sunt insignes. Certe, laude dignus esset labor, si hæc seruasset semper, quæ promiserat. Negliguntur enim communiter libri antiquiores, nec nisi recentiores in omnium ore sunt, cum tamen ex hisce solis non sapiamus, nisi antiquiores quoque addamus. Sufficit autem nobis hic adducere, quid auctor articuli VI Memoires de Trevoux mensis Ianuarii 1703, qui ab editore Belga adiectus est, de hoc examine censeat. *Ce qu' il a donné* inquit, *qui se raporte à son plan est tres-bon & tres-curieux : mais ces endroits-la sont si peu en nombre, qu' au lieu de faire principal de l' ouurage, comme la raison le demandoit, ils n' en sont qu' a peine l' accessoire. La plûspart des livres, dont il a parlé dans son premier Essai, ne sont point rares & les choses, qu' il en dit, le sont encor moins : elles se trouuent où dans les lettres de Mr. Simon, ou*

ou dans la Bibliotheque de Mr. du Pin, où dans les Melanges de Vigneul-Maruille, où dans le Iournal des Sçauans, où dans le Dictionaire de Moreri, où dans le Dictionaire Historique & Critique, où dans d' autres livres n ouueaux, & connus de tout le monde. Les essais suiuans n' ont eté guere moins exposés au même reproche, si vous exceptés celuy de mois de Nouembre, qui contient un peu plus de choses proportioné es au premier proiet. Pergit censor, additque, quid obseruare debeat auctor, si proposito respondens esse velit suum examen: vt non nisi libros raros tractet, horum materiam, obiectum, occasionem, proprietates, editiones proponat, de auctore, non quæ vbiuis obuia, sed singularia tradat, nihil sine auctoritate relinquat, in laudando non sit nimius. Notauit etiam censor aliquos errores, quos auctor commiserat, qui plerumque chronologici sunt, quandoque etiam typographici.

§. XI.

De nouo Gallorum Diario nobis promittit Iacobus Bernardus, Nouuelles de la Republique des lettres mense Ianuario 1705. p. 97, dum ait: *Quatre des Auteurs du Iournal des Sçavans, ont entrepris de publier un*

nouveau Iournal, qui sera vn abregé des tous ceux, qui s' impriment actuellement dans les Pays etrangers, & de tems en tems ils en donneront vn autre des années precedentes, en commençant par celle, où ils ont eté publies pour la premiere fois. Institutum itaque hoc est, vt excerpta præstantiorum materiarum ex omnibus huc vsque editis diariis eruditorum, publice exhiberent, quo ipso non solum sumtibus parcerent, sed etiam tempori, quod in lectionem tot ephemeridum impendendum. Neque tamen ob prohibitum commercium litterarum constat, an de hoc quidpiam editum.

§. XII.

Angli proximi sunt, qui Gallos imitati. Nota enim horum est SOCIETAS REGIA, cui Baco Verulamius prima dedit fundamenta, post eius mortem vero demum stabilita 1663. Historiam illius scripsit THOMAS SPRAT, anglico idiomate primum editam, post gallice versam *Geneuæ 1669. 8*, nuper etiam latine *Londini 1702. 8* recusam. Refert in ea Spratus occasionem, originem, diplomata, statuta & dispositionem totius instituti, de Præside, Consiliariis & membris collegii agit, noua inuenta refert, & quæ sunt similia. Huius societatis acta, non iussu societatis, sed proprio nomine & motu edidit

edidit HENRICUS OLDENBURGIUS, vti ipſe teſtatur in admonitione ad lectorem *vol. I. p. 160.* Prodierunt autem ſub titulo: *Philoſophical tranſactions-Giving ſome accompt of the præſent vndertakings, Studies and Labours of the Ingenious in many conſiderable parts of the World Vol. I. For anno 1665. and 1666,* ſiue *Philoſophicæ tranſactiones, exhibentes relationem modernorum ſtudiorum, actorum & laborum ingenioſorum hominum in omnibus mundi partibus.* Ipſe collector in dedicatione voluminis primi ad Societatem regiam, nomen ſuum ſubſcripſit. Hic autem XII volumina edidit, quorum vltimum *Londini 1679* prodiit. Horum etiam aliquæ partes in latinum ſermonem fuerunt translatæ. Anonymus quidem edidit *Acta Philoſophica Societatis Regiæ in Anglia anni 1665, 66, 67, 68, 69, auctore Henrico Oldenburgio, Soc. Reg. Secretario anglice conſcripta & in latinum verſa a Ioanne Sterpino, Francofurti 1671. 8 & Lipſiæ 1675. 4.* Hanc tamen verſionem tanquam non adeo accurate factam ipſe arguit Oldenburgius; ita, vt teſte Morhofio Polyhiſtore *lib. I. cap. XVI. p. m. 181.* ipſe auctor integram verſionem nouam in animo habuerit. Mortuo Oldenburgio, has ephemerides continuauit D. HOOCK

 no-

nomine tamen non expreſſo, mutato titulo, ſubſtituendo: *Philoſophical Collections.* Hic ab anno 1679, vsque ad Aprilem anni 1682, opus continuauit, ſpartam poſtea ſuſcipiente NEHEMIA GREW, qui volumen XIII abſoluit. Voluminis XIV auctor eſt ROBERTUS PLOT, Director experimentorum in Societate Philoſophica Oxonienſi & Secretarius Societatis Regiæ. Volumen decimum quintum edidit WILHELMVS MVSGRAVE, decimum ſextum EDMVNDVS HALLEY, ſequentes duos RICHARDVS WALLER, & reliquos IOANNES SLOANE edidit, qui tamen & ipſe ante annum mortuus. Continent autem iſtæ non ſolas relationes & experimenta naturalia, medica, chymica & mathematica, ſed recenſiones etiam variorum librorum recens editorum, dum naturalis, dum moralis Philoſophiæ, & nouimus, reliquos Scriptores ephemeridum in ſuis ephemeridibus potiora excerpta ex tranſactionibus adducere. Haut ita pridem prodierunt *Miſcellanea curioſa*, quibus inſeruntur ſaltim obſeruatione rariores & magis curioſæ, quorum continuatio promittitur. Aliud quoque ſibi propoſuerunt, ſcilicet *epitomen Tranſactionum Philoſophicarum*, in quam ſaltim excerpta potiorum obſeruationum redigenda.

§. XIII.

§. XIII.

Sexennium eſt, cum ſingulare diarium adgrederentur Angli, quod ſub titulo prodiit *The Hiſtory of the Works of the Learned, Londini 1699.* Plures habet auctores, per menſes ſingulos prodit atque continuatur.

§. XIV.

In Italia primum edi cœptum eſt diarium, quod inſcribitur: *Giornali de Letterati, dall' anno 1668, fine all' anno 1675, dedicati Eminent e Reu. Signor Cardinal Camillo Masſimi. In Roma 1678, per Nicolo Angelo Tinasſi.* Auctorem huius diarii ipſe ſe profeſſus eſt FRANCISCUS NAZARIUS, nomine præfixo ad annum 1674. Cœpit anno 1668, deſiit anno 1681, ita, vt per menſes ederetur, præter aliquos annos, qui vel plures vel pauciores continent ephemerides. In hoc autem, non ſolum potiora continentur excerpta ex ephemeridibus Gallicis atque Anglicis, ſed etiam Italorum obſeruata Aſtronomica, Mechanica, phyſica & medica, quandoque etiam phyſiologica. Immo, recenſiones variorum librorum, de quibus ita iudicat Caſpar Bartholinus, in præfatione libri ſui de tibiis veterum; *Francisci Nazarii ephemerides*, inquit, *tantum librorum cuiuscunque ſcientiæ & linguæ*

sunt vel quolibet octiduo vel die decimo quinto. Institutum consistit non solum in recensendis libris, sed etiam vitis, elogiis & controuersiis eruditorum, nouis inuentis, experimentis Chymicis, aliisque nouis litterariis. Et quidem dicendum est, quod in librorum recensionibus ob diuersitatem auctorum, imparem sæpe in iis animaduertere liceat industriam. Egregia plerumque continent problemata mathematica, quæ resoluuntur, experimenta physica, anatomica & chymica, quæ proponuntur, & multa, quæ ad antiquitates & rem nummariam faciunt. Hæ ephemerides, ab initio tanto adplausu suscipiebantur, vt priores etiam duo Tomi in latinum sermonem transferrerentur a FRIDERICO NITSCHIO, *Lipsiæ 1667 & 1671. 8*, licet non vbique satis accurate. Sic etiam in Anglicum atque Italicum sermonem harum Ephemeridum initia sunt translata. Alii quoque multa ex iisdem, ea maxime, quæ noua concernunt inuenta, transcripserunt. Nihilominus tamen, cum aliquando minus æque de scriptis quorundam sentirent, varios nactæ fuerunt aduersarios, vtpote Carolum Patinum, Tanaquillum Fabrum, Ægidium Menagium, Ioannem Claudium, Ioannem Harduinum, Samuelem Puffendorfium, Fridericum Böckelmannum & Thomam Bartholinum. CORNELIUS a BEUGHEM edidit

edidit posthæc *La France Sçavante*, siue *Galliam eruditam, criticam, experimentalem nouissimam, Amstelodami 1681.12*, quam indicem esse voluit vniuersalem in omnes hasce ephemerides, sed nil egit, nisi vt summaria & titulos ephemeridum digereret, ita, vt parui sit vsus.

§. IV.

Habemus præterea apud Gallos duos adhuc Mercurios: alterum dictum MERCVRE GALANT, alterum MERCURE SCAVANT, licet hic Gallum quidem auctorem habeat, in Belgio tamen excusus. Quantum ad priorem, auctor illius esse dicitur IOANNES DANNEAU eques, *Dominus de* VIZE, licet iam antea sex volumina huius Mercurii prodiisse dicat mense Martio 1677. p. 11. Eius titulus est: *Le nouueau Mercure Galant, contenant tout ce, qui s' est passé de curieux, depuis le premier de Ianvier iusqu' au dernier Mars 1677, Tome I. à Paris 1677.12.* Quouis igitur mense prodiit integer tomus, & quandoque duo, præter quatuor ordinarios, cuiuis trimestri additos, in quibus ea, quæ in ordinariis locum non habebant, collocantur. Continuatur hic Mercurius adhuc hodierno die. Statim autem ac apud Gallos Mercurii huius pars prodierat, Belgæ illam recudi faciunt, aliqua quandoque vel immutando, vel addendo, vel decerpendo, de quo vero aucto-

auctores conqueruntur. Referuntur in hoc Mercurio varia, quæ non solum ad statum litterarium, sed etiam publicum faciunt. Recensiones librorum, inscriptiones, numismata, carmina, descriptiones & expugnationes vrbium, natiuitates & mortes Principum, introductiones legatorum & alia solennia in aulis Principum & similia, quæ quotidie occurrunt. Varia vero iudicia hic Mercurius fuit expertus. Quippe auctor libri *les caracteres des moeurs de ce siecle*, de hoc ita: *Le Mercure Galant est immediatement au dessous du rien.* Acta Eruditorum Lipsiensium mense Augusto anni 1689. p. 403. notant, non nisi farraginem esse citra boni & mali, veri & falsi discrimen. Quidquid sit, licet selectum non adeo obseruauerit auctor, multa tamen congessit curiosa & notatu digna, licet inspersis quibusdam nullius momenti. De altero siue MERCURE SCAVANT, infra sub Belgis.

§. V.

PAULUS COLOMESIUS Bibliothecam selectam Gallice conscripsit, sub titulo: *Bibliotheque choisie*, atque edi curauit, *Rupellæ 1681. 12.* In hac centum librorum antiquiorum, recentiorum, breuem refert historiam & recensionem, nullo seruato ordine vel selectu materiarum. Adcurate iudicat, sine vllis adfectibus, errores tamen extantiores notat. Neque tamen hunc laborem, vtilissimum

mum licet, postea nouimus esse continuatum.

§. VI.

Taceo iam ephemerides ad Historiam ecclesiasticam facientes, seu *Iournal ecclesiastique où memoires de l'eglise*, quas *Abbas de la ROQVE* cœpit anno 1681, easque singulis mensibus continuandas. In quo de viris religiosis, missionibus pontificiis, nouis templis, miraculis & similibus agere constituerat. Exhibuerat labores primum Petro Seguierio, Galliæ Cancellario, cui displicebant: illo tamen mortuo, Regis indultu editionem obtinuit. Sed, cum speratos successus non haberet hoc institutum, tantum quæ in statu ecclesiastico 1685 & 1686 euenerant, sex libris comprehendit, sub titulo: *Memoires de l'eglise, à Paris 1690. 4*, in quibus aliquando iniquus est in Protestantes. Instinctu Cleri Gallicani has scripsit, in quibus de viris & fœminis conuersis, nouis sanctis, repertis sanctorum reliquiis, harumque translationibus, nouis institutis scriptorum, statu ecclesiarum, edictis ecclesiasticis, & similibus agit. Summam habent Acta Eruditorum mensis Aprilis 1691, quæ etiam varios eiusdem errores in rebus Germanicis adnotarunt.

§. VII.

De P. HOMMEY, Augustiniano, testantur Acta Eruditorum anno 1702. p. 144. quod

quod editurus dicatur nouum diarium latine & gallice hoc titulo: *Fasti annui, in quibus res politicæ insigniores, ecclesiasticæ, litterariæque, per vniuersum orbem, primo seculi decimi octaui anno 1701 breuiter narrantur.* Neque tamen de iisdem, quod editi sint, constat.

§. VIII.

Taceo Nicolai de Blegny *Nouuelles decouuertes sur toutes les parties de la Medicine anno 1679*, singulis mensibus editas. Taceo *Iournaux de Medicine, ou obseruations de plus fameux medicins, Chirurgiens & Anatomistes de l' Europe tirées des iournaux des pais etrangers & des memoires particuliers enuoyes a Mr. l' abbé de la Roque, a Paris 1683. 12*, quæ singulis mensibus continuare instituerat, vix quatuor mensibus perfectis, & similia, quæ solum in obseruationibus, non vero librorum recensione consistunt.

§. IX.

Paucos ante annos cœperunt apud Gallos edi *Memoires pour l' histoire des sciences & des beaux arts, à Treuoux & Amsterdam 1701. 8.* Cœpit hoc institutum iussu atque auctoritate Ducis Cenomanensis, anno 1701, qui erecta in territorio suo apud Treuoltienses typographia, voluit, vt singulis mensibus tales ederentur ephemerides. Auctores sunt viri eruditi, RICHARDUS SIMON, aliique Societatis Iesu, tales præcipue, qui multum habent,

habent, etiam cum exteris litterarum commercium. Institutum horum est, vt hæ ephemerides contineant excerpta omnium librorum, vbicunque terrarum impressorum, & quidẽ promittunt, se omnes librorum recensiones ad ipsos transmissas inserturos. Inseruntur hinc inde variæ explicationes locorum difficiliorum Sacræ Scripturæ, explicationes numismatum, noua reperta physica, medica, atque mathematica, eandemque ob causam integræ sæpe epistolæ, vel si longiores fuerint, ex iisdem excerpta. Neque solum hæc veniunt æstimanda, sed etiam quod multa de illustribus eruditorum controuersiis, apud Gallos maxime, proponant, harum originem, rationem & capita potiora recensentes, quod non inter minima est habendum. Dolendum tamen est, quod, cum ex Societate Iesu sint collectores, non solum in horum scriptis vltra modum extollendis studeant, sed etiam multa ex odio contra scripta Protestantium proponant, ita, vt Belga quidam Nobilis in censura sua de hisce ephemeridibus, quæ continetur mense Iulio 1701. *Belg. p. 134.* ita iudicet: *enfin, si ceux pour l' execution de son deßein, n' adoucissent leur Critique, ils uont allumer vne guerre dans la republique des lettres, qui repandra bien de l' ancre & barbouillera bien du Papier.* Hæ autem ephemerides, quam primum apud Gallos editæ, statim impri-

tor Belga ſub initium menſis Iulii lectorem aduertit, ſe, prohibitum licet ſit cum Gallis commercium litterarum, nihilominus eſſe continuaturum iteratam impreſſionem vsque ad finem anni. Præſtitit etiam illud & cum eodem anno deſinit, vbi in fine Nouembris lectorem ita aduertit: *l' impoſſibilité où ie ſuis de recevoir la ſuite de ces Memoires, outre à l' avis que i' ay eu de Geneve, qu' on etoit ſur le point de les diſcontinuer a Trevoux, faute de matiere, m' oblige auſſi a les diſcontinuer.* Adiectus interim Decembri index in ſingulos priores ſex tomos. An poſtea Triuoltii fuerint continuatæ, ob difficilius cum Gallis commercium plane non conſtat.

§. X.

Annos ante aliquot, nouum prodiit inſtitutũ ſub titulo: *Esſais de litterature, à Paris 1702. 12.* Cœpit illud menſe Iulio iſtius añi, & continuatum per duodecim ephemerides vsq; ad Iunium 1703. Nouum eſſe voluit auctor, & ſeparatum ab aliis. Ipſe enim ſibi ſe propoſuiſſe dicit, *de ne traiter preciſement que certains livres recommendables par leur antiquité, par leur rareté, où par leur ſingularité; de diſcerner les meilleures editions qui en ont fait ſupprimer quelques vns, & ceux qu' on a retranchés où aioutés à d' autres & de ren-*

où dans la Bibliotheque de Mr. du Pin, où dans les Melanges de Vigneul-Maruille , où dans le Iournal des Sçauans , où dans le Dictionaire de Moreri, où dans le Dictionaire Historique & Critique, où dans d' autres livres n ouueaux, & connus de tout le monde. Les essais suiuans n' ont eté guere moins exposés au même reproche , si vous exceptés celuy de mois de Nouembre, qui contient un peu plus de choses proportioné es au premier proiet. Pergit censor , additque, quid obseruare debeat auctor , si proposito respondens esse velit suum examen: vt non nisi libros raros tractet, horum materiam, obiectum, occasionem, proprietates, editiones proponat, de auctore, non quæ vbiuis obuia, sed singularia tradat, nihil sine auctoritate relinquat, in laudando non sit nimius. Notauit etiam censor aliquos errores, quos auctor commiserat, qui plerumque chronologici sunt , quandoque etiam typographici.

§. XI.

De nouo Gallorum Diario nobis promittit Iacobus Bernardus, Nouuelles de la Republique des lettres mense Ianuario 1705. p. 97, dum ait: *Quatre des Auteurs du Iournal des Sçavans, ont entrepris de publier un*

nouveau Iournal, qui sera vn abregé des tous ceux, qui s' impriment actuellement dans les Pays etrangers, & de tems en tems il[illegible] donneront vn autre des années precedentes, en commençant par celle, où ils ont eté publies pour la premiere fois. Institutum itaque hoc est, vt excerpta præstantiorum materiarum ex omnibus huc vsque editis diariis eruditorum, publice exhiberent, quo ipso non solum sumtsbus parcerent, sed etiam tempori, quod in lectionem tot ephemeridum impendendum. Neque tamen ob prohibitum commercium litterarum constat, an de hoc quidpiam editum.

§. XII.

Angli proximi sunt, qui Gallos imitati. Nota enim horum est SOCIETAS REGIA, cui Baco Verulamius prima dedit fundamenta, post eius mortem vero demum stabilita 1663. Historiam illius scripsit THOMAS SPRAT, anglico idiomate primum editam, post gallice versam *Geneuæ 1669. 8*, nuper etiam latine *Londini 1702. 8* recusam. Refert in ea Spratus occasionem, originem, diplomata, statuta & dispositionem totius instituti, de Præside, Consiliariis & membris collegii agit, noua inuenta refert, & quæ sunt similia. Huius societatis acta, non iussu societatis, sed proprio nomine & motu edidit

edidit HENRICUS OLDENBURGIUS, vti ipſe teſtatur in admonitione ad lectorem *vol. I. p. 160.* Prodierunt autem ſub titulo: *Philoſophical tranſactions-Giving ſome accompt of the præſent undertakings, Studies and Labours of the Ingenious in many conſiderable parts of the World Vol. I. For. anno 1665. and 1666,* ſiue *Philoſophicæ tranſactiones, exhibentes relationem modernorum ſtudiorum, actorum & laborum ingenioſorum hominum in omnibus mundi partibus.* Ipſe collector in dedicatione voluminis primi ad Societatem regiam, nomen ſuum ſubſcripſit. Hic autem XII volumina edidit, quorum vltimum *Londini 1679* prodiit. Horum etiam aliquæ partes in latinum ſermonem fuerunt translatæ. Anonymus quidem edidit *Acta Philoſophica Societatis Regiæ in Anglia anni 1665, 66, 67, 68, 69, auctore Henrico Oldenburgio, Soc. Reg. Secretario anglice conſcripta & in latinum verſa a Ioanne Sterpino, Francofurti 1671. 8 & Lipſiæ 1675. 4.* Hanc tamen verſionem tanquam non adeo accurate factam ipſe arguit Oldenburgius; ita, vt teſte Morhofio Polyhiſtore *lib. I. cap. XVI. p. m. 181.* ipſe auctor integram verſionem nouam in animo habuerit. Mortuo Oldenburgio, has ephemerides continuauit D. HOOCK

nomine tamen non expreſſo, mutato titulo, ſubſtituendo: *Philoſophical Collections.* Hic ab anno 1679, vsque ad Aprilem anni 1682, opus continuauit, ſpartam poſtea ſuſcipiente NEHEMIA GREW, qui volumen XIII abſoluit. Voluminis XIV auctor eſt ROBERTUS PLOT, Director experimentorum in Societate Philoſophica Oxonienſi & Secretarius Societatis Regiæ. Volumen decimum quintum edidit WILHELMVS MVSGRAVE, decimum ſextum EDMVNDVS HALLEY, ſequentes duos RICHARDVS WALLER, & reliquos IOANNES SLOANE edidit, qui tamen & ipſe ante annum mortuus. Continent autem iſtæ non ſolas relationes & experimenta naturalia, medica, chymica & mathematica, ſed recenſiones etiam variorum librorum recens editorum, dum naturalis, dum moralis Philoſophiæ, & nouimus, reliquos Scriptores ephemeridum in ſuis ephemeridibus potiora excerpta ex tranſactionibus adducere. Haut ita pridem prodierunt *Miſcellanea curioſa*, quibus inſeruntur ſaltim obſeruatione rariores & magis curioſæ, quorum continuatio promittitur. Aliud quoque ſibi propoſuerunt, ſcilicet *epitomen Tranſactionum Philoſophicarum*, in quam ſaltim excerpta potiorum obſeruationum redigenda.

§. XIII.

Sexennium eſt, cum ſingulare diarium adgrederentur Angli, quod ſub titulo prodiit *The Hiſtory of the Works of the Learned, Londini 1699.* Plures habet auctores, per menſes ſingulos prodit atque continuatur.

§. XIV.

In Italia primum edi cœptum eſt diarium, quod inſcribitur: *Giornali de Letterati, dall' anno 1668, fine all' anno 1675, dedicati Eminent e Reu. Signor Cardinal Camillo Masſimi. In Roma 1678, per Nicolo Angelo Tinasſi.* Auctorem huius diarii ipſe ſe profeſſus eſt FRANCISCUS NAZARIUS, nomine præfixo ad annum 1674. Cœpit anno 1668, deſiit anno 1681, ita, vt per menſes ederetur, præter aliquos annos, qui vel plures vel pauciores continent ephemerides. In hoc autem, non ſolum potiora continentur excerpta ex ephemeridibus Gallicis atque Anglicis, ſed etiam Italorum obſeruata Aſtronomica, Mechanica, phyſica & medica, quandoque etiam phyſiologica. Immo, recenſiones variorum librorum, de quibus ita iudicat Caſpar Bartholinus, in præfatione libri ſui de tibiis veterum: *Franciſci Nazarii ephemerides*, inquit, *tantum librorum cuiuscunque ſcientiæ & linguæ*

varietatem, tamque distinctam notitiam complectuntur, vt singularia eorundem, quæ ipse laboriose solus perstringit, clarius & solidius ab ipsis seorsim auctoribus haberi nequeant. Optimum etiam est elogium, quod ephemeridibus hisce tribuit Gallesius Iournal des Sçavans 68 p.158.

§. XV.

Secuti Romanos Veneti, qui ediderunt *Il giornale de Letterati in Venetia, 1671. 4,* per certas annorum mensiumque vices, vnica semper plagula. Cœpit illud d.15. Februarii 1671, & continuatum fuit vsque ad 1681. Auctores sunt PETRUS MORETTI & FRANCISCUS MILETTI, qui nomen suum in certis diariis subscripserunt: ille quidem in diario VI, VIII, X, XI, XIII, XIV, XVII, XVIII & XIX, hic in nono, nec dubitandum, anteriores æque Moretti esse. Occasionem componendi has ephemerides dedisse ipsis adserunt, ephemerides Romanas & Transmontanas, vt vocant, seu Anglicas & Gallicas. Argumentum earum esse dicunt Excerpta ex ephemeridibus aliis, notitiam experimentorum, recitationes seu relationes academicas & compendia librorum, qui quandoque, breuius, quandoque prolixius recensentur, additis nonnunquam elogiis. Obseruationes etiam physicæ, anatomicæ & mathematicæ

ticæ

ticæ cum ab Italis transmissæ, tum ex diariis excerptæ, potiora faciunt. Præcipue vero ab auctoribus exponitur, quid in academia Theologica atque historica, Venetiis eo tempore actum fuerit.

§. XVI.

Post hasce ephemerides aliæ Parmæ prodierunt, sub titulo: *il giornale de Letterati per tutti l' anno 1686, in Parma, per Giuseppe dall' Oglio, & Ippolti Rosati 4.* Auctores noti sunt eruditis, GAVDENTIVS ROBERTVS & BENEDICTVS BACCHINVS, ex aliis scriptis clari. Cœperunt autem 1686, & continuatæ vsque ad finem anni 1690. Singuli anni constant duodecim ephemeridibus, vsque ad vltimum, qui nouem tantum ephemerides continet. Caussam sibi fuisse dicunt, quod Romanum ac Venetum desierint, quare ipsi has symbolas contulerint, vt inuenta Italiæ cæteris doctis, & horum opera Italis mutuo commercio innotescerent. Inde, non in nuda solum recensione subsistunt, sed contrarias sæpe fouent opiniones, ita tamen, vt ab acri censura abstineant. Non solum autem libri recensentur, sed integri etiam discursus ab academicis Italicis habiti inseruntur, de multis antiquitatibus nouiter repertis agitur, eædemque explicantur, variæ quoque obseruationes physicæ, medicæ, astronomicæ atque mathematicæ inspergun-

proditurum, vt verosimile est, multo locupletius, quandoquidem P. Bacchinus, quod vniuerso operi per nouam functionem haud fideret parem se futurum, laboris sibi socios Dominicum Guilielminum, Bernardinum Ramazzinum, clarosque forte viros alios adsciscere constituit.

§. XVII.

Post hæc, prodiit *Il Giornale de Ferrara, 1691.8*, cuius Ianuarium & Februarium tantum se vidisse dicit Iunckerus p. 273, atque sibi compertum, auctorem esse *Canonicum della* TORRE. *Varii* autem inquit, *ab illo recensentur libri, neque admodum prolixe, ac nec frequenter etiam censuræ alicuius vestigium adparet. Sed in calce vtriusque mensium adiectus est index librorum aliquot nouissime editorum.*

§. XVIII.

Nouum postea apud *Parmenses* cœpit Diarium eruditorum, quod latino sermone auspicatus dicitur PETRUS PAULUS MANZANI, vti nos Acta eruditorum docent anni 1693. p. 45, neque tamen plura nouimus.

§. XIX.

Binæ adhuc memorandæ sunt Italorum ephemerides, quæ tamen ad physica & Mathematica saltim faciunt. Prima sunt *acta philexoticorum Brixiensia*, a Brixia Venetorum aca-

academia sic dicta. Philo-exoticorum nomen hæc adsumsit societas, quia, vti ipsi in præfatione dicunt, *sapidioribus exterarum nationum fructibus inhiant, atque id propter, ea, quæ in Italico solo nascuntur, proferunt.* Nomina collegarum ex ipsis actis quædam eruit Iunckerus p. 66. *Hippolytum Fenarolum, Carolum Masperonum, Leonardum Cominellum, Bernardinum Tombinum, Bernardinum de Bonis, Iulium Antonium Aueroldum, Franciscum Tertium de Lanis.* Edidit hæc acta HERMES FRANCISCUS LANTANA, patricius Brixianus, academiæ a secretis, hoc titulo: *Acta nouæ academiæ Philoexoticorum naturæ & artis, 1686, Celsissimo Principi Ioanni Francisco Gonzagæ Duci Sabionedæ dicata, Brixiæ 1687. 8.* Cœperunt autem Martio mense 1686, & continuatæ per LXVII obseruationes physico-medico, Mathematico-Astronomicas vsque ad Februarium 1687. In fine cuiuslibet mensis libri aliquot in Italia nouiter impressi recensentur. *Alteræ Ephemerides Florentinæ*, sub titulo: *Saggi di naturali essperienze fatte nell' academia del Cimento sotte la Protezzione del Serenissimo Prencipe Leopoldo di Toscana in Firenze 1667. f.* nos, cum in obseruationibus physicis & mathematicis consistant, adeo non tangunt.

§. XX.

Germani nos vocant, qui Gallorum, Anglorum Italorumque exemplis moti, idem tentarunt.

tentarunt. Cogitauerat de eo iam Morhofius, qui polyhistore libro I. cap. XVI. *p. 180.* ipse ita loquitur: *Iam XX. propemodum anni sunt, cum consilium non nemini suppeditarem, vt singulis saltem mensibus (vt in rebus politicis fieri solet) varias de rebus litterariis ex tota Europa conquisitas relationes publicaret, vsus eorum opera; quibus magnum est cum viris celebribus litterarum commercium: quod non ad libros tantum, sed & omnia cogitata & inuenta aliasque historias litterarias extendi vellem.* Tandem vero operam suscepit celeberrimus vir, OTTO MENCKENIUS, Adfinis atque Fautor meus Honoratissimus, obstetricante inprimis Friderico Benedicto Carpzouio, Ioachimo Fellero, aliisque Lipsiensium viris eruditissimis, quibus postea alii accesserunt, dum ex hac vel aliis academiis, qui vel inuitati, vel vltro, symbolas suas contulerunt. Ex horum collatione prodierunt atque adhuc prodeunt *Acta eruditorum*, quæ Lipsiæ singulis mensibus publicantur & cœperunt anno 1682. Auctores communi nomine se adpellant actorum collectores, qui symbolas suas ad Directorem mittunt, ab eo in ordinem religendas. Prodierunt autem iamdum XXIV. Tomi integri, pro numero annorum, quibus hoc institutum continuatum, quolibet tomo continente XII ephemerides. Plerisque præmissa est dedicatio, atque adiectus est index au-

ctorum,

Hunc insecutus nuper est *Index Generalis in alterum decennium & supplementorum Tomos duos posteriores, Lipsiæ 1705. 4.* In recensendis libris titulus adducitur, auctor, locus, annus editionis & bibliopola, additis etiam ab anno 1689. Alphabetis & plagulis, quot liber contineat. Recensent autem libros omnium disciplinarum & idiomatum, libros etiam Polonica & Suecica lingua scriptos, quot in aliis haut facile licet animaduertere. Potius tamen solliciti sunt in recensendis libris, id quod accurate faciunt, quam iisdem censendis, licet quandoque vel singularem adplausum, vel etiam dissensum suum testentur, idque pro genio eius, qui recensionis auctor est, quare diuersum animaduertere licet stylum. Noua inuenta Mathematica, Physica, Medica, aliaque curiosa, non solum ex ephemeridibus exterorum excerpunt, sed varias etiam obseruationes per litteras ad collectores missas inserunt, ita, vt nulla sit inter ephemerides, quæ non etiam obseruationes curiosas contineat. Tanto autem adplausu apud eruditos recepta fuerunt hæc Acta, vt etiam in gallicum sermonem versus Annus 1682, *Hagæ Comitum* prodiret *1685. 12*, & varii exterorum ephemeridum collectores excerperent ex iis, quæ meliora. Fuerunt tamen, qui scriptis singularibus eruditorum actis se opponerent. Inter hos est Ioannes Hen-

Henricus Eggelingius, qui myſteria ſua Cereris & Bacchi, Petrus Poiretus, qui Antoniam Burignoniam, Elias Snegas, qui abſurda dogmata ſua, Carola Catharina Patina, quæ patrem ſuum defendere conata fuit, contra cenſuras in actis propoſitas, & Io. Iacobus Gronouius, qui epiſtola Felleriana commotus, iram ſuam in Actorum Collectores, ipſamque academiam & vrbem Lipſienſem euomuit. Ipſi tamen, quid de eo eiusque ingenio ſentiant, ingenue fuerunt profeſſi Actis Eruditorum menſis Ianuarii 1703. p. 15. Quidquid tamen ſit, adplauſum meruere communem apud omnes. Vnicum ſaltim eſt, quod in iis deſiderauit Vigneul-Maruille in Melanges de l' Hiſtoire & de Litterature, Tome I. *p. 298*, vbi ait: *Les iournaux de Lipſie ont touiours eu de la reputation & bien des gens pretendent, que ce ſont ceux de tous qui approchent de plus pres de la methode & du ſtile qu' il faut garder dans ces ſortes d' ecrits. On en pourroit retrancher pluſieurs prefaces, qui ſe trouuent ſans neceſſite à la tête des queſtions, ne peuuent paſſer que pour des pieces hors d' oeure.*

§. XXI.

Poſt hæc eruditorum acta, Hamburgi cœperunt Ephemerides litterariæ, gallice etiam ſub titulo: *Ephemerides Sçauantes* editæ *1686. 4.* Sed harum ſex tantum plagulæ prodierunt, in

in quibus non tam libri recenſentur, ſed ſolum noua litteraria, quæ ex diuerſis orbis partibus acceperunt auctores, ipſis plerumque retentis ſcriptorum verbis. Hæ autem, cum in ipſo ortu ſuo ſtatim ſuppreſſæ, parum cognitæ ab eruditis, reſtitutæ tamen quodammodo per noua litteraria, quæ nunc ibidem eduntur. Poſtea quoque Ephemeridum eruditorum quatuor Tomi prodierunt gallice, de anno 1694 & 1695, a Dno d' ARTIS publicatæ.

§. XXII.

Paucos ante annos cœperunt *Noua litteraria maris Balthici & Septentrionis*, edita *Lubecæ 1698. 4.* Primi horum nouorum litterariorum auctores ſunt ACHILLES DANIEL LEOPOLDI, I. V. D. & IACOBUS a MELLEN, eccleſiaſtes apud Lubecenſes, & quos habet ſocios varios. Inſtitutum eſt, vt quid in re litteraria agatur per Ducatum Mecklenburgicum, in Pomerania, Pruſſia, Liuonia, Suecia, Dania & Holſatia commemorent. Præcipuum quod in hiſce nouis litterariis, eſt index rerum, quæ geruntur vel eduntur in academia, Kilonienſi, Roſtochienſi, Dorpatenſi, & ſane, cum alias notitia ex terris Septentrionis apud nos rara ſit, in eo vſum præſtat, ſi modo melior adhibitus fuiſſet ſelectus, cum inutilia ſæpe, diſputationes aliaque nullius momenti recenſeantur. Singu-

lis autem mensibus duæ publicantur plagulæ. in quibus vel nummus quidam recentior, vel curiosa aliqua naturalia referuntur, atque adhuc continuantur.

§. XXIII.

Secuti hoc institutum fuerunt eruditi quidam apud Hamburgenses viri, qui anno 1703. *Noua* sua *litteraria* cœperunt, & hucusque continuarunt. Directores sunt, PETRVS AMBROSIVS LEHMANNVS & GODOFREDVS STRASBVRG. Institutum est, vt quid per omnem Germaniam agatur, exceptis prouinciis versus Septentrionem sitis, quas Lubecensibus relinquunt, indicent. Æque hæc singulis mensibus, quorum vnusquisque quinque vel sex plagulis constat, prodeunt, ita, vt quid ad ipsos ex diuersis academiis, Ienensi, Lipsiensi, Halensi, Wittebergensi &c. aliisque locis perscribatur, vel de promotionibus, scriptis, disputationibus, morte viri cuiusdam celebris & similibus, nouis hisce litterariis inseri curent. Idque ipsis solenne est, vt breuem quoque adnectant scripti cuiusdam vel dissertationis recensionem. Non ipsi igitur singula exponunt, sed ea sæpius, quæ cum ipsis communicantur, digerunt. Addunt, quandoque naturalia quædam, exponunt præsentem academiarum statum, Professores cuiuslibet Ordinis, Ministros in hac vel illa dicœ-

diœcesi, etiam si de aliquo Scriptore agunt, eiusdem vitam, aliaque insimul eiusdem scripta indicant. Certe, institutum est laude dignum, neque laus sua deneganda est ipsi tractationi: intermiscentur tamen quædam, quæ nouorum litterariorum cupido partim sunt odiosa, cum non omnes curent, quæ nomina sint magistrorum Wittebergensium nouiter creatorum, nec quæ nomina pastorum in hac vel illa diœcesi degentium, vel Consulum & præfectorum in vrbibus municipalibus, & similia. Sed hæc forsan, quo eo citius diuendantur, fuerunt adiecta. Tres iam Tomi prodierunt integri, singulis annis subiectus est index auctorum atque rerum.

§. XXIV.

Quinquennium est, cum apud Halenses nouum, sub *Obseruationum selectarum ad rem Litterariam spectantium* titulo, inciperet institutum. Leges instituti erant, vt historiam sibi litterariam proponerent, communes refellerent errores, fabulas vulgo receptas exploderent, viros falso inculpatos defenderent, illustrium vitas exponerent, atque alia demonstrarent, quæ digna. Primi auctores erant CHRISTIANVS THOMASIVS & IOANNES FRANCISCVS BVDDEVS, celeberrimi viri, quibus se iungebant viri alias clarissimi, diuersis in

locis & academiis. Semestri spatio primum Tomi prodibant, & quidem Tomus primus & secundus, *Halæ 1700. 8*, tertius & quartus, *Halæ 1701. 8*, quintus & sextus, *Halæ 1702. 8*, septimus, *Halæ 1703. 8*, octauus & nonus, *Halæ 1704. 8*, decimus, *Halæ 1705. 8*. Magno adplausu primum opus recipiebatur, ad instituti leges probe accommodatum. Cum vero primi auctores, aliique, qui horum vestigia sequebantur, maioribus curis distenti, nihil amplius conferrent, non solum serius exhibebantur Tomi posteriores, sed etiam intermiscebantur ab aliis obseruationes quædam, quæ ipsæ limam egerent. Ad prioris tamen imitationem germanico idiomate prodierunt *auserlesene Anmerckungen über allerhand wichtige Materien und Schrifften* erster Theil, *Halle 1704. 8*, anderer und dritter Theil, *1705. 8*, licet non eadem semper industria, quantum ad priorem tomum maxime, qui potissimum translationes aliquas ex latino factas continet, licet posteriores varia contineant curiosa & notatu digna.

§. XXV.

Ipse quoque haut ita pridem institutum cœpi, non noua quidem, antiqua tamen litteraria in modum ephemeridum consarcinandi.

nandi. Prodierunt enim *Acta litteraria ex Mstis eruta*, anno 1703.8. Tot in omnibus terris iam editæ ſunt ephemerides, vt plane incongruum putauerim, easdem augere, alia igitur ingreſſus ſum via, ita, vt non editos, ſed ineditos plane recenſerem. Præmiſi quædam de manuſcriptorum criteriis, prout ſecundum ætates diſtinguantur, inde in primo faſciculo *Geſta Dagoberti Regis* inſeri curaui, ex Mſto Bibliothecæ Salanæ depromta, quibus hinc inde varias ex antiquitate & hiſtoria Francica deſumtas notas adieci. Succedit recenſio Manuſcripti, quod vltra centum diuerſarum linguarum alphabetha continet, atque a ruſtico quodam, Nicolao Schmidtio apud Variſcos, dicto *dem gelehrten Bauer* eſt compoſitum, vbi ſimul de doctis ruſticis agitur. Quarto loco exhibetur recenſio quorundam notatorum *Thomæ Müntzeri ad librum de viſionibus*, & concludit demum *compendium Vitæ Vicelini*, addito rerum indice. Alter faſciculus *Ioannis Alberti Portneri elogia Iacobi Puteani*, *Thomæ Campanellæ Atheiſmum triumphatum*, *Hiſtoriam certaminis Reuchliniani*, *Vitam Ioannis Loniceri & epiſtolam Friderici Benedicti Carpzouii ad Caſparem Sagittarium* continet: prodiit *Ienæ* 1705. 8. Tertius faſciculus *vitam Io. Chriſtiani L.B. de Boineburg*, *Excerpta epiſtolarum mutuarum Boineburgii & Prüſchenckii atque Conclaue Adriani VI*

 com-

comprehendit. Quartum fasciculum proximis nundinis dabimus. Singulos autem eruditos denuo officiose rogo, vt si quæ habeant de Manuscriptis, quæ inseri velint, eadem mecum beneuole communicent, de quo gratum semper testabor animum.

§. XXVI.

Sub initium superioris anni 1705 cœpimus nouum laborem, incitantibus viris eruditis, vt sub *Bibliotheca antiqua* nomine excerpta daremus librorum antiquiorum, seculi potissimum decimi sexti. Primus annus, auxiliante Deo, est absolutus, ita, vt per menses singulos ederetur nouum specimen, secuti in omnibus Celeberrimos Actorum Lipsiensium Collectores, si modo eadem semper industria atque eruditione. Leuia mihi tribuo, præstantiora eruditissimis Bibliothecæ Collectoribus, laboris sociis, qui mea ope in dirigendo eodem vti voluerunt. Iudicet Beneuolus Lector, quod par est. Continuationem promittimus, quantum fata vel tempus permittent, neque tamen hærebimus saltim in scriptoribus seculi XVI, sed etiam alios, si modo antiquiores, percensebimus imposterum, & quantum fieri licebit, conabimur, vt Mathematicas quasdam & physicas obseruationes intermisceamus, de re numma-

maria quoque ſolliciti. Omnes rogamus eruditos, vt ſi qui ſymbolas conferre velint, easdem libere transmittant, quod grato ſemper adgnoſcemus animo.

§. XXVII.

Elegantisſimum eſt inſtitutum virorum illuſtrium atque celeberrimorum, qui *miſcellanea academiæ Curioſorum* ab anno 1670 collegerunt. Cum tamen horum cura potius conſiſtat in obſeruationibus medico-curioſis, quam in recenſendis libris, non tam noſtri eſt inſtituti, de iisdem agere. Sufficiat nobis indicaſſe, illuſtrem noſtrum GEORGIUM WOLFFGANGUM WEDELIUM *Hiſtoriam & progreſſum* huius Collegii deſcripſiſſe.

§. XXVIII.

Exceperunt haſce aliquot ephemerides Germanicæ, inter quas primæ ſunt CHRISTIANI THOMASII, viri celeberrimi, *Monatliche Gedancken*, quæ *Halæ 1688 & 1689. 8* publicatæ. Menſtruatim hæ cogitationes prodierunt primo ſub nomine *der Geſellſchafft der Müſſigen*, præmiſſo tandem anno 1686 nomine proprio: & modo titulum habent *luſtiger vnd ernſthaffter Monath-Geſpräche*, modo *ſchertz vnd*

ernsthaffte, vernünfftige und einfältige Gedancken, modo *ernsthaffte Gedancken*, *modo freymüthige*, *iedoch Vernunfft-und gesetz-mässige Gedancken*. Cuiuis mensi præfixa est figura ænea, historiam aliquam, aut certam rem, cuius in ipsa recensione facta fuit mentio, indigitans. Anni vero 89 figuræ repræsentant aliquod ænigma, cuius explicatio ab ipso auctore facta in appendice, in qua etiam ea, quæ minus accurate fuerant dicta, emendantur vel illustriora magis redduntur. Has autem cogitationes Thomasius non tam librorum recensendorum caussa suscepit, quam alio potius instituto. Scilicet, animus erat Thomasio, præconceptas, quæ ipsi putantur, opiniones, quæ a tam longo tempore homines deceperunt, confutare, pedantismum viuis coloribus depingere, singulosque de vitando eodem hortari, & si qui speciosis librorum titulis fallunt eruditos, horum insaniem demonstrare & communem scribendi pruritum paullatim perstringere. Ad hæc autem nullam methodum aptiorem iudicauit, quam hanc per dialogos, in quibus collocutores cogitata libere exponunt. Sane, liberius sentit auctor celeberrimus, multa quoque exposuit haut vbiuis obuia, & quod sibi proposuit institutum, strenue persecutus fuit. De instituto suo ipse quodammodo agit in præfatione anni 1689. p. 28, vbi ait: *Aber mein Vorhaben ist nicht dahin gerichtet*

tet, daß ich über Bücher aus allen Facultäten raisonniren wolte, sondern ich bin nur gesonnen über etliche Schrifften, die entweder auf eine indifferente Belustigung des Gemüths, oder auf rechtschaffene Erbauung des Verstandes ihr Absehen gerichtet haben; oder die unter dem Deckmantel einer scheinbahren Gelahrheit und Gottes-Furcht, Ungelahrheit und scheinheiliges Wesen zu verbergen und zu vertheidigen gesucht, meine unmaßgeblichen Gedancken dem Leser mitzutheilen; und zwar dieselben eintzig und allein nach meinem Gefallen auskiesen, und mich disfals zu keines Sclaven zu machen. Diuersa autem hæ cogitationes experta fuerunt iudicia, dum laudarentur ab his, culparentur ab illis. Plerique nimiam iudicandi libertatem & satyricam scribendi rationem reprehendebant: Sed, contra hanc reprehensionem ipse se defendit in præf. anni 1680. p. 16. communem hominum barbariem tali strictura indigere. Controuersias æque multas habuit vir celeberrimus cum Ioanne Ludouico Praschio, Hectore Gothofredo Masio, Ioanne Friderico Mayero, Wilhelmo Ernesto Tentzelio, aliisque, quibus & in his cogitationibus & in aliis scriptis respondet. Acerrimum contra has cogita-

gitationes est scriptum, quod sub titulo: *Bedencken über die schertz-vnd ernsthaffte albere vnd vnuernünfftige Gedancken einer seltzamen neuen Gesellschafft derer Müssigen, gedruckt nach der ersten Edition zu Aböe in Finland 8.* Sed, hæc censura potius est modum excedens, quam vt laudem vel stylo acuto, vel eruditione mereatur. Abrupit autem hunc laborem altero anno finito, eiusdemque rationes in appendice anni 1689 ipse exponit. Continuauit eundem anonymus quidam sub titulo: *freymüthiger iedoch Vernunfft vnd gesetzmässiger Gedancken über allerhand, fürnehmlich aber neue Bücher, Halle 1690. 8.* Auctorem litteris initialibus indicat Iunckerus p. 257, qui ni fallor, est IOANNES IACOBUS a RYSSEL, atque ipse in præfatione p. 6. testatur, se proprio motu hanc continuationem suscepisse. Auctor autem non quoscunque libros recensere sibi proposuit, sed illos saltim, qui ad vitam ciuilem esse possint vtiles, ita, vt librorum contenta breuiter exhibeat & suas deinceps adiiciat obseruationes. Aduersarium nactæ hæ cogitationes Andream Petermannum, qui sub nomine Iani Aristophili contra easdem scripsit, sed cum istæ vltra Aprilem mensem non fuerint continuatæ, his nihil fuit repositum.

§. XXIX.

§. XXIX.

Sed pergimus ad alias ephemerides Germanicas, quæ prodierunt ſub titulo: *Monatliche Unterredungen einiger guten Freunde von allerhand Büchern und andern annehmlichen Geſchichten, allen Liebhabern der Curioſitäten zur Ergötzlichkeit und Nachſinnen heraus gegeben von A. B. ſine cenſura & approbatione autoris, Leipzig 1689. 8.* Auctorem habent hæc colloquia menſtrua WILHELMUM ERNESTUM TENTZELIUM, qui ſingulis menſibus tale colloquium publicauit, nomen autem reticuit, dum ipſe teſtetur, ſe nolle obligari ad defendendum laborem ſuum. Per modum colloquii virorum quorundam, qui ſtatis diebus conueniant, libros proponit, horum titulum & contenta recenſet, & quæſtiones quasdam, quæ in iisdem continentur, notatu dignas examinat. Inſeruit etiam integras quasdam relationes, epiſtolas eruditorum, inſcriptiones, nummorum explicationes, deſcriptiones vitarum virorum celebrium, noua litteraria & ſimilia, quæ & ſcitu iucunda & neceſſaria. Singulis menſibus præfecit tabulam æneam, quæ vel nummum, vel curioſum quid continet, atque explicatur in ipſo colloquio. Sane, multum eruditionis colloquiis hiſce teſtatus fuit auctor celeberrimus, atque

que eo præcipue, quod non in nuda solum librorum recensione perstiterit, sed vbique rariores obseruationes alias, quæ multum illustrant, immiscuerit, & hac ratione multum profuerit rei litterariæ. Aduersarios tamen nactus fuit Ioannem Reiskium, occasione oraculorum Sibyllinorum, Casparem Heunischium, occasione recensionis antichiliasmi, Ioannem Christophorum Holtzhausen, occasione epistolæ Ioannis Arndii, Erasmum Francisci, occasione Chronologiæ Ducum Carinthiæ, Danielem Hartnaccium atque alios anonymos, quibus tamen singulis respondet etiam Tentzelius. Continuauit hunc laborem per decennium, quo finito labori finem imposuit. Haut ita pridem SIMON de VRIES aliqua ex Tentzelii Colloquiis, atque ea potissimum, quæ iucunda sunt & curiosa in Belgicum sermonem transtulit, atque obseruationibus quibusdam adauxit.

§. XXX.

Biennium est, cum de nouo opus adgrederetur Tentzelius, quo continuaret quidem menstrua sua colloquia, instituto tamen parumper immutato, Titulus est: *Curieuse Bibliothec, oder Fortsetzung der Monatlichen Vnterredungen einiger guten Freunde, von allerhand Büchern, und andern*

dern annehmlichen Geschichten, allen Liebhabern der Curiositäten zur Ergötzlichkeit vnd Nachsinnen vormahls heraus gegeben durch WILHELM ERNST TENTZELN, *Franckfurt vnd Leipzig 8.* Non dialogorum more incedit, vt antea, sed prout in ephemeridibus solet, post libri titulum, ad ipsius statim progreditur recensionem, ita tamen, vt subinde obseruationes alias intermisceat, rem nummariam hinc inde illustret, inscriptiones atque alia percenseat, quandoque etiam censorem agat. In repositoria hanc Bibliothecam diuidit, ita, vt cuilibet anno repositorium destinaret, hoc in duodecim loculos, secundum menses diuideret, atque iam septimus secundi repositorii loculus prodiit. Neque tamen tantum hæc Bibliotheca Curiosa æstimatur ac colloquia menstrua, cum non tanto librorum præstantiorum adparatu sit instructa, nec etiam tot eruditas contineat obseruationes, prout colloquia menstrua anteriora.

§. XXXI.

Prodiit posthæc Anonymi cuiusdam *Monatlicher iedoch vnmasgeblicher Gedancken über allerhand vorkommende Sachen in der gelehrten Welt, Augustus des 1691 Jahres, von vnterschiedlichen Büchern in allerhand Professionen, gedruckt im Thal 1691. 8.*

Sed

Sed vnicus hic mensis saltim, duabus plagulis constans, fuit editus, facile enim patet, ex libris obuiis, qui recensentur, adplausum non meruisse auctorem.

§. XXXII.

Sequenti anno 1692. prodierunt, *Nouellen aus der gelahrten vnd curiösen Welt, darinnen die Quinte essentz mannichfaltiger Gelehrsamkeit abgehandelt wird, Franckfurt vnd Gotha 1692. 8.* Titulus quidem admodum pomposus est, sed nigrum rubro non respondet. Promisit, quidem auctor, se esse propositurum, quæ ad exquisitam eruditionem faciant, atque, inter hæc, multa de libris tum recentioribus, tum antiquis, sed parum præstitit. Pauca, sunt quæ de libris narrat, & hæc sane maxime cognita: reliqua quæ ex historicis, moralibus & eiusmodi depromta, proletaria, stylus rei non accommodatus. Continuatæ fuerunt hæ nouellæ vsque ad Septembrem, 1697. Nouum interim eiusdem cœpit institutum anno 1693, sub *Parnassi* titulo. Sequenti anno 1694, nomen suum præposuit, auctor GOTTFRIED ZENNERUS, Altenburgensis, & quidem quouis trimestri spatio talem Parnassum edidit sub titulo; *Frühlings - Parnaß, Sommer - Parnaß, Herbst - Parnaß, Winter - Parnaß.* Tra-

ctat

Ɛtat in iisdem varia, curiosa maxime, & noua, quæ in Statu Politico, in negotiis belli aliisque euenerunt, de quibus etiam aliqua edisserit, ea, quæ ad intelligendum magis statum faciunt, adducit. In fine cuiuslibet Parnassi quatuor nouiter editos libros semper proponit, in quibus tamen breuior est, ita, vt hoc institutum potius ad ciuilem statum faciat & noua politica, quam ad litteraria. Continuatus tantum hic Parnassus vsque ad finem anno 1696.

§. XXXIII.

Sunt quidem adhuc ephemerides idiomatis germanici, vtpote IOANNIS RISTII & ERASMI FRANCISCI *Monaths-Vnterredungen*, quæ *Francofurti 1663*, & sequentibus in minori forma prodierunt, primum a Ristio elaboratæ vsque ad Iulium, ab hoc ad Decembrem vsque, a Francisci continuatæ. Verum, in iis tantum pertractantur quæstiones quædam curiosæ. Prodierunt æque *Monathliche Erzehlungen allerhand Curiositäten, Erfurt 1689* 8, sed tantum tres eius partes, Maius, Iunius, Iulius, agentes de rebus quibusdam physicis, prodierunt. Vt taceam *die aufgefangene Brieffe, Historischen vnd Politischen Staats-Mercurium* & eiusmodi Diaria, quæ ad statum rei litterariæ non adeo faciunt, cum pauciores in iisdem recenseantur libri, status politicus & historiæ referantur,

atque

atque aliquæ reſoluantur quæſtiones, ideoque noſtri non ſunt inſtituti.

§. XXXIV.

In ephemeridum litterariarum numero autem habenda ſunt *des Frantzöſiſchen Helicons Monath-Früchte oder getreue Vberſetzungen vnd Außzüge allerhand curiöſer vnd außerleſener Frantzöſiſchen Schrifften von Staats-Welt vnd Liebes-Händeln, wie auch andern moraliſchen, geographiſchen vnd dergleichen Materien, überreichet von TALANDERN, Leipzig 1696. 8.* Auctor ex variis ſcriptis ſatis eſt notus, AVGVSTVS BOSE. Recenſionem ſuſcepit librorum tantum gallicorum, hiſtoricorum, moralium, atque ſimilium, ita, vt in horum recenſione diutius paullo inhæreat, ac alii ſcriptores ephemeridum. Sed etiam ex libris recenſitis, dum ex recenſendi ratione facile patet, has ephemerides non tam eruditis, quam iis, qui iucunda amant, ſcriptas eſſe, quibus etiam poſſunt ſatisfacere. Anno 1696 per menſes ſingulos prodierunt, eodemque finito, adiectus eſt index rerum. Reſtitutæ tamen hæ ephemerides anno 1703, ita, vt non menſtruatim, ſed per trimeſtre ſpatium prodirent, diuiſione facta in *VVinter Quartal, Frühlings-Quartal, Sommer-Quartal* & *Herbſt-Quartal*, quæ per annum 1703 prodierunt.

§. XXXV.

§. XXXV.

Paucos ante annos similem laborem, adgressus est ECCARDVS, Secretarius Hanoueranus, qui ab anno 1700 edidit *Monatliche Auszüge aus allerhand neu herausgegebenen nützlichen und artigen Büchern*, quæ menstrua excerpta *Hanouera* edebantur impensis Nicolai Försteri 8. Ansam sine dubio huic instituto dedit illustris Leibnützius, qui illud etiam, quod facile patet, multum promouit. Proposuit autem sibi auctor libros recensere omnium disciplinarum, ita, vt sola excerpta ex libris faciat, si quid vero vel de ipso auctore, eiusque scriptis aliis, vel circa materiam monendum, obseruationes quædam, textui subiiciuntur. Inseruntur quandoque obseruationes quædam de nummis, aliisque curiosis, quæ ad auctorem transmissæ. Adduntur in fine dies emortuales virorum celebrium, aliaque noua litteraria, in quibus sat multa singularia. Feliciter continuata, hæc excerpta fuere per duos annos 1700 & 1701, Tertius annus 1702, continuabatur quidem ad Nouembrem mensem vsque, non tamen eadem vbique cura & industria ac priores. Auctore enim aliorsum translato, Leibnützio, qui manus præbuerat obstetricantes, Berolinum cedente, per varios continuata sunt hæc excerpta, in quibus pro auctorum diuersitate imparem licet,

animaduertere industriam, obseruationes textui subiectas rariores. Noua litteraria vel omittuntur, vel noua non sunt, tantum ex Nouellis Reipublicæ litterariæ & Treuoltiensium ephemeridibus transumta, ita, vt plane postea hic labor cessaret.

§. XXXVI.

Aliud scriptum in ephemeridum forma cœpit sub titulo: *die gelahrte Welt, oder unpartheyliche Conferentien, worinnen bey Zusammenkunfft einiger vertrauten Freunde nicht allein die curiösen Bücher, welche sowohl in als ausserhalb Teutschlandes heraus kommen, kürtzlich recensiret, besondern auch berühmter Männer Absterben und Lebens-Lauff communiciret wird von Ariste, Franckfurt vnd Leipzig 1700. 8.* Titulus de Instituto statim docebit. Libri in iisdem continentur recentiores, & potissimum tales, qui ab eruditione commendandi, habet etiam recensio suam laudem, in quam insperguntur quædam, quæ ad statum eruditorum faciunt. Facile tamen patet, adparatum librorum nouorum auctori fuisse exiguum, cum altera enim collationum parte desiit.

§. XXXVII.

Sequenti anno prodiit *Altes vnd Neues aus dem Schatz Theologischer Wissenschafften. Wit-*

Wittenberg 1701. 8. Hæc Nov-antiqua auctorem habent omnibus notum, VALENTINUM ERNESTUM LöSCHERUM, olim apud lüterbocenses, nunc apud Dölicenses Superintendentem, cui tamen postea, vt ex titulo patet, alii videntur accesisse. Nouantiqua dicuntur, quia tum recentiora, tum antiqua continent. Per menses singulos prodeunt, ita, vt quiuis mensis contineat duas sectiones: in altera referuntur libri antiqui, exhibenturque obseruationes rariores de nummis, inscriptionibus, fragmentis atque reliquiis Patrum, litteræ Theologorum, acta colloquiorum atque alia, in altera libri & obseruata recentiora. Singula ad vsum Theologicum sunt directa, stylus etiam orthodoxum facile prodit. Initium totius laboris fit cum voto, quale singulis concionibus præmitti solet: in fine cuiuslibet mensis adnectuntur dispositiones euangeliorum in dies dominicos & festa, quæ tamen cum Octobri mense desierunt, sequenti anno 1702 repetitæ, cum ob eas maiori numero distraherentur exemplaria. Proposuit sibi auctor de variis scriptis Atheorum agere, quod etiam in Pomponatii, Agrippæ, Cremonini aliorumque scriptis recensendis peregit. Certe, multa in iisdem proponuntur de controuersiis recentioribus, quæ laudem merentur, commune tamen est iudicium, præconceptis opinionibus nimium in-

dulgere auctorem; alias recensiones non sine næuis esse. Cum autem auctor *der neuen Vnterredungen*, de illis acriter nimis censeret, prodierunt postea 1702, Lipsiæ sub titulo: *Vnschuldige Nachrichten von alten vnd neuen Theologischen Sachen, Büchern, Vrkunden, Controuersien, Veränderungen, Anmerckungen, Vorschlägen vnd dergleichen.* Maxime vero anno 1704 præter excerpta librorum tum antiquiorum tum recentiorum, explicarunt quoque nummos & inscriptiones, contra Atheos & Fanaticos disputarunt, de scriptoribus ecclesiasticis suppositititiis egerunt, historiam rituum & controuersiarum, Chronologiam Biblicam, origines religiosas & phraseologiam Biblicam exposuerunt, acta quædam inedita, & quid in vnionis negotio gestum, tradiderunt. Cum autem nimiam censuram agere viderentur quibusdam, præfatione anni 1705 eius rei rationem & iustitiam reddere conantur. Et cum in ordines siue *Ordnungen* singulas partes diuidant, eiusdem anni non nisi quatuor ordines vidimus.

§. XXXVIII.

Cœpit haut ita pridem nouus labor, qui titulum fert: *Neue Vnterredungen, darinnen sowohl schertz als ernsthafft über allerhand gelahrte und vngelehrte Bücher*

vnd

vnd Fragen freymüthig vnd vnpartheyisch raisonniret wird, vorgestellet von P. S. Q. Lützen vvo König Gustav Adolph von Schvveden tod geblieben 1702. 8. Auctorem plerique norunt patria Noribergensem, nunc vero apud Halenses degentem, N.H.G. De libris non solum differit, sed etiam rebus obuenientibus, immo de singularibus opinionibus, quas tamen sæpe tangit potius, quandoque acute perstringit, quam declarat. Libertate nimia iudicat de viris etiam claris, quos non excuso omnes, censuram tamen non adprobo. Stylus quo vtitur satyricus, ingenio auctoris & temperamento est conformis. Sed desiit cum Martio mense hoc institutum, cum bonis omnibus minus probaretur. Certe, sentiendum est libere, neque tamen hæc sentiendi libertas in abusum verti debet. Notare licet vitia & præconceptas eruditorum opiniones, omnis tamen abesse debet acrimonia. Prodiit autem contra hunc communem censorem, eundemque rigidum, *der eröffnete Ianus-Tempel oder vnuermuthlich entstandener Feder-Krieg bey Gelegenheit des gar zu hitzigen Ianuarii, Ranstadt auf dem Wege nach Lützen 1702. 8.* Propositum auctoris potissimum est, nimiam censendi libertatem notare, viros eruditos, quos perstrinxerat ephemeridum auctor,

excusare, & Ioannem Gröningium. cuius dogmata de iure naturæ impugnauerat, defendere.

§. XXXIX.

Taceo iam obseruationes historicas Hamburgensium, *Historische Remarquen*, quæ ab anno *1699*, prodeunt *Hamburgi* 4. Auctorem istæ habent PETRVM AMBROSIVM LEHMANNVM, ita, vt per singulas hebdomades plagula vna prodeat, in quibus semper etiam libri recentiores editi indicantur, & de controuersiis eruditorum quandoque agitur. Sed cum institutum potius sit in explicandis nummis, Germanicis præsertim, genealogiis principum & illustrium, atque obseruationibus rerum hodie obuenientium, hic studio eas prætermittimus, licet non possumus non, quin laborem elegantissimum adprobemus.

§. XL.

Alias in Germania habemus ephemerides Gallico sermone editas. Primæ fuerunt *Ephemerides Sçauantes*, *Hamburgi* editæ *1686. 4*, quæ tamen in ipso ortu suo statim fuerunt suppressæ, de quibus iam supra §. XIII. fuit actum. Paucos ante annos prodiit, *Nouueau Iournal des Sçauans dresse à Berlin par M. C. à Berlin 1696. 8.* Cœpit hoc anno 1696, & per annum 1697 & 1698 fuit continuatum. Auctor est STEPHANVS CHAUVIN, vnus ex

ex Gallis exulibus. Recenſet in iisdem libros varii commatis, in ſola tamen recenſione, quæ ſatis fida eſt, occupatus, ſine adiectis obſeruationibus. In fine cuiuslibet menſis adnectuntur aliqua noua litteraria, ex quauis terrarum parte, Germanica tamen & Gallica potiorem partem faciunt, & plerumque vel in notitia edendorum, vel breui quadam recenſione iam editorum ſcriptorum conſiſtunt.

§. XLI.

Dani poſt Germanos eundem laborem adgreſſi, quorum *acta Medica Hafnienſia*, obſeruationes, eruditiſſimasquidem, medicorũ celeberrimorum, præcipue Danorum continent, nec etiam iſtæ ſolum in mathematicis, anatomicis & medico-phyſicis conſiſtunt, ſed etiam hiſtoricas, aliaque curioſa continent: cum tamen libros recenſere ſibi non propoſuerint, non tam ad inſtitutum noſtrum faciunt. Collecta autem iſta per THOMAM BARTHOLINUM annum 1671 & 1672 continent, atque prodierunt *Hafniæ 1683. 4*, alterum volumen acta anni 1673, tertium & quartum anni 1674, 1675 & 1676. Quintum & vltimum anni 1677, 1678 & 1679, morte vero Bartholini poſthæc fuere finita, neque amplius continuata.

§. XLII.

Apud Belgas primum cœpit *Mercu-*

re Sçavant, siue Mercurius eruditus, dum anno 684 mensibus Ianuario ac Februario duæ sectiones eiusdem prodirent. Auctor putabatur primum *Petrus Bælius*, qui tamen de eo, monito, mensi Majo 1684 nouorum Reipublicæ litterariæ se excusat, se neque in Mercurio hocce edendo neque dirigendo, partem habere adfirmans. Hic autem auctores nominat NICOLAUM de BLEGNY, ducis Aurelianensis chirurgum & GALTERIUM, medicum Niortensem. Hoc interim certum, quod cum desineret hic Mercurius cum altera sectione mense Februario, hoc ansam daret Bælio, vt cum Martio suas inciperet ephemerides, quare cum iisdem etiam sæpius binæ istæ Mercurii sectiones fuerunt diuenditæ. Neque tamen hunc Mercurium adprobat Bælius, ratus, quod iniqui sæpe sint auctores in viros etiam illustres.

§. XLIII.

Post hunc, PETRVS BÆLIVS edidit nova reipublicæ litterariæ, quorum tomus I. hoc titulo prodiit: *nouuelles de la Republique des lettres, mois de Mars 1684, non fumum ex vulgore, sed ex fumo dare lucem, à Amsterdam 1684. 12.* Auctor quidem nomen suum reticuit, in mense Martio tantum Tomi III. hæc verba adiecit *par le Sieur B. Professeur en Philosophie & en Histoire, à Rotterdam*, quæ tamen a mense Martio 1687, iterum omittuntur. Adpellantur

tur ista a Beughemio *Nouitates Reipublicæ litteraria*, ipse tamen Bælius in epistola sua ad Theodorum Iansonium ab Almelouen, maluit adpellare *excerpta reipublicæ litterariæ*. Cœperunt hæc excerpta a Martio mense anni 1684. & continuata sunt a Bælio vsque ad Februarium 1687. Ob febris autem malitiam ipse hunc laborem aliis derelinquere coactus fuit: & quidem ex verbis præfationis mensis Martii *d'habiles gens les ont faites pour lui, & continuerent autant de tems que cela sera necessaire*, concludimus, plures huic labori incubuisse, neque tamen, vt ex monito præfixo adparet, Bælius vllam partem habuit. Mensis September autem vnicum tantum habuit auctorem, quod etiam de reliquis dicendum, nisi quod aliqua inserta, quæ ab aliis ad bibliopolam fuerant transmissa, quæ sub titulo Memoriarum adparent, atque ita fuerunt continuatæ vsque ad Aprilem 1689, quo desierunt. Ipse auctor, qui a morbo Bælii continuationem suscepit, se prodit IACOBVS BERNHARDVS, in præfatione Ianuarii 1699, qui se quinque posteriora volumina composuisse dicit. Per menses singulos prodierunt hæc excerpta, atque vberiorem librorum continent recensionem, adiecto tamen catalogo librorum, quibus singulis breuis vel relatio vel adnotatio subiungitur. Sex tomis constant, vnicuique adiectus est index. In ipsa

recensione hæc seruatur ratio. Recensentur libri cuiuslibet disciplinæ atque idiomatis, excepto Germanico atque Belgico, prolixe satis, præmissa semper breui præfatione, qua de libro vel auctore disseritur. De controuersiis Theologicis rarius quid tangitur, nec habent vnde querantur pontificii, licet ipse Bælius reformatæ religioni addictus, *neque enim* ait, *de religione hic, sed de scientia & eruditione sermo est.* Intermiscet quandoque auctor integras orationes atque relationes, dissertationes, explicationes locorum vexatorum, nummorumque elogia, vitasque virorum eruditorum. In Tomo primo censet & notat vitia atque errores eruditorum, non sine sale, quod in tomis sequentibus rarius fit. Ipse tamen Bælius, errores suos vel vltro, vel admonitus emendauit, ita, vt bene de his excerptis iudicet Morhofius polyhist. p. 181. *magno illa studio ac industria congesta fuerunt, sed sine aliqua censendi audacia.* Hanc enim vti diximus, paullatim remisit, & certe, vbi censet postea, non sine iucunditate id facit. Auctor Mercurii politi, *Mercure Galant* mense Nouembri anni 1684 testabatur, se insertuturum esse responsiones auctorum, qui se defendere velint contra Bælium, ab erroribus inculpatis. Hoc sibi Bælius in præfatione Ianuarii 1685 non displicere dicit, si modo abstineant ab iniuriis, nec degenerent in satyras.

Sty-

Stylus autem quo ipſe Bælius vtitur, eſt nitidisſimus, atque ad propoſitam materiam maxime accommodatus, quem omnes mirantur, laboremque omni eruditione refertisſimum adprobant. Nactus tamen fuit aliquos aduerſarios, qui vel durius quædam in ſe dicta putarent, vel alia notarent, contra quos ſe vel excuſat, vel defendit.

§. XLIV.

Poſtliminio quaſi hæc excerpta reduxit IACOBVS BERNHARDVS, inuitatus a Bibliopola. Hic enim denuo *Nouuelles de la Republique des lettres* cœpit cum Ianuario menſe anno 1699, idque hoc fine, vt Bælii inſtitutum continuaret. Bælii veſtigia in omnibus ſe monet eſſe ſecuturum, neque tamen ſtylo, nec etiam recenſione Bælio in omnibus eſt æquiparandus. Accurata quidem eſt recenſio, non vero tam iucunda facta per interſperſas obſeruationes, ac Bælius fuerat ſolitus. Noua litteraria quæ adiecta, ex Anglia potisſimum, Gallia atque Belgio ſuam laudem habent & multa continent notatu digna. De Germanis rarius quid habet, quod commercii litterarii defectum arguit multa multos nactus eſt Bernardus, contra quos ſubinde ſe defendit. Per menſes ſingulos prodeunt atque adhuc continuantur. Semeſtri quouis index rerum adiicitur. Intermedios quidē annos ab 1689 ad 1690 adhuc ſe eſſe ſuppleturum promiſit, neque tamen præſtitit.

§. XLV.

§. XLV.

Post hæc excerpta prodiit *Histoire des Ouurages des Sçauans, par Mr. B. Docteur en droit, mois de Septembre iusqu' au Decembre, à Roterdam 1686. 12.* Auctor est HENRICVS BASNAGIVS, Iacobi, quem antea cum Iunckero auctorem putaram, frater. Occasionem huic labori sibi dedisse morbum Bælii, ipse auctor profitetur. Cœpit autem eundem mense Augusto 1687, atque continuauit vsque ad 1688, ita, vt singulis primum mensibus aliquot plagæ ederentur, post ab anno 1689, tribus mensibus coniunctim editis, atque adhuc continuatur. Menses in articulos certos distincti, ita, vt quolibet articulo liber contineretur, vltimo articulo noua semper continentur litteraria, in quibus multa reperiuntur singularia. Additus cuilibet mensi index materiarum est, & quolibet semestri vberior, iuxta ordinem alphabeti. Extendit autem se recensionis campus ad cuiusuis generis libros, eodem fere ac Bælius instituto, ita, vt præmittat semper quæ de auctoris vita & reliquis scriptis memoratu digna, inter quæ etiam obseruamus aliqua rariora. Intermiscet quandoque aliquas obseruationes mathematicas atque similes, atque non minus inter doctos quoque ephemeridum scriptores est numerandus. Aduersarios varios fuit nactus, quibus etiam hinc inde in ephemeridibus respondet.

§. XLVI.

§. XLVI.

Ad horum imitationem, siue potius æmulationem, prodiit *bibliotheca vniuersalis & historica, Bibliotheque vniuerselle & Historique, à Amsterdam 1686,12.* Promiserant auctores singulis mensibus sex aut septem excerptorum plagas publico dare, quod etiam primo anno præstiterunt, ita, vt quatuor mensibus absolutis, Tomus vnus euulgaretur, quod etiam primo anno 1686 factum, qui tribus tomis absoluitur. Reliqui anni in quatuor tomos diuisi, tribus mensibus semper iunctim editis, adfixo cuilibet tomo indice, nisi quod XVI & XVII tomus vnicum tantum indicem habeant. Auctores Bibliothecæ satis noti sunt IOANNES CLERICUS & IOANNES CONRADUS DE LA CROSE. Ille quidem Ebrææ Græcæque linguæ inter Remonstrantes Amstelodamenses Professor, hic, ex Gallia exul, post Berolinum delatus. Iuncta primum opera hunc laborem adgressi sunt, vsque ad Tomum IX, in quo sua esse quæ a p. 1. ad 291, extant, ipse testatur Clericus, reliqua Dni de la Crose. Tomum IX anni 1688, solus confecit de la Crose, Tomum XIII. neuter composuit, præter articulum VIII & XV, qui de la Crose est, nomen vero auctorum non aperitur in præfatione. Tomus XV, & reliqui solum Clericum auctorem habent,

habent, vti ipse præfatione Tomi XV. monet. Licet testetur Iunckerus p. 226, fassum esse ipsum Clericum, amico cuidam in Batauis versanti, se abdicasse hunc laborem, & tradidisse Doctori cuidam iuris, se melius collocare posse tempus in edendis operibus aliis, adserentem. Atque sic continuata fuit hæc Bibliotheca XXV. Tomis vsque ad mensem Martium 1693, quo desiit. Tractat autem in eadem auctores, libros cuiusuis generis atque idiomatis, ex quo etiam tituli ratio adparet, cur vniuersalis & historica dicta, satyras autem non recenset. Potius tamen æstimanda est ex recensione librorum Philosophicorum, ecclesiasticorum & Theologicorum, quam medicorum atque Mathematicorum. In recensione librorum breue præmittunt exordium & controuersias, si qua opus est, plenius exponunt, suasque hinc inde inserunt meditationes criticas. Et licet se ab omni censura abstinere velle promiserint, nihilominus videas sæpius illos partem aliquam sumere, & multa notare in Lutheranis præcipue, cuius rei plura exempla adducit Iunckerus p. 231. & seqq. Hinc etiam varios experti fuerunt aduersarios, Puffendorfium, Capellum, Harduinum, Richardum Simonem, aliosque, qui vel se contra auctorum iniurias defenderent, vel eorundem errores notarent, quos quandoque moniti

emen-

emendarunt. Nec tamen eundem adplausum adepta fuit hæc Bibliotheca, ac reliquæ ephemerides

§. XLVII.

Post hanc, PETRVS RABVS Belgico idiomate talem Bibliothecam adornauit, cui titulus *Boeckzaal van Europe t' Rotterdam 1692. 4.* Cœpit hic librorum index Iulio mense eiusdem anni, vt singulis duobus mensibus nouus prodiret, atque continuatus fuit vsque ad Iunium 1701 *Roterodami apud Petrum van der Slaart.* Ast, cum auctori cum bibliopola ob pretium non solutum lis esset orta, alium Bibliopolam elegit Roterodami. *Barent Bos,* qui impetrato a Belgii Ordinibus priuilegio denuo eiusdem anni 1701 ephemerides, præposito etiam Rabi nomine, quod antea publice non comparuerat, inde a Ianuario edidit, titulumque fecit *Twee Maandelyke Vittreksels.* Sic continuatum eodem titulo diarium vsque ad Iunium 1702. Verum cum eodem anno mortuus esset Rabus, sub initium sequentis anni WILHELMVS SEWEL institutum continuauit, eodem titulo. Hoc tamen anno 1705 reuocatus est primus titulus *Boeckzaal van Europa.* Singuli anni in tomos duos diuiduntur.

§. XLVIII.

Prodiit posthæc *Bibliotheca librorum nouorum* collecta a LVDOLPHO NEOCORO,

Tra-

Traiecti ad Rhenum 1697. 8. Cœpit illa mense Aprili 1697, hoc instituto, quod ipse auctor in præfatione explicat: *edetur ergo imposterum alternis semper mensibus Bibliothecæ nostræ pars, nouem plus minus plagulis constans, in eaque recensebuntur non solum libri, qui hic in Belgio edentur, sed etiam, qui aliis ex locis huc importabuntur.* Recensionem facit accurate satis librorum rarissimorum, & in nostris oris sæpe incognitorum, nummos etiam quandoque explicat, & in fine cuiuslibet partis catalogum librorum nouorum subnectit, in fine Tomi I, quem cum Septembri claudit, indicem materiarum. Rarius ipse iudicat, nisi in caussa reformatæ religionis contra Catholicos, de quo etiam nactus fuit aduersarios. Tomus secundus & tertius Neocorum & HENRICUM SICKIUM auctorem præfert & *1698* prodiit, quartus & quintus qui solum Sickii nomen, in patriam abeunte Neocoro, habet, *1699* Neocorus autem postea in Angliam rediit, vbi nunc in Suida edendo omnem curam impendit atque industriam, licet multi essent, qui remoras iniicerent.

§. XLIX.

Haut ita pridem per IOANNEM CLERICVM edita est *Bibliotheque choise, à Amsterdam 1703. 12.* Hæc bibliotheca selecta non tam continuatio est prioris, quam nouum potius institutum. Quippe non solum in recen-

recensendis nouis libris occupatus est, sed proposuit sibi publico dare analysin librorum, quos iudicabit esse meliores, siue antiqui sint, siue recentiores, ita, vt quouis semestri spatio vnum volumen octo & decem plagularum publicetur, quorum septem iamdum fuerunt edita. Laudandum omnino est institutum, quod æque sibi proponat libros antiquiores, quod in reliquis ephemeridibus deest.

§. L.

Vltimum, quod apud Belgas prodiit, diarium, inscribitur *Journal Politique, Litteraire & galant, à Amsterdam, chés Louis Renard 1705. 12.* Ianuarium saltim vidimus, cuius præfatio de instituto docet. Dicit enim auctor, se explicaturum esse numismata, inscriptiones & monumenta recentiora, inserturum varia parlamentorum arresta, elogia hominum illustrium, aliaque quæ vtilia sint atque iucunda. Adiicitur catalogus librorum recens editorum. Continuationem non vidi, videtur tamen, quod bibliopola hac hedera voluerit vti, qua non solum catalogum librorum suorum diuenderet, sed etiam ipsos libros, cum potiorem partem faciat Catalogus.

§. LI.

Tandem, vltimo loco consideranda veniunt *Noua litteraria Heluetica, collecta* a IO-

ANNE IACOBO SCHEUCHZERO, Medicinæ Doctore, atque edita *Tiguri 1702. 8.* Auctor in præfatione dicit, aliorum ſtudio ſe motum, vt ad noua litteraria æque animum adplicaret, limites tamen patriæ ſe non eſſe egreſſurum. Profitetur autem, ſe non relaturum eſſe duntaxat libros magnæ molis, ſed ſtudio deſcenſurum eſſe ad ipſas diſputationes, conciones, libellos quoscunque, qui Heluericum ſentiant prelum, vel alibi extra patriam, auctoribus Heluetis publicæ luci dentur, neque omiſſurum ſe eſſe eruditorum, qui obeunt fata, honores & vitam. Hunc laborem non ſolum continuaturum ſe promittit, ſed etiam omnes inuitat eruditos Heluetos, vt catalogum editorum vel edendorum ad ipſum transmittant, obſeruationes etiam hiſtorico-naturales, quas inſerturum ſe pollicetur. Addit, ſe defectum, ſi quis occurrat, ſuppleturum recenſione Manuſcriptorum, quæ hinc inde in bibliothecis lateant, rariorum, aliarumque obſeruationum Miſcellanearum. Scriptores autem ſecundum patriam diſtinguit, horumque ſcripta breuiter recenſet, addito in fine catalogo vel editorum vel edendorum. Eundem laborem continuauit anno 1703, ſed hoc ipſo non niſi indicem exhibuit ſcriptorum ab Heluetis editorum. Sane, multa notitia Helueticorum ſcriptorum inde petitur, ſi modo non ſingulæ conciones fune-

funebres & ſimiles fuerint additæ, id quod tamen pro Heluetis potius, quam exteris factum fuiſſe videtur.

§. LII.

Addimus hiſce ephemeridibus CORNELII a BEUGHEM labores. Hic enim præter Bibliothecas certarum tantum diſciplinarum ante iam memoratas, & Galliam eruditam, edidit quoque *Adparatum ad hiſtoriam litterariam nouiſſimam*, cuius quatuor conſpectus iam prodierunt. Primus *Amſtelodami 1689. 12.* Alter *1694. 12.* Tertius *1699. 12.* Quartus *1701. 12*, in hiſce exhibet diſpoſitionem harmonicam ſcriptorum operumque, quorum ſummæ & contenta in actis & ephemeridibus eruditorum vniuerſæ fere Europæ exhibentur. Index igitur eſt ordine alphabetico compoſitus omnium ſcriptorum, qui in ephemeridibus recenſentur, ab anno 1665 ad 1695, indicato ſemper loco, vbi recenſeantur. Illis igitur adprimis eſt vtilis, qui ephemerides posſident, æque & aliis, vt exinde cognoſcant recentiora ſcripta ab aliquo tempore edita, cum integer libri titulus ſub quouis auctore adducatur, aliqua etiam de auctoris ſtatu, ſed breuisſime.

CAPUT SEPTIMUM.

DE SCRIPTORIBUS VITARUM.

§. I. *Bina excerpta sunt necessaria, altera librorum, altera vitarum atque elogiorum.* §. II. *Excerpta de vitis quo modo fieri debeant.* §. III. *Quidnam in vitæ descriptione obseruandum.* §. IV. *Biographi Generales ex Germanis & Heluetis.* §. V. *Biographi Generales ex Gallis.* §. VI. *Iudicia Thuanæa & scriptores, qui hæc collegerunt.* §. VII. *Batesii vitæ selectæ.* §. VIII. *Biographi Generales ex Italis.* §. IX. *Phil. Labbei & Antonii Teisserii Bibliotheca Bibliothecarum.* §. X *Scriptores de vitis Germanorum in genere.* §. XI. *Scriptores de vitis Germanorum in prouinciis.* §. XII. *Scriptores de vitis Gallorum in genere.* §. XIII. *Scriptores de vitis Gallorum in prouinciis.* §. XIV. *Scriptores de vitis Italorum in genere.* §. XV. *Scriptores de vitis Cremonensium Romanorum, & Bononiensium.* §. XVI. *Scriptores de vitis Florentinorum & Ligurum.* §. XVII. *Scriptores de vitis Veronensium, Brixiensium, Ferrariensium & Parmensium* §. XIIX. *Scriptores de vitis Patauinorum, Perusinorum*

rum & Fulginensium. § *XIX. Scriptores de vitis Neapolitanorum, Venetorum, Siculorum & Sabaudorum.* §. *XX. Scriptores de vitis Hispanorum.* §. *XXI. Scriptores de vitis Belgarum.* §. *XXII. Scriptores de vitis Anglorum.* §. *XXIII. Scriptores de vitis Suecorum, Danorum & Polonorum.* §. *XXIV. Scriptores de vitis Pontificum, qui scriptis sunt clari.* §. *XXV. Scriptores de claris viris ex Societate Iesu.* §. *XXVI. Scriptores de claris viris ex ordine Dominicanorum.* §. *XXVII. Scriptores de claris Augustinianis.* §. *XXVIII. Scriptores de claris Carmelitis, Carthusianis, Cistercienſibus & Franciscanis.* §. *XXIX. Scriptores antiqui de vitis Scriptorum ecclesiasticorum.* §. *XXX. Scriptores de iisdem recentiores.* §. *XXXI. Scriptores de vitis Theologorum.* §. *XXXII. Scriptores de vitis Ictorum, e quorum scriptis Pandectæ sunt congestæ.* §. *XXXIII. Scriptores de vitis Ictorum recentiorum.* §. *XXXIV. Scriptores de vitis Medicorum.* §. *XXXV. Scriptores de vitis Philosophorum veterum.* §. *XXXVI. Scriptores de vitis Philosophorum recentiorum.* §. *XXXVII. Scriptores de vitis Historicorum.* §. *XXXIIX. Scriptores de vitis Philologorum.* §. *XXXIX. Scriptores de vitis poëtarum.* §. *XL. Scriptores de vitis Pictorum, Sculptorum.*

§. I.

Bina autem habeamus rei litterariæ excerpta: altera librorum, altera vitarum atque elogiorum. In librorum excerptis, iustius erit, si quis impressa quadam introductione ad hanc vel illam disciplinarum, pro ordine litterario disposita, vti possit, tunc enim multo labore, quem alias in titulis disponendis, impendere necessum habemus, possumus supersedere. Immo, facilius nobis erit, libros, qui in ista introductione non memorati, vel nouiter editi, addere, quo ipso, nobis non sentientibus, accuratam non solum, sed etiam perfectam adipiscimur notitiam. Adeamus igitur frequenter Bibliothecas & Bibliopolia, adnotemus ad suas classes libros selectiores, excerpamus & continuemus, quæ necessaria. Præiuimus hac in parte in Bibliotheca Iuridica, Historica & Philosophica.

§. II.

Quantum ad excerpta de vitis, multi quidem vsus esset, si Opus Biographicum haberemus, in quod congestæ vitæ eruditorum, quotquot possunt haberi, & quæ ad litterariam notitiam faciunt. Hoc tamen cum destituti, aliorum nobis vsus superest. Ad quotidiana quidem excerpta de vitis erudito-

ditorum, vti possumus GEORGII MATTHIÆ KöNIGII *Bibliotheca Veteri & Noua*, quæ *Altdorfi* prodiit *1678. f.* Hæc, licet perfecta non sit, cum tamen ordine alphabetico sit disposita, nobis hoc modo poterit inseruire, vt inserta charta munda, ad eandem suo loco adnotemus, si quid reperiamus notatu dignum ad vitam & scripta clarorum virorum.

§. III.

Disceptatur adhuc inter eruditos, an in vitæ descriptione etiam minimorum recensioni sit indulgendum. Damnauit illam Maresius lib. II ep. V & XLIV, adprobauit Morhofius lib. I cap. XIX, qui ex eo laudauit Camerarium, quod in vita Melanchthonis ne quidem somnia notabilia, ac minima quædam præsagia, ostenta atque omina omiserit. Verum, licet non negligenda sint omnia, neque tamen nimis scrupulosum esse decet in vita describenda. Quæ enim vsum non habent in re litteraria, nec fata sunt singularia, illa sunt omittenda. In vitarum descriptionibus, scitu maxime sunt necessaria patria & parentes, ingenium, mores & animi caracteres, præceptores, studiorum progressus, gradus & dignitates, vxor, & breuibus descripta rei litterariæ administratio, mors & liberi. In hisce enim reperimus, quæ vel imitemur, vel aliorum periculo admoniti vi-

V 4 te-

temus. Quod si vero vel puerilia singula, [ni etiam in illis grauius quid reperiamus] vel minutissima quæuis magna cura adnotemus, tædiosum id non solum reddet lectorem, sed nostrum etiam laborem inutilem. Verum exemplar vitæ descriptæ præbuit PETRUS GASSENDUS in *vita Peirescii*, quæ prodiit *Hagæ 1631. 12.* Hic enim, prout primus fere inter litteratores Gallos suæ ætatis adpellari meruit, multum contulit ad litterariam rem promouendam. Quare etiam in eius vita singularia continentur multa, quæ ad statum rei litterariæ, antiquitates, nummos, & philologica alia, physica item & moralia faciunt. Elegantissima itaque vitæ est descriptio. Edidit idem Gassendus vitam Tychonis Brahæi, Georgii Purbachii, Ioannis Regiomontani & Nicolai Copernici, in quibus animaduertimus multa singularia, quæ ad Mathesin & Astronomiam faciunt.

§. IV.

Licet autem vniuersale opus Biographicum non extet, multi tamen reperiuntur Biographi, qui plures eruditorum vitas congesserunt, de quorum selectu aliqua erunt monenda. Inter primos, qui tale quid tentarunt mihi videtur THEODORUS BEZA. Huius extant *icones, siue veræ imagines virorum doctrina illustrium, cum eorum elogiis*. 1558. 4.

Ve-

Veritatis plerumque Confessores sunt, quorum icones Betza expressit, vitæ tamen descriptio breuis est, & prout titulus habet, plerumque consistit in elogiis. Non nisi imagines cum distichis, elogia continentibus expressit NICOLAUS REUSNERVS, cuius prostant *icones virorum litteris illustrium, Argentorati 1597. 8.* Secutus illum CASPAR CONRADI, qui in *Prosopographia Metrica* virorum illustrium vitas distichis singulis designauit, *Francofurti 1615. 8.* Ex recentioribus IOANNES ANDREAS QUENSTADTIUS *dialogum de patriis illustrium doctrina & scriptis virorum* edidit *Wittebergæ 1691. 4.* sed iamdudum adnotarunt eruditi, multos næuos geographicos potissimum, in eodem contineri: secundum patrias scriptores distinguit, sed de statu illorum breuis est & parum accuratus. Maiori cura simile conatus fuit PAULUS FREHERUS in *Theatro virorum eruditione clarorum*, quod *Noribergæ 1688. f.* prodiit, sed multis næuis scatet. Congessit vitas ex Melchiore Adami, vitis Professorum Leydensium, Marpurgensium & similibus, atque hæc accuratiora esse solent, quibus sæpe, etiam catalogum scriptorum addit, sed mancum & iniustum. Reliqua plerumque desumta ex programmatibus funebribus, quæ tamen parum accurata. Immo nullum selectum scriptorum habet.

Freherus, cum sæpe minus clarorum scriptorum vitas prolixius tradat, de viris celeberrimis vel parum vel nihil habeat, in multis nimium labatur. Cœpit haut ita pridem pseudonymus quidam, ADOLPHUS CLARMUNDUS, *vitas clarissimorum in re litteraria virorum* describere, atque primum triginta viros egregie eruditos, horumque statum germanico idiomate descripsit *Witteberga 1703. 8.* Laudandum non solum est institutum, sed etiam ipsa tractatio, in qua reperimus singularia multa, haut vbiuis cognita. Licet negandum non sit, irrepsisse etiam næuos perplures, inter quos tamen, quod coniectari facile licet, sphalmata quædam reperiuntur. Auctorum etiam scripta potiora exhibet, atque de iisdem tum ex suo, tum ex aliorum ingenio iudicat, secutus in multis Schurtzfleischium, licet hinc inde plura adhuc scripta, quæ omisit, possint addi. Illud quoque laudandum, quod remittat semper ad scriptores ex quibus sua hausit, vt eo meliorem fidem habeant. Sub initium icones præmisit, qui parum sunt accurati. Altera atque tertia pars *VVitteberga 1704. 8* prodiit. Quarta & vltima pars, adiecto indice, *VVitteberga 1705. 8.* Licet in iisdem non vbique parem adhibuerit industriam. Extat quoque HENNINGI WITTENI *Diarium Biographicum*, in quo Scriptores seculi XVII præ-

præcipui, iuxta annum diemque cuiusuis emortualem, cum ſcriptis eorum editis recenſentur, prodiit *Gedani 1688. 4* & tomus ſecundus *Rigæ 1691 4.* Sed nihil præter ſtatum ſcriptoris, eundem quandoque erroneum, & catalogum ſcriptorum parum accuratum, adfertur.

§. V.

Ex Gallis ANDREAS THEVETVS, Hiſtoriographus Galliarum regis, librum ſcripſit hoc titulo: *Hiſtoire des plus illuſtres & Sçavans hommes de leurs ſiecles, tant de l'Europe, que de l'Aſie, Afrique & Amerique avec leurs pourtraits en Taille-douce tirés ſur les veritables originaux, à Paris 1584. f* atque ex iterata editione *à Paris 1695. 12 8 Tomis.* Plures Patrum, Imperatorum, Philoſophorum veterum, qui præ aliis eminent, vitas deſcribit. Incipit ſtatim a Dionyſii Areopagitæ, quem primum Gallorum apoſtolum dicit, vulgari errore. Huius autem imaginem ſe ex Athenarum vrbe tranſumſiſſe tradit. Turcicorum etiam, Perſarum & Ægyptiorum Sultanorum vel Heroum vitas delineat, vix vnius atque alterius eruditi inſerta, atque in his plures errores commisſi. Scilicet, multam ſibi, variis in Græciam, Conſtantinopolim atque alias terrarum partes notitiam adquiſiuerat, diuerſos etiam virorum illuſtrium icones & ſtatuas delineauerat, multos quoque nummos,

nummos, imaginibus virorum illuſtrium inſignitos adquiſiuerat. Horum itaque vitas deſcripſit, ſed illas non a capite ad calcem perducit; ſæpius plura proponit elogia, quam vitæ ſingularia. Neque enim omnem Heroum ſtatum exponit, ſed illa ſaltim quæ ipſi videbantur. Mores quoque & faciei notas exprimere conatur. Inter hæc multa ſunt, quæ parum accurata, licet & quandoque reperiantur, quæ notatu ſint digna. Abundat figuris æneis virorum, quorum vitæ exponuntur, quæ ſecundum originalia dicuntur efficta, licet adeo nitidæ non ſint. Editio altera priori eſt locupletior. Secutus Theuetum fuit IOANNES PAPIRIUS MASSONUS, cuius *elogia* e muſeo Ioannis Baleſdens prodierunt *Pariſiis 1683. 8* duabus partibus. Prima horum elogiorum pars vitas continet Imperatorum, Regum, Ducum, aliorumque inſignium heroum, ſuperioribus ſeculis virtute bellica maxime illuſtrium, in quibus multas Heroum Romanorum vitas explanat. Secunda parte illuſtrium & eruditionis laude clarorum virorum vitas concinnauit ſæpe eleganter, ita, vt originem, mores & vitia notaret, nec raro tamen iniquius, vbi de Proteſtantibus agit. Ad Gallos referimus etiam IANUM IACOBUM BOISSARDUM, Veſuntinum. Hic *Bibliothecam* edidit, in quinque partes diſtinctam, in qua virorum doctri-

na

na illuſtrium vitæ exhibentur, adiectis iconibus. Huius pars prima *Francofurti ad Mœnum* prodiit 1597. 4. Altera & Tertia 1598, Quarta 1599, Quinta 1628. 4. Effigies exhibet virorum doctorum, quæ tamen, vti eruditi iudicant, ad viuum factæ non ſunt, addita breui vitæ fatorumque deſcriptione. Et licet quidem circa eorum ſcripta minus ſit ſollicitus, habet tamen circa vitæ fata, quæ notanda. Prodiit poſt hæc, idem opus ſub titulo: *Bibliotheca Chalcographica illuſtrium virtute atque eruditione in tota Europa virorum, Francofurti 1636 & 1650. 4.* Hæc ſolas exhibet virorum doctorum effigies, ſine vitæ deſcriptione, additis tamen ſub imaginibus diſtichis, quæ, iudice Halleruordio in Bibliotheca ſua curioſa, raro arguta, vtplurimum inſipida. Sextam huic Bibliothecæ partem adiecit SEBASTIANVS FVRCKIVS, Septimam octauam & nonam vero CLEMENS AMMONIVS iunior, qui & in præfatione ſeptimæ partis, ſeu ſecundæ continuationis ex his omnibus perfectum aliquod opus promittit, ſecundum cuiusque facultatis ſeriem concinnatum, in quo ſe exhibiturum promittit omnes omnium ætatum, omniumque facultatum viros, ſapientia, prudentia atque litteris conſpicuos, ad viuum expreſſos, cum vitarum deſcriptionibus & eorundem lucubrationibus, ad quam rem lectorum implorat

opem:

opem: ſed vel fatum, vel alia quæuis præuertere propoſitum, prout Tomo IV obſeru. Halenſium iam demonſtraui. ISAACVS BVLLIARTVS Gallico idiomate ſcripſit *Academiam ſcientiarum, Amſtelodami 1683. f. 2 vol.* Hac non ſolum imagines, ſed etiam vitas & elogia hominum eruditorum, qui ab aliquot ſeculis claruerunt, refert, magno potius adparatu & ſplendore, quam vſu.

§. VI.

IACOBVS AVGVSTVS THVANVS ad finem cuiuslibet libri Hiſtoriarum, ſcriptores atque viros claros ſingulis annis emortuos adnectit, horumque vitas breuiter, ſed iuſte exponit. Cum autem iſta in magno & ſumtuoſo opere continerentur, ſeorſim primum excuſa ſunt *Elogia virorum ſuperiore & noſtro ſeculo eruditione & doctrina illuſtrium atque memorabilium, quæ Hiſtoriæ ſuæ inſeruit Thuanus, Francofurti 1636. 4.* Poſtea GERARDVS von STöCKEN *Thuanum enucleatum* edidit *Helmſtadti 1656. 4,* qui plenior adhuc eſt, atque in quinque diſpeſcitur partes. Prima pars viros continet, dignitate, natalium ſplendore aut rebus bene geſtis illuſtres. Secunda pars viros, ſcientiis & artibus claros. Tertia viros laudatos. Quarta deſcriptiones regionum, vrbium, inſularum, gentium. Quinta prælia, aliasque res notatu dignas

cum

cum vita Thuani. Sic etiam prodierunt *elogia Thuanæa, Londini 1671. 8.* Idem Gallico idiomate peregit ANTONIUS TEISSIERUS. Hic enim edidit *Les eloges des Hommes Sçavans, tirés de l' Histoire de M. de Thou, avec des additions contenans l' abregé de leur vie, le iugement, & le Catalogue de leurs ouvrages, à Geneve 1683. 12. 2. vol.* Scriptores eo ordine, quo in Thuano occurrunt, exponit, ita, vt ipsius verba gallico idiomate exprimat, atque per aliquas additiones illa ex aliis scriptis plenius illustret, & plerumque Scriptorum catalogum adiiciat. Prodierunt Ei. *nouvelles Additions aux eloges des hommes savans, tirés de l' Histoire de Mr. de Thou, à Berlin 1704. 12.* Hisce partim supplet omissa, emendat errores a Bælio notatos, vel defendit.

§. VII.

Ex Anglis vtilissimum seruauit institutum GVILIELMVS BATESIVS, qui *vitas selectorum aliquot virorum, qui doctrina, dignitate aut pietate inclaruere*, collegit atque edidit *Londini 1681. 4.* Has autem non ipse descripsit, sed diuersorum auctorum orationes atque narrationes congessit. Sunt autem Arthuri Ducki vita Henrici Chichele, Archiepiscopi Cantuariensis, Guilielmi Buddeni vita Waynfreti, episcopi Wintoniensis, Io. Francisci Mirandulani vita Io. Pici Mirandulani. Huius vita Hieronymi Sauanarolæ, Io. Casæ vita

vita Petri Bembi, Ei. vita Casp. Contareni, Rhenani vita Desiderii Erasmi, Lud. Rhegii vita Guilielmi Budæi, Vita Christophori Longolii, Mors Martini Buceri, Georgii Charletoni, vita Bernardi Gilpini, Gualdi vita Vincentii Pinelli, vita Scæuolæ Sammarthani, Vita Iuli Cæsaris Scaligeri, Dan Heinsii mors Iosephi Scaligeri, Vita Hugonis Grotii, Iosiæ Merceri vita Petri Pithœi, Francisci Neathersole laudatio funebris Henrici Walliæ Principis, Oratio funebris in obitum Thomæ Bodleii, Opitii laudatio funebris in obitum Viderici Dan. Reg. fil. Gerardi Vossii commentarius de Dom. Fabiano a Dona, Friderici Spanhemii laudatio funebris Friderici Henrici, Arausionensium Principis. Balth. Venatoris panegyricus Iano Grutero scriptus, Leonis Allatii vita Iulii Cæsaris Lagallæ, Degorei Whear, vita Guilielmi Camdeni, Vita Antonii Walæi, Nicolai Rigaltii, Vita Petri Puteani. Henrici Valesii oratio in obitum Dionysii Petauii, Ei. oratio in obitum Iacobi Sirmondi, Vita Petri Molinæi, Hadriani Valesii vita Henrici Valesii, Vita Iacobi Vsserii. Vtilissimum est institutum selectiores & parum cognitas eruditissimorum virorum hoc modo tradere, si modo resecta essent oratoria, quæ lectorem diuertunt. Optanda esset, quæ promittitur, continuatio.

§. VIII.

§. VIII.

Ex Italis, *elogia doctorum virorum ab auorum memoria publicatis ingenii monumentis illustrium* edidit PAULUS IOVIUS, cum Ioannis Bergani in singulos epigrammatis, *Antwerpiæ 1557. 8.* Hic tamen sæpius vel præconem nimium, vel etiam censorem acerrimum se gerit, alias est perbreuis. LAURENTIUS CRASSUS *elogia* scripsit *hominum litteratorum* Italica lingua, *Venetiis 1668. 4.* De hoc Morhofius Polyh. lib. I c. XIX ita iudicat: *continet varios per orbem terrarum litteratos, de quibus ille interdum nonnulla refert, quæ alibi non facile inuenias. Nescio tamen, an sincera omnia fide: credo enim multa illum ex aliorum relationibus hausisse. Recenset ille libros autorum editos ac ineditos, & nonnulla de vtrisque iudicia sæpius inspersit. Notat etiam, vbi inueniri possint Msti quorundam autorum labores: quod vtile multis modis esse potest. De Scaligerianis & Salmasianis scriptis multi illic nominantur inediti, de quibus nullam apud alios mentionem fieri vidi. Non pauca ex hoc autore didici, quæ faciant ad historiam virorum doctorum. Adiuncta etiam sunt imagines. Scripsit idem Italica lingua Historiam poëtarum Græcorum, &*

qui in Græca lingua carmina ſcripſere : quæ in folio edita eſt Neapoli 1678. Alius NICOLAVS CRASSVS *Venetorum Patriciorum elogia* ſcripſiſſe perhibetur. Ad Craſſi exemplum HIERONYMVS GHILINVS *Theatrum* ſcripſit *hominum litteratorum*, lingua Italica, *Venetiis 1647. 4*, in quo potiſſimum libri & ſcriptores continentur.

§. IX.

Plures generales biographos hic recenſere ſuperſedemus, cum in iisdem colligendis ſollicitus admodum fuerit PHILIPPVS LABBEVS in *Bibliotheca Bibliothecarum*, quæ curis ſecundis, auctior prodiit *Rothomagi 1672. 8.* Hoc tamen de illa dicendum, operoſum fuiſſe Labbeum in deſignandis ſcriptoribus, qui vel catalogos Bibliothecarum, vel vitas & elogia virorum clarorum tum in genere, tum certarum nationum & ordinum, tum particulares etiam ſcripſerunt: irrepſerunt tamen errores nonnulli vel circa nomina & librorum titulos, vel circa ipſos tractatus, qui aliud haut raro habent inſtitutum, quam vt huc referantur. Hanc autem poſtea longe auctiorem dedit ANTONIVS TEISSERIVS, qui publicauit *catalogum auctorum, qui librorum catalogos, indices, Bibliothecas, virorum eruditorum vitas aut orationes funebres ſcriptis conſignarunt, Geneuæ 1686. 4.* Huic enim labori fundamento fuit Bibliotheca

theca Bibliothecarum Labbei, ſed mirum in modum adaucta & emendata, ab iniuriis etiam contra Proteſtantes repurgata. Acceſſit haut ita pridem huius *Auctarium*, *Geneuæ 1570. 4*, in quo ſupplet quæ in prima Bibliotheca omiſſa, licet pluribus mendis typographicis ſit refertum. Legendum quoque hac de re integrum caput XX. lib. I. polyhiſtoris Morhofiani, qui plures, eosdemque extantiores particulares vitæ ſcriptores recenſet. Legenda quoque Io. Valentini Vogleri introductio vniuerſalis ad notitiam Scriptorum, quæ cum eruditis Henrici Meibomii notis a capite quinto & ſequentibus, plura huc facientia collegit.

§. X.

Fuerunt autem permulti, qui certæ tantum patriæ vel vrbis Scriptores recenſerent. In *vitis Germanorum* primum habemus IOANNEM TRITHEMIVM, cuius *de luminaribus Germaniæ liber vnus*, ſeu *Catalogus illuſtrium virorum Germaniæ*, in primo operum extat, quorum optima eſt editio *Francofurti 1601. f* ex Wæcheliana. Multam ſane notitiam virorum clarorum, eorum maxime, quorum ſtatum alias vix reperimus deſcriptum, nobis præbet hic Catalogus. Et licet vitæ deſcriptio prolixa non ſit, ſingularia tamen quandoque ſunt, quæ proponuntur. Alius eiusdem eſt liber *de Scriptoribus eccleſia-*

sticis, in quo circa horum scripta potissimum est sollicitus. Secutus eum HENRICUS PANTALEON, qui in *Prosopographia* sua *illustrium virorum totius Germaniæ, Basileæ 1566. f* edita, de viris, & factis & eruditione claris agit, sed breuiter, & pleraque hausit ex Tritthemio atque Gesnero. CORNELII LOOSEI, siue CALLIDII *illustrium Germaniæ vtriusque Scriptorum Catalogum*, *Moguntiæ 1581. 8* editum memorat Desselius Bibliotheca Belgica *p. 150*, sed ita de eodem iudicat: *quo in libro nimis calide in nouorum episcopatuum erectionem incurrit; &, dum Scriptores nobis promittit, solas fere vrbes, scriptorum sedes natales, depingit* Optimus vero est MELCHIOR ADAMI, qui *vitas Theologorum, Iureconsultorum, Medicorum & Philosophorum*, qui seculo XVI claruerunt, describit, quæ prodierunt *Francofurti 1653, 1663 & Heidelbergæ 1610. 8*, & sparsim antea editæ coniunctim nunc prodierunt *Francofurti 1705. f.* Neque tamen omnia obseruauit, quæ ad accuratam vitæ descriptionem requiruntur, cum in elogiis debito sæpe sit prolixior, in Lutheranos sæpe iniquior, in recensendis scriptis parcior, cum tamen hoc vltimum maxime sit necessarium. Continuauit eundem HENNINGUS WITTE. Hic enim *Primam & secundam Decadem Theologorum Clarissimorum* primum euulgauit *Francofurti 1672. 8* recusam *1674. 8*, quas insecutæ

cutæ fuerunt decades quatuor aliæ. Verum, præter istas decades sex, integram *memoriæ Theologorum Clarissimorum renouatæ Centuriam anno 1685* euulgauit, ita, vt nunc sedecim extarent centuriæ integræ. Post hæc edidit *Memorias Iurisconsultorum nostri seculi clarissimorum renouatas, Francofurti 1676. 8.* Cuius quatuor decades prodierunt. Inde *Memoriæ Medicorum nostri seculi clarissimorum renouatæ decades duæ, Francofurti 1676. 8.* Demum *Memoriæ Philosophorum, Oratorum, Poëtarum, Historicorum & Philologorum nostri seculi clarissimorum renouatæ decades nouem, Francofurti 1677, 1678 & 1679. 8.* Sed neque hæc Wittenii cura sufficere potest, multi enim sunt viri celeberrimi, quorum plane nulla fit mentio, ipsorum etiam, quos adducit, vita satis adhuc est imperfecta, vel flosculis saltim oratoriis delineata, ex programmatibus funebribus & orationibus parentalibus constans, quæ vero in recensendis vitæ fatis sæpissime esse solent steriles. Addidit tamen in fine cuiuslibet, catalogum scriptorum ab eo editorum. Quod cœperat opus Wittenius, quantum ad Theologos recentiores, strenue persecutus fuit HENRICUS PIPPINGIUS, qui *sacrum* dedit *Decadum Septenarium, memoriam Theologorum nostra ætate Clarissimorum renouatam exhibentem, Lipsiæ 1705. 8.* Ipse fatetur Clarissimsts auctor, non in omni-

 bus

bus satisfieri lectoribus, hisce vitarum descriptionibus, quæ non exhauriant necessaria. Interim tamen, dum alia non habeamus, hisce vtendum. Nec inutilem laborem præstitit vir eruditissimus, maiorem tamen forsan præstitisset vtilitatem, si relictis, quæ Oratoriam sapiunt, excerpta de vitis ex programmatibus atque orationibus saltim exhibuisset: his enim & tempori pepercisset & sumtibus.

§. XI.

Particularis cuiusdam prouinciæ eruditos alii descripserunt. IOACHIMVS FELLERVS edidit *Cygnos Quasimodogenitos*, siue de claris aliquot Cygneis librum, cum præfatione de claris quibusdam aliis Misnicorum oppidorum viris, *Lipsiæ 1686. 4.* *Monumenta Iulia*, siue memoriam Theologorum Helmstadtiensium edidit GEBHARDUS THEODORUS MEIERUS, *Helmstadii 1683. 4.* *Scriptorum insignum, qui in Lipsiensi, Wittebergensi & Francofurtana academia à fundatione ipsarum vsque ad annum 1515*, floruerunt, centuriam, ab anonymo concinnatam in lucem edidit IOACHIMUS IOANNES MADERVS, *Helmstadii 1660. 4.* In recensendis *vitis clarorum Silesiorum* hactenus occupatus fuit MARTINTS HANCKIVS, qui in programmatibus quibusdam anno 1666, 1667, 1668, 1669 editis, iam quædam proposuit, optandum vt

vt opus, in quo tanta cura laborauit, aliquando ederetur. Licet, vti relatum est, vix de eo sperandum. Cum antea iam NICOLAVS HENELIVS ab HENENFELD in *Silesia* sua *togata*, siue eorum, qui litteratæ militiæ arte & fama in Silesia claruerunt, memoria, idem egerat. Hanc nunc ex Msto auctoris *Henelii Silesiographiæ renouatæ*, quæ *Vratislauiæ 1704. 4* prodiit, capite septimo inseruit MICHAEL IOSEPHVS FIBIGER Ordinis Crucigerorum per Silesiam & Poloniam Magister. De nonnullis *VVestphaliæ doctis viris* DAVIDIS CHYTRÆI, IOANNIS CASELII, HERMANNI HAMELMANNI aliorumque narrationes extant inter opuscula varia de Westphalia. Plenius opus moliebatur *de illustribus viris & Scriptoribus VVestphaliæ* CHRISTIANVS, Baro de PLETTENBERG, de quo nobis testatur Meibomius additionibus ad Voglerum p. 208. Huius autem, post mortem illustris auctoris, vix amplius quid sperandum. *Misnenses* aliquot *claros* in capite XXV Chronici sui exposuit PETRVS ALBINVS. IOANNES MOLLERVS *Cimbriæ Litteratæ prodromum* scripsit, siue de suis in Historia Patriæ Litteraria Conatibus, ad Marquardum Gudium, *Slesuigæ 1687. 4.* In eadem per transennam indicat, de quibus Scriptoribus sit acturus, & qua ingressurus sit methodo: adnectit etiam in-

 dicu-

diculum scriptorum indigenarum illustriorum, quorum vitas possideat ab aliis conscriptas. *Rostochum Litteratum* edidit auctor, qui sub litteris initialibus A. D. H. D. latere voluit, *1700. 8.* Exhibet in eodem syllabum litteratorum, qui Rostochi 1698 & 1699 vixerunt, cum vitis præcipuorum. Nec tamen Professores solum, qui duobus istis annis Rostochi viverunt, recenset, eorumque vitas exhibet, sed etiam litteratos alios, immo quoque studiosos. GOTHOFREDVS SVEVUS *academiam* descripsit *VVittebergensem* ab anno fundationis 1502 ad annum 1655, *VVitteberga 1655. 4.* PETRUS NIGIDIUS *elenchum Professorum academia Marpurgensis* scripsit, qui ab anno 1527 ad 1583, ibidem docuerunt, sed sola sunt epigrammata. Secutus eundem IOANNES IUSTUS PASTORIVS, qui in *Propylæo Athenæi Hassiaci*, elenchum Professorum in Marpurgensi & Giessensi academia exhibet, *Giessa 1665. 4.* *Imagines Professorum Tubingensium* per epigrammata illustrauit ERHARDVS CELLIVS, *Tubingæ 1596. 4.* *Marpurgi 1591. 4.* Quibus demum vltimo loco addimus ADRIANI BEYERI *syllabum Rectorum & Professorum Ienensium, Iudicum & Ordinariorum in iudicio Prouinciali, atque Pastorum, 1659. 12.* Eiusdem viri industria patet ex diuersis voluminibus, quæ in Msto adhuc penes Adrianum Beyerum, Antecessorem, & Colle-

Collegam nostrum honoratissimum supersunt. Inter hæc potissimum reperiuntur Septem volumina *Athenarum Salanarum*, quæ statum ecclesiasticum, ciuilem & litterarium Ienensem describunt. Ex hisce quartum Volumen *Superintendentium, Pastorum, Diaconorum, Rectorum & Collegarum reliquorum vitas* describit, Sextum volumen *Rectores & Professores*. Septimum *Doctores ibidem promotos, horumque vitas*. Aliud volumen comprehendit *Millenarium Hominum in choro, lyceo, foro, thoro &c.* in quo describuntur vitæ Ienæ natorum, educatorum, informatorum, promotorum, sepultorum &c. Denuo ante biennium *vitas Professorum Theologiæ* adgressus est IO. CASPAR ZEUMERUS, *Iena 1704. 8*, quas a fundatione Academiæ ad nostram vsque ætatem percenset, additis eorundem scriptis. Similia promittit de Professoribus reliquis.

§. XII.

Inter Gallos primus hanc curam suscepit ANTONIUS VERDIERIUS. Edidit enim *Bibliothecam Gallicam*, siue indicem omnium scriptorum & librorum, gallico idiomate editorum, *Lugduni 1585. f.* quæ laudem quidem suam habet, notante tamen iam Bailleto, non sine næuis est. Inserta quoque est CLAUDII FAUCHETI *prouincialium poëtarum historia*. Eodem tempore FRANCISCUS GRU-

DÆVS CRUCIMANIUS *Sr. de la Croix* du MAINE, edidit *Bibliotheque de France, à Paris 1585. f,* ita, vt inter vtrosque controuersia fuerit, de sublectis sibi per plagium notatis suis. Gallicos autem tantum recenset Crucimanius, latinos alii libro reseruans, qui tamen nunquam est editus. Proposuerat quidem sibi Crucimanius rariora bibliothecarum Galliæ describere sub titulo: *la recherche des bibliotheques*, sed post mortem eius nihil adparuisse testatur Ludouicus Iacobi *de bibliothecis p. 675.* Secutus fuit ANTONIVS MORNACIVS, qui *ferias forenses* edidit & *elogia illustrium Togatorum Galliæ ab anno 1500, Parisiis 1619.* 8. Excepit illum GABRIEL MICHAEL de la ROCHEMAILLET, qui *vitas illustrium personarum in Gallia* scripsit, sed isti non tam faciunt ad scripta, quam ad vitam virorum non eruditione solum, sed aliis quoque factis illustrium. ANDREÆ du CHESNE *Bibliotheque des Autheurs François* prodiit *Parisiis 1627.* 8, & quidem eos auctores indicat secundum seriem temporum locatos, qui historiam & topographiam Galliæ scripserunt. CAROLVS SORELLVS *Bibliothecam Gallicam*, idiomate gallico scripsit *Parisiis 1664. 8*, in qua comprehendit auctores, qui gallica lingua scripserunt, aut e latina & græca in gallicam linguam verterunt varios auctores, eorum vero Gallorum, qui lingua latina scripserunt,

runt, nullam plane facit mentionem, cum ſine Græcæ ac latinæ linguæ cognitione homines ad perfectam rerum cognitionem peruenire poſſe arbitretur. Recenſet autem potisſimum rhetores, morales ſcriptores, poëtas, Oratores, Grammatticos & hiſtoricos Gallos, vbique iudicia ſua interponiens. LVDOVICVS IACOBI in animo habuit Bibliothecam Gallicam vniuerſalem quatuor voluminibus maiori forma conſcribere, ſub titulo: *La Bibliotheque vniuerſelle de tous les autheurs de France, qui ont ecrits en quelque ſorte de ſciences & de langues.* Sed tantum extat eiusdem *Bibliographia Pariſiana*, in qua indicat ſingulos ſcriptores Pariſiis editos anno 1643, quam etiam quotannis editam continuauit vsque ad 1653. Eiusdem prodierunt libri tres *de claris ſcriptoribus Cabilonenſibus, Pariſiis 1652. 4*, licet non niſi librorum titulos exhibeat. Extant quoque SCÆVOLÆ SAMMARTHANI *elogia virorum doctrina illuſtrium*, qui ſuperiori ſeculo in Gallia floruerunt, *Pictaui 1602, Lutetiæ 1616.* 8 aucta & recognita *Lutetiæ 1630. 4* & recuſa *Ienæ 1696. 8.* Sed & hæc vere tantum ſunt elogia, ſine vlla ſcriptorum editorum recenſione: PAVLVS COLOMESIVS *Galliam Orientalem* edidit, in qua vitas recenſet Gallorum, qui Orientales extolluerunt, *Haga-Comitis 1695. 4.* CAROLVS PERRAVLTVS Homines illuſtres in Gallia recentio-

centioris æui descripsit in libro suo, cuius titulus: *les hommes illustres, qui ont paru en France pendant ce siecle* quorum Tomus I. prodiit *Parisiis 1700. 8.* adiectis singulorum iconibus. Tomus II. Amstelodami 1701. 8. sine iconibus. Elegantissimum est scriptum, in quo non tantum recensentur viri meritis in ecclesiam & rempublicam clari, sed etiam qui inter litteratos nomen habent, inter quos de multis sane viris insignibus agit, quorum vitam breuiter describit, licet circa horum scripta non adeo sit sollicitus.

§. XIII.

Elegantissima est IOANNIS LAVNOII *academia Parisiensis illustrata*, quæ prodiit *Parisiis 1682. 8*, in qua singula faciunt ad illustrationem historiæ litterariæ. In libro tertio inprimis CXXXIV Scriptores, eorumque vitæ & operum indices exhibentur. Huc etiam facere potest PAVLI PELISSONI *Histoire de l' academie Francoise*, quæ primum prodiit *Parisiis 1653 8* post recusa est *Hagæ-Comitum 1687. 12*, in qua non solum historia, origo atque progressus Academiæ, quæ ad expoliendam linguam Gallicam fuit instituta, proponitur, sed etiam multi academici recensentur. CLAVDIVS ALLARDVS edidit *la Bibliotheque de Dauphiné contenant les noms de ceux, qui se sont distingués par leur sçavoir dans cette Prouince & de denombrement de leurs Ouurages depuis XII sie-*

siecle, à Grenoble 1690.12. In hac bibliotheca illos recenset, qui litteris & doctrinæ præstantia clari fuerunt, nec solum in Delphinatu nati, sed etiam qui ibidem studiis vacarunt. Dolendum tamen, quod non ita in scriptis illorum recensendis sit sollicitus. CLAVDIVS PERRY quoque *historiam vrbis Cabilonensis & de claris eius viris* scripsit *Cabiloni 1659. 4.* De *illustribus Aquitaniæ* viris egit GABRIEL LVRBEVS, *Burdegalæ 1591. 8.* IACOBVS CANAGNESIVS *elogium ciuium Cadomensium* prima centuria constans, edidit *Cadomi 1609. 4.*

§. XIV.

Apud Italos adlegatur sæpius XICCHI POLENTONI *de vitis illustrium Scriptorum* liber, qui tamen videtur adhuc esse in Msto. Prouocat ad illum Bernardinus Scardeonius de antiquitatibus Patauinis p. 236, dum ait: *scripsit inprimis magnum volumen de illustribus Scriptoribus latinis, filio Polydoro dicatum, anno salutis humanæ MCCCCXXXIII, cuius quidem exemplar eius manu descriptum, penes nos est.* Præter hunc, De ANGELICO APROSIO in *Parnasso* suo *Euganeo* testatur Thomasinus, quod anno 1647 Athenas Italicas parauerit, quas tamen editas esse vix credimus. Alias extat ANTONII FRANCISCI DONI *Bibliotheca Italica*, seu Catalogus, in quo numerantur omnes Scriptores Itali, eorum libri ac materiæ,

materiæ, & versiones de Græca, vel latina lingua in Italicam *Venetiis 1551 & 1580. 12.* IACOBVS PHILIPPVS THOMASINVS *elogia virorum illustrium*, Italorum potissimum scripsit, additis iconibus, quorum prior Tomus *Patauii 1630. 4* alter *1644. 4* prodiit. Vere inscripsit elogia, potius enim panegyristam egit, quam verum & perfectum vitæ scriptorem. In notando tamen studiorum cursu, muneribus, quæ gesserunt, morte, epitaphiis & scriptis satis est accuratus. Intermiscet etiam fœminas quasdam Italas, Isotam, Angelam de Nogarolis, Cassandram Fidelem, Lauram Ceretam. Extat quoque eiusdem *Parnassus Euganeus*, siue de scriptoribus ac litteratis huius æui claris tractatus ad Fratres Puteanos scriptus atque editus *Patauii 1647. 4*, sed solus est index litteratorum, qui Thomasini tempore claruerunt, neque hic etiam satis accuratus. Edidit æque *prodromum Athenarum Patauinarum* ad Ciues Patauinos, *Patauii 1633. 4*, in quo aliqua proponit, quæ ad statum professorum Patauinorum faciunt, ipsum vero opus non continuauit. Excepit illum IOANNES IMPERIALIS, cuius *Museum Historicum*, elogia continet Italorum litteris illustrium, cum iconibus, prodiit *Venetiis 1640. 4*, licet etiam vitas declamatorio potius more describat, circa animi tamen caracteres definiendas sedulus. BENEDICTI ACCOLTI *dialogus*

de præstantia virorum sui æui ex bibliotheca Antonii Magliabechii editus *Parmæ 1689. 8.* Huius institutum est potissimum, vt quæstionem decidat an veteres recentioribus, an hi veteribus sint præferendi, & quidem de præstantia virorum æui sui agit, atque inde exempla quædam tam heroum quam virorum quorundam clarorum adfert. IANVS quoque NICIVS ERYTHRÆVS, siue IOANNES VICTOR ROSCIVS, cuius *pinacotheca* virorum illustrium primum *Coloniæ 1643* & *1645.* 8 edita, post Lipsiæ recusa. In recensendis Italis tota est, quod fit multa eloquentia, licet adfectata dicendi ratio in eo quoque se exserat. Viros tamen proponit non solum celebres, sed etiam alios haut ita cognitos, de horum viuendi studendique ratione, controuersiis, vitæ fatis, & similibus agit, licet etiam ipse panegyristarum more in plerisque incedat: quandoque etiam de libris quibusdam, certorum exponens rationem, ita, vt non minus iucunda ac vtilis hæc sit pinacotheca. GALEAZIVS GVALDVS PRIORATVS scripsit lingua Italica librum, cui titulus: *Scena d' huomini illustri d' Italia*, qui editus est *Venetiis 1659.* 4, quo continentur varii viri illustres ex Italica gente, & doctrina & fortibus factis celebres. Hos enim viris doctis miscet, teste Morhofio Polyhist. lib. I c. XIX. p. 228. GREGORIVS LETI in *Italia* sua *regnante*, quæ prodiit

diit *Geneuæ 1676.12* parte tertia,Italorum nostræ ætatis nomina recenset, & statum breuiter describit, quod illis proficuum, qui Italiam adeunt. Cum potissimum eruditos Italos nostræ ætatis recenseat.

§. XV.

Alii ad certæ tantum vrbis vel academiæ Italos faciunt. Ita prodierunt FRANCISCI ARISII *Cremonenses litterati*, siue in Cremonenses,doctrinis & litteratis dignitatibus eminentiores,chronologicæ adnotationes. PROSPER MANDOSIVS in *bibliotheca* sua *Romana* duobus voluminibus centurias decem scriptorum Romanorum recensuit, quorum primum volumen *Romæ 1682. 4* alterum *Romæ 1692.4* prodiit, promisit quoque tertium volumen. Ex iis autem multam scriptorum tum editorum tum ineditorum haurimus notitiam. LEO ALLATIVS in *apibus* suis *vrbanis* de scriptoribus agit, qui ab anno 1630, per totum annum 1632, Romæ adfuerunt, & typis quid euulgarunt, prodierunt *Romæ 1633.*8, ita, vt non solum de scriptoris cuiuslibet statu, sed etiam scriptis, quæ edidit, breuiter edisserat. OVIDIVS MONTALBANVS sub nomine IOANNIS ANTONII BVMALDI edidit *Minerualia ciuium Bononiensium anademata*, seu *Bibliothecam Bononiensem, Bononiæ 1641. 24*, in qua promiscue de eruditis Bononiensibus cuiuslibet

libet generis agit, horumque scripta recenset, sub finem etiam catalogum antiquiorum pictorum & scriptorum Bononiensium subnectit. Antea prodierat BARTHOLOMÆI GALEOTTI tractatus *de viris illustribus Bononiensibus*, in tres partes diuisus, *Ferrariæ 1590.4.* Vt taceam NICOLAI PASCHALIS ALIDOSII *Doctores legum Bononienses*, in bibliotheca iuris iam recensitos.

§. XVI.

Florentinorum scriptorum catalogum edidit MICHAEL POCOCIANTIVS, *Florentiæ 1589 & 1593.4*, in quo continetur memoria scriptorum omnis generis, & quæ ab iis editæ fuerunt lucubrationes. Accessiones quasdam fecit LVCAS FERRINVS a PRATO, Seruita. Promisit quidem IOANNES CINELLVS opus *de Scriptoribus Florentinis*, hoc est iis, qui in omnibus terris sub Magni Ducis Hetruriæ imperio floruerunt, quod tamen nondum est editum. Haut ita pridem prodiit *Notitie Litteraria & Istoriche interni egli nomini illustri dell' Academia Florentina*, *Florentiæ 1700. 4.* ANDREAS ROVETTA *Bibliothecam Chronologicam* edidit *illustrium virorum prouinciæ Lombardiæ, sacri ordinis Prædicatorum, qui ab orbe condito ad hæc vsque tempora in ecclesiæ vtilitatem calamum acuerunt*, *Bononiæ 1691. f.* Incipit ab ipso Dominico, & reliquos Dominicanos saltim, quotquot ingenii monumentis claruerunt,

runt, ita describit, vt ipsorum studia, dignitates, virtutes, aliaque, & denique opera ab ipsis elucubrata enarret. Recensent illam Acta eruditorum Iulio 1691 *p. 331* & Iournal des Sçavans *1693. p. 15.* VBERTVS FOLIETA in *elogiis clarorum Ligurum*, quæ prodierunt *Romæ 1574. f* atque ex auctiori editione *Romæ 1577. f*, secundum quam hæc elogia tomo primo thesauri antiquitatum Italicarum Græuiani fuerunt inserta, Principes, Pontifices & militari arte claros recenset, atque inter hos, viros etiam eruditos, licet pro instituto tituli, elogia saltim describat. Secutus eundem fuit AVGVSTINVS OLDOINVS, cuius *Athenæum Ligusticum*, seu *syllabus Scriptorum Ligurum, nec non Sauzanensium ac Cyrnensium, Reip. Genuensis subditorum*, prostat *Perusiæ 1692. 4.* Sic etiam MICHAEL IVSTINIANI de *Scriptoribus Liguriæ* egit, *Romæ 1667. 4.* IACOBVS BRAGELLVS *de claris Genuensibus*, *Parisiis 1590. 4.*

§. XVII.

De *viris illustribus Veronensibus* scripsit TORELLVS SARAYNA, *Veronæ 1540. 4.* De *Collegii Veronensis Medicis & Philosophis* ANDREAS CHIOCCVS, *Veronæ 1623. 4.* IVLIVS a PVTEO vero *Collegii Veronensis Iudicum, advocatorum, doctrina, natalibus, honoribusque insignium elogia* scripsit, *Veronæ 1653. f.* De *claris Brixiensibus* eruditus est tractatus LEONARDI

COZ-

COZZANDI, ſub titulo: *della Libraria Breſciana*, cuius prima pars *Brixiæ* prodiit *1685. 12*, in qua recenſentur trecenti & viginti Scriptores Brixienſes, ita, vt cuiuslibet ſcriptoris vita, fata, mors & opera indicentur, diſpoſitis ad ordinem alphabeticum nominibus non familiæ, ſed præpoſitiuis. Hæc prima pars non ſolum recuſa eſt *Brixiæ 1694. 8*, ſed etiam altera addita fuit, quæ vltra ducentos Scriptores complectitur. AVGVSTINVS SVPERBVS de *viris illuſtribus Ferrarienſibus* ſcripſit, *Ferrariæ 1620. 4*. De *viris illuſtribus Parmenſibus* RANVTIVS PICVS, italice, *Parmæ 1642. 4*.

§. XVIII.

De *gymnaſio Patauino* ſcripſit ANTONIVS RICCOBONVS, *Patauii 1598. 4*, vbi non ſolum originem & hiſtoriam gymnaſii deſcribit, ſed etiam de doctoribus in eodem vsque ad 1598 claris, horumque controuerſiis & memoratu dignis agit. Sic etiam BERNARDINVS SCARDEONIVS in ſuo *de antiquitate vrbis Patauii* tractatu, qui *Baſileæ 1560. f* editus, de cuiuscunque generis eruditis, qui vsque ad ſua tempora Patauii claruerunt, agit, multumque ad rem litterariam conducit. ANGELVS PORTENARVS libro ſeptimo operis, inſcripti *della Felicita di Padua* recenſet multos auctores & horum opera, *Patauii 1623. f*. CAROLVS PATINVS in *Lyceo Patauino*, quod *Patauii*

1682. 4 prodiit, Theologorum, Philosophorum & medicorum, qui suo tempore clari, vitas, elogia & ingenii monumenta complexus est, alteri tomo reseruans Iureconsultos, qui tamen editus non est. *Elogia ciuium Perusinorum* scripsit CÆSAR ALEXIVS, *Fulginiæ 1635. 12.* MARCVM ANTONIVM BONCIARIVM quoque in se suscepisse *de viris illustribus*, qui per annos quadringentos Perusiæ armorum vel litterarum gloria floruerunt, scribere, testatur Nicius, pinacotheca I im LIII. Hoc tamen præstitit AVGVSTINVS OLDOINVS, cuius *Athenæum Augustum*, in quo Perusinorum scripta publice exponuntur, prostat *Perusiæ 1687. 4.* LVDOVICVS IACOBILIVS *Bibliothecam Vmbriæ* ordine alphabetico adornauit, *Fulginiæ 1658.* Haut ita pridem IVLIVS AMBROSIVS LVCENTIVS *Fulgorem Fulginii* edidit *in splendoribus sanctorum, Romæ 1703. 4,* quo scripto vero saltim quadraginta & septem ciuium tradit elogia, qui vitæ ac morum sanctimonia, miraculorumque post obitum paratorum, celebritate erant illustres.

§. XIX.

Bibliothecam Neapolitanam italice edidit NICOLAVS TOPPIVS, *Neapoli* primum editam *1678. f.* post ab illustri viro, ANTONIO MAGLIABECHIO & LEONARDO NICODEMO pluribus locis auctam atque emen-

datam

datam *Neapoli 1683. f.* Catalogum breuem *illustrium Scriptorum Venetorum* italice edidit IACOBUS ALBERICUS, *Bononiæ 1605. 4,* & qui æque italice de illustribus Venetis egit AUGUSTINUS SUPERBUS, *Venetiis 1629. 4.* FRANCISCUS AUGUSTINUS catalogum *scriptorum Pedemontanorum & Sabaudiensium* italice scripsit, *Taurini 1614. f.* PETRUS DIACONUS elegantissimum librum scripsit *de viris illustribus monasterii Cassinensis*, quem cum auctario edidit IOANNES BAPTISTA MARUS, *Lutetiæ 1666. 8,* qui breues quidem, ast eruditissimas notas adiecit. Haut ita pridem gallico idiomate prodiit *Bibliotheca antiqua Siciliæ*, *Romæ 1700. 4*, in qua recensentur scriptores Siculi a prima ætate vsque ad finem regni Ferdinandi Catholici. Multa singularia de patriis eruditorum Siculorum habet auctor, de scriptis eorumque editionibus, in alias linguas translationibus disserit non solum, sed etiam iudicat accurate.

§. XX.

Apud Hispanos extat tractatus ALFONSI GARCIÆ MATAMORI de *academiis & claris Hispaniæ scriptoribus* in Tomo III Hispaniæ illustratæ. Post hunc, VALERIUS ANDREAS TAXANDER, sub quo nomine DESSELIUS latet, *catalogum clarorum Hispaniæ Scriptorum* edidit *Moguntiæ 1607. 4.* Melior hisce est *Hispaniæ Bibliotheca* tribus Tomis

distincta, in cuius Tomo primo Hispaniæ Religio, academiæ, Bibliothecæ, episcopi, concilia, reges, &c. Secundo, elogium Scriptorum veterum, recentium, Theologorum, Religiosorum. Tertio, elogia & Nomenclator diuersarum nationum Hispaniæ, Bæticorum, Lusitanorum, Carpetanorum, Arragonum ac Valentinorum continetur. Prodiit *Francofurti 1608. 4.* Auctor libri est ANDREAS SCHOTTVS, qui se A.S. Peregrinum adpellare maluit. Scriptum est rarum & vtilissimum. Completissimum vero hac in parte opus est NICOLAI ANTONII, quod inscribitur: *Bibliotheca Hispana*, siue *Hispanorum, qui vsquam vnquamue siue latino, siue populari, siue quauis lingua scripto aliquid consignarunt notitia, his quæ præcesserunt locupletior & certior, breuia elogia, editorum atque ineditorum librorum Catalogum duabus partibus continens, quarum hæc ordine quidem rei posterior, conceptu vero prior duobus Tomis de his agit, qui post annum secularem 1500, vsque ad præsentem diem floruere, Romæ 1672. f.* In hac cum continerentur scriptores recentiores seculi XVI & XVII, insecuta est *Bibliotheca Hispana Vetus*, in qua complexus est omnes Scriptores Hispanos, qui ab Octauiani Augusti Imperio vsque ad annum 1500, floruerunt, quæ post mortem auctoris prodiit, *Romæ 1696. f.* In noua quidem, ordine alphabetico procedit secundum auctorum nomina,

na, in veteri autem, ætatis rationem habet. Elegantisſimum eſt inſtitutum, atque optandum, vt de omnibus terris bibliothecas tanta cura conſcriptas haberemus. Quippe cuiuslibet auctoris primo vitam accuratisſime deſcribit, elogia & de eo teſtimonia adducit. Hinc ſcripta tum edita, tum in bibliothecis adhuc latentia vel deperdita recenſet, genuina a ſuſpectis diſcernit, & de variis Manuſcriptis, in quibus bibliothecis adſeruentur, egregie ediſſerit, additis indicibus, in quibus auctores vel ſecundum munera ſua, diſtinguuntur, vel materiarum accuratisſimis.

§. XXI.

Belgæ quoque de ſcriptoribus ſuis ſolliciti, idem tentarunt, non tamen eadem cura ac exteri. PANCRATIVS quidem CASTRICOMIVS *nomenclatorem* edidit *ſcriptorum latinorum Hollandiæ, Zelandiæ & Vltraiecti, Lugduni Bat. 1601. 4*, ſed non niſi indicem eſſe nominum teſtatur Deſſelius. Poſt hunc, AVBERTVS MIRÆVS edidit *elogia Belgica, ſiue illuſtrium Galliæ Belgicæ icones & elogia, Antwerpiæ 1609. 4*, ſed ex titulo ſtatim patet, in elogiis potisſimum conſiſtere. Edidit idem Miræus *elenchum Hiſtoricorum & aliorum Scriptorum, nondum typis editorum, qui in Belgicis potisſimum bibliothecis Manuſcripti extant, Antwerpiæ 1606. 8. Bruxellis 1622. 8.* VALERII ANDREÆ DES-

SELII *Bibliotheca Belgica*, proxima eſt, cuius prima editio *Louanii* facta *1623.8* altera *1643.4.* In hac Scriptores ordine alphabetico ſecundum prænomina recenſentur, ita, vt vita breuiter adducatur, adiecto catalogo ſcriptorum, in quo admodum accuratus eſt, in vitæ deſcriptione breuior. Facile tamen patet, auctorem pontificis ſacris fuiſſe addictisſimum, cum Scriptores Proteſtantes vel omittat plane, vel ſuggillet. Quinquennio poſt primam Deſſelii editionem, prodibant FRANCISCI SWEERTII *Athenæ Belgicæ, ſiue Nomenclator inferioris Germaniæ Scriptorum, qui diſciplinas Philoſophicas, Theologicas, Iuridicas, Medicas & Muſicas illuſtrarunt, Antwerpiæ 1628. f.* Conqueritur autem, nec ſine ratione, in poſteriori ſua editione Deſſelius, Svvertium, maiorem partem Athenarum ex ſua bibliotheca tranſcripſiſſe. Præferenda omnino hæc eſt ex iterata editione. IOANNES MEVRSIVS in *Athenis* ſuis *Batauis* de vrbe tantum & academia Leydenſi, eiusdemque viris claris agit, prodierunt *Lugduni Bat. 1625 4* licet non deſint, qui etiam Meurſium plagiarium faciunt, quaſi haſce Athenas ex antiquo quodam Manuſcripto deſumſerit. ANTONIVS SANDERVS *de ſcriptoribus Flandriæ* libros tres, *de Gandauenſibus eruditione claris, libros duos*, & *de Brugenſibus* libros duos edidit *Antvverpiæ 1624 4.* Edidit quoque *Bibliothe-*

bliothecam Belgicam Manuſcriptam, ſiue *elenchum vniuerſalem Codicum Mſtorum in celebrioribus Belgii cœnobiis, eccleſiis, vrbium ac priuatorum hominum bibliothecis adhuc latentium, Inſulis 1641 & 1642.4*, quod opus multæ eſt vtilitatis, atque optandum, vt ſimile quid de Mſtis in bibliothecis Germaniæ haberemus. De IOANNE BVNDERIO teſtatur Deſſelius Bibliotheca Belgica *p. 170: collegerat indicem Codicum Manuſcriptorum per Belgium, vicinasque prouincias; Alphabeti ſerie ex ſchedis ſcriptisque Guilielmi Carnificii Gandenſis, itidem Dominicani, qui Belgii bibliothecas fere omnes, & illuſtriores Germaniæ, Galliæ, Angliæ, ante exortas ſeculi ſuperioris hæreſes, ſedulo excuſſerat. Vidi Codicem illum Ms. apud Lucam Opmerum, Delſium, IC. ſed dolendum, theſaurum illum, neſcio quo fato periiſſe. Effigies & vitæ Profeſſorum Academiæ Gröningæ & Omlandiæ, Gröningæ 1654.4*, multas ſummorum virorum vitas continent. SVFFRIDVS PETRVS *de Scriptoribus & illuſtribus viris Friſiæ* ſcripſit decades XVI, & ſemis, *Coloniæ 1593.8* recuſas *Franckeræ 1699.12*, inter quos tamen multos habet ſcriptores ſuppoſititios. Præferendus itaque eidem eſt MARTINVS HAMCONIVS, cuius *Friſia*, ſeu *de viris Friſiæ illuſtribus* prodiit *Franeckeræ 1620 & Amſtelodami 1623.4*. PHILIPPVS BRASSEVR *ſidera illuſtrium Hannoniæ Scriptorum & Bibliothecam Hannoniæ* ſcripſit *Hannoniæ 1637 & 1639.8*. FERREO-

REOLVS LOCRIVS tractatum edidit de *Atrebatensis ciuitatis scriptoribus, Atrebati 1616.4.* Æstimandus admodum labor est HENRICI LVDOLPHI BENTHEMII *Holländischer Kirchen und Schulenstaat, Franckfurt 1698.8.* In hoc autem, quidquid ad statum ecclesiasticum facit, parte prima; litterarium vero parte secunda describit, ita, vt omnium, quotquot apud Belgas fœderatos claruerunt, vel adhuc clarent, habeatur ratio, vitæ status exponatur, scripta recenseantur, atque recentiores potissimum Belgii scriptores.

§. XXII.

De Angliæ Scriptoribus primus egit IOANNES LELANDVS, quem continuauit IOANNES BALÆVS. Edidit ille *Catalogum scriptorum illustrium maioris Britanniæ*, qui nouem centurias Scriptorum continet, & prodiit *Basileæ* apud Ioannem Oporinum 1557.f. Hoc opus, licet in tantum reprehenderetur a scriptoribus pontificiis, eo quod Carmelitani olim ordinis Balæus, post reformatam religionem amplexus, vxorem duxerit, laudem suam tamen habet, quod, licet in vitæ descriptione breuior, scripta tamen ab Anglis omni tempore edita, per indicem recensent. Post hunc prodiit IOANNIS PITSEI tractatus *de illustribus Angliæ Scriptoribus, Parisiis 1649.4.* Quod qui illud post Pitsei

mortem

mortem edidit Bishopius, omnium absolutissimum atque accuratissimum vocat. Sed a Guilielmo Burtono in Græcæ linguæ historia p.55. aliisque satis iam demonstratum fuit, auctorem plagiarium esse fœdissimum, qui pleraque ex Balæo desumsit, reliqua interpolauit, & plures scriptores, qui eadem cum ipso sacra non sectarentur, omisit. GEORGIVS LILIVS ad Paulum Iouium virorum aliquot in Britannia, qui seculo XVI eruditione & doctrina clari atque memorabiles fuerunt, elogia composuit, sed ista memoratu vix digna iudicat Morhofius. Oxonienses Professores atque Scriptores recensuit ANTONIVS a WOOD in *Historia sua & antiquitatibus vniuersitatis Oxoniensis, Oxonii 1675. f,* in qua non solum originem & progressum Academiæ, sed etiam scriptores celebres, secundum diuersa sua collegia, quæ apud Oxonienses sunt, horumque vitam & scripta recenset. Multa igitur ex hoc opere hauritur Scriptorum Anglicorum notitia, quorum potiorem partem faciunt Oxonienses: dolendum modo, nullum adiectum fuisse indicem, qui tamen ob multitudinem Scriptorum, qui recensentur, admodum fuisset necessarius. Prodiit quoque HEROOLOGIA ANGLICA, hoc est Clarissimorum & doctissimorum aliquot Anglorum, qui floruerunt ab anno 1500, vsque ad 1600, viuæ effigies, vitæ & elogia duobus Tomis,

Tomis, auctore H.H. *Amstelodami 1620.f.* Paucos ante annos IOANNES PRINCE patrio sermone edidit *The Worthies of Devon*, *siue Damonios Orientales Illustres*, *Exonii 1701.f.* Describuntur in hoc opere iuxta Alphabeticum ordinem, vitæ Theologorum, Politicorum, Militum, Medicorum aliorumque virorum insignium, quibus in Deuonia nasci contigit, a temporibus Normannorum inuasionem præcedentibus ad præsentem vsque ætatem. Insigne est opus, atque litterariæ rei thesauro, sed necessariis indicibus destitutus. Agunt de eodem Acta Eruditorum Iulii 1702. *p. 281.* Vltimum adhuc addimus HENRICVM LVDOLPHVM BENTHEMIVM, qui scripsit *Englischen Kirchen und Schulen-Staat*, *Lüneburg 1694.8*, eadem ratione ac Belgicum adornatum. De *Scriptoribus Hiberniæ* libros duos edidit IACOBVS WARÆVS, quorum prior continet scriptores in Hibernia natos, posterior scriptores alios, qui in Hibernia munera aliqua obierunt *Dublini 1693.4.*

§. XXIII.

IOANNIS SCHEFFERI *Suecia illustrata*, hypomnematis historicis illustrata atque aucta a IOANNE MOLLERO prodiit *Hamburgi 1698.8.* ALBERTI BARTHOLINI tractatus *de Scriptis Danorum* cum eiusdem MOLLERI supplementis prodiit *Hamburgi 1699 8.* Faciunt illi ad scripta magis, quorum recen-

recensionem continent, quam ad auctorum vitas. Plura tamen in notis addidit Mollerus, quæ omnino sunt æstimanda, atque tum ad vitam, tum scripta auctorum faciunt, remittit etiam ad scriptores, qui de quouis auctore plenius egerunt. Addimus demum SIMONIS STAROVOLSCII *centum Scriptorum Polonicorum elogia & vitas, Francofurti 1625.4* & *Venetiis 1627,4*, eiusdemque *de claris oratoribus Sarmatiæ* tractatum, *Florentiæ* editum *1628.4*. Prodiit haut ita pridem *Pernauia litterata*, in lucem publicam emissa *1703.4*. Hac omnes, qui studia amant & litteras, tum Professores tum Studiosi recensentur, sed de statu illorum parum dicitur, quidquid tamen scripserunt, adnectitur.

§. XXIV.

Fuerunt præter hosce, qui certarum gentium litteraria nobis exposuerunt; alii, certorum ordinum religiosos, horum vitas & scripta recensuerunt. Licet de iisdem in genere dicendum, quod pauca, & non nisi leuissima de scriptorum statu proferant. In librorum catalogo prolixi sunt, sed horum plerique sunt scholastici. Rariores in nostris prouinciis adparent eiusmodi scriptores, immo nec in pontificiorum Bibliothecis frequenter conspiciuntur, cum plerique apud Italos atque exteros saltim fuerint excusi. Non omnes nobis proponimus, sed illos saltim.

tim, qui ad notitiam nostram venerunt. Initium facimus a vitis & scriptis Pontificum. LVDOVICVS IACOBI, quidem edidit *Bibliothecam Pontificiam* duobus libris distinctam. In primo agitur de Romanis pontificibus, a Petro vsque ad Vrbanum VIII, ac de pseudo-pontificibus, qui scriptis claruerunt. In secundo vero, de auctoribus omnibus, qui vitas pontificum scripserunt, *Lugduni 1643. 4.* Secutus eundem fuit AVGVSTINVS OLDOINVS, qui edidit *Athenaeum Romanum*, in quo summorum Pontificum ac pseudo-pontificum, nec non S. R. E. Cardinalium & pseudo-Cardinalium vitae & scripta publice exponuntur, *Perusiae 1676. 4.*

§. XXV.

De societatis Iesu Scriptoribus primus egit PETRVS RIBADENEIRA. Hic enim edidit *illustrium Scriptorum Religionis Societatis Iesu Catalogum*, *Antvverpiae* ex Plantiniana 1608. 8, qui postea auctior prodiit *Lugduni 1609. 8* atque *Antvverpiae 1613. 8.* Hunc catalogum noua accessione locupletauit PHILIPPVS ALEGAMBE, *Antvverpiae 1643. f.* Tandem vsque ad annum 1675 produxit NATHAN SOTHVELLVS, *Romae 1678. f.* Hi autem scriptores in vitae expositione reliquis sunt prolixiores. PHILIPPVS LABBEVS quoque *Bibliographiam Societatis Iesu anni 1661* scripsit,

Pa-

Parisiis 1662. 4, qua omnia huius Societatis scripta isto anno edita recenset.

§. XXVI.

Plures sunt, qui Dominicanorum Ordinis Bibliothecam nobis reliquerunt. Egit illud ANTONIVS de CONCEPTIONE, *Senensis* dictus, cuius *Bibliotheca virorum insignium Ordinis Fratrum Prædicatorum* prodiit, *Parisiis 1585. 8.* Sic etiam AMBROSIVS GOZZEVS scripsit *catalogum virorum ex familia Prædicatorum litteris insignium*, *Venetiis 1605. 8.* AMBROSIVS ALTAMVRA *Bibliothecam Dominicanam* a prima ordinis constitutione ad annum 1600, *Romæ 1677. f.* SERAPHINVS RAZZIVS *Historiam virorum illustrium Ordinis Dominicani*, italice, *Lucca 1596. 4.* ALPHONSI FERNANDEZ *notitia Scriptorum, Præsulum, Confessariorum Regiorum familiæ Dominicanæ* extat in Concertatione eiusdem Prædicatoria, *Salmurii 1615, f.* LEANDER ALBERTVS de viris illustribus Ordinis prædicatorii, *Bononiæ 1517. f* varios auctores congessit, vtpote IOANNEM CAROLI *de viris illustribus Ordinis Prædicatorum* SEBASTIANVM FLAMINIVM & IOANNEM ANTONIVM FLAMINIVM atque FRANCISCVM CASTELLIONENSEM, IOANNEM GARZONEM, NICOLAVM BAGNATORIVM, BARTHO-

THOLOMÆVM MORTARIVM, NICOLAVM BRIXIANVM & GEORGIVM MEDIOLANENSEM. Præterea PETRVS MALPÆVS *Athenæum* scripsit *Dominicanorum*, IOANNES BAPTISTA LANCIVS *elenchum Scriptorum Ordinis Dominicani*, VINCENTIVS MARIA FONTANA *theatrum Ordinis Dominicani.* HIERONYMVS BVRSELLUS & SEBASTIANVS de OLMEDO *Generalium huius Ordinis historiam* exposuerunt. ANTONIVS MALLETVS *Historiam Paparum, Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Doctorum & aliorum virorum illustrium, qui aut Priores fuerunt, aut Religiosi in Conuentu S. Iacobi Parisiensis Ordinis Prædicatorum*, gallice, *Parisiis 1634* & BALTHASAR SORIONIVS *de illustribus Dominicanis prouinciæ Arragoniæ.* Omnium vero curas superauit ANDREAS ROVETTA, cuius *Bibliothecam Chronologicum illustrium virorum prouinciæ Lombardiæ sacri Ordinis Prædicatorum, Bononiæ 1691. f* editum, superius iamdum §. XVI recensuimus.

§.XVVII.

§. XXVII.

Augustinianum Encomiasticum edidit PHILIPPVS ELSSIVS, *Bruxellis 1654. f.* In hoc sanctitate, prælatura, legationibus, scriptis illustres Augustinianos recenset. Verum, iam de eo Labbeus, quod præter menda quamplurima, plerumque in aliorum describendis Catalogis adquieuerit. THOMAS HERRERA *Alphabetum Augustinianum* scripsit, *Madriti 1654. 4. Elogia virorum illustrium Ordinis Eremitici S. Augustini* composuit CORNELIVS CVRTIVS, cum imaginibus ad viuum expressis, *Antvverpiæ 1636. 4.* THOMAS GRATIANVS *Anastasin* scripsit *Augustinianam* siue de Scriptoribus Ordinis Eremitici S. Augustini, *Antvverpiæ 1613. 8.* Nuper prodiit, *dissertatio Historica de ducentis Augustinianis scriptoribus, qui obierunt post magnam vnionem ordinis Eremitici, vsque ad finem Tridentini concilii, amplioris Bibliothecæ Augustinensis præuia,* Autore Fr. ANTONIO GANDOLFO, Genuensi, *Romæ 1704. 4.*

§. XXVIII.

Carmelitanam Bibliothecam scripsit PETRVS LVCIVS, *Florentiæ 1593. 4.* Similem meditatus fuit LVDOVICVS IACOBI. CLEMENS-MARIA FELINVS *Sacrum Musæum* edidit *Mantuanæ Congregationis Carmelitarum de Obseruantia, Bononiæ 1691. 4.* Hoc autem istius Mantuanæ congregationis, membrorum laudes

distichis decantauit. Edidit illud GAVDENTIVS ROBERTVS, qui etiam totius Carmelitarum Ordinis Acta atque Opera promisit. *Bibliothecam Cartusianam* THEODORVS PETREIVS, *Coloniæ 1609.8.* Inter præcipuas æstimatur CAROLI VISCH *Bibliotheca Scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis*, elogiis plurimorum, maxime illustrium adornata. Prodiit primum *Duaci 1649.4.* post, cum Chronologia Monasteriorum O.C. & aliquot opusculis antiquorum Patrum eiusdem Ordinis, *Coloniæ 1656.4.* Idem prouocat ad PHILIPPI SEGVINI Bibliothecam manuscriptam Cisterciensem. *Bibliotheca Cluniacensis*, in qua SS.Patrum Cluniacensium vitæ continentur, collecta a MARTINO MARRIER, cum notis Andreæ Quercetani, *Parisiis 1618.f.* *Athenas orthodoxorum sodalitii Franciscani, qui vel selectu eruditionis vel floridiore eloquentia, vel editis scriptis operam nauarunt*, edidit HENRICVS WILLOTVS, *Leodii 1598.8* & *Antvverpiæ 1600.8.* Secutus eundem fuit LVCAS WADINGVS, cuius *Scriptores ordinis Minorum, cum syllabo illorum, qui ex eodem ordine, pro fide Christi fortiter occubuerunt*, prodierunt *Romæ 1650.f.* Et quis omnes enarraret, præcipuos saltim notasse sufficiat, cum plures adhuc superesse certum sit. Reliquos recenset Philippus Labbeus & Antonius Teisserius, de quibus supra §. IX.

§. XXIX.

§. XXIX.

Ne autem incompleta ſit noſtra tractatio, addere hic quoque placet illos Scriptores, qui certorum vitas, ſecundum Facultates quæ dicuntur, ſcripſerunt. De Vitis Scriptorum Eccleſiaſticorum, inter antiquiores quidem primus eſſe videtur HIERONYMVS, cuius *de viris illuſtribus* liber, diuerſimode editus, poſtmodum ex recenſione & cum adnotationibus variorum, cura *Erneſti Salomonis Cypriani*, *Helmſtadti 1700. 4*, quæ editio ob textum non ſolum, ſed notas etiam adiectas eſt optima. Hic autem Scriptores eccleſiaſticos a paſſione Chriſti vſque ad A. C. 392 percenſuit. Idem Cyprianus poſtea edidit GENNADII Maſſilienſis librum *de Scriptoribus eccleſiaſticis*, *Ienæ 1703. 4.* Cum Mſtis Codicibus variis Gennadium contulit, notas & variantes lectiones adiecit, nec minus *Wilhelmi Erneſti Tentzelii florum ſparſionem ad Hieronymi librum de Scriptoribus eccleſiaſticis*. Continuauit hoſce ISIDORVS Hiſpalenſis, qui in ſuo *de Scriptoribus eccleſiaſticis* libro, Scriptores XXXIII deſcribit. ILDEFONSVS ſequitur, Iſidorum continuans. Inde HONORIVS Auguſtodunenſis *de luminaribus eccleſiæ* librum compoſuit, quem ex Hieronymo, Gennadio, Iſidoro & Beda fere contexuit. Sic & SEGEBERTI GEMBLACENSIS liber *de Scriptoribus eccleſiaſticis* extat,

quem postea continuauit HENRICVS GANDAVENSIS. Hi autem omnes, quos recensuimus, separatim sæpius fuerunt editi. Primum illos coniunctim edidit *Suffridus Petri*, *Coloniæ 1580.8.* Sed locupletior est editio, quæ cum *Auberti Miræi* auctariis prodiit & scholiis, *Antvverpiæ 1639.f.* Vltimum ex antiquis adhuc addimus IOANNEM TRITHEMIVM, cuius *Catalogus Scriptorum ecclesiasticorum*, quo vel DCCCCLXX vitæ breuiter describuntur, *Moguntiæ* prodiit *1494.4*, & cum anonymi cuiusdam appendice, *Parisiis 1512.4*, cum insigni *Balthasaris VVerlini* appendice, *Basileæ 1594. 4* atque inter opera Trithemii.

§. XXX.

Ex recentioribus secutus fuit prædictos ROBERTVS BELLARMINVS, cuius *de Scriptoribus ecclesiasticis* liber prodiit *Parisiis 1616.8* postea *Parisiis 1660.8* recusus. Hoc autem ecclesiasticos Scriptores vsque ad annum 1501 secundum ætatem suam recenset, horumque scripta exponit. Multa præstitit Bellarminus hoc libro, quibus laudem meretur, ita, vt inter optima eius scripta haut immerito referatur, neque tamen a communibus Pontificiorum vitiis est immunis, quin etiam supposititia aliqua pro genuinis venditet: multa ad Chronologiam, historiam criticamque spectantia prætermisit, alia autem

tem pontificiorum dogmata propagauit. Secutus eundem PHILIPPVS LABBEVS, qui *de Scriptoribus ecclesiasticis* duos tomos edidit *Parisiis 1660.8*, Ordine alphabetico vtitur, atque Bellarminum vel emendat, vel plenius explicat, ita, vt non ſolum adderet, quæ ad hiſtoriam, Chronologiam & Criticam eccleſiaſticam faciunt, ſed etiam Bellarmini atque aliorum errores caſtigaret. Licet Sirmondi Mſtis eundem fuiſſe vſum velit, & iniquum ſæpe agat cenſorem. Idem Bellarmini continuationem promiſit, quam, cum Labbeus non præſtaret, poſtmodum ſuſcepit ANDREAS SAVSSAY, *Tulli 1665. 4* & *Coloniæ 1684.4.* Verum plenius eſt CASIMIRI OVDINI *Supplementum de Scriptoribus vel Scriptis Eccleſiaſticis*, a Bellarmino omisſis ad annum 1460, vel ad artem Typographicam inuentam, *Parisiis 1686.8.* Supplementum quidem eſt Bellarmini, ita tamen vt ſcriptores a Bellarmino enarratos non penitus negligat, quin etiam aliqua addat vel emendet; id quod multa cura præſtitit atque eruditione, Regia ad hæc Bibliotheca vſus frequentisſime. AUGUSTUS VARENIUS, magnum olim opus moliebatur *de Scriptoribus eccleſiaſticis* ad noſtra vsque tempora, cuius tamen prima ſaltim pars de ſcriptoribus primi & ſecundi ſeculi prodiit ſub titulo: *Rationarii Theologici de ſcriptoribus eccleſiaſticis, Roſtochi*

 1669 &

1669 & 1673.4. Nec omitti debet IOANNIS GOTTFRIEDI OLEARII *abacus Patrum & ſcriptorum eccleſiaſticorum alphabeticus, Ienæ 1673. 8.* Supplementum eſſe voluit Patrologiæ Gerhardi, atque multa de ſcriptoribus eccleſiaſticis profert quæ erudita, licet prolixior ſit in notanda editionum diuerſitate, quam deſcribendis vitis. Leuius ſcriptum eſt MARTINI ZEILERI, quod ſub titulo prodiit, *Hiſtoriſcher Anzeiger vieler heiliger hocherleuchteter vnd aus den Schrifften bekandter auch anderer vornehmen Leute, Franckfurt 1658.8,* paucisſima enim habet quæ notatu digna. GVILIELMVS CAVE vtilisſimum laborem ſuſcepit, dum in Scriptorum eccleſiaſticorum Litteraria hiſtoria occuparetur. Prodiit primum Eiusdem *Chartophylax eccleſiaſticus,* quo prope MD. Scriptores eccleſiaſtici tam minores quam maiores, tum Catholici tum Hæretici, eorumque patria, ordo, ſecta, munera, ætas & obitus, editiones operum præſtantiores, opuſcula, quin & ipſa fragmenta, breuiter indicantur, Scriptores dubii a certis, ſuppoſititii a genuinis, non extantes a ſuperſtitibus diſtinguuntur, a Chriſto nato ad annum 1517. Accedunt Scriptores gentiles, Chriſtianæ religionis oppugnatores & breuis cuiusque ſeculi conſpectus, *Londini 1685.8.* Vix editus erat hic Chartophylax, quin *Paralipomena* ad eundem ederet PAVLVS

LVS COLOMESIVS, *Londini 1686. 8*, quibus eundem in multis suppleret, quæ postea obseruationibus suis sacris adiecta auctiora edidit *Londini 1689. 12.* Eruditus autem Cauei labor æstimabatur ab omnibus, sed, cum de eius breuitate nimia quererentur plerique, ipsumque Caueum, vt maiori operi manum admoueret, enixe rogarent, sequebatur Eiusdem *Scriptorum Ecclesiasticorum Historia Litteraria a C. N. ad seculum XIV, Londini 1688. f.* Ad seculum saltim decimum quartum peruenit, cum grauissimo morbo adfligeretur. Quare, cum de ipsa vita pene desperaret, HENRICVM WHARTONVM in partes vocauit, vt eodem, quo cœperat, ordine, cætera absolueret, qui ideo *Appendicem* adiecit ad eandem Historiam Litterariam, Scriptores recensens ad anno MDXVII, quæ cum eadem Historia fuit excusa, ipsa vero, vna cum appendice recusa *Geneuæ 1693. f.* Opus est elegantissimum atque vtilissimum, quo non solum Scriptorum eo modo, quo titulus proponit, vitæ & scripta distinguuntur, sed etiam historiæ ecclesiasticæ & chronologiæ ratio habetur. Facit huc etiam B. CASPARIS SAGITTARII, Præceptoris & antecessoris nostri *introductio in historiam ecclesiasticam & singulas eius partes*, quæ, curante Ioanne Andrea Schmidtio, prodiit *Ienæ 1694. 4* opus posthumum. Hac quidem no-

titiam potissimum scriptorum veterum atque recentium sibi proponit, ita tamen, vt illorum, qui præ aliis claruerunt, vitas scriptis præmittat, atque de recentioribus quibusdam multa proponat singularia. Restat LVDOVICVS ELLIES du PIN, cuius est *Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques, contenant l'histoire de leur ecrits, la Critique & la Chronologie de leurs ouvrages, le Sommarre de ce qu' ils contiennent, vn iugement, sur leur stile & sur leur doctrine; & le denombrement des differentes editions de leurs Ouvrages. Tome premier des Auteurs des trois premiers siecles. Avec vne dissertation preliminaire sur les Auteurs de la Bible, à Paris 1686.8.* Hoc opus postea per quatuordecim tomos fuit continuatum, quibus seculorum XVI Scriptores atque Historia percensentur. Sex Tomi erant editi, cum multæ de hoc Scripto mouerentur auctori controuersiæ, ita, vt sub nouo postea titulo: *Histoire des Controverses & des Matieres ecclesiastiques* hoc opus continuaret, methodum quoque iussus aliquantum immutaret. Retinuerunt tamen priorem titulum Belgæ, qui recudi fecerunt hoc opus Montis & Amstelodami. Tres etiam priores libri sub titulo: *Noua Bibliotheca auctorum Ecclesiasticorum* in latinum sermonem translati prodierunt *Coloniæ 1691.4.* In prioribus sex Tomis prolixus longe est Du Pinus non solum in vitæ descri-

ptione,

ptione, in qua illis potissimum circumstantiis est intentus, quæ ad illustranda Patrum scripta faciunt. Sed etiam operum ab iisdem censuram & singulorum compendium exhibet, editiones enumerat, de stylo illorum iudicat, & quæ varia eorum sint dogmata, exponit, vt magni vsus sit hoc Opus: In posterioribus autem potius facit ad historiam. Tacemus illos, qui in Historia sua Ecclesiastica singulis seculis Scriptores Ecclesiasticos præcipuos subiecerunt, quod fecerunt Spanhemius & Natalis Alexander. Tacemus etiam illos, qui Patrologias vel Censuras Patrum nobis dederunt, quos atque alios Bibliothecæ Theologicæ relinquimus: hæc pro nostro instituto sufficiant. Vnicum adhuc addimus, LVDOVICVM BAILIVM, cuius *Sapientia foris prædicans, seu Bibliotheca Concionatorum* prodiit *Parisiis 1666. 4.* In tres partes opus suum diuisit, quarum priori de illis Oratoribus sacris agit qui ab Orbe Condito ad Christi natiuitatem vsque vixerunt. Secunda de patribus agit qui euangelium publice fuerunt professi vsque ad seculum XI. Tertia vero pars, quæ etiam amplissima est, ad initium superioris seculi vsque progreditur. Singulorum vitas describit & stylum, maxime qua in parte excelluerint. Hoc vt eo melius doceret, integra quoque ex illorum homiliis excerpta dedit, & vbique

 elo-

eloquentiæ ſacræ incrementa monſtrat & decrementa.

§. XXXI.

Iſti autem ſunt, qui Scriptores Eccleſiaſticos ſuperioris ætatis recenſuerunt: pergimus ad illos, qui vitas recentiorum Theologorum ediderunt, intor quos præter ADAMI, WITTENIVM, PIPPINGIVM, ZAVMERVM, ſupra jamdum memoratos occurrit IOANNIS SCHOPFII *Academia Chriſtiana ſiue ſuccincta deſcriptio Chriſti, ſanctorum Apoſtolorum, celebriorum Patrum, ac Doctorum ecclesiæ, qui paſſim in orbe terrarum plantarunt ecclesiam Ieſu Chriſti, iam inde a temporibus Apoſtolorum vsque ad Lutherum*, quæ primum *Tubingæ 1593 4* prodiit, poſt, renouata a *Ioanne Himmelio, Spiræ 1616. 8*. Pauciores tamen recenſet Scriptores, vitam & doctrinam exponens: nihil de ſcriptis. Sequuntur IOANNIS BISMARCI *vitæ & Res geſtæ Præcipuorum Theologorum*, quorum liber primus prodiit *Halæ 1614. 4*. Vitas celebrium quorundam Theologorum deſcribit, atque a Reuchlino incipit, eo quod ante reformationem linguas & artes a Pontificiorum barbarie primus repurgauerit, ab hoc dein ad præcipuorum Wittebergenſium vitas progreditur, quæ orationibus ſingulis continentur, quas vel ipſe auctor coram Dominis Colloquii Aluenslebiani fratribus, vel alii etiam in Wittebergenſi acade-

academia recitauerant. Inter hæc reperiuntur etiam vitæ illorum, qui inter Crypto-Caluinianos fuerunt habiti. Vitæ itaque ſtatum inibi videmus cum elogiis, nihil tamen de eorundem ſcriptis. BALTHASAR MENCIVS *elogia* ſcripſit *Doctorum ac Profeſſorum Theologiæ in academia Wittebergenſi*, AUGUSTINI BRUNNII habemus *libellum ſynopticum, in quo præcipui Theologiæ Doctores & Eccleſiæ Miniſtri, qui iuxta Auguſtanæ Confeſſionis normam & formulam Concordiæ, euangelium Chriſti ab anno 1590 ad 1615 docuerunt*, recenſentur. IACOBUS VERHEIDEN *præſtantium aliquot Theologorum*, qui Romanum pontificem vt Chriſti in terris Vicarium & ſancti Apoſtolorum Principis ſucceſſorem præcipue oppugnare moliti ſunt, effigies, cum eorum vitis & librorum Catalogis edidit, *Hagæ-Comitum 1602. f.* Male de eo iudicat Labbeus, ſed hoc ex odio ſolum religionis. Rarum eſt ſcriptum, atque ob additas effigies æri optime exciſas ſumtuoſum: breuis tamen eſt auctor in vitarum deſcriptionibus, quæ potisſimum ſunt reformatorum. Secutus hoſce fuit THEOPHILUS SPITZELIUS, cuius primum prodiit *vetus academia Ieſu Chriſti*, in qua XXII priſcæ ſinceræque pietatis Profeſſorum icones exhibentur, documentis priſcorum pietatis veræ Doctorum & Profeſſorum illuſtratæ *Auguſtæ Vindelicorum 1671. 4.* Subſecutum eſt Eiusdem

Tem-

Templum honoris reseratum, in quo L. illustrium huius æui orthodoxorum Theologorum, Philosophorumque imagines exhibentur, & quibus monumentis librisque editis vel manuscriptis inclaruerint, diserte ostenditur. Accessit ANTONII REISERI *de quibusdam claris huius æui Theologis epistola, Augustæ 1673. 4.* Vna vtriusque est ratio: icones exhibentur Theologorum præstantissimorum, quibus subiicitur vitæ descriptio, quæ tamen sufficiens non est, & potius panegyrica. In fine horum scripta adnectuntur. IOANNES CHRISTOPHORUS RUMETSCHIUS ad Ioannem Fridericum Heckelium epistolam scripsit, qua continetur *Schediasma de vniuersali Theologorum Euangelicorum Historia, Spiræ 1679. 4.* Breuiter eodem disseritur de vetustioribus æque & recentioribus Scriptoribus, qui ad scribendam Theologorum historiam possint esse vtiles. Ansam huic epistolæ dedit ipsum IOANNIS FRIDERICI HECKELII Institutum, quod in *Sciagraphia* sua *Theologorum Euangelicorum vniuersalis Historiæ*; ad Vitum Ludouicum a Seckendorff scripta, proposuit, qua magnum opus vniuersalis Theologorum Historiæ se adgressum esse profitetur. Vix tamen post ipsius mortem amplius quid sperandum.

§. XXXII.

Qui de vitis Ictorum egerint iam expositi

siti fuerunt in capite primo §. II & III sele-
ctæ Bibliothecæ Iuris, quos exinde repete-
mus. *Veterum Iureconsultorum*, ex quorum
scriptis Pandectæ sunt desumtæ, vitas descri-
ptas debemus NICOLAO HENELIO,
Lipsiæ 1654. 8, vna cum IO. LORICHII *Catalo-
go*. Henelio iungendæ sunt BERNARDINI
RUTILII *vitæ Iureconsultorum, Lugduni 1518. 8.*
Hunc sequitur VALENTINUS GUILIEL-
MUS FORSTERUS in libro secundo histo-
riæ iuris ciuilis. Leuioris momenti est tra-
ctatus CATELLIANI COTTÆ de *Iuris
peritis*, qui in Tomo primo Tractatus Tra-
ctatuum, & separatim extat. Breuis est tra-
ctatus FRANCISCI HOTTOMANNI *de
Ictorum vitis*, qui in Pomponio memorantur,
cum aliis eius operibus, *Francofurti 1587. f.*
Prioribus est præferendus IOANNES BER-
TRADUS in libris duobus, quos inscripsit
Βίοι Νομικῶν, *s. de iuris peritis antiquis*: pro-
diere *Tolosæ 1622. 4*, & ex emendatiori editio-
ne, cum breuibus Ægidii Menagii, aliorum-
que eruditorum animaduersionibus, *Lugdu-
ni Batauorum 1675. 8.* Huius tamen & prio-
rum errores sæpius tetigit GUILIELMUS
GROTIUS *de vitis Ictorum, quorum in Pande-
ctis extant nomina, Lugduni Batauorum 1690. 4*,
qui in hac elaboratione est accuratissimus.

§. XXXIII.

Recentiorum Ictorum, qui post restaura-
tam

tam primum Iurisprudentiam vixerunt, vitas descripsit IOANNES FICHARDUS, ab Irnerio vsque ad Zasium, *Patauii 1565.4.* Hunc secutus est MARCUS MANTUA, alias BENAVIDIUS, in *epitome virorum illustrium* cum Fichardo edita. Sed vtrique nimium sunt breues Germanorum seculi decimi sexti Ictorum vitas scripsit MELCHIOR ADAMI, quem quantum ad seculum decimum septimum continuauit HENNINGUS WITTENIUS, de quibus superius. Circa Italos recentiores occupatus est GUIDO PANCIROLLUS *de claris Legum interpretibus, Venetiis 1655.4,* qui tamen Panegyristam potius agit. *Patauinorum vitas* in suo de antiquitatibus Patauinis descripsit libro BERNARDINUS SCARDEONIUS. De *Bononiensibus Doctoribus* commentatus est IOANNES NICOLAUS PASCHALIS ALIDOSIUS, *Bononiæ 1620.4.* Nec prætereundæ sunt *vitæ decem clarissimorum Ictorum*, quæ ex recensione & cum notis FRIDERICI IACOBI LEICKERI prodierunt *Lipsiæ 1686.8.*

§. XXXIV.

Primus, qui *Medicorum vitas* scripserit, mihi videtur REMACLUS FUCHSIUS, quæ cum Symphoriani Campegii catalogo prodierunt *Parisiis 1540.8.* Vitas illustrium Medicorum præter Adamum & Witteniumcongessit PETRUS CASTELLANUS, *Antwerpiæ*

piæ 1618. 8. Harum CLXXX exhibet, licet multi æque superiorum temporum præstantiores adhuc desiderentur. IOANNES NEANDER postmodum *syntagma* edidit, in quo medicinæ natalitia, sectæ, placita & historia continetur, *Bremæ 1623. 4,* in quo circa propagatorum medicinæ vitas potissimum est occupatus. Iniquius tamen de hoc auctore iudicium est Philippi Labbæi, plagii atque diuersorum errorum illum incusantis. Ante hosce SYMPHORIANVS CAMPEGIVS *de claris Medicinæ Scriptoribus veteribus ac recentioribus.* Secutus hosce fuit IOANNES ANTONIDES von der LINDEN de *scriptis Medicis,* primum *Amstelodami 1632. 8. 1651 & 1662. 8.* Hic enim præmissa breui auctorum vita, ad eorundem scripta demum descendit. Hunc librum postea sub titulo: *Lindenii renouati* auctius longe edidit GEORGIVS ABRAHAMVS MERCKLINVS, *Noribergæ 1686. 4.* Hic non solum alphabeticus est, secundum Scriptores directus, sed etiam ob indicem additum, realis. Plures tamen næuos litterarios in hoc libro notat Voglerus introduct. in notit. Scriptorum cap. VIII. Hos autem errores emendare, defectus supplere sibi sumserat GEORGIVS HIERONYMVS VELSCHIVS, quod inter promissa n. XXI habemus. Melchior Adami adlegat CASPARIS PEVCERI *vitas illustrium Medicorum,* absque auctoris nomine

ne editas, quas tamen ipſe ſe non vidiſſe teſtatur in vita Peuceri p.175. IOANNES BVMALDVS, ſiue, qui ſub hoc nomine latet OVIDIVS MONTALBANVS *Bibliothecam Botanicam* edidit *Bononiæ 1657.16*, qua inſigni diligentia Græcos, latinos veteres, Arabes & recentiores enumerat, editiones adnotat, nulla tamen vel temporis vel alphabeti habita ratione. Sic etiam *priſcorum Medicorum vitas* pollicitus eſt ÆGIDIVS MENAGIVS. THOMAS REINESIVS in Hiſtoria Medicorum fuit operatus, vti ipſe teſtatur epiſtolis ad Hoffmannum & Rupertum p. 579. IOANNEM BAPTISTAM CAPPONUM meditatum fuiſſe *Hiſtoriam Medicam vniuerſalem*, atque *Bibliothecam* cum notitia Mſtorum totius orbis in quocunque idiomate. Verum de his omnibus, quantum nouimus, nihil adhuc eſt editum. Magnum opus *de vitis Medicorum* conſcripſit IOANNES HENRICUS MEIBOMIUS, cuius rationem filius expoſuit epiſtola ad Velſchium de Medicorum hiſtoria ſcribenda, quæ *Helmſtadti* prodiit *1669.4*, qua ipſum ſollicitabat de ſupplemento circa Scriptores Arabes. Reſponderat non ſolum Velſchius ſed etiam *Hiſtoriam Medicorum Orientalium* elaborauit. Ipſum autem parentis opus ſimulac ipſi otium fuerit, ſe reuiſurum atque publicatorum promiſit Henricus Meibomius additionibus ad Vogleri introductionem p. 192.
Hoc

Hoc tamen interea mortuo, an adhuc quid ſperandum, non conſtat. Dignum ſane opus, vt quod vel omnes prædicant, publicæ vtilitati concedatur. *Medicorum veterum aliquot & recentiorum icones* prodierunt ex Bibliotheca IOANNIS SAMBVCI, cum elogiis, *Amſtelodami 1612 f.* Sic etiam IOANNES GEORGIVS SCHENCKIVS *epitaphia* edidit & *epicedia illuſtrium Medicorum.*

§. XXXV.

Philoſophi ſequuntur, quorum Biographos in Capite primo Bibliothecæ Philoſophicæ iam expoſuimus §. III. & IV, inde paucis hic repetemus. Primus, qui illud egit, eſt DIOGENES LAERTIVS *de vitis & moribus philoſophorum*, cuius optima eſt editio, quæ cum notis variorum, præcipue doctisſimis Ægidij Menagii, cura *Marci Meibomii* prodiit, *Amſtelodami 1692. 4.* Hoc opus plane egregium eſt, & fundamentum certe omnis Hiſtoriæ Philoſophicæ. Hunc inſecutus fuit EVNAPIVS Sardianus, cuius *de vita philoſophorum & ſophiſtarum* liber primum græce & latine ex bibliotheca Sambuci prodiit *Antuverpiæ 1568. 8.* & cura *Andreæ Schotti, Antverpiæ 1616. 8.* Hic, licet in Chriſtianos fuerit iniquus, vitas tamen Plotini, Porphyrii, Iamblichi, Alipii, Ædeſii, Maximi, aliorumque ſeculi quarti celebrium philoſophorum non quidem ſatis perſpicue, docte tamen

describsit. Tertius est HESYCHIVS MILESIVS, cuius liber *de claris Philosophis* græce & latine per *Hadrianum Iunium* editus est, cum notis *Henrici Stephani, Parisiis 1593.8*, post, cum notis *Ioannis Meursii*, *Lugduni 1613. 8*. Huc faciunt etiam PHILOSTRATI vitæ Sophistarum, quæ primum græce prodierunt *Venetiis* ex Aldina *1503 f*, post, cum versione latina *Antonii Bonfinii*, *Basileæ 1563. f* & SVIDAS in lexico suo, qui inter alia, ordine alphabetico multas Philosophorum vitas æque percenset. Optima est editio, quæ græce & latine, cura *Æmilii Porti* prodiit *Coloniæ 1619. f*, in quo nunc denuo edendo multa cura insudat LVDOLPHVS NEOCORVS. Inter posterioris ætatis scriptores, qui vitas philosophorum antiquiorum scripserunt, primus est IOANNES VALLENSIS, cuius *Compendiloquium de vitis illustrium philosophorum*, inter eius alia extat *Lugduni 1511. 8*. Post hunc GVALTERVS BVRLÆVS *de vita & moribus Philosophorum* scripsit, quod opus typis adhuc rudibus, nascente demum typographia fuit excusum. Postea, teste Labbeo, in Bibliotheca Bibliothecarum, ANTONIVS a SALA, Monbellensis Ictus, *Casali 1603. 4* pro suo edidit, excisis duntaxat quibusdam pagellis in fine. Sed crassos Burlæi errores iamdum notauit Vossius de Historicis latinis lib. II c. LXV. RAPHAEL VOLATER-

TERRANVS in *Commentariis* suis *vrbanis* alteram partem esse voluit anthropologiam virorum doctorum, quæ in eo est tota, vt describat vitas philosophorum & similium scriptorum. Elegantissimus est tractatus IOANNIS IONSII *de scriptoribus Historiæ Philosophicæ*, libris IV constans, atque editus *Francofurti 1659. 4.* vbi singulorum, antiquissimorum etiam Philosophorum vitas, historiam, scholas, adseclas & scripta; ætatis ratione habita, breuiter quidem, sed accurate, exponit, ita, vt recentiores etiam, qui in historia Philosophica quidpiam scripserunt, non omittat. Addimus eos, qui particulares tantum vitas descripserunt, inter quos habemus PAVLI LEOPARDI *vitas & Chrias Aristippi, Diogenis, Demonactis, Stratonis, Demosthenis & Aspasiæ, Antvverpiæ 1596. 8.* MARINI librum *de vita Procli* græce & latine, *Lugduni 1616. 8* atque ex editione *Ioannis Alberti Fabricii, Hamburgi 1700. 4.* PHILOSTRATI *vitam Apollonii Tyanei, Venetiis 1501. f. Vitam Platonis* scripsit MARSILIVS FICINVS operibus præfixam, *vitam Epicuri* GASSENDVS, *vitam Pythagoræ* MALCHVS & IAMBLICHVS.

§. XXXVI.

Recentiorum Philosophorum vitas pauci speciatim descripserunt. Præter enim ante memoratos MELCHIOREM ADAMI & HENNINGVM WITTENIVM, habe-

mus saltim IOANNIS IACOBI FRISII *bibliothecam philosophorum classicorum chronologicam*, quæ primum *Tiguri* prodiit *1592. 4*, post libro secundo Chronici Chronicorum ecclesiastici Iani Gualteri, siue potius Iani Gruteri inserta, *Francofurti 1614. 8*. Scriptores autem, non philosophos tantum, sed alios etiam antiquiores, qui a primis incunabilis vsque ad seculum XVI claruerunt, recenset, eosdemque per seriem temporum distinguit, vbi vixerint, & quid scripserint, breuissimis declarans. Addimus PETRI GASSENDI *vitam Brahei*, *Copernici*, *Peurbachii & Regiomontani*, quæ prodierunt *Hagæ-Comitum 1655. 4*. Sic etiam *vitam Hobbesii* ex ipsius potissimum schedis collectam conscripsit RADVLPHVS BATHVRST, *Londini 1682. 12* editam; quæ non solum vera vitæ fata, animi caracteres & mores, sed etiam controuersias & scripta luculenter non minus ac eleganter exponit.

§. XXXVII.

Historicorum vitas qui scripserint, plures sunt. Inter hos vero palmam fert GERARDVS IOANNES VOSSIVS, qui *de Historicis Græcis atque latinis* edidit libros quatuor, *Lugduni Batauorum 1651. 4* recusos *Francofurti ad Mœnum 1677. 4*. Certe, de historicorum vita & scriptis optime agit, eosdem secundum secula distinguens, etiam illos,

los, qui plenius de ſcriptoribus egerunt, indicans. Varios tamen næuos in eodem æque adnotarunt eruditi, præcipue in hiſtoricis Græcis. Quare etiam ſingulari libello Voſſium emendare fuit conatus THOMAS REINESIVS. Egit tamen illud circa hiſtoricos latinos CHRISTOPHORVS SANDIVS, cuius *notæ & animaduerſiones in Gerardi Ioannis Voſſii libros tres de Hiſtoricis latinis* prodierunt *Amſtelodami 1677. 12.* Hæ, licet breues ſint, doctæ tamen, & varia modeſte notant, quibus errauerat Voſſius. Sic etiam Meibomius non pauca a ſe in Voſſio eſſe obſeruata teſtatur addit ad Vogleri notitiam p. 193. BERNARDVS a MALLINKROT *paralipomenon* edidit *de Hiſtoricis græcis, Coloniæ 1656. 4.* Quinque eorum centurias, qui a Voſſio fuerunt omiſſi, alphabetico ordine percenſet, licet in iisdem recenſendis adeo prolixus non ſit, ſcripta potius, quam vitam deſcribens. Eundem poſtea circa hiſtoricos latinos ſupplere fuit conatus IOANNES HALLERVORDIVS, cuius eſt *ſpicilegium de Hiſtoricis latinis, Ienæ 1672. 8.* Hos autem a Voſſio omiſſos ordine alphabetico recenſet; in recenſendis tamen vita & ſcriptis longe breuior eſt, viliores editiones commendat, immo multos intermiſcet, qui hiſtorici non ſunt. Singula quidem in maiore opere exponere conſtituerat, cui tamen immortuus. Voſſium imitatus atque ſecutus fuit Polyhiſto-

ſtor noſter, IOANNES ANDREAS BOSIVS, cuius poſteriori editioni diatribarum iſagogicarum de prudentia & eloquentia ciuili comparanda, adiecit GEORGIVS SCHVBARTVS, beatus Præceptor & anteceſſor *notitiam Scriptorum Hiſtoriæ vniuerſalis, Ienæ 1698 4.* Eadem methodo ac ratione incedit Boſius, ac Voſſius, ita, vt Scriptores Hiſtoriæ Vniuerſalis ſecundum ſecula ſua plenius exponat; de horum vita & ſtatu accurate agens, licet recentiores potisſimi fuerint omisſi. De la MOTHE le VAYER *des anciens Hiſtoriens Grecs & Latins, à Paris 1646. 4,* in iudiciis potius de Hiſtoricorum ſcriptis conſiſtit, quam in vitarum deſcriptione. De Scriptoribus Hiſtoriæ Romanæ egit CAROLVS SIGONIVS & BALTHASAR BONIFACIVS, quorum *iudicium de Hiſtoricis Romanis ab vrbe condita ad Carolum M.* prodiit *Venetiis 1627. 4* & *Helmſtadii 1674. 4.* MARTINVS HANCKIVS *de Scriptoribus Rerum Romanarum* tractatum publicauit *Lipſiæ 1669 4.* Agit in eodem de Scriptoribus tum antiquioribus tum recentioribus, qui vel in hiſtoria, vel antiquitatibus Romanis quid ſcripſerunt, horum vitam deſcribens, ſcripta recenſens & iudicium celebriorum virorum de ſingulis addens. Elegans eſt liber, ſed imperfectus, cum multi ſcriptores, varia de recenſitorum ſcriptis atque iudiciis addi potuiſſent. Eadem ratione *de Byzantinarum*

Rerum

Rerum Scriptoribus Græcis tractatum edidit, *Lipsiæ 1677. 4.* quos plenius adhuc percensuit. Recentiores historicorum vitas plures scripserunt. MARTINVS ZEILLERVS *Historicos, Chronologos & Geographos celebres ex variis, qui de eorum ætate, seu tempore, quo vixerunt, & operibus, quæ scripserunt, collegerunt, Vlmæ 1612. 8* & pars tertia *1655. 8.* Accessit postea *mantissa ad Catalogum Historicorum, Chronologorum & Geographorum, Vlmæ 1660. 8.* Sed index est parum accuratus, qui nec de vitis, nec de scriptis multa habet singularia.

§. XXXVIII.

Progredimur ad Philologos. Ex antiquis C. SVETONIVS TRANQVILLVS libros duos scripsit *de illustribus Grammaticis & claris Rhetoribus*, qui eiusdem operibus fuerunt adnexi. Licet de vero auctore adhuc dubitetur. Ex recentioribus huc facit IO. HENRICVS BOECLERVS, cuius *commentatio posthuma de Scriptoribus Græcis & latinis* ab Homero ad initium seculi XVI, *Argentorati 1674. 8* edita, non nisi index est scriptorum, addito rarius breui iudicio. GERARDVS IOANNES VOSSIVS *de Rhetoricæ natura & constitutione, deque antiquis Rhetoribus, Sophistis & Oratoribus, Hagæ 1658. 4.* Laudanda est opera IO. ALBERTI FABRICII, cuius *Bibliotheca latina* primum prodiit *Hamburgi 1697. 8.* Tria sibi proposuit Clar. auctor scriptores veteres latinos ordine

chronologico recensere; non secundum nomina saltim, sed & illa quæ de iis memoratu digna. Deinde scripta recenset & diuersas atque præstantiores editiones. Multa circa editionum diuersitatem adnotauit, quæ memoratu digna, alias nec satis ordinata, nec perfecta, cum plures adhuc scriptores, eorundemque scripta potuissent addi. Ipsum autem in adornanda noua eademque accuratissima editione nunc assiduum esse, pro certo percepi. Secuta est Eiusdem *Bibliotheca Graca*, siue notitia scriptorum veterum Græcorum, quorumcunque monumenta integra, aut fragmenta edita extant, tum plerorumque e Mstis ac deperditis, *Hamburgi* 1705. 4. Eruditissimum est opus, cuius autem bini saltim priores libri fuerunt editi, in quorum altero de Scriptoribus agit, qui Homerum ætate præcessisse dicuntur, vtpote de scriptis Hermeticis, Orphicis, Sibyllinis ac Zoroastreis, quos litterarum ordine persequitur. Altero libro Scriptores ab Homero ad Platonem vsque percenset. Tertio libro a Platone vsque ad scriptores Augusteos perget. Quarto vsque ad Constantini M. tempora. Quinto Historiam Scriptorum Byzantinorum. Sexto Iatros, Medicos, Chymicos & Geoponicos cum notitia Scriptorum anonymorum & supposititiorum. Optamus doctissimo viro vitam & corporis vires ad singula

chro- Aa 4 gula

gula absoluenda. Quidquid enim ad historiam litterariam Scriptorum Græcorum facit, videbimus explicatum. Idem in præfatione, memorat de aliorum bibliothecis Græcis, ex qua præcipua mutuo fumemus. IOANNIS MEVRSII *Bibliotheca Græca* diutius inedita mansit a *Iacobo Gronouio* decimo tomo Thesauri antiquitatum Græcarum inserta; quæ tamen in Diocle desiliit. Sic etiam IOANNES MEURSIVS in *Bibliotheca* sua *Attica* multum facit ad historiam Scriptorum qui interciderunt. Aliorum quoque labores promissos sed latentes recenset. Sic LEONIS ALLATII *Bibliothecam scriptorum profanorum*, IOANNIS CONRADI DIETERICI *Bibliothecam Græcam*, PHILIPPI LABBEI *Bibliothecam Chronologicam uniuersalem*, EMERICI BIGOTII *Catalogum Scriptorum Græcorum*, ERASMI VINDINGII *conspectum auctorum Græcorum*, HENRICI CHRISTIANI HENNINII *Indicem Bibliothecæ Græcæ bipartitum*. Prodiit autem nuper ZACHARIÆ LVNDII *Compendium Bibliothecæ Græcæ* ex prælectionibus Vindingianis compositum, studio Laurentii Lundii *Hafniæ* 1704. 8. quo Scriptores Græcos ordine alphabetico percenset, sed breuibus saltim quid scripserint, atque præcipuas enumerans editiones.

§. XXXIX.

Pergimus ad Poëtas, de quibus primus ni fallor egit LILIVS GREGORIVS GYRALDVS, cuius *Historiæ Poëtarum tam Græcorum quam latinorum* prodierunt *dialogi X, Basileæ 1545 8.* Hi autem palmam præripiunt reliquis Scriptoribus omnibus. Idem Gyraldus dialogos duos scripsit *de Poëtis nostrorum temporum, Florentiæ 1551. 8.* Gyraldum secuti fuerunt varii. IOANNES PETRVS LOTICHIVS quidem *Bibliothecæ poëticæ* partes IV scripsit, in qua Græcos & latinos, recentiores etiam poëtas celebriores percenset, horumque vitas ex Adamo aliisque collectas, describit, *Francofurti 1624. 8.* Breuis est opella, & subitaneo labore nata GERARDI IOANNIS VOSSII *de poëtis Græcis & latinis, Amstelodami 1656. 4.* Elegans est scriptum TANAQVILLI FABRI *abregé des vies des poëtes Grecs, à Saumur 1664. 12 & à Amsterdam 1700. 12,* dum vitas poëtarum Græcorum breuiter quidem, ast docte describit. De *poëtis latinis* saltim egit PETRVS CRINITVS, *Parisiis 1513. f.* quo libro veterum poëtarum statum describit. Sic etiam de iisdem poëtis latinis est *Museum illustrium Poëtarum latinorum*, qui ad hæc vsque tempora scripserunt, cum notis *Michaelis Foscareni, Venetiis 1651. 12.* OLAI BORRICHII binas habemus *dissertationes de Poëtis, Hafniæ 1676. 4,* quibus erudita multa de poëtis antiquis profert. THOMAS BARTHOLINVS

NVS in ſua *de Medicis Poëtis* diſſertatione *Hafniæ 1669.8* edita, non tam vitas deſcribit, quam medicos enumerat poëtica arte claros, licet multa erudita de remediis a poëtis deſcriptis intermiſceat.

§. XL.

Quod ſi vlterius velimus progredi, habemus IO. PETRI BELLORII *veterum illuſtrium Philoſophorum, Poëtarum, Rhetorum & Oratorum imagines, Romæ 1685 f.* Imagines ſunt ex vetuſtis nummis, gemmis, hermis, marmoribus, aliisque antiquis monumentis depromtæ & illuſtratæ. *Vitas excellentium pictorum, ſculptorum & architectorum* ſcripſit GEORGIVS VASARIVS, *Florentiæ 1568.4* & *Bononiæ 1647.4.* Sic etiam *vitas antiquiorum pictorum* italice ſcripſit CAROLVS DATVS, *Florentiæ 1667.4.* De *vitis pictorum, ſculptorum & architectorum* egit IO. BAPT. BALLIONVS, *Romæ 1649.4.* Præ ceteris vero æſtimanda venit IOACHIMI de SANDRART *academia artis pictoriæ*, quæ Germanico primum idiomate prodiit, poſt per *Chriſtianum Rhodium* in latinum verſa *Noribergæ 1683.f.* Huius operis potisſima pars eſt, vt præter icones, deſcriptiones quoque pictorum celeberrimorum tam veterum quam recentiorum contineat. Recentiores vero ſunt FELIBIANI *Entretiens ſur les vies & ſur les ouvrages des plus excellens peintres anciens & modernes, à Paris 1666. 4.*

Idem

Idem quoque scripsit *Recueil Historique de la Vie & des Ouvrages des plus celebres Architectes*. Recentius prodiit *Abrege de la vie des Peintres, avec des reflexions sur leurs Ouvrages, & un traité du Peintre parfait de la connoissance des desseins, & de l'utilité des Estampes, à Paris 1699. 12.* Auctor est de PILES, qui in hoc libro per epitomen tradit, quidquid in anteriorum operibus continetur. Videmus in eodem non solum quid ad perfectionem artis faciat & historiam, quid ad chalcographicæ artis statum, sed etiam celebriorum pictorum tam veterum quam recentiorum vitas, ita tamen, vt illa potissimum exhauriat, quæ ad ipsorum in arte pictoria merita faciunt. Et plures alii, qui vitas Musicorum, oratorum, Rhetorum & similes scripserunt, de quibus Labbeus atque Teisserius.

§. XLI.

Vltimo saltim loco exempla illorum proferre liceat, qui suas illorum vitas descripserunt. Belle de his loquitur Tacitus, vita Agricolæ capite primo. *Plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati sunt; nec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit; adeo virtutes iisdem temporibus optime æstimantur, quibus facillime gignuntur.* Noluimus iam adscendere ad imperatores, Cæsarem, Augustum, Tiberium, Claudium, M. Aurelium, Seuerum, Carolum

Carolum IV, Maximilianum, quorum vnusquisque sui ipsius vitam descripsit, quod etiam Henricum IV fecisse Galliarum Regem Isaacus Casaubonus testatur, sed de eruditis saltim, qui sua fata ipsi scripserunt, aliqua exempla proferemus. De ANDREA SCHOTTO in Belgica sua Bibliotheca testatur Desselius, quod amicorum rogatu, vitæ suæ decursum, paucis ante obitum mensibus propria manu descripserit. IACOBUS AUGUSTUS THUANUS ipse *vitam* scripsit *propriam* libris VI, *Aurelianis 1620. f*, quam postea cum Thuano enucleato edidit GERARDUS von STÖCKEN, *Francofurti 1656. 4.* Hac omnia fata sua descripsit ab anno 1543 ad 1607. Sic etiam HIERONYMVS CARDANVS *de propria vita & libris a se conscriptis* tractatum reliquit, quo omnia, etiam minutissima exposuit. Prodiit ex bibliotheca Gabrielis Naudæi, *Parisiis 1643. 8* & recusa est *Amstelodami 1654. 12.* Verum, hæc esse solet illorum ratio, qui de se ipsis scribunt, vt verecundius scribant, si quid est laudandum, & prætereant, si quid forte reprehendendum est, vti Cicero testatur V ad Familiares ep. XII. Licet non desint etiam, qui impudentius de se scribere non erubescant.

CAPUT OCTAVUM.

DE SCRIPTORIBUS IUDICIORUM ET ELOGIORUM, LIBRORUM IN ANA, ANONYMIS, PSEUDONYMIS, PLAGIARIIS, EXEMPLORUM SINGULARIUM, ET RELIQUIS, QUI AD REM LITTERARIAM FACIUNT.

§. I. Scriptores qui modum de libris iudicandi docuerunt. §. II. Scriptores de elogiis atque iudiciis clarorum virorum. §. III. Scriptores qui de scriptis Theologorum iudicarunt. §. IV. Scriptores qui de scriptis Ictorum iudicarunt. §. V. Scriptores qui de scriptis medicorum iudicarunt. §. VI. Scriptores qui de scriptis Historicorum iudicarunt. §. VII. Scriptores qui de scriptis Moralis Philosophiæ iudicarunt. §. VIII. Scriptores qui de scriptis Politicorum iudicarunt. §. IX. Scriptores qui de scriptis logicis & physicis iudicarunt. §. X. Scriptores qui de scriptis philologorum iudicarunt. §. XI. Libri in ana. §. XII. Qui ex eiusmodi scriptis in

ana

ana excerpta composuerint. §. XIII. Quid sentiendum de eiusmodi scriptis. §. XIV. Alia scripta, quæ sub alio titulo similia tractant. §. XV. Sarcmasii, Fabritii & Gallorum iudicia aliqua nouiter edita. §. XVI. Scriptores de specialibus eruditorum fatis. §. XVII. Scriptores qui clarorum virorum monumenta sepulcralia atque epitaphia collegerunt. §. XVIII. Scriptores de pseudonymis, anonymis & suppositititiis. §. XIX. Scriptores de homonymis. §. XX. Scriptores de plagiariis & furibus litterariis §. XXI. Scriptores Bibliothecæ promissa, & latentis atque volantis. §. XXII. Scriptores de Dictionariis Historitis atque ad Rem Litterariam facientibus. §. XXIII. Scriptores epistolarum, quæ ad statum litterarium faciunt. §. XXIV. Scriptores itinerariorum, quæ ad rem litterariam conducunt.

§. I.

POstquam de Biographis egimus, progredimur ad illos, qui elogia scriptorum, vel de libris iudicia, aliaque facta singularia notarunt. Inter hos primum erunt memorandi, qui modum de libris iudicandi docuerunt. Primus, quem noui, est GABRIEL PVTHERBEVS, cuius liber extat

extat *Theotimi* titulo, seu *de tollendis & expurgandis malis libris, Parisiis 1549. 8*, sed pontificiorum more incedit. Plenior est THEOPHILI RAYNAVDI liber, cui titulum fecit *erotemata de bonis ac malis libris, deque iusta aut iniusta eorum confixione, Lugduni 1653. 4*. Sed potius morali ratione illud argumentum tractat, atque de certis librorum atheorum, Magicorum, superstitiosorum, obscœnorum, infamium, supposititiorum, furtiuorum classibus agit. Horum autem quosdam malos dicit & nociuos, ideoque configendos, vtpote hæreticos, atheos, magicos, astrologicos, obscœnos, famosos, mordaces, supposititios. Alios in se malos quidem, sed non nociuos, vt gentilium, Saracenorum, Rabbinicos, Talmudicos, Cabalisticos. Alios libros in se non malos sed nociuos, vt Chymicos & de argumentis inanibus. Demum etiam de modo agit & potestate libros configendi. Addimus GVILIELMVM SALDENVM *de libris, variaque de eorum vsu & abusu, Amstelodami 1688. 8*. Elegantissimus liber est, quo scribendi pruritum tangit, prudentiam, soliditatem, breuitatem & perspicuitatem in scribendis libris commendat, iustum legendorum librorum modum proponit, diuersa in scribendo vitia examinat, singulaque exemplis probe illustrat. PAGANINI GAVDENTII *obstetrix litteraria*, quid in com-

componendis euulgandisue libris sit obseruandum, docet: recusa fuit cura *Georgii Nicolai Kriegkii*, *Ienæ 1704.12.* Breuis est, sed elegans & lectu digna.

§. II.

In notandis autem auctorum elogiis, pro fundamento habeamus THOMÆ POPE-BLOUNT *censuram celebriorum auctorum*, quæ ex editione tertia prodiit *Geneuæ 1699.4*, ad quam addamus, si quæ singularia reperimus ad iudicia de auctoribus facientia, suppleamus quoque si quæ de iis scriptoribus habeamus, quos ipse omisit. Æstimatur quidem quibusdam TOBIÆ MAGIRI *eponymologicum criticum*, quod eiusdem Polymneoni primũ præmissum, post separatum & auctum prodiit *Francofurti 1644.4.* Longe auctius illud prodiit cura CHRISTIANI WILHELMI EYBENII, *Francofurti 1687.4*, sed encomiastica potius sunt iudicia, quæ habet Magirus; in veris magis eminet censura Blountii, qui ea potissimum selegit, quæ ad statum & scripta auctorum faciunt. Sunt quidem, qui posthabenda plane putent talia scripta, in quibus elogia vel iudicia de scriptoribus congesta. Verum, licet perfecta non sint, & cum iudicio adhibenda, ad hoc tamen faciunt, vt ea habeamus tanquam locos communes, ad quæ notemus, quæ reperimus notatu digna. In istis autem elogiis atque iu-

diciis, non omnibus est fidendum, sed iis tantum, de quorum fide iam satis constat. Gallis, vbi de Germanis sentiunt, non semper est credendum. Multi ex prauo adfectu iudicant, alii ex ignorantia: plures adulantur, ita, vt bene diiudicandum sit, a quibus iudicia proueniant. Certissima sunt iudicia Hermanni Conringii, de quibus plane certi esse possumus, ea esse accuratissima. Singulare est opus, quod adgressus IACOBVS GADDIVS *de Scriptoribus non ecclesiasticis*, cuius Tomus primus *Florentiæ 1648 f* ad litteram L vsque, Tomus II ad litteram S, anno *1649 f* fuit publicatus. Scriptores in eodem sub suis litteris proponit, ita, vt illorum vitas, diuersa aliorum iudicia, suis quoque intermixtis, recenseat. Hic, temerarius licet sit in iudiciis, multa tamen ex anecdotis protulit, vt omnino contineat varia, quæ notatu sint digna, licet cum selectu sit legendus. Huc quoque facere possunt ADRIANI BAILLETI *iugemens des Sçavans sur les principaux ouvrages des autheurs*, de quo scripto iam superius fuit dictum, cuius primum volumen generalia saltim tractat, quid ad notitiam litterariam & de libris iudicia requiratur. Tria volumina reliqua de Critica Historicorum, Lexicographorum, Typographorum, translatorum & similibus agunt. Magno studio varia virorum doctorum iudicia de varijs

variis ſcriptis congeſſit, & ſua inſuper addidit, ita, vt eiusdem labores magno vſui eſſe posſint. Cum autem Bailletus Menagium & ipſius amicos ſæpius notaſſet, ægre illud tulit, & non ipſe ſolum in hendecaſyllabo, ſed etiam alii Galliæ poëtæ ob iudicia quædam iniquiora Bailletum ſatyris ſuis fuerunt inſectati. His igitur Bailletus anno 1686 quinque volumina de poëtis oppoſuit, quibus ad ſingula reſpondet. In his tamen multa ex Gyraldo, Vosſio, Craſſo & Borrichio hauſit. Motus inde MENAGIVS, Anti-Bailletum ſuum euulgauit, ſub titulo: *Anti-Baillet, où Critique de livre de Mr. Baillet, intitulé Iugemens des Sçavans, à la Haye 1688 & 1690. 12.* Dum enim apud Gallos edi prohiberetur, in Belgio fuit excuſus. Obiicit autem potisſimum Bailleto philautiam, plagium & Carminum laſciuiam, atque multorum eruditorum, quos Bailletus inculpauerat, famam vindicat, errores quosdam ipſius oſtendit, licet maiori nonnunquam fiducia de ſe ipſo agat, quam par eſt, ita, vt multa egregia hinc inde proponat. Reſpondet eidem Bailletus, dum ederet librum *des ſatyres perſonelles. Traité Hiſtorique & Critique à celles, qui portent le nom d'Anti, à Paris 1689. 12* 2 Tomis. Nomen ſibi ſumſit ALBERTI LAINERII VERTONI, atque de omnibus iſtis libris agit, qui nomen Anti præ ſe ferunt, nullum titulum ſa-

 tyræ

tyræ ſcribendæ magis eſſe aptum iudicans. Hæc autem atque varias eruditorum controuerſias cum expoſuiſſet, tandem cum Anti-Bailleto, cuius gratia potiſſimum integrum hunc librum compoſuerat, concludit. Hunc autem Anti-Bailletum quatuor capitibus conſtare notat, in morum Menagii defenſione, elogiorum collectione, conuitiorum compilatione & apologia Ioannis Caſæ, ad quæ ſingula ſub dialogi finem reſpondet, ita tamen, vt multis aculeis aduerſarium ſuum perſtringat. Prodierunt poſtea *reflexions ſur les iugemens des Sçavans, à la Haye 1691. 8.*

§. III.

Hi quidem, quos adduximus, generales ſunt: alii certarum ſaltim diſciplinarum auctores, & de his iudicia fuerunt adgreſſi. In Theologia quidem habemus IOANNIS HENRICI HOTTINGERI *Bibliothecarium Quadripartitum, Tiguri 1664. 4.* GERARDI MEIERI *Bibliothecam Theologicam contractam, Bremæ 1660. 12* & GISBERTVM VOëTIVM in *bibliotheca ſtudioſi Theologiæ, Vltraiecti 1651. 12.* Licet hæ omnem rem non exhauriant, licet Hottingerus ad diſpoſitionem Bibliothecæ Theologicæ atque adornanda excerpta plurimum conducat. Aliquot præterlapſi ſunt anni, cum *Bibliothecam Biblicam* promitteret, IO. FRIDERICVS MAYERVS, cuius autem

tem non nisi disputationes aliquot hucusque Gryphsvvaldi fuerunt editæ.

§. IV.

De Iureconsultorum scriptis iudicia videmus in GEORGII BEYERI *notitia auctorum Iuridicorum*, cuius duo prodierunt specimina, *Lipsiæ 1701.8* tertium, *Lipsiæ 1705.8.* Hac centuriam librorum, qui vel ad ipsam iurisprudentiam, vel antiquitates etiam iuris faciunt, eo, quo ephemeridum Scriptores, modo recenset, nullo tamen obseruato ordine. IOANNIS GRöNINGII *polyhistorem Iuridicum* frustra sine dubio expectamus: nec etiam Morhofii curas adæquabit. AVGVSTINVS FONTANA *Amphitheatrum legale* scripsit, quod *Parmæ* prodiit *1688.f.* Opus non vidi, sed prout ex titulo promittitur, in eodem quilibet Operum legalium auctor suam sedem habet, atque secundum iuris partes quinquepartitum est, ita, vt agat de libris Iuris Canonici, Ciuilis, Criminalis, Feudalis & Iuris Publici: Ex recensione tamen huius operis, quam exhibent Parmenses Giorn. de Letterati VII anni 1688 patet, Bibliothecam potius esse realem & ordine dispositam, quam vt iudicia describat. Addimus. DIONYSII SIMONIS *nouvelle Bibliotheque Historique & Chronologique des principaux Auteurs & Interpretes du droit Civil, Canonique, & particulier de plusieurs estats & provinces,*

uinces, depuis Irnerius; avec les caracteres de leurs esprits, & des iugemens sur leurs ouvrages, à Paris 1692.12. Ordine Alphabetico Iureconsultos persequitur, horum vitas exponit, & de eorundem scriptis potioribus indicat. Addit in fine boni iudicis ideam. De Practicis Scriptoribus in præfatione sua ad *introductionem in praxin forensem, Witteberga 1697. 4* iudicauit illustris vir, SAMVEL STRYCKIVS. Ad Bibliothecam feudalem facit ERICI MAVRITII *nomenclator Scriptorum in ius feudale*, qui cum aliis eiusdem opusculis prodiit *Francofurti 1692.4.* In hoc præcipui auctores feudales ordine alphabetico, additis plerumque iudiciis & librorum ratione recensentur. SAMVEL RACHELIVS in *otio* suo *Nouiomagensi*, quod *Amstelodami 1685.12* est editum, potiores scriptores, qui ād iuris publici fontes faciunt, adducit, & quid de iis sentiendum, explicat. Melior vero est IOANNIS GEORGII SVLPICII, siue potius KVLPISII *dissertatio de studio iuris publici recte instituendo, & de scriptoribus eo pertinentibus*, cuius editio secunda recognita prodiit *1700. 8.* Agit in eadem de Scriptoribus, qui acta publica, compendia & systemata iuris publici euulgarunt, & de singulis, atque editionum diuersitate, iudicat accurate.

§. V.

In Medica arte præstat HERMANNI CON-

CONRINGII *introductio in artem Medicam*, quam auditoribus primum priuatim exposuit, postea reuisam in lucem edidit *Helmstadti* 1651.4. Nouam editionem cum additamentis necessariis procurauit *Güntherus Christophorus Schelhammerus*, *Spiræ* 1688.4. Liber est egregius, quo non solum generalis medicæ artis idea comprehenditur, historia & sectæ medicinæ exponuntur, & de quauis medicinæ parte potiores scriptores diiudicantur. Faceret huc IOANNIS HENRICI MEIBOMII opus *de vitis & scriptis Medicorum*, si editum esset.

§. VI.

Inter Historicos plures reperimus, qui de Historicis vel iudicia collegerunt, vel ipsi iudicant. FRIDERICVS quidem TILEMANNVS elegantem publicauit discursum *de historicorum delectu*, *Witteberga* 1597.8. in quo præcipue certas regulas præscribit, de quouis scriptore iudicandi & singula exemplis probe illustrat. SEBASTIANVS MACCIVS libros tres *de Historicis* scripsit, *Venetiis* 1633.4, sed absurda sunt eius iudicia & inania. Præstat AVGVSTINI MASCARDI opus *de arte Historica*, quod italice scripsit, atque edidit *Romæ* 1626.4 & *Venetiis* 1655. 4. Hic quidem prolixus est admodum, sed scriptor elegantissimus, qui probe de Historicis iudicauit. Suppleuit eundem PAVLVS PIRANVS,

Venetiis 1646. 4. GERARDI IOANNIS VOS-SII *de arte Hiſtorica* liber egregius eſt, in quo hiſtoriæ & hiſtorici naturam, hiſtoriæque ſcribendæ præcepta declarat, vitia etiam & virtutes antiquisſimorum hiſtoricorum [vtinam etiam recentiorum!] examinat, prodiit *Lugduni 1651. 4.* Contra eandem ſcripſit Pater Le MOYNE, de quo Bigotius ep. XXXV ad Gudium: *Le Pere le Moine Ieſuite a publié une diſſertation de l' art de l' Hiſtoire; il y reprend en quelques endroits feu Mr. Voſſius, & ce ſous le bon-plaiſir de Mr. Voſſius, qu' il dit eſtimer infinement.* Elegantisſimus eſt libellus DHEGOREI WHEAR, quem ſub *relectionum hyemalium* titulo edidit de ratione ac methodo legendi hiſtorias vtrasque, cum mantiſſa de hiſtoricis gentium particularium, quarum editio eſt optima, quæ *Cantabrigiæ 1684. 8* prodiit, cum reliquæ editiones, tum Noribergenſis tum Tubingenſis mantiſſa illa ſint deſtitutæ. Huius autem iuſta eſt tractandi ratio, accurata de Scriptoribus iudicia, & methodus quam præſcribit, legendarum hiſtoriarum omnino laudanda. Hunc Whearum haut ita pridem continuauit IOANNES CHRISTIANVS NEV, *Tubingæ 1704. 8*, quibus ea, quæ a Whearo proponebantur, plenius adhuc expoſuit, atque aliqua quæ a Whearo omiſſa addidit. Nouam nunc Cl. auctorem harum accesſionum editionem ſe parare

ipſe

ipſe litteris ſuis ad me datis fuit teſtatus. Poſt Whearum IOANNES ANDREAS BOSIVS idem egit in ſuis *de prudentia & eloquentia Ciuili comparanda* diatribis Iſagogicis, quæ ex recentiori editione, cura *Georgii Schubarti* prodierunt *Ienæ 1698. 4.* Hæ enim politicum non ſolum inſtruunt, ſed etiam hiſtoricum, dum de hiſtoricis pragmaticis iudicat, atque ordinem in iisdem legendis obſeruandum præſcribit egregie. Acceſſit huic editioni notitia Scriptorum hiſtoriæ vniuerſalis, quæ tunc primum eſt edita. Priores autem diatribas iſagogicas tractatibus ſuis de philologia inſeruit, atque notas adiecit THOMAS CRENIVS, *Lugduni Batauorum 1696. 4.* Addimus etiam *Bibliographiam Hiſtorico-politicam*, de qua cap. I §. XVII. Præ cæteris vero hic æſtimandum venit ſcriptum La MOTHE le VAYER *Iugemens ſur les principaux Hiſtoriens*, quæ in Tomo III Operum eiusdem continentur *Pariſiis 1653. f.* Inter vltima hoc ſcriptũ eſt, de quibus Bailletus Iugemens des Sçavans Tome II p. 215 *perſonne n' ignore, que ſes derniers oeuvres ne ſoient bien moins raiſonnables, que celles qu' il avoit compoſées dans la fleur & la vigueur de ſon âge.* Hiſtoricos cenſet & horum ſcripta, de quibus & ſuum & aliorum interponit iudicium. Nec tamen omnem adhibuit induſtriam, quin potius multos adhuc admitteret errores.

§. VII.

Ad Philosophiæ Moralis scriptores, & de iisdem iudicia facit HENRICI IVLII SCHEVRLII *Bibliographia Moralis*, quæ *Helmstadii* ex iterata editione *1686. 8* prodiit. Scriptores priscos, qui ad moralia faciunt, indicat, de iisdemque atque horum scriptis haut male iudicat. Optandum tamen esset, vt MORHOFII *polyhistor Philosophicus* & GEORGII SCHVBARTI *Bibliotheca Philosophiæ Practicæ*, quæ in Msto latent, ederentur, cum ex iis multa notitia ad hanc classem possit hauriri.

§. VIII.

Ad Scriptores politicos cognoscendos diiudicandosue facit GABRIELIS NAVDÆI *Bibliographia politica*, quam in Germania primum edi curauit *Augustus Buchnerus*, *Wittebergæ 1686. 12.* recusa cum Whearo, *Cantabrigie 1684. 8*, in qua non de singulis, sed delectu saltim scriptorum politicorum & ethicorum disserit, & quid in singulis sit præcipuum, monet: nec inutilis hodie est libellus, licet scriptores quos commendat, non omnes faciant ad vsum. HERMANNVS CONRINGIVS in dissertationibus politicis *de philosophia ciuili, eiusque optimis ac præcipuis Scriptoribus*, *Helmstadii 1673. 4*, de antiquioribus præsertim politicis erudite egit. Huc etiam facit elegantissima IO. ANDREÆ

BO-

BOSII diatriba Iſagogica *de prudentia & eloquentia ciuili comparanda*, cum iſta æque ad iudicia de hiſtoricis ac politicis ſcriptoribus faciat. Recentisſimus ſcriptor eſt CAROLVS ARNDIVS, qui *Bibliothecam politico-Heraldicam ſelectam* nuper edidit *Roſtochi 1705. 8.* Inſtitutum auctori eſt, vt potiores, eosdemque ſelectiores ſcriptores, qui pragmaticum posſint inſtruere, colligat, quos in certas diuidit claſſes, & de ſingulis prolixius agit, ita, vt non ſolum diuerſas editiones adnotet, ſed etiam diuerſa diuerſorum Litteratorum iudicia. Æſtimanda eſt Clar. auctoris induſtria, eo quod plurium iudicia de pragmaticis præcipuis, iisdemque recentioribus etiam, in vnum congeſſerit. Multa etiam de Machiauello profert & Monarchomachis haut proletaria, vt illis ideo, qui adparatu librorum non inſtructi, haut inutilis eſſe posſit. Hoc tamen deeſſe videtur, quod ordinem non vbique ſatis iuſtum obſeruauerit. Præmiſit præloquium de ſelectisſimis Bibliothecariorum Hiſtorico-Pragmaticorum Collectoribus. Vltima vero claſſe adiecit Scriptores Heraldicos ſelectos, de quibus potiora in noſtra Bibliotheca Hiſtorica, licet multa ex propria induſtria adiecerit Arndius. Nimias per totum libellum mihi laudes tribuit, quarum ne minimam quidem partem mihi tribuo.

§. IX.

§. IX.

DANIELIS GEORGII MORHOFII *polyhiſtor Philoſophicus*, eiusdemque *ſyſtema phyſicum* in Mſtis adhuc latent : alias multum lucis litterariæ rei conceſſura. IOANNES PETRVS LVDOVICI ad eiusdem rationem *Polyhiſtorem Logicum* promiſit, quem tamen adhuc expectamus. Huc etiam facit HERMANNI CONRINGII tractatus *de natura phyſices*, eiusdemque auctoribus, *Helmſtadti 1657.4.*

§. X.

Vltimo, paucis dicendum quoque erit de Philologicorum Scriptorum iudiciis. Facit huc, quantum ad primæ ætatis ſcriptores HENRICI IVLII SCHEVRLII *Statua Mercurii*, *Helmſtadti 1670.4*, qua ad optimos quosque Scriptores latinos, & fructus ex iis vberrimos viam demonſtrat, & de prioris ætatis ſcriptoribus probe iudicat. Nec omittenda eſt IO. ALBERTI FABRICII *Bibliotheca latina & Græca*, de quibus ſuperius iam dictum. Immo etiam MARTINI HANCKII *de Scriptoribus Romanarum rerum* libri duo, qui præter vitas, etiam ſcripta & de iis iudicia habent. Huc ſpectat etiam elegantiſſimum LVDOVICI CRESOLLII *Theatrum veterum Rhetorum, Oratorum, quos Græci Sophiſtas vocabant*, libris V, *Pariſiis 1620.8.* In hoc omnis eorum diſciplina, dicendi ac docendi ratio

ratio, moresque produntur. Nec male hic addimus THOMÆ CRENII *Animaduersiones Philologicas & Historicas*, quarum prima pars *Lugduni Batauorum* prodiit *1697. 8*, quam insecutæ fuerunt decem aliæ. In his enim multiuaria continentur Philologica, quæ vel ad editionum faciunt diuersitatem, vel de scriptis iudicia, vel similia alia. Intermiscet hisce multas clarissimorum virorum epistolas ineditas, atque alia, ita, vt ad hanc nostram classem multum omnino conducat. Immo plures adhuc essent particulares, si omnes velimus recensere.

§. XI.

Faciunt æque ad iudicia de scriptis eruditorum, dicta clarorum virorum, quæ ex eorum ore vel schedis edita. Fundamenta ad hæc quasi iecit GEORGIVS RICHTERVS, qui edidit *Iudicia florentis scholæ Melanchthonis de lectione bonorum autorum*, *Wittebergæ 1592. 8* & *Islebiæ 1597. 8*, in quibus Melanchthonis iudicia de oratoribus, poëtis, historicis aliarumque disciplinarum scriptoribus congessit, quæ sane egregia. Postmodum priuati apud Gallos vsus esse cœpit, vt ex ore doctorum virorum colligerentur, quæ ab eorum nomine in *ana* terminabant. Testis est Guido Patinus ep. CLVI vbi ad amicum de anno 1659 scribit: *vous seres bien aise d' apprendre, que Monsieur vôtre fils a beaucoup profité*

de vos

de vos lettres, car il se léve matin & employe bien son tems : celui même qu' il pourroit donner à son divertissement, est souvent employé à lire mes BORBONIANA, GROTIANA & NAUDEANA. Il rit sous cape quand il y trouve quelque chose à son gré, & cela luy arrive souvent. Aussi ces Manuscrits prennent les gens par le nez & les empêchent de devenir de grands sots cela me rejouit. Videmus exinde, iam illo tempore similia scripta fuisse in vsu atque apud Gallorum eruditos vulgaria, ex quo postmodum prima fuerunt edita *Scaligeriana* atque *Perroniana*, quæ ex bibliotheca *Isaaci Vossii* prodierunt *Hagæ-Comitis 1666. 8.* Postea ex bibliotheca Tanaquilli Fabri prodierunt alia, quæ dicuntur *Scaligeriana prima, Gröningæ 1669. 12.* Huic adduntur *Scaligeriana altera*, quæ prius prodierant. Originem horum Scaligerianorum Morhofius ex Guidonis Patini epist. CLIV refert, polyhist. I. cap. XVI. p. 185, quod Ioannes Vassanus ab ore Scaligeri pendens, sedulo notauerit quæ Scaliger diceret. Iudicia habet multa, ast sæpe iniuriosa. Basilium vocat superbum, Iustinum hominem ieiunum, Epiphanium hominem rudem, Capellum stultum & ridiculum, Sauilium stultum superbum, Clauium bestiam, Villalpandum spiritum miserum, Robortellum & Meursium pedantismi inculpat. Immo etiam, in nationes integras, Germanos maxime, nimis est iniu-

iniuriosus. Licet etiam eruditi non dubitent, multa fuisse intermixta a manu maligna. Historiam eorundem complexus est IOANNES THEODORVS LEVBSCHERVS dissertatione peculiari, *Witteberga 1695.4.* Altera sunt *Perroniana*, ex quotidianis Cardinalis Perronii sermonibus congesta, in quibus varia continentur, quæ ad vsum litterarium faciunt & melius adhuc cohærent, ac Scaligeriana. Descripta ista a *Claudio Sarranio* prodierunt *Geneua 1669.8*, Prodierunt posthæc *Thuanæa*, per fratres Puteanos congesta atque edita, sed pleraque sunt historica. Coniunctim hæc postea fuerunt edita sub titulo: *Perroniana & Thuanæa, où pensées iudicieuses, bons mots, rencontres agreables & obseruations curieuses du Cardinal Perron & Mr. le President de Thou, Conseiller d' Etat à Cologne 1695.12.* Hæc secuta fuere *Menagiana, à Paris 1693.8* & *Amsterdam 1696.12*, in quibus scite & iocoseria a Menagio aliisque dicta, præter notitiam de poetis, horumque sæpe inter se controuersiis, varia reperiuntur, quæ ad poeticam, quam amabat maxime Menagius, faciunt. Dolendum tamen, multos irrepsisse errores Menagiano nomini indignos, vt facile pateat, sæpe perperam aliqua ex ipsius ore fuisse excepta, atque ipsi post mortem afficta. *Valesiana, où les pensées critiques, historiques & morales & les poësies latines de Mr. de Valois,*

Valois, Conseiller du Roy & Historiographe de France, recueillies par Mr. de Valois, son fils, à Paris 1694. 12. Præmissa est vita Hadriani Valesii, & continet præter ecclesiastica & historica varia, de scriptoribus quibusdam; Gallis præsertim, singularia pæne multa. Eodem anno prodierunt quoque *Sorberiana* cura *G. L. Colomesii, Amstelodami 1694. 12*, quæ dicta Samuelis Sorberii, poëtæ Galli continent, in quibus varia de scriptis Campanellæ, Comenii & similium. Post hæc *Furreteriana, où les bons mots, & les remarques, histoires de morale, de critique, de plaisanterie, & d' erudition de Monsieur Furetiere, à Paris 1696. 12.* Collecta sunt quæ in schedis adhuc Antonii Furreterii fuerunt reperta, licet varia adiecta, quæ ipsius plane non sint. *Parrhasiana, où pensées diuerses sur de Matieres de Critique*, quæ cum defensione librorum *Ioannis Clerici* prodierunt, auctore *Theodoro Parrhasio, Amstelodami 1699. 8.* Sub nomine Parrhasii latere ipsum CLERICVM plerique adgnoscunt. Non quidem eadem methodo incedit, ac reliqui cogitatorum collectores, sed de poëtis, Oratoribus & Historicis præcipue agit, & quid in horum lectione obseruandum indicat, atque inter hæc de præcipuis optime iudicat, ita, vt ad Criticam artem faciat egregie. Recentiora sunt *Cheuræana, où diuerses pensées d' histoire, de critique, d' erudition & de*

Morale

Morale recueillies & publiés par Mr. Cheureau, à Amsterdam 1700. 12, siue excerpta ex ore Vrbani Cheureau, in quibus quidem aliqua reperimus de scriptoribus iudicia, pleraque tamen consistunt in obseruationibus aliis curiosis atque Moralibus. Eo maiorem hæc fidem habent, quod viuo adhuc auctore in lucem fuerunt edita. Insecuta *San-Euremontiana, Amstelodami 1701. 8.* Continentur in iisdem apophtegmata San-Euremontii, ingeniosissimi viri, in quibus multa curiosa historica & litteraria reperiuntur, licet ipse Euremontius pro suis hæc adgnoscere noluerit. Recentissima sunt, quæ noui, *Naudæana & Patiniana, où singularites remarquables, prises des conversations de Mess. Naudé & Patin*, quorum editio prior Parisiis prodiit, altera multis additionibus ad Naudæana augmentata, *Amstelodami 1703. 8.* Vtraque hæc excerpta sunt egregia, & prout in re litteraria erant versatissimi, tota faciunt ad iudicia de scriptis, & fata quædam specialia auctorum, quæ nullibi alias reperiuntur, continent, licet in his atque aliis communia intermixta sint varia, vel plane erronea. Quare auctor additionum & correctionum ad Naudæana, aliquas circumstantias, quæ adhuc necessariæ sunt, vel emendationes adiecit. Haut ita pridem prodierunt *Taubmanniana: oder des Sinnreichen Poëten, Friedrich Taubmanns*

nachdrückliches Leben, scharffsinnige Sprüche, kluge Hoff- und Schertzhaffte Studenten-Reden, Franckfurt 1703. 8, sed in facete dictis tantum consistunt. Admodum breuia sunt *Pithœana*, siue excerpta ex ore Francisci Pithœi, quæ ex Msto Parisiensi hausit, atque Tomo Tertio elogiorum suorum præmisit ANTONIVS TEISSIERVS, *Berolini 1705. 8*, nec etiam singulare quid habent. Maruille in Melanges d'histoire & de litterature Tome I. p. 42. auctor est, quod Gallus quidam & nomine & natione, possideat collectionem dictorum præcipuorum Ioannis Seldeni, quæ ex Anglico in Gallicum translata, sub titulo *Seldeniana* edere promiserit, quæ tamen nondum publicata, licet iam antea anglico sermone hæc Seldeniana *Table-Talck* inscripta prodierint. Taceo iam *Harlequiniana* & *VVigandiana*, quorum illa iocosa, hæc antipietistica continent.

§. XII.

Haut ita pridem prodiit *elite des bons mots & de pensees choisies, recueillies avec soin des plus celebres auteurs, & principalement des livres en Ana, à Amsterdam 1704. 12.* Speciosus titulus non nisi inutiles comprehendit materias, easdemque otiosas. Historias continet varias, homines inani otio deditos delectantes, nihil plane ad rem litterariam. Inter edenda sua VALENTINVS ERNESTVS

LÖSCHE-

LÖSCHERVS *Lexicon elegantioris Litteraturæ* promisit, quo in eiusmodi scriptis eleganter dicta in certos ordines se esse redacturum, atque *Melanchthoniana* & *Daumiana* additurum promiserat. Forsan autem idem fatum ac alia eius scripta experientur.

§. XIII.

Quid sentiendum sit de eiusmodi excerptis litterariis, Morhofius iam fuit testatus Polyhistore p. 186. Idem scilicet, quod de iis iudicat Quintilianus, qui de iocis Ciceronis tres libros collegerunt, inque iis quædam frigidiuscula retulerunt: *vtinam*, inquit, *Quintus, & libertus eius tyro, aut alius, quisquis fuit, qui hos hac de re libros edidit, parcius dictorum numerum indulsissent, & plus iudicii in eligendis, quam in congerendis studii adhibuissent, minus obiectus calumniantibus foret.* Certum enim est, per hæc excerpta, quæ sæpissime male excepta, calumniatoribus locum dari, maxime si secretiora quædam propalentur, quæ intra priuatos parietes familiari modo fuerunt proposita. Quid Patinus de iisdem senserit, iam supra vidimus. Adducemus adhuc Iudicium, quod ex auctore Theophrasti moderni adducit Iacobus Bernardus Nouvelles de la Republ. des lettres Ianuario 1700. p. 91. *il y a trois ans, que les M... ana, les T... ana, les F... ana, les V... ana, les S... ana, avoient vne vogue, qui passoit l'imagina-*

tion; ces Livres étoient divertissans, on trouvoit à les lire vn plaisir singulier: à qui n'envisage qu'vn plaisir de cette sorte, ie permets iusqu' à la lecture des Contes des Fées: tels Ouvrages & les autres en ana n'ont pris leur essor, que pour satisfaire l' avide curiosité des Provinciaux. Sane, ad solidam non faciunt eruditionem, multa in iisdem reperiuntur erronea, multa obscœna: nihilominus reperiuntur iisdem vel dicta vel facta clarorum virorum singularia, inserta de scriptis iudicia, quæ si ex omnibus in vnum colligerentur, certe labor esset admodum proficuus. Verum, desiit nunc eiusmodi librorum feruor, cum ista, quæ recentius edita, hunc titulum irrisioni potius exponerent.

§. XIV.

Sunt autem præter hæc *ana* alia adhuc, quæ faciunt ad iudicia de scriptis, & eiusdem quidem rationis sunt, atque promiscua continent, licet eadem magis selecta atque alio sub titulo proposita. Huc spectant PAVLI COLOMESII *opuscula, Vltraiecti 1669. 12 & Amstelodami 1700.12*, quæ præter κειμήλια *litteraria*, & *recueil des particularités fait l' an 1665, clauem etiam epistolarum Iosephi Iusti Scaligeri, Isaaci Casauboni & Claudii Salmasii* continent, in quibus multa egregia familiariter ipsi a Vossio suppeditata, quæ ad statum litterarium faciunt, propalantur. Multa tamen in his

in his esse mendacia iamdum notauit Morhofius p.171, inter quæ illud de Caspare Barthio, quod concubinam suam Rheno suffocauerit, quod eius cum Scriuerio amores deprehenderit & similia. Paucos ante annos prodiit *Melange Critique de litterature recueilli des conversations de feu Mr.* ANCILLON, *à Basle 1698.12.* Collegit hæc Ancilloni filius ex discursibus patris, non vna vice, sed pluribus, quæ sub exoso sibi titulo ana se proponere noluisse dicit. Agitur autem in miscellaneis hisce de viris quibusdam eruditione claris, qui ordine alphabetico proponuntur, & non solum horum vita, sed etiam mores, ingenii caracteres, errores & scripta recensentur, de iisdemque iudicatur, ita, vt multo vsui esse possint. Talia miscellanea sub Ancilloni nomine postea recusa fuerunt *Amstelodami 1702.12*, quæ pro parentis sui & suis non adgnoscit Ancillonus iunior, & de eo lectorem aduertit in Nouvelles de la republique de lettres, Martio 1703. p. 156. Excusat tamen se bibliopola Belga Brunel, in Nouellis mensis Martii 1703, vbi in fine hæc adnecti voluit *Mr. Ancillon n' a pas eté bien informé, quand on luy a dis, que i' auois imprimé le Melange Critique de Litterature recueilli par Mr. son Pere. Ce livre a eté imprimé a Roüen, & ceux qui l' ont imprimé y ont mis mon nom sans me le communiquer, & m' en ont envoyé*

150 exemplaires, sans les avoir demandé. Sequuntur *Melanges d' histoire & de litterature recueillis par M. de* VIGNEVL-MARVILLE, *à Rouen* & postea *à Rotterdam 1702. 8*, cuius iam tres partes fuerunt editæ. Miscellanea sunt ex ore eruditissimorum virorum, Euremontii, Puteanorum, Tilii & aliorum, quos præfatio docet, quæ personatus Maruilius hic collegit, in quibus vel iudicia de scriptoribus, horum scriptis, nummis atque curiosis aliis reperimus. Præstant eo reliquis scriptis eiusmdi sortis, quod hæc cum selectu fuerint composita. Irrepsere tamen errores quidam, quos auctor dissertationis tertio tomo adiectæ emendauit, atque hæc miscellanea in quibusdam suppleuit. Nec prætereundum est vtilissimum institutum BERNARDI MALLINCROT, de quo ipse de Historicis Græcis testatur, dum ait: *In Catalogo auctorum Plinianorum quem affectum habeo, inter cætera cognitu nec iniucunda nec infructuosa ostendere constitui, conuenientiam & discrepantiam ipsorum Indicum cuiusque libri, qui operis illius primo libro comprehenduntur, cum cuiusque libri contextu.* Videmus ex hoc, Mallincrotium in iudiciis Plinianis fuisse occupatum, quod sane admodum fuisset proficuum, si modo editum. Haut ita pridem prodiit THOMÆ CRENII *de singularibus scriptorum dissertatio epistolica, Lugduni Batauorum 1705. 8.*

Col-

Collectanea ſunt de Scriptoribus quibusdam, hinc inde conſarcinata, quæ ordine alphabetico ſecundum auctorum nomina congesſit: ſed pauca ſaltim ſunt, & cum Euripide deſinunt.

§. XV.

Prodibant aliquando *iudicia de nouiſſimis prudentiæ Ciuilis Scriptoribus ex Parnaſſo*, cum EVBVLO THEODATO SARCMASIO *in ſeceſſu Albipolitano ingenue communicata, Martismonte 1669. 4.* Hæc iudicia concernunt viros pragmaticos celeberrimos, iſto tempore adhuc viuos, Conringium, Bœclerum, Montzambano, Burgoldenſem, Lentulum, Rachelium, Martini, Puffendorffium, Sprengerum, Le-Bleu, Hornium, Spenerum, Poppingium, Relfendſo. Hæc tamen cenſura nimio ſale mixta mouit quamplures, qui in eandem calamum ſtringerent, inter quos præcipuum eſt PETRI NASTVRCII *Iudicium de iudiciis, quæ in nouiſſimos ciuilis prudentiæ ſcriptores exercere voluit Sarckmaſius, Coloniæ 1669. 4.* In quo auctor detegitur, quod ſit celeberrimus vir, Conradus Samuel Schurtzfleiſchius, eandem tamen ille expertus fuit cenſuram, quam in alios ediderat, licet non tam acute ac Schurtzfleiſchius fecerat. Sic etiam contra eandem prodiit LABRONIS a VERASIO *Satyra Sarckmaſiana, Teutoburgi 1669. 4.* ὑπερασπισμός *pro ſcriptis Cyriaci Lentuli, aduerſus*

nouum Criticum, Marpurgi 1669.4. Defendit se contra horum iniurias Schurtzfleiſchius, ſub nomine XAVERII PARANI in *initiis vindiciarum pro Sarckmaſio, Leouardiæ 1669. 4.* Editum quoque *colloquium occaſione tumultuantis Veraſii in Parnaſſo inter Apollinem, Mercurium, Labronem a Veraſio & Sarckmaſium habitum de iudiciis Sarckmaſianis eruditis, bona mente communicatum ab Auguſto Florido de Montalbano, Irenopoli 1669.4*, quod ab alia quidem manu profectum, pro Schurtzfleiſchio tamen eſt. Comparatio vero Conſtantini Germanici & Sarckmaſii ironica eſt. Paucos ante annos ſimilia quoque prodierunt *iudicia de Scriptorum recentiorum decade, Hamburgi 1688.4*, & mutatis quibusdam verbis durioribꝰ, *Lipſiæ 1688.4*. Auctor eſt IOANNES ALBERTVS FABRICIVS, neque tamen iſta tantas turbas mouerunt. Addimus hiſce *Caracteres des autheurs anciens & modernes & les iugemens de leurs Ouvrages, à Paris 1705.12* & recuſa *Amſtelodami 1705.12.* Salſa eſt ſatyra, qua philoſophi potisſimum, antiquiores æque atque recentiores, poëtæ & Hiſtorici percenſentur, idque ſub forma iudicii ab Apolline inſtituti. Auctores videntur Ieſuitæ Galli, qui illis ex illorum gente, qui ex Gallorum caſtris profugi, vel Reformatorum præcipuis hoc ipſo videntur illudere. Maxime vero contra hoſce videtur eſſe directa, quos p. 4 his verbis

bis deſcribunt. *La corruption & l'ignorance etant venu iusqu' à ce point, que B*** I*** & le V*** avoient trouvé des admirateurs en Angleterre, en Hollande en Suiſſe.* Non dubitamus, in Pariſienſi exemplari, quod videre non licuit, nomina eſſe expreſſa, facile tamen ex omnibus licebit coniicere, per hoſce notari *Gilbertum Burnetum, Petrum Iurieu* & *Michaelem le Vaſſor.* Nec immunis eſſe videtur *Ioannes Clericus*, atque Belgarum alii. His etiam adnectimus *Entretiens ſur les Contes de Fées, & ſur quelques autres Ouvrages du Tems pour ſervir de preſervatif contre le mauvais gout, à Paris 1699. 12.* Multa hoc libro continentur curioſa & ſcitu digna de variis Gallorum libris, horum ſcribendi pruritu, comœdiis euulgatis, fabulis Romanenſibus, Gallorum hiſtoriis quotidianis, libris in *ana* & ſimilibus, licet non omnia exhauſerit.

§. XVI.

Alii fuerunt, qui certam ſaltim eruditorum ſpeciem diiudicarunt. Ita fata eruditorum lugenda deſcripſit IOANNES PIERIVS VALERIANVS *de infelicitate litteratorum*, quem continuauit CORNELIVS TOLLIVS, *Amſtolodami 1647. 12* & *Helmſtadii 1665. 12.* Exempla eorum ſunt, qui vel vita, vel morte fuerunt infelices eruditi, ſine de-

lectu tamen collecta, eademque saltim recentiora. Pierius de Italis saltim agit, Gallos addit aliosque Tollius. Sic etiam THEOPHILVS SPITZELIVS edidit *felicem litteratum*, *Augustæ Vindelicorum 1676.8. Litteratum Felicissimum*, *Augustæ 1688. 8* & *Litteratum infelicem*, *Augustæ 1680.8*, quæ per regulas atque exempla declarat. Huc faciunt scripta, quæ de Principibus doctis, fœminis eruditis, doctis præcocibus capite quinto §. VI & XV recensuimus. Huc facit dissertatio *de doctis impostoribus*, huic introductioni adiecta. Immo colligenda sedulo sunt hæc & eiusmodi exempla alia de religione, moribus, fatis, matrimonio, stupenda memoria & similia. Talia enim ad ornatum rei litterariæ multum conducunt, atque vbi in discursibus debite adhibeantur, multum commendant.

§. XVII.

Nec negligenda sunt ad rei litterariæ statum epitaphia atque monumenta sepulcralia, quia inter hæc reperiuntur, quæ non ingenium solum sapiunt, sed etiam variam præbent notitiam. Non omnia hic recensebimus, saltim præcipua. LAVRENTIVS SCHRADERVS libros quatuor edidit *Monumentorum Italiæ* præcedentis seculi, *Helmstadti 1592.f*, quibus varia eruditorum elogia conti-

continentur atque epitaphia. Sæpius autem Schraderus vsus fuit TOBIÆ FENDII *Monumentis sepulcralibus, Vratislauiæ 1574. f*, quæ in Bibliotheca antiqua recensuimus, mense Augusto. Hæc autem denuo postmodum fuerunt recusa hoc titulo: *Monumenta illustrium virorum & elogia, cura M. Z. Boxhornii, Amstelodami 1638. f.* Licet Boxhornius nihil aliud fecerit, quam vt elogia aliqua adiiceret a latere iconis, alias omnia ex priori editione. Sic etiam *Monumenta sepulcralia clarorum virorum per totum fere orbem* prodierunt *Francofurti 1585. 4.* PETRVS ANDREAS CANONHERIVS *Flores* edidit *illustrium Epitaphiorum, totius Europæ, Antwerpiæ 1614. 8.* Sic etiam, LAVRENTIVS PIGNORIVS *miscella* scripsit, *elogiorum, acclamationum, epitaphiorum &c.* collectore IO. BAPTISTA MARTINIO, *Venetiis 1628. 4.* Addimus hisce NATHANIS CHYTRÆI *variorum in Europa Itinerum delicias, Herbornæ 1606. 8* & alibi editas. His congessit varias inscriptiones atque epitaphia in, diuersis prouinciarum partibus reperta. Inter hæc autem, licet reperiantur variæ templorum, palatiorum, armamentariorum, aliorumque ædificiorum publicorum inscriptiones, nihilominus multa reperiuntur doctis atque illustribus viris posita monumenta. Addimus illos, qui certarum saltim prouinciarum monumenta collegerunt. Inter hos

FRAN-

FRANCISCVS SWEERTIVS *monumenta Sepulcralia Brabantiæ* edidit *Antvverpiæ 1613. 8.* IOANNES GROSSIVS *vrbis Basileæ epitaphia & inscriptiones, Basileæ 1622. 8*, quæ continuauit IOANNES TONIOLA, *Basileæ 1661. 4.* Ita etiam SIMON GRVNÆVS *Basileensia monumenta, seu epitaphia* congessit, *Lignicii 1602. 8.* DANIEL PRASCHIVS *epitaphia Augustana Vindelica* collegit, *Augustæ 1624. 4.* MICHAEL ROTENBECK *epitaphia Noribergensia, Norībergæ 1622. 8.* BALTHASAR MENTZIVS *syntagma* edidit *epitaphiorum, quæ in inclyta Witteberga conspiciuntur, Magdeburgi 1604. 8.* Hunc secutus est ANDREAS SENNERTVS, cuius sunt *Athenæ & inscriptiones VVittebergenses, VVittebergæ 1678. 4.* Idem in nostra academia egit B. CASPAR SAGITTARIVS in *Historia Templi Ienensis academici*, cui adiecit epitaphia & inscriptiones sepulcrales, *Ienæ 1685. 4.* Notari etiam quandoque possunt *epicedia in viros doctos* composita, colligi orationes parentales & funebria programmata. Cum plures sint, de quibus alia notitia haberi nequeat.

§. XVIII.

Superest, vt agamus de Scriptoribus, qui ad dignoscendos pseudonymos, anonymos, suppositios & homonymos faciunt. Occultos Scriptores qui detexerit, inter omnes præcipuus est VINCENTIVS PLACCIVS,

cuius

cuius *syntagma de Scriptis & Scriptoribus anonymis atque pseudonymis* prodiit *Hamburgi 1674. 4.* Auctores, quos detegit, in certas classes diuisit, horumque ad sesquimillia restituit, & multa enodauit plane incognita. Accessit IOANNIS RHODII *catalogus auctorum suppostitiorum* cum adnotationibus, & PETRI SCAVENII *catalogus auctorum, qui suppresso vel ficto nomine prodierunt.* Publicauit postea idem Placcius *amicam imitationem ad Magliabechum & alios litteratos, super symbolis ad anonymos & pseudonymos detectos & detegendos, Hamburgi 1689. 8.* Post mortem Placcii, ex ipsius voluntate eundem continuare suscepit GERARDVS MASTRICHT, qui vel quatuor millia auctorum detegere promisit, nondum tamen edidit. Quid de quæsita editione actum sit, ipsius celeberrimi viri epistola, quæ capite quarto §. XIX inserta est, docebit. Dolemus, tam insignem rei litterariæ thesaurum tot annos iacere, neque adhuc de euulgando eodem spem superesse, ob sumtus nimios, ni forsan aliquando singulæ classes separatim ederentur, quo sumtuum ratio tanto melius haberi possit. Secutus eundem est IOANNES DECKHERRVS, qui *de scriptis adespotis, pseudepigraphis & suppositititiis coniecturas* edidit, quæ ex editione tertia prodierunt *Amstelodami 1686. 12*, in quibus multa commemorat a Placcio non addu-

adducta, cum hoc eius fuerit institutum. Accessit epistola PAVLI VINDINGII ad Deckherrum *de scriptis nonnullis adespotis* & PETRI BAELII epistola ad Theodorum Ianseniuum ab Almelouen, *de scriptis adespotis*, in qua multa notatu digna. Ipse postea Deckherrus *Consultationibus* suis *forensibus, Francofurti 1691.* 4 editis, adiecit *Dialogum exulem de Iactura temporis*, qua Vindingio & Bælio quandoque respondet, quandoque sua emendat. Post hunc, Gallus quidam anonymus edidit *Autheurs deguisés, sous de noms etrangers empruntés, supposés, faints à plaisir, chiffrés, renuersés, retournes où changés d' vne langue en vne autre, à Paris 1690. 12.* Auctor est ADRIANVS BAILLETVS, sed vt verum fatear, in hocce tractatu non nisi potiora sunt excerpta ex Placcio & Deckherro. Apud Italos prodiit *La visiera Alzata*, i. e. larua detracta, continens centuriam scriptorum, quibus, cum extra Bacchanalium tempus personati incederent, laruam detraxit IOANNES PETRVS IACOBVS VILLANIVS, *Parmæ 1689. 12.* Duabus partibus constat hic liber: altera inscribitur *Hecatoste*, & centum scriptores continet; altera *Pentecoste*, quæ continet quinquaginta. Multos detegit scriptores Italos, & tales, qui pro vel contra Iesuitas, Scaligerum & Scioppium editi. Sunt tamen quædam obseruationes rariores, & videtur Antonius Maglia-

Magliabechius manus obſtetricantes attuliſſe. Breuis libellus eſt *larua detracta*, h.e. *breuis expoſitio nominum, ſub quibus ſcriptores aliquot Pſeudonymi, recentiores inprimis, latere voluerunt, Veriburgi 1670. 12.* Tres decades ſaltim continet, ſcriptorum maximam partem politicorum.

§. XIX.

Ab his vertimus nos ad homonymos, ad quos cognoſcendos egregie conducit IOANNIS MOLLERI *homonymoſcopia*, quæ *Hamburgi* prodiit *1697. 8*, in qua non ſolum errores præcipuos, quos homonymia in hiſtoriam litterariam inuexit, notat, ſed etiam homonymos bene ab inuicem diſtinguit, atque multa intermiſcet haut vbiuis obuia. Longum hic foret omnes recenſere, qui de homonymis quibusdam ſpeciatim egerunt. IOANNES MEVRSIVS quidem de *Philoſtratis, Nicomachis, Ariſtoxenis, Alypiis, Antigonis, Ptolemæis* egit. ANDREAS SAVSSAY *de Andreis.* ANTONIVS SANDERVS *de claris ſanctitate & eruditione Antoniis, Louanii 1627. 4.* LEO ALLATIVS *de Georgiis, de Pſellis, de Simeonibus, Nicetis, Methodiis.* Addimus hiſce IO. THEODORI LEVBSCHERI *de Claris Gryphiis* ſchediaſma, *Brigæ 1702. 4*, quod multa profert notatu digna.

§. XX.

§. XX.

De *plagio litterario* doctissima extat dissertatio IACOBI THOMASII, quæ primum *Lipsiæ 1672.4,* postea sex accessionibus locupletata *1692.4* prodiit. Sane, elegantissima illa est & summa cura elaborata. Cum autem tantus esset plagiariorum numerus, vt vna vice non statim exhauriri potuisset, noui semper accesserunt. THEODORVS IANSENIVS ab ALMELOVEN opusculis suis, siue specimini antiquitatum, *plagiariorum syllabum* adiecit, *Amstelodami 1686. 8.* Post hunc, IOANNES ALBERTVS FABER siue potius FABRICIVS, *decadem decadum, siue plagiariorum & pseudonymorum, centuriam* scripsit *1689.4* editam, in qua multas doctas reperimus obseruationes, multos etiam scriptores a plagii crimine absolutos, atque ad Placcii petitum fuit scripta. Prodiit postea DAVIDIS ABRECOMBII *fur academicus, siue academia ornamentis spoliata a furibus, qui in Parnasso coram Apolline sistuntur, vbi criminis sui accusantur & conuincuntur, Amstelodami 1689.12* atque ex editione secunda, *Amstelodami 1701.12.* Satyra est, qua conuocatam in Parnassum ab Apolline Musarum societatem fingit, atque plagiarii, aliique scriptores indigni rei sistuntur tanquam fures argenti & temporis. Facile tamen patet, Medicum esse, cum plerumque medicorum pla-

plagium in scriptis & nouis inuentis exponit, & quosdam, qui ipsi quidpiam per plagium surripuerant, ludere videtur. LEONARDVS COZZANDVS in catalogo librorum adfectorum, quem Librariæ Brescianæ adfixit, promisit etiam tractatum *de præstantibus doctrina viris, qui alienis fontibus hortos suos irrigarunt.* Sic etiam PAVLVS COLOMESIVS in Gallia sua Orientali promisit *Criticum Gentilem, siue de dubiis Scriptoribus Commentarium, de plagiariis, historiam librorum & historiam doctorum.* Exemplum plagii insignis adparet in libro GODEFRIDI BIDLOO, qui edidit *Guilielmum Cowperum Criminis litterarii citatum, coram Tribunali Societatis Anglicanæ, Lugduni 1700.4,* qua ipsum, quod in Anatomia sua non solum figuris Bidloii fuerit vsus, sed etiam explicationibus, quas tamen pessime sæpe immutauerit, inculpat. Breuis est, ast elegans THOMÆ CRENII *de furibus librariis dissertatio epistolica ad Fridericum Danielem Knochium, Lugduni Bat. 1705.8.* Hac enim centum viginti plagiarios notat, quos inter legendum alia, ab aliis in hunc numerum relatos reprehenderat. Multa interspergit erudita, licet nullo certo vtatur ordine. Nouissime demum prodiit IO. CONRADI SCHWARTZII *de plagio litterario tractatio*, quam sedecim capitibus absoluit, *Lipsiæ 1706.8.* Verum, moralia potius

ſunt quam litteraria, dum de plagii natura, diuerſitate, inueſtigandi ratione, modo, defenſoribus, accuſatoribus & ſimilibus agit, quæ de his dicenda præpoſuit: melius tamen feciſſet auctor, ſi ſingula exemplis ex litteraria repetitis probe illuſtraſſet.

§. XXI.

Aliud ſibi propoſuit THEODORVS IANSENIVS ab ALMELOVEN, qui edidit *Bibliothecam promiſſam & latentem*, cui ſubiunxit GEORGII HIERONYMI VELSCHII *de ſcriptis ſuis medicis epiſtolas*, *Goudæ 1692. 8.* Hac ordine alphabetico narrat plures ſcriptores, horumque tractatus, quos promiſerant quidem, neque tamen ediderunt. Licet negandum non ſit, eſſe nonnulla, quæ tanquam latentia proponat Almelouenus, quæ tamen dudum edita. Prodierunt poſt hæc RVDOLPHI MARTINI MEELFüHRERI *acceſſiones*, *Noribergæ 1699. 8*, quibus Almeloueni cœptum eadem ratione continuat. Nec immerito hic addimus IOANNIS CINELLI *Bibliothecam volantem*, qua italico ſermone libros deſcribit minores, qui vix ſex plagulas conſtituunt, panegyricos, deſcriptiones ſolennitatum, ideas operum & ſimilia, quæ vulgo negligi ſolent, ſæpe tamen eximiæ ſunt vtilitatis. Prima & ſecunda ſectio prodiit *Florentiæ 1677. 8.* Tertia & quarta *Neapoli 1677. 8.* Quinta *Parmæ 1686. 8.*

§. XXII.

§. XXII.

Nec male ad statum rei litterariæ & scriptorum noscendum ducuntur Lexica, quæ vulgo dicuntur Realia atque historica. Inter hæc primum est SVIDÆ, de quo superiori iam capite fuit dictum. Vnicum hoc addimus, nuper demum ante indicatam Neocori editionem prodiisse hoc titulo: *Suidæ Lexicon Gr. & lat. Textum Græcum cum Mstis Codicibus collatum à quamplurimis mendis purgauit, notis perpetuis illustrauit, indicesque auctorum & rerum adiecit Ludolphus Küsterius, Cantabrigiæ Typis academicis 1705. f tribus Tomis.* Cum tribus potissimum Mstis codicibus Regiæ Parisiensis Bibliothecæ textum contulit Küsterius, Io. Pearsoni, suas & aliorum notas adiecit, ita, vt industriæ Küsteri, quam tantum etiam prædicant Angli, plurimum debeamus. Recensent Opus Acta Eruditorum Ianuario 1706. Inter recentiora primum est IOANNIS IACOBI HOFMANNI *lexicon vniuersale historico-Geographico-poëtico-philologicum*, cuius optima est editio, quæ cum supplemento prodiit *Amstelodami 1698. f.* Hic licet potior sit in Geographicis, quandoque tamen æque ordine alphabetico, quem seruat, de scriptoribus quoque edisserit, licet in iisdem recensendis non vbique sit accuratus. Alterum est LVDOVICI MORERI *le Grand Dictionaire Historique.* Prodiit hoc prima vice

Lugduni 1681. f 2 vol. quibus omnia, quæ scitu necessaria absoluere voluit Morerius. Tanto adplausu statim recipiebatur, vt tertia editio prodiret *Parisiis 1683. f.* Quinta editio auctior *1688. f*, qua errores aliqui fuerunt emendati. Accessit postea *Supplementum, siue Tertium volumen* huius Dictionarii, quod *Parisiis* prodiit *1689. f*, licet in eodem multa repetantur, quæ Moreri iam dixerat, sæpe errores erroribus cumulentur. Auctorem hoc supplementum habet Abbatem de VSSAN atque alios. Sextam editionem procurauit IOANNES CLERICVS, *Vltraiecti 1691. f* IV Tomis, qua non solum ordine alphabetico Supplementum suis locis inseruit, sed etiam errores plures emendauit, multa, quorum pleraque vncis inclusa, adiecit. Eadem ratione recusa fuit septima editio. Octaua editio eiusdem est, emendatior reliquis, maxime quod ea, quæ in Morerio notauerat Bælius, fuerint inserta, atque ex eodem emendata. Noua post hæc editio apud Gallos prodiit *Parisiis 1699. f* IV Tomis, cuius reuisor VAVLTIERVS Belgicas editiones aliqua ex parte reprehendit, suamque omnibus aliis præfert. Cum autem ipse Clericus in eiusdem editionis recensione, quam Bernardi Nouis Reipublicæ Litterariæ Februario mensi insertam videmus, quid inter Belgicas & hanc Gallicam editionem intersit, demonstrasset, edidit

edidit poſtea Vaultierus *Proiet pour la correction du Dictionaire Hiſtorique de Morery, deia reuû, corrigé & augmenté dans la derniere edition de Paris*, qua ſe excuſat de erroribus ipſi imputatis, quod reuiſio Dictionarii iam ab alio fuerit cœpta, antequam ipſi demandaretur. Nouam, eandemque nonam, prout titulus habet, editionem procurauit idem Clericus, *Amſtelodami 1702. f*, qua nouos quidem articulos perplures continet, qui tamen vel ex Meurſii Bibliotheca Græca, Proſopographia Codicis Theodoſiani, actis Martyrum & eiusmodi Collectaneis fuerunt deſumti. Hoc autem ad ſextam editionem translatum fuit in linguam Anglicanam cura potiſſimum de la Croſe, *Londini 1694. f*. Licet plura ex Gallico fuerint omiſſa, alia, quæ ſtatum & nobilitatem potiſſimum Britannicam concernunt, inſerta. Huic, anno ſuperiori Supplementum acceſſit, quod videre non contigit, notare tamen liceat, quæ Bernardus de eo Nouis ſuis menſe Nouembre 1705 p. 571 inſeruit: *il y a deia quelque tems, que le Suplement du Moreri Anglois paroit. Ce Suplement eſt de la façon de Mr. Collier. Pour bien entendre ce que c'eſt, il faut que vous ſachiez que lors qu'on traduiſit Moreri en Anglois, on ne prit que les Articles qui paroiſſoient les plus eſſentiels, & qui regardoient les perſones les plus connues. Mr. Collier a donc trouvé encore de quoi glaner*

abondamment. Il a aussi profité du Dictionaire de Mr. Bayle, & de quelques Ouvrages Anglois, qui contiennent la Vie des Sçavans de ce Pays. Baudrand, Hoffmann, Charles Etienne, &c. lui ont aussi servi. Mais il s' est moins mis en peine de corriger leurs Fautes, que de les copier fidellement. Encore a-t-il fait quelques bévuës, faute, d' entendre assez le François. Bien de gens ont été surpris qu'en rapportant ce qu'on trouve dans Moreri à l' Article Calvin & Calvinistes, il ait retranché les correctifs, que Mr. le Clerc y avoit mis, ces Articles étant tirez de Maimbourg que l' on a convaincu de mille mensonges sur cette matiere. Au reste Mr. Collier étant de ces Ecclesiastiques, qu' on nomme non jureurs parce qu' ils ne veulent pas preter serment au Gouvernement present, ni reconnoitre la justice de la derniére Revolution; il n' a poussé son supplement, que jusqu' à l' année 1688. Un autre l' a continuée jusqu' à present; mais de la maniére du monde la plus pitoyable. Il fait Mademoiselle de Scuderi femme de Mr. de Scuderi son frere. Facile patet, cur ita receptum fuerit lexicon, cum tamen vbique nec accuratum nec perfectum sit, atque in eiusdem næuis emendandis multi iam adlaborarint. In genealogicis quidem reperiuntur aliqua, quæ laudanda, maxime quæ Galliæ historiam concernunt, sed Germanorum genealogiæ pleræque omissæ, alia perperam vel non pro dignitate adducta, &

quæ

quæ de re litteraria dicuntur, parum accurata. Non incongruum erit testimonium Maruillii, quod habet in Melanges d'histoire & de litterature Tome I. p. 284. hic adducere, vbi ait: *son dictionaire est vn ouvrage d'vn tres bon dessein, & d'vn execution tres difficile, comme sont tous les Dictionaires. Ce luicy est si mal executé, qu'il ne merite ni l'approbation des Sçavans, ni l'application de ceux, qui pretendent le devenir. Il n'est bon que pour la bourgeoisie, à qui il ne tire pas a consequence de sçavoir les choses bien ou mal.* Adsueuerunt autem homines eiusmodi dictionariis realibus, in quibus complexum omnis doctrinæ, quæ tot millibus auctorum comprehendatur, quærunt, putantes vel leui opera omnia se ibidem reperturos, quæ scire aueant: sed falluntur maxime. Habent quidem ita suum vsum pro iis, qui leuiter saltim instrui cupiunt, si modo accurata sint. Iis vero, qui solida amant, non ita prosunt, nisi vt aliquos fontes scriptorum, si qui adlegati, inde hauriant. Proposuerat sibi quidem SAMVEL CHAPPVZEAV *t* ob religionem exul ex Gallia, completissimum lexicon tale edere, atque huius sui propositi designationem edidit in libro, cui titulus: *Dessein d'vn Nouveau Dictionaire historique, Geographique, Chronologique & Philologique, à Celle 1694. f,* qui non solum errores Moreri emendaturum se promittit, sed

etiam omnia, quæ ſcire iuuenem in hiſtoria, geographia, chronologia & vniuerſa litteratura neceſſarium ſit. Sed, cum ſextum & ſexageſimum ætatis annum iamdum ageret, nil niſi hæc deſignatio prodiit, licet ſe primum iam tomum confectum habere adfirmaret, ad reliquos vero duos materiam omnem paratam. Thomas Fritſchius, Lipſienſium bibliopola, ſimile inſtitutum cepit euulgandi tale lexicon in lingua Germanica. Inuitauit ad illud omnes eruditos, vt ſymbolas ſuas conferant. Verum, cum non de certo Directore fuiſſet ſollicitus, nihil adhuc actum. Nuper admodum hic labor commiſſus eſt celeberrimo viro, IOANNI FRANCISCO BVDDEO, de quo, cum in omni elegantioris litteraturæ genere emineat, optima ſperamus. Inſtitutum tale eſt, vt fundamenti quidem loco ponatur Dictionarium Moreriamum, quod in Germanicam linguam transfertur, a næuis repurgatur, multis acceſſionibus nouis ex Bælii dictionario aliisque actis ineditis augetur, præcipue inſeruntur, quæ ad hiſtoriam Germanicam faciunt, genealogiæ Principum & nobilium familiarum, & magna cura adornatur, adlegatis vbique ſcriptoribus probatisſimis, vt nouum plane poſſet videri. Idque ita adornatum, iam ſub prelo ſudat. Nuper demum nouuelles de la republique des lettres menſis Iunii p. 690. mentionem faciunt Magni Dictionarii vniuerſa-

uerſalis, quod meditatur Pater CORONELLI, ſcriptor Venetus, quod conſtituet quadraginta volumina, cuius tria iamdum prodierunt. Licet ſplendidum hoc magis eſſe dicatur, cum ordine quidem alphabetico, pro more Dictionariorum incedat auctor, ita tamen, vt integri ſæpe inſerti fuerint tractatus. Aliquot ante annos PETRVS BÆLIVS edidit *Proiet d' vn Dictionaire critique à Mr. du Rondel, Profeſſeur aux belles lettres a Maeſtricht, 1692. 4* addebantur aliqua fragmenta, quibus de operis inſtituto plenius conſtaret. Hoc autem potisſimum eſt, vt errores Lexicorum Hiſtoricorum atque aliorum Scriptorum notaret, atque hæc ipſa diſſertatio Dictionario poſtea fuit adiecta. Prodiit demum Eiusdem *Dictionaire Hiſtorique & Critique, Roterodami* primum *1696. f*, ſed emendatius, & longe auctius *Roterodami 1702. f* duobus Tomis, omisſis, quæ in priori editione inutilia, contra Belgarum ſtatum, vel male dicta videbantur. Totum hoc eſt litterarium, quo ordine alphabetico non niſi viros claros atque eruditos, illuſtres etiam fœminas recenſet auctor, ſtatum eorum, mores & plerumque ſecretiora prodit, de ſcriptis horum iudicat, ſcribendi rationes exponit, næuos dictionarii Moreriani euoluit, & ſingula probat auctoritatibus inconcusſis. Sane, ſi quid inter biographica commendan-

 dum,

dum, hoc est. Licet etiam negandum non sit, sæpe nimiam esse criticam Bælii, nonnunquam eum per vanos discursus diuagari, sæpe obscœna referre, modo vt lectorem delectet; si non potius corrumpit. Excusare se de iis conatur in posteriori Dictionarii editione, cui adiecit *Eclaircissemens sur certaines choses repandues dans ce Dictionaire.* In his autem se defendit ab iis, de quibus ipsum inculpauerunt. Primum, quod sæpe vitam moresque illorum laudauerit, qui Dei vel prouidentiam vel existentiam negarunt. Se autem historicum esse dicit, & facile inuicem posse conuenire, sine religione esse, & probe viuere, idque non ex principio amoris diuini, sed vel ex sanguinis vel humanæ naturæ constitutione. Secundo, quod sæpius, vbi Manichæorum fiat mentio, horum obiectionibus responderi non posse adserat, quod se intelligere saltim ait secundum rationis iudicium, non Scripturæ sacræ auctoritatem. Tertio, vbi de Pyrrhonismo egerat, se nullum Religioni præiudicium exinde adferre voluisse. Quantum ad obscœna, quæ ipsi obiiciantur, se euitasse ait terminos crassiores atque tales, qui possent offendere, immo vbi scriptorum verba adducenda, ipsum mitius ea proposuisse. Quidquid tamen sit, superesse adhuc videntur nonnulla, de quibus excusari non poterit.

§. XXIII.

§. XXIII.

Maximum æque in re litteraria momentum præbent epiſtolographi, de quibus tamen, antiquis æque & recentioribus, egregie iudicauit DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS in libello *de ratione conſcribendarum epiſtolarum* lib. I c. I. Idem quoque egit in Polyhiſtore lib. I c. XXIII, XXIV & XXV, vbi de ſingulis eruditorum epiſtolis iudicat egregie, & quantum ex iis res litteraria illuſtrari posſit, docet. Ad ſupplendum hæc Morhofii capita facere poteſt IO. FRANCISCI BVDDEI, Viri celeberrimi, Fautoris ſingularis *diſſertatio prœliminaris*, quam præmiſit *ſupplemento epiſtolarum Martini Lutheri*, quod *Halæ 1703. 4* prodiit. Hic enim, prout rem litterariam vbique promouere ſtudet, non ſolum epiſtolographos a Morhofio prætermiſſos (quorum tamen perpauci ſunt,) ſupplet, ſed & de nouis collectoribus epiſtolarum agit, de iisdemque erudite cenſet, ita, vt iliada poſt Homerum ſcriberem, ſi poſt tantos viros quidpiam hic auderem. Æſtimandæ quidem ſunt vel ſingulæ eruditorum epiſtolæ, non tamen omnes ad ſtatum rei litterariæ faciunt; vbi tamen faciunt, multa arcana produnt, quæ ad controuerſias maxime eruditorum faciunt. Dolendum vero, in edendis eruditorum epiſtolis nullum haberi ſelectum. Colliguntur enim quotquot haberi

beri possunt epistolæ, nulla habita ratione, an steriles tantum sint, an vero multas res contineant. Hoc enim lectori sat est molestum, aliquas paginas vertere, antequam singulare quidpiam reperiatur. Deinde, aliquot coniunctim editæ epistolæ & argumentis & indicibus necessariis destituuntur, quæ tamen multum prosunt, vt vno quasi intuitu perspiciamus, quæ in quauis epistola pertractentur. Ad rem litterariam conducunt BILIBALDI BIRCKHEIMERI & ad eum virorum doctissimorum, Erasmi, Reuchlini, Hutteni epistolæ, quæ inter opera eius extant a Goldasto edita *Francofurti 1610. f*, & rara multa ad statum rei litterariæ, qui sub initium sec. XVI. fuit, continent. Quod etiam laudandum in *epistolis* FRANCISCI PHILELPHI, quantum ad statum Seculi XV. *Marbachiorum epistolæ*, quas edidit IOANNES FECHTIVS, dum Historiæ Ecclesiasticæ seculi a nato Christo decimi sexti supplementum publicaret *Durlaci 1684. 4*, ad historiam ecclesiasticam non solum, sed etiam litterariam multum faciunt. ROLANDI MARESII *epistolæ Philologicæ*, quæ primum *Parisiis 1650. 12*, post cura ADAMI RECHENBERGII, *Lipsiæ 1687. 12* prodierunt, idem egerunt. In singulis agitur de studiorum instituendorum ratione, & modo de Grammaticis, modo de poëtis, modo de oratoribus, modo de versioni-

ſionibus, vel de ſimilibus. IOSEPHI SCALIGERI epiſtolæ, quæ *Lugduni Batauorum* prodierunt *1627.8*, hodie raræ ſunt, ſed multi vſus, varia enim loca ſcriptorum explicant, & variam ſcriptorum editorum cognitionem præferunt. BONIFACII VANNOCII *epiſtolæ miſcellaneæ*, italice ſcriptæ atque editæ *Venetiis 1606.4*, de ſcriptoribus Italis, Caſa, Ionio, Boccacio, Vrſino, Maioragio aliisque agunt. Elegantisſimæ epiſtolæ ſunt CLAVDII SARRAVII, quæ primum *Arauſionis* prodierunt *1654.8*, in quibus tamen multæ ſunt lacunæ, cum varia continerent, quæ non poterant tuto publicari. Hæ autem conſiſtunt ex epiſtolis Sarrauii ad viros celeberrimos ſcriptis, vel horum, præcipue Salmaſii, ad ipſum. Egregiæ ſunt & multa continent arcana de variis eruditis, horum controuerſias, iudicia de libris, elogia vel næuos ſcriptorum atque ſimilia. Recuſæ poſtea fuerunt cum epiſtolis Gudianis. Prodierunt enim haut ita pridem MARQVARDI GVDII & doctorum virorum aliorum ad eum epiſtolæ, quibus accedunt ex bibliotheca Gudiana doctorum virorum quorundam, qui ſuperiori & noſtro ſeculo floruerunt, & Claudii Sarrauii epiſtolæ, ex eadem bibliothea auctiores, curante PETRO BVRMANNO, *Vltraiecti 1697. 4.* Hæ quidem non omnem exſpectationem, quam Morhoſius iam fecerat, adimpleuerunt,

cum

cum facile credendum, plures adhuc in Gudiana bibliotheca adseruari anecdotas, multa tamen in iis de statu recentiorum eruditorum reperimus: quod vero in Sarrauianis optimum est, repletæ sunt ex Gudii exemplari lacunæ. IANI NICII ERYTHRÆI epistolæ, quæ editæ *Coloniæ Vbiorum 1645. 8*, non solum ob sermonis venustatem, sed etiam virorum doctorum, quam præbent, notitiam, legendæ sunt. Magni fiunt apud omnes *epistolæ* HVGONIS GROTII, quarum primum paucæ tantum, editæ aliquoties *Lugduni Batauorum 1650. 12*, demum *Lipsiæ 1674. 12*. Tandem vero ex Bibliothecis illustrium virorum collectæ ipsius epistolæ, quotquot haberi potuerunt, prodierunt *Amstelodami 1680. f.* In istis epistolis varia continentur, vt πολυμαθέστατος vir erat Grotius. Maxime vero Publica, quæ ad statum Galliæ & Sueciæ faciunt, iudicia quoque de scriptoribus & libris recens editis. Dolendum tamen, non adiectum esse indicem, litteris saltem secundum temporis seriem dispositis. Nouam horum editionem adornauit SAMVEL PVFFENDORFIVS, priori ordinatiorem longe, quæ ad prelum iam parata post mortem illustris viri superest. IOANNIS LVDOVICI GVEZII BALSACII *epistolæ Gallicæ*, quæ *Amstelodami* editæ *1656. 12*, singularia multa habent de rebus litterariis & auctoribus iudicia. GABRIELIS NAVDÆI epistolæ

epiſtolæ, quæ poſt eius mortem prodierunt, *Geneuæ 1667. 12*, multam præbent rei litterariæ ſui temporis notitiam, & iudicia de viris doctis, in quibus tamen non ſemper æquum ſe præſtat. Faciunt huc etiam AQVILINI COPPINI *epiſtolæ*, editæ *Mediolani 1613. 8*, quæ libris ſex conſtant, & LVCILLI PHILATHÆI *epiſtolæ*, editæ *Papiæ 1564. 8*, in quibus multa dicuntur de viris doctis Italiæ. Panegyriſtam potius agit IOSEPHVS LAVRENTIVS in *epiſtolis* ſuis, *Lucæ 1638. 8* editis, alias multa habet de viris doctis & eorum operibus. IOANNIS WOVWERII epiſtolæ *Hamburgi* editæ *1609. 8*, atque ad eruditisſimos viros ſcriptæ, multas de rebus litterariis conſultationes & iudicia continent. GEORGIVS RICHTERVS in *epiſtolis ſelectioribus*, quæ *Noribergæ 1662. 4* prodierunt, multa habet, quæ ad ſui temporis hiſtoriam litterariam faciunt, atque maxime æſtimantur ab eruditis. IACOBI VECTIANI *epiſtolæ*, rarisſimæ ſunt, & multam notitiam præbent ſcriptorum Italorum, qui apud nos alias parum ſunt noti. GVIDO PATINVS in *epiſtolis ſelectis*, quæ Gallico idiomate prodierunt *Geneuæ 1683. 12* & *Pariſiis 1685. 12*, & plus quam trecentis epiſtolis auctiores *Pariſiis 1692. 8*, egregia habet de libris & viris eruditis, de ſtatu etiam ciuili & religionis, ſed audacius ſæpe & temere, pro ingenio ſuo iudicat. Immo inconſultius multa ſcribebat, quæ

GVILIELMI CAMDENI *epistolas*, adiecta Camdeni vita edidit THOMAS SMITHIVS, *Londini 1691. 4*, quæ sane cum a celeberrimis viris, Thuano, Peirescio, Vsserio, Puteanis, Sammarthanis, aliisque profectæ, qui summi erant litteratores, rem litterariam egregie illustrant. Insignem rei litterariæ operam præstitit IOANNES GVILIELMVS MEELIVS, dum *Francisci & Ioannis, Hottomannorum & clarorum virorum ad eos epistolas* in lucem protraxit *Amstelodami 1700. 4*, alias quoque ad alios scriptas epistolas adiiciens. Quanta Hottomannorum fuerint nomina, vel inter omnes constat, quantis negotiis intermixtus fuerit Franciscus, in propatulo est, vt exinde multam de ciuili illorum temporum statu, & religionis, nec non litterariæ rei notitiam hauriri posse certum sit. Idem Meelius postmodum ex museo suo in lucem protulit *epistolas selectas*, *Amstelodami 1701. 8*. Quinque continent epistolarum centurias, quarum prima Grotii vel ad Grotium, reliquæ Scriuerianas & variorum ad Barlæum scriptas comprehendunt. Huc etiam referenda *Monumenta pietatis & litteraria virorum in republica & litteraria illustrium selecta*, *Francofurti ad Mœnum 1701. 4*. Qui hæc monumenta collegit, est LVDOVICVS CHRISTIANVS MIEGIVS, iisdemque insignem vsum præstitit. Licet enim potiora ad statum ecclesiæ

Palatinæ & exilium electoris Palatini faciant, reperiuntur tamen in iisdem varia, quæ statum litterarium concernunt. HERMANNI CONRINGII *epistolas* edidit CASPAR CORBERVS, *Helmstadii 1694. 4*, inter quas multæ ad Ferdinandum Fürstenbergium & Stephanum Balutzium, huiusque ad Conringium scriptæ de variis rebus litterariis extant. Plures promiserat Cörberus, editurus, ni morte præuentus fuisset. ANTONIVS MATTHÆI Andreæ Alciati epistolam ad Bernardum Martium, qua vitam monasticam perstringit, adiectis aliis Gifanii, Vulcanii, Brahei, Scriuerii, Pontani, Vossii, Sibrandi, Siccamæ, Gronouii, Boxhornii, ac aliorum edidit *Lugduni Batauorum 1695. 8*, in quibus historia litteraria & ecclesiastica multum illustratur. Celeberrimi Polyhistoris CONRADI SAMVELIS SCHVRTZFLEISCHII epistolæ, *Witteberga 1700. 8* editæ, elegantissimæ sunt. Dici non potest, quantum eruditionis historicæ & litterariæ in iisdem lateat, vt eas cum iucunditate non solum, ob sermonis venustatem, sed etiam vtilitate, ob rerum, quæ in iis continentur, præstantiam, legamus. Sunt quidem perplures adhuc epistolographi, sed cum isti modo in politicis atque historicis relationibus, modo in obseruationibus criticis & restituendis variis scriptorum locis vexatis, modo in rebus ecclesiasticis, modo in obser-

uatio-

uationibus medicis & similibus consistant, eos prætermittimus. Pluribus de iisdem egit Henricus Meibomius additamentis ad Vogleri notitiam *p. 149. & seqq.*

§. XXIV.

Vltimo loco non prætereunda sunt quædam itineraria, quæ multum ad historiam litterariam conferunt. Institutum quidem potissimum est iis, qui historiam itinerum diuulgarunt, vt statum regionum, politiam, mores, & curiosa alia describant, pauci ad ea sua accommodant, quæ ad eruditionem faciunt. Antiquitates vbique conquisiuit, easdemque explicauit in itinerario suo IACOBVS SPONIVS. Alii vero ad rem litterariam faciunt. Multa, quæ in mathematicis, physicis atque chymicis penes viros celeberrimos obseruauit MONCONNISIVS publicauit. Licet etiam bibliothecæ Florentinæ, Vaticanæ, Palatinæ mentionem faciat. Alii vero, præter reliqua, quæ ad rem litterariam faciunt, bibliothecas describunt & de viris eruditis agunt. HVGVETANVS *Itinerario* suo *Italico*, quod gallice prodiit *Lugduni 1681. 12*, adiecit duas *epistolas* IACOBI SPONII, in quarum prima præter alia, etiam bibliothecarum & pinacothecarum, quæ Romæ visuntur, recensus, exponitur, in altera, vniuersæ Italiæ

præſtantium virorum, qui hodie viuunt, conſpectus exhibetur. Elegantisſima eſt GILBERTI BVRNETI *Voyage d'Allemagne & de France es années 1685 & 1686,* quæ primum anglice prodiit *Roterodami 1686. 8,* poſt gallice recuſa *Roterodami 1687. 12,* & germanice *Lipſiæ 1687. 12.* In hoc enim tractatu ſtatum non ſolum ciuilem atque chorographiam deſcribit, ſed etiam bibliothecas, & quæ in iisdem obſeruauit memorabilia, viros qui vbique locorum celebres. Eodem inſtituto *iter* ſuum *Germanicum* primum euulgauit IOANNES MABILLONVS, quod præter aliqua ἀνέκδοτα in bibliothecis Germaniæ reperta, in veterum analectorum Tomo IV deſcripſit, qui prodiit *Lutetiæ 1685. 8,* vbi potisſimum bibliothecarum & eruditorum, cum quibus conuerſatus eſt, rationem habuit. Sequenti anno idem Mabillonus in *Muſeo* ſuo *Italico* iter Italicum, quod ipſe cum Michaële Germano, hortatu Telleri, hemenſis archiepiſcopi, ad conquirendam ſupellectilem librariam, regiis ſumtibus ſuſceperat, deſcribit, cum ipſius labor potisſimum conſtiterit in peruestigandis Italiæ bibliothecis, harum potiora deſcribit. Tacemus CAROLI PATINI *relationes hiſtoricas*, BERNARDI MONTFAVCONI *diarium Italicum* & IACOBI TOLLII *epiſtolas itinerarias*, de quibus cum iam cap. II §. III fuerit actum, eo lectorem remittimus.

SA-

SAMVEL SORBIERIVS in *peregrinationibus suis* per Belgium & Angliam, sub forma epistolarum, quæ ad statum litterarum & eruditos pertinent, obseruauit. Altera quidem epistola *de l' état des sciences en Hollande à Mr. de Bautra 1660.12*, in qua multa habet egregia de Medicis, Mathematicis & Philologis Belgis, suam laudem promeruit apud omnes. In altera vero, cum de Anglis liberius iudicaret, non omnium adprobationem tulit, sed opposita ipsi est *epistola apologetica* a THOMA SPRATIO *Voyage de Suisses en douze lettres ecrites par les Srs.* REBOVLET & la BRVNE, *Hagæ-Comitum* prodiit *1686.12*, in qua præter alia, multa etiam habentur de viris doctis. Huc etiam spectant BENEDICTI HOPFERI binæ epistolæ ad Georgium Matthiam Königium, de viris eruditis, quos in Anglia, Gallia, Batauia, Dania & Suecia salutauit, quæ cum Rolandi Maresii epistolis, cura Adami Rechenbergii prodierunt *Lipsiæ 1686.12*.

CAPVT NONVM

DE LIBRIS DAMNATIS ET PROHIBITIS.

§. I. *Scriptores, qui in genere de iure libros prohibendi egerunt.* §. II. *Indices Pontificiorum expurgatorii.* §. III. *Libri prohibendi quotuplices.* §. IV. *Ioannis Bodini colloquium Heptaplomeres.* §. V. *Petri Pomponatii liber de incantationibus.* §. VI. *Iulii Cæsaris Vannini scripta.* §. VII. *Simonis Portii disputationes.* §. VIII. *Bernardini Ochini scripta.* §. IX. *Thomæ Campanellæ Atheismus triumphatus.* §. X. *Guilielmi Postelli scripta.* §. XI. *Scripta Benedicti Spinozæ.* §. XII. *Gothofredi de la Valee scripta.* §. XIII. *Bonauenturæ de Periers Cymbalum mundi.* §. XIV. *Iordanus Brunus de innumerabilitate & Histoire des Severambes.* §. XV. *Thomæ Brovvne religio Medici.* §. XVI. *Scripta hæreticorum.* §. XVII. *Ægidii Gutmanni Offenbahrung Göttlicher Maiestät.* §. XVIII. *Isaacus Peirerius de praadamitis.* §. XIX. *de Antonia Bourignonia & recentioribus aliquot.* §. XX. *Eduardi Baronis Herberti de Cherbury scripta.* §. XXI.

Theophili

Theophili Alethæi siue Ioannis Lyseri scripta de polygamia. §. XXII. *Dauidis Georgi scripta.* §. XXIII. *Mysticorum scripta.* §. XXIV. *Francisci de Salignac Feneloni placita sanctorum.* §. XXV. *Scripta prophetica, præcipue Nostradami.* §. XXVI. *Nic. Drabitii reuelationes.* §. XXVII. *Scripta Cabbalistica.* §. XXVIII. *Scripta Chymicorum.* §. XXIX. *Scripta fratrum Roseæ Crucis.* §. XXX. *Multi inter Magos referuntur, qui tales non sunt.* §. XXXI. *Henricus Cornelius Agrippa de occulta Philosophia.* §. XXXII. *Clauicula Salomonis & alia scripta Magica.* §. XXXIII. *Io. Fausti Magica.* §. XXXIV. *Scripta quæ ciuilem statum turbant.* §. XXXV *Nicolai Machiauelli & Thomæ Hobbesii scripta.* §. XXXVI. *Scripta Caspari Scioppii.* §. XXXVII. *Quæstio de Austriacæ domus interitu.* §. XXXVIII. *Hippolytus a Lapide ratione Status.* §. XXXIX. *Philippi Andreæ Oldenburgeri nimia scribendi libertas.* §. XL. *Francisci de Rosieres stemmata Lotharingica.* §. XLI. *De libris obscœnis in genere.* §. XLII. *ipsos comburi debere exemplis demonstratur.*

§. I.

SPecialem quidem opellam de præſenti materia in priori huius introductionis editione, promiſeram, neque tamen hoc, dum aliis præpeditus, præſtare hucusque licuit, ita, vt ob materiæ vtilitatem, prima ſaltim lineamenta, atque ea quidem, quæ ad litterariam rem ſunt proficua, hic adducere neceſſarium duxerim. Generatim de hac materia egit ALBERTVS M. in *ſpeculo* ſuo *Aſtronomiæ*, in quo de libris Aſtronomiæ licitis & illicitis, ac de eorundem auctoribus & titulis tractat *Lugduni 1617.12.* Præ cæteris autem IACOBVS GRETSERVS *de iure & more prohibendi, expurgandi & abolendi libros hæreticos & noxios, Ingolſtadti 1603. 4*, acceſſit poſtmodum Eiusdem *ſupplementum, Ingolſtadti 1604.4.* Iniquiſſimus licet liber ſit erga proteſtantes, repeiuntur tamen inibi aliqua, quæ in hac materia ſunt notanda. Primo quidem in præmiſſa præfatione de eo agit, quod Caluiniani Lutheranorum, hi inuicem illorum libros prohibeant: In libro primo exemplis ethnicorum, primitiuæ eccleſiæ, hæreticorum, ipſa quoque ratione probat, libros hæreticos, noxios, laſciuos & impuros merito prohiberi, vel expurgari. Inter hæc etiam factum Lutheri examinat, quod Wittebergæ ius Cano-

nicum

nicum combusserit. Libro secundo respondet ad argumenta Iunii & Pappi, qui nimium prohibendi libros Pontificiorum pruritum reprehenderent. Huc faciunt etiam illi, quos supra iam superioris capitis §. I adduximus, PVTHERBEVS, THEOPHILVS RAYNAVDVS & GVILIELMVS SALDENVS. Addimus hisce Morhofium Polyhistore libro I capite VIII.

§. II.

Ab his pergimus ad Pontificiorum Indices expurgatorios, ad quos primum facit DANIELIS FRANCI *disquisitio Academica de Papistarum Indicibus librorum prohibitorum & expurgandorum*, quam sub præsidio olim Iacobi Thomasii ventilauerat, post in tractatus formam redactam edidit *Lipsiæ 1684. 4.* Hoc libro ea, quæ necessaria sunt, optime declarauit. Ex Pontificiis, indices hosce ordine recenset Bailletus *Iugemens* Tomo II p. I n. 77. Nolumus iam singulas horum Indicum editiones hic enarrare, cum ex Franco & Bailleto omnia possint hauriri, saltim de potioribus nobis hic sermo est. Hos ita primum in mysterio & tenebris habebant pontificii, vt studiose & nostros & suos celarent. Duplex autem est Index Expurgatorius, Romanus & Hispanus. Nouissimi sunt *Indices librorum prohibitorum & expurgandorum Hispanus & Romanus, Madriti 1667. f.* Collector est

atque editor ANTONIVS a SOTOMAIOR, qui priori parte exhibuit indicem Hiſpanicum cum ſupplemento & appendicula. Huic indici præfixus eſt alter index vniuerſalis, indicans omnes auctores per nomina propria & cognomina. Poſterior pars continet Indicem librorum prohibitorum antea Romæ, Alexandri VII iuſſu cum bulla eiusdem 1664 editum. Indicem Tridentinum, qualis a Clemente VIII promulgatus eſt. Indicem Decretorum, continentem omnia decreta prohibitionis librorum vsque ad 20 Februarii 1664. Tandem appendicem decretorum a 20 Februarii 1664 ad 7 Maii 1667 publicatorum, & locis ſolitis adfixorum. Ex quo, locupletisſimum eſſe hunc indicem facile patebit. Addimus hiſce tertium, IOANNIS MARIÆ BRASICHELLANI *Indicis librorum expurgandorum in ſtudioſorum gratiam confecti Tomum primum, in quo quinquaginta auctorum libri præ ceteris deſiderati, emendantur, Romæ 1607.*

8. Hunc priuata quidem auctoritate compoſuit, id quidem, vt ipſe teſtatur, ideo, quia Magiſter eſſet Sacri Palatii, cuius officium requirebat, libros expurgare, ita, vt qui libros huiusmodi posſiderent, non neceſſum haberent, eosdem abolere, ſed vti iisdem poſſent ſecundum Cenſuram emendatis. Verum, ob cauſſas nonnullas ſuſpendebatur, atque prohibebatur hic index Romæ, immo

cum

cum iterum prelo apud Belgas esset subiiciendus, omnes ejus probationes virga censoria cancellatæ notabantur, vt tandem nudæ conclusiones vulgarentur. Verum, hæc ipsa Belgii impressio fuit prohibita. Papebrochius quidem, probationes iussu Congregationis sacræ ideo fuisse cancellatas coniectatur, quod nollet ista sui nominis auctoritatem addere, ne cogeretur pro iis respondere; iteratam vero editionem prohibitam, quod in Indice expurgatorio anni 1683 prohibeantur solum Indices & syllabi omnes particulares, extra vrbem, absque auctoritate sacræ Indicis Congregationis impressi. Id quod Papebrochio facile quidem concedimus, nec tamen solam esse caussam suspicamur, quin potius censura Bibliothecæ Patrum, quæ in dicto indice reperitur, huic suppressioni ansam quoque dederit. Historiam huius Indicis a Tentzelio descriptam habemus Obseruationum Halensium Tomo tertio obs. VI. Specimen eiusdem Tomo IV obs. VII.

§. III.

Libri prohibendi variæ sunt conditionis, vel enim tangunt religionem, & christianæ fidei dogmata, vel offendunt ciuilem statum, vel etiam corrumpunt mores. Quodcunque velis, noxium est atque ex Republica expurgandum. Licet, tam corrupta sit ætas

nostra,

noſtra, vt, quo magis prohibeatur liber, eo magis quæratur. Sic nitimur in vetitum.

§. IV.

Prioris conditionis libri primum ſunt, Athei, atque inter hos teterrimus liber ~~*de tribus Impoſtoribus*~~, de quo tamen plura hic dicere ſuperſedemus, cum de eodem poſteriori de doctis Impoſtoribus diſſertatione plenius agatur. Melioris commatis non eſt IO. BODINI *Colloquium Heptaplomeres de abditis rerum ſublimium arcanis.* Manuſcriptum hoc eſt, nunquam editum, nec edendum vnquam, quod autographum a Bodini hæredibus Parlamenti Pariſienſis Præſidi, Memmio vtendum fuit datum, qui inde apographum accepit, ex quo cætera exemplaria manaſſe facile credendum, vt Patino Naudæus narrauit. Multa cura olim quærebatur & magno pretio, nunc vero frequens adeo apud Gallos eſſe, ex Huetii demonſtratione euangelica, qua illud ſæpius refutauit, patet. Apud Germanos illud in Bibliotheca Puffendorfiana, & Maſtrichtiana reperiri noui. Quidquid de eodem dicendum, omne exhauſit IOANNES DIECMANNVS in ſchediasmate ſuo inaugurali *de Naturalismo Ioannis Bodini*, quod *Kiloni* primum excuſum *1683. 4*, recuſum *Lipſiæ 1684 12*, & demum cum Adami Tribbechouii Hiſtoria Naturalismi, *Ienæ 1700. 4.* Heptaplomeres autem, eodem teſte, inſcriptum

ptum est, non, quod in septem libros distributum esset, vt Sarrauius existimauit; sed quod septem viros, Paulum Coronæum, Fridericum Podamicum, Hieronymum Senamum, Diegum Toralbam, Antonium Curtium, Salomonem Barcassiam & Octauianum Fagnolam, operis inter se partitis, perpetuo confabulantes introduceret. Primo Pontificiorum, secundo Lutheranorum, tertio omnium sectarum, quarto Naturalistarum, quinto Caluinianorum, sexto Iudæorum, extremo denique Muhammedanorum caussam tutandam commisit, qui omnes ita de fidei controuersiis inter se agunt, vt Christiani, siue Pontificii, siue Lutherani, siue Caluiniani succumbant semper; reliqui vero, inprimis Iudæi & Naturalistæ triumphant. Addit Diecmannus: *non ita pridem ex scheda quadam Msta Gallica intellexi, quæ Guidonem Patinum, Medicum Parisiensem & Professorem Regium ex Gabriele Naudæo, quo familiarissime vsus est, audiuisse commemorabat, fuisse omnino Venetiis quatuor homines, qui singulis hebdomadis, instituendarum super variis religionibus dissertationum Philosophicarum caussa, bis conuenerint, in iis Coronæum Rothomagensem, & quem dixi, Guilielmum Postellum, cuius cartæ, postquam ipse anno 1584 Parisiis obiisset, ad manus Bodini peruenerint, & huic scripto conficiendo fuerint adhibitæ.* Librum vel omnes tan-

tanquam noxium reprehendunt, si vel etiam ingenii vires in Bodino mirarentur. Nec mirum, cum Patinus adſeruerit olim, fuiſſe Bodino ſpiritum familiarem Patinianis p. 5.

§. V.

Alterum Atheismi inculpatum habemus PETRVM POMPONATIVM. Hic enim ſcripſit *de naturalium effectuum cauſſis, ſiue de incantationibus opus abſtruſioris Philoſophiæ plenum & breuisſimis hiſtoricis illuſtratum*, quod cum breuibus ſcholiis edidit *Guilielmus Gratarolus, Baſileæ 1556 & 1567. 8.* Hanc Atheismi notam ipſi nimium ſtudium philoſophiæ Ariſtotelicæ inusſit. Potisſimum ipſi ex hoc libro obiicitur, quod miracula Chriſti atque apoſtolorum ad naturales effectus reducere voluerit. Dubia mouet, non negamus, eaque ad filum mentemque Ariſtotelis, vera tamen miracula eſſe ſatis teſtatur, cum Scriptura Sacra illa præſcribat. Alias inconueniens non eſſe, duos effectus oriri poſſe; quorum vnus ex miraculo, alter vero factus per cauſſas naturales, quod exemplo magorum Ægyptiorum & Moſis confirmat. Obiiciunt Monachi, eum in libro de immortalitate animæ, apud Pariſios edito, ſenſiſſe, animas poſt mortem eſſe interituras. Verum ex mente Ariſtotelis loquitur, neque rationes, quæ ex natura proferantur, ſufficere ait, ni verbo Dei fidem habeamus. Vt dicamus,

camus, quid nobis videatur, atheus non est Pomponatius, nimium tamen Philosophiæ studium, atque argumenta, quæ ex eadem suppetit, ipsum naturæ reddunt nimium tribuentem. Plura de eodem eiusdemque libro lege in Bibliotheca antiqua mense Iunio 1705. Vnicum addimus, ANTONIVM SIRMONDVM *de immortalitate animæ* scripsisse demonstrationem physicam & Aristotelicam aduersus Pomponatium & adseclas, *Parisiis 1635. 8.* Accessit eiusdem appendix, siue particularis Pomponatii confutatio.

§. VI.

Pomponatii discipulus erat IVLIVS CÆSAR VANNINVS. Huius est *amphitheatrum æternæ prouidentiæ diuino-magicum, Lugduni 1615. 9.* Hoc solum Philosophum agit, atque ex mente veterum Philosophorum pro animæ immortalitate disputat satis acute. Alterum Eiusdem est *de admirandis Reginæ Deæque mortalium arcanis, Parisiis 1616. 8.* Huius titulus statim, Vanninum naturalem nimis atque a Christiana fide alienum esse testatur, vt detestandum hunc librum inter noxios & prohibitos, haberi omnino iustissimum.

§. VII.

Ex eadem schola prodiit SIMON PORTIVS, de quo Thuanus lib. XIII p. m. 276, quod nequaquam præceptore suo Pomponatio fuerit inferior, sed in eo superior, quod

ad

ad Peripateticæ ſcientiæ a doctoribus barbaris hactenus tractatæ cognitionem linguæ Græçæ & latinarum litterarum ornamentam attulerit. Hic autem in diſputationibus ſuis *de anima & mente humana, Florentiæ 1551.4*, Pomponatii ſui culpæ adfinis, animas cum corpore interituras creditus. Opus hoc impium & porco, non homine auctore dignum iudicat in Bibliotheca Geſnerus, & qui ex eo hauſit Nicolaus Toppius.

§. VIII.

Aſt, nefarius homo dicitur BERNARDINVS OCHINVS. Huius varia ſunt ſcripta, atque inter hæc præ cæteris *dialogi XXX, in duos libros diuiſi, quorum primus eſt de Meſſia, continentque dialogos XVIII. Secundus eſt cum de rebus variis tum potisſimum de Trinitate, Baſileæ 1563 apud Petrum Pernam 8.* Italice primum prodiit liber, poſt vero per Sebaſtianum Caſtalionem in latinam fuit translatus linguam. Commune quidem eſt, quod ipſum cum Florimundo Ræmundo Trinitatis adpellent oppugnatorem, neque tamen hoc ex dialogorum libris patebit, in quorum priori Chriſtum eſſe verum Mesſiam, argumentis ſane non leuibus confirmat: in ſecundo vero Trinitatem contra omnium obiecta grauibus argumentis comprobat. Vnicum eſt in ipſo reprobandum, quod in dialogo XXI de polygamia, non ad orthodoxorum

men-

mentem ſenſerit: alias ex integro dialogorum libro nihil contrarii conſtabit. Horum recenſionem habet Tomus Quintus obſeruationum Halenſium obſ. I. Raimundus quidem ipſi tribuit *Catechismum* anno 1591 recuſum, qui infinitis ſcateat atheismis. Hunc tamen videre non contigit, recuſus etiam dicitur anno 1591, cum ante triginta fere annos Ochinus iam fuerit mortuus. Immo Conradus Gesnerus, qui ipſe Tigurinus, vbi aliquantum vixit Ochinus, omnia eiusdem ſcripta recenſet, nihil de catechismo, vt ideo alius cuiusdam eſſe putem tenebrionis, falſo Ochino adſcriptum.

§. IX.

Ab his pergimus ad THOMAM CAMPANELLAM. Huius enim *Atheiſmus triumphatus* prodiit *Pariſiis* 1636 4, quem pro nefario ſemper habent. Hiſtoriam huius libri expoſuimus in actis Litterariis faſciculo ſecundo, & quid de eodem ſentiendum. Ingenio plurimum pollebat Campanella, & pro ingenii modulo religionem examinabat. Multa ab ipſo egregie dicta, multa peſſime. Abuſus hominum in religione & ciuili ſtatu notat, ſed vanitate potius & naturæ ſpiritu ductus, quam diuino. Machiauellum ad nauſeam vsque proponit, ſed ipſe metaphyſicus; peruerſus autem politicus. In religione ſe in Atheum transformat, & dubia

nectit contra religionis veritatem, quæ a vero flectere possint eos, qui ad lectionem accedunt minime præparati. Soluit eadem, sed vt repositum quid semper maneat. Cleri vitia & abusus ante oculos ponit: persecutorum crudelitatem exaggerat. Luthero & Caluino sæpe falsa dogmata adfingit. Vno verbo: Atheus non erat, sed naturæ nimium tribuebat: dona, quæ habebat, erant naturalia, ingenium exquisitissimum.

§. X.

Quantum ad GVILIELMVM POSTELLVM, licet non desint, qui multis eundem laudibus exornent, non defuere tamen plerique, qui ipsum vel Atheis, Deistis, Naturalistis vel Fanaticis accenserent. Inter plura eiusdem scripta, noxia potissimum habentur *de orbis terræ concordia libri IV, de natiuitate mediatoris vltima nunc futura & toti orbi terrarum in singulis ratione præditis manifestanda. Panthenosia Compositio omnium dissidiorum circa æternam veritatem aut verosimilitudinem versantium, quæ non solum inter eos, qui hodie infidelium Iudæorum, hæreticorum & catholicorum nomine vocantur, orta sunt & vigent, sed iam ab admissis per peccatum circa nostrum intellectum tenebris fuere inter ecclesiæ peculiaris ac communis membra, scriptore* ELIA PANDOCHÆO. Verum, quidquid sit, ab Atheismi nota illum defendit vir quidam celeberrimus To-

mo

mo primo obseruationum Halensium obs. XXI & Tomo quarto obs. XXII, aliasque eiusdem hypotheses ex ipsius libris deduxit. Primam quidem, quod veritatem & mysteria Christianæ religionis ex ratione demonstrari posse contendat. Alteram, animam Christi ante conditum mundum creatam & τῷ λόγῳ esse vnitam. Tertiam de Alphabeto cœlesti & rerum signatura. Quartam de mundo sex annorum millia duraturo. Quintam denique de rerum omnium restitutione.

§. XI.

Maiorem sine dubio censuram meretur BENEDICTVS SPINOZA. Hic primum edidit sub nomine LVCII ANTISTII CONSTANTIS *de iure ecclesiasticorum* librum singularem, *1665. 4.* Hoc autem, prout etiam titulus præfert, docere voluit, quodcunque diuini humanique iuris ecclesiasticis tribuatur, vel ipsis sibi tribuere, vel falso atque impie illis tribui, aut non aliunde quam a suis, hoc est, eius Reipublicæ siue Ciuitatis prodiis, accepisse. Eadem magis adhuc promouet *Tractatus Theologico-Politicus de libertate Philosophandi, Hamburgi 1670. 4.* De hoc quidem antea dubitabatur, an ipsius sit, quod tamen satis non solum patuit, sed etiam ex imprimendi ratione constat, non Hamburgi sed Amstelodami fuisse excusum. Nefarium

hunc librū & deteſtandum vel omnes adgnoſcunt, quo philoſophandi libertatem nimium quantum extendit ad fidei etiam & religionis fundamenta. Poſt ipſius mortem prodierunt *Opera poſthuma, 1677. 4.* Hæc quinque libris conſtant, quorum primus continet Ethicam ordine geometrico demonſtratam, in qua, ſublata diuina prouidentia, vera eius latent fundamenta Atheismi. Secundus Tractatum Politicum. Tertius tractatum de intellectus emendatione. Quartus Epiſtolas. Quintus Compendium Grammatices Hebrææ. Hiſce, prioribus maxime libris, fundamenta Atheismi potiora proponit. Nolumus iam recenſere illos, qui contra Spinozam calamum exercuerunt, quorum Catalogum ſatis longum nectit Baylius Dictionario p. *1774*, atque inter hos potiorem dicit IOANNEM BREDENBVRGIVM, qui in *enarratione* ſua *tractatus Theologico-politici*, ex demonſtratione geometrico ordine diſpoſita docere voluit, naturam non eſſe Deum, *Roterodami 1675. 4.* Addimus etiam CHRISTIANI KORTHOLTI librum [redacted], *Kiloni* primum editum *1680. 12*, denuo cura filii Sebaſtiani recuſum *Kiloni 1701 4*, quo de Eduardo Herberto, Thoma Hobbeſio & Benedicto Spinoſa agit, eosdemque erroris conuincit.

§. XII.

§. XII.

Inter minimos non est GOTHOFREDVS de la VALEE, cuius est liber cum titulo: *Erre Geru, le fleau de la foy bigarrée*, quem omnis blasphemiæ & impietatis erga Christum plenum esse, dicit ex Crucimanio Bælius. Licet etiam librum gallicum *de arte nihil credendi* ipsi tribuant, ideoque Parisiis anno 1571 combustum velint.

§. XIII.

Alius BONAVENTVRA de PERIERS in numerum refertur Atheorum, eo quod scripserit *cymbalum mundi* quem librum impium & blasphemum, latina lingua primum scriptum dicit in Bibliotheca Francica Crucimanius, *Parisiis* impressum 1537. Bælius autem ex Verdier Vauprivas Bibliotheca Francica p. 1177, contentorum huius cymbali recensionem exhibet, ex qua videmus, irrisorem illum esse paganismi & forsan etiam aliquot in religione abusuum. Licet Mersennus apud Voetium dissert. de Atheismo vol. I p. 200 velit, autorem eo ipso irridere quoque voluisse ipsi veritati religionis Christianæ. Librum non vidimus, quid sentiant alii exposuisse contenti.

§. XIV.

In hunc numerum refertur etiam IORDANVS BRVNVS. Hunc enim librum composuisse dicit Io. Henricus Vrsinus præ-

 fatione

fatione Zoroastris, *de innumerabilitate, siue de vniuerso & mundo*, in quo plures dari mundos, eosdemque æternos docuerit. Morhofius polyhistore huc etiam refert *Histoire des Severambes*, quæ primum Anglica, hinc Gallica, postremum Belgica lingua prodiit, de quo ita iudicat: *toto hoc libro nihil aliud agit, quam vt ostendat, vnam esse Religionem naturæ rerum conformem, qua Deum supremum, atque eius quasi vices in orbe hoc inferiori repræsentantem Solem veneretur: quare data occasione aduersus Trinitatem & Christianismum disputat.* Auctorem S.D.V. ALLAIS coniectatur Thomasius Cogit.Menstr. 1689 p. 963, eundemque ab Atheismi nota defendit.

§. XV.

In hanc classem refertur etiam THOMÆ BROWNE *religio Medici*. Hæc primum anglice aliquoties prodiit sine auctoris nomine, donec Lugdunensis latina per *Ioannem Merrywaather* procurata, quæ cum notis *Konelmi Digby 1644* prodiit, eiusdem nomen exprimeret. Sæpius postmodum fuit excusa. Alia *Argentorati* prodiit *1652. 12*, cum notis L. N. M. E. M, sub quibus litteris LEVINVS NICOLAVS MOLTKENIVS, *Eques Mecklenburgicus*, latet. Diuersa de hoc scripto sunt iudicia, vel enim a nonnullis auctor culpatus, quod simulauerit se verum esse Christianum, in fine autem capitis cuiuslibet talia dubia proposuerit, quæ priora vide-

derentur euertere. Alii vel vniuersalis syncretismi vel Atheismi eundem inculparunt, eo quod varias scripturæ sacræ historias, Simsonis maxime, fabulis haut dissimiles esse adseruerit. Eruditorum plerique, iidemque saniores, iudicant, inter præclara multa paradoxa contineri, quæ cum iudicio legenda.

§. XVI.

Post illos, qui Atheismi inculpantur, pergimus ad hæreticos, vel hæreseos inculpatos, atque illos, qui multa circa religionem paradoxa proposuerunt. Nolumus hic prolixi esse circa illos, horumque scripta, cum in illis diiudicandis totus sit GOTTFRIEDVS ARNOLDVS in parte tertia *historiæ hæresium*, potiores per indicem saltim indicasse sufficiat. Huc enim faciunt scripta VALENTINI WEIGELII, PAVLI LAVTENSACKI, BARTHOLOMÆI SCLEI, ESAIÆ STIEFFELII, EZECHIELIS METHI, HERMANNI RATHMANNI, IO. MELCH. STENGERI, IO. de LABADIE, & aliorum plurium, de quibus Arnoldus.

§. XVII.

In horum classem refertur etiam ÆGIDII GVTMANNI *Offenbahrung Göttlicher Maiestät, darinnen angezeiget wird, wie Gott der Herr anfänglich sich allen seinen Geschöpfen mit Worten und Werken geoffenbahret &c. Hanau 1619 4*, & cura *Henrici Ammerbachii, Amstelodami 1675. 4.* Tanta tituli species summam

libro caritatem fecit, vt vel quinquaginta Ioachimicis olim venderetur. Maxime, cum vel Theologi, vel myſtici, chymici, Magici, Medici, Aſtrologi & quiuis alii in eodem arcana plurima recondita quærerent detecta. Explicatio eſt Hexaëmeri, qua integra creationis hiſtoria per quæſtiones ſingulas declaratur, atque tales, quæ ex omni Theologia & rerum ſublimium arcanis ſunt petita. Sane, attentum reddunt vel ſingulæ quæſtiones lectorem curioſum, vt ſummo cum ardore eiusdem quærat deciſionem. Verum, vel nihil decidit, vel frigide ſatis, plerumque & remittens, de hac materia integrum librum per Profeſſores eſſe concinnandum. Communem tamen eruditorum inſcitiam, quod in rebus friuolis hæreant, ardua derelinquentes, reprehendit, peruerſos cleri mores tangit, & corruptum tum ciuilis rei tum eccleſiæ ſtatum deplorat. Weigelianum eſſe volunt, quod tamen nondum animaduertere licuit. Rudis non fuit, ſed magis ingenioſus: nihil decidit, ſed aliis viam aperit interio a indagandi.

§. XVIII.

Neque omittendus erit ISAACVS PEIRERIVS. Hic cum Reformatis primum viuens, inter legendum Epiſtolæ ad Romanos caput quintum v. 12.13.14. ſibi in mentem duxerat, ex dicto loco concludi poſſe, fuiſſe ante

ante Adamum homines. Edebat itaque *Praeadamitas seu exercitationem super versibus 12, 13, 14. capitis quinti epistolæ D. Pauli ad Romanos, quibus indicantur primi homines ante Adamum conditi, 1655. 12,* sine nomine tamen & loco. Sequebatur statim Eiusdem *systema Theologicum ex praeadamitarum hypothesi, 1655. 4.* Neque tamen hanc solum hypothesin ventilare voluit, sed etiam ex epistola ad Romanos, salutem extra ecclesiam, & generalem Iudæorum conuersionem. Ingenio, quo pollebat, abutebatur Peirerius, neque tamen ad propugnanda hæc dogmata adeo rigidus. Cum enim Bruxellis carceri manciparetur, aliam euadendi rationem non inuenit, quam vt missa priori religione, librum etiam de præadamitis eiuraret. Extat de eodem *Epistola ad Philotimum, qua exponit rationes, propter quas eiurauerit sectam Caluini & librum de praeadamitis, Francofurti 1658. 4.* Sed tam frigida est, vt facile pateat, metu solum librum eiurasse Peirerium. Vixit autem post hanc abiurationem apud Patres Oratorii Parisienses, atque ad mortem vsque huic dogmati fuit addictus, ita vt etiam plura de eodem Msta relinqueret. Plures eundem refutarunt, de quibus Arnoldus & Bælius.

§. XIX.

Nihil hic dicimus de scriptis ANTONIÆ BOVRIGNONIÆ, eiusdemque defensoris

PETRI POIRETI, de his enim certum eſt, quod, licet proponant paradoxa multa, inter hæc tamen egregia, laude & commendatione digna, de quo optimus Poireti tractatus de eruditione ſolida, ſuperficiaria & falſa ſatis teſtatur. Tacemus de MICHAELE de MOLINOS, huiusque ſcriptis. Tacemus FRANCISCVM IOSEPHVM BVRRHI, hominem miri ingenii, ſed intolerandi faſtus. Tacemus IANAM LEVDE, atque alios.

§. XX.

Inter præcipuos ſuperioris ſeculi naturaliſtas, non immerito referendus eſt EDVARDVS Baro HERBERTVS de CHERBVRY. Hic enim librum edidit *de Veritate, prout diſtinguitur a reuelatione, a veroſimili, a poſſibili & a falſo*, 1656. 12, atque alium *de Religione Gentilium*, *Amſtelodami* 1663. 8. Priori quidem libro, *illud tantum verum, certum dicit, quodque veram & infallibilem religionem conſtituat, quod conſonum eſt notitiis naturalibus; quod autem reuelatum eſt, id particulare & incertum; quod veroſimile eſt, id dicit proditum ab hoc vel illo authore ſiue ſacro ſiue profano; quod ſpecialiter promiſſum per hunc aut illum Prophetam, id poſſibile cenſet: atque hæc omnia & reuelatum & ſcriptum & promiſſum a veritate diſtinguit.* Poſteriori autem libro gentiles excuſare conatur, prout librorum ſummam exhibuit Adamus Tribechouius Hiſtoria

Na-

Naturalismi capite X §. III. Qui etiam elegantem istius libri refutationem composuit, quæ tamen adhuc in Manuscripto.

§. XXI.

Inter damnatos suo merito refertur THEOPHILI ALETHÆI *discursus politicus de Polygamia, Friburgi 1676. 8.* Sub hoc nomine latere IOANNEM LYSERVM, nefarium hominem, certissimum est. Recusus postea liber sub titulo: *Polygamia Triumphatrix, id est, discursus politicus de Polygamia, auctore Theophilo Alethæo, cum notis Athanasii Vincentii, omnibus Anty-polygamis vbique locorum, terrarum, insularum, pagorum, vrbium, modeste & pie opposita, Londini 1682. 4.* Hoc autem ea, quæ in discursu dicuntur, adiectis notis, vberius adhuc explicantur. Idem postea edidit *das Königliche Marck aller Länder.* In scriptis hisce, polygamiam, tanquam rem maxime naturalem, diuinam atque catholicam laudat, immo viam vitæ, quam qui probent, vere sint illuminati. Sed non solum prohibitus hic liber publico fuit edicto, per Christianum V Daniæ Regem, sed etiam ipse Lyserus omnibus ditionibus Danicæ terræ exire iussus est, cum antea pastoris castrensis officium apud Danos obiret, atque Amstelodami postmodum misere obiit. Peruersa autem eius dogmata in *monogamia* sua *victrice* con-

confutauit IOANNES BRVNSMANNVS. *Francofurti 1679. 8.*

§. XXII.

Inter Belgarum Hæreticos refertur etiam DAVID GEORGI, qui plura reliquit scripta, inter quæ præcipuum Eiusdem *Wunderbuch, darinnen das, vvas von der VVelt an verschlossen, geoffenbahret ist, 1551. f.* sed Belgico idiomate editum, & plura alia igni per Basileenses addicta, quæ enumerat Arnoldus Historia Hæresium parte secunda libro XVI c. XXI. Inter potiora ipsi imputatur, quod vnionem cum Christo fidelium in tantum provexerit, vt se ipsum Christum appellitaret, & quæ sunt alia, quæ videas apud Arnoldum. Potiores, qui eiusdem errores detexerunt, sunt NICOLAVS BLESDIKIVS *de vita Davidis Georgii soceri sui, editore Iacobo Reuio, Daventriæ 1642. 8.* FRIDERICVS IESSENIVS *in der aufgedeckten Larve Dauidis Georgii*, Kiloni 1670. 4. IACOBVS STOLTERFOTH *Historie von Dauid Georgii.* Excusat liber, cui titulus: *Gegenbericht auf ein Läster- und Schelt-Büchlein, getituliret Dauid Ioris historia, 1559.* quem etiam inseruit Arnoldus.

§. XXIII.

Mittimus scriptores Mysticos, qui vulgo in damnatorum numero habentur, atque inter hos scripta IACOBI BOEHMII, qui recentiorum mysticorum sine dubio pater est,

huius-

huiusque sectatorum ABRAHAMI von FRANCKENBERG & IOANNIS THEODORI von TSESCH, PAVLI NAGELII, PAVLI FELGENHAVERI, AVGVSTINI FVHRMANNI, CHRISTIANI HOHBVRGI, FRIDERICI BRECKLINGII & QVIRINI KVHLMANNI. Diuersa de eiusmodi scriptoribus, horumque scriptis iudicia satis demonstrant, quid praeiudicia valeant. Omnes iudicant, paucissimi intelligunt. Legi, peruolui horum scripta, nec condemno, nec adprobo: non intelligo. Hoc pro certo adfirmare non dubito, reperiri inter mysticos, qui spiritu naturae ducti, ad deuia quaeuis dilabuntur, quos si non alia, certe scribendi ratio tam acerba prodit. Ex hac diiudicamus scripta Quirini Kuhlmanni & nouissime Christiani Democriti, siue Dippelii, horum qui scripta leget, ebullientem naturae spiritum satis aduertet. Notitiam Mysticorum exposuit GOTHOFREDVS ARNOLDVS in *historia & descriptione Theologiae*.

§. XXIV.

Addimus saltim FRANCISCVM de SALIGNAC FENELONVM, archiepiscopum Cameracensem. Hic enim primum edidit *explications des maximes des saints sur la vie interieure, à Paris 1697. 12*, atque ex auctiori editione *Amstelodami 1698*. Viam hac docet ad vitam interiorem, per diuersos gradus

Theo-

Theologiæ Mysticæ, ita, vt primo veram præmonstret, exemplis sanctorum firmatam, dein falsam & periculosam. Vix editus erat liber, cum illustres etiam Galliæ præsules eundem minus probarent. Inter hos præcipue Ludouicus Antonius de Noailles, archiepiscopus Parisinus, Iacobus Benignus Bossuetus, episcopus Meldensis & Paulus de Godet des Marais episcopus Carnotensis, edita VI Augusti 1697 *explicatione des Maximes*, multa in iisdem notarunt. Contra hanc ipse Fenelonus composuit *instruction Pastorale, touchant son livre des maximes des saints* editio noua *à Amsterdam 1698. 12*, qua obiecta diluere, mentem suam vberius explanare conatur. Edidit postmodum BOSSVETVS *relation sur le Quietisme, Bruxellis 1698. 12*, qua totius controuersiæ historiam plenius exponit, cui respondet Fenelonus per *remarques sur la Response à la relation sur le Quietisme, Bruxellis 1698. 12*. Horum summam exhibent Acta Eruditorum 1699 p. 132 & sqq. & Tentzelius Colloquiis Menstruis 1698 p. 1020. Omnis res pontificis decisioni commissa, a quo Feneloni placita condemnata, idque a parlamento Parisiensi comprobatum. Ipse quoque Fenelonus reuocare fuit coactus.

§. XXV.

Pergimus ad libros Propheticos, quos omnes

omnes recensere foret nimium. Potiores saltim indicabimus. Inter hos habemus IOANNIS LICHTENBERGERI *prognosticationem super magna Saturni ac Iouis coniunctione anni 1484, Parisiis 1530. 4*, & quæ ex eiusdem Postilla circumferuntur prædictiones. GVILIELMI GRATAROLI *Mundi constitutionum & tempestatum prædictiones certas, Basileæ 1558. 4*, & præcipue *Centuries de Michel Nostradamus Françoises & lat. per Ioannem Auratum cum Commentariis eiusdem, Lugduni 1594. 8*. Nouissima est editio, quæ *Amstelodami 1668. 12* a Waesbergiis edita, qua Centuriæ XII tetrastichorum exhibentur, quibus prædictiones continentur. Huius prædictiones defendere conatur auctor anonymus libri, cui titulus: *ecclaircissement des veritables Quatrains de Maistre Nostradamy, Docteur & Professeur en Medicine*, qui diuina inspiratione præditum fuisse Nostradamum, iudicat, cum multa prædixerit, quæ a solo dependeant arbitrio humano. Licet alii speculis astrologicis eundem vsum fuisse velint. Plura de eodem apud Morhofium Polyhistore lib. I cap. X p 95.

§. XXVI.

Huc etiam facit *Reuelationum diuinarum, in vsum seculi nostri quibusdam nuper factarum, epitome, 1663. 8*. Reperiuntur in iisdem Reuelationes CHRISTOPHORI KOTTERI, CHRISTINÆ PONIATOVIÆ & NICOLAI DRA-

DRABITII. Plurimum momenti in iisdem repositum esse nonnulli voluerunt, maxime cum iisdem aliqua quærerentur, quæ nostrorum temporum statum viderentur concernere, bellum Polonicum & Ragotzii turbas Hungaricas. Quantum autem mihi videtur, Spiritum Propheticum, genuinum istum, non sapiunt, nec ad nostra tempora adplicari poterunt, potius ad illa, cum Georgius Ragotzius, Suecorum socius contra Polonos ageret.

§. XXVII.

Inter damnatos libros referuntur a nonnullis etiam Caballistici, licet male agant, qui eosdem plane damnent, cum alii genuinæ philosophiæ fundamenta ex veris Cabbalæ principiis deducant, neque tamen desunt, qui peruersis vtuntur fundamentis, Inter antiquos, *Scriptores artis Cabalisticæ* coniunctim edidit IOANNES PISTORIVS, *Basileæ 1587. f.* Inter recentiores Cabbalæ principiis nituntur HENRICVS MORVS & CHRISTIANVS KNORRIVS a ROSENROTH. De his atque aliis Scriptoribus, qui huc faciunt, eruditissime egit in sua *introductione ad historiam Philosophiæ Ebræorum*, IOANNES FRANCISCVS BVDDEVS, venerandus Collega, *Halæ 1705. 8.* Damnamus autem peruersam istam Cabbalam, quam exercuit HENRICVS KHVNRATHVS.

RATHVS. Hic enim *amphitheatrum Sapientiæ æternæ solius veræ Christiano Cabalisticum, Diuino-Magicum* scripsit *Hamburgi 1611. f*, quo omnem siue Theologiam siue Chymiam & Philosophiam explicare voluit. Sed figuræ obscuræ ipsius dogmatibus peruersis, atque æque obscuris respondent.

§. XXVIII.

Ast, chymici forsan libri erunt reiiciendi. Nolumus iam longum horum Catalogum nectere, cum vel millia auctorum Chymiæ transmutatoriæ numerare possimus. Sufficit nobis indicasse, OLAI BORRICHII *conspectum Scriptorum Chymicorum illustriorum*, qui posthumus *Hafniæ* prodiit *1697. 4*, potiores enumerare. Adnectimus etiam Morhofii Polyhistorem libro primo capite XI, qua antiquos quosdam Chymicos recenset. Pauciores sunt inter eosdem, qui aliquid momenti habent, plerique sunt spurii, a cinifionibus & non nisi lucri cupidis conscripti, solum vt decipiant. Vix vnus atque alter est, atque inter hos Philaletha, qui aliquam fidem habeat. Sacras historias ad Chymiam adplicant, veri tamen Hermetis filii consensum, qui sit inter superiora atque inferiora, demonstrant. Hac parte commendandus est liber Germanicus, qui inscribitur *VVasser-Stein der VVeissen*, siue *aquarium Sapientum*, hunc enim vere pium & Chymiæ peritissi-

 mum,

mum, ſcriptum iſtud arguit. Fateor, nobilisſima res eſt, interiora naturæ indagare, ſed infucata inſtructum eſſe decet pietate, ne ad deuia dilabatur, hoc enim certum eſt: Chymia aut pium inuenit, aut pium efficit aut Atheum. Legi poteſt IO. FRANCISCI BVDDEI diſſertatio eruditisſima *an Alchymiſtæ ſint in Republica tolerandi*, *Halæ 1702.4.*

§. XXIX.

Progredimur ad fratres roſeæ Crucis, horumque Scripta. Cœpit horum notitia, cum primum prodiret *Fama Fraternitatis oder Entdeckung der Brüderſchafft des löblichen Ordens des Roſencreutzes beneben der Confesſion, Francofurti 1615 & 1617. 8*, quam ſequuntur ſcripta diuerſa, plerumque minora. Licet iam ante a quibusdam edita dicatur. Inuentum hoc vt plurimum tribuitur IOANNI VALENTINI ANDREÆ, qui corrupto religionis ſtatu commotus, cum aliis probæ notæ viris hunc ludum inſtituit, vt qua ratione reformari posſint abuſus, docuerit. Sub iſto igitur nomine fraternitatis roſeæ crucis latere voluerunt, quo, tanquam poſt Apellis tabulam experirentur diuerſorum de eadem Fraternitate, eiusdemque propoſita reformatione iudicia. Chymica intermiſcuerunt: neque tamen ex ſcholis ciniflonum iſta, ſed ex veris naturæ arcanis, monſtrantes, quantum etiam ex iisdem

dem vera Dei cognitio petenda, Andreæ socios addunt Ioannem Arndium & Ioannem Gerardum, hoc tamen sine ratione. Interim, dubium non est, Tobiam Adami, cui multum cum Campanella fuit commercii, aliquam partem habuisse Fraternitatis. Vix autem dicta Fama erat publicata, cum in omnium ore versaretur. Non deerant, qui omnibus manibus adplauderent, & quam proposuerunt fratres reformationem, omnino adpeterent. Alii contra nitebantur & ceu pestem & diabolo peius fugiendos esse eiusmodi libros testabantur. Nec deerant, qui arcana quæuis Chymiæ in iisdem quærerent. Plurimi, prout fieri adsolet, hæc respiciebant vt curiosa. Verum, cum tot iisdem orirentur contentiones & Theologorum plerorumque contradictiones, ipsi primi auctores cessarunt a proposito, vt sensim horum euanesceret notitia. Interim negandum non est, inter scripta, quæ Fratrum Roseæ Crucis nomen præ se ferunt, multa quoque reperiri spuria atque suppositia, a lucri cupidis hominibus euulgata, cum multo pretio eadem diuenderentur. Inter illos, qui dictam fraternitatem scriptis oppugnarunt, præcipuus est HENRICVS NEVHVSIVS, cuius *pia & vtilissima admonitio de fratribus R. C. an sint? quales sint? vnde nomen illud sibi asciuerint, & quo fine eiusmodi*

modi famam sparserint, prodiit. Huic tamen EVCHARIVS CYGNÆVS respondit in libro, cui titulus; *Conspicillum Notitiæ, inseruiens oculis ægris, qui lumen veritatis ratione subiecti, obiecti, medii & finis ferre recusant, oppositum admonitioni futili Henrici Neuhusii de Fratribus R. C, 1618. 8.* Præter Neuhusium contra dictam Fraternitatem prodiit *Sphinx Rosacea, d. i. der Entdeckung der Brüderschafft des löblichen Ordens des Rosencreutzes und deren Famæ und Bekäntnüs ohngefährliche Muthmassungen, darinnen die ersten autores, ihr Glaubens-Bekäntnüs und mysteria an Tag geben vverden durch Christ. Nigrinum, Philomusum & Theologum, Franckfurt 1618. 8.* Auctor omnia Crypto-Caluinianis imputat, qui, vti putat, sub hoc commento venenum suum dispergere non dubitent, & licet quidem ipse venenosus, negandum tamen non est, ipsum pseudonymos multos, scriptorum Theologicorum potissimum auctores detexisse. Inter illos vero, qui dictam fraternitatem scriptis defendere fuerunt conati, minimus non est ROBERTVS FLVDD a Fluctibus, qui scripsit *apologiam compendiariam, Fraternitatem de rosea cruce suspicionis & infamiæ maculis aspersam veritatis quasi fluctibus abluentem & abstergentem, Leidæ 1616. 8.* Successit eiusdem *tractatus apologeticus, integritatem societatis de Rosea Cruce defendentem, in qua probatur contra D. Libauii & aliorum eiusdem farinæ*

rinæ calumnias, quod admirabilia nobis a Fraternitate R. C. oblata, ſine improba Magiæ impoſtura, aut diaboli præſtigiis & illuſionibus præſtari posſint, 1617. 8. Eiusdem *ſummum bonum, quod eſt magiæ, cabbalæ, alchymiæ Fr. R. C. verorum ſubiectum aduerſus Merſennum calumniatorem.* Sic etiam IVLIVS SPERBERVS ſcripſit *Echo der von Gott hocherleuchteten Fraternität des löblichen Ordens R. C*, *Dantzig* 1616. 8. Pro eadem prodiit MICHAELIS MAIERI *Themis Aurea, hoc eſt de Legibus Fraternitatis R. C. Tractatus, quo earum cum rei veritate conuenientia, vtilitas publica & priuata, nec non cauſſa neceſſaria, euoluuntur & demonſtrantur, Francofurti* 8, atque alii, de quibus plenius Arnoldus Hiſtoria Hæreſium parte ſecunda, libro XVII, capite XVIII.

§. XXX.

Inter libros, qui religionem turbant, referimus etiam Magicos. In horum autem numero plures habentur, qui naturalium rerum arcana intimius indagarunt, neque tamen Magica præſcripſerunt. Scripſit ideo GABRIEL NAVDÆVS librum, cui titulum fecit *Apologie pour tous les grands Perſonnages, qui ont eſté fauſſement ſoupconnés de Magie, à la Haye* 1679. 8. Hoc enim libello multos, qui pro Magis habiti, non niſi Politicos fuiſſe profitetur, alios magni ingenii viros vel mathematicos pro talibus fuiſſe habitos, ideo-

que ſpeciatim Zoroaſtrem, Orpheum, Numam Pompilium, Democritum, Empedoclem & Apollonium, atque ex recentioribus Raymundum Lullium, Arnoldum Villanouanum, Petrum Aponum, Paracelſum, aliosque excuſat & multo proponit notanda. Germaniæ hoc ſcriptum per *Ioannem Reichium* translatum prodiit cum aliis *Halæ 1703. 4.*

§. XXXI.

De HENRICO CORNELIO AGRIPPA communi fere ore teſtantur omnes, quod Necromanta fuerit, & Cacodæmonem nigri canis ſpecie circumduxerit. Scripſit autem *de occulta Philoſophia* libros tres, *Coloniæ 1535. f. Pariſiis 1567. 8*, & ſæpius alibi. Acceſſit huic & recentioribus editionibus quartus liber, qui totus caracteribus Magicis eſt adimpletus, alius tamen eſſe videtur, non Agrippæ, cum prioribus non reſpondeat. Magni ingenii ſcriptum hoc eſt, quo natura quid valeat, monſtratur, quæ dæmonum operationes, quæ horum illuſiones. Ex falſis tamen principiis hoc deductum ipſe teſtatur, ac dolet, dum in libro de vanitate ſcientiarum cap. XLVIII, ita loquatur. *De Magicis ſcripſi ego iuuenis adhuc libros tres amplo ſatis volumine, quos de occulta Philoſophia nuncupaui, in quibus quicquid tunc per curioſam adoleſcentiam erratum eſt, nunc cautior hac palinodia recantatum volo. Per multum enim temporis & rerum*

rum in his vanitatibus olim contriui. Tandem hoc profeci, quod sciam, quibus rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicunque enim non in veritate nec in virtute Dei, sed in elusione Dæmonum, secundum operationem malorum spirituum, diuinare & prophetare præsumunt, & per vanitates magicas exorcismos, incantationes, amatoria agogima, & cætera opera dæmoniaca, & idololatriæ fraudes exercentes, præstigia & phantasmata ostentantes mox cessantia miracula sese operari iactant. Omnes hi cum Ianne & Mambre & Simone Mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur. Immo ipse etiam cap. XLV omnes eiusmodi libros, de Raziele, Raphaele & Tobiæ angelis cum Vlpiano improbatæ lectionis adpellat. Potius, in quo vera magia consistat, libro V ep. XIX declarat sequentibus verbis: *Quod ad postulatam Philosophiam attinet, te scire volo, quod omnium rerum opificem cognoscere artificem ipsum Deum, & in illum tota similitudinis imagine ceu essentiali quodam contractu siue vinculo transire, quo ipse transformeris, efficiareque Deus, ea demum vera solidaque philosophia sit: quemadmodum de Moyse ait Dominus, inquiens: Ecce ego constitui te Deum Pharaonis. Hæc est illa vera & summa mirabilium operum occultissima Philosophia. Clauis eius intellectus est, quanto enim altiora intelligimus, tanto sublimiores induimus virtutes, tantoque maiora & facilius & efficacius operamur. Verum, intelle-*

ctus noster carni inclusus corruptibili, nisi viam carnis superauerit, fueritque propriam naturam sortitus diuinis illis virtutibus, non poterit vniri, (non enim nisi quam similibus congrediuntur) ac peruidendis illis occultissimis Dei & Naturæ secretis omnino in efficax est: atque

Hoc opus, hic labor est, superas euadere ad auras.

Quomodo enim qui in cinere & mortali puluere se ipsum amisit, Deum ipsum inueniet? quomodo apprehendet spiritualia, carni immersus & sanguini? an videbit Dominum homo, & viuet? Quem fructum adferet granum frumenti, si prius mortuum non fuerit? Mori enim oportet, mori inquam mundo & carni ac sensibus omnibus ac toti homini animali, qui velit ad hæc secretorum penetralia ingredi: non, quod corpus separetur ab anima: sed, quod anima relinquat corpus, de qua morte Paulus scribit Colossensibus: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo: & alibi clarius de seipso ait, scio hominem in Corpore, vel extra Corpus nescio (Deus scit) raptum vsque ad tertium cœlum: & quæ reliqua sequuntur. Hac inquam, pretiosa in conspectu Domini morte mori oportet, quod contingit paucissimis, & forte non semper.

§. XXXII.

Huc faciunt *Clauiculæ Salomonis*, VALENTINI WEIGELII *Theosophia Pneumatica*,

ca, *Semiphoras* & *Schemhamphoras Salomonis Regis*, *Arbatel de Magia Veterum*, VALENTINI WEIGELII *Geomantia noua*, quæ per *Andream Lupium*, *Vesaliæ* fuerunt edita *1686. 4.* Ista enim omnia sunt scripta spuria, ex falsæ potius Magiæ principiis deducta.

§. XXXIII.

Magicæ artis fere Princeps habetur, IOANNES FAVSTVS, Sueuus, sub cuius nomine liber circumfertur Mstus, quo necromantiæ habentur fundamenta. An ipsius sit, pro certo nolim adserere, neque etiam pro veris habere omnia, quæ de eodem dicuntur; hoc vnicum adfirmamus, astrologiæ studio fere fuisse captum. Vitam eius, acta magica, finemque horrendum partim ex ipsius Fausti, partim famuli ipsius Ioannis Waigeri schedis congessit, vt ipse testatur, GEORGIVS RVDOLPHVS WIDMANNVS, *Hamburgi 1599. 4*, denuo additis vbique obseruationibus. Historiam istam edidit & quibusdam obseruationibus adauxit IOANNES NICOLAVS PFITZERVS, sub titulo: *das ärgerliche Leben und schreckliche Ende des viel berüchtigten Ertz-Schwartzkünstler. D. Ioannis Fausti*, *Nürnberg 1681.8.*

§. XXXIV.

Ab his progredimur ad libros, qui ciuilem statum turbant, in quorum numero primam conficiunt classem Monarchomachi,

de quibus ſpeciatim ëgimus Bibliotheca Philoſophica capite Septimo §. XXVII, quo in præſenti nos referimus. Licet hoc dicendum, damnatos ſæpe libros eiusmodi eſſe in regnis, quæ concernunt, in aliis vel iterato impreſſos eſſe, vel liberius ſaltim vendi, quod de ſcriptis Miltoni apud Anglos prohibitis, atque aliis facile patet.

§. XXXV.

Sed præter hæc, alia ſunt ſcripta, quæ vniuerſam turbare videntur Rempublicam. Nolumus huc referre NICOLAI MACHIAVELLI *Principem*, quem pro ſtatu Florentinæ ſuæ Reipublicæ ſcripſit, vt ciuibus ſuis dominatum, quem multi adpetebant, redderet exoſum. Multa alias prudentia politica inſtructisſimus erat Machiauellus. Progredimur potius ad THOMAM HOBBESIVM, cuius *Leuiathan* a multis pro monſtro horrendo venditatur. Prodiit hic liber primum anglice, *Londini 1651. f*, & cum appendice, latine *Amſtelodami 1668. 4*, cum ab iis, qui tunc prælo imperabant apud Oxonienſes, Londinenſes aut Cantabrigienſes, typorum licentia impetrari non potuiſſet, Belgice prodiit *1678. 4*. Summam libri Bathurſt in Hobbii vita habet p. 45. *Eius autem ſumma hæc fuit, ſine pace impoſſibilem eſſe incolumitatem, ſine Imperio Pacem, ſine Armis imperium, ſine opibus in vnam manum collatis nihil valere arma, neque*

metu

metu armorum quidquam ad pacem profici posse in illis, quos ad pugnandum concitat malum morte magis formidandum, nempe dum consensum non sit de iis rebus, quae ad salutem aeternam necessariae creduntur, pacem inter ciues non posse esse diuturnam. Scilicet, ad statum reipublicae Anglicanae, qui illo tempore erat, liber est diiudicandus, cum pro iure regio adserendo sit elaboratus. Neque tamen in omnibus excusamus Hobbesium, maxime, vbi de potestate ecclesiastica egerat, nisi forsan dicere velimus, ipsum obuiam ire voluisse ecclesiasticorum technis & adfectatae pontificis Romani Monarchiae. Atheum quidem eundem dicunt, sed de eo etiam ipsum defendit Bathurstus in vita p. 105, dum ait: *Deum autem agnouit, eumque Rerum omnium Originem, intra angustos tamen humanae rationis cancellos nullatenus circumscribendum.* Sed audiamus Kortholtum, qui de tribus Impostoribus magnis sectione II §. XXVII plura ex Hobbesii scriptis deducit, quae minime excusanda.

§. XXXVI.

Alii nefariis suis consiliis scriptisque classica cecinerunt bellis. Talis est CASPAR SCIOPPIVS, qui scripsit *Classicum belli sacri, siue Heldum rediuiuum, hoc est ad Carolum V Imperatorem Augustum Suasoriam, de Christiani Caesaris erga Principes ecclesiae rebelles officio, deque veris compescendorum Haereticorum ecclesiaeque in pace*

pace collocandæ rationibus, Ticini 1619. 4, qua au-ctor est Imperatori, extirpandis principibus protestantibus, quos nefarie rebelles vocat. Huic tamen sub nomine THEODOSII BERENICI obuiam iuit MATTHIAS BERNEGGERVS in *tuba pacis, occenta classico Scioppiano, Augustæ Treboccorum 1623. 4*, qua Protestantium iura defendit. Immo nec Maiestati Regiæ Iacobi I, Magnæ Britanniæ Regis parcit, in libro, quem inscripsit: *Collyrium Regium Britanniæ Regi grauiter ex oculis laboranti muneri missum, 1614.* Eundem & Thomasius & Bælius auctorem habet libri, qui prodiit sub titulo: ISAACI CASAVBONI *Corona regia, id est, Panegyrici cuiusdam vere aurei, quem Iacobo I, Magnæ Britanniæ Regi, fidei defensori delinearat, fragmenta ab Euphormione inter schedas τȣ͂ μακαρίτȣ inuenta, collecta, & in lucem edita, Londini 1615. 12.* Recudi postmodum fecit CHRISTIANVS THOMASIVS *Historia Sapientiæ & Stultitiæ Tomo primo p. 125.* Truculentissimum est scriptum, quo horrenda flagitia obiiciuntur, atque dira euomuntur in Iacobum, Eduardum, Elisabetham, & quidem sub specie Panegyrici posthumi, a Casaubono scripti, cuius quasi essent fragmenta, inter schedas eius reperta. Licet autem Puteanum alii pro auctore habeant, verius tamen sine dubio attribuitur Scioppio, qui etiam aduersus Casaubonum edidit *Holofernis Kriegsoderi, Landsberga Bauari responsionem ad episto-*

epistolam Isaaci Casauboni, Regis in Anglia archipædagogi pro viro clarissimo Caspare Scioppio.

§. XXXVII.

Tacemus iam de scriptis, tempore belli tricennalis hinc inde euulgatis; bina saltim proferre liceat. Prodiit quidem *quæstio odiosa quidem, sed maxime notabilis & singularis, an non præsentissima sit inclytæ domus Austriacæ modernæ abs Imperiali axiomatæ, clauo & sceptro remotio*, quæ sine auctore prodiit *1633.12.* Sed, in pagellis meis nomen GREISLAVII adscriptum est. In his autem, ex Scripturæ, maxime Apocalypseos testimoniis, hoc declarare voluit, eo quod Imperatores domus Austriacæ veræ religioni sese opposuerint, ideoque Sacræ scripturæ auctoritates, quæ interitum illis minantur, qui contra veram fidem agunt, ad eandem explicat.

§. XXXVIII.

Alterum est HIPPOLYTI a LAPIDE dissertatio *de ratione Status in Imperio nostro Romano-Germanico, Freistadti 1647.12.* Quis sub hoc nomine lateat, adhuc dubitatur, dum alii IO. IOACHIMVM RVSDORFIVM, alii vel BOGISLAVM PHILIPPVM CHEMNITIVM, vel eiusdem adfinem IOACHIMVM DRANSEVM, vel vtrosque coniunctim auctores venditent. Durante bello, inter pacis negotia, hic libellus edebatur. Tribus continetur partibus, quarum priori Statum Imperii

perii nostri Romano-Germanici auctor describit, ita tamen, vt pluribus contra Monarchiam disputet. Secunda parte veram status rationem, quæ in temperanda cum Maiestate libertate consistere debeat. Parte tertia de mediis agit, quibus Imperii nostri status auitaque libertas restaurari atque firmari possit. Verum ista non violenta solum sunt, sed etiam seditiosa, cum inter alia, domus Austriacæ extirpationem præscribat: cum sine hoc Reipublicæ Germanicæ integritas restitui non posset. Respondet eidem GOTTLIEB von HAGEN in *Comitiologia Ratisbonensi, Francofurti 1614. 4.*

§. XXXIX.

Liberius de Germanorum aulis sentit PHILIPPVS ANDREAS OLDENBVRGERVS in *Itinerario suo politico*, quod sub nomine CONSTANTINI GERMANICI conscripsit, Cosmopoli editum. Summa libertate aulæ etiam arcana prodidit, sæpe etiam vitia perstringit, ita, vt ob nimiam dicendi libertatem liber prohiberetur, licet postea a bibliopolis lucri cupidis denuo ederetur. Hanc etiam dicendi libertatem in suis ad Instrumentum pacis discursibus exercuit.

§. XL.

Ad horum classem etiam referuntur Historici, qui in præiudicium certæ domus multa scripserunt. Talis est FRANCISCVS de RO-

ROSIERES, cuius *stemmata Lotharingiæ ac Barri Ducum* prodierunt *Parisiis 1580, f.* Auctor enim ob hunc librum iussu Galliarum Regis deprehensus, atque in Bastiliam coniectus fuit, vix autem, Reginæ Catharinæ Medicææ interuentu, cum lamentabili voce veniam petiisset, eandem impetrauit, libro coram Rozerio lacerato. Ratio condemnationis hæc erat, quod Lotharingico stemmati, tanquam ex progenie Caroli M, optimum ius esse in regnum Gallicanum adseruerat. Periculosium hoc erat ista ætate, cum Guisii atque alii ex Lotharingica familia, ad regni habenas manus admouerent, vt parum abesset, quin Capetiorum progenie exclusa, solium regium adscenderint, vti latius dictum Bibliotheca antiqua Ianuario 1705 p. 17. Plura in propatulo adduci possent exempla, si instituti ratio illud postularet.

§. XLI.

Progredimur ad Scriptores illos, qui corrumpunt probos mores, inter quos potissimam partem faciunt obscœni. Legenda de illis est dissertatio ADAMI RECHENBERGII *de libris obscœnis, Lipsiæ 1688 4*, qua, libri quinam vere dici possint obscœni, declarat. Miramur certe, qui fiat, quod tot libri hodie commendentur, etiam iuuentuti, qui detestandi præ aliis, & sub alio titulo maximum virus tegunt: paucissimi inter prohibitos refe-

feruntur. Quis ignorat Priapæa carmina, ab eruditis variis notis fuiſſe illuſtrata, & publice, ſub cenſura etiam edita. Ouidii Metamorphoſes, in quibus tot ſcandala deorum, Amorum libri, Terentius, Plautus, Martialis, Iuuenalis, Catullus, Apuleius, Petronius & tot ſcriptorum quisquiliæ in ſcholis etiam proponuntur & gymnaſiis, immo iuuentuti commendantur. Rationem hanc probant, ob dictionis fieri venuſtatem. Verum, melius eſſet in ſcholis Orthuini Gratii deliteſcere, quam inter ſubſellia Priapæorum. Supereſt Cicero, ſuper eſt Salluſtius, quos felicius imitemur, quam ſcriptores eiusmodi. Tacemus Albertum M, Tacemus Pontificiorum Caſuiſtas & Moraliſtas, quos non excuſat, ſingulas factorum ſpecies expoſuiſſe, omnes enim, etiamſi ſpeciatim non expoſitæ, ex ſacræ ſcripturæ canone facile poterunt decidi. Aſt Petrus Bælius ſimilem ſcribendi licentiam, ſi modo verborum laſciuia vitetur, defendere conatur in ſuis ad ſecundam Dictionarii editionem additionibus *p. 3159*. Ratione vtitur, quod nulla lege, inter eruditos recepta, fuerunt prohibita, nec etiam ſcriptores, qui impudicitiæ atque obſcœnitatis notas in ſcriptis ſuis præ ſerunt, ideo vel honoris vel fortunæ quidpiam perdidiſſe, potius multi ſemper fuiſſe æſtimatos, nec deeſſe auctoritates contrarias illorum, qui hæc in ſcriptis

scriptis defenderent. Tandem concludit, tolerari hæc posse, quia non per statuta Reipublicæ litterariæ, & leges ciuiles fuerint prohibita, ipse tamen fatetur, cum legibus euangelii hæc stare non posse. Vno verbo, Bælius non esse contra decorum iudicat. Verum, dicat quid velit Bælius, multa legibus non sunt prohibita, quæ tamen christianis plane non conueniunt. Non prohibentur hæc ab eruditis, tolerantur, conceduntur, laudantur, immo commendantur, sed quanta horum sit peruersitas, in propatulo est. Hoc enim certum, summa eruditio proximus est gradus ad Atheismum. Hic est acerrimus eruditorum hostis, cum quo quotidie est confligendum. Neque etiam ex decori iure illa poterunt tolerari, cum & hoc sanos probosque mores requirat. Neque hæc a iuuenibus sine offensione vel ad malum propensione leguntur.

§. XLII.

Longum quidem eiusmodi catalogum hic possimus nectere, ne tamen & nos similem incurramus censuram, studio hæc prætermittimus, hoc omnibus eiusmodi libris vt accidat, optantes, quod de Byzantinis ex Alcyonio narrat Paulus Colomesius Cimeliis litterariis cap. XV. *Audiebam puer ex Deme-*

trio Chalcocondyla Græcarum rerum peritissimo, Sacerdotes Græcos tanta floruisse auctoritate apud Cæsares Byzantinos, vt integra, illorum gratia, complura de veteribus Græcis Poëmata combusserint, inprimisque ea, vbi amores, turpes lusus, & nequitia amantium continebantur, atque ita Menandri, Diphili, Apollodori, Pilemonis, Alexis fabellas & Sapphus, Erinnæ, Anacreontis, Minnermi, Bionis, Alcmanis, Alcæi carmina intercidisse: tum pro his substituta Nazianzeni nostri poëmata, quæ etsi excitant animos nostrorum hominum ad flagrantiorem Religionis cultum, non tamen verborum Atticorum proprietatem & græcæ linguæ elegantiam edocent. Turpiter quidem sacerdotes isti in veteres Græcos maleuoli fuerunt, sed integritatis, probitatis & Religionis maximum dedere testimonium. Factum hoc fuisse cum scriptis Adriani Beuerlandi docent nos Nouuelles de la Republique des lettres Oct. 1699 p. 468. *M. Beverland fameux par des Ouvrages bien differens à envoyé en Hollande, pour etre imprimez, ses Otia Oxoniensia: Notæ in Martialem Iuuenalem &c. Iter suum Anglicum. Ceux qui se plaisent dans la litterature trouveront leur compte dans ces Ouvrages; si ceux qui les ont reçus ne les ont pas brûlez, comme quelques personnes me l' ont assuré.* Imitetur, cui eiusmodi scriptorum copia datur, ni forsan idem accideret, quod Cardinali cuidam, Veneris statuas abolere conanti: has enim quanto magis destrue-

ſtrueret, tanto plures reperiebat. Caueat igitur, qui chriſtianus eſſe velit, ne in ſcandala incidat incautus.

CAPVT DECIMVM

DE SOCIETATIBVS LITTERARIIS ET CONVERSATIONE ERVDITORVM.

§. I. Quinam de eruditorum ſocietatibus ſcripſerunt. §. II. Platonis Academia. §. III. Ciceronis Academia. §. IV. Plures apud veteres eruditorum ſocietates. §. V. Societas abbreuiatorum apud Italos. §. VI. Venetorum Academiæ. §. VII. Patauinorum Academiæ. §. VIII. Aliarum vrbium ditionis Venetæ Academiæ. §. IX. Academiæ Romanæ. §. X. Academiæ in terris Papalibus. §. XI. Academiæ Bononienſes. §. XII. Academiæ Neapolitanæ & aliæ Hiſpanæ ditionis in Italia. §. XIII. Academia Florentina. §. XIV. Aliæ Florentinorum Academiæ. §. XV. Senenſium & Piſanorum Academiæ. §. XVI. Parmenſium & aliorum Italorum Academiæ. §. XVII. Priuatorum apud Gallos ſocietates litterariæ. §. XVIII. Academiæ

Francica. §. *XIX. Academia Inscriptionum & Numismatum.* §. *XX. Regia scientiarum Academia.* §. *XXI. Aliæ Gallorum Academiæ.* §. *XXII. Societas Atheniensis apud Anglos.* §. *XXIII. Collegium Antiquitatum Vpsaliense.* §. *XXIV. Societas Germanorum Frugifera.* §. *XXV. Collegium Naturæ Curiosorum.* §. *XXVI. Collegium Imperiale Historicum.* §. *XXVII. Conuentus eruditorum Berolinenses.* §. *XXXVIII. Academia Regia scientiarum Berolinensis.* §. *XXIX. Collegium Gellianum Lipsiense.* §. *XXX. Societas Pythagorea Ienensis.* §. *XXXI. Societas Disquirentium Ienensis. XXXII. Societas Scrutantium Kilonensis.*

§. I.

PLures & nostra ætate & olim fuisse eruditorum societates, vel omnes norunt, qui modo aliquam studiis operam nauarunt. Nec desunt, qui earundem nobis necessariam dederunt notitiam. Breuis est dissertatio IOANNIS REISKII, qua *pinacothecas, cimeliothecas & societates Doctorum in Europa* præcipuas explicat. *Guelferbyti 1665. 4.* Sed plenius quid præstitit GOTHOFRIDVS VOCKERODT, amicus meus singularis, qui, dum in hac versaretur academia, per varias dissertationes

tiones *introductionem* dedit *in notitiam societatum eruditarum*, quæ coniunctim postmodum prodierunt Ienæ. Has nuper denuo edidit hoc titulo: *Commentatio de eruditorum societatibus & varia re litteraria, Gotha 1704. 8.* Hac autem non generalia solum, atque harum societatum vsum erudite demonstrat, sed etiam varias recenset, atque exemplis ad rem litterariam facientibus singula illustrat egregie. Morhofius quoque Polyhistoris libro I cap. XIII & XIV secreta non solum collegia, sed & eruditorum societates erudite percenset. Prouocat Morhofius ad Gregorium Letum in Italiæ regnantis parte tertia libro primo & Ioannis Ferri theatrum emblematum, ex quibus sua hauserit. Opus de iisdem meditatur Christianus Iunckerus, cuius de hoc instituto verba sunt: *aggrediar historiam societatum per Europam litterariarum, cui describendæ ingens iam adest apparatus, ex libris idiomatum plerisque peregrinorum ab aliquot hinc annis collectus.* Testatus iam clarissimus Iunckerus suo de diariis eruditorum libello, quantum hac parte valeret, vt non nisi optima quæque ob impensam operam sperare liceat, quod vt propediem fiat, optamus. Interim tamen breuem recensionem adgrediemur, non omnium quidem, sed potiorum saltim, atque earum quidem quæ ad statum faciunt litterarium.

§. II.

Notissimæ apud veteres erant societates eruditæ, alia Platonis, altera Ciceronis. Antiquissima est *Platonis Academia*, quæ aliud non erat, nisi conuentus eruditorum de rebus variis inter se agentium, aliis proponentibus, aliis vero audientibus. Quid de eadem moris fuerit, Cicero describit de diuinatione libro secundo capite vltimo. *Cum autem*, ait, *proprium sit Academiæ, iudicium suum nullum interponere, ea probare, quæ simillima veri videantur, conferre caussas, &, quid in quamque sententiam dici possit, expromere, nulla adhibita sua auctoritate, iudicium audientium relinquere integrum, ac liberum; variæ tamen Platonicorum scholæ fuerunt & Academiæ.* Plato enim primam introduxit Academiam, cui successerunt discipuli, Speusippus, Xenocrates, Polemon, Cranthor, quos Academicos vocat Cicero V de Finibus capite tertio. Secundam, eandemque nouam scholam inuexit, Polemonis discipulus, Arcesilaus. Tertiæ academiæ Principes fuere eius discipulus Carneades, huiusque successor Clitomachus. Quartam Academiam addunt Philonis, qui Clitomachum excepit & Charmidæ. Quintam Antiocho tribuunt. Hoc ipso factum, vt dum a Platonis mente sæpius recederent, ipsi academici varie inter se dissentirent. Has autem diuersas academias descripsit Eusebius

bius de Præparatione Euangelica libro XIV capite II, Clemens Alexandrinus Stromatum libro primo p.301, & Io. Ionsius de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ lib. III cap. X.

§. III.

Alia est *Ciceronis Academia*, quam ad Platonis exemplum instruxit, dum villam quandam hoc adpellaret nomine, de qua, Laurea, Ciceronis libertus apud Plinium Historia Naturali lib. XXXI cap. II,

atque Academiæ celebratam nomine villam.

Ex hac promanarunt Quæstiones academicæ & de finibus bonorum & malorum libri.

§. IV.

Licet autem has antiquiorum solas esse velit Ancillonus in miscellaneis suis, plures tamen adhuc reperiuntur. Nolumus iam prolixius agere de conuentibus Ægyptiorum in templo Vulcani Memphitico; Musæum Alexandrinum, Magorum Collegia apud Persas, Gymnosophistarum apud Indos, Æthiopum Sapientiæ Collegia, Græcorum Symposia atque ad aram Mineruæ conuentus, Romanorum secessus, Byzantinorum in Bibliotheca conuentus, Collationes monachorum vespertinas, & similes, de quibus iamdum egimus Obseruationum Halensium Tomo VII obs. IV. Saltim statum societatium litterariarum recentioris ætatis hic proponemus.

§. V.

Nulla Europæ est prouincia, quæ tot eruditorum societates viderit ac Italia. Seculo decimo sexto nota erat societas Abbreviatorum Romana, a viris egregiis instituta, cui scopus alius non erat, quam vt bonas litteras propagarent. In horum numero censentur Baptista Platina, Pomponius Lætus, Philippus Geminianus, Iacobus Iouianus Pontanus, Antonius Coccius & Iacobus Sannazarius. Huius societatis notitiam præbet Octauius Ferrarius Prolus. IX de litteratorum infelicitate, quam sequitur in dissertatione sua de societate abbreuiatorum Romana FRIDERICVS HANNIBAL STEMPELIVS, *Ienæ 1704. 4.*

§. VI.

Plures fuerunt & illius & superioris seculi apud Italos societates, miri plerumque nominis. Hæc illorum nomina recenset Antonius Furreterius Dictionario suo vniuersali, voce Academici. Indicauit singulas Italorum Academias Auctor der Souverainen von Europa p. 1479 & sqq. atque illustris Auctor des Europæischen Herolds, vbi Italorum Status atque Respublicas describit. Ab Venetorum vrbe initium facimus, in qua reperimus illam *Incognitorum*, quam instituisse dicitur Ioannes Franciscus Loredanus, Senator Venetus, cuius socius fuit Angelicus Aprosius.

Prodiit

Prodiit de eadem liber, cui titulus: *Le glorie de gli Incogniti, overe gli huomini illustri dell' Academia dei Signori Incogniti di Vinetia, in Vinetia 1647. 4.* Huius libri auctorem Labbeus ipsum Loredanum facit, licet alii de eo dubitent. Pro symbolo habent Nilum, cum inscriptione: *incognito e par noto.* Præter hanc, alii apud Venetos Academici *I Filaleuterii, I Peregrini, gl' Academici della notte, Gli instaurabili, Academia Venatorum, Academia Historico-Theologica*, cuius conuentus in templo S. Mariæ matris Dominæ instituí solent. *Societas Panctetica*, cuius auctor est Marcus Antonius di Castagna. Præ cæteris laudanda *Societas Argonautarum Geographica.* Hæc ad emendandum globum terrestrem æque ac cœlestem, atque mappas Geographicas iuste concinnandas fuit instituta. Societatis Caput est Vincentius Coronelli, cuius curæ Dalmatiæ, Epiri, Moreæ atque Archipelagi descriptionem debemus, cui socius est P. Parisottus, Historiographus. Symbolum academiæ terræ globus cum naui, maria secante, cui inscriptum: *plus vltra.* Cœpit anno 1682. *Academia del Signore Sarotti*, Senatoris Veneti, quæ rerum naturalium arcana indagare sibi proposuerat, ista vero cum Sarotti in Angliam legatione desiit. Alios, qui in illa vrbe fuerunt, academicos, enumerat Morhofius Polyhistore p. 145. quales sunt *Allettati, Approuati, Cortesi,*

della Calza, *Disgiunti*, *Disingannati*, *Immaturi*, *Intricati*, *Maritimi*, *Securi*, *Assecurati*, *Suegliati*, *Discordanti*, *Gussoni*, *Accesi*. Horum autem non nisi nomina amplius sunt nota.

§. VII.

Venetorum vrbs est Patauium, quæ æque societatibus suis clarissima. Noti apud eosdem *Gl' immaturi*, *Gl' anheliti s. aspiranti*, *Gl' eleuati*, *Gl' infiammati*, *Gl' orditi*, *I Seraphici*. Societatem academicorum *I Constanti* equites Patauini anno 1556 instituerunt, eo fine, vt liberi illorum in omni elegantiorum artium studio informarentur. Inter præcipuas referenda est Academia illorum, qui dicuntur *I Ricouerati*, quæ ex alia antiquiori, quæ *Delia* dicebatur, cœpit, per Carolum Patinum magis fuit illustrata. Ista adhuc hodie magni est momenti, atque recipiuntur in eandem etiam exterorum eruditi & sequioris sexus personæ. Alii ibidem memorantur academici, vtpote *Ætherei*, a Scipione Gonzaga instituti, *Animosi*, ab Ascanio Martinengo, de quibus duæ extant orationes ANTONII RICCOBONI, quarum prior est de primordiis academiæ animosorum, altera de insigni eorundem.

§. VIII.

Apud Vincentinos clari *I Restorati*. Apud Veronenses *Gl' Olympici*, *I Temperati*, *I Constantes*, *Gl' Insensati*, *I Refloridi*, *Philarmonici*

nici & Aletophili, quæ academia anno 1606 inſtituta ad indagandas res naturales atque medicas. Brixienſes habent academicos *Gl' Occulti*, *Gl' Erranti*, atque academiam *Philo-exoticorum* naturæ & artis, cuius acta 1686 fuerunt publicata. Apud Bergamenſes nota Academia *della penna.* Apud Taruiſinos *Perſeuerantes*, *Solliciti* & *Coſpirati.*

§. IX.

A Venetis progredimur ad *Romanos*, non minus ſocietatibus ſuis celebres. *Lynceorum* academia a lyncis ſymbolo ſic dicta, auctorem habet Angelum Ceſium, Friderici filium. Sub initium ſuperioris ſeculi fundata, naturalem potisſimum hiſtoriam ſibi proponens, ſed cum eius morte 1630 deſiit. Altera eſt *Humoriſtarum*, in nuptiis Laurentii Manzini ſuaſu Caſparis Saleciani a Paulo Manzino, patricio Romano, inſtituta, teſte Erythræo pinacotheca I n.13 & 14. Symbolum habet nubem ex mari adſcendentem, cum inſcriptione: *redit agmine dulci.* Hæc inter ſocios etiam Gabrielem Naudæum & Nicolaum Fabricium Peireſcium vidit. Alii ſunt, *Phantaſtici*, *Infæcundi*, in oratorio Patrum Barnabitarum anno 1650 inſtituti, *de gl' intrecciati*, qui pro auctore adgnoſcunt Ioſephum Carpanum, Profeſſorem Collegii Sapientiæ Romanum, qui etiam de eadem publicauit, Faſtos Academiæ legalis Intrecciatorum,

Par-

Parthenici, f. della Assumpta Collegii S. I. Congregati, quorum potissimum erat institutum compositio Diarii, quod postea Romanum fuit dictum; & *Gl' Arcadi*. Præterea aliæ celebrantur, illa in palatio Cardinalis Sabaudici, in Palatio Alphonsi Gontzagæ, in Palatio Apostolico, Academia Gallica, Reginæ Christinæ & Ioannis Ciampini Societas Physico-Mathematica.

§. X.

Plures adhuc in terris Papalibus Academici. Viterbi quidem *Obstinati*, Perusiæ *Gl' Insensati*, Spoleti *Obtusi*, Fabriæ *Disuniti*, Maceratæ *Catenati*, Firmi *Gl' Affrontati*, Anconæ *Caliginosi*, Vrbini *Gl' Assorditi*, Eugubi, *Gl' Addormentati*. In Fano Fortunæ *Scampoſti*, *I Perseueranti*, Arimini *Gl' Adagiati*, Cæsenæ *Offuscati*, Rauennæ *Gl' Informi*, *I Siggi*, *Gl' Excitati*, *I Concordi*, Faenzæ *Filipponi*, Ferraræ *Intrepidi*, *Filareti*.

§. XI.

Nec minor numerus Academicorum est apud Bononienses. Antiquissima est *Sitientium*, quæ ab Celso Socino, Iureconsulto 1 Maii 1454 fuit instituta. Symbolum erat mons Helicon, arboribus instructus, quæ a Castalionis fonte inundabantur, cui inscriptum *non diu sitient Sitientes*. Ex hac postmodum academia celeberrimi prodierunt Iureconsulti Alii sunt *Idomiti*, *Academici della Net-*

Nette, qui Franciſcum Bentiuoglium auctorem habent, *I Gelati, I Selvagi, I Confortati, I Veſpertini, I Deſti ſ. della Viola, I Sonachioſi, Gl' Otioſi, Gl' Ardenti, Gl' Inhabili, Gl' Vnanimi, Del. Sig. Archi-Diacono*, per Carolum Bentiuoglium inſtituti, *omnium ſcientiarum*, ſocietas per Ioannem Dominicum Caſſini erecta, *Della Traccia* ſ. indagantium, quæ experimenta physico-Mechanica pro ſcopo habet. *Marſiliana*, quæ ſibi Hiſtoriam eccleſiaſticam propoſuit, atque *Marſiliana* alia, pro Philoſophia experimentali.

§. XII.

Otioſorum academia Neapolitana Ioannem Baptiſtam Manſum, Villæ Marchionem habet auctorem. Ibidem quoque fuere academici *Ardentes, Errantes, Sirenes, Otioſi Intronati*. In Sicilia apud Meſſinenſes academia *della Fucina* claruit, cuius ſocii dicebantur *Fucinanti*. Apud Mediolanenſes floruerunt *gl' Intenti, I Naſcoſti, I Transformati*. Papiæ *Gl' Affidati* & *Cluavigeri* Alexandriæ *Gl' Immobili*. Licet ex omnibus iſtis pauciores adhuc ſuperſunt. Propoſitum non omnibus idem eſt, vel enim ad noua inuenta, vel artes quasdam & experimenta, vel quod potiſſimum eſt, ad poëſin faciunt, hiſtoriam & elegantiora. Numerus non in omnibus eſt certus, nec ſtatus ſemper, nec patriæ habetur ratio, quin etiam exteri admittantur. Habet

bet quæuis Academia Directorem principemque suum, qui & fundator est, vel ex eius familia. Certos in destinato loco habent conuentus, proponunt in iisdem quæ erudita, admittuntque auditores.

§. XIII.

Apud Florentinos *Academia Florentina* adhuc celebrata. Cum enim studiosi aliquot iuuenes Florentiæ d. 1 Nouembris anno 1540 in domo Ioannis Mazzuoli conuenissent, oborto forte sermone de lingua Etrusca, constitutum ipsis fuit, vt eius excolendæ caussa, per certa dierum interualla in vnum congregarentur, nouellamque academiam fundarent. Facto inde consessu d. 14 Nouembris 1540, placuit singulis, vt mysterioso *Humidorum* nomine insignirentur. Creuit ista academia magno sociorum numero, certis etiam legibus præscriptis, quarum non vltima est, quæ singulis diebus Solis & Iouis, Lyricum aliquod poëma Petrarchæ, priuatim inter ipsos prælegi iubet, & libros potiores in linguam Italicam transferre. Tribus elapsis mensibus in clientelam suam eandem recepit Cosmus I Magnus Etruriæ Dux, eandemque sine alio cognomine Academiam Florentinam adpellari voluit. Hic etiam loco conuentibus primum in palatio suo, post in domo Consilii Ducentorum adsignato, Consulis, Censoris & Consiliariorum officia illi aptari permisit, ita quidem, vt penes Con-

Consulem omnis auctoritas ac iurisdictio academica, quæ antea penes Rectorem, esset. In suis insignibus Academia ostentat fluuium Arnum imagine senis, qui in herba recumbit, vrnæque aquam copiose effundens cubito innititur: laurum item, leonem, ac Capricornum cum verbis *Academia Florentina*, atque multo adplausu adhuc hodie frequentatur. Prodierunt de eadem *Notitie Letterarie ed Istoriche, siue Notitiæ Litterariæ & Historicæ de viris illustribus Academiæ Florentinæ pars I, Florentiæ 1700. 4.* Auctores sunt Laurentius Gherardini, Ferdinandus Biliotti, Nerus Scarlattus & Robertus Marucellus, qui auctoritate Iacobi Rillii, Consulis academiæ, partitis inter se operis laborem susceperunt. Hi autem non historiam solum Academiæ describunt, sed viros etiam, qui vnquam in eadem claruere. Inter hos, potiores nominare liceat Ioannem della Casa, Benedictum Accoltum, Maffeum Barberinum, Ioannem Baptistam Donium, & alios. Recensionem huius notitiæ præbent Acta Eruditorum anni 1701 p. 501, & Memoires de Trevoux Ianuarius Anni 1703 art. V.

§. XIV.

Alii Florentinorum Academici sunt *Gl' inegali*, *I Peregrini*, *Gl' Apathistæ*, qui Benedictum Florentium Auctorem agnoscunt, *Gl' Immobili* per Cardinalem Ioannem de

Me-

Medices instituti, atque theatri operibus clari, *I Rinouati* comœdiis noti, *Gl' Alterati*, *Gl' infecati*, *Furfurarii s. della Crusca* nomen habent & symbolum a furfure, quod disputationibus suis farinam puriorem a furfuribus siue erroribus secernerent. Propositum illorum est cultura linguæ Italicæ. Academia *del Cimento*, s. Experimentalis, ab Leopoldo de Medicis olim erecta pro experimentis physicis & Mathematicis & Academia della Pittura.

§. XV.

Florentini Magni Ducis est Senensium vrbs, in qua reperiuntur *Gl' Intronati*, qui cœperunt 6 Nouembris 1525. Auctores erant sex nobiles, qui hac academia oratoriam atque poësin latina non solum sed etiam Græca lingua excolere tentarunt, constituto postmodum Cancellario & Censore, qui errores corrigeret. Sunt præterea *I Trauagliati*, *I Desiosi*, *Gl' auualorati*, *I Filomati*, *Academia Physico-Critica*. Pisanorum sunt *Gl' Accesi*, *Cortonensium*, *Gl' Humorosi*.

§. XVI.

Apud Parmenses sunt *Gl' innominati* & Societas Diarii Parmensis. Apud Modenenses *i Speranti*. Apud Mantuanos *Gl' Inuaghibili*, Casali *Gl' Illustrati*. Apud Luccenses *Gl' Oscuri* & *I Freddi*. Apud Genuenses *De gl' addormentati*.

§. XVII.

§. XVII.

Italorum exemplo fuerunt incitati Galli. Hi priuatis primum curis Musea cœperunt, post, publica auctoritate continuata. Cœptus enim fuit primus eruditorum conventus anno 1616 apud Thuanum, Parlamenti Parisiensis Præsidem. Institutum aliud non erat, nisi quod eruditi, quibus libera accedendi facultas, stato tempore conuenirent, & quæstionibus propositis de variis rebus ad eruditionem & litterariam rem facientibus inuicem dissererent. Hoc licet anno 1617 mortuo, Puteani tamen fratres idem institutum in ipsius ædibus ad annum 1643 vsque continuarunt. His autem Puteanis fratribus, Petro & Iacobo, post Nicolai Rigaltii secessum, bibliotheca regia cum esset demandata, in eandem quoque hos eruditorum conuentus transtulerunt. Post horum obitum, in ædibus Thuani iunioris primum continuati, postea apud Dominum de Salmon, atque hoc anno 1680 defuncto, apud Dominum de Vihuault, Consiliarium Regium & supplicum libellorum Magistrum. Ad huius tamen exemplum alii quoque eruditorum conuentus Parisiis fuerunt instituti apud Ægidium Menagium, Abbatem de Dangeau & Dominum de Herbelot, Bignonium & Ioannem Vaillantium, licet vltimæ istæ, antiquitates & rei nummariæ studium

pro ſcopo habeant. Harum ſocietatum notitiam nobis præbuit CLAVDIVS NICASIVS in libro, quem inſcripſit *Les Sirenes, où diſcours ſur leur forme & figure, à Paris 1691.4.*

§. XVIII.

Priuatis primum curis anno 1629 cœpit *Academia Francica*, quæ auſpiciis Cardinalis Richelii anno 1635 erecta ad euehendam linguæ Gallicæ & ſimul gentis maieſtatem. Priuatis hæc primum auſpiciis in ædibus Conrarti, qui poſtea, dum vixit, in ea Secretarii munere fuit functus, cœpit, ſed Protectore Richelio, anno 1635 publica auctoritate fuit ſtabilita: ita, vt eius ſocii, numero quadraginta regulariter, [e quorum medio vnus Director, vnus Cancellarius, & Secretarius vnus eligitur,] egregiis ſimul priuilegiis fuerint mactati: nacti quippe non modo immunitatem ab excubiarum ac tutelarum onere, ſed & fori priuilegium, quod *Droit de Committimus* vocitant, vi cuius non niſi coram Senatu Regio conueniri queant. Tribus per hebdomadem vicibus in Luparenſi arce, quæ Pariſiis eſt, ſuos horis pomeridianis conuentus celebrant: colloquio vero finito, diſcedentibus, qualibet vice quadraginta diſtribuuntur argentei nummi [*iettons*] vna facie Regis effigiem repræſentantes, cum Gallica inſcriptione: Louis XIV Roi de France & de Nauarre; altera vero hæc verba

circa

circa marginem: *Protecteur de l' Academie*, & in medio corollam lauream, cui inſcriptum eſt *à l' Immortalité*, ea quidem conditione, vt præſentes abſentium portionem participent. Ad cooptandum collegio nouum ſocium opus eſt, vt viginti ad minimum præſentes adſint: exturbari vero ſemel receptus nequit, niſi quid admiſerit bono & honeſto viro indignum: nec hactenus niſi duo extitiſſe exempla ex collegio hoc remotorum dicit Richeletus, alterum quidem in Granerio quodam, ob interuerſum depoſitum ſibi concreditum: alterum in Fureterio, ob imputatum maxime crimen plagii litterarii, commiſſi in magno Dictionario, vti hæc ex Petri Richeleti notis, additis *les plus belles lettres des Meilleurs auteurs François, Amſtelodami 1690 12*, editis habent Acta eruditorum anni 1690 p. 281, quorum verbis fuimus vſi. Hæc autem ſocietas ad puritatem & maieſtatem Gallicæ linguæ fuit inſtituta, atque in eadem triumuiris iſtis Vaugelaſio, Bouhourſio & Menagio plurimum debet, prout etiam auctor libri, *Le Genie de la langue Françoiſe, à Paris 1685. 8* demonſtrauit pluribus. Protector Academiæ olim Richelius erat, atque eodem mortuo, ipſe Galliarum Rex. Director, Cancellarius olim Seguierius. Huic præſidium competit, vt vota colligat, & membrorum opiniones, Cancellarius ſigilla ſeruat Academiæ, Secre-

cretarius omnia designat. Inter membra potiora numerat Bossuetum, Perraltum, Flechierium, Gallesium, Huetium, Verium de Crecy, Boileau, Corneille, de Callieres, Renaudotum, Fenelonum, Bignonium, Coussinum. Scripsit *Historiam Academiæ Francicæ* gallico Idiomate PAVLVS PELISSONVS, *Hagæ-Comitum 1687. 12.* Qua originem, statuta, modum conuentuum, personas & memorabilia alia huius academiæ describit.

§. XIX.

Altera Gallorum est *Academia Inscriptionum & Numismatum.* Hæc mense Februario anni 1663 fuit instituta, vt in Historia regni per monumenta illustranda occuparetur. Sed cum quatuor vel quinque personæ primum eandem constituerent, auxit eorundem numerum Rex, vt inposterum essent quadraginta Academici, decem Honorarii, decem Pensionarii, decem socii & decem eleuati, ita quidem, vt Galli essent, aliquot tamen loci etiam extraneis relicti, Præses est Abbas Bignonius. Institutum horum, vt toti essent in indagandis atque illustrandis statuis, nummis aliisque monumentis tum antiquitatis, tum æui recentioris, maxime vero ad monumenta Gallicana & ea, quæ ad Regis gloriam faciunt. Ita enim art. XIX du Reglement *L' academie des Inscriptions doit s' appliquer incessament à faire des medailles sur*

les

les principaux evenemens de l' Histoire de France, sous tous les regnes iusqu' a l' origine de la Monarchie, & a composer les descriptions historiques desdits evenemens, par rapport ausquels les Medailles auront eté faites. Rex sibi reseruat per singulos annos Præsidem, huiusque designare vicarium, Secretarius vero & Thesaurarius perpetui sunt. Reliqui ab ipsis membris eliguntur, cuius regulas constitutio Regia præscribit. Numisma huius instaurationem indicat, cuius prima facies Regem repræsentat, addita hac inscriptione *Ludouicus Magnus Rex.* Auersa pars Musam habet dextra manu lauri coronam præ se ferens, addita columna & Obelisco inscriptionibus repleto, cum inscriptione: *Vetat Mori.* Infra scriptum legitur: *Regia Inscr. & Numism. Academia MDCCI.* Recentiora huius Societatis membra describunt Memoires de Trevoux Sept. 1703, art. XLI & Febr. 1703 art. II. Inter hos Ioannes Mabillonus, Dacherius, Felibianus, Vaillant, Fontenelle, Pouchardus, Vertotus, Corneille, sunt præcipui. Constitutionis die XVI Iulii 1701 publicatæ, contenta exhibet Iournal des Sçavans anni 1701 p. 7, atque inseruntur Gallorum ephemeridibus hinc inde discursus varii in dicta academia habiti, iidemque perquam eruditi.

§. XX.

Alia apud Gallos est *Regia scientiarum*

Academia, quæ Regis auctoritate anno 1666 primum fuit instituta, & quidem non ad physicas solum & mathematicas disciplinas, sed historias etiam & politiores litteras. Sed cum Historiæ exercitium statim deficeret, humaniorum litterarum vero, cum illa Academiæ Francicæ iungeretur, sola remansit Geometrarum & Physicorum Academia, quæ die 22 Decembris anni 1666 per Colbertum fuit inaugurata, hoc instituto, vt omnes cum Geometræ, tum Physici bis in vnaquaque hebdomade vna conuenirent: sic tamen, vt die Mercurii quæ ad Mathesin, die Sabbathi quæ ad Physicam spectant, tractarentur. Auxit membrorum numerum Rex anno 1699. vsque ad septuaginta, ita, vt præter alios decem essent honorarii, decem pensionarii, decem socii & decem eleuati, protectione Domino de Pontchartrain demandata, qui præsidem elegit Abatem Bignonium. Sociorum etiam numero ex Germanis adscriptos nouimus Leibnützium & Tschirnhausium. Varia ab iisdem quotidie producuntur experimenta, sumtus ad eadem rege largiter erogante. Regiæ huius scientiarum Academiæ Historiam descripsit IOANNES BAPTISTA du HAMEL, *Parisiis 1698. 4* recusam *Lipsiæ 1700. 4*, hac originem & progressum Academiæ, variasque dissertationes & obseruationes per triginta annos factas, experimenta etiam physica,

ſica, atque mathematica in certum ordinem digesſit. In quatuor libros diuiſa hæc eſt Hiſtoria, primus acta ab anno 1666 ad 1675 comprehendit, alter ad annum 1684, tertius ad annum 1692, quartus ad annum 1696 vsque progreditur. Continuauit eandem FONTENELLE anno 1699, quo ipſo anno etiam hæc academia, cum paullatim euaneſceret, denuo fuit reſtituta, *Pariſiis 1702. 4*, poſtea ad annum 1700, *Pariſiis 1703. 4*, ad annum 1701, *Pariſiis 1704. 4.* Huius autem ideo mentionem facere voluimus, cum non ſolum in Gallorum ephemeridibus, ſed etiam Bernardi nouis litterariis huius frequens fiat mentio.

§. XXI.

Vt taceam Academiam Architecturæ, Picturæ, Naualem, atque alias. Sic etiam ad Pariſienſis imitationem habent prouinciæ ſuas academias. Talis eſt illa *Arelatenſis*, quæ anno 1669 cœpit, apud *Sueſſiones* anno 1675, *Nemauſi* 1682. Noua haut ita pridem apud Cadomenſes erecta fuit Academia, de qua nos Nouvelles de la Republique des lettres docent Iulio 1705 p. 111. *On voit ici (Paris) une Brochure intitulée Lettres Patentes avec les Statuts, pour l' Académie de Belles Lettres, établie en la ville de Caen 1705 in 4. Outre les Patentes & les Statuts, il y a le Diſcours, que Mr. Foucault, Intendant de Baſſe Normandie & Con-*

seiller d'Estat, qui est Protecteur de cette nouvelle Académie, prononca à l'ouverture de la premiére séance de l'Académie, le 2 Mars 1705, avec la Résponse de Mr. le Président de Croisilles. On voit ensuite la Liste des Academici ens, qui sont au nombre de trente, en comptant Mr. Foucault Protecteur & cinq surnuméraires, Savoir le Prieur de S. Etienne, Moine Benédictin, un Pere de l'Oratoire, le P. de Vitry Iesuite, un Cordelier, Docteur de la Faculté de Paris, & un Dominicain.

§. XXII.

De Societate Anglorum Regia dictum iam fuit superius, vbi de ephemeridibus eruditorum sermo esset. Sed præter hanc alia Londini celebratur *Societas Atheniensis*, quæ omnes quascunque quæstiones resoluendas sibi proponit, de qua alias nihil constat, nisi quæ Bernardus Nouis Reipublicæ Litterariæ inseruit mense Iulio 1703 p. 100. *Il y a huit ou dix ans qu'on publioit ici (Londres) une ou deux fevilles volantes toutes les Semaines sou le Titre de Mercure Athenien. C'etoit une espêce de Iournal, ou l'on pretendoit entr' autres Choses resoudre toutes les questions qu'on proposeroit sur les Arts & sur les Sciences. On vient de faire vn Recueil de toutes ces Questions & d'en composer deux gros in 8 intulez.* The Athenian oracle &c. *C'est à dire; L'Oracle de Athénes, ou Recueil complet de toutes les questions & les Réponses les plus considérables, qui se trouvent dans l'Ancien Mer-*

Mercure Athenien; avec plusieurs points de Théologie, d'Histoire, de Philosophie, de Mathematique d'Amour, & de Poësie, qu'on n'avoit point encore traitez, & vne Table Alphabétique &c. par vn Membre de la Societe Athenienne. Il y à bien de pauvretez dans tout cela.

§. XXIII.

Apud Suecos notissimum est *Collegium Antiquitatum Vpsaliense.* Huius iamdum fundamenta iecit Christina, potiora tamen eiusdem debentur Carolo Gustauo, successori. Huius institutum solum est, antiquitates & linguam Gothicam illustrare, constituto certo præside atque Adsessoribus, in quo etiam tantum iam profecerunt, vt multa parum cognita illustrauerint.

§. XXIV.

Vltimum est, vt de societatibus Germanorum litterariis aliqua dicamus. Prima est *societas Frugifera Teutonica*, dicta *der fruchtbringende Palm-Orden.* Cœpit ista in aula Vinariensi anno 1617, primam eiusdem ineundæ occasionem præbente Caspare Teutlebio, supremo aulæ Mareschallo. Potissimum societatis erat institutum, Germanicæ linguæ promouere præstantiam, ligato non solum sed etiam prosaico sermone. Socii omnes singulari nomine ornabantur. Primum Societatis caput erat Ludouicus Anhaltinus, cui suffectus Wilhelmus Dux Saxoniæ, atque

hoc demortuo Augustus, Saxoniæ Dux, Archiepiscopatus Magdeburgici Administrator. Magno adplausu non solum, sed fructu etiam hæc societas vbique proferebatur, vt in eandem recipi peterent tot illustres etiam personæ, sed, cum reperirentur nonnulli, qui reiectis verbis peregrinis omnibus, non nisi Germanicæ saltim originis verbis vti vellent, atque eo multa ridicule cogerent, sensim desiit hæc Societas tam illustris, & cum morte Augusti plane cessauit. Historiam istius scripsit Georgius Neumarck *im neusprossenden teutschen Palm-Baum, Nürnberg 1670. 4.* & *kurtzer Bericht von der fruchtbringenden Gesellschafft Vorhaben, auch dero Nahmen, Gemählde und Wörter in achtzeilige Reimgesetze verfasset*, & IOACHIMI FELLERI oratio *de fratribus Calendariis*, cum notis Christiani Francisci Paullini.

§. XXV.

Sequitur *Collegium Naturæ Curiosorum*, siue *Academia Leopoldinæ.* Consilium primum de instituenda ad Anglorum imitationem societate cœpit Ioannes Laurentius Bauschius, Suinfurtensis medicus, qui omnes vndique Medicos inuitauit ad communicandas inuicem obseruationes rariores. Hoc cum adprobaretur medicis eruditis, præsidem eundem eligebant, sed non nisi post ipsius mortem plene fuit stabilitum hoc collegium per Ioan-

Ioannem Michaelem Fehrium, accedentibus sociis ex omni Germaniæ parte, qui symbolas suas conferrent, atque iisdem rariores obseruationes, medico-chymicas declararent. Annus primus Ephemeridum Medico-Physicarum Germanicarum Curiosarum prodiit *Lipsiæ 1670.4.* Annus erat 1687, cum ipse Leopoldus Imperator hanc Societatem sua protectione dignaretur, diuersa eidem priuilegia concedens, atque inter hæc, quod Præsides & Directores Collegii Comites essent Palatini atque Nobiles Sacri Romani Imperii. Continuarunt postea *Miscellanea* sua *Curiosa*, siue *Ephemerides Medico-Physicas Germanicas Academiæ Cæsareo Leopoldinæ Naturæ Curiosorum vsque ad Decuriæ Tertiæ annum septimum & octauum anni 1699 & 1700, Berolini 1702* editum, quibus continerentur obseruationes variæ, eædemque rariores, quæ vel ad Physicam, Botanicam, Chymiam atque Anatomiam facerent. Prodierunt de eadem *Salue Academicum, vel iudicia & elogia super recens adornata academia naturæ Curiosorum, 1662.4,* & *Progressus Academiæ Naturæ Curiosorum Catalogo Patronorum & Collegarum expressus a* GEORGIO WOLFGANGO WEDELIO, *Ienæ 1680.4.*

§. XXVI.

Vtilissimum foret, quod olim proponebatur *Collegium Imperiale Historicum,* si consiliis

filiis euentus respondisset. Historiam eiusdem, prout eandem ex Tentzelio potissimum hausimus, breuiter exponemus. Annus erat 1670, cum illustris Boineburgius Baro animo concepisset Collegium vniuersale Eruditorum, quo socii sibi inuicem communicarent, quidquid per litterarum commercia percepissent. Hoc vero institutum cum Boineburgii morte euanuit. Aliquot præterlapsi erant anni, cum Christophorus Bernardus, Monasteriensis episcopus, Christiano Francisco Paullini, Medico atque Historico suo mandaret, vt omnem Corbeiensis Abbatiæ Historiam indagaret, quod ipsum, dum plurima Manuscripta inquireret, ansam ipsi dedit, vt Collegii Imperialis Historici ideam primum animo conciperet. Hinc, communicatis cum variis eruditis, maxime vero Sagittario & Schmidtio nostro consiliis, cum horum adplausum animaduertisset, primum *delineationem Collegii Imperialis Historici* publicauit, quæ Ratisbonæ statim atque Altdorfi fuit recusa. Facile hoc institutum probabatur a singulis, nec deerant etiam, qui illud vel promoturos sese, vel manum operi admoturos testabantur. Quod ipsum Paullinum commouit, vt noua de eodem collegio propositione publicata, leges eiusdem euulgarentur, quæ in eo constabant, vt Præses eligeretur, quod munus Hiobo Ludolpho delatum, cui

cui adessent ex quouis Germaniæ circulo adiuncti, socii eligerentur doctissimi viri, qui partitis inter se operis, vniuersalem Germaniæ historiam conderent, atque omnia agerent communicato consilio. His paterent archiva, haberent isti suos conuentus, constituerentur salaria, atque hæc omnia sub speciali protectione Imperatoria. Sed ob Martis negotia, quæ hucusque Germaniam nostram turbarunt, successu adhuc caruit hoc ipsum Collegium, quod tamen ob eximiam, quæ inde redundare posset, vtilitatem, omni studio esset promouendum. Historiam Collegii & quid de eo actum, ipse descripsit Paullini in litteris suis ad Tentzelium, quæ insertæ reperiuntur Colloquiis menstruis anni 1689 p. 535 & 1690 p. 462.

§. XXVII.

Berolinensium Regia splendore suo vbique superbit. Inter priuatas curas referendi eruditorum conuentus in ædibus illustrissimi Spanhemii. In his enim stato tempore conueniebant socii, inuicem collocuturi de variis eruditorum rebus, libris apud exteros recens editis, nouis litterariis & quæcunque ad litterariæ rei facerent culturam. Admittebantur ad audiendum, quotquot Berolinum veniebant eruditi, propenso in studia fauore. Verum, desiit hic conuentus celebratissimus, postquam a Rege suo ad Gallos, Bel-

gas

gas Anglosque missus esset Spanhemius.

§. XXVIII.

Aliquot sunt anni, cum Regiis Curis *Academia Scientiarum*, atque artium in eadem sede regia instituereretur. Erecta ista fuit publico diplomate die XI Iulii MDCC. Instituti campus latissime patet, cum suo ambitu non vniuersam modo Mathesin cum Mechanica, philosophiam naturalem & versantes circa tria naturæ regna disciplinas; sed antiquitates etiam & eas litteras, quæ ab humanitate nomen acceperunt, historiam quoque Ciuilem & ecclesiasticam, Germaniæ inprimis complectatur, ita, vt Teutonicæ quoque linguæ iuuandæ, emendandæ ac perpoliendæ ratio inprimis habeatur. Patrocinium Societatis sibi seruauit Rex Potentissimus, atque eam ex Præside, consilio & membris constare voluit, addito etiam, qui Societati esset a secretis. Præsidis munere fungitur illustris vir, Gothofredus Guilielmus Leibnützius. Assessores vel ex prouinciis regiis vel exteris cooptati, constitutis etiam certis salariis. Pleniorem huius Academiæ Historiam nobis exhibet Epistola ad Nobilissimum Wittium, consiliarum Regium de eadem scripta atque vna cum diplomate regio inserta Actis Eruditorum mensis Aprilis MDCCI p. 175. Tacemus nouam equestrem Academiam, quæ auspiciis Regiis superiori anno in eadem sede Regia fuit instituta, de quo singulare extat Diploma.

§. XXIX.

§. XXIX.

A publicis iſtis ad priuatas alias, Academiarum maxime, nos vertimus, inter quas occurrit *Collegium Gellianum* Lipſienſe. Primi eiusdem auctores fuerunt Caſpar Zieglerus, Ioannes Strauchius & Ioannes Schilterus, qui adſumtis ſibi ſociis, ſtato tempore conuenerunt, de variis ad omnem litteraturam ſpectantibus inter ſe collaturi. Aſt, euanuit poſtmodum hæc Societas, licet ex eiusdem Collegii radicibus exorta poſtmodum fuerit Societas Collectorum Actorum Eruditorum, quæ magno adplauſu adhuc conſeruatur.

§. XXX.

In hac academia anno 1672 inſtituebatur *Societas Pythagorea*. Auctorem illa habebat Erhardum Weigelium, coëuntibus in ſocietatem magiſtris quibusdam eruditione claris, qui ſtato tempore conuenientes, ſymbolas inter ſe conferebant, ſelectas tractantes quæſtiones, inter quas Tetractys iſta ab ingenioſiſſimo Weigelio inuenta, quæ tetracty Pythagoreæ reſpondebat, ad inquirendum vlterius proponebatur. Hinc Pythagorea hæc ſocietas *primum diſceptationum ſuarum ſpecimen* vlteriori curioſorum induſtriæ publice expoſuit *Ienæ 1673.4*, in eodemque Tetractyn Weigelianam proponit. Adnexa eſt epiſtola IOACHIMI HENRICI HAGENII,

NII, in qua ſocietatis continetur hiſtoria.

§. XXXI.

Eodem anno cœpit quoque in hac academia *Societas*, dicta *Disquirentium*, a celeberrimo Polyhiſtore, Ioanne Andrea Boſio inſtituta, & poſt huius mortem, Præſide Ioanne Schiltero, atque hoc Ienam derelinquente, a Ioanne Andrea Schmidtio, viris conſummatisſimis, continuata. Conueniebant in eo Societatis Collegæ, quos conſtituebant Doctores & Magiſtri huius academiæ, recenſentes varios libros, nouos æque atque antiquos, potiora quoque in certos libros referentes. Nihil vero ex hac ſocietate actis eſt editum.

§. XXXII.

Nouam Societatem, *Scrutantium* dictam anno 1699, Kiloni cœpit Ioannes Burcardus Maius. Societatem hanc conſtituunt Præſes & membra, qui bis per hebdomadem in ædibus Maii conueniebant, de omnibus rebus quæ ad Hiſtoriam litterariam faciunt, inter ſe agentes. Integrum relinquebatur omnibus, qui diſcurſus iſtos audire vellent. Edita ex hac ſocietate ſunt *Acta Litteraria ſocietatis ſcrutantium in academia Kilonienſi, Sereniſſi-*

renissimi Principis ac Domini Friderici IV, Heredis Norvvegiæ, supremi Ducis Slesuic. Ducis Holsatiæ &c. clementissimo indultu recens instituta: in quibus quidquid ad veram elegantemque litteraturam spectat, succincte traditur, Kiloni 1699. 4.

CAPUT UNDECIMUM ATQUE ULTIMUM

DE ORIGINE TYPOGRAPHIÆ, TYPOGRAPHIS, BIBLIOPOLIS ET CORRECTORIBUS

§. I. *De Scriptoribus ad historiam typographiæ & typographorum facientibus.* §. II. *Sententia Zamoscii, qui Scythas auctores typographiæ facit, examinatur.* §. III. *Sinenses an pro inuentoribus habendi, disquiritur.* §. IV. *Harlemenses qua ratione dici possint inuentores.* §. V. *Germani rudem Harlemensium artem expoliuerunt.* §. VI. *Moguntini primi auctores.* §. VII. *Ioannes Gutenbergius inuentor typographiæ, sumtus prabente Ioanne Fausto.* §. VIII. *Ratio inuentæ artis breuiter exponitur.*

§. IX. Vnde Io. Fausto & Petro Schöffero attribuatur typographiæ inuentio, §. X. Controuersia inter Faustum & Gutenbergium coorta, quilibet separatam instituit typographiam. §. XI. Fatum, quod cum libris suis ab initio Parisiis habuit Faustus. §. XII. Refutantur illi, qui Nicolaum Iansonium auctorem faciunt. §. XIII. Neque Argentoratensibus prima tribuenda est inuentio. §. XIV. Quo anno hæc ars typographica fuerit adinuenta. §. XV. Romam hanc artem introduxerunt Germani duo, Conradus & Arnoldus. §. XVI. Venetiis præter Nicolaum Iansonium clari Manutii. §. XVII. Daniel Bombergius excusis libris Hebraicis celebris. §. XVIII. Reliqui typographi, qui Venetiis fuerunt clari, recensentur. §. XIX. Antonius Bulifonius bibliopola Puteolanus. §. XX, Typographia Vaticana. §. XXI. In Galliis clari Stephani. §. XXII. Adrianus Turnebus typographiæ regiæ præfectus. §. XXIII. Morelli & reliqui apud Gallos typographi. §. XXIV. Wechelii apud Gallos & qua ratione in Germaniam venerint. §. XXV, Iodocus Badius & Gryphii apud Lugdunenses, §, XXVI. Alii Typographi Lugdunenses. §. XXVII. Stephanus Doletus, Gryphii & alii clari apud Lugdunenses typographi. §, XXVIII. Typographi Basileenses, Frobenii, Ioannes Oporinus, Henricus

ricus

ricus Petri, Ioannes Amerbachius & alii. §. XXIX. Antwerpienses Plantini, Ioannes & Balthasar Moreti, Michael le Iaye & alii. §. XXX. Hubertus Goltzius, Brugensis. §. XXXI. Franciscus Raphelengius, Elzeuiriorum & Hackiorum, aliorumque officinae Lugduni Batauorum. §. XXXII. Amstelodamensium Elzeuirii, Iansonii, Blavii, Henricus Wetsteinius, Huguetani. §. XXXIII. Cornelius a Beughem Embricensis. §. XXXIV. Anglorum theatrum Scheldonianum. §. XXXV. Apud Germanos typographia Wecheliana, & haeredum, Aubrii & Marnii celebris est. §. XXXVI. Typographia Commeliniana. §. XXXVII. Arnoldus Mylius, Godefridus Hittorpius & Garvvinus Calenius, aliique Colonienses typographi. §. XXXVIII. Simon Pauli bibliopola Argentoratensis. §. XXXIX. Bibliopolia nostro tempore celebriora apud Germanos. §. XL. Correctores olim celebriores. §. XLI. Quantum typographia nostrae aetatis distent ab antiquis.

§. I.

Cum in superioribus dictum fuerit, editionum quoque esse rationem habendam, non inconueniens erit, si de ipsa arte typographica & officinis typographicis præcipuis, hic aliqua proponamus. Artis typographicæ historiam qui scripserit, primus est IOANNES ARNOLDVS BERGELLANVS, cuius *de chalcographiæ vel typographiæ inuentione* carmen elegiacum, primum prodiit *Moguntiæ 1541. 4.* postmodum extat cum supplemento Antonii Verderii ad bibliothecam Gesneri, editionis *Lugduni 1585. f.* Haut ita pridem Tentzelius idem Carmen cum notis quibusdam & Arnoldi & propriis, inseri curauit Bibliothecæ Curiosæ Repositorii primi loculo decimo p. 986. Post hunc, GEORGIVS DRAVDIVS *typographicum discursum experimentalem* edidit, cum præcipuorum typographorum insignibus, eorundemque expositionibus coniectuvalibus, *Francofurti 1625. 8.* Post hosce, originem & historiam, prout controuersa est, descripserunt alii. Pro Harlemensibus quidem pugnant HADRIANVS IVNIVS & PETRVS SCRIVERIVS in descriptione Batauiæ. Separatam vero dissertationem edidit MARCVS ZVERIVS BOXHORNIVS *de typographicæ artis inuentione & inuentoribus*, *Lugduni Ba-*

nuorum 1641. 4. Pro Germanis agit MICHAEL MAIERVS in *veris inuentis*, ſeu *muneribus Germaniæ ab ipſa primum repertis*, *Francofurti 1698.* vbi Germanis, & ſpeciatim Moguntinis attribuit. Argentoratenſium cauſſam ſuſcepit, ADAMVS SCHRAGIVS *im Bericht von Erfindung der Buchdruckerey, Argentorati 1640. 4.* Quod etiam in tribus homiliis egit IOANNES SCHMIDIVS, & ſingulari oratione IOANNES HENRICVS BOECLERVS, quæ *Argentorati 1641.4* prodiit. IACOBVS MENTELIVS medicus Pariſienſis, in *paræneſi ſua de vera typographiæ origine*, quæ prodiit *Pariſiis 1650.4.* gloriam Menteliorum familiæ vindicat. Id quod etiam egit ANTONIVS VITRE in *breui excurſu de loco, tempore, auctore & inuentione typographiæ, Pariſiis 1644. 4.* Moguntinenſes egregium defenſorem nacti in BERNARDO a MALLINKROT, in *diſcurſu* ſuo *Philologico de ortu ac progreſſu artis typographicæ, Coloniæ 1639.4.* licet non tam Ioannem Gutenbergium, quam potius Fauſtum auctorem faciat. ZACHARIAS BEICHLINGEN im *Vnterricht von der Buckdruckerey, Islebiæ 1669 4.* Gutenbergio attribuit, reiectis aliis. Adſtipulatur IOANNES de la CAILLE in libro, qui inſcribitur: *hiſtoire de l' imprimerie & de la librairie, Pariſiis 1689.4.* In eodem præter originem, ordine chronologico percenſentur omnes typographi, quotquot a Gutenbergio,

cui inuentionem adſcribit, vsque ad annum 1689, Lutetiæ claruerunt, horumque nomina, patria, domicilium, opera primaria, ſymbola, epitaphia, quandoque & geſta præcipua. Cum autem Ioannes de la Caille nondum omnia exhauſiſſet, edidit ANDREAS CHEVILLIER ſpecialem tractatum *de l' origine de l' Imprimerie, à Paris 1695. 4,* qua potisſimum demonſtrat, quod Collegii Sorbonici curis typographica ars apud Pariſios fuerit introducta, primo libro apud Gallos per Vlricum Geringium impreſſo, & quæ iura ſint Sorbonæ in typographorum Collegia. Recentisſimum ſcriptum eſt GVILIELMI ERNESTI TENTZELII *diſcours von Erfindung der löblichen Buchdrucker-Kunſt in Teutſchland, bey Gelegenheit ihres fünfften Iubel-Iahrs, Gotha 1700. 12,* in quo exacte docet, Gutenbergio inuentionis honorem eſſe tribuendum, & numisma offert, quod in memoriam ipſorum quinti iubilæi inuenit. Celebriorum typographorum, qui a typographiæ incunabulis claruerunt, catalogum contexuit ADRIANVS BAILLETVS, in tomo ſecundo iudiciorum de eruditis, quem ideo inſcripſit *Iugemens de principaux Imprimeurs.* Sic etiam eorum notitia hauritur ex ALMELOVENIO *de vitis Stephanorum* & MALLINCROTI tractatu *de ortu & progreſſu typographiæ*, qui talem etiam indicem præmiſit. Ex his notitiam celebriorum typogra-

pographorum, quam ordine alphabetico contexuit, hausit IOANNES ALBERTVS FABRICIVS, quam *bibliothecæ* suæ *latinæ* adiunxit, quæ prodiit *Hamburgi 1697. 8.* CORNELIVS a BEVGHEM *incunabula typographiæ* edidit, seu *catalogum librorum, scriptorumque, proximis ab inuentione typographiæ annis vsque ad 1500, in quauis lingua editorum*, *Amstelodami 1688. 12*, ex quo nomina antiquiorum typographorum, quæ addidit, cognosci possunt. IOANNES SAVBERTVS *historiæ bibliothecæ Noribergensis*, quæ *Noribergæ 1643. 12* prodiit, appendicem addidit, qua continentur libri antiquiores seculo XV impressi, qui in dicta bibliotheca adseruantur, additis etiam typographorum nominibus. Similem appendicem *indici* suo *manuscriptorum Bibliothecæ Augustanæ* addidit ANTONIVS REISERVS, *Augustæ 1675. 4*, vbi tamen typographorum nomina addita non fuere.

§. II.

Multa de origine typographiæ semper fuit controuersia. Disceptant inter se de eadem Orientales atque Europæi; inter hos Belgæ atque Germani: inter hos denique Moguntini atque Argentoratenses. Stephanus Zamoscius in analectis Daciæ antiquitatum p. 11. Scythas auctores facit typographiæ, cuius cum singularis plane sit sententia, integra hic verba adducemus: *Superest*, inquit,

apud hos in Transsyluania, genus quoddam vernaculum scribendi, quod ab ἀρχαιογόνης eorum Scythis iam inde per multa secula, posteritati traditum ac ab Oriente in Europam illatum retinetur. Sicut autem linguarum dissimilitudine Asiatici ab Europeis hercisc untur, ita & litterarum notis, scribendique forma per omnia dissident. Nam cum Europæi dextrorsum elementorum figuras ducant, Asiatici sinistrorsus suas pingunt, καρινίζοντες. Ex his duabus scribendi formis cæteræ etiam in toto orbe, vt originem habent, ita & motus qualitatem alterutram sequuntur. Sola Siculorum scriptura noluit eas leges imitari. Ea enim non vltro citroque vti Græca & Hebræa, sed initium a summo faciens, horsum se capessit, litteris deorsum tendentibus, ac tam subtili complexione implicatis, vt paucissimis multa absoluatur sententia. Itaque non scriptorio semper atramento, sed particulis oblongis, fustellisque in quatrum dolatis, cultelli cuspide, velut stylo litteras confertim hærentes insculpunt. Quod genus ἐγγλυφογραφίας, cum iisdem priscarum litterarum notis, huiusque temporis penes illos remansit.

mansit. Talis typi exemplar perquam vetustum integro volumine in Bibliotheca Magni Ducis Hetruriæ, Florentiæ hodie extat, mirandis sane & incognitis Europæ litterarum notis, charta libris non est opistographa, sed aduersa tantum parte conscripta: verum ita ob papyri subtilitatem tralucent omnes litteræ, vt auersa quoque parte non minus quam aduersa legi pariter queant. Non e lineis chartis, quales hodie in vsu, sed Nilotica papyro, volumen constat, nec calamo est exaratum, sed typo impressum, vbi versuum συςοιχία, *dependulæ singularibus lineis per qualibet interstitia insertis inter sese distinguuntur, Nec vero ipsi tantum caracteres, sed totus etiam codex multam vetustatem omnibus argumentis præ se fert, vt iam desinant gloriari Europæi de sua Cassiterographia nuperrime inuenta, cum hic liberante multa secula impressus litteris huic orbi incognitis Scythas eius rei auctores manifeste proclamet. Quod & Paulus Iouius ab Oriente per Scythas ad Europæos venisse iam pridem recte scripsit.* Singula hæc verba ex Zamoſcio repetiit Boxhornius *in historia vniuersali*

pag.

pag 180. Prouocat igitur ad Codicem Bibliothecæ Florentinæ, in charta Nilotica impressum, sed non solum αὐτοψία docebit, an liber impressus sit vel manu tantum exaratus, cum Ioannes Mabillonus de re diplomatica lib. I cap. VIII testetur, papyri Ægyptiacæ vsum in scribendis codicibus manuscriptis durasse vsque ad seculum XII. Verum etiam illud quam maxime in dubium erit vocandum, an caracteres isti, de quibus agit Zamoscius, sint Scythici. Dubitauit de illo iam Ioannes Tröllerus in Dacia nou-antiqua lib. III c. II. Rationes Zamoscii sunt, quod scriptura lectu difficilis, quod caracteres litteris deorsum tendentibus sint scripti. Sed hoc solum, ad probandum, Scythicos esse caracteres non sufficit, Olaus Wormius quippe de litteratura Runica c. XXV iam obseruauit, hunc scribendi modum a summo ad imum Runis ac Danis iamdum fuisse cognitum. Hoc etiam ipso testante, vsi sunt incolæ Taprobanæ & etiamnum vtuntur Indi, præsertim Sinenses, qui a quibusdam Tæpocon dictus. Æthiopibus hunc modum familiarem fuisse docet Alexander ab Alexandro Genialium lib. II cap. XXX. Quod si ergo plures gentes hoc scribendi genere fuerunt vsi, an non potius caracteres istius codicis, si impressus, sunt Runici, vel quod magis probabile, Sinici, eo quod de litteris dicit, eas tam

sub-

ſubtili complexione eſſe implicatas, vt pauciſſimis multa abſoluatur ſententia, quod de Sinicis fere dici poterit, immo ex codice Florentino, ad quem prouocat, magis illud patebit, cum illum Sinicis eſſe exaratum caracteribus dicant.

§. III.

Sunt enim perplures ſcriptores, qui Sinenſibus artis inuentionem adſcribant. *Typographia apud Sinas antiquior aliquanto vſus eſt quam apud Europaeos*, inquit Nicolaus Trigautius lib. I cap. IV, *nam a quinque retro ſeculis certum eſt ab iis vſu receptum, neque deſunt, qui aſſerant prius ea Sinas fuiſſe vſos, quam in hanc mortalitatem immortalis Deus ſeſe abieciſſet.* Quare antiquiorem fecit typographiam Chriſti natiuitate. Adſtipulatur Maffæus, Mendoza, Angelus Rocca, Iouius & plures, quos adlegauit Theophilus Spitzelius de re litteraria Sinenſium ſect. III pag. 35, & Bernardus a Mallincrot de origine artis typographicæ cap. I. Verum, licet denegandum non ſit, Sinenſes ante Europæos typographiæ vſum habuiſſe, neque tamen Europæi artem hanc a Sinenſibus didicere, neque hæc Sinenſium eadem cum arte Europæorum. Hanc autem quæ apud Sinenſes vſitata eſt, imprimendi rationem, ex Trigautii hiſtoria de Chriſtiana expeditione apud Sinas refert Spitzelius, ex quo hæc adducemus: *Characteres*, inquit,

Sinæ

Sinæ tabulæ e pyro fere malo ve insculpunt, h.m. folium exscriptum leuiter conglutinant, inde magno artificio iam siccam papyrum ita cradunt, vt non nisi tenuissima facie transparentes characteres videantur, tum stylis ferreis ita tabulam illam exsculpunt, vt sola caracterum vel picturæ lineamenta emineant incredibili tum facilitate ac celeritate folia pro arbitratu imprimunt, eaque sæpe typographus vnus, die vno quingenta supra mille expedit. In insculpendis quoque tabulis tanta celeritate versantur, vt nihilo plus temporis in sculpenda, quam nostri in componenda vna, emendandaque consumere videantur. Et hæc excudendi ratio ad Sinicos caracteres fere grandiusculos accommodatior est, quam ad nostros, neque enim tenuissima nostra elementa ligneæ tabulæ insculpi commode possunt.
Typographiæ huic Sinicæ commodum accedit, quod auctor, vel typotheta non cogatur simul ac semel ingentem librorum multitudinem typis edere, sed quoties voluerit, aut opus fuerit, volumina pro arbitratu plura, aut pauciora excudere. Ex qua facilitate tanta nascitur librorum multitudo ac vtilitas, quantum non facile est ei, qui non nouerit, ex-

explicare. Ex hoc, cum diuersitas facile adpareat, certum erit manere omnino Europæos inuentores artis.

§. IV.

Maior adhuc erit controuersia Belgas inter atque Germanos, illos Harlemenses pro typographiæ auctoribus habentes. Latius hæc narrat Hadrianus Iunius in historia Batauiæ p. 255, ex quo sua plerumque hausit Theodorus Schreuelius in Harlemo p. 270. Hic de adinuenta arte typographica Harlemi ita loquitur: *Quotquot ciues Harlemi nati & educati, fide omnes digni hoc quasi per manus traditum a parentibus accepisse, ante annos CCVII. ciuem non e multis Harlemi fuisse, qui in ædibus satis splendidis foroque imminentibus e regione Palatii regalis habitabat: Ei nomen fuit Laurentius Io. Sacristeyn, quod ædituum significat, non familiæ, munus enim hæreditarium fuit in ista stirpe: ita, vt hic honos ipsi soli debeatur multis inuidendus. Is autem id pro more habebat, exspaciare in suburbano nemore, in siluis obambulare, & cum forte meditabundus in amœnis viretis consedisset, temporis fallendi causa, venit in mentem in fagino cortice, litterarum typos formare, dein nomen incidere, quod impressit dorso manus, relictis totidem in cute litteris:* *mox*

mox verſiculum vnum atque alterum animi gratia ducere, & recta linea litteras; quas atramento imbuebat nouus artifex & puræ chartæ imprimebat. Hoc primum fuit artis maximæ rudimentum, quod vbi feliciter ſucceſſit, cepit animo altiora concipere. Primum omnium atramenti ſcriptorii genus glutinoſius, tenaciusque excogitauit. Placuit inventum. Adbibito tandem in conſilium & partem curæ genero ſuo Thomæ Petri, qui filios reliquit IV, qui omnes ſucceſſiue Coſſ. & conſulares fuere, ne quis exiſtimet e fece vulgi fuiſſe homines, qui tam præclaram artem inuenerint, Dei inuentum. Inde totos pinacas characteribus expreſſerunt, ſed ab vna tantum parte. Exſtant hodieque eius operis aduerſaria paginis tantum aduerſis impreſſa, quæ paginæ glutine commiſſæ inter ſe cohærent, vt videantur eſſe opiſtographæ. Ex hoc typographeo liber prodiit, qui lingua vernacula ſcriptus, Speculum ſalutis inſcribitur. Hæc prima quaſi infantia artis huius, quæ paulatim incrementa cepit. Nam auctor alta mente præditus, bacillos buxeos protinus mutauit, & caracteres plumbeos fecit; mox e ſtanno fuſiles litteras formauit,

magis

magis concinnas, & durabiles magis, quas Gerardus Thomæ diligenter asseruauit ad fidem posteritatis. Cumque iam progressus facerent indies maiores, etiam rem facerent ex arte, & ex voto incboata succederent, quæstum etiam facerent, Author non fuit par labori typographico. Ita necesse habuit mercenariorum opera vti, quos non admisit in officinam suam, nisi dato primum fidelitatis iuramento, ne secreta artis typographicæ eliminarent, aut alios docerent quouis modo. Non obstante eo, Ioannes quidam, siue vt fert suspicio Faustus, hero suo inuidus, a quo artem omnem fuerat edoctus, ipso peruigilio natalis Dominici, omne typorum choragium inuolauit, asportauitque primum Amstelodamum, inde Coloniam Agrippinam, denique Moguntiacum: Vbi hic trifurcifer & sesquilauernio, sibi inuentionis nouæ laudem arrogans, intra vertentis anni spatium ad annum a nato Christo M.CCCC. XLII, iis ipsis quos hero fuerat suffuratus litteris in lucem edidit, Alexandri doctrinale cum Pet. Hispani tractatibus. Hinc rumor vulgo, Moguntiæ artem typographicam inuentam in præiudicium Laurentii Costeri.

Nolo

vt videri possent opistographæ. Sed attentius consideranti facile adparuit, non collectas fuisse litteras singulas digestasque in vocem, vocem in versus, versus plures in paginam, sed singulas paginas, singulis tabellis ligneis expressas fuisse, imaginibus, litterisque extantibus & prominentibus, sicut sigillis & ectypis solent imprimi notæ rerum materia molliori, & vt ex libris ad nos euectis e Sina adparet, Sinenses libros suos adornare, quæ res vt adfinitatem aliquam cum arte typographica hodierna habet, ita multum adhuc a perfectione artis remota est. Adsentitur Chronicon antiquum Coloniense, quod artis typographicæ præludium fuisse Donatos Hollandiæ, adserit. Verba eius chronico, prout Belgico idiomate conscriptum, digna sunt, vt hic referantur. * Continentur autem ad annum 1450. *Item dese hoitbvvyrdige Kunst vurs is vonden allereyrst in Duyschland tzo Mentz am Ryne. Ind dat is der Duytscher Nation ayn groisse Eirlichkeit dat sulche synrüche Mynschen syn dar tzo vynden. Ind dat is geschiet by den Iairen vns Herrn, anno Dni MCCCCXL, ind von der Zyt an biß man schreue L, wart vndersoicht die Kunst ind*

wat dairzo gehoirt. Ind in den Iairen vns Herrn do men schreyff MCCCCL, do vvas eyn gulden Iair, do began men tzo drucken, ind vvas dat eyrste Boich dat men druckte die Bybel tzo Latyn, ind vvart gedruckt mit eynre grouer Schrifft, as is die Schrifft dar men nu Mysse-Boicher mit druckt. Item vvie vveil die Kunst is vonden tzo Mentz, als vurß vp die wyse, als dan nu gemeynlich gebraucht wirt, so is doch die eyrste Vurbyldung vonden in Holland vyß den Donaten, die dar selffst vor der tzyt gedruckt syn. Ind van ind vyß den is genommen dat begynne der vurß Kunst, ind ist viel meisterlicher ind subtilicher vonden dan die selue Manier was, vnd ye lenger ye mere kunstlicher wurden. Item eynre genant Omne bonum der Schrifft in eynre Vurrede vor dat Boich Quintilianus genoempt, vnd auch in anderen meir Boicher, dat eyn Wale vyß Vranckreich, genant Nicolaus Genson haue alre eyrst dese meysterliche Kunst vonden, dat is offenbairlich gelogen. Want Sy syn noch im Leuen die dat getzuigen dat men Boicher druckte zu Venedige, er der vurß Nicolaus Genson dar quame, dair he began Scrifft zu snyden vnd bereyden. Mer

der

der eyrſte Vynder der Druckerey iſt gevveſt eyn Burger tzo Mentz, ind vvas geboren van Straiſsburch, ind hieſch ioncker Iohan Gudenburch. Item van Mentz is die vurſs Kunſt kommen alre eyrſt tzo Coellen. Dairnae tzo Straisburg, ind dairnae tzo Venedige. Motus inde ipſe Belga Boxhornius, vt in theatro ſuo Hollandico, typos iſtos æneos, plumbeos vel ſtanneos, quibus hodie vtuntur typographi, Moguntinis acceptum ferat, dum ita loquitur: *ſed non difficile eſt, hanc tam grauem ac tam nobilem controuerſiam, & quæ clariſſima nostri æui ingenia exercuit, componere, nempe ſi vel id quod res eſt concedamus, typos quidem ligneos a Laurentio Harlemenſi primum fuiſſe inuentos, typos vero ſtanneos, æreos & plumbeos ad horum exemplar efformatos eſſe a Ioanne Fauſto, ciue Moguntino.* Ex quo teſtimonio facile adparet, quid ſentiendum ſit de teſtimonio Schreuelii, itemque Petri Bertii, qui poſt inuentos typos ligneos, ſtatim etiam ſtanneos adinuentos dicunt, vti verba ſunt Bertii: *Non ergo mirum, ſi Harlemenſes noſtri, qui primi apud nos tabulas ectypas inuenerunt, & libros tabulis illis impreſſos ſuo commodo vendiderunt, iidem quoque inuitante lucro,*

impellente genio, ducente arte, inuenerunt modum litteras singulares seorsim dispositas colligendi, easque in syllabæ, vocabuli, sententiæ, versus ac paginæ modulum compingendi, cum hoc illo multo fuerit facilius, & a maioribus ad nos transmissæ narrationes (quæ fraude & fuco caruerunt) illud ab iis factum testentur, resque omnino per se sit vero adfinis. Non negauerim tamen, quin statim Moguntiaci, Ioannes Guttenbergius maiore copia libros ea ratione impressos euulgauerit, atque iccirco apud exteros pro primo istius artis Inuentore laudatus sit. Prouocant Iunius, & Schreuelius ad traditiones, quod scilicet etiam Laurentius typos ex metallo confecerit, nullum tamen adhuc librum monstrarunt Belgæ, ante expolitam a Germanis artem, qui aliter ac tabulis ligneis esset excusus. Hæc gloria manebit Harlemenses, expolitæ magis artis, Germanos. Hi enim typos æneos versatiles, & mobiles, quorum hodie vsus est, adinuenerunt, licet credendum facile sit, illam Laurentii inuentionem ad hoc Germanis ansam dedisse.

§. VI.

Sed, cum Germanis hanc artem vindicamus, iterum in diuersa trahimur, dum & Mogun-

guntini & Argentoratenſes de eadem certent. Certum eſt, & probauit Mallincrot cap. II, antiquiores ſcriptores, qui ætate Iunium antecedunt, Germanis, immo etiam Moguntinis adſcribere. Primus qui illam Moguntinis adſcribit, Ioannes Trithemius eſt, ſcriptor ſeculi XV, & vere coæuus, in annalibus ſuis Hirſaugienſibus, vbi ad annum 1450, ita loquitur. *His temporibus in ciuitate Moguntia Germania prope Rhenum, & non in Italia, vt quidam falſo ſcripſerunt, inuenta & excogitata eſt ars illa mirabilis, & prius inaudita imprimendi & characterizandi libros per Ioannem Guttenberger, ciuem Moguntinum, qui, cum omnem pene ſubſtantiam ſuam pro inuentione huius artis expoſuiſſet, & nimia difficultate laborans, iam in iſto, iam in alio deficeret, iamque prope eſſet, & deſperatus negotium intermitteret, conſilio tandem & impenſis Ioannis Fuſt, æque ciuis Moguntini rem perfecit inceptam. In primis igitur caracteribus litterarum in tabulis ligneis per ordinem ſcriptis, formisque compoſitis Vocabularium, Catholicon nuncupatum impreſſerunt, ſed cum iisdem formis nihil aliud potuerint imprimere, eo quod caracteres non fuerunt amobiles de tabulis,*

sed insculpti, sicut diximus. Post hæc, inventis successerunt subtiliora, inuenerunt-que modum fundendi formas omnium Latini alphabeti litterarum, quas ipsi matrices nominabant, ex quibus rursum æneos siue stanneos caracteres fundebant, ad omnem pressuram sufficientes, quos prius manibus sculpebant. Et reuera sicuti ante 30 ferme annos ex ore Petri Opilionis de Gernsheim, ciuis Moguntini, qui gener erat primi artis inuentoris, audiui, magnam a primo inuentionis suæ hæc ars impressoria habuit difficultatem. Impressuri namque Bibliam, priusquam tertium complessent in opere quaternionem, plus quam 4000 florenorum exposuerunt. Petrus autem memoratus Opilio, tunc famulus, postea gener, sicut diximus, inuentoris primi, Ioannis Fust, homo ingeniosus & prudens, faciliorem modum fundendi caracteres excogitauit, & artem, vt nunc est, compleuit. Et hi tres imprimendi modum aliquamdiu tenuerunt occultum, quousque per famulos, sine quorum ministerio artem ipsam exercere non poterant, diuulgatus fuit, in Argentinenses primo, & paullatim in omnes nationes.

Com-

Comprobauit illud quoque in Chronico Spanhemensi ad eundem annum. Testimonium hocce quo magis ad inuentæ artis ætatem attingit Trithemius, tanto maiorem fidem habet. Maxime, cum ex ore Petri Schefferi, qui Fausti gener erat, se hausisse dicat. Videmus autem ex eo, tabulas easdem ligneas, excogitandis typis ex metallo occasionem dedisse. Adstipulatur quantum ad auctorem artis, editor Liuii Germanici, qui anno 1505. Moguntiæ est impressus, vbi jn præfatione ad Maximilianum: *in der löblichen Stadt Mayntz in welcher Stadt auch anfänglich die wunderbahre Kunst der Druckerey, vnd im ersten von dem kunstreichen Iohann Guttenberg, da man zehlt nach Christi vnsers Herrn Geburt tausend vierhundert vnd funfftzig Iahre erfunden, vnd darnach mit Vleiß, Kost vnd Arbeit Iohann Fausten vnd Peter Schöffers zu Mayntz gebessert vnd beständig gemacht ist worden, darum dieselbe Stadt nicht allein bey Teutscher Nation, sunder auch bey aller Welt in ewige Zeit (als wolverdynet) gepreysst vnd gelobt solle werden, vnd die Bürger vnd Einwohner daselbst des billig geniessen.* Et plures, quos adducit Mallincrotius.

§. VII.

Primus ergo auctor ab hisce probatur fuisse Ioannes Guttenbergius. Quare etiam præter typos antiquiores, quos se Moguntiæ adhuc vidisse adseuerat Nicolaus Serrarius rerum Mogunt. lib. I cap. XXXVII, extat quoque ibidem, in iuris peritorum domo interiori stillicidio subiectus lapis, cui iuris quidam professor in academia Moguntina sequentem inscriptionem insculpi fecit: *Ioanni Guttenbergensi Moguntino, qui primo omnium litteras ære imprimendas inuenit, hac arte de toto orbe benemerenti Iuo Witigisis hoc saxum pro monumento posuit anno 1508.* Iacobus Wimphelingius quidem Germanicarum rerum epitome cap. LXV. Argentoratensem facit Guttenbergium, vbi ait: *anno Christi 1440. Friderico III. Romanorum Imperatore regente, magnum quoddam ac bene diuinum beneficium collatum est vniuerso terrarum orbi a Ioanne Guttenberg, Argentinensi, nouo scribendi genere reperto. Is enim primus artem impressoriam (quam latiniores excusoriam vocant) in vrbe Argentinensi inuenit. Inde Moguntiam veniens, eandem feliciter compleuit.* Quem fideliter exscripsit auctor Paralipomenon ad Chronicon Conradi Vrspergensis anno 1440. Verum, licet patria Argentoratensis fuisse videatur Guttenbergius, ciuis tamen Moguntinus Trithemio aliisque dicitur. Clarius id declaratur in Chronico Coloniensi: *der*

eyrste

eyrste Vynder der Druckerye is gevvest eyn Burger tzo Mentz, vnd vvas gebohren von Straisburch, ind hiesch ioncker Iohan Gudenburch. Immo ipse Wimphelingius sententiam postea videtur mutasse, cum in catalogo episcoporum Argentinensium, qui post epitomen confectus, ita scribat: *sub hoc Roberto nobilis ars impressoria inuenta fuit a quodam Argentinensi, licet incomplete, sed cum is Moguntium descenderet ad alios quosdam in hac arte fideliter laborantes, ductu cuiusdam Ioannis Gensfleisch ex senio cœci, in domo BoniMontis Guttenberg, in qua hodie Collegium est Iuristarum, ea ars completa fuit in laudem Germanorum sempiternam.* Sed magis credendum est Trithemio, qui in Chronico Spanhemensi ad annum 1450. ita loquitur. *His quoque temporibus ars imprimendi & characterizandi libros a nouo reperta est in ciuitate Moguntina, per quendam ciuem, qui Ioannes Guttenberg dicebatur, qui cum omnem substantiam propter nimiam difficultatem inuentionis nouæ in eam perficiendam exposuisset, consilio & auxilio bonorum virorum Ioannis Fust & aliorum adiutus rem inceptam perfecit. Primus autem huius artis dilatator fuit post ipsum inuentorem Petrus Opilionis de Gernsheim, qui multa volumina suo tempore impressit. Morabatur autem præfatus Ioannes Guttenberg Moguntiæ in domo zum Iungen, quæ domus vsque in præsentem diem illius nouæ artis nomine noscitur insignita.* Nihil ex hoc de Gänse-

 flei-

fleiſchio, nihil de domo zum guten Berge, ſed plane diuerſa. Quare, ſi quid concedendum eſt, Guttenbergius de arte, Argentorati cum adhuc eſſet, cogitauit, forſan etiam manum adplicauit, Moguntiæ vero compleuit. Sic etiam Bernhard Hertfelder, Prior Abbatiæ Vdalrici & Afræ, in deſcriptione Baſilicæ Sti Vdalrici & Afræ p. 181, ait de Melchiore de Stamhain Abbate XL. *Bibliothecam ampliauit, & conquiſitis vndique libris tam excuſis quam ſcriptis auxit. Vt fratres ad litteras magis animaret, & otium, perniciem monaſteriorum fugaret, artem impreſſoriam a Ioanne Guttenbergio nuper inuentam in conuentum ſuum introduxit.*

§. VIII.

Scilicet, Ioannes Guttenbergius patria erat Argentoratenſis, ſed ciuis a longo tempore Moguntinus. Hic, teſte Trithemio, in tabulis ligneis primum ex Harlemenſium inventione, vocabularium Catholicum impreſſit, ſed cum iisdem formis nihil aliud potuerit imprimere, eo quod caracteres inſculpti, de noua ratione cogitare cœpit. Multis itaque impenſis cum patrimonium exhauſiſſet Guttenbergius, ſocietate cum Ioanne Fauſto inita, ſumtus ab eodem accepit ad proſequendum id, quod cœperat. Fauſto itaque ſumtus præbente, Guttenbergio artem tractante, tandem poſt varia fata, Biblia latina

tina impressa fuerunt, sed tanta difficultate, vt iam quater millia florenorum aureorum Rhenanorum impensa essent, antequam duodecima plagula esset impressa. Sed cum typis tantum vterentur, fusis quidem ex metallo, sed cultro magis expolitis, meliorem artem fundendi typos adinuenit Petrus Schefferus, qui antea in ministerio erat, post in generum adlectus a Fausto, atque tales, quibus adhuc dum vtimur, vti ex eiusdem ore se percepisse testatur Trithemius. Tres isti igitur, Guttenbergius, Faustus & Schöfferus ad perficiendam artem opem sumtusque adhibuere, adinuentæ artis gloria manente Guttenbergium. Quod testimonio omnium scriptorum seculi XV & initio seculi XVI comprobandum. Cum vero a multis, Guttenbergium a Ioanne Gänsefleischio adiutum esse dicatur, tales vero, qui hoc adserunt, nihil de Fausto memorant, hic non sine ratione concludit Tentzelius *von Erfindung der Buchdruckerey* p. 68. Faustum alias dictum fuisse Gänsefleischium, id quod variis rationibus firmat.

§. IX.

In dubium non solum hoc vocari cœpit seculo XVI, & vel aliis inuentio artis, Fausto inprimis, vel Argentinensibus attribui. Ioannes Auentinus primus est, qui sub finem libri VII. annalium Boiicarum p. 512. ad annum

num 1450 inuentionem Fausto & Petro Scheffero adscribere conatur, vbi ait: *hoc cœlestissimum munus a Fausto & Petro Scheffero de Garensheim genero suo, cui vnicam filiam Christinam desponderat, inter secreta adactis omnibus sociis fidem iurisiurandi religione habitam, decimo post anno Fausti minister Ioannes Guttenbergius Argentoratensis in Germania vulgauit.* Sed hoc æque inter errores Auentini numerandum, quorum plures notare sibi proposuerat Lambecius. Hunc sequitur Ioannes Schöffer, nepos Ioannis Fausti, qui in fine ad Trithemii compendium de origine regum & genti Francorum ita loquitur: *impressum & completum est præsens chronicorum opus anno Dni MDXV. in vigilia Margarethæ virginis in nobili famosaque vrbe Moguntina, huius artis impressoriæ inuentrice prima. Per Ioannem Schöffer, nepotem quondam honesti viri, Ioannis Fust ciuis Moguntini, memoratæ artis primarii auctoris. Qui tandem imprimendi artem proprio ingenio excogitare specularique cœpit, anno dominicæ natiuitatis MCCCCL. indictione XIII. Regnante illustrissimo Rom. imperatore Friderico III. Præsidente sanctæ Mo-*

Moguntinæ sedi Reuerendissimo in Christo patre, domino Theodorico, pincerna de Erpach, principe Electore. Anno autem MCCCCLII. perfecit deduxitque eam, (diuina fauente gratia) in opus imprimendi (opera tamen ac multis necessariis adinuentionibus Petri Schöffer de Gernsheim, ministri suique filii adoptiui) cui etiam filiam suam Christinam Fusthin prædigna laborum multarumque adinuentionum remuneratione nuptui dedit. Retinuerunt autem hi duo iam prænominati Ioannes Fust & Petrus Schöffer artem in secreto (omnibus ministris ac familiaribus eorum, ne illam quoquo modo manifestarent, iureiurando adstrictis.) Quæ tandem de anno Dni MCCCCLXII. per eosdem familiares in diuersas terrarum prouincias diuulgata haut paruum sumsit incrementum. Hic tamen Schöfferus primum auctorem Fustum vocare non audet, tantum primarium, dicitque, quod tandem artem speculari cœperit, ex quo patet, quodammodo supponere eum, alium fuisse qui ansam dedit, retecto licet nomine. Henricus Salmuthus, qui notis suis ad Pancirollum appendicem addidit, quam inscripsit verissimam historiam de typographiæ, siue artis impressoriæ inuentione, Guttenbergio plane

plane inuentionẽ abiudicare conatur, vbi ait: *eodem tempore Moguntiæ commorabatur Ioannes Guttenbergius, honestis parentibus natus, qui proxime Fausti ædes habitabat. Hic cum animaduertisset insignem hanc artem typographicam, non solum omnium ore passim celebrari, sed etiam admodum lucrosam esse, familiaritatem cum Fausto contraxit, & quia opulentus erat, pecuniam ei ad sumtus necessarios obtulit. Quod Fausto minime ingratum fuit, quandoquidem comperiebat, sumtus quos in eam artem faciebat, quotidie crescere, & tunc opus chartæ pergamentæ imprimendum sub manibus habebat. Quapropter cum Guttenbergio conuenit & pactus est, vt quidquid in illud opus impenderetur, communi vtriusque lucro vel damno cederet. Quoniam vero Faustus plus insumserat, quam Guttenbergius necessitatem postulasse arbitrabatur, hic dimidiam suam partem exsoluere detrectauit; qua ex re cum lis orta esset, alter alterum Moguntiæ in ius vocauit, vbi partibus auditis pronuntiatum fuit: Si Ioannes Faustus interposito iuramento adfirmare posset, omnem pecuniam, quam mutuam sumsisset, in commune opus erogatam,*

non

non autem in proprios ipſius vſus conuerſam fuiſſe, Guttenbergium ad ſoluendum obligatum eſſe. Cui ſententiæ Fauſtus paruit, ſicut ex archetypo inſtrumenti, quod etiamnum ſupereſt, anno 1455 ſexto Nouembris a Ioanne Vlrico Helmoſpergero notario ea de re confectum fuit, liquido demonſtrari poteſt. Sed, cum ſingula hæc teſtimonia recentiora ſint, atque ad antiquitatem Trithemii, aliorumque, quos ſupra memorauimus, non attingant, illis potius maiorem fidem habemus.

§. X.

Controuerſiam tamen fuiſſe Fauſtum inter & Guttenbergium certum eſt, non de inuentione artis, ſed de lucro. Immo etiam concedendum, ſententiam latam fuiſſe pro Fauſto, tanquam opibus & gratia præualente, non tamen circumſtantiæ reliquæ. Agit de hac lite Arnoldus Bergellanus in encomio ſuo Chalcographiæ, atque canit:

Fœdera ſed lucri raro concordia nutrit,
indiga ſunt pacis, disſidioque patent.
Sic poſtquam autores quæſtus ſpes cœpit habendi,
ad lites vertunt pectora capta leues.

In

In partes abeunt, finceraque pacta resoluunt,
& promissa cadunt, irrita fitque fides.
Cuilibet vt propriis seruiret pergula prelis,
& sibi multiiugas quisque pararet opes,
Non tulit iniustas mens Guttenbergica rixas,
testatur superos fœdera rupta deos.
Caussa fori tandem pauldi defertur ad ora,
scribitur ac illis dica nefanda fori.
Tempore sed longo res est tractata dicaci
lite, hodie pendet iudicis inque sinu.

Non obſcure patet, ipſum pro Guttenbergio facere, & quidem Bergellano fides eo maior habenda, quod de eo teſtetur Mallincrot. p. 46 ipſum correctorem fuiſſe, ſed etiam quod non adeo recens, cum ipſius carmen primum 1541 excuſum fuerit. Videmus autem ex verſu *Cuilibet vt propriis ſeruiret pergula prelis,* diſſoluta per has lites ſocietate, quemuis, & Guttenbergium & Fauſtum propriam inſtituiſſe typographiam. De Guttenbergio quidem non conſtat, eum vnquam nomen ſuum libris adpoſuiſſe, ita, vt credendum facile ſit, eum omni patrimonio exhauſto, ſumtibus ferendis parem amplius non fuiſſe. Fauſti vero & Schöfferi nomen præferunt plures impreſſi libri. Extat in bibliotheca noſtra, Durandi rationale diuinorum officiorum, in cuius fine hæc leguntur verba:

præ-

præsens rationalis diuinorum codex officiorum venustate capitalium decoratus rubricationibusque distinctus. Artificiosa adinuentione imprimendi ac characterizandi, absque calami exaratione sic effigiatus. Et ad eusebiam Dei industriæ est consummatus per Ioannem Fust, ciuem Moguntinum. Et Petrum Gernsheym. Clericum diœcesis eiusdem anno 1459 sexto die Octobris. Ita etiam in bibliotheca Petri Rami extitit olim codex officiorum Ciceronis, in cuius fine hæc scripta: *præsens Marci Tullii clarissimi opus Ioannes Fust Moguntinus ciuis non atramento plumali, neque area, sed arte quadam pulchra Petri manu Pueri mei feliciter effecit. Finitum anno 1465.* Alias inſcriptiones, quæ Petri Schöfferi nomen tantum in fine ferunt, allegauit Mallincrot c. VIII p.m. 76, quibus tandem addimus, Ioannis de Turrecremata expoſitionem breuem & vtilem ſuper toto Pſalterio, quam in bibliotheca Mauritiana Magdeburgenſi impreſſam reperi *Moguntiæ 1474 per Petrum Schäffer de Gernsheim*, quem annum vltimum cum nomine Schöfferi animaduerti. Licet Tentzelius *p. 88* ſubſcriptionem antiqui Chronici Saxonici adducat, quod per Petrum Schöfferum 1492 impreſſam eſſe dicitur.

§. XI.

Singulare eſt fatum, quod cum libris ſuis impresſis ab initio habuit Fauſtus. Scilicet, cum Bibliis ſuis Pariſios tendebat, atque

vnum exemplar, quod antea manu impigri cuiusdam ſcribæ quadringentis aut quingentis coronatis venibat, ſexaginta coronatis ab initio, poſtea minoris vendidit. Hic enim cum exemplaria ſua demum triginta coronatis venderet, multa perpeſſus fuit ab iis, qui antea tanto maioris exemplaria emerant, pretium repetentibus, ita, vt relicta Pariſiorum vrbe, Moguntiam repetere cogeretur, teſte Ioanne Walchio in decade fabularum p.181.182.

§. XII.

Ex dictis itaque facile concluditur, quid ſentiendum ſit de illorum opinione, qui Nicolaum Genſonium artis typographicæ faciunt auctorem, quod ex Omniboni præfatione in Quintilianum teſtatur Chronicon Colonienſe l.c. Verum, hæc ipſa ſententia ibidem refutatur ex eo, quod Venetiis iam libri fuerint impreſſi ante Ienſonii aduentum. Illud tamen credendum, Ienſonium hanc artem Venetiis, vel in Gallia, vti teſtatur Melchior Adami in vita Ioannis Fauſti, excoluiſſe. Nec puto longiori examine indigere, quæ adfert in exegeſi ſua Franciſcus Irenicus, locum inuentionis faciens Ruſſenburgum, Alſatiæ oppidum, quod etiam ex officinarum ſtrepitu nomen hoc adeptum eſſe dicit. Nec etiam quæ Gilbertus Cognatus lib. III. Narr. ſylu. habet,

Petrum

Petrum Schöfferum inuentorem faciens, & Augustanum. Quæ omnia nulla alias proba auctoritate constant, ideoque nullius habenda sunt momenti.

§. XIII.

Sed dicendum nunc erit de Argentoratensibus, qui etiam sibi inuentionem artis attribuunt. Argentoratensem fuisse Guttenbergium, dubium non est, verum isti non Guttenbergio artem adscribunt, sed Ioanni Mentelio. Bina monumenta potissimum in testimonium vocant, quæ in ipsorum archiuis continentur: alterum est Chronicon anonymi, ex quo sequentia adducunt: *Anno 1440, als zum drittenmahl von der Küfferzunfft zum Ammeister erwehlet worden Herr Claus Schalitt, vnd Städtmeister gevvesen sind, Walter Spiegel, Burckhard von Müllenheim, Cuno zum Treubel, Hans Balthasar von Endingen ist die herrliche vnd sehr nützliche Kunst der Buchdruckerey erstlich offenbahr, vnd zvvar allhie zu Strasburg an Tag gebracht, vnd erfunden durch Ioann Mentelin, vvelcher am Fronhoff zum Thiergarten vvohnete, der hatte einen Diener mit nahmen Hans Gänsfleisch von Mentz gebürtig, diesem vertraute er seine neue Inuention, vveil er ihn sehr anschlägig vnd scharffsinnig befand, verhoffend durch ihn noch weiters zu kommen: Er vvurde aber von ihme schändlich betrogen, denn dieser itzgemeldte Gänsfleisch mit Iohann Guttenberg kundschafft machte, so ein an-*

sehnlicher reicher Mann vvar, vnd auch etvvas Wissenschafft von des Mentelins Kunst hatte, dem offenbahrte er alle Heimlichkeit, vnd vveil sie in Hoffnung stunden, mit dieser Kunst gros Geld vnd Gut zu ervverben, vnd aber allhie in Strasburg vor dem Mentelin die Sach nicht vvohl vvürden können ins Werck richten, schlugen sie an, sich von dannen nach Mentz zu begeben, alsdann auch geschehen & paullo post: *aber Gott, der keine Vntreu vngestrafft läst hingehen, strieff endlich den Gänsfleisch also, das er seines Gesichts beraubet vnd blind vvurde.* Alterum ex Chronici Danielis Specklini, in quo annum 1440 hæc verba: *damahlen vvard die herrliche Kunst die Buchdruckerey zu Strasburg erfunden, durch Iohann Mentele am Fronhoff zum Thiergarten, sein Schvvager Peter Scheffer vnd Martim Flach verlegten solches, aber sein Diener Iohann Gänsfleisch, als er ihm die Kunst hatte genugsam abgestohlen, flohe er in seine Heimath gen Mayntz, da er solches durch den Guttenberger, vvelcher reich vvar, alles besser in Ordnung bracht, über diesen bekümmert sich der Mentele so hart, das er starbe vor Leyd, vvard zu Ehren der Kunst ins Münster begraben, vnd eine Drucker-Press auf seinen Grabstein gehauen.* Sed horum Chronicorum auctoritas non sufficit, licet enim in archiuo Argentoratensi conseruentur, ex eo tamen vim non habent authenticam. Probauit potius Tentzelius *im Bericht von Erfindung der Buchdruckerey p. 62,* quod ex colla-

collatione horum, cum aliis documentis seculi XV pateat, eas ætate longe esse recentiores, & vix centesimum ætatis annum adimplere. Antiquiores autem scriptores quotquot sunt, contrarium tenent. Immo ipse Wimphelingius, scriptor Argentoratensis Mentelium hanc artem a Guttenbergio didicisse testatur in epitome rerum Germanicarum c. LXV, vbi ait: *anno Christi 1440. Friderico III. Romanorum Imperatore regente, magnum quoddam ac pene diuinum beneficium collatum & vniuerso terrarum orbi a Ioanne Guttenberg, Argentinensi, nouo scribendi genere reperto. Is enim primus artem impressoriam (quam latiniores excusoriam vocant) in vrbe Argentinensi inuenit. Inde Moguntiam veniens, eandem feliciter compleuit. Interim Ioannes Mentel id opificii genus inceptans multa volumina castigate & polite Argentinæ imprimendo factus est breui opulentissimus.* Wimphelingius autem cum omnia collegerit, quæ ad gloriam Argentoratensium possunt conducere, sane non omisisset, Mentelio inuentionis honorem adscribere, si ipsi conueniret. Maxime, cum hanc epitomen Thomæ Wolphio, ICto dedicauerit, qui filius erat Thomæ Wolphii, typographi, ex quo & Sixto Russingero, typographo Argentoratensi, qui adhuc in viuis, facile melius instrui potuisset, si falsa narrasset. Immo constat, nullos reperiri libros a Mentelio

ante annum 1490 impressos. Vt taceam alias rationes, quibus contra Schragium vtitur Tentzelius, quæ sane inuictæ videntur. Habent tamen, vnde glorientur Argentoratenses, quod a conciue illorum inuenta, & forsan etiam Argentorati adfecta fuerit ars typographica. Immo vltro concedimus, Mentelium primum hanc artem Argentorati exercuisse, non vero inuenisse.

§. XIV.

Dicendum nunc restat de tempore & propagatione artis. Variæ de hoc sunt opiniones, quas adducit Mallincrot cap. X. De Cüsteri inuentione ipsi discrepant Belgæ. Scriuerius definit annum 1428 hoc Chronographico:

bIC fago eXsCVLptas LaVrentI CVspIde forMas,

Boxhornius autem, auctoritate Iosephi, cuiusdam Rabbini, inuentionem ad annum 1420 ponit, atque ait: *circa annum 1420 prima nobilissima artis typographicæ fundamenta a Laurentio Costero, Harlemi poni cœpta sunt. Quod in annum huius seculi vigesimum, non tricesimum, aut quadragesimum, vt fit vulgo, artem hanc periclitatam velim, suadet Rabbi Iosephus, qui in Chronico suo, exemplar omnium vetustissimum Venetiis excusum refert anno Iudaico 5188.* Sed hæc omnia incerta nituntur auctoritate. In Germania inuentionem plerique vel ad annum 1440 vel 1450 referunt. Quare credimus potissimum

tissimum Chronico Coloniensi, quod in hac arte adlaboratum fuerit ab anno 1440 vsque ad 1450, quo primum ad perfectionem venerit. Licet Schefferus annum 1452 supponat, vti ex loco, supra §. IX adducto patet. Trithemio tamen potius credimus, qui primum librum 1450 impressum dicit. Facile itaque credendum, quid sentiendum de libris illis, qui annum præferunt 1450 anteriorem. Extat in bibliotheca nostra Ioannes de Tambaco de consolatione Theologiæ, in cuius fine hæc verba habentur: *explicit liber de consolatione Theologiæ per fratrem Ioannem de Tambaco, ordinis prædicatorum, prouinciæ Theutoniæ sacræ Theologiæ professorem consummatus Anno Domini Mo. CCCo LXVIo in die Ambrosii.* Sed hæc intelligenda de tempore, quo codex iste Manuscriptus, quem ad impressionem adhibuerant, finitus fuit. Scilicet mos erat typographis quibusdam rudioribus, vt singula, prout in Mstis repererant, æque exprimerent. Quare, cum in codice Msto hanc clausulam reperirent, eandem exacte quoque impresserunt. Quod animaduertere licet in variis. Propagata autem hæc ars primum fuit Argentinam, vbi, teste Wimphelingio, in epitome rerum Germanicarum c. LXV. Ioannes Mentel id opificii genus inceptans, multa volumina castigate & polite Argentinæ imprimendo factus est breui opu-

lentissimus. Inde Coloniam, Venetias, Romam, Neapolim, Florentiam, Reutlingam, Basileam, aliasque Germaniæ vrbes fuit traducta, vti hanc propagationem latius describit Mallincrot c. XIII. Occasionem artis in alia loca traductæ Tentzelius p. 55. 56 facit nocturnam vrbis Moguntinæ occupationem ab Adolpho de Nassau episcopo factam, prout describit Mutius Chron. Germ. lib. XXIX p. m. 300. Quod fatum vrbis coniectatur etiam typographiam fuisse expertam, vt typographi exinde per varias partes dissiparentur. Quid quod, ad ipsos quoque Turcas propagata hæc ars, cum Cyrilli Lucaris, Constantinopolitani Patriarchæ curis, in eadem vrbe Græca erigeretur typographia, quæ tamen ex peruersa Iesuitarum delatione, & plusquam Vatiniano contra Græcos odio breui fuit pissipata, vti Thomas Smith in narratione de vita Cyrilli Lucaris plenius enarrauit.

§. XV.

Absoluta nunc artis typographicæ historia, pergimus ad typographos & bibliopolas potiores, cum priori ætate hi ab inuicem non veniant distinguendi. Primos artem typographicam Romam inuexisse *Conradum* & *Arnoldum* Germanos, ex Ioannis Aleriensis epistola ad Paulum II probauit Ioannes Mabillonus in Museo Italico. Maxime vero nomina illorum

lorum adparent ex versibus, quæ in fine Apocalypseos & Bibliorum ab iisdem excusorum reperiuntur:

Aspicis illustris Lector quicunque libellos,
si cupis artificum nomina nosse, lege.
Aspera ridebis cognomina Tutona: forsan
mitiget ars musis inscia verba virum.
Conradus Suueynheym: Arnoldus Pannarzque Magistri
Rome impresserunt talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
huic operi aptatam contribuere domum.

Ex hisce quam facile non fratres fuisse, prout Raphael Volaterranus contendit, patebit, sed Germanos quidem, ex diuersis tamen ortos familiis. Ita etiam Andreas Fuluius de vrbis antiquitatibus libro IV p. 314, ita loquitur: *Inuenta memoria nostra, noua admirabilisque librorum imprimendorum ars, prodigiosis hominum ingeniis excitata, auctores, duo ex Germania fratres. Impressores primi, Conradus & Arnoldus Romæ cœperunt in ædibus Petri de Maximis Patricii Romani MCCCCLV. Primique omnium Augustinus de Ciuitate Dei & lactantius prodiere, vnde hodie vbique Gentium ex omnium lingua impressi characteres gratissimo compendio adparent.*

§. XVI.

Venetias artem typographicam induxisse

xiſſe *Hamſonem Hammanum*, dictum *Hertzog* & *Octauianum Scotum*, auctor eſt Melchior Adami in vita Fauſti. Alii autem *Nicolaum Ienſon um* ſupponunt, qui Ius Canonicum *Venetiis 1477. f* impresſit, IV Tomis. Inter præcipuos omni iure habendus eſt ALDVS PIVS, qui repetita ad Florentinam, gentis ſuæ origine dictus fuit MANVTIVS, Romanus, qui Venetiis ante annum 1500 celeberrimam inſtituit officinam, ex qua plures egregii auctores prodierunt. Primus hic habetur, qui græcos libros excudit, non autem fuit, qui caracteres græcos inuenit. Ante Mauritium enim græcis quidem caracteribus iamdum fuere vſi, ad explendas vero lacunas ſaltim, vbi in latinis codicibus vna vel altera græci ſermonis vocula intercurreret. Antiquisſimi enim typographi, teſte Mallincroto cap. XIV vacua ſpatia relinquere ſolebant, ob Græcorum caracterum defectum. Teſtatur autem in epiſtola quadam Erasmus, ante annum 1520 vix quidquam, niſi profani generis, ex Aldina officina typis Græcanicis exiiſſe. Ipſe quoque vſus fuit litteris Hebraicis, vt ipſemet teſtatur in epiſtola ad Conradum Cellam & Vincentium Longium, quæ extat inter epiſtolas Philologicas Goldaſti. Singulari autem induſtria libri ex Aldina fuerunt impresſi, cum teſtetur Angelus Rocca, in bibliotheca Vati-

cana

cana p. 412 duo ad summum folia singula-quaque hebdomade fuisse impressa. Quare facile reputandum est, vnde editiones Aldinæ tanti æstimentur, vt manuscriptis fere æquiparentur. Signum editionibus ex typographia Aldina additum est ancora, cum circumuoluto serpente, cui ad latus adscriptum: *Aldus*. Hoc vero anno 1515 demortuo, eiusdem typographiam continuauit *Andreas Asulanus*, socer. Quare in fine librorum hæc videmus; *Venetiis in ædibus Aldi, & Andreæ soceri*. Licet iam anno 1513 eadem in Strozziorum carminibus obseruauerim. Secutus hunc in typographia fuit PAVLVS MANVTIVS, filius, qui Venetiis primum in typographia paterna hanc artem exercuit, post a Pio IV largo stipendio Romam accitus, ad dirigendam officinam libris sanctorum patrum accurate & integre imprimendis institutam, teste Panuinio in vita Pii p. m. 423. Hic Paullus, patre adhuc doctior erat, quod testantur ipsius epistolæ & antiquitatum libri, quos edidit. Editio Ciceronis, quæ ipsius cura erat prodiit *Venetiis 1582. f* decem voluminibus, post recusa est *Venetiis 1583. f* præstantissima habetur. Succedebat illi ALDVS MANVTIVS, filius, hæres in bibliotheca & typographia paterna. Sed vir meliori fato dignus. Venetiis quidem Romam vocatus a Sixto IV, vt profiteretur ibi eloquentiam,

tam

tam exiguis erat facultatibus, vt aureorum aliquot centena ad transuehendam bibliothecam fœnori adſumere centeſima vſura cogeretur. Ipſe quoque a diſcipulis derelictus, ante gymnaſii oſtium docendi hora vix cum vno alteroue obambulabat, teſte Tollio in appendice ad Pierium Valerianum *pag.26*. Licet eum Bononiæ magna frequentia docuisſe teſtetur Thuanus lib. CXIX. *p.m.817*, poſtea vero ſub Clemente VIII typographiæ Vaticanæ factus fuit rector.

§. XVII.

DANIEL BOMBERGIVS, Antvverpienſis patria, in Venetorum vrbe omnium primus anno 1511 cœpit libros Hebraicos magna copia imprimere, chartæ & typi nitore & fere incredibili diligentia. Referente Scaligero in Scaligerianis poſterioribus p.34.35. tres milliones Imperialium typographiæ ſuæ impendit, indeque ad paupertatem redactus, vti teſtatur Iſaacus Voſſius, in Epiſtola dedicatoria tractatus de oraculis Sibyllinis. Huic adſcribunt originem punctorum, quæ hodie vigent, licet iſta antiquiora eſſe alii demonſtrauerint. Inter potiora, quæ impreſſit, ſunt eiusdem Biblia cum Commentariis Talmudicis, ex quibus ſua Biblia Rabbinica deſumſit Buxtorfius & Opus Talmudicum, hodie rariſſimum.

§. VIII.

§. XVIII.

Supersunt quidem alii adhuc bibliopolæ Veneti, inter quos *Dominicus Basanus*, *Bernardus Iunta* & *Latzarus* de *Soardis* atque alii, de quibus tamen, cum obscurioris nominis sint, non adeo multa dicenda. Hoc vnicum de Soardo dicendum, quod in fine Marialis Alberti Magni de eodem reperi: *excellentissimi & sanctissimi viri, domini Alberti Magni, episcopi Ratisbonensis: ordinis prædicatorum in euangelium: missus est Gabriel angelus, aureum & deuotissimum opus feliciter explicit, diligentissime emendatum & impressum Venetiis per Latzarum de Soardis: qui obtinuit a dominio Veneto, quod nullus possit imprimere: nec imprimi facere in eorum dominio sub pœna, vt patet in suis priuilegiis die 24 Aprilis 1504.* Hoc priuilegium tamen non ad ipsam typographiam est extendendum, sed ad illum ipsum tantum librum restringendum, cum eodem tempore noti sint libri ex Aldina impressi.

§. XIX.

Ab aliquo tempore innotuit ANTONIVS BVLIFONIVS, bibliopola Puteolanus, post Neapolitanus. Notus hic est alias ex litteris historicis, politicis & eruditis quas com-

congesſit, ſed etiam ex compendio vitarum regum Neapolitanorum, explanatione variorum marmorum antiquiorum & editione ſcriptorum quorundam ad hiſtoriam Neapolitanam facientium. Vir eximius eſt, qui non ſolum inter claros bibliopolas noſtræ ætatis, ſed etiam eruditos omni iure numerari meretur.

§. XX.

Altera typographia nota eſt Vaticani palatii, Romæ, quæ a Pio IV prius inſtructa, vti in vita teſtatur Panuinius, a Sixto V magis inſtructa. Pleniorem eius cognitionem præbet Angelus Rocca in appendice bibliothecæ Vaticanæ *p. 413*, vbi ait: *quare Sixtus Quintus ad præclara omnia & ſane pia contendens, Typographiam Apoſtolicam Vaticanam magnificentisſime inſtruit, viris doctis vndique conquiſitis, ad Concilia generalia imprimenda, Sanctorum Patrum monumenta reſtituenda, eccleſiaſticosque libros promulgandos, nec non ad Catholicam diſciplinam toto terrarum orbe propagandam: Quantum enim iactura pasſa ſit vniuerſa Theologorum Catholicorum ſchola, quantoue diſcrimine expoſita ſit, optime ipſe nouit. Hinc nobilisſimam typographiam, rem quidem pontifice, quin ſeipſo dignam,*

gnam, in Vaticano instituit. Dominico Basa, Veneto typographo, homine quidem nauo & industrio ac sagaci, ad typographiam erigendam & regendam electo, qui pro huiusmodi re præstanda circiter quadraginta aureorum millia insumsit, nullo parcens incommodo, nullique impensæ. Hac præterea Typographia Apostolica, Vaticana & elegantia ac varietate ingentique caracterum copia, latinis scilicet litteris, Græcis, Hebraicis, Arabicis & Seruianis, nec non Chartarum pulcritudine ac bonitate, aliisque rebus imprimendi arti necessariis, cæteras typographias longe antecellit, viris eruditissimis ad exemplaria, (quod caput est,) recognoscenda & illustranda selectis. Id quod Typographiam ipsam reddit nobiliorem, in qua Scripturæ Sacræ, Concilia, Sanctorum Patrum scripta, aliorumque Doctorum libri, tum scholastici, tum Scripturales, omnesque denique Codices ad Theologiam, Catholicamque disciplinam, historiasque ecclesiasticas pertinentes accurate indies imprimuntur. Papa qui nunc præest sedi Romanæ, Vaticanam illam typographiam collapsam, nunc quouis modo accitis viris celebratissimis restituere conatur.

§. XXI.

§. XXI.

Gallia nouit ſuos Stephanos, qui & ſuis & aliorum operibus edendis multum profecerunt rei litterariæ. HENRICVS STEPHANI ſenior erat, a quo impreſſi libri hanc clauſulam habent: *impreſſum in alma Parrhiſiorum academia per Henricum Stephanum in vico clauſi brunelli e regione ſcholæ decretorum. Anno Chriſti, piisſimi ſaluatoris, entis entium, ſummique boni 1512 pridie Kalendas Februarii.* Huic demortuo ſucceſſit, nupta vidua SIMON COLINÆVS, qui & ipſe in calce elucidatorii eccleſiaſtici Clichtouæani, ſucceſſorem Stephani ſe vocat, atque ex eadem domo & typographia multos libros impreſſit. Filios Henricus reliquerat tres, e quibus ROBERTVS, eiusdemque frater Franciſcus, typographiæ vitrici, per aliquot annos præfuerunt, vsque dum ipſe Robertus officinam exſtrueret, & tam aliorum, quam ſuos labores, inter quos Theſaurus latinæ linguæ operoſiſſimus eſt, ederet. Gener autem factus fuit IODOCI BADII, qui ex prelo ſuo Aſcenſiano notus eſt. Poſtea præfectus fuit typographiæ regiæ Franciſci I, quod varii libri ex eadem exſcripti teſtantur. Quare etiam thyrſo quandoque vtitur pro ſigno cum lauri ramo ac ſerpente circumflexis, quod commune alias typographis regiis. Poſt, cum gloſſis ſuis in nouum Teſtamentum irritaſſet doctores

Sorbo-

Sorbonicos, atque ipse reformatæ religioni addictus, periculum quod ipsi imminebat, euasit & Geneuam effugit, vbi etiam mortuus est, ipsius effigie manu carnificis combusta. Libri quos edidit, sunt melioris notæ, tum Græci, tum latini, qui etiam chartæ typorumque nitore fulgent, & quod emendati omnes, magni venduntur. Signum librorum est oliua, in ramos porrecta, insertis surculis, addita figura speculantis & indice digito demonstrantis, cui circumscriptum, *noli altum sapere*. Filios reliquit tres, *Robertum II*, qui pontificiam religionem amplexus, typographiæ regiæ præfuit & libros post annum 1560 cœpit imprimere, cuius filius, *Robertus III*, æque typographus fuit doctissimus, ad quem libri post annum 1588 editi, sub nomine Roberti Stephani exscripti, sunt referendi. Alter Roberti filius erat *Franciscus*, qui Geneuæ libros impressit. Tertius, idemque celeberrimus, HENRICVS STEPHANI. Hic, perlustratis primum terris peregrinis, in patriam redux, Hulderici Fuggeri typographus fuit ab anno 1558 ad 1569, sed hoc ob motus intestinos Galliæ in Germaniam cedente, noster quoque Henricus cursum flectit in Germaniam, domum post aliquos annos redux factus, totum se dedit curis typographicis. Postea vero, cum ob poëma quoddam multorum odia concitasset, ipse quoque

fuga sibi consulere coactus, donec Lugdunum reuersus, fatis concederet anno 1598. Ingenio fuit arrogantiori, rixosiori, morosiori, dicaciori, magisque mordaci, prout de eo testatur Casaubonus, gener eius ep. LXXXIX. Inter opera quæ edidit, præcipuus est *Thesaurus linguæ Græcæ*, quatuor voluminibus constans. Signo quandoque vsus est oleastri, cui rami inserti, alii decidui ex olea palmites, cum adstante viro & inscriptione, *defracti sunt rami, vt ego inserar*, vti ex Serrani Platone, quem impressit, constat. Huius index librorum prodiit *1569. 8*, cum *epistola, de sua typographiæ statu & suo Thesauro linguæ Græcæ*, & quam misera sit veterum scriptorum conditio in quorundam typographorum prela incidentium. Filios reliquit, *Paulum*, qui patris typographiam Romæ fuit persecutus, & *Antonium*, regium typographum. Et sane dicendum est de scriptis, Stephanorum cura editis, omnia esse egregia atque emendatissima. Egregiam de iis habemus dissertationem epistolicam THEODORI IANSONII ab ALMELOVEN *de vitis Stephanorum, celebrium typographorum, ad Ioannem Georgium Grauium, Amstelodami 1683. 8,* vbi & singulorum vitae & scripta ab iis edita accurate recensentur.

§. XXII.

ADRIANVS TVRNEBVS, regiæ typographiæ Parisiensi præfuit, sub medium seculi decimi

decimi sexti, post in ordinem professorum regiorum cooptatus. Aulicus homo erat, quod de eo testatur Michael de Montagne Essais lib. I. c. XIV. *p.m.* 148, qui nihil eum habuisse dicit, quod magistellum saperet, præter togæ suæ gestamen, & aliquem externum habitum, quæ aulico cultui forsan per omnia non erant conformia. *Nec etiam*, addit, *ex salutatoria flexione, gestu corporis, ocreis & similibus eum pronuntiari deberi, cum intus nemo vsquam terrarum excultioris animi fuerit.* Signum eiusdem est thyrsus lauru & serpentibus circumdatus, prout typographis regiis conuenit.

§. XXIII.

Successit in eadem typographia regia eidem GVILIELMVS MORELLVS, prope Caletum in Neustria natus, *Michaelis Vascouani* gener, eiusdemque fratres *Ioannes* & *Claudius Morellius*, qui Græcis præcipue auctoribus in lucem proferendis magnam laudem adepti, ipso teste Thuano lib. XXXV. Alias memorantur *Ludouicus Billanius*, *Ioannes Camusatus*, qui academiæ Gallicæ fuit typographus, *Sebastianus Cramoisius*, typographus regius, *Gabriel Cramoisius*, *Sebastianus Mabre Cramoisy*, *Sebastianus Niuellus*, *Mamertus Palissonius*, Roberti Stephani, filii socius, cuius postea typographiam accepit, *Gothofredus Thory*, *Ioannes Ludouicus Tiletanus*, *Antonius Vitreus* atque alii.

§. XXIV.

Dicendum ſaltim eſt de CHRISTIANO WÆCHELIO. Hic Pariſiis typographiam erexerat, tanto adplauſu, vt inter præcipuos haberetur typographos. Multæ ipſi mouebantur controuerſiæ, ob librum Eraſmi *de eſu interdicto carnium* diuenditum. Ad ſummam paupertatem ipſum poſtea redactum volunt, quod librum quendam impium impreſſiſſet, iuſta pœna diuina. Licet hunc non illum ~~de tribus impostoribus~~, ſed alium, inſcriptum: ~~*Querela infantium in limbo clauſorum aduerſus diuinum iudicium ab Antonio Cornelio*~~, *Lutetiæ 1537. 4* eſſe contendat Bælius.

§. XXV.

Apud Lugdunenſes olim clarus fuit IODOCVS BADIVS, profeſſor æque Græcæ linguæ, poſt Pariſios delatus, de quo Eraſmus Roterodamus in dialogo Ciceroniano, hunc cum Budæo, Galliæ ornamento comparare non dubitauit. Ibidem clarus fuit Sebaſtianus Gryphius, natione quidem Germanus, ſed typographus Lugdunenſis, quem magni fecerunt omnes eruditi. Primus ab eodem liber impreſſus dicitur Ioſephus, & præcipue æſtimantur Eiusdem Biblia Latina. Bailletus quidem contendit, quod Scaliger ipſi dedicauerit librum ſuum de cauſſis linguæ latinæ, cui tamen reſpondet Menagius, quod librum non dedicauerit, ſaltim de eodem epiſtolam ad Gryphium ſcripſerit.

§. XXVI.

§. XXVI.

Lugduni quoque claruit STEPHANVS DOLETVS, qui tamen poſtea ob atheiſmi ſuſpicionem combuſtus fuit. GVILIELMVS ROVILLIVS, qui ex promptuario ſuo Numiſmatum & herbario notus eſt, magis tamen a caracterum nitore, quam librorum præſtantia, quos ſæpe ipſe compoſuit, eſt commendandus. Signum eſt aquila globo inſidens, cum ſerpente ab vtroque latere.

§. XXVII.

Baſileenſes habent typographos, de quibus gaudeant. Claruit ibi 1490. *Nicolaus Keslerus*, inde *Ioannes Amerbachius*, qui & Auguſtini opera primus excudit, & poſt eum *Ioannes Frobenius*, eius ſucceſſor, quorum poſterior Patrum eccleſiæ voluminibus imprimendis magnum ſibi toto orbe nomen parauit, tum Erasmi etiam contubernio & ſcriptis æternitati ſe conſecrauit, inquit Mallincrotius. p. 85. Ex Frobeniis notus præcipue eſt *Hieronymus*, Ioannis filius, qui & fortunarum & artis hæres, cui *Ambroſius* & *Aurelius*, filii ſucceſſerunt, præclaris operibus & emisſis auctoribus admodum celebres. Signum Frobenianum eſt Caduceus, ſuper inſidente columba, tenentibus duabus manibus. Claruerunt ibidem *Nicolaus Epiſcopius*, Ioannis Frobenii gener, *Adamus* & *Henricus Petri*, *Petrus Perna*, *Ioannes Heruagius*, *Antonius Winterus*, & præci-

pue *Ioannes Oporinus*, alias *Herbst* dictus, qui professor licet græcæ linguæ esset, attamen cum magisterii gradum in se conferri detrectaret, qui requirebatur, sponte relicta professione, ad typographiam animum adplicauit, multisque libris tum elaboratis tum ex typographia sua editis inclaruit. Tiguri clarum fuit nomen *Christophori Froschoueri*, ab editis scriptis Gesnerianis præcipue notum, Geneuæ *Wiederhold* & *Chouet*, *Iacobus Stoer*, *Eustachius Vignon*.

§. XXVIII.

Apud Belgas nobilis primum est typographia Plantiniana. *Antvverpiam* enim, inquit Mallincrotius cap. XIII. CHRISTOPHORVS PLANTINVS *Turonensis*, *præ reliquis hoc artificio mire illustrauit*, *qui*, *vti forte prædictorum aliquibus de eruditionis palma concedit*, *ita celebritate nemini inferior est*, *ac primus extitit*, *qui architypographi* (*in calce regiorum Bibliorum prototypographum se scribit*) *titulo insignitus fuit*, *quo honore a Philippo II. Hispaniarum rege donatus est*, *cuius etiam auspiciis nitidissimis typis suis excudit immortale illud opus Regiorum Bibliorum*, *Aria Montano doctissimo Theologo*, *& linguarum plurimarum cognitione nemini sui temporis secundo legatione regia editionem curante.* Non adeo doctus quidem fuit, multam tamen cum eruditis coluit amicitiam, & correctoribus vsus semper fuit accuratissimis.

Neque

Neque tamen iisdem vel ipſimet ſibi, licet oculatisſimus eſſet, ſatis fiſus fuit, ſed antequam per preli preſſuram multiplicarentur exemplaria, propoſito præmio quosuis inuitauit, ad indicandos qui adhuc ſupereſſent errores. Sane; omnes Plantinianæ editiones emendatisſimæ ſunt, & in latinis, reliquis omnibus præferendæ, ſicut Stephanorum in Græcis, quare etiam hodie ſunt rarisſimæ & magni veneunt. Hæres typographiæ fuit IOANNES MORETVS, gener eius, ex ſingulari amicitia, quam cum Lipſio coluit, notus, cuius etiam opera nitidisſimo caractere edidit, quæ editio eſt optima. Succesſit eidem BALTHASAR filius, de quo Mallincrot cap. XIII, quod numeroſa quotidie præla quadraginta & octo ad minimum operarum miniſterio exercuerit. Signum typographiæ manus circinum dirigens, cum inſcriptione *labore & conſtantia.* Commendat etiam Mallincrot ibidem *Ioannem Bellerum & Nutium*, & quem ex ſubſcriptionibus noui *Guilielmum Syluium*, typographum Regium.

§. XXIX.

Apud Brugenſes poſt medium ſeculi decimi ſexti claruit HVBERTVS GOLTZIVS. Hic enim, teſte Bullarto, intra proprios lares inſignem typographiam inſtruxit, in qua editiones omnes manibus eius tractabantur, & ab illo ſolo corrigebantur, quoniam verebatur,

ne illaberentur menda in operum suorum impressionem. Excellebat præterea in cælandi arte, quare numismata sua, in quibus colligendis sedulus erat, non autem accuratus semper, nitidissime ipse æri insculpsit. Prior ergo operis eius editio *Brugis 1566. f* excusa fuit, post, ex Plantiniana recusa *Antvverpiæ 1645 f*, ita, vt mihi videatur, Plantinos eiusdem typographiam & tabulas æneas coëmisse.

§. XXX.

In Lugdunensi apud Batauos academia floruit FRANCISCVS RAPHELENGIVS, Flander. Hic, cum Cantabrigiæ in Anglia Græcas litteras professus fuisset, ad Plantinum, in Belgium delatus, correctorem eiusdem egit, eidemque se probauit, vt generum eligeret. Multum in Plantiniana contulit ad editionem Bibliorum Antvverpiensium. Nota etiam est typographia Raphelengiana, quam a socero sibi demandatam Lugduni postea instituit, ex qua varia scripta ad Orientalem litteraturam, cum ipse Arabicæ linguæ esset professor, prodierunt. Signo eodem vsus fuit, ac Plantini. Nostro tempore floruit ibidem *Elzeuiriana*, quæ ex rerum publicarum collectione, quæ ideo dictæ Elzeuirianæ, & auctoribus classicis, cum notis variorum clara est, in qua præcipue noti, *Bonauentura*, *Abrahamus*, *Ludouicus*, & qui vltimus obiit 1680 DANIEL ELZEVIRIVS. Commendandæ horum editiones

tiones a chartæ typorumque nitore, atque accuratis emendationibus. Signum est olea, cum adstante Minerua, & ab altera parte vlula, cum inscriptione : *ne extra oleam*. Nec minor erat officina Hackiana FRANCISCI & DANIELIS HACKII, quorum symbolum est aquila per aërem volitans, cui inscriptum est *mouendo*: & qui nuperrime Lugduni notus fuit bibliopola *Petrus von der Aa* ab editis thesauris antiquitatum Romanarum & Græcarum cum Francisco Halma, Vltraiectino, nobilis.

§. XXXI.

Apud Amstelodamenses nobilis est præter Elzeuirianam, BLAVIANA vel IANSONIORVM officina, quæ præcipue ex Atlante Magno omnibus nota est. Officina erat sumtuosioris, sed cum multis libris combusta est. Id quod pretium librorum huius officinæ maxime adauxit. Nostræ ætatis officina WETSTENII, & præcipue HVGVETANORVM, qui ex patria Lugduno apud Gallos extorres, Amstelodami sedem fixerunt, edendis magnis operibus & scriptis egregiis curam sumtusque impendunt. Splendidas autem editiones non solum adornant, sed etiam emendatissimas.

§. XXXII.

Apud Embricenses extat bibliopola, CORNELIVS a BEVGHEM. Prodesse cupit rei litterariæ, atque ea de causa plures

tractatus iam edidit, inter quos ipsius incunabula quoque typographiæ sunt, seu catalogus scriptorum librorumque, qui ab inuentione typographiæ vsque ad annum 1500 fuere editi. Eiusdem variæ bibliographiæ & apparatus ad historiam litterariam, quos in superioribus iamdum memorauimus.

§. XXXIII.

Anglia celebrat suum THEATRVM SCHELDONIANVM, a Gilberto Scheldono, Archiepiscopo Cantuariensi ita denominatū. Hoc enim ipse propriis sumtibus extrui fecit, antemuralibus apothecis, sedilibus, variaque supellectile & apparatu instructum academiæ donauit, ea quidem intentione, vt comitiis atque exercitiis academicis solennioribus commodior imposterum haberetur locus, vti carta donationis die XXV Maii 1669 scripta testatur apud Antonium a Wood p. II. Historiæ & antiquitatum academiæ Oxoniensis *p. 26.* Insuper curauit, vti verba dictæ cartæ habent, *vt res typographica, e cuius incrementis bonæ litteræ vberrimos profectus merito sperauerint, idoneis conclauibus, forulis & officinis, deinceps instrueretur.* Prodierunt ex hoc theatro scriptores selectissimi, huiusque editiones certum iudicium faciunt de libri præstantia. Signum est ipsa theatri figura, æri incisa & titulo inserta.

§. XXXIV.

In Germania nostra primum occurrit ty-

typographia *Wæcheliana*, quam Francofurti erexit ANDREAS WÆCHELIVS, Christiani filius, cum Galliam derelinquere cogeretur. Ope hic vsus fuit IO. AVBRII & CLAVDII MARNII generorum, qui post mortem soceri, primum sub Hæredum Wæchelianorum, post sub proprio nomine typographiam continuarunt, ita, vt de iis Andreas Schottus in præfatione tomi tertii rerum Hispanicarum adserere non dubitauerit, Wæchelianos suo seculo sic typis suis historiarum seriem adornasse, pecuniaque locupletasse, vt dicere possit, regiam posse bibliothecam summi etiam pretii ab vnis illis commode instrui. Maxime ex horum officina prodierunt scriptores historici tum Græci, cura Friderici Sylburgii procurati, tum latini, maxime Scriptores rerum Hispanicarum, Italicarum. Britannicarum, aliarumque, vti testatur catalogus scriptorum ex Wæcheliana editorum, sub signo caducei alati, cum duobus cornubus Amaltheæ, quem manus ex nubibus porrectæ tenent, insultante Pegaso. Continuauit illam postea *Clemens Schleichius*, Aubrii gener. Floruerunt quoque Francofurti *Feierabendii, Kopfii, Palthenii, Emmelii, Schonvvetteri, Bassæi, Rosæ, Fischeri*, sed ad celebritatem Wæchelianam non attingunt.

§. XXXV.

Bibliopolium COMMELINIANVM inter eruditos æque notum. Sufficiet nobis

de

de eo testimonium Thuani, quod sub finem libri CXIX. *p m 817.* habet, vbi ait: *Hieronymus Commelinus, alias Santandreanus dictus, natione Gallus, qui translato e patria Geneuam primum, dein Heidelbergam domicilio, rem litterariam multum iuuit, editis tum veterum Græcorum plurimis nunquam antea editis monumentis, tum Athanasio inprimis & B. Io. Chrysostomi magna operum parte, in quibus & propria industria multum contulit, & immatura morte hoc anno (1567.) exeunte nobis ereptus, filiis eandem curam quasi hæreditario iure demandauit.*

§. XXXVI.

Noriberga suum habuit *Antonium Koburgerum*, typographum sui temporis præcipuum, Augusta *Ioannem Bemlerum*, Colonia *Petrum Quentelium, Gotfridum Hittorpium, Geruinum Kalenium, Hermannum Mylium, Maternum Cholinum, Ioannem Gymnicum,* eiusque hæredes numerat. Argentoratum *Adolphum Ruschium, Martinum Flachum, Sixtum Rusingerum, Vdalricum Han*, de quo dicitur, quod formas librarias, rem inauditam, nec vnquam Romanis visam, Romam attulerit, & qui sub initium superioris seculi ibidem claruit LATZARVM ZETZNERVM, vt taceam alios vbique locorum.

§. XXXVII.

Famam quidem docti bibliopolæ sibi vindicare voluit SIMON PAVLI, post medium superioris seculi apud Argentinenses biblio-

bliopola. Nec plane rudis fuit, ſcripta tamen ex eius typographia edita, in eiusdemque bibliopolio vendita, nitorem & præſtantiam Plantinianorum & ſimilium plane non habent. Laudandus tamen viri fuit conatus.

§. XXXVIII.

Si typographos noſtri temporis præcipuos conſideremus, fere nulli ſunt, qui clarent, ſi excipiamus vnicam officinam Vaticanam, quæ nunc ſumma cura reſtituitur, & Huguetanorum Amſtelodamenſem. Inter bibliopolas autem habemus, quos commendemus. Non ſolum enim *Petri Mortieri* Amſtelodami, ſed etiam *Petri von der Aa*, Lugduni, & *Franciſci Halmæ*, Vltraiectini bibliopolia notiſſima ſunt. In Germania noſtra *Gleditſchius* Lipſienſis, ſucceſſor Schüreriorum & Fritſchiorum, maxime notus & præcipue *Thomas Fritſchius*, qui edendis operibus & ſcriptis præſtantioribus clarus eſt. Haut ita pridem eminere cœpit typographia atque bibliopolium *orphanotrophii Glauchenſis*, in ſuburbiis Halenſibus, quod ab exiguis fundamentis creuit, atque adaugetur quotidie, vt credendum facile ſit, ex incrementis quæ hucusque cœpit, palmam illam ſingulis bibliopoliis eſſe prærepturam.

§. XXXIX.

Reſtat nunc, vt paucis aliqua memoremus etiam de correctoribus celebrioribus.

Hanc

Hanc autem *correcturæ artem*, inquit Mallincrotius cap. XV. *alii factitarunt, quorum vel facultates non ferebant, vel voluntas & inclinatio non erat propriam instituere typographiam, ideoque aliis potius, quos cura & opera sua dignos existimarent, diligentiam & eruditionem suam impendere maluerunt.* Celeberrimus inter omnes fere est FRIDERICVS SYLBVRGIVS. Præerat hic correcturæ in typographia Wæcheliana, quod ipsum haut parum ad ipsius famam attulit, cum ipsorum editiones ideo essent emendatissimæ. Insigne est elogium, quod ipsi præbet Thuanus libro CXVII. p.m. 770. *quam plurima*, inquit, *veterum, præsertim Græcorum scripta partim iam edita, denuo recognita ac variis lectionibus, notis, indicibusque illustrauit, partim primum ipse summa cura elaborauit, ab omnibus, qui rei litterariæ consultum cupiunt, & a posteritate non ingrata iniuit gratiam, eoque maiorem meruit laudem, quod in tam laudabili publicæ utilitatis promouendæ studio adsiduus, propriam gloriam contemnere visus est: decessit Heidelbergæ XV Kal. Mart. non ita senex, sed improbo labore ac vigiliis attenuato corpore.* *Cornelius* Kilianus, & quem supra adduximus, FRANCISCVS RAPHELENGIVS in typographia Plantiniana claruerunt. Collegas autem habuit Kilianus *Theodorum Pulmannum, Antonium Gesdalium, Victorem Geselinum* & *Franciscum Harduinum*, teste Auberto Miræo, in elogiis. In Henrici Stephani

phani typographia correctorem egisse ISAACVM CASAVBONVM, generum, communis est traditio. Licet perpetuum fuisse maxime dubitem. Ioannis Frobenii correctores fuere *Ioannes & Vitus Amerbachius*, Hieronymi Frobenii *Wolffgangus Musculus, Sigismundus Gelenius* atque alii. *Nicolaus Gerbelius* in Schüreriorum Argentinensium typographia correctoris munus egit. ERASMVS quoque ROTERODAMVS apud Louaniensem typographum, Theodoricum Martinum, correctoris officio aliquamdiu functus fuit, teste Opmeero. Idem munus in Aldina typographia gessisse Scaliger in refutatione Ciceroniani, oratione priore obiicit, quod tamen Erasmus negat, nec nisi propriis scriptis id operæ illic impendisse adserit, testante Mallincrotio. De *Petro Trecio* testatur Sabellicus, gloriari eum fuisse solitum, triginta voluminum millia a se reuisa & recognita e prælis prodiisse. Nec desunt nostro æuo viri, qui corrigendis olim scriptis in typographorum officinis operam curamque impenderunt, post euaserunt viri celebres, quorum exempla in propatulo.

§. XL.

Ex his, quæ adducta sunt, vltro constabit, quantum typographiæ pristinæ ratio ab hodierna discrepet. Quod si primum ipsos libros a superioris ætatis typographis editos conferamus cum nostris, multum discrepant.

Olim

Olim nulli edebantur, nisi qui probi essent & multi vsus, quod vel omnes catalogi veterum officinarum testantur, hodie libri quiuis: & certe maiorem longe numerum faciunt libri nullius momenti. Percurramus aliquot paginas catalogorum Francofurtensium & Lipsiensium, vix vnus atque alter liber adparebit eruditionem sapiens. Visitemus bibliopolia, obuiæ erunt quisquiliæ, vt vix in angulo quodam reperiamus librum vtilem. Plane hæc contra morem veterum. Si chartæ & typi nitorem inspiciamus, quantum differunt a Plantinianis. Si emendationem a mendis typographicis, multum cedunt Plantinis, Stephanis Manutiis, Wæcheliis & similibus. Ipsi Belgæ qui in librorum emendationibus seduli fuerunt maxime, ab aliquo tempore degenerarunt plane, vt facile pateat, eos correctoribus industriis destitui. Anglorum hodie præcipua laus est, & in Belgio Huguetanorum. Recentiores Lipsiensium editiones nitorem & emendationem præ se ferunt, & quandoque Halensium: rarius aliarum academiarum. Optandum itaque, vt barbaries ista, quæ Germaniam tantum adflixit, aliquando repurgaretur.

INDEX

INDEX AVTORVM, QVI IN HAC INTRODVCTIONE RECENSENTVR.

A.

C.

C.

D.

D.

E.

F.

Gal-

H.

Hoch-

Iunius

K.

L.

Leikhe-

M.

Ma-

Meie-

Morus

N.

O.

P.

P.

Q.

Q.

R.

S.

Scheuch-

Sueto-

W.

W.

Z.

INDEX SECVNDVS TYPOGRAPHORVM, BIBLIOPOLARVM ET CORRECTORVM PRÆCIPVORVM.

Cra-

Ko-

Ste-

CLARI CORRECTORES

INDEX RERVM.

A.

cata-

Wit-

 meno-

p.39.

G.

H.

Historia

de

N.

O.

P.

R.

Sueci

T.

F I N I S.

Pag.22. lin. 12. legatur *censuramus* pro *censuramur.* lin.17.*auditoribus* pro *audioribus.* p.54. lin. pen. *Aristotelis* pro *Aristoteles.* p.84. lin. 9. *terrarum orbe* pro *terrarum urbe.*p.94.lin.8.*amorem* pro *amorum.* p.96.lin.17. *Sionitici* pro *Sioniti.* p.103. De Bibliotheca Cottoniana illud adhuc memorandum venit, quod illam Publico donauerit, certo constituto Bibliothecario. Id quod etiam publica Parlamenti lege fuit confirmatum.p. 125.lin. 12. *maluit* pro *maulit.*p.127. l.22. del. *Stutgardiana* & referatur ad §. XIII.p.153. lin.11. *Trapezuntii* pro *Trapezantii.* p.175 lin.1.leg. adauctam fuisse dicit. Inter Msta. p.186.lin.11.*experta* pro *aperta.* p.191.lin.8. *liberorum* pro *librorum* p. 210. lin. 21. *scriptora* pro *scripta.*p.211.lin.3. *suppositiis* pro *supposititiis.* p.249. l.17. *nouimus* pro *nouius.* Addi quoque potest de Iournal des Sçavans, quod Tomus Trigesimus secundus anno 1704. prodierit. Pag.257.ad § X.addi potest, quod de diario Essais de litterature inscripto, memorant Nouvelles de la Republique des lettres Iulio mense 1704. p.115. Les Essais de Litterature continuent touiours; *mais ils sont vn peu reculez, car au mois de Iuin on donne le mois d' Avril. Ils sont plus mal travaillez que iamais. C'est presentement vn Libraire nomme Ribou, qui les imprime.* Addimus de alio diario ex iisdem p. 109. *on voit depuis peu vne brochure in 12 en forme de Iournal, qui a pour tître* Piéces fugitives. *Cette bro-*

brochure parle des Ouvrages anciens & modernes. L' Auteur se plait à mordre. Il louë & blâme, selon le penchant qui l' entraine. Il donne beaucoup de loüanges au nommé Linières, qui est mort depuis peu, & qui, de son vivant, n' etoit pas fort estimé des honnêtes gens. Quelques uns ont attribué cet Ouvrage à l' Auteur des Essais de Littérature; mais ceux qui savent mieux la Carte du Pays Litteraire l' attribuent à vn Garçon Libraire qui a demeuré autrefois chez Anisson, & qui faute de pratique dans sa profession, s' occupe à écrire presentement. Pag. 262. lin. 24. *obseruationes* pro *obseruatione.* p. 272 lin. 6. del. *Io.* p. 289. §. 35. addi potest vltimum mensem Decembrem anni 1701. ab Eccardo demum fuisse adiectum, quo se etiam de tribus mensibus prioribus excusat. p. 303. lin. vlt. *nouorum* pro *nonorum*. p. 315. lin. 19. *Areopagitæ* pro *Areopugitæ.* p. 519. §. 7. addi potest nouam Batesii editionem adornatam fuisse *Oxonii 1704. 4.* p. 331. lin. 7. *interponens* pro *interponiens*. lin. 29. *excoluerunt* pro *extolluerunt.* p. 352. lin. 22. *Chronologicam* pro *Chronologicum.* p. 355. lin. pen. SIGEBERTI pro SEGEBERTI. p. 365. lin. 19. BERTRANDVS pro BERTRADVS. lin. 20. νομικῶν pro νομικῶν. p. 380. Ad Felibianum addi potest, quod Eiusdem de architectis & pictoribus liber ex noua, eademque auctiore editione prodierit *1705. 12.* lin. 21. lege *ipsorum* pro *illorum.* p. 417. lin. 25. *reprehenderat* pro *deprehenderat.* Ad p. 420. addi potest, quod prima Dictionarii Moreriani

editio

editio prodierit 1673. vno volumine. p. 425. lin. 10. *tribus tomis* pro *duobus tomis*. p. 436 lin. 21. *Rhemensis* pro *bemensis*. p. 443 lin. 8. *istis* pro *ista*. p. 448. lin. 3. *ornamentum* pro *ornamentam*. p. 452. lin. 26. *1680*. pro *16801*. p. 458. lin. 10. LEADE pro LEVDE. p. 465. lin. 16. *quo* pro *qua*. p. 470. lin. 6. *multa* pro *multo*. lin. 7. *Germanice* pro *Germania*. p. 477. lin. 8. *axiomate* pro *axiomata*. p. 478. lin. 14. *1657*. pro *1614*. p. 519. lin. 17. *chronici* pro *chronico*. p. 540. lin. 15 *gentis* pro *genti*. p. 541. lin. 24. *tecto* pro *retecto*. p. 552. lin. 19. *dissipata* pro *pissipata*. p. 564. lin. 14. *1537*. pro *1531*.

Q. D. B. V.

Q. D. B. V.

DISSERTATIO HISTORICO LITTERARIA DE

DOCTIS IMPOSTORIBVS

QVAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. VVILHELMO HENRICO,

DVCE SAXONIÆ, IVLIACI, CLIVIÆ MONTIVM, ANGARIÆ ET WESTPHALIÆ & reliqua,

INDVLTV

INCLVTI PHILOSOPHORVM ORDINIS

PRO LOCO

in eodem rite obtinendo

PRAESES

BVRCARD GOTTHELFF STRUVE,

Phil. & I. V. Doctor.

RESPONDENTE

IOANNE CHRISTOPHORO DORN

Schleusinga Hennebergico

ad d. Iulii MDCCIII.

publice exhibuit.

Editio secunda Auctior & emendatior.

IENAE, LITTERIS MVLLERIANIS.

Summaria.

§. I. *Vera Sapientia homines facit virtuosos.* §. II. *Eruditis vitia propria plagium, latrocinia, suppositiones & librorum furtum.* §. III. *Quas ob causas suppositiones factæ.* §. IV. *Hegesippus doctus impostor non fuit.* §. V. *Quis fuerit, & an ab Ambrosio latine factus.* §. VI. *Alter impostor, qui sub nomine Hunibaldi latet.* §. VII. *Tertius impostor sub nomine Turpini.* §. VIII. *An sub libro Gildæ Sapientis de excidio Britanniæ impostura lateat.* §. IX. *Singularis impostura hæret in libro de tribus impostoribus, & quis eius auctor habeatur.* §. X. *Multi ex amicorum relatione talem librum extare, probare volunt.* §. XI. *Contenta libri quæ dicantur.* §. XII. *An Petrus Aretinus pro auctore possit haberi.* §. XIII. *Quinam librum impressisse dicantur.* §. XIV. *Multi negarunt librum in rerum natura extitisse.* §. XV. *Respondetur Tentzelio.* §. XVI. *Ex Campanellæ Atheismo*

Triumphato probatur. librum extitisse, forsan a Bocacio editus. §. XVII. Confirmant hoc alia. §. XVIII. Ortus est liber ex nefario quodam apophtegmate. §. XIX. Huius apophtegmatis primum auctorem faciunt Simonem Tornacensem. §. XX. Deinde attribuitur Friderico II. §. XXI. Fridericus II ipse se excusat. §. XXII. Excusatur etiam testimonio aliorum. §. XXIII. Inculpatio haec ex impostura clericorum fuit orta. §. XXIV. Alii sub hoc titulo de tribus impostoribus de certis quibusdam impostoribus egerunt. §. XXV. Ioannes Annius, Viterbiensis, lapides & inscriptiones nouas pro antiquis venditauit. §. XXVI. Similis est impostura Henrici Caiadi. §. XXVII. Eandem tentauit Parisius de Grassis. §. XXVIII. Eiusdem antiquitatum libri sunt suppostitii. §. XXIX. Quinam scriptores eius imposturas detexerint. §. XXX. Fuere tamen qui Annium excusarent. §. XXXI. De imposturis & fato Alphonsi Cicarelli. §. XXXII. Quid sentiendum de supposititiis Francisci Balduini, Francisci Burcardi & Florimundi Ræmundi. §. XXXIII. Caspar Scioppius, dum Casaubono Coronam Regiam supponeret, est doctus Impostor. §. XXXIV. Satyra sotadica impostoris est, non Aloysiæ Sigeæ, fœminæ pudicissimæ. §. XXXV. Nec Ioanni Meursio iuniori attribuenda. §. XXXVI.

Verus

Verus auctor Ioannes Westrene, Ictus Hagiensis. §. XXXVII. Sigonius auctor tractatus, qui sub Ciceronis nomine prodiit de consolatione. §. XXXVIII. Alii tamen tribuunt Carolo Vianello, Veneto. §. XXXIX. Alii scripta propria amicis suis sub ipsorum nomine edenda concesserunt, vel aliud tantum nomen antiquius adsumunt, qui proprie non sunt impostores. §. XL. Multa Manuscripta recentiora pro antiquis venditantur. § XLI. Ex suppositione diplomatum multæ lites: quod exemplo Lindauiensis controuersiæ illustratur. XLII. Scaligeri & Scioppii controuersia, se inuicem pro impostoribus habentes. §. XLIII. Curtius Inghiramius antiquitatum Hetruscarum fragmenta effinxit. §. XLIV. Qualis impostura in nummis. §. XLV. Exemplum imposturæ in Hassiaco unciali. §. XLVI. Petrus Alcyonius an tractatum de toleranda exilii fortuna ex Cicerone de gloria hauserit. §. XLVII. Ioannes Iouianus Pontanus an impostor. §. XLVIII. Angelus Politianus inculpatur, quasi translationem Herodiani non ipse composuerit. §. XLIX. Georgius Rüxnerus verus impostor, in libro suo torneamentorum. §. L. Tertia species eorum, qui Msta ex bibliothecis furati. Exemplum Didaci Mendozæ a quibusdam adducitur. §. LI. Henricus Lindenbrogius ex biblio-

theca S. Victoris, Parisiis Msta furatus. §. LII. Eiusdem ex bibliotheca Suecica inculpatur Isaacus Vossius. §. LIII. Leo Allatius an libros ex Heidelbergensi bibliotheca distraxerit. §. LIV. Matthias Flacius ex bibliothecis monachorum multos historicos suffuratus.

§. I.

SApientiam homines facere virtuosos, nemo facile denegabit. Hæc autem eruditione adquiritur, quæ iusta esse debet & solida, non superficiaria. Nec desunt etiam exempla eorum, qui solide eruditi excelluerunt, virtutesque sapientiæ proprias excoluerunt. Ita, vt vere sapientes extare nullos certum sit, qui non sunt virtuosi. Cum tamen hodie dicantur eruditi omnes, qui litterarum doctrinis clari, licet veram sapientiam non sectentur; varia quoque vitia animaduertere in iisdem licet atque censere. Notare igitur liceat Claramontium libidinosum & salacissimum, Bullengerum falsarium monetæ, Muretum homicidam, Baudium ancillariolum & luxui deditum, atque alia eruditorum carcinomata. Sapientiam enim vel Deus præbet, vel ratio, vel diabolus: inde oritur sapientia vera, superficiaria vel falsa; homi-

homines christiani, naturales, profani. Vtrumque pessimum, media tamen classis nos iam occupabit.

§. II.

Neque tamen hæc solum & similia vitia in eruditis licet animaduertere, quæ cum aliis habent communia, sed etiam sunt quædam ipsis quasi propria. Fraudes scilicet & imposturæ. Illarum varia sunt genera: Inter potiora numero plagium, latrocinia, suppositiones & librorum furtum. Suppositionum variæ sunt species: quando in veterum monumentis vel voces, vel integræ periochæ mutantur, de quibus Ioannes Clericus egit de arte Critica *p. III. sect. II cap. I.* vel si integra scripta supponuntur, quod fit, quando quis suos fœtus aliis vel mortuis vel viuis supponit, siue vt lateat, aliud nomen vel verum vel fictum adsumit: siue quando quis aliorum nominibus abolitis, suum substituit, aut alienos fœtus pro suis venditat, vti tales species enumerat Morhofius polyhist. lib. I. cap. IX. De hisce autem alii iam multum egerunt. De plagio quidem erudite Iacobus Thomasius, & qui hunc continuauit Almelouenius & Ioannes Albertus Faber. Plenius vero, quod de plagiariis promiserat opus Adrianus Bailletus, nondum est editum. De latrociniis pontificiorum egit Löscherus. De reliquis suppositionis speciebus Clericus & Morhofius.

sius. Quare singularem saltim doctorum impostorum historiam hic breuibus percensebimus. De illis autem potissimum agemus, qui scriptis suis illustrium nomina præfixerunt, vel vt fidem aliquam scriptis facerent, vel vt fallerent ementes, vel vt sententiam suam stabilirent. Altera doctorum impostorum nobis species est, quando quis integrum alterius scriptum in bibliotheca forsan repertum, præfixo nomine, pro suo venditat. Tertiam speciem facimus furtum Manuscriptorum & librorum ex bibliothecis.

§. III.

Varias autem ob caussas factæ fuerunt tales suppositiones. *Priscis* enim *temporibus* ait Franciscus Patritius *Tomo I discussionum Peripateticarum libro III, in more fuit, vt, si cui libro auctoritatem accedere cuperent Scriptores, vel Dei alicuius, vt Ægyptii Mercurii, vel hominis insignis, nomine ornarent: reuerentia scilicet quadam, vel etiam, quod vendibiliorem eo nomine sperarent fore; vel quod fœtui proprio, alieni nominis quam sui insignibus, gratiam maiorem consequi sperarent ac immortalitatem.* Hinc Io. Wovverus *de Polymathia cap. XVI.* n. 8. huius erroris & imposturæ tres potissimum causas videri dicit; primam, plurium auctorum ὁμωνυμίαν, secundam, similis argumenti tractationem, tertiam denique pretium librorum: addimus quartam, vt sententiam suam sta-

ſtabilirent. Hinc factum, ait Ioannes Mollerus de homonymoſcopia *p. 30*, ut Iudæi ſub Abrahami, Salomonis, Esdræ: Philoſophi ethnici, ſub Hermetis, Zoroaſtris, Pythagoræ, Democriti, Platonis, Ariſtotelis. Hippocratis, Theophraſti & aliorum nominibus in publicum laruati prodirent; vt Chriſtiani Sibyllis Oracula de religionis ſuæ myſteriis ἔμμετρα, Gentilibus, apud quos ſumma fatidicarum harum mulierum erat auctoritas, veritatem iſtorum ac ſanctitatem commendatura, adfingerent. Hinc factum, vt hæretici eccleſiæ priſcæ aliique impoſtores in euangeliis, actis, epiſtolis, apocalypſibus & liturgiis variis, Petro, Matthæo, Marco, Ioanni, Iacobo, Philippo, Andreæ, Matthiæ, Thomæ, Iudæ, Thaddæo, Bartholomæo, Stephano, Barnabæ, Nicodemo, Lino, Dionyſio, Areopagitæ ſuppoſitis, opiniones ſuas erroneas atque deliras clam ſpargerent. Subnectit Mollerus aliqua exempla, ſed iſta ad pſeudonymorum potius quam impoſtorum faciunt hiſtoriam, quare lectorem eo remittimus.

§. IV.

Non dicemus iam de pſeudo nouo Teſtamento, de quo Ioannes Andreas Schmidtius, & nuper demum Ioannes Albertus Fabricius, ſpeciatim egerunt: nec de ſuppoſititiis patrum ſcriptis, ab antiquis nonnunquam ad ſtabilienda dogmata ſuppoſitis, de quibus

Caue, Cocus & Riuetus, ſed de aliis & præcipue hiſtoricis, atque recentioribus. Primus nos occupabit, quem pro impoſtore habent communiter HEGESIPPVS, quod nomen a Ioſippi, hoc ex Ioſephi nomine efformatum eſſe tradunt. Hunc Voſſius de Hiſtoricis Græcis lib. II. c. XIV. ſuppoſititium habet. Voſſium ſequuntur alii, & communis eſt ſententia, Hegeſippum eſſe impoſtorem, qui ſcripta ſua pro ſcriptis Ioſephi, inſignis rerum Iudaicarum ſcriptoris vendicauerit. Sed vnde concludant ſe pro Ioſepho venditaſſe, non video. Extat quidem latina verſio ſcripti cuiusdam ſub Hegeſippi nomine, *de bello Iudaico & vrbis Hieroſolymitanæ excidio*, *Coloniæ 1575.8.* per Cornelium Gualterum aliosque edita. Hoc ſcriptum eſſe dicunt, quod tanquam Ioſephi haberi voluerit. Sed ſi initium prologi inſpiciamus, facile adparebit, ipſi animum non fuiſſe, vt pro Ioſepho haberi vellet, cum ad Ioſephum ipſe remittat. Verba eius hæc ſunt. *Quatuor libros regnorum, quos ſcriptura complexa eſt ſacra, & iam ipſe ſtylo breui perſecutus vsque ad captiuitatem Iudæorum murique excidium & Babylonis triumphos hiſtoriæ in modum compoſui. Maccabæorum quoque res geſtas propheticus ſermo paucis abſoluit: reliquorum vsque ad incendium templi & manubias Titi Cæſaris relator egregius hiſtorico ſtylo Ioſephus, vtinam tam religioni & veritati atten-*

tentus, quam rerum indagationi & sermonum sobrietati. In ipsa historia, Iosephi facta non solum recenset, sed etiam ipsius Iosephi de Iesu crucifixo testimonium citat *lib.II.cap XII. p.m.260.* Quod argumentum sole est clarius, nec se pro Iosepho, nec scriptum suum pro illius haberi voluisse. De ipso etiam Iosepho Gorionide instaurandis muris præfecto *lib II. cap.III.* agit. Qualis ergo impostor? Forsan quod multa hausit ex Iosepho, quod non negandum, sed breuiter complexus est atque in epitomen redegit, quæ latius persecutus fuerat Iosephus, additis hinc inde aliis, Iosepho non memoratis. An ergo mentitus est Hegesippum, quem Hieronymus de Scriptoribus *cap XII.* vocat *Vicinum Apostolicorum temporum.* Sed neque hic animus fuisse videtur nostri, cum & Francorum, vrbis Constantinopoleos aliarumque rerum posterioris longe ætatis mentionem faciat, ex quibus Gronouius *obseruat. in scriptoribus eccles lib.I. cap.I. p.5.* concludit, scriptorem esse seculi quarti.

§. V.

Hoc itaque cum certum sit, huius scripti auctorem impostorem non esse, hoc adhuc superest, vt videamus, quis ergo fuerit. Iudæum quendam Gallum fuisse probare nititur Iosephus Scaliger in elencho trihæresium *cap IV & V.* Hoc sane adserere ausim, nec Iosephi nec Hegesippi nomen habuisse. Sed

Sed Iosephi vel Iosippi a Iudæis fuisse attributum ex errore, cum ex conuenientia tituli iudicarent, scriptum esse Iosephi. Quare in antiquioribus Codicibus Iosippi potius nomen præscriptum legitur quam Hegesippi, Caue *hist. litter. script. eccles. ad ann. 374.* Sunt qui Ambrosio attribuant huius scripti translationem, inter quos Ludouicus Viues *ad Augustinum de Civ Dei lib. XXI. cap. V.* Ita Mabillonus *Itin. Italico p. 41.* in Msto Bibliothecæ Ambrosianæ ita inscriptum testatur: *Ambrosius episcopus e Græco transtulit in latinum.* Hinc etiam Ascensius in editione Hegesippi, quam impressit *Parisiis 1511. f.* in titulo Ambrosium translatorem facit. Barthius quidem *aduersar. l. XXXIV. c. XI.* monachorum impudentiam increpat, quæ hanc translationem Ambrosio adscribant, cum tamen liber non plane sit inutilis, non penitus hoc denegare ausim. An autem hebraice vnquam editum sit hoc scriptum, a plerisque in dubium vocatur.

§. VI.

Alterum facimus qui sub nomine HVNIBALDI latet. Hunc Trithemius, Latzius, Beroaldus & alii seculo VI, Clodouæi temporibus vixisse putant, ex eo, quod in Clodouæi temporibus desinat. Sed Pontanus *origg. Francicarum lib. III. cap. III.* falsum hoc dicit, partim quod abiecto sermone vtatur, cum tamen Sidonius Apollinaris & Boethius satis belle

belle loquantur. Maxime vero, quod Ratherum, qui vixit anno Christi LXXXIX, Roterodami conditorem faciat, cum tamen Hadrianus Iunius in historia Batauiæ *pag. 295* probet, extremam vrbis antiquitatem vltra trecentorum annorum curriculum, vsque ad sua tempore non currere, eandemque a Rota riuo, hoc nomen accepisse. Vel hoc solum satis indicat, scriptorem vix ante trecentos annos vixisse. Immo Pontanus multos errores historicos eidem monstrauit. Hic autem Hunibaldus, vti habet Trithemius in Compendio, & ex eo Gesnerus, ex carminibus & scriptis flaminum suæ gentis continuauit *Wasthali historiam* per annos 926, vsque ad Clodouæi annum vltimum. Scripsit autem XVIII libros historiarum. In primis sex libris tractat res Troianas, vsque ad mortem Antenoris. Hinc sex aliis libris progreditur vsque ad Faramundum regem. Sequentibus pertingit vsque ad tempora Clodouæi. Vltimos duodecim Hunibaldi libros Trithemius redegit in Compendium, quod inter alia eiusdem opera statim ab initio extat. De hoc Hunibaldo varia sunt iudicia. Vossius de historicis latinis *lib. II. cap. XXII.* vocat *ferrei oris, plumbei cordis scriptorem, qui non modo promat Romanis indicta, sed plane repugnantia, vt fidem ei habere non possimus, nisi Romanis omnibus detrahamus.* Pontanus *origg. Francicarum l. II.*

l. II. c. V. Fabulosum dicit & barbarum. Quidquid tamen sit, in tanta litterarum luce non desunt, qui pro vero scriptore habeant. Trithemius quidem *solidum Francorum historiographum*, eiusdemque opus vocat *insigne opus*: quem sequitur Latzius de migratione gentium, qui pleraque sua ex Trithemio. Vt dicam, quod res est, historiam ipsam fabulosam esse, certum. Auctorem autem aliquem esse ex Franconia, qui gentis suæ laudem tam effronti atque enormi sub titulo prostituere, insano quodam cacoëthe voluerit. Scriptor ergo recentior quidam est, qui se sub antiquo nomine Hunibaldi, Franci abscondere voluit.

§. VII.

Tertium impostorem facimus, qui sub nomine TVRPINI historiam Caroli M. descripsit. Historia hæc, quam inter alios rerum Germanicarum scriptores habet Iustus Reuberus, tot ac tantis fabulis est conspurcata, vt facile pateat, institutum auctori fuisse, fabulas tantum proponere, non veritatem. Mirabilia enim sunt, quæ de Rolando M. eiusdem gladio & Cornu memorat, quæ facile persuadent, quid de fide Scriptoris sentiendum, ita, vt recte iudicet Hottomannus in Franco-gallia c. V. esse *fœtum hominis stolidi atque imperiti, qui non vitam sed fabulas scripserit.* Erat quidem Turpinus Caroli M. coæuus, primum

primum monachus S. Dionysii, post ab Adriano VI. P. M. archiepiscopus Rhemensis factus, atque vir magnæ apud Francos auctoritatis, qui etiam libris duobus vitam Caroli M. scripsisse dicitur Trithemio. Sed facile patet, hominem quendam malæ sortis abusum fuisse nomine Turpini, vt eo maiorem scripto suo conciliaret auctoritatem. Suppositum autem scriptum esse adparet ex eo, quod scriptor iste cap. XXXII. obitus Caroli M. faciat mentionem, cum Turpinus ante Carolum M. esset defunctus. Flodoardus enim lib. II. cap. XVIII. auctor est, quod post eius excessum, Carolus M. Rhemensibus archiepiscopum dederit Walfarium.

§. VIII.

In hunc numerum refert etiam Polydorus Vergilius GILDAM de excidio Britanniæ, dum Historiæ Britannicæ libro primo ita loquitur: *extat idem alter libellus, vt tempestiue lectorem nefariæ fraudis admoneamus, qui falsissime inscribitur, Gildæ Commentarium, haut dubie a quopiam pessimo impostore compositum ad corroborandum cuiusdam noui hominis commentum. Sane is nebulo, longe post homines natos impudentissimus, summatim illud ex eiusmodi noui auctoris farina dealbauit, crebro facta*

facta Bruti mentione, id quod Gildas, nunquam somniauit: & , vt callidius legentes falleret, quædam ex suo addidit: quo vel duos fuisse Gildas, vel hunc libellum Gildæ prioris opusculi compendium crederes. Quorum tamen vtrumque tantum abest, vt a doctis recipiatur, vt etiam vnusquisque mediocriter eruditus, id doli facile deprehendat, ac pro impostura habeat. Sequitur eundem Vossius de Historicis Latinis lib. II c. XXI. Quidquid tamen sit, Gildam defendit eademque Polydori refellit Vsserius Antiqq. ecclesiarum Britannicarum cap. XIV. *p.557.* Adsentitur ipse Vossius de natura Poëtices cap. VI. §.9. & ideo sententiam mutasse videatur Caue Historia Script. Eccles. p.300.

§. IX.

Singularis impostura versatur circa librum de tribus impostoribus magnis. Varia de eodem est sententia. Sunt qui editum dicunt, de auctore controuertentes, partum hunc viris quibusdam eximiis attribuentes, vt eo maior scripto concilietur auctoritas: sunt qui plane editum negent. Inter priores Thomas Broune *sect. XIX. de religione medici* attribnit Bernardino Ochino, quem sequitur Scauenius. Moltkenius tamen in notis, Ochinum auctorem pro certo habere

habere non audet. Henricus Ernstius *obseruationum var arum lib. II.cap.XXXVI.* varias de eo relationes habet: *Libellus* inquit, *de tribus impostoribus dignus, vt imis ceris, quod dicitur, eradatur. Faciunt nonnulli eius auctorem Postellum, qui egregium illud opus de Concordantia orbis composuit. Certum esse ajunt, quod in horrifica inciderit deliria, ita, vt dixerit, se liberasse ab æterna morte viros, matrem autem eius, fœminas. Thomas Campanella, scriptor pestilentissimæ chartæ de Monarchia Hispanica, Romæ mihi retulit, M. A. Muretum libellum illum scripsisse. Hæc quomodo se habeant, ego certo nescio, hoc tamen non ignoro, quod diabolus princeps eius auctor sit.* Claudius Berigardus in prooemio Circuli Pisani *p 5.* Auerroem pro auctore venditat, ita tamen, vt libris suis saltim materiam ad hunc nostrum suppeditauerit. Ioannes Deckherus de scriptis adespotis *p. 19* constanter Ochino tribuit, ob famam publicam, scripti & scriptoris ætatem, auctoritatem a Placcio adductam, denique pessimam viri æstimationem. Samuel Maresius *de Ioanna Papissa p.m.196.* de Boccatio suspicionem mouet. Alii Poggium Florentinum, alii Petrum Pomponatium, Merulam Mahumedanum, Franciscum Puc-

cium, vel Miltonum Anglum auctorem faciunt. Guilielmus Postellus auctorem libri fecit Arnoldum Villanouanum: vti testantur Naudæana *p. 129.* Nec desunt, qui Stephanum Doletum non auctorem tantum, sed hanc etiam ob caussam Lugduni 1553 exustum dicant. Singularia sunt, quæ ex Iesuitæ cuiusdam libello, quem contra Synodum Galliæ Nationalem anni 1612 edidit & inscripsit, Simei Geneuensis in programmate suo verba refert Mayerus p. 13. *Gualterus Peccaisensis Gubernator accusauit Bansillonium apud synodum, ac si is a Medico quodam Lugdunensi falsis artibus quatuor coronatorum millia extorserit, ei artem & secretum aliquod, quod metallicam exactionem vendendo, item, quod quotidie Alchymiæ studeret, & monetam adulteraret, quæ omnia a Medico quodam nomine Bornaud didicisset, quem ob Arrianismum, domi tamen, & scriptum pestilens [cuius titulus omnes percellat & horrore comas erigat]* [redacted] *ex communicatum detinuerat.*

alle fiamme

§. X.

Neque tamen solum de auctore controuertunt, sed cum alii de libro dubitent, eundem existere, omnino probare conantur.

tur.

tur. Ita Morhofius testatur, quod hunc librum legisse & ex eo quædam excerpsisse videatur Claudius Berigardus in Circulo Pisano, *p III, Circ. III p. 230.* Mersennus pluribus tractat, librum hunc extare, & Mullerus de Atheismo deuicto *prolegom. C. II. p. 19,* ita loquitur: habetur iste liber in Bibliotheca quadam Principis publica mihi notissima. Obtrectator quidam religionis & ministerii possidebat istum, sed mortuo illo, hæredes librum exurebant. Archiater quidam Principis viri retulit mihi, se librum sæpe numero versasse manibus & perlegisse, quod idem factitarit ille, cui a medicina erat. Mayerus etiam Saluii ad eundem Müllerum epistolam inseruit tractationi suæ de hoc libro, qua patet & Müllerum eius habuisse facultatem, cum ita ad Müllerum scribat, vt de eo iam certus sit. Florimundus Ræmundus de Origine Hæresium libro II cap. XVI hæc testatur: *memini me puerum in Collegio Prelano exemplar vidisse apud Petrum Ramum, hominem excellenti doctrina praeditum, nisi in peruestigandis religionis secretis multum operæ ac studii ponens, ea ad Philosophiæ leges expendisset.* Quod si Melchiorem Adamum in vita Caluini *p. 41* audimus, libellus hic, vel similis Geneuæ anno 1547 fuit exhibitus: *Siquidem per id tempus quidam famosum*

libellum scripsisse, & sacro pulpito adfixisse deprehensus; in quo tum alia multa nefaria in sacrum ministerium; tum etiam illud scriptum erat; Caluinum esse in Rhodanum præcipitandum; caussa dicta infinitarum aliarum blasphemiarum præter expectationem conuictus, capitis supplicio adfectus est. Quin etiam post eius interitum inuentus est libellus ipsius manu aduersus Mosen, ipsumque adeo Christum professo scriptus, quo impietatis scelere dubium non erat, quin alios etiam aliquot infecisset. Nihil quidem hic de Mahumede; reliqua vero respondent. De Ramo testatur Florimundus Ræmundus, quod hunc librum legerit deambulando. Christianus Kortholdus prolegomenis, quæ præmisit libro suo de tribus impostoribus magnis, monet, non adeo pridem sibi virum doctum adfirmasse, se in Potentissimi cuiusdam Germaniæ Principis bibliotheca aulica librum istum conspexisse. Similiter amicum alium, cuius fides ipsi esset perspecta, retulisse, se librum illum Geneuæ 1666 apud bibliopolam quendam vidisse & inspexisse. Adsentitur hisce Io. Frid. Mayerus, qui singulari de hoc libro edito programmate, variis rationibus probare contendit, librum omnino esse editum. Sed, si omnium

testimonia consideremus, tota res redit ad aliorum relationem. Ipse de amico testari possum, qui adfirmauit, se possidere talem librum lingua Italica scriptum, quem tamen multis petitis ad videndum adipisci non potui.

§. IX.

Ne tamen de libri certitudine dubitetur, contenta quoque eiusdem designantur. Tentzelius ex litteris communis nostri amici delineat, quibus integrum librum octo constare plagulis testatur. Primo capite agitur de communibus hominum præiudiciis; secundo in originem inquiritur, qui factum, quod homines Deum, quem minime videant, credant, quod in sola imaginatione putat consistere, quare etiam de Bibliis male iudicat. Tertio capite religionem ex sola ambitione ortam probare contendit, impie de Mose & Christo loquitur, postmodum etiam Mahumetem addens. Demum de inferno, diabolo aliisque rebus agit. Verum audiamus quid Becmannus delineet, cuius verba ex Mayeri programmate *p. 13* mutuo sumemus: *Quidquid alii de hoc libro sentiant, nobis initium famæ de eo figmentum potius, quam veri quippiam esse videbatur; secutis tamen temporibus librum talem vere scribi cœpisse, non diffitendum ducimus, sed non vnum*

 varium.

varium. Vnde & factum opinamur, vt varii eius auctores vulgo circumferantur. Alii, inter quos Digby libro quodam Anglice scripto, Bern. Ochinum auctorem faciunt. Alii Miltonum Anglum; omnes ætate & ingenio dispares, vnde tanto certius est, quod de eo modo diximus. Ipse Voëtius sæpe fassus fuit, se necdum audiuisse, qui penes se illum fuisse testatus fuerit. Mersenum quoque eundem non vidisse, indicat, quod fide amici Aretinum accuset, non conscientia propria. Si quis tamen summam eius cognoscere velit, sciat, non alia eum continere, quam quæ ex Tacito, Iustino aliisque scriptoribus profanis congeri possunt. Quod ipse auctor in vniuersum genus humanum iniurius est, quod, cum opinionem aliquam abiicere debet, meliori ante instruendum est. Auctor vero Scripturæ auctoritatem dum dubiam reddit, alios auctores, quorum auctoritas æque dubia est, ei opponit; quæ summa vel ignorantia vel malitia est. Cætera eius ita comparata sunt, vt miracula omnia extenuet, præpostero ordine, sed Atheis plane familiari, qui vt inuertendus sit, ex Theologia discendum. Ille, de quo loquimur, in

An-

Anglia iam ſub prælo fuit, ſed citius opinione auctoris innotuit, quo factum, vt exemplaria omnia combuſta fuerint. Contenta itaque delineat Becmannus, nihilominus ſuppoſititium librum habet, eundemque non vnum ſed varium, qui factum, vt diuerſis adſcribatur auctoribus.

§. XII.

Sunt permulti, qui Petro Aretino adſcribant, idque ex rationibus, vti putant, non infirmis. Merſennus ex horum eſt numero, qui ex ſingulari cuiusdam amici, qui librum legerat, iudicio, ſtylum Aretini facile deprehendi teſtatur Commentario in Geneſin *p.1830* vid. Rhodii auctores ſuppoſititii *p. m.* 37 Spitzelius de Atheismo *p.18 & 55.* Adſentitur Tentzelius Bibliotheca Curioſa anni 1704 *p.491*, rationem addens, ſummam Aretini impietatem, commercium cum Turcis, Perſis atque Indis. Coniecturæ ſunt non adeo firmæ. De ſtylo iudicare non poſſumus, cum librum non viderimus, neque tamen certum inde argumentum concludi poſſe putamus. Vitæ impietatem cum Poggio aliisque communem habet: commercium cum Turcis, cum Campanella, vt nihil adeo nos moueat de Aretino.

§. XIII.

Immo deſignant alii typographum, per

quem nefarius iste liber editus: Mullerus Atheismo deuicto proleg. c II v. 19 eundem anno 1614 per Nachtigallium quendam dicit fuisse impressum. Communis est opinio, Christianum Wæchelium, celebrem istum typographum librum hunc anno 1530 impressisse, ideoque iusta pœna diuina ad summam redactum fuisse paupertatem. Testatur illud Raynaudus in Hoplotheca Sect. II *p. 259. 260*, dum ait: *opus de tribus magnis impostoribus, Mose, Christo, Mahumete, exitiale fuisse Wachelio, insigni alias Typographo, sed eius libri pestifero attactu funditus euerso; referunt, qui legerunt, fide digni testes. Mihi incestare oculos tam infandæ scriptionis lectione, ad ingens scelus videtur pertinere.* Huic tamen asserto Bælius se opponit, non illum librum fuisse dicens, sed alium, qui infantes sine baptismo morientes condemnet. Nec sufficit Raynaudi auctoritas, cum Garassius in summa sua Theologica Wæchelium dicti libri de limbo infantum incuset.

§. XIV.

Nec desunt tamen, qui editum plane librum esse, negent. Dubitauit de eo olim Gabriel Naudæus, cum dixerit: *ie n' ay iamais vu le Livre de tribus Impostoribus, & ie crois qu' il n' a iamais eté imprimé & tiens pour mensonge tout ce qu' on en a dit.* Dubitauit etiam Grotius Appendice ad Commentarium de Antichristo

p. 133.

p. 133. In histoire des Ouvrages des Sçavans Februarii 1694. *p. 278* extant excerpta ex dissertatione de la Monnoye quibus probatur, hunc librum nunquam extitisse. Id quod etiam Richardus Simon in Epistolis suis selectis probat. Fama quidem fuit, hunc librum Roterodami extare in bibliotheca Baldeana, sed testatur Sebastianus Kortholtus, in præfatione ad patris librum de tribus impostoribus magnis ex litteris Petri Bælii: *falsissimum est, extare in bibliotheca Baldeana hic Roterodami librum de tribus impostoribus, videnturque mihi omnes suspecti esse debere vel nomine fidei, vel nomine diligentiæ, quicunque iactant se tale opus manibus triuisse.* Cui testimonio eo magis est credendum, quod satis notum sit, Bælium sedulum atque accuratissimum rei litterariæ esse indagatorem, & cui, cum ipse Roterodami viueret, optima fuit occasio de hoc libro certius inquirendi. Dubitat & ipse Bælius, qui librum ait esse non nisi chimæram, Dictionario p. 325. Ratio dubitationis eo videtur redigi, quod nefarium olim fuerit apophtegma, quod a seculo XII inualuit.

§. XV.

Hæc sunt, quæ in vtramque partem adducuntur rationes. Fateor, mihi, cum primum ederetur hæc dissertatio, fuisse persuasum, librum nec conscriptum, nec editum esse, sed, si quæ extent, quæ talem titulum

præ se ferant, esse suppositia, ab otiosis ingeniis conficta: totam rem redire ad nefarium quoddam apophtegma. Contradixit in Bibliotheca sua Curiosa Tentzelius, iisdem innixus rationibus, quæ in dissertatione fuerunt adducta, aliqua saltim de Aretino addens, cui eundem librum nefarium adscribit. Fateor, Tentzelii rationibus me nondum fuisse commotum, cum ne vnicum quidem scriptorem adduxerit, qui non ex aliorum potius, quam sua relatione loquatur. Quæ ex communis nostri amici litteris contenta libri designat, asserto priori non obstant, cum sub hoc titulo libros supposititios ab otiosis ingeniis confictos extare non negauerim. Omnia iam ante nota fuerunt, cum istius notitiæ prima initia mihi Tentzelius deberet. Interim, hoc ipsi debeo, quod prioris dissertationis vna cum introductione recensionem in se suscipere voluerit, mihique hoc ipso occasionem dederit, aliqua plenius indagandi.

§. XVI.

Vt autem dicam, quid mihi nunc videatur, librum non solum scriptum, sed editum etiam esse, putem. Dum enim de Campanellæ Atheismo Triumphato agerem, forte fortuna incidi in eiusdem locum, qui in præfatione manuscripta ad Scioppium continetur, quam Actis Litterariis fasciculo secundo inserui,

inserui, dum ait *p. 73 deinde accusarunt me, quod composuerim librum de tribus impostoribus, qui tamen inuenitur typis excusus annos triginta ante ortum meum ex vtero matris.* Tempus designat, & quod typis editus sit. Quantum ad tempus, natiuitas Campanella incidit in annum 1568, editus itaque liber erit anno 1538. Incidunt hæc, fateor, cum ætate Petri Aretini, neque tamen cum anno 1530, quo Wæchelius hunc librum dicitur edidisse. Ipse tamen Campanella Germanis potius attribuisse videtur quam Italis, dum ait *p. 66 igitur cum non adpareant signa vera inter nos nisi raro, & ita quidem, quod somnia videantur & mendacia, similes videmur Turcis & Hebræis, propterea que in Germania excuserunt librum de tribus Impostoribus, plenusque est mundus politicis Machiauellisticis & Atheistis.* Excusum autem apud Germanos librum fuisse dicit, non æque eosdem fuisse auctores. Audiamus de eo eundem Atheismo triumphato cap. II, *quod si*, ait, *dicat Christianus, mendacia esse: dicent & ipsi de Christianis idem, cum Iudæis. Nam & Gentiles Moysi miracula negarunt, & tribuerunt ea casui, vt legimus apud Corn. Tacitum & Iustinum, Historicos, & alibi: vel astutiæ & naturali magiæ, vt Plinius docet, & Auicenna. Hinc Boccacius in fabellis impiis probare contendit, non posse discerni, inter legem Christi & Moysis, & Mahometis, quia eadem signa habent, vti tres annuli consimilli-*

ſimillimi. Item Maſutius Salernitanus non minus impias contexuit fabellas: quarum primus auctor Lucianus Sophiſta. Ioannem itaque Boccacium facit auctorem, cui etiam tribuit Mareſius de Ioanna Papiſſa *p. 196.* Hic autem licet ſeculi XIV fuerit Scriptor, facile tamen fieri potuit, vt manu ſcriptus adſeruaretur liber, apud Germanos demum excuſus. Conueniunt fere, quæ diſſerit Florimundus Ræmundus de origine hæreſium lib. II c. XVI, vbi dicit: *Iacobus Curio in Chronologia ſua teſtatur, in Palatinatu anno 1556 miram eiusmodi hominum fuiſſe frequentiam, qui Lucianiſtæ dicti ſint, eo quod omnes religiones irrideant, ſacrosque & inprimis magni illius Legislatoris Moſis libros pro nugis & fabulis habeant. Ex horum officina prodiit nefandus iſte libellus, in Germania, quamuis alibi excuſus, inualeſcente paſſim hæreſi, non infrequens, horribili titulo, de tribus Impoſtoribus, inſcriptus, quo tres præcipuæ religiones, quæ vnum & verum Deum, qui creauit Cælum & terram, quamuis diuerſa ratione adgnoſcunt, Chriſtiana nimirum Iudaica & Mahumetana, irridentur. Sed ex ipſis inferni faucibus libellum hunc ructatum, non argumentum ſolum, ſed vel ſolus titulus oſtendit. In ſumma, libellus eſt ſeculo iſto dignus.* Quod ſi Campanellam cum Ræmundo conferimus, hunc librum in Germania vel excuſum, vel primum ſaltim adparuiſſe patebit.

§. XVII.

§. XVII.

Sufficit nobis, ante Campanellæ ætatem editum fuisse librum, cum ipsi non solum obiiceretur, sed etiam de re, tanquam certa se defendat. Confirmant hoc etiam alia. Legamus Spitzelium Scrutinio Atheismi *p. 18*, qui facile videri ait, *Campanellam librum legisse, cum & Aubertus Miræus Bibliotheca Ecclesiastica p. m 226 Campanellam Atheismum Triumphatum seu Reductionem ad Religionem per scientiarum veritates contra Anti-Christianismum Achitophelisticum siue contra librum de tribus impostoribus scripsisse & 25 annos Neapoli in Castello de Ouo captiuum impendisse confirmet.* Ita Patinus in Msto loquitur, *estant vn iour ches Campanella, ie pris par hazard vn livre, qui estoit sur la table: c'estoit son Atheismus Triumphatus in 4. ed. Paris 1636 a l'ouverture du quel p. 184 ie vis ces mots: hanc sententiam mordicus tuetur Machiavellus, & liber de tribus Impostoribus impiissimus fouet. Le pris de là occasion de luy demander des nouvelles de ce livre. Il me dit, qu'il l'avoit veu à Rome entre les mains d'vn Florentin, nommé Franc. Puccius.* Verba debemus Mayero, progr. p. 10. Vidit itaque Campanella, legit, immo refutauit. Licet autem ab impio quodam Italo & Bocacio forsan hic liber primitus conscriptus, atque editus, hoc tamen minime obstat, quo minus cum Becmanno dicamus, multos dari adhuc suppositios, qui,

dum

dum liber iste anxie quæreretur, ab otiosis ingeniis ob lucri cupidinem fuerunt confecti. Quo forsan spectat liber apud Anglos editus, ast statim suppressus, & qui a Tentzelio aliisque adlegantur in Principum Bibliothecis.

§. XVIII.

Quidquid tamen sit, haut facile negandum erit, huic libro nefarium quoddam apophthegma dedisse occasionem. Inualuit enim a seculo XII de tribus impostoribus magnis fabula. Ex hoc, maxime cum eius inculparetur Fridericus II, fama fuit, quasi editus esset eiusmodi liber, ab iis propagata, qui non ita de origine apophthegmatis certi essent. Inde factum, vt liber iste multum inquireretur, quod forsan aduerterunt homines fraudis & lucri cupidi, qui tale quid conscriberent, supponentes quasi antiquitus elaboratum. Simile ergo accidit, quod de clauiculis Salomonis, quas solertissime inuestigant, qui curiosa amant. Memini, vidisse me apud Fautorem Halensem tale Manuscriptum, sub hoc titulo, lingua Gallica conscriptum, in quo tamen fraus facile adparet, cum in eo mentio fiat Cartesianorum: quod quidem mutare quidam conatus fuit, pro *Cartesiens* supponendo *Pyrrhoniens*, infelici tamen cum successu. Immo ipsi Pyrrhonii, lingua Gallica, & eiusmodi, scriptum

ptum statim reddunt suspectum, ab impostore quodam subornatum.

§. XIX.

Libro igitur huic occasionem dedisse nefarium apophthegma negandum forsan non est. Autorem illius apophthegmatis Iacobus Thomasius obseru. VII. Halensis Tomi I. primum facit Simonem Tornacensem, quem Belgam quidam faciunt, sed potius ille est, quem Angli sibi vendicant, atque Simonem Thurnaium adpellant. Hic patria erat Cornubiensis, presbyter Anglus, qui relicta patria, Lutetiam Parisiorum concessit, vbi multis annis Theologorum scholæ præfuit, cumque dialecticus acutissimus & in artibus liberalibus peritus esset, in summa apud plerosque fuit admiratione. Hic, senex factus, omni scientia priuatus dicitur, eo quod in Mosen & Christum plurimas euomuisset blasphemias. Centuriatores enim Magdeburgenses *Centuria XII f. 1443.* ex Matthæi Parisiensis libro VII referunt, ipsum iactasse, se totam scire Christi legem, & improbando posse eam annihilare, repente ita rudem effectum, ut nec orationem pronuntiare, nec alphabetum legere posset. Polydorus Vergilius libro XV in fine de eodem tradit: *cum plus æquo sua gloriaretur doctrina, repente litteras ita oblitus est, vt rudissimus penitus sit effectus.* Id quod etiam testatur Ioannes

Ba-

Baleus *cent. III. cap. XLVII.* de scriptoribus Anglis, Thomas Contripatanus *libro II. de apibus cap. XLVIII. pag. 440.* Sed, licet de hoc Thurnaio dicatur, quod blasphemias euomuerit in Christum, ex eo tamen non sequitur, quod illum esse dixerit Impostorem. Aliud quid tradit Matthæus Parisiensis, scriptor accuratus, ipsum iactasse, se Christi legem improbando posse annihilare: Blasphemia hæc est acerrima, sed non ideo auctor sententiæ de tribus impostoribus. Multa euomuit contra legem Mosis & Christi, quæ licet eo forsan duci possent, non tamen ipsa apophthegmatis sunt verba, de quibus agimus, cum nihil de Mahomete Saraceno ab eo effatum dicatur, qui tamen tertium locum in apophthegmate occupat. Scilicet, acutissimus erat philosophus Thurnaius, in omni disciplina versatus, idem forsan expertus fatum ac alii, vt nimio philosophiæ studio in naturæ scopulos incideret, & animus a veritate Christiana abalienaretur. Testatur illud Ioannes Trithemius de Scriptoribus Ecclesiasticis p. 193, dum ita de eodem: *vir in diuinis scripturis eruditus, & in seculari Philosophia subtiliter doctus, Dialecticus acutissimus, & omnium liberalium artium peritissimus, factus Theologicæ scholæ magister, multis annis in gymnasio Parisiensi docuit, vbi plurimos auditores erudiuit. Sed dum Aristotelem nimium sequitur, errasse in quibusdam inuenitur.*

§. XX.

§. XX.

Post hunc, idem apophthegma tribuitur Friderico II. Imperatori; de quo Lipsius in monitis & exemplis politicis part. I. cap. IV. p. m. 37. *sunt, qui non solum vita impietatem præferunt, sed impudentes lingua exprimunt: vt ille Fridericus Secundus, Imperator, cui sæpe in ore, tres fuisse insignes impostores, qui genus humanum seduxerunt.* Sed iniuriam facit optimo Principi. Originem hoc habet ab inculpatione pontificis. Testem de hoc habemus Chronicon Augustanum, quod in Tomo I. Freheri continetur ad annum 1245. Ibi enim adleguntur rationes, cur Imperatorem excommunicauerit pontifex, vbi inter alia. *Præterea iniquitatem in excelso locutus est, ponens in cœlum os suum. Dixit enim, audiente Landgrauio Henrico; tres seduxerunt totum mundum; Moses Hebræus, Iesus Christianus, & Machomet Saracenus: quamobrem, si principes institutionibus meis adsentirent, ego multo meliorem modum viuendi & credendi ipsis nationibus ordinarem.* Idem tradit Compilatio Chronologica, quæ extat in Pistorii Tomo I. ad annum 1249. Historia de Landgrauiis Thuringiæ cap. L dicit; quod *in Comitiis in Franckfort Spiritu Diabolico ipsum instigante, blasphemauerit in Deum & sanctam ecclesiam.* Et fama per orbem ita sorduit, vt iam peior Herode & Iuda vel Nerone censeretur inquit Matthæus Parisiensis in historia sua

C pag.

pag. 736. Ter enim a tribus Pontificibus excommunicatus dicitur Fridericus II. ab Honorio III, a Gregorio IX. 1227. & ab Innocentio IV, in concilio Lugdunensi 1245. cuius vltimæ caussa inter alias hoc effatum dicitur.

§. XXI.

Contra hanc Pontificis & adseclarum inculpationem autem ipse se defendit Fridericus Imperator. Extat enim apud Petrum de Vineis *lib. I. c. XXXI.* epistola vniuersis prælatis scripta, vt compescant papam a suis illicitis moribus. Verba Imperatoris in hac epistola ea sunt: *nostræ maiestatis iubar intendit ducere in eclipsin, dum veritate in fabulam commutata, plenæ mendaciis ad diuersas mundi partes, papales mittuntur epistolæ, de complexione, non de ratione, accusantes nostræ fidei puritatem. Scripsit enim solo nomine papa, nos bestiam adscendentem de mari, plenam nominibus blasphemiæ, pardique varietatibus circumscriptum.* Et paulo post: *inseruit enim falsus Christus vicarius fabulis suis, nos Christianæ fidei religionem recte non colere, ac dixisse, tribus seductoribus mundum esse deceptum: quod absit de nostris labiis processisse, cum manifeste confiteamur, vnicum Dei filium coæternum & coæqualem Patri ac sancto spiritui, Dominum nostrum Iesum Christum, ab initio & ante secula genitum: processu temporum missum in terris, in subsidium generationis humanæ, non de potentia ordinata, sed de potentia ordinante: qui est de*

de gloriosa virgine matre natus, passus postmodum, & mortuus secundum carnem, & alteram naturam, quam adsumsit in vtero matris: virtute Deitatis, a morte post triduum surrexisse. Mahometi vero corpus in aëre pendere didicimus, obsessum dæmonibus, animam inferni cruciatibus deditam, cuius opera tenebrosa fuerunt, & contra legem Excelsi. Mosen vero, amicum Dei & familiarem, vera docente pagina, fuisse tenemus: in monte Sinai cum ipso tenentem colloquia, cui Dominus rubum accendit: per quem signa & mirabilia fecit in Ægypto & Hebraico populo, lex tradita declarat ipsum postmodum vocatum ad gloriam cum electis. Vbi monendum, quod in Msto Codice membranaceo, quem seruat bibliotheca, pro *tribus seductoribus* legatur *tribus barcatoribus*. Adparet etiam orthodoxa huius Friderici fides ex epistolis, quas Freherus Tomo I. rerum Germanicarum inseruit ep. III. vbi dicitur: *tandem verus ille mediator Dei & hominum Iesus Christus, qui suam velut vnicam sponsam proprio charactere sui pretiosi sanguinis insigniuit & redemit, consolationis gratiam, quam adscendens in cœlum fidelibus suis repromisit, euidentibus & manifestis declarat indiciis.* Quid magis pie ab Imperatore dici potuisset?

§. XXII.

Sed, si forsan hæc testimonia, quia ab ipso Imperatore profecta, non satis certa videri possint, eo quod facile fuerit imperatori dissimu-

simulare; aliorum quoque adferemus testimonia, quæ de fide Friderici II. catholica præferunt. Testatur Mutius *Chron. German. lib. XX. p. 412.* Fridericum II, cum nuntiatum esset, se a Papa excommunicatum, *incommota facie & animo, multa apud suos dixisse de sua innocentia, aduersariorum iniquitate & dolis, precatumque esse clariore voce, Deum omnium dispositorem, vt adsit iustiorem causam habentibus.* Paulus Langius, monachus Bosauiensis in Chronico Citicensi *pag. 797.* ita loquitur: *Anno Domini MCCXII. Fridericus II. Sueuus, filius Henrici Imp. contra Ottonem depositum, in regem Romanorum electus est. Is inprimis bonus fuit & modestus, ergaque Dei ecclesias & religiosorum cœnobia deuotus & magnificus: quibus & multa dedit priuilegia & immunitates: Successu vero temporis contra Ecclesiam Romanam erexit cornua, bona eius occupando: hinc & pontifices plures per ordinem, Honorium III. Gregorium IX. Cœlestinum IV & Innocentium IV. persecutus est, & cardinales plerumque cepit & custodiæ mandauit.* De Friderici excommunicatione a Gregorio IX. facta dicit Vrspergensis *ad annum 1227. p. 324. Gregorius IX. tanquam superbus primo anno Pontificatus sui cœpit excommunicare Fridericum Imperatorem, pro caussis friuolis & falsis, & postposito omni ordine iudiciario.* Egregium de innocentia Friderici habemus Gallorum testimonium, quod videmus apud Matthæum Pari-

Parisiensem Historia sua *pag.500.* Cum enim abdicato Friderico, Robertum Gallorum R. fratrem Papa constitueret Imperatorem, honorem illum delatum hoc modo recusarunt: *quo spiritu vel ausu temerario Papa tantum Principem, quo non est maior, immo nec par inter Christianos, non conuictum vel confessum de obiectis sibi criminibus exhæredauit, & ab apice Imperiali præcipitauit? Qui si meritis suis exigentibus deponendus esset, non nisi per generale Concilium cassandus iudicaretur. De transgressionibus suis non est hostibus suis fides adhibenda, quorum Papa dignoscitur esse capitalis. Nobis adhuc insons, immo bonus fuit vicinus, nec quid sinistri vidimus de eo infidelitate seculari, vel fide Catholica. Scimus autem, quod Domino nostro Iesu Christo fideliter militauit, marinis & bellicis se periculis confidenter opponens. Tantum religionis in papa non inuenimus. Immo, qui eum debuit promouisse, & Deo militantem protexisse, eum conatus est absentem confundere & nequiter supplantare. Nolumus nosmet ipsos in tanta pericula præcipitare, vt ipsum Fridericum tam potentem impugnemus, quem tot regna contra nos iuuabunt, & caussa iusta præstabit adminiculum. Quid ad Romanos de prodiga sanguinis nostri effusione, dummodo suæ iræ satisfaceremus? Si eum per nos & alios deuicerit, omnes Principes mundi conculcabit, sumens cornua iactantiæ & superbiam, quoniam ipsum Fridericum*

 ma-

magnum Imperatorem contriuerit. Sin autem de fide Catholica dissentiat & ipsum, immo etiam ipsum Papam, si male de Deo senserit, vel quemlibet alium mortalium vsque ad internecionem persequemur. Testimonium satis clarum ab exteris profectum. Excusat etiam Auentinus libro VII. Ann. *p. m.413.* Pandulphus Collenutius hunc sequitur, qui hoc sibi fere sumsit, vt Imperatorem nostrum defenderet. Id quod egit in Historia Neapolitana *libro IV.* Dicit enim *pag.144,* quod Innocentius pontifex fulmen in Fridericum eiaculatus fuerit, nullo modo auditis admistisque pœnitentia, aliisque rebus: & clarius *pag.158. ego sane multas Friderici epistolas quæ extant, vidi atque legi, cum ad Pontifices & Cardinales, tum alios Christiani orbis principes, priuatasque etiam personas exaratas: sed nihil in eis deprehendi contra fidei nostræ regulam, nihil hæreticum, nihil denique quod aliquam ecclesiæ oppressionem aut contumaciam redoleat: sunt quidem in iis multæ querelæ, lamentationes, admonitiones de auaritia & ambitione sacerdotum, de pontificis pertinacia, qui suas excusationes & imperii defensionem audire nolit, deque insidiis quæ sibi struerentur.* Non quidem ab omni plane culpa alienum fuisse Imperatorem innuere videntur tum verba anteriora, quod pontifex nullam admiserit pœnitentiam, & quæ dicit Collenutius *pag.153.* Guilielmus Podius quoque in Chronicis suis scribit,

bit, *Fridericum morti proximum suorum errorum tantopere pœnituisse, vt vetuerit sibi post obitum exequias cum ea pompa celebrari, quæ Imperatoribus in vsu esse consueuit.* Vbi ergo pœnitentia, ibi fuit peccatum. Sed Fridericus adgnoscebat se peccatorem, non tamen illius peccati reum, cuius inculpabatur, sed aliorum, a quibus nemo est immunis. De isto autem nefario dogmate pœnitentiam non egisse, satis patet, cum ipse illud, vti diximus, diluat. Immo ipse pontifex Innocentius IV, in formula proscriptionis, quæ habetur VI. Decretalium lib. II. tit. XIV. c. II, & plenius præmissa est Petri de Vineis epistolis, illud pro certo adserere non audet, sed tantum dicit: *de hæresi quoque, non dubiis & leuibus, sed difficilibus & euidentibus argumentis suspectus habetur.*

§. XXIII.

Explosa igitur huius rei veritate, restat, vt dicamus, vnde nam hæc inculpatio suborta fuerit. Collenutius *historia Neapol. lib. IV. pag. 158.* ex Pii II. historia Australi dicit, *nihil videlicet excellenter malum in ecclesia catholica patrari, cuius prima origo a sacerdotibus non dependeat, ni forte occulto quodam Dei consilio fiat.* Hoc igitur malum, hæc inculpatio æque a sacerdotibus venit. Veram causam adlegat Collenutius *lib. IV. pag. 156,* quod de pontificiis nimis vera prædicarit, multaque in eo-

rum moribus, totaque illa apostolica vita desiderarit, aut quod imperii iura acrius defenderit, aut denique, quod nimis in Italia potens, contra quam voluissent, fuerit. Siue, vti ipse Imperator apud Petrum de Vineis *lib.I.cap.XXXI.* ait: *reuera Imperialis felicitas papali semper impugnatur inuidia.* Quærebant ergo pontifices, vnde exosum facerent Statibus imperii, quo ipsi illum ab imperio deponentes, alium eligerent sedis Romanæ clientem. Qualis tum erat Henricus Landgrauius Thuringiæ, quem, cum clericis, & hi ipsi fauerent, Regem dixerunt Clericorum, Albertus Stadensis *ad annum 1246.* Hic erat Henricus, de quo Chronicon Augustanum ait, quod audiuerit Fridericum II. nefarium hoc apophthegma proferentem. Verum, ex dictis facile patet, quod Friderici inimicus fuerit, cliens sedis papalis, vt ergo quid de eius testimonio sentiendum; inde pateat. Tota igitur res redit ad imposturas clericorum.

§. XXIV.

Hoc autem exemplum secuti alii, qui, sub eodem titulo de tribus impostoribus certos quosdam impostores alios descripserunt. Extat enim scriptum *de tribus* huius seculi famosis *impostoribus* & Turcarum seductoribus, P. Ottomanno, Mahomed Bei, siue Ioanne Michaele Cigala & Sabatai Seui, quod anno

1666.

1666. in Anglia prodiit, & non multo post in Germania publici iuris factum. Sic etiam prodiit VINCENTII PANVRGI *epistola de tribus impostoribus* ad Cl. Virum Ioannem Baptistam Morinum D.M. atque regium Matheseos Professorem, *Parisiis 1654.* Quem ipsius Morini partum esse testatur Menagius *Anti-Bailleto tomo I. p. 267. 268*, in quo triumuiros istos, Gassendum, Neureum & Bernierum pro impostoribus habet. Secutus hos fuit CHRISTIANVS KORTHOLTVS, qui in libro suo *de tribus impostoribus magnis*, denuo cura filii Sebastiani edito *Kiloni 1701. 4.* de Eduardo Herberto, Thoma Hobbesio & Benedicto Spinosa agit, eosque errorum conuincit.

§. XXV.

Alius Impostor erat Ioannes Annius Viterbiensis, scriptor seculi XV. Hic non solum scriptis, sed etiam monumentis antiquitatis eruditos defraudare solitus fuit. Lepida est quam de hoc narrat historia Antonius Augustinus dialogo X. Antiquitatum Romanarum. *Mihi Latinus Latinius Viterbiensis*, inquit, *vir doctus, bonaeque fidei, de Ioanne Annio, Viterbiensi monacho, narrare iucunde solebat, lapidi insculpendas curasse litteras; quem vinea infodi iusserat non procul a Viterbio. Cumque*

fodienda esset vinea, ad lapidem vsque vt fodiendo peruenirent iussit; narrans in libris se reperisse, templum ibi orbis terrarum antiquissimum latere. Terra iam effossa, primus qui lapidem inuenit, vinitor accurrit: paullatim detegi sarcophagum imperat. Hic stupens lapidis antiquitatem & litteras a se confictas admiratus, ad Vrbis Senatores lætus confugit, & ciuitatis honori fore persuadet, in amplissimo publice spectari loco, Viterbii enim vrbis originem contineri, quæ bis mille annis Romana esset vrbe, a Romulo condita, longe antiquior, vtpote ab Iside & Osiride condita. Fabulas hic suas, quibus abundabat, venditauit, factumque vt ille iusserat. Bellum sane figmentum, docto impostore dignum.

§. XXVI.

Similem Annianæ imposturam, ex Ortelii Theatro mundi adlegat Tilemannus discursu Philologico *p.60,* atque haut ita pridem Bælius Dictionario *p.1378.* Annus erat 1505, cum die 9 Augusti, prope Sintram Lusitaniæ reperirentur tres lapides, sequentia verba continentes:

Sibylla vaticinium occiduis decretum,
voluentur saxa litteris, & ordine rectis,

cum

cum videas Occidens Orientis opes.
Ganges, Indus, Tagus, erit mirabile visu,
Merces commutabit suas, vterque sibi.
Soli æterno, ac Lunæ decretum.

Hoc oraculum Sibillynum dicebatur. Sed fraudem detexit *Caspar Varrerius*, inquit Nicolaus Antonius Bibliotheca Hispanica Tomo I p. 433. *Scilicet, quo tempore Emanuel Lusitaniæ Rex, per Vascum Gamam, nauigationes in Indiam Orientalem feliciter tentasset. Vlyssipone vixit* HENRICVS CAIADVS, *Poëta celebris, Angeli Politiani discipulus: hic tria marmora litteris antiquis, hoc vaticiniam continentibus, incidi, & clam circa oppidum Syntra, leuiter terra tegi curauit. Postquam vero, tractu temporis, aliquam antiquitatis speciem contraxissent, amicos quosdam, in villa sua, circa quam hæc marmora occultata erant, conuiuio excipit, quibus strenue epulantibus nuntiat villicus, fossores marmora, ignotis litteris inscripta, inuenisse, prope dubio thesaurum eo loco defossum esse. Aduolant omnes, inueniunt lapides, mirantur vaticinium non sane soliis inscriptum: Rex, huius fraudis conscius,*

scius, stuporem tamen simulat, versus aulicis describendos tradit, ipsa vero marmora, tanquam sanctiora κειμήλια in gazophylacio religiose seruat. Hanc igitur imposturam ab Annio didicit Caiadus.

§. XXVII.

Eandem imposturam tentauit PARISIVS de GRASSIS. Hic mulæ epitaphium, quasi a Publio Crasso Romano confictum, marmori incidit, idemque sub terram recondidit. Præterlapso aliquo tempore, isto loco arbores plantari voluit, & cum fodiendo detegeretur marmor, resque noua ipsi nuntiaretur, mirari cœpit figmentum suum. Licet autem multi essent, qui eandem rem considerarent ridiculam, viris tamen eruditis nonnullis fucum fecit, opinantibus id esse antiquum, ita, vt Thomas Porcaccius illud, tanquam genuinum insereret libro funeralium. Mabillonus Museo Italico *libro I p.176.* Bælius Dictionario *p.1378.*

§. XXVIII.

Sed reuertimur ad Annium. Hic, præter alia reliquit etiam XVII antiquitatum libros, in quibus continentur Fabius Pictor de aureo seculo, Myrsilius Lesbius de Tyrrhenis, Catonis Origines, Sempronius de Italia, Archilochus de Temporibus, Metastenes (pro Megasthene) Philo, Berosus,

Ma-

Manetho, qui primum prodierunt Parisiis 1512. post, sub titulo *Historia antiqua ex bibliopolio Commeliniano 1599. 8.* Tantum adplausum hæ antiquitates inuenerunt, vt in omni fere historia fidem mererentur apud plerosque. Hispanicarum plerumque rerum Scriptores, Berosi & Annii fide quam sæpissime fuerunt innisi. Verum, vbi a nugis sapere cœperunt eruditi, hæcce Annii esse figmenta probe adgnouerunt. Placet de hoc adscribere testimonium Ludouici Viuis de tradendis disciplinis *lib. V. p. 507. libellus*, inquit, *circumfertur Berosi Babylonii titulo, sed commentum est, quod indoctis & otiosis hominibus mire adlubescit: cuiusmodi sunt Xenophontis æquiuocatum, Archilochi, Catonis, Sempronii & Fabii Pictoris fragmenta, quæ eodem sunt libro ab Annio Viterbiensi conferruminata, commentisque reddita magis ridicula: non quin insint in illis quædam vera (nam alioqui frontem non haberet narratio) sed ipsum historiæ corpus commentitium est: nec illius, cuius titulum mentitur. Manethon Ægyptius & Metasthenes Persa ex Eusebio sunt desumti.*

§. XXIX.

Et cum de ingenio fraudulento Annii alias quoque constaret, fabulas & futilitatem eiusdem

eiusdem varii adgnouerunt. Andreas Schottus in bibliotheca sua Hispanica *p 354 & seqq.* operosus est in detegenda hac Annii impostura. Quam in rem non solum Ioannis Goropii Becani iudicium de Beroso fictisque ab Annio historicis, quod continetur *libro IV. Origg. Antwerp. p. 340* adducit, sed etiam integram de hisce censuram Casparis Barrerii, quam ex Lusitanico in latinum sermonem transtulit. Sane, inuictis argumentis Barrerius fraudes & imposturam Annii docet, quæ vel ex rebus, quæ inibi adducuntur, & scriptoribus, qui istis recentiores sunt, vel ex adlegatis, quæ scriptores antiqui ex Beroso aliisque faciunt, atque in editis Annii non continentur, & non conueniunt, immo potius sunt contraria, vel ex stylo & similibus sunt desumta, quæ hic in longum recensere supersedemus. Testatur quoque Popelinierius *in historia historiarum libro IV. p. 209*, a se dissertationem peculiarem conscriptam aduersus Annii suppositiones, vti testatur Voëtius disput. select. tomo I *p. 674*. Prolixus quoque in refutandis his Annii scriptis fuit Fridericus Tilemannus in discursu philologico de Historicorum delectu *p. 76 & sqq.* Et plures, qui Annium pro friuolo auctore habeant, adducit Gerardus Ioannes Vossius *de historicis latinis lib. III. cap. VIII. p. 609. 610.*

§. XXX.

§. XXX.

Licet autem sint plerique, qui fidei Annii derogarent, fuerunt tamen quoque, qui modestius de hoc scripto, eiusque auctore censendum esse iudicarent, & cum omnia pro veris habere non auderent, aliquid tamen veri inesse adserere non dubitarunt. In horum ordine sunt Dauid Chytræus de lectione historiarum & Münsterus lib. V. Cosmographiæ cap. VIII, qui hominem quendam temerarium & otiosum genuinis atque veris Berosi laboribus aliquid lolii immiscuisse iudicat, Annium vero a falsi suspicione liberat. Immo, surrexit quidam, eiusdem Prædicatorum cum Annio ordinis, Thomas Mazza, qui apologiam pro illo scripsit, de quo opere ita iudicat Gregorio Leti in Italia regnante p. IV. lib. III. p. 329 *difficile adgressus est opus, quod apologiam scripsit pro Annio Viterbiensi, sui ordinis fratre, magni nominis viro, vt eius fidem & plerisque autoribus in dubium vocatam adsereret; & ab obiectis calumniis vindicaret. In quo certo mirum est; quantum studii & operæ posuerit, quam se ingeniosum & eruditum ostendat, vt prope miraculo legentibus videatur, potuisse in re tam spinosa floride, tam obscura nitide, tam sterili facunde, tam ieiuna*

na erudite se gerere : Quod ego opus cum legissem, magnopere sum admiratus. Et paullo post: *legeram antea hunc apologeticum vernacula lingua scriptum, qui mihi vehementer placuerat, tum propter nouitatem operis, tum propter styli granditatem, tum propter dictionis elegantiam, tum praecipue propter copiam eruditionis, eumque iudicaui omnibus numeris absolutum.* Testatur Morhofius *polyhistore lib. I. cap. VI. p. 50.* sibi nondum contigisse videre hunc librum; quanquam summo studio quaesitum. Contra hunc Mazzam, eiusdemque defensorem Franciscum a S. Augustino Macedum Castigationes scripsit Franciscus Sparauierius, 1676. 4. Quidquid sit, defendant Annium qui velint, a falsi suspicione alienus non erit. Maxime, cum ex epistola Pirckhaimeri ad Fridericum Sapientem, qui in manipulo primo epistolarum singularium Heckelii reperitur, pateat, ipsum Annium aliquando fassum fuisse, se recondita ista & vetusta non proprio ingenio, sed per Daemonum ac imaginum cerearum responsa eruisse.

§. XXXI.

Annio subiungimus statim ALPHONSVM CICARELLVM, ab Allatio eidem aequiparatum. Extat enim de hoc Cicarello specialis Allatii censura, ipsius animaduersio-

sio-

ſionibus in Inghiramium iuncta, quæ depromta eſt ex opere eiusdem non edito de libris apocryphis. Huius fraudes vt detegamus, ipſius Allatii verbis vtamur: *Hic pecunias congerens*, inquit, *familiarum ſtemmata digerere adgreſſus eſt, quæ, vt ſpectabiliora faceret, ad antiquiſſimam originem referebat: & cum ex hiſtoria non ſuppeteret ſeries, ex capite ipſe ſuo Maiorum nomina ſingere, inter quos & ſummos Pontifices per vim trahere, & Cardinales, qui nunquam fuerunt, pro libitu creare; vrbium & terrarum dominos, copiarum ductores ſtatuere, dictisque ſuis fidem comparans, Imperatorum ac pontificum diplomata ac priuilegia componere, quibus familiarum nomini, & quos ipſe ſomniarat, heroibus robur addebat: ac tandem, ne hiſtoricorum teſtimonia deeſſent, auctoribus, qui iam erant, multa de ſuo addere, multa decurtare; hiſtorias etiam hæc eadem pertractantes ex integro componere, illisque ne ſine nomine vileſcerent, nomen adpingere; quibus ſua dicta eiusmodi confirmaret.* Maxime impoſtura patet ex Ioannis Selini libro de origine antiqua Italiæ, & de eius incolis ante diluuium. Teſtatur enim Al-

latius de illo Manuſcripto, nomen Ioannis Selini titulis tractatuum præfixum, alia, quam in titulis omnibus, caracterum formula, alioque rubenti colore exaratum fuiſſe. Immo in fine voluminis eraſo poſſeſſoris nomine, Ioannis Selini ſubſtitutum. Neque tamen ſola hæc inculpatio erat, ſed potius ipſe Cicarellus, cum poſtea ob falſi crimen captiuus fieret, in libello ſupplice, ad Iudicem italice dato, omnia hæc confitetur quidem, aſt excuſare conatur. Confitetur enim, ſe multa hauſiſſe ex libris apocryphis, ſed licere in fauorem eccleſiæ elicere veritatem non ſolum ex veris & Canonicis libris, ſed etiam ex apocryphis. Confitetur, ſe nonnulla Imperatorum demortuorum priuilegia compoſuiſſe: id vero molitum ſe ad decorem familiarum. Confitetur, ſe libros aliquot antiquos ſine nomine habuiſſe, non tamen ſibi vindicaſſe, vt alii ſoleant, ſed aliorum nomina inſcripſiſſe. Confitetur, ſe multa ingenii ſui monumenta ſub aliorum auctorum nomine edidiſſe; id vero falſitatem non arguere putans. Confitetur, ſe nonnullas genealogias ad modum tranſumptorum confeciſſe, eruiſſe tamen eas ex auctorum adprobatorum libris. Confitetur, ſe in nonnullis libris aliqua addidiſſe: ſed hæc fuiſſe vera. Confitetur denique, ſe multas multarum familiarum nobilium, & non-

nul-

nullarum Italiæ vrbium historias conscripsisse, multumque coniecturis indulsisse: verum hoc ad exemplum aliorum historicorum. Sed, cum hæc non sufficerent, atque ad maiora facinora manum mentemque adplicaret Cicarellus, & varia instrumenta, quibus familiarum bona sustinentur, confingeret, tandem cum ista examinarentur, fideicommissi cuiusdam conficti falsitate deprehensus, in custodiam sub Gregorio XIII adducitur. Et cum crimen non negasset, falsitatis reus ad supplicium ducitur, eumque carnifex, prius excisa manu, ad palum adligatum laqueo præfocat & exanimato ignem supponit. Licet capite truncatum fuisse Iacobus Grimaldus opusculo de S.S. Veronicæ sudario & lancea, velint. Sane, si pro grauitate delicti, poenas imposturæ suæ luerent similes, minime dubitandum, tam frequens illud imposterum non fore.

§. XXXII.

Nihil iam dicam de FRANCISCO BALDVINO, qui adserere ausus fuit, se octodecim Romuli leges habere ex columna quadam aurea, Romæ in Capitolio erecta. Nihil de libro, qui sub FRANCISCI BVRCARDI nomine prodiit de autonomia, quo nomine meritissimi viri, Cancellarii Coloniensis abusi fuisse dicuntur Iesuitæ Colonienses ad propaganda dogmata sua contra Prote-

ſtantes. Neque multis iam agendum erit, de FLORIMVNDI RÆMVNDI libro de ortu & progreſſu Hæreſium, quod Ludouico Richeomo, e Societate Ieſu Scriptori vulgo tribuunt, licet alii, inter eosdemque Bæſlius demonſtrauerint, Richeomum & Ieſuitas plurimum ſuppeditaſſe Ræmondo, qui nihilominus verus libri fuerit auctor.

§. XXXIII.

Iſaaci Caſauboni nomine abutebatur CASPAR SCIOPPIVS. Hic enim ſub eiusdem nomine edebat *Coronam regiam, id eſt Panegyrici cuiusdam vere aurei, quem Iacobo I, Magnæ Britanniæ Regi, fidei defenſori delinearat, fragmenta ab Euphormione inter ſchedas τῦ μακαρίτυ inuenta, collecta, & in lucem edita, Londini 1615, 12.* Recudi poſtmodum fecit Chriſtianus Thomaſius Hiſtoria Sapientiæ & Stultitiæ Tomo primo *p. 125.* Truculentisſimum eſt ſcriptum, quo horrenda flagitia obiiciuntur atque dira euomuntur in Iacobum, Eduardum, Eliſabetham, & quidem ſub ſpecie Panegyrici poſthumi, a Caſaubono ſcripti, cuius quaſi eſſent fragmenta, inter ſchedas eius reperta. Licet autem Puteanum alii pro auctore habeant, verius tamen ſine dubio attribuitur Scioppio.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Succedat ſpurcisſimus auctor, qui ſub nomine ALOYSIÆ SIGÆÆ ſe abſcondere voluit. De quo libro ita iudicat Morhofius. *Inter obſcœnos noſtri temporis familiam ducit ſatyra Sotadica Aloyſiæ Sigææ adſcripta. Pesſimus & flammis dignus liber, niſi quod elegantia latinæ linguæ ſordes ſuas ornet. Moneo hic, nequam fuiſſe hominem, qui Aloyſiæ Sigææ & Meurſio illum librum adſcripſit: omnia illa conficta eſſe puto. Liber ille, me iudice, plane nouus eſt, & ab impuro homine ſcriptus, qui vt a ſe amoliretur crimen, fœminæ innocentisſimæ & caſtisſimæ illud impoſuit, & Meurſium hominem doctum in criminis ſocietatem perduxit.* Bini ergo ſcripti huius vulgo habentur auctores: Aloyſia Sigæa, ſub cuius nomine prodiit, & Ioannes Meurſius. Aloyſia Sigæa, ſiue potius Louiſa Sigæa, nobilis apud Hiſpanos fuit fœmina, illuſtri genere nata, dicta ob eruditionem Toletana Minerua. Andreas Schottus *Bibl. Hiſpanica Tomo II. p. 342.* & Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hiſpaniæ, ſingula eiusdem Loyſæ ſcripta recenſent, ſed nihil de hac ſatyra. Immo potius clarum eſt, de Louyſa, fœmina pudicisſima, nihil huic ſatyræ ſimile expectari debuiſſe.

isse. Singulare est testimonium, quod eidem tribuit Alfonsus Garsias Matamorus *Tomo II. Hispaniæ illustratæ p. 822, quid Sigæam Toletanam? quam propter litteras latinas, Græcas & Hebraicas serenissima Lusitaniæ regina intra aulam suam incredibili admiratione excepit, & in illustrium fœminarum classem, quibus ipsa priuatim & honestissime vteretur, statim referri voluit.* Ita ob morum probitatem recepta in familiarem consuetudinem reginæ. Plenius pudicitiæ testimonium præbet epitaphium a Francisco Cueua, marito positum.

D. O. M.
LOYSAE SIGAEAE FOEMINAE
INCOMPARABILI
CVIVS PVDICITIA CVM ERVDITIONE LINGVARVM QVAE IN EA AD MIRACVLVM VSQVE FVIT EX AEQVO CERTABAT
FRANC. CVEVAS MOERENTISS.
CONIVGI B. M. P.
VALE BEATA ANIMVLA CONIVGI DVM VIVES PERPETVAE LACRYMAE

Testimonium elogiumque auro carius, ita, vt cum omnes de probitate Aloysiæ testentur,

tur, noſtrum non erit, eandem impudicitiæ inculpare.

§. XXXV.

Sed nec de Meurſio fando auditum eſt, conuertiſſe illum ex Hiſpanica lingua tale aliquod ſcriptum in latinam. Sed ipſe ſermonis textus habitusque totus oſtendit, in Latio potius, quam in Hiſpania natum eſſe, hunc fœtum, inquit Morhofius *polyhiſtor. lib. I cap. VIII.* Extat quidem Aloyſiæ Sigææ editio latina, in cuius titulo legitur: *hiſpanice, latinitate donauit Ioannes Meurſius, V. C.* ſed neque hoc ad ſcriptum Meurſio attribuendum ſufficiet. Morhofii coniectura fuit, Iſaacum Voſſium veriſſimum auctorem eſſe, *id quod narrauit amico cuidam meo, ante annum Kiloni verſanti*, inquit Iunckerus *de fœminis eruditis p. 126.*

§. XXXVI.

Verum, patuit poſtea, quis ſcripti auctor, & vnde Ioanni Meurſio, iuniori attributum. Primum quidem auctorem litteris tantum initialibus detexit Thomaſius *Monatlichen Gedancken anno 1688. p 586.* Plenius vero illud egit Tentzelius ex Hadriani Beuerlandi ſchedis *in Monatlichen Vnterredungen, menſe Februario 1693. p. 166.* auctorem notans Ioannem Weſtrene, ICtum Hagienſem, qui etiam non ſine impoſtura in titulo, hunc fœ-

tum esse Aloysiæ Sigææ, a Meursio iuniore latinitate donatum professus est.

§. XXXVII.

Celebre quidem nomen est CAROLI SIGONII, neque tamen ab imposturæ vitio erit liberandum. Prodiit nempe sub nomine Ciceronis, eiusdem *consolatio de obitu filiæ*, primum apud Italos 1583, post recusa Lutetiæ & alibi. Sed constans fere ab initio statim fuit adsertum, non esse Ciceronis, sed alius cuiusdam, qui Ciceronis stylum effingere voluit: id quidem ideo, quod Cicero ipse testatur, se in hanc consolationem exitus grauissimos nobilissimorum Romanorum retulisse. Ita enim ad Atticum scribit, *lib. XII. ep. XXI. velim me facias certiorem, proximis litteris, Cn. Capio, Seruiliæ Claudii pater, viuone patre suo naufragio perierit an mortuo. Item Rutilia viuone C. Cotta, filio suo, mortua sit, an mortuo, pertinet ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.* Plura habet B. Sagittarius *in historia Vitæ & mortis Tulliæ § LXI & sqq.* De his autem & similibus exemplis in edito libro de consolatione nihil extat. Primus, teste Auberto Miræo *in vita Lipsii p. 21.* personam detraxit & stylum disiunctum, otiosum lentum & phrasin Sigonianam adgnouit ac detexit Iustus Lipsius, Iano Guilielmo, Antonio

nio Riccobono & aliis suffragantibus. Plenius rem narrat Ioannes Imperialis, *Museo Historico p.59*, vbi inter alia de Sigonio ita loquitur: *moratus autem Bononiæ plures annos, humanitatis inibi vices expleuit, sed multo citius quam vel vitæ modus, vel ætatis ferrent incommoda, clandestini cuiusdam angoris impetu exanimatus. Hunc eo notabilem euentum referunt, quod cum a Tullio passim sui cuiusdam opusculi de Consolatione fiat mentio, quod adhuc hominum oculis non illuxit, incidit in mentem Sigonio ambiguo forte nimis ausu, extremas ingenii vires experiri, ac libellum suamet opera confictum sub Ciceronis titulo emittere; in eo siquidem adfectata Tullianæ dictionis excellentia, facile futurum putauerat, vt a Doctorum vulgo inter genuinos Tullii fœtus reciperetur; inde vero patefacto errore, lepidam omnes auctoris industriam, præaltosque nisus admirarentur. Cæterum statim ac eiusmodi liber prodiit in lucem, ad varios allisit scopulos, variosque sortitus est criticos, qui ipsum personatum adgnoscerent; inprimis autem Antonius Riccobonus, vir inter eximios non ignobilis, accu-*

ſatoris munia ſubiuit, ac diſerte oſtendit, opus illud omnino ſpurium, nec vllo pacto Ciceroni adſcribendum; fucoſum nempe ſtyli genus, & adſcititiam rerum vim, oneroſamque vbertatem redarguens. Hinc factum, vt Sigonius eas in caſſum ac futile initas a ſe vigilias animaduertens & aduerſarii ſtudio ereptam ſibi auguratæ gloriolæ ſpem, quin etiam duriorem hac de re ſenſum hominum mentibus obrepſiſſe, morboſum animi contraxerit æſtum, quo deinceps aliis vel increpantibus vel etiam miſerantibus eſt ſurreptus. Hinc etiam Ghilini in Theatro litteratorum Italico *pag.256.* palam Sigonio hoc ſcriptum attribuit.

§. XXXVIII.

Scauenius ad Rhodium de auctoribus ſuppoſititiis *pag.17.* hanc conſolationem Caroli Vianelli eſſe ſcribit, Veneti, Collegii Decem virum ab epiſtolis, quod etiam expreſſis verbis adfirmat Henricus Ernſtius *obſeru.var.p.II.cap.XXXVI.* vbi ait: *Conſolatio M.T.Ciceronis, de qua viri docti multum inter ſe digladiantur, eſt Caroli Vianelli, Veneti.* Sed cum tot circumſtantiis Sigonio adſcribatur a Ghilino, Imperiali, aliiſque, potius horum fidem ſequimur. Maxime, cum

cum Latinius tomo II Lucubrationum p. 188, ipſum Sigonium ante mortem hoc confeſſum fuiſſe, teſtetur.

§. XXXIX.

Fuerunt quoque alii, qui ſcripta propria amicis ſuis ſub ipſorum nomine edenda conceſſerunt, quo illorum famæ conſulerent. Exemplum habemus in FERRANTIS IMPERATI, Neapolitani, *hiſtoria Naturali*, cuius libri verus auctor eſt Nicolaus Antonius Stelliola, qui acceptis 100 ſcutatis, Imperato conceſſit, vt nomen ſuum præfigeret, vid. Nicolaus Guibertus de Murrhinis cap. I in fine, Placcius de ſcriptoribus pſeudonymis p. 213. Ita notas in Martianum Capellam a Scaligero Grotio ſubornatas dicunt. De IOANNIS SARII ZAMOSCII libris duobus *de Senatu* Romano narrat Thuanus libro LVII p. 1147 occaſione electionis Henrici Valeſii in Regem Poloniæ: *in eandem rem edita an habita ſit incertum oratio luculenta a Ioanne Sario Zamoſcio, cuius nomen libris duobus de Senatu præſcriptum legitur, quos cum Caroli Sigonii eſſe ab amicis accepiſſem, confeſſione a viro modeſtiſſimo vix tandem extorta, cum Bononiæ eſſem, rem ita habere poſtea intellexi.* Sic IACOBO PHILIPPO THOMASINO pleraque ſcripta a Io. Rhodio conceſſa, vt inde

de episcopatum adipisceretur, dicuntur. De hoc Caspar Hoffmannus in epistola VII ad Reinesium ita scribit: Io. Philippi Thomasini scripta vidistine? Sunt Ioannis Rhodii. Hinc adeo pueri bibliopolarum Venetorum digito monstrantes, Hic est ille, dicunt, qui libros edit sub nomine Thomasini. Vt taceam alios, qui sub nominibus antiquitus claris tantum latere voluerunt. Ita Caspar Scioppius, sub nomine Alphonsi Vargas, episcopi alias Vargensis, sec. XIV. Iesuitarum strategemata & sophismata detexit. Ioannes Christophorus Becmannus sub nomine Ortuini Gratii, historiam sacram dissidii inter Lutheranos atque reformatos exposuit, & plures alii, quorum exempla varia recenset Bailletus *part. III. cap. III.* & Ioannes Mollerus homonymoscopia *p. 33,* sed isti proprie tales impostores non sunt, quos hic describimus, sed pseudonymi tantum, qui metuentes nomini suo, alia adsumserunt.

§. XL.

Alii fuerunt impostores, qui non quidem libros, Manuscripta tamen recentiora pro antiquis venditare ausi fuerunt. Talem fraudem videmus notatam a Maruille, Melanges d' histoire & de litterature

Tome

Tome I. pag. 43. vbi ait: *on a enuoyé pour cela non ſeulement dans toute l' Europe, mais auſſi dans l' Orient, pour decouurir des Livres tres anciens & des Manuſcripts rares: cequi a donné lieu a bien de fourberies & des bevûës. Il y a quelques années. que des ignorans ou de fourbes envoyérent ici du bout du monde, de Manuſcrits Arabes, tres-bien conditionés, & d' vn parfaitement beau caractere. Ils furent recûs avec reſpect par ceux, qui n'y entendoient rien; mais les connoiſſeurs ayant ietté les yeux deſſus, on ſût bientôt, que ces Manuſcrits qu' on auoit pris pour des Livres trescuriux, n' etoient, que de Regiſtes & des livres de compte mis au net par des Marchands Arabes: riſum teneatis amici.* Tales tamen imposturæ facilius noſcuntur ex criteriis manuſcriptorum, de quibus alibi ſpeciatim egimus.

§. XLI.

Ex diplomatibus, quæ quandoque ſupponuntur, multas oriri lites atque controuerſias, vel vnica cauſſa Lindauienſis, quæ adhuc ſub iudice controuertitur, teſtatur. Controuerſiæ fundamentum latet in diplomate fundationis cœnobii Virginum, quod a Ludouico quodam profectum ex ſubſcriptione patet. Hoc autem, modo Ludouico Imperatori,

tori, Lotharii filio, modo Ludouico Pio adscribunt pontificii propugnatores. Hi enim per ſub & obreptionem induxerunt Fridericum III Imp. vt priuilegium illud, fictitium licet, confirmaret. Belli tricennalis tempore controuerſia iſta ad aulam Imperatoris fuit delata, ibique diſceptata, petente cœnobio omne vrbis territorium. Res commiſſa fuit epiſcopo Conſtantienſi & Comiti Montfortio. Lindauienſes deductionem ſuam edebant, cuius auctor Daniel Heiderus, ſyndicus vrbis. Reſpondet eidem Henricus Wagnereckius, diplomatis auctorem faciens Ludouicum Germanicum, ſed crambe erat bis cocta, cum iam omnia euerſa eſſent in deductione. Rogatus ſententiam Hermannus Conringius, cenſuram diplomatis, quod Ludouico Imperatori cœnobium Lindauienſe acceptum fert 1672 edidit, in quo fictitium eſſe monſtrauit. Sed, poſt mortem Conringii iuſta defenſio diplomatis Ludouiciani prodiit, *Conſtantiæ 1691.4*, in qua Ludouicus Pius pro auctore venditatur. Contra hanc editæ *Hiſtoricæ vindiciæ pro Hermanni Conringii cenſura, Lindauiæ 1700. f*, in quibus plenius demonſtratur, diploma a cœnobio adductum eſſe fictitium. Auctorem autem illæ habent Guilielmum Erneſtum Tentzelium, adminiculante Thoma Welzio, Reipubl. Lindauienſis Syndico, viro eruditisſimo. Videmus ergo

ergo ex hoc exemplo, cui facile multa alia, adnecti possent, si nostrum pateretur institutum, quantum litium ex vnico diplomate suppositítio oriri possit.

§. XLII.

Quid nunc dicam de Iosepho Scaligero? Ediderat iste epistolam ad Ianum Dousam, de vetustate & splendore gentis Scaligeræ, in qua non solum patris sui, Iulii Cæsaris vitam describit, sed etiam Scaligerorum gentem antiquissimam facit ex Comitum de la Scala, Principum Veronensium familia ortam, idque variis diplomatibus comprobauit. Quod cum Caspar Scioppius, Scaligeri æmulus, ferre non posset, eundem imposturæ inculpabat, edens Scaligerum Hypobolimæum, in quo præter crimen falsi, & corruptarum litterarum regiarum, quingentorum eum errorum redarguere conatur. Sed, neque hoc honori fuit & Scioppio. Quippe prodibant postea contra eundem satyræ duæ, quarum vna inscribitur *Hercules tuam fidem*, altera *virgula diuina*, quibus accessit vita & natales Casparis Scioppii, in quibus multa deteguntur probrosa, matrem impuram consuetudinem habuisse cum nobili a Münster, patrem fuisse vespillonem, Scioppium non nisi doctum scurram. Accessit etiam confutatio fabulæ Burdonum, qua Scaligerorum gens ab iniuriis Scioppii vindicatur. Imposturæ

itaque

itaque vitium potius cecidit in Scioppium, quod genus mentitus, quam in Scaligerum.

§. XLIII.

Non ſolum diploma, ſed integra ſcripta alii ſupponere conati ſunt. Prodibant ſcilicet *Hetruſcarum antiquitatum fragmenta, Florentiæ 1647. 4.* Harum Voſſius de hiſtoricis latinis *lib. I. c. IX.* auctorem facit THOMAM FOEDRVM, qui vixit anno Mccccxc, aliis GVILIELMVM POSTELLVM auctorem creditum fuiſſe, addens. Sed acerrimum nactus eſt auctor cenſorem LEONEM ALLATIVM, qui *in eadem animaduerſiones* dedit *Pariſiis 1640. 4* & *Romæ 1642. 12*, vbi etiam de auctore disquirit, ſed §. *CXIV. p. 247.* Poſtellum auctorem non eſſe adſerit, quem quidem hominem nequisſimum adpellat, ob malas etiam artes & violatæ fidei reum, ſecundo iudicio condemnatum relegatumque, non tamen ita inſaniſſe, neque vnquam adeo ſtupide infortunateque in hiſtoria deliraſſe, vt adeo impudenter effrictaque fronte mendacia tam inſulſa ſpargeret, quin potius prudentia, quam a bonorum auctorum lectione hauſerit, cohibuiſſet temeritatem, ac licentiam omnia blatterandi compresſiſſet. Neque etiam Thomam Fœdrum ex gente Inghiramia auctorem eſſe dicit, cum antiquitates easdem Thoma longe recentiores iudicet,

CVR-

CVRTIVM ergo INGHIRAMIVM facit auctorem, Florentinum, qui hasce antiquitates, a se effictas haberi voluerit, quasi Scornelli prope Volaterras repertæ, sint reliquiæ a Syllano tempore, antiqui iuris pontificii, à Prospero collecti. Sed Allatius Inghiramii fraudes satis luculenter detexit, probans, hæc antiquitatum fragmenta nec orthographia, nec stylo antiquitatem sapere, ritusque & vrbes in iis memoratas longe esse nouiores. Respondet quidem Inghiramius, sub nomine *Spenti Academici Sepulti*, in epistola Italica, quam tamen Allatius sub nomine *Bennonis Durckhundurcki Slaui* alio tractatu *Coloniæ 1642. 12* edito, ridet. HENRICVS ERNSTIVS dein in *Inghiramium obseruationes* publicauit, *Amstelodami 1693. 12*, harum vero auctorem PAGANINVM GAVDENTIVM facit Ioannes Rhodius *de scriptoribus supposititiis p. 29.*

§. XLIV.

Alia suppositionis species latet in nummis. Rem nummariam maxime difficilem reddit impostura eorum, qui nummos supposititios pro genuinis venditant. Qui fit, vt tot supposititiis nummis repleti sint libri Rouilii, Golzii aliorumque, quos dignoscere nonnunquam, non nisi peritissimis antiquariis licet. Conqueritur de eo Baronius *III. Annalium Anno Constantini M. XIX. §. 12. prodie-*

runt, inquit, *hoc nostro seculo, dixerim ne impostores, qui obductum crassa rubigine cum nummum aeneum, nanciscantur, formas & litteras solerti effingunt industria, turpis lucri gratia, non sine magno rei antiquariae praeiudicio.* Hoc falsum Italis proprium esse dicit Ludouicus Sauotus *part. IV. cap. III*, qui hunc modum late describit. Si Scaligerianis p. 97 est credendum, nummariae rei impostor erat Abrahamus Gorlaeus, cum de eo dicat: *Gorlaeus fond des medailles; il m' en a quelque fois montré, mais i' ay decouvert qu' elles n' etoient pas anciennes, il ne m' en a montré depuis que de vraies. C' est vn bon homme.* Recentissimum imposturae genus describit Andreas Morellius (cuius praematurum obitum merito luget respublica litteraria) *specimine rei nummariae antiquae p. 77*, dum nummi excauantur, & in concauitatem ferruminatur, tanto artificio, vt vix fraus adpareat. Plures huius imposturae species describit Rinckius de veteris numismatis potentia & qualitate *cap. XVI.* Narrauit aliquando Morellius ante laudatus, Carolum Patinum, celebrem alias antiquarium, per Cherchemontium quendam, Gallum, effingi curasse denarium gentis Horatiae, inter nummos Consulares rarissimum, hunc etiam Lamognano Praesidi vendidit triginta aureis. Post mortem Cherchemontii, huic denario Patinus addi fecit caput, atque talem Duci Par-

Parmensi vendidit quinquaginta aureis, licet de hoc postea, re comperta, iratum sentiret Ducem. Hæc autem suppositio postea ansam dedit credendi, quasi reperiantur nummi gentis Horatiæ, in quibus caput minusculum, cum tamen vnicus saltim in gente Horatia sit typus, præferens Romæ caput galeatum.

§. XLV.

Bellum & risu dignum talis imposturæ exemplum refert Rinckius in suo de Veteris Numismatis potestate libello cap. XXI p. 194, dum de famoso illo vnciali Hassiaco, qui cum inscriptione BESS. LAND. V. LVD. V. LORN. ALS. EN. FALSCH. AID. GESCHWORN circumfertur, sequentem narrat historiam. *Hic vncialis nummus pro genuino habitus fuit, ita, vt ipse testis sim, comparatum fuisse pro 130 thaleris; nam cusus est & mirum in modum æmulatur superioris seculi fabricam, & Principis, quem refert, similitudinem. Sed arcanam huius fraudis historiam communicabo, vt sibi caueant incauti amatores. Homo qui aliorum simplicitate lucrum captabat, audiens quod in voto omnium sit iste Hassiacus Vncialis, subdole illum cudi curabat & amico exemplar misit, expetens eius iudicium de thesauro in vento, quem fortuito reperis se prætendebat. Ille cum ei suboleret facinus, negabat genuinum esse vncialem, quia genuino interpositæ essent litteræ: S.E.*

D. S. P. quibus hic carebat; quod signum tamen tantum desiderabat, vt falsarium fraudis arguere posset; nam fictitiæ sunt litteræ vt ipse vncialis. Paulo post impostor denuo comparebat, suamque in inueniendo felicitatem deprædicabat, producens simul nummum omnibus numeris imposturæ completum: Sed alter per testimonium fraudem demonstrabat, & eas tali modo explicabat. Stell ein dein schelmisches Prägen.

§. XLVI.

Altera species imposturæ est eorum, qui Manuscripta quædam, quæ in bibliothecis repererunt, vnica supprimentes, eadem postea vel integra, vel potiora ex iisdem sub proprio nomine edunt. Huius rei exemplum præbere potest PETRVS ALCYONIVS. Hic enim inculpabatur, quasi Ciceronis librum de gloria expilasset, vti testatur Paulus Manutius *ad libr. XV. Ciceronis ad Atticum epist. XXVII.* ad verba de gloria: *libros duos significat, quos de gloria scripsit, qui vsque ad patrum nostrorum ætatem peruenerunt, nam Bernardus Iustinianus in indice librorum suorum nominat Ciceronem de Gloria. IS liber postea, cum vniuersam bibliothecam Bernardus monachorum monasterio legasset, magna conquisitus cura, neutiquam est inuentus: Nemini dubium fuit, quin Petrus Alcyonius, cui monachi medico suo eius tractandæ bibliothecæ potestatem fecerant, homo improbus furto auerterit, & sane in eius opusculo de exsilio,*

ad-

adſperſa nonnulla deprehenduntur, quæ non olere Alcyonium auctorem, ſed aliquanto præſtantiorem artificem videantur. Defenditur tamen ab aliis. Iacobus Fontanus quidem initio libri III. de bello Rhodio eum vocat *iuuenem ingenio, eloquentia & multiplici rerum ſcientia præſtantisſimum.* Plenius vero ad eius excuſationem facit Paulus Iouius in elogiis virorum doctorum *CXXII. p.265*, vbi diu eum in chalcographorum officinis, corrigendis erroribus menſtrua mercede operam nauaſſe dicit, & multa obſeruatione ad præcellentem ſcribendi facultatem perueniſſe. Hominem autem ſordidis moribus, impudens gulæ mancipium, adpellat. *Sed,* pergit *luculento opere de toleranda exilii Fortuna, ita eruditionis ac eloquentiæ famam ſuſtentauit, vt ex libro de gloria Ciceronis, quem nefaria malignitate aboleuerat, multorum iudicio confictum crederetur. In eo enim, tanquam vario centone, præclara excellentis purpuræ fila, languentibus cæteris coloribus intertexta notabantur. Verum non multo poſt confirmatæ ſuſpicionis inuidiam duabus ſplendidisſimis orationibus peregregie mitigauit, cum in clade vrbis vehementisſime inuectus in Cæſarem, populi Romani iniurias & Barbarorum immanitatem ſumma perfecti oratoris eloquentia deploraſſet.* Vt dicam, quid mihi videatur, adeptus fuerat Alcyonius Manuſcriptum Ciceronis, nec tamen totum quantum eſt, ita inprimi fecit, ſed il-

lud expilauit, potiora ex illo transcribendo, cum alias ab eloquentia summa perfecti oratoris commendaretur. Quare plagiarius potius est, quam merus impostor.

§. XLVII.

Eandem culpam incurrisse putant Ioannem Iouianum Pontanum. Hic vel communi elogio præcipuus inter oratores sui temporis habitus. Verum mordaci stylo & subagresti supercilio plurimorum odium & inuidiam concitauit. Hinc nata forsan calumnia, quæ ipso adhuc viuente in vulgus sparsa erat, illum volumina quædam Ciceronis in vetusta Monasterii Cassinatis bibliotheca reperta, paullum mutata, nomine suo euulgasse, vti tradit Henricus Whartonus *in appendice ad Caue hist. litterariam pag. 115.*

§. XLVIII.

Idem fatum expertus fuit ANGELVS POLITIANVS, cuius eruditio maior, quam religio. Hic Herodianum latine loquentem induxit, tanta elegantia, vt merito eum inter claros interpretes referat Huetius *pag. 267* & Dhegoreus Whear in methodo legendæ historiæ *pag. 71* dubitet, vter maiorem laudem mereatur, Herodianus an Politianus, cum tanta felicitate Herodiani scripta sit interpretatus, vt non transtulisse, sed ipse composuisse videri possit. Docet vero Paulus Iouius inter elogia virorum doctorum *n. XXIIX.*

pag.

pag 88, quod æmuli eam translationem, vti ipse a Leone pontifice acceperit, Gregorii Tiphernatis fuisse dixerint, quod passim inducto fuco & falsorum næuorum coloribus interlito alieni styli habitum mentiretur.

§. XLIX.

Omni merito inter doctos impostores referri meretur GEORGIVS RüXNERVS; Hic enim dedit librum torneamentorum, sed quanta fide, statim patebit. Nactus est ille Codicem antiquum Magdeburgi, Saxonica lingua conscriptum, in quo continebatur historia torneamentorum. Hunc, cum linguæ Saxonicæ parum esset gnarus Rüxnerus, in aula Ioannis, Palatini ad Rhenum, Simmeræ Io. Kirchbergerus sermone vulgari exposuit. Sed ecce Rüxneri imposturam? Codicem istum antiquum statim concremauit. Sic enim ait, *in præf. f. X, vnd als mir solches buch von Ime ward, begert ich an Ine, das niemand weiter zu vergönnen, das er mich vnter augen gevvert, vnd vvarff es in meinem ansehen in ein feuer, darum ich vveis solch Ritterspiel von niemand andern denn mir, in dis hochteutsch gezung vervvandelt, vnd an tag gebracht ist.* Codice illo se vsum esse ipse profitetur, si ergo non varia adsuere in animo habuit, cur codicem concremauit? Cur non seruauit potius, vt ipsius codicis antiquitate magis probaret, quæ scripsit? Impostura hæc erat Rüxneri, vt hominibus imponeret. No-

tum enim est de Rüxnero, quod sæpe genealogias finxerit, alias longe recentiores ad tempora anteriora retulerit, & quæ sunt similia, quæ latius exponere meditabatur Caspar Sagittarius in Rüxnero exenterato. Ast, ex archiuo Palatino Magdeburgensi desumtus erat Codex iste antiquus, ex quo sua descripsit Rüxnerus. Ita enim Comes a Nothafft apud Speidelium in Speculo, voce Thurnier. *Ferner ist zu vvissen, das gleichvvohl das Thurnierbuch Georgii Rüxneri zvvar von unterschiedenen fürnehmen* Scribenten *vera matricula ex archiuo Palatino Magdeburgensi desumta impugniret vvird. Wie impertinent vnd vnerheblich aber dasselbe beschehe, und insonderheit von vvas schlechter consideration vnd bestand Stumpfii, Spangenbergii, Goldasti, auch anderer, insonderheit Herrn Wigulæi Hund einvvürffe darvvieder in der Vorrede seines Beyerischen Stamm-Buches vnd sonsten zu achten, solle in kurtzem von guten Orten aus vveitläuffig deduciret vnd demonstrirt vverden.* Verum, si ex archiuo Archiepiscopali depromtus fuisset codex, exemplar illius vt restitueretur, necessarium erat, ante autem vidimus, concrematum fuisse a Rüxnero, ex quo facile patet, priuatum tantum fuisse Ioannis Kirchbergeri, vti latius demonstratum etiam fuit in dissertatione, quam sub præsidio Georgii Schubarti olim de ludis equestribus defendi. *cap. II. §. XVIII.*

§. L.

§. L.

Tertia demum ſpecies eſt eorum, qui Manuſcripta libroſue ex bibliothecis fuerunt ſuffurati. Taceo iam exempla recentiora, quæ cum nunc ſint odioſa, poſteritas forſan recenſebit: pauca tantum adducam, quæ non ita cognita. Primum exemplum exhibet Schoockius in oratione quarta de libris & bibliothecis, ex quo hauſit Morhofius polyhiſtore *lib. I cap. IV. pag. 33.* de Didaco enim Mendoza, Caroli V apud Venetos oratore ita dicit: vt *ornare poſſet bibliothecam, quam animo moliebatur, legatos a Beſſarione theſauros expilauit, & quidem tam ſubtiliter, vt iurare auſim, nunquam furem aliquem doctius furtum perpetraſſe. Ad ſuos iam redierat gratus hoſpes, antequam aut præſentiſceret reſpublica, aut quis ex bibliothecæ procuratoribus. Nam armaria, ex quibus Mſtos membranaceos codices abſtulerat, aliis vulgaribus & eiusdem prope molis libris repleuit, ne aut deprehenderetur furtum, quam ſpecioſa eius eiurandi foret ratio.* Teſtatur Morhofius, ſe hæc apud alios non legiſſe. Dubitat etiam, an non erratum ſit in nomine, cum alii Iacobum Hurtadum de Mendoza adpellent, qui in Beſſarionis Mſtis deſcribendis operam ſumtusque impenderit. Ita enim Claudius Clemens in hiſtoria bibliothecæ Scoriacenſis: *Græcis exemplaribus partim conquirendis in media Græcia, partim e Beſſarionis Cardinalis Nicæni bibliotheca de-*

ſcribendis operam ſumtusque impendit. Nauem praeterea Graecis, calamo exaratis libris onuſtam a Turcarum Imperatore obtinuit. Moriens legauit Regi ſuam bibliothecam, refertam plurimis & vetuſtis illis Codicibus Graecis, Latinis, Arabicis tam impreſſis quam Manuſcriptis. Franciſcus tamen Schottus p. II. Itinerarii Italici cap. V. p.510. Didacum Hurtadum Mendozam adpellat, Caeſaris olim apud Venetos legatum, qui naue quadam libris Mſtis plena, bibliothecam Scorialenſem auxerit.

§. LI.

Alterum exemplum habemus ex Pauli Colomeſii cimeliis litterariis *p.121*, vbi ita loquitur: *M. Voſſius m'a dit, qu'il avoit appris de M. de Puy ainé, qu'Henry Lindenbrog eſtant a Paris & allant ſouvent à la Bibliotheque de S. Victor, ſous pretexte, d'y etudier, y deroboit touiours quelques Manuſcrits, & que quelcun s'etant apperçû de ſes larcins, on alla le prendre un matin en bonnet de nuit & en pantouſles & qu'on le mena ainſi en priſon, d'où il ſortit quelques iours apres par le credit de M. du Puy.*

§. LII.

Immo ipſe Iſaacus Voſſius ab hac culpa non immunis fuiſſe dicitur. Perhibent enim de eodem Sueci, quaſi ex bibliotheca regia multa Manuſcripta ſurripuerit. Quare etiam in eius bibliotheca, quam ad publicae ſuae augmentum emerunt Lugdunenſes apud Batauos,

tauos, multa adhuc extare dicuntur regiis insignibus ornata, quæ tamen celantur.

§. LIII.

Leoni Allatio, qui mittebatur in Germaniam, ad bibliothecam Heidelbergensem Romam ducendam, imputabatur, quasi distraxisset libros meliores. Quare etiam Morhofius *polyhist. lib. I. cap. IV.* ait, negare quosdam, quidquam librorum Heidelbergensium ad bibliothecam publicam peruenisse, sed per Cardinalium priuatas bibliothecas fuisse diuisam, ac ostendi quidem istas clausas, in quibus libri reconditi dicantur, eas tamen esse vacuas, licet contrarium testentur Burnetus, Mabillonus, Montfauconus, ipse quoque Allatius, omnes testes oculati. Hoc igitur Allatii factum dicebatur. Accusator præcipuus erat Scioppius, commune flagellum, qui etiam in causa erat, vt in custodiam duceretur Allatius, & plures essent, qui eundem suspendi mallent. Sed caussa dicta, egregie se defendit, ita, vt etiam post mortem Holstenii bibliothecæ Vaticanæ præficeretur vid. Naudæana *p.* 2.

§. LIV.

Eadem ratione notatur Matthias Flacius, Illyricus, qui teste Melchiore Adamo, in vita *pag.* 475. dissimulata persona & habitu, in Germania monasteriorum bibliothecas perlustrauit, quos commode potuit, historicos

clam

clam abstulit, atque isto adminiculo librum, qui Catalogus testium veritatis inscribitur, confecit. Quos autem commode secum ferre non potuit historicos, exscidit, pagellas quasdam sibi proficuas ad se recipiens, ita vt cultellus Flacianus fere in prouerbium abierit. Excusare quodammodo conatur hoc factum Morhofius polyhist. *lib. I. cap. IV*, quod minus reprehendi videantur, qui publico bono interdum compilarunt bibliothecas ab inuidis celatas & ad vsum denegatas. Verum, si de pœna agatur, mitius puniri tales non dubitarem, atque tamen furtum esse adsero. Simile mihi facere videntur iis, qui furantur, vt dent pauperibus. Hæc sunt, quæ de impostoribus doctis in præsenti agenda, optantes, vt omnes ac singuli eruditi, omni profanæ sapientiæ abdicato pruritu, solummodo veram illam quærant, quæ in timore Domini atque imitatione Christi consistit, ita enim omnes cessabunt imposturæ.

FINIS.

Margarino de la Bigne, Maxima Bi=
bliotheca ~~maxima~~ Veterum
Patrum, et antiquorum
Scriptorum Ecclesiasticorum,
Greco latino tomi dodici edi=
zione di Parigi. altro cor=
po dell'istesso tutto latino
in venti sette tomi edizione
di Leone, questo molto stimato
dal Bibliothecario della Mi=
nerva di Roma, secondo scrive
il Sig.r P. Fran.co Sforza Cesari=
ni al P.re Michele Bruni.